

Gabriel Sala

Romii în vâltoarea istoriei

Gabriel Sala

Romii în vârtoarea istoriei

Cuprins

I. Contextul socio-religios indian antic în care s-au afirmat și au evoluat <i>preromii</i> și <i>protoromii</i>	5
II. Evul Mediu - perioadă de migrație înspre Europa, atestare documentară, robie, pelerinaj și salvconduce.....	12
III. Romii între acceptare, îngrijorare și expulzare în a doua jumătate a secolului al XV-lea și în secolul al XVI-lea.....	33
IV. Vina de a fi rom în secolul al XVII-lea.....	88
V. Secolul al XVIII-lea și tentația exterminării sau asimilării prin integrare forțată a romilor.....	112
VI. Romii în secolul naționalităților. Dezrobirea. Migrația.....	149
VII. Drumul înspre <i>Porajmos</i> în prima jumătate a secolului XX.....	227
VIII. Modernizarea romilor în a doua jumătate a secolului XX.....	291
Anexe.....	342

I. Contextul socio-religios indian antic în care s-au afirmat și au evoluat preromii și protoromii.

Antichitatea debutează convențional cu patru milenii î.Hr., când se afirmă primele forme de habitat urban și a durat până în jurul anului 476 d.Hr., când a căzut, sub loviturile barbarilor germanici ai lui Odoacru, Imperiul Roman de Apus. Descifrarea istoriei antice a romilor, respectiv trecutul indian al acestora, este tributară lingvisticii, căreia îi datorăm deducțiile logice privitoare la trecutul indian al romilor, dar și concluziile și certitudinile despre traseul pe care l-au urmat aceștia în drumul lor înspre Europa. Creionarea istoricului populației rome nu este simplă, tentativa de sondare în profunzime a istoriei protoromilor fiind marcată de incertitudini, presupunerile gravitând în jurul unor consistente bibliografii, degenerată din teorii speculative. Ca și consecință a studiului comparat al limbilor, mai noi sau mai vechi, din subcontinentul indian, s-a încercat formularea răspunsului la întrebările privitoare la arealul de proveniență al romilor, la apartenența la o castă sau alta, din cadrul societății indiene arhaice, respectiv la apartenența la diferitele grupări etnice indiene, precum și la incertitudini la ceea ce privește cauzele migrării romilor sau explicarea relației spațiu-timp din cadrul ecuației migrației acestora din India ancestrală.

Cu o suprafață de 3.287.590 km² și o populație de circa 1,2 miliarde de indivizi, India a reprezentat și reprezintă un monolit etno-lingvistic, complexitatea acestui amalgam de populații fiind accentuată de faptul ca statul indian este înconjurat de țări locuite de asemenea de indieni, cum ar fi Pakistan, Nepal, Sri Lanka, Bangladesh, Myanmar sau Bhutan. Conform descoperirilor de la Mehrgarh, istoria civilizației indiene debutează cu circa 7000 de ani î.Hr., conform uneltelor neolitice descoperite în zonă. Denominația țării reprezintă rezultatul extensiei numelui fluviului Indus asupra întregi peninsule indiene, fluviu denumit, de către invadatorii arieni, Sindhu. În sanscrită *ary* înseamnă nobil, iar arienii, care sunt strămoși ai latinilor, grecilor, slavilor, celților, tracilor etc., și-au făcut apariția în peninsulă la jumătatea mileniului II î.Hr., zguduind puternic vechile civilizații preariene desăvârșite de către dravidieni, o populație negroidă ai cărei descendenți ocupă, se pare, în prezent areale din nord-estul peninsulei indiene.

În anul 518 î.Hr. perșii, la rândul lor, pătrund în spațiul indian unde ajung și pe malurile Indusului, pe care îl denumesc la rândul lor Hindu, în virtutea mecanismelor propriei matrice de preluare și adaptare lingvistică. Astfel de la Hindu se ajunge la hinduism o religie politeistă a cărei literatură sacră, redactată în sanscrită, cuprinde literatura vedică, termen care etimologic ne parvine de la *vid*, adică *a cunoaște*, respectiv *Ramayana* și *Mahabarata*. Numărul zeilor vedici nu este delimitat cu precizie, avansându-se cifre astronomice, respectiv 33 de crores, un crore fiind echivalentul a 10 milioane, cea ce înseamnă 330 de milioane de zei. Hinduismul reprezintă un sistem filozofico-religios ce adoră cu predilecție zeități ce aparțin trinității divine *Trimurti*, care cuprinde pe zeul Brahma creatorul, pe Shiva sau zeul distrugerii și pe zeul Vishnu, păstrătorul și conservatorul acestei lumi.

Din perspectivă ierarhică, în hinduism, Brahma este zeitatea cea mai importantă, în calitate de creator al Universului, o ființă absolută, o realitate infinită, omniprezentă, omniscientă, omnipotentă, transcendentă, în definitiv sursă divină a vieții. Practic celelalte zeități ale religiei hinduse nu reprezintă altceva decât diferite ipostaze și încarnări ale lui Brahma. Zeul Shiva, deși reprezintă distrugerea, este perceput ca o forță pozitivă, deoarece distrugerea este sinonimă în hinduism cu o etapă firească în evoluția creației. Rolul lui Shiva este surprins foarte bine de către filosoful Adi Sankara, care susține că numele zeității înseamnă *Cel care purifică pe oricine îi rostește numele* sau *Cel pur*. Vishnu la rândul său, asociat conservării și protecției cosmosului, este definit de zece avatare majore, adică încarnări divine, Krishna și Rama, sub înfățișarea cărora este de cele mai multe ori venerat, bucurându-se de o largă popularitate. În cea ce privește literatura vedică, pilon al

hinduismului, aceasta cuprinde patru categorii de texte, în speță Samhitele, Brahmanele, Aranyakele și Upanișadele. Samhita este o colecție de imnuri, mantră și incantații, individualizându-se patru Samhite vedice, respectiv Rig-Veda, Yajur-Veda, Sama-Veda și Atharva-Veda, texte la care ne vom referi mai jos.

Stilistic redactate în proză, brahmanele se referă semnificația și importanța sacrificiilor ritualice, purificatoare prin definiție, cu puternic impact în hinduism. Oricărei Brahmana îi corespunde o Samhita, care poate fi fie un text aparte, fie unul parțial integrat în textul ansamblului Samhitelor, având totodată capacitatea de a îngloba texte din Aranyakale și Upanișade. Aranyakale, respectiv concluziile Brahmanelor, reprezintă cu predilecție discuții pe marginea ritualurilor periculoase, precum și interpretări ale acestora. În fine, Upanișadele sunt opere filozofice redactate sub forma dialogului, insistând pe dezbateră și explicarea problematicii naturii filozofiei și destinului sufletului, interpretând mistic și spiritual Vedele. Percepute drept scop și esență a Vedelor, o îndelungată perioadă din istoria hinduismului, sunt cunoscute ca Vedānta, adică sfârșitul Vedelor. Cele patru Vede, respectiv Rig-Veda, Yajur-Veda, Sama-Veda și Atharva-Veda, se crede că îi aparțin înțeleptului mitic Vedavyasa, fapt afirmat în secolul IV d.Hr. în Vishnu Purana, literatură hindusă ce include texte bine cunoscute în tradiția vedică, printre care și diferitele avataruri ale zeului Vishnu și durata de viață a întrupării lui complete, respectiv Krishna.

Aparținând unor poeți din diferite grupuri sacerdotale, Rig Veda, unul cele mai vechi texte religioase din istorie și concomitent unul dintre cele mai vechi texte scrise într-o limbă indo-europeană, reprezintă o colecție de imnuri vedice redactate în sanscrită între 1700 și 1000 î.Hr., în număr de 1028 imnuri, cu 10.600 versuri în total, organizate în zece cărți, respectiv „mandale”. La rândul ei Yajur-Veda este redactată în proză cuprinzând și versuri preluate din Rig Veda. Această componentă a literaturii sacre hinduse se referea la sacrificiile ritualice. În cadrul amintitei Vede se individualizează două variante revizuite, în speță Yajur-Veda albă și Yajur-Veda neagră, denumiri a căror origine și semnificație sunt incerte. Cert este însă faptul că Yajur-Veda albă cuprinde versurile și incantațiile necesare sacrificiului, în timp ce explicațiile se află în altă Brahmana, diferențiindu-se de Yajur-Veda neagră, cu explicații amănunțite ale versurilor. Utilă ca și carte de cântece pentru preoții implicați în liturghie, deci cu un scop cu predilecție liturgic, Sama-Veda sau „Veda scândărilor” cuprinde 1875 de versuri, conform cercetătorului britanic Ralph T. H. Griffith, cu numeroase preluări din Rig-Veda. Actualmente hindușii se raportează în practicarea propriei religii la două revizui, în speță Kauthuma/Ranayaniya și Jaiminiya.

În fine, Atharva-Veda, redactată de poeții Atharvan și Angirasa, conține 760 de imnuri, majoritatea metrice, doar unele texte fiind concepute în proză în jurul anului 900 î.Hr., o șesime din conținutul amintitei vede fiind preluat din Rig Veda. În cea ce privește mesajul transmis, Atharva-Veda face referire cu predilecție la vrăji și incantații, pentru protecția în fața demonilor și a dezastrelor, pentru o viață lungă sau pentru vindecarea bolilor. Hinduismul promovează în esență două concepte doctrinare fundamentale și anume *karma* (faptă) și *samsara* (reîncarnare). Prin reîncarnare sufletul omului parcurge continuu un ciclu existențial care constă în naștere - moarte-renaștere, ultima fiind influențată decisiv de karma, adică de faptele bune sau rele săvârșite în viața anterioară. Hindușul este dator să încerce eliberarea din acest proces de reîncarnare prin religiozitate, moralitate, purificarea vieții, precum și prin practicarea de yoga, astfel că la final conștiința și personalitatea individului se pierd, iar sufletul devine parte integrantă a Ființei supreme Brahman, cu care se unesc în fond toate sufletele ajunse la eliberare.

Literatura sacră hindusă nu se rezumă la textele evocate anterior, Ramayana (500-100 î.Hr.), o epopee antică ce conține 24.000 de versuri, scrisă în sanscrită de către poetul *Valmiki*, reprezentând la rândul ei o componentă importantă a hinduismului.

Ramayana evocă epopeea prințului Rama, aflat în căutarea soției, Sita, răpită de către demonul Rākshasa.

O altă scriere sacră, Mahābhārata, cu peste 200.000 de versuri, incluzând și *Harivamśa*, și circa 1,8 milioane de cuvinte, reprezintă un pilon fundamental al mitologiei hinduse, referindu-se la sensul existențialității umane prin prisma principiilor *artha*-intenție, *kāma*-satisfacție, *dharma*-obligație și *moksha*-eliberare, încercând să explice relația dintre individ, societate și activitățile karmei. În principiu acestea sunt textele sacre ale unei religii, în care au trăit și evoluat strămoșii romilor. Hinduismul presupune însă și un controversat sistem social, discriminatoriu ierarhic, bazat pe caste, respectiv *jati*, rezultat ancestral al invaziei ariene, ierarhie care a avut drept scop inițial discriminarea și excluderea socială a băștinașilor.

Ulterior însă, atitudinea discriminatorie generată de diferențele de culoare a pielii se metamorfozează într-un sistem social filozofic și religios, care prevedea divizarea inechivocă a societății indiene după origine. Etimologic termenul castă provine din cuvântul *castus*, care în latină se referă la puritatea rasei, *castus* traducându-se *pur* sau *curatși* a fost utilizat de către portughezi pentru a defini indivizii dintr-un „grup exclusivist”. Sistemul de caste al divizării sociale este legiferat de principiile ce decurg din *Legea lui Manu*, capodoperă literară redactată între secolele XIII-VI î.Hr., în sanscrită *Manava Dharma Sastra*, aceasta cuprinzând 2685 de strofe în 12 cărți. Personajul mitic, neconfirmat de izvoarele istorice, Manu, reprezintă și numele purtat în mitologia vedică de strămoșii umanității, în număr de paisprezece, primul dintre aceștia, *Manu Swayam-Bhuva*, fiul lui Brahma, născut chiar de către zeul amintit, concepând conform tradiției hinduse și vestitul codice *Manusamhita*. Legea lui Manu cuprinde principii de teologie, reguli pentru îndeplinirea actelor cultului, a datoriilor castelor și ale membrilor castei uni față de alții, precum și noțiuni de politică internă și externă, de strategie și tactică, sfaturi pentru încheieri de alianțe politice și militare, apoi amănunțite reguli agrare, civile, penale, comerciale, stabilește sistemul măsurilor și greutateților, etc.

Caracterul ierarhic riguros al diferitelor grupuri de indivizi pe caste s-a organizat pe baza principiilor Dharmei, adică a codului moral și a bune conduite specifice. Astfel, conform legilor lui Manu, societatea indiană era împărțită în patru mari caste, în speță preoții (brahmanii), războinicii (kșatriya), producătorii (vaisya) și servitorii (sudra). Castele brahmanilor cuprindeau clerul și preoțimea, care a instituit un monopol asupra structurilor hinduse, indivizi ce se considerau descendenți din Risi, respectiv profeți cărora li s-au dezvoltat imnurile religioase. Caracterul sacru al castei le acorda privilegii, printre altele putând primi donații ca penitență pentru iertarea păcatelor. Devotați zeilor, duceau o viață aspră, simplă și pioasă, ascetismul impunând respect hindușilor. De asemenea erau dedicați acțiunilor de binefacere și li se pretindea în același timp cunoașterea desăvârșită a literaturii sacre hinduse. Activau în școli, inclusiv în cele superioare, predând în mănăstiri. În ceea ce privește pe sacerdoții de rang superior, aceștia nu erau doar *guru*, ci și un zeu printre oameni, având un caracter sacrosant.

Casta *kșatriya* era cea a războinicilor, a nobililor cu funcții de conducere în stat, iar menirea lor era de a lupta și de a apăra poporul. Din această castă proveneau și regii. Aristocrația militară se bucura de asemenea de privilegii, fiind în același timp și rivală a brahmanilor în ceea ce privește influența socială.

Casta *vaisya* era cea a oamenilor liberi, a micilor și a marilor proprietari, a negustorilor, a meșteșugarilor, a agricultorilor. Unii aveau averi considerabile și ocupau funcții mari în cadrul statului, însă cu toate acestea erau considerați o castă inferioară în raport cu primele două. Castele *sudra* cuprindeau indivizi lipsiți de privilegii. Născuți pentru ai servi pe ceilalți, nu puteau fi percepuți decât ca fiind inferiori social și religios, deci buni de gratulați cu dispreț. Cu toate acestea erau integrați în Dharma, însă nașterea în această castă era percepută ca o

pedeapsă suferită pentru fapte condamnabile săvârșite în viețile anterioare. O viață supusă, îndeplinirea îndatoririlor specifice castei sudra, conștiinciozitatea în servitudine aveau ca rezultat eliberarea din sudra și nașterea într-o castă superioară. Reprezentanții sudra erau obligați să locuiască în afara localităților.

Paria nu era o castă propriu-zisă, cuprinzând indivizi care nu aparțineau nici unei caste. În traducere liberă *cei josnic născuți*, indivizii din *paria* nu erau integrați Dharmei și nu erau menționați în Vede. Casta cuprindea pescari, măcelari, călăi, gropari, tăbăcari etc. O categorie de indivizi citată în Vede erau așa-ziii *chandara*. Conform principiilor vedice cine vedea un *chandara* trebuia să facă un ritual de purificare, asasinarea unui astfel de individ fiind sinonimă cu omorârea unui câine. În categoria celor fără de castă erau *melccha*, străini aflați în India indiferent de situație, însă în calitate de străini primeau onorurile și considerațiile aferente calității și statutului lor social fără a fi încălcate regulile stricte ale hinduismului. *Micștii* la rândul lor erau născuți din mezalianță, fiind indivizi fără de castă. Cu toate acestea obțineau posturi onorabile, practicau profesii respectabile.

În societatea indiană antică sau medievală, care includea și strămoșii romilor, existau de asemenea sclavi, care ca și în cazul principiilor culturale greco-romane se moșteneau, se vindeau, se cumpărau, se dăruiau și, în cazuri fericite, puteau să își răscumpere libertatea. Acestea sunt certitudinile în cea ce privește contextul în care au evoluat romii până în perioada migrației. Orice teorie privitoare la apartenența la o castă sau alta se bazează exclusiv pe deducții logice sau, după caz, fanteziste. Cercetarea filologică și-a făcut în fond cu prisosință datoria, stabilind arealul etnogenezei populației în cauză, ipotezele lingviștilor fiind susținute și de către antropologi și, mai nou, de către geneticieni, care au studiat fenomenul dincolo de aceste realități. Originea de castă sau de grup a romilor oscilează între tendința de a făuri etniei un trecut glorios, pe de o parte, și paralele cu grupurile nomade contemporane indiene sau cu cele aflate în prezent în straturile de jos ale societății indiene, pe de altă parte. Astfel s-a avansat ipoteza conform căreia romii ar fi descendenți ai războinicilor *jat* și *rajput*, ce reprezentau casta *kșatriya*, luptători pe care arabii, aflați în expansiune i-au deportat în regiunea drenată de râul Tigru sau în nordul Siriei de azi.

Într-un cu totul alt registru se încadrează procesul de căutare a originii romilor prin analogii cu nomazi indieni contemporani, comparații efectuate la nivel de ocupații, de filozofie de viață, de statut social marginal etc. Diversitatea îndeletnicirilor nomazilor, generată de dorința de a deservi multilateral comunitățile cu care intră în contact și spiritul practic, cultivat istoric al nomazilor, sunt punctele de referință pe baza cărora se teoretizează numitorul comun dintre romii și nomazii indieni contemporani și implicit grupurile de indivizi înrudite cu romii. Trunchiul ancestral ar fi, într-un astfel de repertoriu, reprezentat de către dravidieni, depistați ca strămoși ai romilor, precum și de diferite grupuri nomade indiene, vorbitoare de *banjari*, respectiv *lamani*.

Antropologia culturală nu poate răspunde la întrebările concrete ale istoriei, ci doar poate sprijini formularea unor ipoteze și, din acest motiv, diversitatea teoriilor privitoare la geneza romilor reprezintă o realitate științifică, precum și un proces de plină desfășurare. Această paletă vastă de teorii este utilă cel puțin prin prisma faptului că prin prezentarea amalgamului de ipoteze, cititorul este îndemnat să opteze pentru varianta subiectiv percepută ca fiind plauzibilă. Substituirea, în procesul etnogenezei, a unui grup de marginali, de nomazi catalogați drept vagabonzi, hoți etc., cu un grup de strămoși războinici reprezintă însă o opțiune tentantă, atât pentru cercetătorii culturii romane, cât și pentru reprezentanții etniei.

Analiza comparativă a diferitelor limbi sau mai bine zis ale limbilor indiene cu limba romani, oferă informații esențiale despre arealul genezei limbii romani și modul de formare al acestora, precum și despre evoluția limbii amintite, în condițiile în care diversitatea și evoluția lingvistică specifică spațiului indian reprezintă în sine un subiect fascinant de studiu, într-o Indie cu 24 de limbi oficiale și alte câteva mii de limbi și dialecte vorbite. Romologul

Gheorghe Sarău a surprins în lucrarea *Rromii, India și Limba Rromani* aspectele generale ale unor importante teorii lingvistice privitoare la diversitatea și clasificarea idiomurilor indiene și implicit al locului limbii romani. Astfel conform specialistului român în cauză, cercetătorul indian Janardhan Singh Pathania consideră că romii sunt vorbitori de *prākrt*, fiind originari din partea de Nord a Indiei.

Cercetătorul Laurențiu Theban, conform aceleiași surse, în articolul său *Limba și „dialect” în India*, publicat în 1969, clasifică descrescător cele 28 de limbi materne indiene, cu peste un milion de vorbitori în *hindi, telugu, bengali, marāthi, tamil, urdu, gujarāthi, kannada, malayālam, oriya, panjābi, bhojpuri, assāmi, mārwāri, kharī bolī, maithilī, santālī, chattīsgarhī, magahī, kaśmīrī, mewārī, dhundhārī, gondī, konkani, mālwī, kurukh-orāon, kumauni, nepālī*, făcându-se referire și la patru grupe ale familiilor de limbi, în speță grupul limbilor indo-europene, cu 574 de limbi vorbite de 322 milioane de vorbitori, grupul limbilor dravidiene, cu 153 de limbi vorbite de un număr de 108 milioane de indivizi, grupul limbilor austro-asiatice, ce cuprinde 65 de limbi cu 6 milioane de vorbitori, și în fine grupul limbilor sino-tibetane, cu 226 de limbi și 3 milioane de vorbitori, Sarău atrăgându-ne atenția că limba sindhi, din 1967 a 15-a limbă oficială a Indiei, vorbită preponderent în Pakistan, nu figurează tocmai din acest motiv printre cele mai numeroase 28 de limbi materne indiene.

În condițiile unor diverse criterii de clasificare, conform cercetătorului Zograf, citat de Sarău, din perspectivă tipologică aceste limbi pot fi delimitate în trei grupuri, în speță grupul indic de Nord, căruia îi aparțin toate limbile neo-indo-ariene din India, Pakistan, Bangladesh și Nepal, inclusiv dialectul *pariya*, descoperit în Tadjikistan, grupul de limbi din Ceylon (Sri Lanka) reprezentat de limba singhaleză, care a evoluat independent de limbile indo-ariene de Nord, și grupul de dialecte ale limbii romani, Zograf referindu-se, în cadrul primului grupului indic de Nord, la existența a trei subgrupuri, respectiv subgrupul de Vest, ce cuprinde *sindhś, panjābi, gujarāthi, marāthī*, subgrupul central, cu *hindi*, și subgrupul de Est, *cubengālī, assāmī, oriya*, etc. Interesantă este și enumerarea principalelor 27 de limbi neo-indo-ariene, în virtutea unei tentative de ierarhizare a acestora, adică *hindi, bengali, urdu (ca variantă a limbii hindi), panjabi (de Est), bihari, marathī (cu dial. konkani), kosali, gujarati, rājasthānī, oriya, assami, lahndā (pnjabi de Vest), rromani, nepālī, singhaleza, sindhi, bhili, kasmiriana, pahari de Vest, garhwālī, kumāūnī, khandeśi, shina, maldiviana, khōwar, kohistānī, phalūra*. De asemenea se atrage atenția că un număr de patru limbi, respectiv *romani, singhaleza, kohistānī și maldiviana*, nu sunt vorbite în momentul de față pe teritoriul subcontinentului indian, alte 17 limbi fiind răspândite atât în India cât și în alte țări, în speță *hindi: India/Africa, Guyana, Surinam, Fiji, Mauritius, Trinidad, unde au ajuns ca imigranți, bengali: Bangladesh/India, urdu: Pakistan/India/Guyana (imigranți), punjabi de Est: India/Pakistan, bihari: India/Nepal, kosali: India/Nepal, gujarati: India/Pakistan, rājasthānī: India/Pakistan, assami: India/Bangladesh, lahndā (punjabi de Vest): Pakistan/India, nepālī: Nepal/India, sindhi: Pakistan/India, kasmiriana: India/Pakistan, shina: Afganistan/ Pakistan /India, maldiviana: Maldive/India, khōwār: Pakistan/India, phalūra: Pakistan/India*, iar șapte limbi sunt vorbite doar pe teritoriul Indiei, adică *marathī (cu dial. konkani), oriya, bhili, pahari de Vest, garhwālī, kumāūnī, khandeśi*. Un număr de cinci limbi, din categoria celor 27 de limbi enumerate, fac parte din subgrupul dardic din cadrul grupului indic: *kasmiriana, shina, khōwār, kohistānī, phalūra*, amintindu-se că dintre cele cincisprezece limbi regionale oficiale din India, un număr de zece sunt neo-indo-ariene: *hindi (limba oficială națională), bengali, urdu, panjabi de Est, marathī, gujarati, oriya, assami, sindhi* (din anul 1967, ultima, în ordinea recunoașterii), *kasmiriana*.

Romologul Sarău specifică faptul că celelalte cinci limbi regionale din India nu aparțin grupului lingvistic indo-iranian, iar un grup de alte limbi neo-indo-ariene sunt limbi oficiale în alte state, respectiv nepali, limbă oficială în Nepal, fiind vorbită și în India, singhaleza, vorbită în Sri Lanka și bengali, limbă oficială națională în Bangladesh, precum și limbă

regională în India. Cert este că, dincolo de clasificările specialiștilor, diversitatea indiană reprezintă o constantă atemporală, la scara timpului istoric, spre deosebire de evoluția unuia sau altuia dintre idiomuri, în fond un proces istoric ce se încadrează în tiparele specifice.

Sanskrita, limba standardizată indiană antică, a constituit fundamentul procesului afirmării limbii romani, fiind un model la nivelul vocabularului de bază, al morfologiei, al structuri gramaticale, al sintaxei, al tipului de sunete. De altfel sanscrita a reprezentat un element de referință pentru toate celelalte idiomuri indiene, inclusiv hindi. În cea ce privește limba romani, actualmente aceasta prezintă peste 60 de dialecte europene, dialecte ce pot fi clasificate, conform cercetătorului Turner, în trei mari categorii, respectiv europeană, armeană și asiatică, reprezentate de grupurile rom, lom și dom. Astfel în grupul armean, unde au descins conform unor ipoteze romii phen după ce au plecat din Persia, se încadrează dialectele denumite *lomavren*, iar în cel asiatic dialectele denumite *domari*. Migrația protoromilor nu a fost una care să incite interesul populațiilor cu care au intrat în contact, consecința acestui fapt constituind-o lacunele în ceea ce privește atestarea lor documentară până în secolul al XIV-lea. Lipsa spectaculozității migrației romilor sugerează faptul că contactele cu ceilalți nu au fost violente și că acest proces s-a derulat pe termen lung. Itinerariile au fost și sunt creionate de asemenea prin intermediul lingvisticii, cuvintele preluate de romi din idiomurile popoarelor cu care au coabitat, reprezentând pentru cercetători un indiciu al traseului pe care l-au urmat romii în migrația lor înspre Europa.

Cauzele migrației nu se cunosc, reprezentând una dintre enigmaticele neelucidate ale trecutului romilor, un mister care odată elucidat, ar putea reprezenta o cheie importantă a rezolvării multor alte enigme ale istoriei protoromilor și a romilor, alături de răspunsurile la dilemele privitoare la părăsirea subcontinentului indian de către protoromi. Practic deslușirea cauzelor migrației și depistarea momentului plecării se condiționează reciproc, în condițiile în care este evident că deslușirea cauzelor migrației ar fixa mult mai clar intervalul de timp în care s-a declanșat migrația și viceversa. În lipsa reperelor de care vorbeam antichitatea și evul mediu rom pot fi creionate prin intermediul analizei într-un context istoric mai larg, al speculațiilor făcute pe marginea mișcărilor de populații, generate de diferite evenimente istorice, și al referirilor la mișcări de populații indiene atestate documentar.

224 • Șahul persan Ardashir (224-241) ajunge la conducerea imperiului sasanid, ultimul imperiu persan preislamic, fiind întemeietorul dinastiei sasanide (224-651). Acesta cucerește și transformă nordul Indiei într-o colonie a Persiei, eveniment istoric pe care unii cercetători îl consideră a fi momentul în care s-a produs migrația ale indienilor înspre vest, iar prin extrapolare și ale strămoșilor romilor. În cea ce privește fixarea momentului plecării strămoșilor romilor din India s-a optat pentru intervalul temporal cuprins între secolul al II-lea și secolul al VIII-lea.

241 • La conducerea imperiului persan, vreme de treizeci și trei de ani, ajunge Shapur I, fiul lui Ardashir, interval de timp în care este consemnată o migrarea a unor grupuri de indieni, duși la Kabul, pentru a fi folosiți la diferite lucrări. Oricum durata procesului de migrație al romilor reprezintă o necunoscută a istoriei. Se menționează perioada evocată anterior, adică cea cuprinsă între secolele II-VIII, sau o alta cuprinsă între secolele II-XII, intervale temporale trasate vag, tocmai pentru a suplini carențele informaționale. Oricum în cadrul procesului de migrație, în care se pare că romii s-au deplasat în valuri succesive, individualizându-se trei ramuri, respectiv ramura de nord sau *lom*, ramura de sud-vest sau *dom* și în fine ramura de vest sau *rom*, cea mai numeroasă. Aceste grupuri din ramura rom au ajuns în Imperiul Bizantin, deplasare datorată, probabil, înaintării turcilor selgiukizi în Armenia, unde a rămas vreme de câteva secole, ulterior migrând în spațiul european central, vestic sau nordic. Cert este că s-au afirmat o serie de teorii care încearcă să surprindă aspectele migrației rome. Astfel cercetătorii avansează ideea că strămoșii populației rome,

după părăsirea Indiei, au străbătut în itinerariul lor teritoriile Pakistanului, Afganistanului și Iranului contemporan, vreme de câteva secole, pentru ca la sfârșitul secolului al X-lea și începutul secolului al XI-lea, să fie prezenți în nordul Mesopotamiei. De aici se presupune că un grup s-au îndreptat înspre Nord, stabilindu-se în partea centrală a continentului asiatic, pe teritoriile Tadjikistanului, Kirghiztanului, Kazahstanului, Uzbekistanului și al Turkmenistanului, precum și în provincia chineză Sintzean. În cea ce privește grupul principal al strămoșilor romilor, se avansează ipoteza producerii unei trifurcații într-o zonă care cuprinde un areal consistent, în speță nord-vestul Iranului, nordul Irakului, estul Turciei, Azerbaidjanul, Armenia și Gruzia. Astfel s-au individualizat grupurile *lom* sau “de nord”, *dom* sau de “sud-est” și *rom*, “de vest”. Grupul *lom* s-a deplasat înspre nord, străbătând teritoriile Azerbaidjanului, Armeniei și al republicii Gruzine. De aici unele voci ale romologiei consideră căo parte dintre acești *loms*-au îndreptat înspre nord-vest, prin Caucaz, străbătând Daghestan, Cecenia, Oseția, Kabardino-Balkaria și teritoriile republicii Calmâca, prin nord-vestul Marii Negre, ajungând în Balcani, de unde s-au îndreptat înspre estul, centrul sau vestul Europei. Grupul *dom* la rândul său s-a îndreptat înspre sud-vest, trecând prin Siria, Palestina, Egiptul, traversând Africa de Nord, de unde cei rămași se poate să fi traversat Mediterana în Spania califatului arab, unde s-au întâlnit cu reprezentanții celei de-a treia ramuri, respectiv ai grupului *rom* veniți din Balcani pe direcția est-vest și au traversat Munții Pirinei. O altă ipoteză mai susține că o parte a romilor din grupul *dom* au ajuns, duși de arabi, și în Tanzania, respectiv în Insula Zanzibar. Cea mai importantă ramură, cea a grupului *rom*, a descins din arealul trifurcației înspre vest, înspre Imperiul Bizantin, ajungând, desigur prin Asia mică, în Balcani, rămânând vreme de câteva secole în peninsula, după care au migrat în centrul, vestul și estul Europei.

circa 400 • Grupuri de indieni nomazi migrează înspre regiuni aflate în vestul Indiei. Printre nomazii prestatori de servicii diverse se speculează că ar fi fost și strămoșii romilor, cercetătorii optând pentru avansarea perioadei cuprinse între secolele III-X ca interval temporal în care s-a derulat migrația romilor din India înspre Europa. Concluziile lingviștilor nu au reușit să fixeze consensual un anumit areal în care au habitat strămoșii romilor, păreri avizate în domeniu susținând că aceștia au trăit fie în zonele centrale, fie în cele nordice ale Indiei.

420 • Pe tronul imperiului persan ajunge Bahram al V-lea Gur (420-438) despre care în cronicile medievale se afirmă că interesat de starea de spirit a supușilor săi, șahul în cauză îl convinge pe regele indian Shangul să-i trimită din India muzicanți și artiști, cu scopul de a-i bine dispune pe supușii săi, prin intermediul reprezentațiilor artistice, în speță prin cântece și dansuri. În consecință, conform legendei, din India au descins în Persia astfel de indivizi, împreună cu familiile lor. Episodul este relatat de către Istoricul persan *Hamza al-Isfāhānī*, despre care se știe că a murit în anul 967, autor al cărții *Ta'rih fī mulūk al -'ard*, scrisă în arabă în anul 950, în traducere o “Istorie despre regii Pământului”, în care a făcut referire și la migrația indienilor în Persia, precum și de către cronicarul persan *Firdousi (Firdawsi)* - *i Rumi* (Abul Kasim Mansūr, 932 -1020) în poemul epic intitulat *Sāh Name*, redactat în jurul anului 1011, în care include și legenda aducerii muzicanților de către șahul Bahram al V-lea Gur. La rândul său, cărturarul *Al - Ta'alibī*, născut în jurul anului 1020 în Afganistan, autor al unei “Istorii a umanității”, *Gurar al - Siyar*, redactată în jurul anului 1050 amintește evenimentul în secțiunea dedicată Persia, inspirându-se se pare dintr-o carte persană scrisă în jurul anului 950, care nu s-a păstrat însă. Numărul avansat de cărturarii care au relatat legenda este impresionant, ridicându-se la ”12.000 de *zoti*” conform cronicarului Hamza al - Isfāhānī, respectiv la “10.000 de *luri*” după Firdousi, denumirile desemnând același grup etnic. Pentru ca acești *luri* sau *zoti* să se poată întreține, conform cronicarilor, Bahram a dăruit fiecărei familii câte un bou, un măgar precum și grâu pentru semănat ogoarele, beneficiarii având obligația de a distra gratis poporul, în acest scop fiind dispersați în diferite colțuri ale

statului. Indienii însă au mâncat boii și grâul, păstrând măgarii. După un an, revin *cu fețele palide*, datorită lipsurilor, însă Bahram Gur îi condamnă la pibegie în câștigarea existenței, zicându-le: *Nu trebuia să prăpădiți grâul! Acum mai aveți doar măgarii. Puneți tot ce aveți pe spinările lor, pregătiți-vă instrumentele și corzile și puneți-le sub ei!* Interesant este că *zott* sau *luri* sunt denumiri date romilor de către persani în Siria, Palestina, Egipt, termenul de *luri* regăsindu-se și sub forma lexicală de *nuri*, iar *zott* reprezentând forma arabă a termenului de *jat*, care reprezintă și numele unei populații indiene, cu o filozofie de viață asemănătoare romilor nomazi europeni. Actualmente în Afganistan termenul de *jat* are un sens peiorativ - cu aceleași conotații ca și cel de țigan în Europa contemporană - fiind extins asupra comunităților și a grupurilor ce creează probleme sociale celorlalți afgani. Firdousi scria despre respectivii *luri* că *și astăzi, continuă să rătăcească în căutare de-ale gurii, să doarmă cu câinii și lupii, mereu sub cerul liber, și să fure ziua și noaptea*. Voci importante din rândul romologilor consideră că amintitul cronicar arab a comis o eroare considerându-i pe nomazii *lurii*, contemporani lui, descendenți ai muzicanților aduși din India de către Bahram al V-lea Gur. Pe de altă parte, în Iranul contemporan, romii sunt încă numiți *luri*, iar în Damasc, *zott*. Tot în prezent în Turcia sau Irak, trăiesc ca și în Afganistan sau Iran, grupuri de indivizi care asemeni romilor nomazi au tendința să exercite o profesie ambulantă, excelând în special în domeniul prelucrării metalelor și al divertismentului. Excluzi de populația majoritară, cu un statut marginal, relațiile lor cu sedentarii sunt de tip economic. Nomazii sunt vorbitori de limbi indo-ariene, astfel că grupurile numite *dom*, *karači* sau *kurbati*, care trăiesc în Siria, Palestina, Iordania, Irak, Iran sau Azerbaidjan, vorbesc limba domari. În Tadjikistan *parya* au drept limbă maternă o variantă a limbii radjashatni, iar comunitățile *inku* și *jat* din Afganistan și *doma* din Pakistan, folosesc o limbă indo-ariană care aparține grupului lexical central indian. Alte asemenea populații, din Caucaz până în Sudan, sunt vorbitoare de idiomuri al căror lexic este de origine indo-ariană, exemplul sugestiv în acest sens constituindu-l populațiile iraniene, *karači* și *luti*, grupul etnic *nawar* din Egipt, *bahlawan* din Sudan, precum și *boša* sau *lom* din Armenia, vorbitori ai limbii *lomavren*. De asemenea în India, sunt numeroase grupurile de nomazi, specializate în practicarea diferitelor tipuri de servicii și care lucrează, de exemplu, ca prelucrători de metale, împletitori, muzicieni sau dansatori, fiind denumiți, în peisajul castelor indiene, *domi*, denotație din aceeași familie de expresii ca și termenul de *dom* existent în Orientul Mijlociu sau *doma* în Pakistan, respectiv *lom* în Armenia și *rom* în Europa. Frapant este faptul că acești nomazi indieni utilizează pentru desemnarea celui alt, a străinului, a sedentarului, cuvinte asemănătoare, respectiv *gadjo* în romani, *kazza* în domari, *kaca* în lomavren, *kajwa* în dom din India, *kanjaro* în kanjari, *kajja* în sasi sau *kaja* în nati.

II. Evul Mediu-perioadă de migrație înspre Europa, atestare documentară, robie, pelerinaj și salvaconduce.

Noțiunea de Evul Mediu derivă din limba latină, *Medivm Aevvm* și provine din filologia umanistă a Renașterii, unde definea sub forma *media latinitas* intervalul de timp cuprins între împăratul roman Constantin cel Mare (306-337) și cel francez Carol cel Mare (768-814). Denumirea a fost preluată, începând cu secolul al XVIII-lea, de către literatura și în istoriografia occidentală, având inițial sensul peiorativ de „Evul Mediu întunecat” caracterizat prin cruzimile inchiziției cu arderea pe rug a vrăjitoarelor și ereticilor, o perioadă de obscurantism. Reabilitarea noțiunii și includerea sa în circuitul științific se petrec abia în secolul al XIX-lea, în epoca romantismului, atunci când Evul Mediu devine o perioadă idealizată în literatură și în artă. Convențional Evul Mediu reprezintă intervalul temporal cuprins între căderea Imperiului Roman de Apus în 476 și cucerirea Constantinopolului la 1453 de către turcii lui Mehmed Fatih. La nivel global, un punct de reper după care se ghidează cercetătorii în periodizarea istorică îl reprezintă și descoperirea Americii de către Cristofor Columb din 1492. Conform specialiștilor în domeniu această epocă istorică cuprinde, între 476 -1000, Evul Mediu timpuriu, între 1000-1300, Evul Mediu feudal, iar între 1300-1453, Evul Mediu târziu. Cert este că în cea ce privește periodizarea, noțiunile nu au caracter de postulat, fiind circumscrise subiectivismului cercetătorului. Definită inspirat drept o sinteză între Antichitate și creștinism, Epoca Medievală este caracterizată de migrația popoarelor, de etnogeneza popoarelor europene, de constituirea statelor feudale, de Reconquista spaniolă, de afirmarea imperiului carolingian, al imperiului romano-german, de înflorirea și decăderea imperiului bizantin sau de expansiunea turcă în Balcani. În spațiul mioritic Epoca Medievală este încadrată cronologic între 602 și 1600, respectiv trecerea slavilor la sud de Dunăre și unirea Țărilor Române de către Mihai Viteazul, perioadă în care cronologic s-a desăvârșit etnogeneza românească, s-au afirmat statele medievale românești sau s-a derulat lupta de cruciadă a marilor domnitori medievali. Cert este că istoria europeană a romilor debutează în Balcani, fie în secolul al XI-lea, informațiile fiind controversate, fie la jumătatea secolului al XIV-lea, în Serbia țarului Dușan, moment lipsit de controverse, pentru ca la finele secolului al XIV-lea aceștia să fie atestați și în spațiul românesc. Indiferent de atestarea documentară și descinderea lor în Peninsula Balcanică, destinul european al romilor a fost circumscris marilor evenimente istorice derulate pe Bătrânul Continent și contextului politic medieval aferent. Observăm doar că, pe baza informațiilor din perioadă, o paralelă între Occident și Orient prin prisma valorilor contemporane, dezavantajează clar Estul, unde romii aveau statutul de robi, în timp ce în Vest erau vremuri prielnice practicării nomadismului, pe baza salvaconducelor, a penitențelor și a ospitalității sedențarilor, ospitalitate generată tocmai de către aceste scrisori de protecție, emise de către autoritățile statelor și orașelor europene în general.

651 • După prăbușirea Imperiului persan al Sasanizilor s-a derulat prima invazie arabă în teritoriile armenesti ale fostului imperiu, pentru ca în deceniile următoare Armenia să devină provincie a Califatului arab. Cucerirea ei a avut loc între anii 694-695, moment cu impact puternic în evoluția istorică a romilor aflați în Armenia, care implicit ajung sub dominație politică arabă. Interesant este faptul că împrumuturile lexicale arăbești în romani sunt nesemnificative cantitativ, ceea ce a generat numeroase controverse și teorii speculative.

669-670 • Califul Muawiya, respectiv Marwan ibn al-Hakam ibn Abu al-'Ca ibn Umayyah, 623-685, a adus mai multe familii de zott de la Basra la Antiohia, acțiune motivată ca fiind o măsură de prevenire a unor tulburări din partea zott-ilor, considerați fideli persanilor.

710 • Califul Al-Walid ibn Abd al-Malik sau Al-Walid, la rîndul său, dislocă contingente importante ale populației zott, ceea ce dovedește atât numărul mare al acestora, cât și faptul că reprezentau un grup etnic cu un potențial ridicat în ceea ce privește afinitatea înspre tulburări sociale.

720 • Exodul populației zott, determinat de autoritățile arabe, are continuitate, astfel că Yazid al II-lea, respectiv Yazid bin Abd al-Malik, calif între 720-724, a deportat un număr important de reprezentanți ai populației zott, care împreună cu turmele de bivoli, de care nu

au fost deposedați, au fost colonizați atât în Antiohia, cât și în așezările limitrofe, Masisa sau Buka.

800 • În jurul acestui an sunt consemnați, în cronografia lui Teofan Izpovednik, redactată în Frigia, așa-ziși *atsingani*, termen care semnifică *intangibil, spurcat, de neatins*. Printre altele, cronicarul face referire la raporturile amicale dintre împăratul bizantin Nicefor I sau Nikephoros (802 - 811) cu *maniheii, care își zic pavliceni*, și cu *atsinganii*, o sectă eretică a căror membrii practicau magia. Cert este că, în virtutea sprijinului oferit prin practicile vrăjitoarești în reprimarea revoltei din 803, *athinganii* au primit din partea lui dreptul de a se deplasa liber prin tot Imperiul Bizantin. În lucrările dedicate studiului istoriei, limbii sau culturii romilor termenul îmbracă diverse forme respectiv *adsinkani, athiganoi, athigganeim, athingani, athinganoi, ἀθήγγανοι, athinghars, atingar, ατσινκανοι, atsincan, atsykanoi, atsigane, atsinganein, atsingani, atsinganoi, atsinganos, atsinkanos, atsinkanos, azinganos* etc. Imaginea declasatului din lumea creștină este transferată și asupra non-sedentarelor romi, de la aceste tipuri de asocieri depreciative cu *athiganoi*, (dar și cu păgânii, tătarii etc.) precum și a confuziei cu egiptenii, născându-se și cele mai multe dintre apelativele date etniei de către europeni. În consecință, după numele sectei eretice *atsiganoi*, romii sunt denumiți *țigani* de către români, sârbi sau bulgari, *ciganie* de către polonezi, *cziganyoc* de către maghiari, *sigayner* de către norvegieni, *zigenaren* de către suedezi (fiind utilizați și *sisigøyneren* în norvegiană sau *zigenare* în suedeză), *cigani* de către slovaci, *țigane* de către sloveni, *tsiganes* de către francezi, *țigane* de către ruși, *zingari* de către italieni, *zigeuner* de către nemți, *cikani* de către cehi, *ciganos* de către portughezi, *tshingian* de către turci sau greci. De asemenea este posibil ca termenul englez *tinker* sau *tinkler* să rezulte din adaptarea lingvistică a termenului de *zigeuner*, specific spațiului german. Apelativul de *egipteni* (în greacă *aigyptiaki*) a rezultat din confuzia iscată între numele unui sat de romi denumit *Gyppe*, situat în Peloponez, cu Egiptul. Ca urmare a incertitudinii, în cea ce privește locul de baștină al romilor, au rezultat diferite alte denominații, respectiv *evghite* în Albania, *egyptiens* în Franța secolelor XC-XVII, precum și *gitan, gitanos, giptianos* sau *egiptanos* în Spania, *egyptios* în Portugalia, *gypsies* în Anglia (de la *egyptions, egypsies*), *woonwagenbewoners, egyptenaren* sau *gipten* în Olanda, *gyptos* în Grecia. Alte denumiri paralele, cu un sens peiorativ, date romilor sunt și *faraoni* în română sau *phdrao nephka* în maghiară, respectiv *oamenii lui Faraon*, care sunt doar variații legate de falsa origine egipteană, *svart tattaren*, în Suedia și Filanda, *haiden* adică păgâni în spațiul germanic, *mustalainen* în Finlanda. Romii mai sunt identificați și cu numele de *skojare* în Suedia, *skøyere* sau *fant* în Norvegia, fiind un alt termen anterior aplicat atât romilor cât și nomazilor non-romi din sudul Norvegiei și din unele părți ale Suediei, spații în care sunt utilizate și alte denominații cum ar fi *resande, resandefolket, dinglare* sau *tavringar*. Tot în Peninsula Scandinavă, în Norvegia, romii sunt identificați ca *tatere* sau *romanifolk*. Romii norvegieni își spun *romani, romanoar, romanisæl* sau *vandriar*. În Franța, deoarece numeroase grupuri de romi au venit din Boemia, a rezultat o altă confuzie care a generat denominația de *bohemiens*. Din aceeași categorie de termeni, rezultați prin confuzie sau asocieri, mai fac parte alte nume date romilor în istorie de către europeni, cum ar fi *sarazini* în Franța, nume atestat încă din 1419, *filisteni* în Polonia, precum și *walachi, saraceni, agareni, nubiani* sau *tătari*, întâlnite cu predilecție în spațiul german. Romii din Armenia se autoidentifică cu termenul de *lom*, iar romii ce trăiesc în țările din Orientul Mijlociu cu cel de *dom*.

820 • Începând cu acest an până în 824 un grup numeros de populație zott este deportat de arabii lui Al-Ma'mun, calif între 813-833, deportarea efectuându-se pe malurile sudice ale râului Tigru, în Irak. Numărul acestora este estimat la circa 27.000 de indivizi și au fost deportați după înăbușirea unei revolte în arealul orașelor Khaneikin și Ainzarba.

855 • În contextul unui atac bizantin asupra Siriei, cronicarul persan Tabari sau Tabaki face referire la numărul consistent de populație zott, prizonieră de război, care de altfel, ulterior a

fost deportată. Acest contingent de populație zott au reprezentat probabil, cea mai mare parte principală a romilor necalificați, mutată la nord în Armenia, ajunsă mai târziu și în Europa.

1000 • În jurul acestui an se pare că reprezentanții ai populației zott ajung în peninsula Balcanică, pe teritoriile Greciei sau Turciei contemporane, la acea dată provincii ale imperiului bizantin, condus de către împăratul bizantin Vasile al II-lea Bulgarohtonul, adică *Omorătorul de bulgari* (976-1025), împărat care a reprezentat dinastia macedoneană.

1001 • Din acest an, până în anul 1026, nord-vestul Indiei a fost invadat de șaptesprezece ori de către trupele ghaznvide, conduse de sultanul Mahmud de Ghazni. Rezistența indiană a războinicilor rajput a fost acerbă, dar Mahmud a fost victorios, luând circa o jumătate de milion de sclavi. După o serie de istorici acest moment este legat de istoria migrației în valuri ale romilor, prizonierii indieni fiind deportați în cadrul imperiului Ghaznavid. Mahmud de Ghazni sau Yamin ad-Dawlah Abul-Qasim Mahmud Ibn Sebüktegîn (971-1030) a fost cel mai mare conducător al Imperiului Ghaznavid. Dinastia Ghaznavidă a fost fondată de către Abu Mansur Sabuktigin (942-997), cunoscut sub numele de Nasir-ud-din Sabuktigin, de asemenea fondator al Imperiului Ghaznavid, care se întindea peste o mare parte din Persia, precum și în nordul subcontinentului indian, centrul imperiului constituindu-l însă Afghanistanul contemporan. Dinastia în cauză s-a afirmat între anii 975 și 1186.

1018 • În *Cartea Yaminilor*, operă a cronicarului arab Al Utbi, este radiografiată una dintre campaniile militare ale sultanului Mahmud Ghazni în India. Năvălitorii descind până la Kannauj, care era în epocă o zonă prosperă, cu o populație numeroasă ce atingea 53 000 de locuitori. Orașul este cucerit de Mahmud Ghazni, care transformă populația în robi, vânzându-i împăratului Persiei ca muzicanți sau meșteșugari. Practic o ipoteză asupra migrației romilor susține ipoteza că romii contemporani sunt și descendenți ai populației din Kannauj și împrejurimi, populație care a părăsit regiunea în urma evenimentelor evocate.

1050 • Romologi importanți consideră că în jurul acestui an un grup numeros de romi vin din Armenia înspre Europa, consemnându-se astfel, în această perioadă, un segment temporal important în cadrul procesului de migrație al romilor.

1068 • La mănăstirea Iberon sau Iviron de pe muntele Athos este redactat textul hagiografic georgian *Viața Sfântului Gheorghe Atonitul* de către călugărul georgian George Hucesmonazoni, cu această ocazie fiind menționați și ereticii *athincani*, respectiv "ἁσίγγανοί", după autor *descendenți din Simon Magul, samariteni numiți "atsincani", faimoși magicieni și șarlatani*. Discipolul lui Gheorghe Atonitul descrie modul în care împăratul bizantin Constantin Monomachos (1042 – 1055) apelează la ajutorul unui grup de *adsincani*, recunoscuți *pentru arta lor de a ghici și a face farmece*, pentru al scăpa de animalele sălbatice, care îi decimau vânatul din parcul imperial Philopation și nu îl lăsau să se odihnească cu urletele lor. Pentru a ucide fiarele, aceștia au folosit carne vrăjită, fiind răsplătiți, după satisfacerea capriciilor împărătești, cu generozitate. Împăratul, impresionat de priceperea de care au dat dovadă, voind să le testeze limitele, i-a pus să repete vrăjitoria pe propriul câine. Conform cronicarului georgian, Sfântul Gheorghe a trecut însă crucea pe deasupra câinii vrăjite și câinele a rămas în viață. Oricum asocierea cu romii a *adsincanilor* din textul călugărului georgian este privită cu circumspecție în romologie. Practic, până înspre anul 1348, de când datează documentul emis de către despotul sârb Ștefan Dușan privind taxele care urmau să fie plătite de *cingarie*, nu există atestări documentare ale romilor în Europa unanim acceptate, după cum s-a mai spus controversate fiind indisolubil legate de studiul istoriei romilor în perioada anterioară anului 1348, anul atestării prezenței romilor în Europa. Oricum mulți dintre cercetători consideră că în cadrul imperiului bizantină fost preluată denumirea de *rom*, după numele generic dat populației imperiului, *roman*, *romeu* sau *romaios*.

Circa 1100 • Matei Kopitar, într-o mențiune dintr-una din scrisorile arhiepiscopului Teofilact Ohridski către împăratul Alexei I Comnen, ce datează de la sfârșitul secolului XI și începutul

secolului XII, face la rândul său referire la ereticii *Σιγανόι*, adică *adsincani*, mențione care a iscat controverse între specialiști pe marginea considerației că, în respectiva scriere, avem practic de-a face cu prima referire documentară la populația romă.

1192 • Forțele armate coalizate ale statelor din Rajputana, conduse de regele Chauan Prithiviraja, obțin în 1191 o mare victorie împotriva sultanului Muhammad din dinastia ghurizilor, în prima bătălie de la Tarain, în apropiere de Delhi. Un an mai târziu însă, în cea de-a doua bătălie de la Tarain, același sultan Muhammad zdrobește coaliția din Rajputana, regele Prithiviraja căzând pe câmpul de luptă. După cucerire, războinicii rajput se pare că ar fi migrat împreună cu familiile lor înspre Europa. Acest episod militar, urmat de un exod de populației, este ultimul care, sub o formă sau alta, este transferat de către cercetători înspre studiul istoric dedicat procesului de migrație a romilor în Europa.

1200 • Teodor al IV-lea al Antiohiei, ierarh bisericesc binecunoscut sub numele de Teodor Balsamon sau Valsamon, patriarh al Antiohiei între anii 1185 și 1199, un specialist în drept canonic ortodox, răspunzând întrebărilor Patriarhului Marcu III al Alexandriei (1186-1203), face referire printre altele și la *athiganoi*. Practic aceștia sunt amintiți de teolog în cadrul unui comentariu dedicat canonului LXI al Sinodului Ecumenic Quinisex, cunoscut drept Consiliul Ecumenic de la Trullo, convocat de împăratul Iustinian al II-lea la Constantinopol în 692, conciliu numit și Sinodul *Trulan*, întrucât sesiunile s-au ținut în sala boltită în care s-a desfășurat și cel de-al șaselea Sinod Ecumenic. Printre altele, cei 21 de episcopi prezenți, care au ratificat nu mai puțin de 102 canoane, au condamnat și secta eretică în cauză, printr-un canon care prevedea o excomunicare, pe o durată de șase ani, pentru toți cei care se îndeletnicesc cu ghicitul viitorului, cu practicarea farmecelor sau cu dresura animalelor sălbatice destinate spectacolelor de circ. Ulterior Balsamon face referiri cu conotații peiorative la *athinganoi*, catalogându-i drept ventrilocii și vrăjitori. Practic percepția negativă a acestora, imaginea lor declasată reprezintă o constantă în istorie, termenul fiind transferat ca apelativ asupra romilor nomazi, care datorită nomadismului și filozofiei de viață non-sedentare se încadrau perfect în tiparul declasatului. Comentariile specialistului în drept canonic, incluse în *Pidalionul* (în grecește cîrmă respectiv Πεδάλιον) sau Cârma Bisericii, compilate de Sfântul Nicodim Aghioritul (1749-1809) sunt valabile și în prezent în biserica ortodoxă.

1260 • Ottokar al II-lea al Boiemiei (1253 -1278), de asemenea și duce de Austria (1251–1276), de Stiria (1260–1276), de Carinthia (1269–1276), de Carniola (1269–1276) și lord de Pordenone, într-o scrisoare adresată papei Adrian al IV-lea, îi menționează pe *cingari* ca oșteni ai regelui Béla al IV-lea, din dinastia arpadiană, rege al Ungariei și al Croației între 1235-1270, state aflate în epocă într-o uniune personală, în condițiile în care, în nord-vestul Transilvaniei, a exista totuși o familie de nobili denumită *Zygan*, cu rădăcini genealogice ce coboară până înspre 896, an în care ungurii au emigrat datorită pecenegilor din *Atelkuzu* (în limba maghiară *Etelköz*, se traduce *între râuri*, adică regiunea celor cinci râuri, dintre care trei au fost identificate în mod sigur, respectiv Nistru, Siret, Prut, celelalte putând fi Nipru și Bug) înspre Panonia. Se cuvine și în acest context mențiunea că tendința de corelare a termenului de *cingar* cu romii provoacă rezerve în rândul specialiștilor.

1283 • Patriarhului Gregorios al II Kyprios al Constantinopolului (1283-1289) într-o scrisoare adresată marelui logofăt Theodor Muzalon, intervine în favoarea collectorului de impozite, pe nume Monembasan, textul fiind considerat de către mulți specialiști ca unul dintre primele documente care atestă prezența romilor în Balcani. Scrisoarea 117, publicată în timpul familiei Eustratiade, se referea la *Un oarecare Monembasan - care se pregătește să adune impozitele de la așa numiții egipteni și ațigani, m-a implorat în acești termeni: „Puneți un cuvânt bun pentru mine, Excelență, într-un fel sau altul, și determinați repede inima imperială să considere existența mea ca fiind distrusă și să-mi acorde favoarea iertării, în marea sa bunătate, și să mă elibereze de spaime, în așa fel încât să nu mai fiu*

expus la pericole , de vreme ce am îndurat destule, dincolo de ceea ce justiția poate tolera. Patriarhul cere Marelui Logofăt să-i acorde o audiență solicitantului și să-l ajute. Acesta îi răspunde în acești termeni, fiind vorba de scrisoarea 118, publicată de asemenea în timpul familiei Eustratiade: *Referitor la cererea adresată prea milostivului Împărat, în legătură cu colectorul de impozite care a suferit o nedreptate: Dacă o nedreptate se comite față de un colector de impozite și i se fură ceea ce deja a strâns, persoana care păstrează cea mai mare parte a sumei colectate nu este întotdeauna autorul unei injustiții, și, uneori, este mai bine ca o persoană să-i aducă și acestuia un prejudiciu, în așa fel încât el să nu poată face o nedreptate.*

1290 • Un alt document s-ar părea că face referire la un grup de cizmari *athinganoi*, care își desfășurau activitățile specifice tocmai pe Sfântul Munte Athos.

1314 • În *Cronica lui Dalimil*, redactată în limba cehă, sub formă de versuri, cronică ceare pretenția că descrie evoluția umanității de la Turnul Babel până în anul 1314, se face referire la *soldății tătari*, în capitolul intitulat *despre păgâni*. În condițiile în care în Evul Mediu și Epoca Modernă se făcea confuzie între tătari și romi, scrierea este considerată de către unii specialiști ca una dintre cele mai vechi referi documentare la romi.

1322 • Romii au descins în insula Cipru, posibil din coloniile Crusader, aflate pe coasta estică a Mării Mediterane, pe teritoriul statelor contemporane Liban și Israel.

1323 • Călugărul franciscan de origine irlandeză, Symon Simeonis, respectiv Simon Fitzsimmons, autorul lucrării *Itinerarium Symonis Semeonis ab Hybernia an Terram Sanctam*, aflate în prezent în posesia bibliotecii din Cambridge, la Corpus Christi College, aflat în pelerinaj la Ierusalim, alături de Hugo Iluminatorul, pelerinaj inițiat din localitatea irlandeză Clonmel, descrie un grup de nomazi, aflați pe insula Creta, în afara orașului Heraklion, care susțineau că sunt descendenți ai biblicului Ham, fiul lui Noe. Cronicarul ne informează că aceștia se opresc într-un loc nu mai mult de treizeci de zile, călătorind dintr-un loc într-altul ca și arabii, locuind în corturi mici și întunecoase, veșnic pribegi și rătăcitori, pedepsiți parcă de divinitate să împlinească un anumit blestem. Călugărul spune că *acolo, în afara cetății, am văzut de asemeni un neam, urmând ritul grecesc și pretinzând a face parte din familia lui Chaym (Ham). Ei nu se opresc niciodată sau doar rareori într-un loc mai mult de treizeci de zile dar, întotdeauna pribegi și rătăcitori, blestemați parcă de Dumnezeu, după cea de-a treizecia zi se deplasează precum arabii, de la un răzor la altul, de la o peșteră la alta, cu corturile lor dreptunghiulare, joase și întunecate.*

1323 • Istoricul și astronomul Nikeporos Gregoras (1295-1360) în *Istoria Bizanțului* amintește de un grup de romi acrobați, care din Constantinopol, în itinerariul lor artistic, au ajuns în Macedonia și Serbia, unde au susținut spectacole și la curțile suveranilor locali. Nikephoros Gregoras este considerat, împreună cu profesorul său, Theodoros Metochites, ca fiind cel mai important savant și cel mai mare astronom al Bizanțului.

1335 • Ieromonahul Matei Vlastares sau Vlastar, un important canonist și imnograf din secolul al XIV-lea, de la mănăstirea Maicii Domnului Peribleptos din Tesalonic, în cea mai cunoscută din scrierile sale are ca subiect dreptul canonic, lucrare denumită *Nomocanonul* (în greacă *νομοκανων*, termen ce provine de la *νομος*, adică *lege*, și *κανων* respectiv *rânduială*, sau mai concret *îndreptare bisericască*). În lucrarea sa cărturarul grec face referire la femeile rome care practică magia, la romii care au îmblânzit șerpi, purtându-i la pieptul lor, la grupul de romi de la mănăstirea Ksiropotamos, de la muntele Athos, precum și la văduva Ana, fiica lui Limocherval, care s-a măritat cu un bărbat de etnie romă.

1346 • Se presupune că la această dată - contestată la rândul ei - în insula Corfú (Kerkira) a fost creată o feudă *țigănească*, respectiv *feudum acinganorum*, ai căror membrii se ocupau cu fierăria. Feuda a funcționat până în secolul al XIX-lea, în condițiile în care insula revine din 1360 venețienilor (alte voci avansând data de 1346 sau 1386!) această *feudum acinganorum*, fiindând până în secolul al XIX-lea.

1347 • „Moartea neagră” respectiv ciuma lovește Constantinopolul, fapt ce determină migrația romilor înspre Europa centrală și de vest.

1348 • Romii sunt atestați în Serbia țarului Ștefan Uroșal IV-lea Dușan, rege al sârbilor din 1331, țar al sârbilor și al grecilor din 1345. Practic într-un document care se referă la ctitorirea mănăstirii din Prizren, emis de către țarul sârbilor, astfel că romii, respectiv *cingarije*, sunt menționați ca meșteri ai lăcașului de cult amintit.

• Italianul Nicolo Frescobaldi aflat în localitatea Modon (Methóni), din vestul Peloponezului, în Depresiunea Messenia, a consemnat prezența *țiganilor fierari*, adică a *mandopolinilor*, aflați în afara zidurilor orașului. Cronicarul italian interpretează greșit statutul marginal al acestora, crezându-i pelerini în căutare de penitență, care se rugau pentru iertarea păcatelor. Data descinderii venețianului în amintitul oraș este contestată, avansându-se și alți ani, respectiv 1350, 1381 sau 1384, ca momente ale prezenței venețianului în urbe.

1362 • Prezența romilor *curelari* este semnalată în Dubrovnik, oraș aflat actualmente în Croația. Astfel un meșter aurar este somat oficial să returneze *egiptenilor* Vlahus și Vitanus opt monede de argint, date de către romii în cauză meșterului pentru păstrare. Somația este o consecință a unei petiții, în speță *Ad petitionem Vlahus et Vitanus Egzptiorum*, înaintate de către cei doi autorităților din Republica din Ragusa. Se cuvine precizarea că în secolul al VII-lea, locuitorii din Epidaurum au fondat orașul Ragusium sau Ragusa, pe o insulă apropiată de coasta dalmatică, ferită de invaziile barbarilor. Ulterior Ragusa s-a unit cu orașul slav de pe coastă, Dubrovnik. Devenită o republică care oscila între independență și autonomie în Evul Mediu, precum și un punct important în cea ce privește organizarea cruciadelor, Ragusa a atins un nivel remarcabil de dezvoltare în perioada secolelor XV și XVI.

1368 • Romii sunt atestați documentar în acest an de către izvoarele istorice într-un alt oraș croat, respectiv la Zagreb, în perioada uniunii dinastice dintre Croația și Ungaria. Practic după ce Tomislav devine primul domnitor al Croației în anul 925, regatul croat medieval atinge maxima expansiune în timpul domniilor lui Petar Krešimir al IV-lea (1058–1074) și a lui Dmtar Zvonimir (1075–1089). După moartea lui Stjepan al II-lea în 1091, se stinge și dinastia Trpimirović, Ludovic I rege al Ungariei din 1077 până la moartea sa, survenită în 1095, revendicând fără succes coroana croată. Dezideratul său a fost realizat de către Koloman, rege al Ungariei (1095–1116) și al Croației din 1102. Astfel din 1108 titulatura sa a fost *derege al Ungariei, Slavoniei, Croației și Dalmației*. În următoarele patru secole, Regatul Croației a fost condus de către un Ban, numit de regele Ungariei.

1370 • Termenul de *cygany* este atestat de izvoarele maghiare, atât ca denumire a unor localități, cât și ca nume de familie, o dovadă a prezenței romilor printre maghiari.

1373 • Romii sunt amintiți din nou la Zagreb, documentele surprinzându-le prezența în calitate de meșteșugari, care deserveau prin activitățile lor locuitorii urbei.

1378 • În Bulgaria, conform *Diplomei de la Rila* a țarului Ivan Șişman (1371-1395), romii se pare că trăiau în apropierea mănăstiri Rila, fiind menționată în document localitatea *Agoupovi Kleti*. Prin amintitul act se consideră, de către unii dintre istorici, că țarul a donat mănăstirii câteva sate unde trăiau romi, în condițiile în care termenul de *agoupovi* desemnează romii sedentari.

• În orașul Nauplia (Náfplion), situat în Peloponez, guvernatorul venețian reconfirmă căpeteniei Ian a *athinganilor* privilegiile dobândite de înaintașii lui.

• Arhivele orașului Zagreb fac referire la romi și în decursul acestui an, aceștia fiind trecuți în evidențele oficiale ale urbei tot datorită calității de meșteșugari.

1382 • Documente oficiale emise de autoritățile judecătorești ale orașului Zagreb, în perioadă denumit Agrem, consemnează în oraș un număr însemnat de meșteri măcelari, a căror nume erau *Cygan*, *Chickan* sau *Czyganychyn*, nume considerate a fi o dovadă a prezenței rome.

1385 • Dan I, domnitorul Țării Românești (cca. 1383-1386) dăruiește mănăstirii Tismana

posesiunile mănăstirii Vodița, lăcaș de cult ctitorit de către domnitorul Vladislav I (1364-1377) în perioada 1370-1371. Corelându-se cu data înălțării așezământului religios rezultă că donația efectuată în contul mănăstirii Vodița s-a produs în jurul anului 1370, Dan Vodă confirmând dania de *40 de sălașe de ațigani* dăruite Mănăstirii Vodița de către domnitorul Vladislav, înainte cu aproximativ două decenii. Practic voievodul valah precizează că acele *40 de sălașe de ațigani să fie slobози de toate slujbele și dăjdiile de venitul domniei mele*. Într-o altă traducere a documentului emis de către Dan I se specifică faptul că *Pe lângă acestea, întăresc și câte a dăruit și a dat în scris mănăstirii sfântului Antonie unchiul domniei mele, sfânt răposatul Vladislav voievod: satul Jidovștița cu Potocul și la Dunăre, vârtoarea de la mijloc toată și venitul de la opt pescării și Dunărea de la Padina Oreahova până la Mostiștea de Sus și Vodița Mare pe amândouă părțile, cu nucile și cu livezile și seliștea Bahnei și moară în Bistrița și țigani, 40 de sălașe. Toate acestea le dăruiește și le întărește domnia mea, cu toată porunca și întărirea, ca să fie neștrămutate și neclintite. De asemenea, și satele să fie slobode de toate muncile și dările și veniturile domniei mele*. În documentele emise în 1385 și 1387, referitoare tot la Mănăstirea Vodița, se specifică faptul că sunt *întărite cele câte a dăruit unchiul domniei mele, Vladislav Voievod, mănăstirii Sfântului Antonie de la Vodița (...) și Vodița Mare, pe amândouă părțile, cu nucii și cu livezile, cu seliștea Bahnei și moara în Bistrița și 40 de sălașe de țigani*. Dania atestată statutul social de robi al romilor și implicit robia în spațiul românesc. Marele istoric Nicolae Iorga afirma că *țigani arată prin organizarea lor actuală care era cea a românilor în secolul al XIII-lea, căpeteniile lor, voievozii, poartă părul lung, papuci de purpură, au sub ascultarea lor juzi; numele principilor români au fost adoptate de robii lor: Vlad, Dan, Radu. Ei păstrează chiar și unele particularități de limbă arhaică*. Cert este că în Țara Românească și Moldova se vor individualiza trei categorii de robi romi, respectiv robi domnești, care aparțineau domnitorilor, robi mănăstirești, aflați sub stăpânirea mănăstirilor, și robi boierești, care se aflau în proprietatea boierilor.

1387 • Mircea cel Bătrân (1386-1418) reconfirmă în acest an daniile fratelui său Dan I, inclusiv cele *40 de sălașe de ațigani* mănăstirilor Vodița și Tismana: *Mai întâi întăresc cele dăruite de sfânt răposatul părintele domniei mele, Io Radul voievod, satul Vadul Cumanilor cu jumătate Toporna și balta Bistreț, de la Topolăța până la Bârzogârla, mai sus de Covaciță, cu satul Hârsomuinți și Tismena pe amândouă părțile, cât a fost Ligăcească și Rușească și 400 de găleți de grâu din județul Jaleșului, pe fiecare an. Și cine va fi găletar, să nu întrebe pe domnia mea despre aceasta, ci să-l trimită așa acolo la mănăstire. Pe lângă aceasta, întărește domnia mea câte a dăruit sfânt răposatul fratele domniei mele, Io Dan voievod, nucii, câți copaci sunt pe Jaleș, în Dăbăcești și din casa domniei mele, pe fiecare an, 10 burdufuri de brânză, 10 cașcavale, 10 pături, 10 postavuri de îmbrăcăminte și 10 postavuri de încălțăminte. Pe lângă aceasta, dăruiește și domnia mea mai sus-zisei mănăstiri a preasfintei născătoare de Dumnezeu satul numit Jarcovți și seliștea Stanciștor pe balta Bistrăț, pe partea unde a fost odinioară ...și amândouă Vărovnicile și Prilepeț și Petrovița și Vârbița. Pe lângă aceasta, întărește domnia mea și câte a dăruit sfânt răposatul unchiul domniei mele, Vladislav voievod, sfântului Antonie de la Vodița, satul Jidovștița cu Potocul și vârtoarea de la mijloc, la Dunăre, toată, la iuțeli, și venitul de la opt pescării și Dunărea de la Padina Oreahova până la Mostiștea de Sus și Vodița Mare, pe amândouă părțile, cu nucii și cu livezile, cu seliștea Bahnei și mori în Bistrița și 40 sălașe de țigani*. Romii de la mănăstirea Tismana sunt reamintiți în documentele referitoare la posesiunile lăcașului din anii 1391, 1392 sau 1439.

• Prezența romilor este atestată, de către documentele istorice, în orașul sloven Ljubljana.

1388 • În Muntenia, același mare voievod Mircea cel Bătrân donează ctitoriei sale, mănăstirea Cozia, satul Orlești, satul lui Stoian Halgaș, un obroc anual și *300 de sălașe de țigani*. De asemenea, îi întărește satul Crușia și mai multe locuri, dăruite de alții, hotărând

totodată modul de alegere a egumenului: *Încă a mai dăruit domnia mea obroc de la curtea domniei mele, pe fiecare an: 220 de găleți de grâu și 10 buți de vin și 10 burdufuri de brânză și 20 de cașcavale și 10 burdufuri de miere și 10 bucăți de ceară și 12 bucăți de postav și 300 de sălașe de țigani.* Posesiunile de acest tip ale lăcașului de cult sunt reamintite în documentele din 1392, din 1421, unde sunt menționate doar 45 de sălașe de țigani, din 1443, cu 50 de sălașe de romi, din 1451, cu 50 de sălașe, din 1475, cu 300 de sălașe, din 1478, cu 350 de sălașe, din 1488, cu 300 de sălașe. Interesant este că se constată că până în secolul XIX, deci vreme de circa cinci secole, romii robi ai mănăstirilor Cozia și Govora exploatau sarea din ocnă.

• În Slovacia de azi a fost fondat satul *Ciganvaja*, astfel că o serie de familii care locuiau acolo încep în curând să folosească cuvântul *cigany* sau *cigan*.

1390 • În Transilvania, în registrele locale redactate în perioada cuprinsă între anii 1390 și 1406 sunt amintiți în Țara Făgărașului șaptesprezece *țigani de cort*, aflați sub stăpânirea unui oarecare boier Costea, într-o perioadă în care regiunea se afla sub stăpânirea domnitorului muntean Mircea cel Bătrân: *Paul de Thomor, căpitanul Făgărașului, întărește mai multor români stăpânirile pe care le-a avut > odinioară răposatul Costea, strămoșul lor, din vechime, din domnia răposatului și strălucitului domn Mircea voievod al părților Transalpine și ban de Severin: ocinele cu drept boieresc Viștea-de-Jos și Viștea-de-Sus întregi, precum și în același chip jumătate din ocina Arpașul-de-Jos cu toate folosințele ce țin de ele, adică 17 țigani de cort, arătați mai jos pe nume, pe care i-au stăpânit și să-i stăpânească și acum.*

1391 • În Valahia, în jurul acestui an, Mircea cel Bătrân a emis un hrisov în care confirma daniile anterioare făcute mănăstirii Tismana, dăruind lăcașului de cult și satele Jarcovăț, Sușița și altele, precum și venitul domnesc de la roțile de la Bratilov ale lui Ciop Hanoș. *Pe lângă acestea, întărește domnia mea și câte a dăruit sfânt răposatul unchiul domniei mele Vladislav voievod sfântului Antonie de la Vodița: satul Jidovștița cu Potocul și tot vârtejul de la mijloc, pe Dunăre, la iuțeli și venitul de la opt pescării și Dunărea de la Padina Oreahova până la Mostiștea de Sus și Vodița Mare, pe amândouă părțile, cu nucii și cu livezile, până la seliștea Bahnei și moara în Bistrița și 40 sălașe de țigani.*

1392 • În Țara Românească, Mircea cel Bătrân a reconfirmat posesiile mănăstirii Tismana, dăruindu-i și satele Jarcovăț, Sușița, Pesticevo, Sogoino sau Sălcișor: *întărește domnia mea câte a dăruit sfânt răposatul unchiu al domniei mele Vladislav voievod sfântului Antonie de la Vodița: satul Jidovștița și grâu, gălețile de la satul lui Costea în Topolnița și tot vârtejul de la mijloc, pe Dunăre, la iuțeli și venitul de la opt pescării și Dunărea de la Padina Oreahova până la Mostiștea de Sus și Vodița Mare pe amândouă părțile, cu nucii și livezile până la seliștea Bahnei și moara în Bistrița și țiganii, 40 sălașe.* Același voievod a confirmat proprietățile mănăstirii Cozia, dăruindu-i și alte satele, precum și un număr foarte consistent de romi robi: *Dau și două sate unu numit Cereșov, mai sus de Slatina și al doilea pe Dunăre, Poroinița; dau și o moară în Râmnic și altă moară pe Cățalui la Giurgiu și satul pe Luncavăț, Bucureștii și pe Olt două sate mici, Bogdăneștii și Luncianii. Și încă a dat domnia mea Săpatul cu hotarul, până la gura Ialovniței și până la Carare<ni> și țigani 300 de sălașe. Și încă am dăruit domnia mea și Ulița la Râmnic pe Olt și satul numit Hinateștii cu tot hotarul până la Troian și până la apa Râmnicului și alt sat pe Catalui, numit Bujorani cu tot hotarul.*

1397 • Începând cu acest an guvernatorul venețian Ottaviano Bono al orașului Nauplion, din estul Peloponezului, instalează pe Ioan Țiganul (*Johannes Cinganus*) în funcția de *drungarius acinganorum*, respectiv de comandant al unui grup de soldați, calitate pe care acesta din urmă o va deține vreme de șapte ani. Funcția avea un caracter ereditar.

1399 • Conform unor reputați romologi este atestată prezența romilor în Cehia, unde certificatul execuțiilor seniorilor Rožmberkîn Boemia de Sud menționează prezența într-o

bandă de hoți, în afara mai multor germani, a unui oarecare țigan, grăjdarul Andrew. Documentele amintesc de altfel și un complice în speță un țigan negru.

1400 • În cadrul țaratului bulgar, de-a lungul coastei albaneze, pe litoralul Adriaticii, a fost consemnat habitatul unui număr ridicat de romi.

1401 • În Polonia, într-un document a fost menționată prezența romilor în Cracovia, la acea dată în uniune dinastică cu regatul Lituaniei și al Ungariei. Practic în condițiile în care în anul 1370 Ludovic I al Ungariei a fost încoronat ca rege al Poloniei, după moartea acestuia survenită în 1382, a debutat o îndelungată perioadă de interregnum încheiată cu încoronarea fiicei lui Ludovic, Jadwiga de Anjou, nu ca regină a Poloniei, ci ca rege, în 1384. Doi ani mai târziu „regele” Jadwiga s-a măritat cu ducele Lituaniei Jogailas (Jagiello), cunoscut ulterior ca Vladislav al II-lea, rege al Poloniei între anii 1386-1434. Împreună cu vărul său, Vitold, mare duce al Lituaniei, au încheiat uniunea polono-lituaniană, consfințită de pactul de alianță de la Horodlo pe Bug, astfel că, după acceptarea Uniunii de la Krewo din 1386, Marele Ducat al Lituaniei a făcut parte dintr-o uniune personală cu Regatul Poloniei. Ulterior reprezentanții ai dinastiei Jagello, ce au domnit între anii 1386 și 1572 ca regi ai Poloniei și ca mari duci ai Lituaniei, au fost, de asemenea, din secolul al XV-lea și regi ai Ungariei și Boemiei. După semnarea Uniunii de la Lublin din 1569, Marele Ducat a intrat într-o federație cunoscută ca Uniunea statală polono-lituaniană. În cadrul federației, Marele Ducat al Lituaniei avea guvern, armată, sistem juridic și buget separate. În 1795 statul polono-lituanian a fost dezmembrat de vecinii mai puternici, în speță Prusia, Imperiul Rus și Imperiul Austriac. Cadrul istoric evocat este necesar pentru a înțelege diferite evenimente istorice în care au fost implicați romii în spațiul evocat.

1404 • Călugărul dominican Ioan, arhiepiscop de Sultanieh, autor al operei *Libellus de notitia orbis*, ne informează că romii erau *răspândiți peste tot*. Arealele unde trăiau romii se pare că erau întinse.

1405 • Izvoarele documentare atestă prezența romilor în Lvov, un important centru medieval, oraș aflat actualmente în Ucraina, în epocă aflându-se în componența regatului polonez.

1407 • Prezența romilor este consemnată la Hildesheim, oraș aflat în actuala Germanie, unde în registrul de cheltuieli *Hildesheimer Stadtrechnung* se menționează că *în data de 20 septembrie au fost văzuți tătarii turnând vin*. În prezent aceasta este, se pare, cea mai veche atestare a prezenței romilor în vestul Europei, perioadă în care romii, pentru a beneficia de diferite avantaje, susțineau că sunt pelerini creștini.

1410 • În Danemarca sosesc așa-numiții *tatere*, fiind primiți cu ostilitate de către danezi. În consecință romii s-au stabilit în zonele mlăștinoase din Jutland, unde s-au ocupat cu creșterea animalelor, unii prosperând datorită practicării comerțului cu lână.

1411 • În Moldova, boierului Șoldan Petru îi este dăruit satul de robi Tămârtășeuți, de pe Șomuz, fiind se pare primul boier proprietar de robi atestat documentar din Moldova și Țara Românească.

1414 • În Moldova, un document oficial, redactat la Suceava, se referă la domnitorul Alexandru cel Bun (1400-1432) care răsplătește loialitatea lui Toader Piticul pentru *credincioasa lui slujbă*”, Toader primind trei sate, *un sat la Cobâla, unde este casa lui, unde [este] a fost Veriș Stanislav, iar alt sat la gura Jeravățului, unde cade în Bârlad, anume unde au fost cneji Lie și Țigăneștii, iar al treilea sat pe Bârlad, unde este altă casă a lui, unde sunt cneji Tamaș și Ivan*. Anterior, în 1402, domnitorul moldovean a făcut danie mănăstirii Moldovița patru familii de tătari, ca robi, în concepția unor specialiști prin aceasta dovedindu-se faptul că robia era practică în Moldova anterior sosirii romilor.

• În *Wochenausgabebucher*, adică registrul săptămânal de cheltuieli al orașului Basel, se specifică faptul că un *heide* a primit *10 schillingi* din partea autorităților. *Heide* sau *păgân* devine sinonim cu rom în spațiul german vreme îndelungată.

- Referire la prezența romilor în orașul german Hasse, se face și în *Cronica din Hesse*, respectiv *Hessische Cronik*, scriere redactată cu două secole mai târziu evenimentelor ce le evocă. Hesse este în prezent un oraș în Germania contemporană. Conform unei alte cronici, respectiv *Meisser Cronick*, redactată și ea la o dată ulterioară faptelor, romii au fost expulzați din urbe doi ani mai târziu.

- Prezența romă este consemnată de către documentele istorice și într-un alt oraș german, respectiv în Essen.

1415 • În lucrarea *Șederea lui Mazaris în Hades*, redactată sub formă de scrisoare fictivă, adresată lui Holobol în infern, Mazarius se referă la eterogenitatea etnică din sudul peninsulei balcanice: *În Peloponez, tu nu-ți dai seama!, oh, prietene, trăiesc tot felul de națiuni; nu este nici simplu, nici foarte necesar să trasezi frontiere care să le despartă, dar poți cu ușurință să le distingi limbile, după ureche. Iată cele mai importante grupuri: lakedaimoni, italieni, peloponezieni, slavi, iliri, egipteni și evrei (și printre ei mulți cu sânge amestecat)*. Referirea scriitorului bizantin la *aiguptioi*, respectiv egipteni, pentru o serie de romologi reprezintă o atestare a prezenței romilor în regiune, ca una dintre principalele națiuni din Peloponez în epocă, de unde se poate presupune că romii erau numeroși în zonă.

1416 • În Transilvania, prezenți în Kronstadt, actualmente Brașov, un grup de romi primesc din partea orașului bani și mâncare. Conform documentelor conducătorul nomazilor era *Maestrul Emaus din Egipt* care era *însoțit de 120 de tovarăși*, existând oameni care dădeau bani și hrană *domnului Emaus din Egipt și celor 120 de însoțitori ai săi*.

- Romii sunt expulzați din regiunea Meissen din Germania, această măsură luată de autorități constituind prima lege antiromă cunoscută în spațiul german.

- Un grup de romi este atestat în documentele epocii pe teritoriul Cehiei de azi.

1417 • În Transilvania, conform legii, romilor din fiecare comitat li s-a impus un lider, respectiv *agilis*, subordonat lui *egregius*, numit în funcție de contele palatin al Transilvaniei. Palatinii, respectiv *Pfalzgrafen*, erau judecătorii de la Curte, în număr de doi, și-l reprezentau pe rege în timpul absenței sale.

- Conform documentelor oficiale emise de autoritățile din Hildesheim au fost acordate pomeni *tătarilor din Egipt pentru al cinsti pe Dumnezeu*.

- Romii sunt atestați documentar în acest an și în orașul elvețian Zurich.

- Cronicarul Hermann Cornerus, călugăr dominican, specifică în *Chronica novella*, redactată la 1435, faptul că, în jurul acestui an, un grup de romi străbat orașele Luneberg, Hamburg, Lubeck, Weismar Rostock, Stralsund și Greiswald. Epopea este confirmată și de către cronicarul Rufus din Lubeck care credea că romii sunt tătari, numărul lor fiind de circa 400 de indivizi, conform autorului. Călugărul Hermann Cornenus scrie printre altele că *anno 1417 quaedam extranea et praevie non visa vagabundaque multitudo hominum de occidentalibus partibus venit in Alemaniam, perambulans totam illam plagam usque ad regiones maritimas Secanos se nuncupantes*.

1418 • Romii sunt înregistrați în Colmar, unde sunt consemnați de actele oficiale un grup de 30 de păgâni, adică *heiden*.

- O ceată de romi ajunge la Frankfurt am Main, unde au primit *patru livre și patru arginți pentru pâine și carne*. Cu această ocazie în cronică este consemnată și cea mai veche scriere despre Micul Egipt ca țară de baștină a romilor, menționată începând din acest an ca atare în diferite documente sau cronici, după numele satului de romi *Gyppe*, din vecinătatea localității Modon în Peloponez, acest *Gyppe* fiind confundat de către cronicari cu Egiptul propriu-zis. Confuzia a generat practic și termenul de *egipteni* în diferitele sale forme aplicat romilor. Se presupune că asumarea pelerinajului și a rolului de pelerini, în scopul obținerii de avantaje, reprezintă rezultatul contactelor avute cu creștinii, anterior plecării din Peninsula Balcanică.

Practic, în drumul lor înspre locurile sfinte, pelerinii creștini poposeau câteva zile în Epir și în Peloponez, percepția lor pozitivă de către ceilalți, inspirându-i pe romi.

- La Strasbourg, în Hexagon, din Cronica municipală a urbei aflăm că, în cursul anului în cauză, au descins în amintitul oraș o ceată de romi, respectiv *dezeyzinger*.
- Conform *Cronicii lui Mulich* un grup de circa 50 de romi, ce susțineau că vin din Egipt, descind în Augsburg, actualmente în Germania, romii fiind conduși de către doi duci.
- În același an romii descind și în Meissen sau Leipzig, precum și în spațiul elvețian.

1419 • Scrierile menționează descinderea romilor în orașul belgian Antwerp, dar și la Lucerna.

- În spațiul elvețian, cronicarul Conrad Justinger sugerează că peste 200 de romi, în speță *heiden* botezați, au fost izgoși din Berna datorită furturilor.

- Prezența romă este atestată de asemenea și în Zurich (oraș în care unde conform cronicarilor romii au venit din Igritz o localitate din Ungaria) sau Solthurn și Basel.

- Nume de *Cygan* sau *Czygan* sunt atestate până înspre 1436 în sudul Poloniei.

- Ducele Andreas și *sarazinii* săi ajung în Franța, la Châtillon-sur-Chalaronne, unde orașul francez face o donație în contul cetii de romi, care pretind că poartă scrisori de la împăratul romano-german Sigismund către ducele de Savoia, donație care a constat în mâncare și bani, respectiv trei florini. La Macon romii aceluiași duce Andreas impresionează, conform documentelor, populația prin statură și înfățișare, primind din partea orașului provizii, în ciuda faptului că femeile practicau magia, ghicitul și chiromanția. La Sisteron, unde au stat două zile, „sarazinilor” li s-a refuzat intrarea în oraș, primind totuși hrană din partea autorităților. Este vorba despre grupul aceluiași autointitulat duce.

1420 • Ducele Andreas cu a lui ceată ajunge la Bruxelles, unde, conform arhivelor, primește, pe lângă 25 de monede de aur, băutură constând în bere și vin, precum și o vacă, patru oi și pâine. Grupul, estimat la aproximativ 100 de persoane, cu circa 40 de cai, ajunge ulterior și în Olanda, la Deventer, unde susțin în fața autorităților urbei că vin din Egipt, de unde au fost alungați datorită practicării religiei creștine. În localitatea olandeză aceștia profită de același salvaconduct primit din partea împăratului romano-german, pentru a avea parte de un tratament binevoitor. Cert este că grupul primește 25 de florini și desigur hrană, fiind apoi însoțiți până la Goor.

- Scrieri ale epocii atestă prezența romă la Friesland, precum și în apropiere de Leiden.

1421 • În Țara Românească, domnitorul Radu Prasnaglava (1420-1422; 1426-1427) a confirmat mănăstirilor Cozia și Codmeana daniile tatălui său, Mircea, în speță *satele Jiblea, Bradeșeni, Seacani, Calișănești, Lunceani, Bogdănești și metohurile de la Râmnic și cu 5 mori și iarăși 45 de sălașe de țigani și satul Hinatesti și o ocnă la Ocna de sus și București pe Luncavăț și în Slatina metohurile cu viile și în Severin 3 sate, Curilo și Grodanoviți și Micleușevți și în Bistrița și satul Vadaștrița și Mamina cu toate bălțile și satul de la Catolui cu metohurile și cu moara și cu toate bălțile, începând de la Săpatul până la gura Ialovniței pe Dunăre, cu vama și cu dușegubine și gloabele și satul Carareani de la Ialovnița și metohurile pe Vodnea cu moară și în Târgoviște metohurile și 2 mori și 10 sălașe și ocina lui Baseam Vișichești, mai sus de Topoloveni și satul Ciocanești și metohul de la Spinet cu 2 vii și 2 mori de la Pitești și ocina lui Mamacic și Radești pe Bașcov și vama de la Genune, acestea toate le dă și le dăruiește domnia mea acelor sfinte mănăstiri să fie ocină și de ohabă, cât va trăi domnia mea.*

- Orașul Bruges este vizitat de către *egipteni*, conduși de către un duce și un conte.

- Seniorul *Miquiel principe de Latinghem* și *egiptenii* săi, alungați de sarazini din Egipt datorită religiei creștine, au primit din partea autorităților din Tournai 12 monede din aur.

- La Mons în Belgia este consemnată o dublă descindere a cetelor de romi, în urbe ajungând atât grupul de circa 80 de persoane al ducelui Andreas din Micul Egipt, care prezintă

permisul de liberă trecere semnat de Sigismund de Luxemburg, cât și ceata de circa 60 de persoane a lui Mihail, care pretinde că este fratele lui Andreas.

- Un funcționar din Arras redactează o exotică descriere a unei cete de circa *treizeci de egipteni*, conduși de către un conte posesor al unei scrisori de protecție din partea împăratului, romii primind hrană și adăpost din partea orașului unde au stat trei zile.

1422 • Conform unei cronici elvețiene ducele Mihail prezintă autorităților din Basel scrisori de recomandare din partea papei (prima atestare a unui act papal de acest tip) și a altor suverani laici europeni, salvaconducele nefiindu-le de nici un folos însă. Totuși trebuie să remarcăm faptul că falsificarea bulelor papale, a scrisorilor de recomandare, a permiselor de liberă trecere era o îndeletnicire subterană profitabilă în Evul Mediu.

- *Cronica de la Bologna* se referă la un grup de romi, conduși de către ducele Andrei, care au ajuns în orașul din peninsula italică, unde au stat două săptămâni. Ducele a susținut că regele Ungariei care le-a confiscat pământurile, drept penitență pentru trecutul păgân, și le-a poruncit să meargă la papă, pentru a obține iertarea păcatelor, fiind condamnați la pribegie vreme de șapte ani. În cronică se specifică faptul că ducele a susținut că inițial au fost 4.000 de oameni, însă, după aproape șase ani de pribegie, numărul lor a scăzut drastic. Romii au fost crezuți, bucurându-se de ospitalitatea italienilor. Conform unui text tradus din italiană în 1730 la Milano în *Rerum Italicarum Scriptores* de către editorul L.A. Muratori, *mulți locuitori s-au dus să-i vadă, datorită nevestei ducelui, care putea să ghicească și să prezică ce avea să se întâmple în viața unui om, la fel ce se întâmpla și în prezent, câți copii avea, dacă nevasta era blândă sau rea, și multe alte lucruri. În multe cazuri ea spunea adevărul. Și dintre cei care s-au dus la ghicit, puțini au fost aceia cărora nu li s-a furat punga de bani sau cărora țigăncile nu le-au tăiat bucăți din haine. Femeile din ceată mergeau prin oraș, în grupuri de câte șase sau opt, intrau în casele orășenilor, îndrugau tot felul de scorneli, timp în care altele puneau mâna pe tot ce se putea lua. În același fel vizitau și magazinele, sub pretextul de a cumpăra ceva, dar una din ele începea să fure. Multe hoții s-au comis la Bologna în acest fel. Așa că s-a dat de știre prin oraș că vizitarea țiganilor se pedepsea cu o amendă de cincizeci de lire și cu excomunicarea, pentru că țiganii erau cei mai vicleni hoți din lume. Li s-a permis chiar celor ce fuseseră jefuiți să-i fure la rândul lor pe țigani, ca să-și acopere paguba; ca urmare câțiva cetățeni s-au strecurat noaptea într-un grajd, unde țiganii își țineau câțiva cai, și l-au furat pe cel mai frumos. Străinii vrându-și calul înapoi, s-au învoit să dea înapoi o mare parte din obiectele furate. Dar văzând că nu mai erau multe lucruri de furat pe acolo, țiganii au plecat spre Roma. De remarcat faptul că aceștia sunt cel mai urât soi de oameni întâlniți pe aceste ținuturi. Erau uscățivi, tuciurii și mâncau ca porcii. Femeile lor umblau de colo, colo, cu schimbul, purtând o mantie asupra peste umeri, cercei în urechi și-un vâl lung pe cap. Una dintre femei a născut un copil chiar în piața orașului și după trei zile a plecat mai departe, cu celelalte femei.*

- În *Cronica din Forli*, redactată de către călugărul Hieronimus, autorul estimează numărul romilor ca fiind de circa 200 de indivizi, nomazii susținând de data aceasta că vin din India: *Chronicon fratris Hieronymi de Forlivio ab anno MCCCXCVI usque ad annum MCCCCXXXIII, specifică: Eodem millesimo venerunt Forlivium quedam gentes misse ab imperatore, cupientes recipere fidem nostram, et fuerunt in Forlivio die VII augusti. Et, ut audivi, aliqui dicebant quod erant de India. Et steterunt hinc inde per duos dies, gentes non multum morigerate sed quasi bruta animalia et furentes. Et fuerunt numero quasi ducenti, et ibant versus Romam ad papam, scilicet viri et mulieres et parvuli.*

- Conform mărturiilor scriptice, orașul Tournai, la rândul său, a fost vizitat din nou de un grup de romi, menționându-se hoțiile la care s-au dat aceștia, abilitatea în ghicit și în geambașie a *egiptenilor*, precum și faptul că erau conduși de un rege și mai mulți seniori cu o mare autoritate asupra romilor.

1423 • La Zips (Spis) în Slovacia, conform preotului Andreas din Ratisbona, actualmente orașul Rogensburg din Germania, regele Ungariei Sigismund de Luxemburg (1387-1437), rege al Boemiei (1420–1437) și împărat romano-german (1433–1437), eliberează un permis de liberă trecere *fidelului nostru Ladislau*, voievod al romilor. Scrisoarea de protecție a fost redactată la castelul Spišský în limba latină: *În prezența noastră, veni în persoană credinciosul nostru Ladislau waynoda ciganorum [voievod al țiganilor] însoțit de alții care îi aparțin, care aici în Zips, în prezența noastră și-au prezentat foarte umila lor solicitare... în consecință, noi, convinși fiind de solicitarea lor, am considerat de cuviință să le acordăm acest privilegiu de fiecare dată când sus numitul voievod Ladislau și oamenii săi vor veni în posesiunile noastre, orașe libere sau fortificate, din acel moment noi dăm în seamă și poruncim cu severitate credincioșilor noștri aici în fața să îl sprijine și să îl adăpostească pe numitul voievod Ladislau și pe țiganii supuși lui, fără o opunere sau probleme, nimeni altul decât același voievod Ladislau va avea puterea de a judeca și ierta. În original textul cuprindea următoarele: Sigismundus Dei gratia Romanorum Rex semper Augustus, ac Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, &c. Rex Fidelibus nostris universis Nobilibus, Militibus, Castellanis, Officialibus, Tributariis, civitatibus liberis, opidis et eorum iudicibus in Regno et sub domino nostro constitutis ex existentibus salutem cum dilectione. Fideles nostri adierunt in praesentiam personaliter Ladislaus Wayuoda Ciganorum cum aliis ad ipsum spectantibus, nobis humilimas porrexerunt supplicationes, huc in sepus in nostra praesentia supplicationum precum cum instantia, ut ipsis gratia nostra uberiori providere dignaremur. Unde nos illorum supplicatione illecti eisdem hanc libertatem duximus concedendam, qua re quandocumque idem Ladislaus Wayuoda et sua gens ad dicta nostra dominia videlicet civitates vel oppida pervenerint, ex tunc vestris fidelitatibus praesentibus firmiter committimus et mandamus ut eosdem Ladislaum Wayuodam et Ciganos sibi subiectos omni sine impedimento ac perturbatione aliquali fovere ac conservare debeatis, immo ab omnibus impetitionibus seu offensionibus tueri velitis: Si autem inter ipsos aliqua Zizania seu perturbatio evenerit ex parte, quorumcunque ex tunc non vos nec aliquis alter vestrum, sed idem Ladislaus Wayuoda iudicandi et liberandi habeat facultatem. Praesentes autem post earum lecturam semper reddi iubemus praesentanti. "Datum in Sepus Dominica mor ante Festum St Georgii Martyris Anno Domini MCCCCXXIII., Regnorum nostrorum Anno ungară. XXXVI., Romanorum vero XII., Bohemiae terț*

- Același ceată de romi au profitat de prevederile salvaconductului lui Sigismund când au descins ulterior în Franța regelui Carol al VII-lea Victoriosul (1422-1461), astfel că francezii-au numit pe nomazi *bohemiens*, după numele locului de unde au venit, respectiv Boemia.

- Din acest an datează și o suspectă copie în franceză a unui la fel de suspect salvconduct acordat ducelui Andrei din *micul Egipt* de către papalitate

1424 • În Țara Românească, voievodul Dan al II-lea (1422-1426; 1427-1431) a reconfirmat mănăstirii Tismana daniile anterioare, dăruind lăcașului și satul Podeni. De asemenea *satele să le fie slobode de toate muncile și țiganii, 40 de sălașe, să fie slobodi de toate muncile și dările și veniturile domniei mele*. Domnitorul a reconfirmat și mănăstirii Cozia daniile lui Mircea cel Bătrân, respectiv sate, bălți și încă și 300 de țigani, *să fie acele sălașe pentru nevoia mănăstirii și să dea dajdie și să slujească mănăstirii. (...) De asemenea înnoiește și întărește domnia mea acest hrisov al domniei mele, ca ori cât se cuvine sau din sate sau de la bălți sau de la țigani, oricine să se ferească de aceea ce se cuvine mănăstirii și sudeț și globnic și vornic și vameș și birari și orice slugă și boier al domniei mele, trimiși după milostenii și pentru muncile domniei mele.*

- În jurnalul său același preot Andreas din Ratisbona, se referă la sosirea la porțile Rogensburgului a unor grupuri de romi formate din circa treizeci de persoane, care susțineau că vin din Ungaria, de unde au fost exilați: *S-au aflat lângă Ratisbona, succedându-se, uneori*

până la 30 de bărbați, femei și copii, altele mai puțini. Și-au ridicat corturile pe câmp pentru că nu li s-a permis să stea în orașe, căci prin viclenie luau tot ce nu era al lor. Erau din Ungaria și ziceau că au fost exilați ca semn sau în amintirea fugii Domnului nostru în Egipt, când acesta fugea de Irod, care căuta să-l ucidă. Dar poporul zicea că sunt spioni. Romii mai ajung în amintitul oraș, conform aceleiași surse, în 1426 și în 1433, nomazii susținând în continuare originea lor egipteană.

- Cete de romi descind în acest an și în localitățile Munster și Kassel din Germania actuală.
- În Transilvania este instituit voievodatul romilor, aceștia fiind conduși de către un voievod, cu largi atribuții judecătorești și fiscale, în relația sa cu supușii săi romi ardeleni.

1425 • Prezența romilor este atestată și în Spania, mai precis la Zaragoza, aflată sub tutela lui Alfonso al V-lea de Aragon, care acordă în aceleași an două permise de liberă circulație lui *don Johan de Egipte Menor*, precum și contelui Toma de asemenea din Micul Egipt, păgubit de cetățenii din Alagon de doi câini, recuperați la intervenția regelui Alfonso

- O ceată de romi au descins, conform documentelor istorice care le certifică prezența, în urbea germană Meisen.

1427 • În lucrarea sa *Jurnald'un Bourgois de Paris*, un anonim parizian ne informează că un grup de circa cinci sute de romi ajung la porțile Parisului. Cronicarul descrie modul în care doisprezece romi, respectiv *un duce, un conte, zece persoane, toți călare*, vin la porțile urbei, ocupată în epocă de către englezi, și prezintă un permis de liberă trecere eliberat de către papa Martin al V-lea. Romii au afirmat că vin de la Roma, unde au făcut un pelerinaj, pentru a-și mărturisi păcatele, penitență datorată faptului că și-au abandonat credința creștină, motiv pentru care romi susțineau că au fost expulzați din țara lor natală. Papa, la rândul său, le-a impus drept penitență, să rățească, timp de șapte ani, prin lume, *fără a dormi vreodată într-un pat*. Pentru confirmarea istorioarei romii au prezentat autorităților un permis de liberă circulație eliberat de către amintitul papă. Autoritățile le-a refuzat totuși intrarea în urbe, oferindu-le o zonă unde să-și pună corturile, aproape de capela Saint-Denis. Cert este că nou-veniții i-au fascinat pe parizieni, cu aspectul său ciudat, autorul jurnalului menționând că veniseră o mulțime de curioși pentru a-i vedea. În cronică romii sunt acuzați că se îndeletniceau cu practicile vrăjitoarești, în speță cu ghicitul, că vorbeau în dodii naivilor și că furau. Practicile neortodoxe ale romilor ajung la urechile episcopului Parisului, care descinde în tabăra romilor, luând o serie de măsuri drastice, respectiv excomunicarea, atât pentru ghicitori cât și pentru persoanelor care și-au arătat palmele pentru ghicit sau pe romi care vorbeau ciudățenii. În cele din urmă episcopul Parisului i-a expulzat pe romi, care s-au îndreptat înspre Pontoise: *Împăratul și ceilalți stăpâni, după o îndelungată deliberare, au spus că țiganii nu trebuie să dețină pământ în țara lor fără consimțământul papei și că trebuie să meargă la Roma, la Sfântul Părinte. Într-acolo s-au dus cu toții, tineri și bătrâni, iar pentru copii a fost o călătorie dificilă. Când au ajuns acolo, au mărturisit toate păcatele. Papa, ascultându-le mărturisirea, după o îndelungată chibzuială și deliberare, a poruncit următoarea pedeapsă: timp de șapte ani vor trebui să umble de colo, colo fără a mai dormi vreodată într-un pat. A mai dispus, se mai povestește, că pentru a le asigura niște mijloace de trai, fiecare episcop și fiecare abate, purtător al crucei și al crucii, trebuia să le dea o dată zece lire de Tours. Le-a dat scrisori către prelați, i-a binecuvântat, după care au plecat.*

- Tot în Franța o ceată compusă din circa 40 de romi, condusă de către contele Toma, prezintă autorităților din Amiens o scrisoare de recomandare semnată de același papă Martin al V-lea, obținând permisiunea de a intra în oraș. Cu această ocazie primesc și opt livre pariziene și hrană. Specialiștii au remarcat similitudinile dintre grupul de romi de la Paris și cel de la Amiens

- În Ucraina de astăzi grupuri de romi sunt menționate în registrele orașelor Sanok și Lvov, localități care la acea vreme erau aflate în componența regatului Poloniei. Referirile la prezența romilor datează din perioada cuprinsă între 1427-1445.

1428 • În Moldova, voievodul Alexandru cel Bun (1400-1432) donează Mănăstirii Adormirii din Bistrița 31 de *chelyadi* de romi, „chelyadi” fiind un termen de origine slavă sinonim cu sălaş, în context având semnificația de „familii”. Anterior în 1402 a fost atestată robia în Moldova, același domnitor dăruind mănăstirii Moldovița patru familii de robi tătari. Romii din cele 31 de sălaşe purtau nume românești ca Vlad, Mircea, Cernat sau Danciu, fiind atestat și cneazul Coman, ale cărui atribuții nu erau însă precizate în document. Romii în caz vor fi reamintiți în acte oficiale în 1462, precum și în 1487. Numărul sălaşelor a ajuns în veacul al XVI-lea la 38, sub domniile lui Ioan Vodă, Iancu Vodă și Aron Vodă, pentru ca să atingă cifra de 46 de sălaşe sub Ieremia Movilă și 62 de sălaşe la 1611, sub Constantin Movilă. Voievodul moldovean Alexandru cel Bun a mai confirmat posesii asupra romilor și altor lăcașe de cult mănăstirești, precum mănăstirea Vișnevăț, mănăstirea Neamț, mănăstirea de la Moldovița sau mănăstirea din Poiana Siretului, cunoscută mai apoi sub numele de Pobrata, miluită de Alexandru cel Bun cu patru sălaşe de țigani.

- Edilii din localitatea Hildesheim, conform documentelor, au suportat cheltuielile rezultate din curățirea unei case care a adăpostit o ceată de romi, aflați în trecere.
- În Belgia, arhivele din Bruges, în epocă important oraș în regatul Țărilor de jos, regat creat de către Filip cel Bun duce de Burgundia (1419-1467), atestă prezența romilor în urbe, aceștia fiind cazați în așa-numita *Casă a Lunii*.
- În arealul spaniol prezența romilor este consemnată în Galicia
- Grupuri de romi sunt atestate în sudul Poloniei, unde se pare că au venit din Ungaria și Moldova

1429 • În Moldova sunt atestați documentar *țiganii* mănăstirii Vâșnevăț, mai apoi Căpriana, în număr de cinci sălaşe, ce vor scădea numai la patru sălaşe sub Alexandru Lăpușneanu. Tot în Moldova este atestată o categorie de robi, respectiv *robii doamnei*, în acest an Alexandru cel Bun dăruind soției sale Marina, printre altele, și robi romi.

- Romii descind și în orașul olandez Deventer, unde *Heidens* respectiv păgânii sunt înregistrați ca fiind originari din „micul Egipt”. Contactul cu urbea batavă a fost superficial, romii plecând rapid din localitate, sub escortă.
- În Țările de Jos romii sunt înregistrați și în orașele Nijmegen, Douai, Rotterdam, Utrecht și Arnhem, numitorul comun al cetelor de nomazi constituindu-l faptul că în fruntea lor se aflau conți și duci, precum și faptul că dețineau scrisori de recomandare eliberate de papalitate.
- La Rotterdam sunt înregistrați un grup de romi conduși de către un duce, care sunt cazați vremelnic în incinta școlii. Autoritățile locale au dispus curățarea ineditului dormitor după plecarea cetei, care au prezentat autorităților scrisori de la papă și de la ducele Burgundiei.
- La Tournai descind un grup de circa 60 de romi, conduși de către un conte, cetățenii fiind avertizați de către autorități să nu le facă nomazilor vreun rău.

1430 • În orașul francez Metzeste, de asemenea, consemnată prezența romilor.

- Romii ajung în localitatea Konstanz, un oraș important în sudul Germaniei, situat la gura de vărsare a Rinului în lacul Bodensee, la frontiera cu Elveția.
- Descinderea unei cete de romi este amintită la Fermo, în peninsula italică, unde căpetenia acestora prezintă o bulă papală
- Grupuri de romi ajung în acest an și la Middelburg, Zutpen sau Laidenp, descinderea lor fiind atestată de către documente istorice.
- În documentele fiscale ale Imperiului Otoman al sultanului Murad al II-lea (1421-1451) este înregistrată prima referire la romi, consemnată în Registrul timarilor, timarul fiind un fel de proprietate funciară, pentru sanjak-ul de la Nicopol, în care sunt înregistrate 431 de gospodării “țigănești”, adică 3,5% din totalul gospodăriilor recensate. În conformitate cu prevederile registrului în cauză, precum și a unor documente istorice redactate ulterior, se

deduce faptul că majoritatea romilor din imperiu erau sedentarizați, ei individualizându-se prin apartenența lor etnică și nu prin modul lor de viață.

1431 • O nouă ceată de romi este prezentă în acest an conform documentelor urbei, la Tournai.

- Grupul contelui Ioan din Egipt ajunge tocmai în nordul spațiului german la Hamburg.
- Un grup de romi conduși de către un duce din Egipt prezintă autorităților localității Middelburg scrisori de recomandare, semnate atât de papă, cât și de către ducele Filip al Burgundiei, conducătorul Țărilor de Jos.

1432 • Romii ajung în acest an și în localitatea Erfurt, situată în Saxonia, grup care nu are, conform unor cercetători, nici o legătură cu diferitele cete de romi atestate de izvoarele istorice care s-au perindat prin vestul Europei.

1433 • Romii sunt atestați în Danemarca regelui Eric al VII-lea (1412-1439), unde au ajuns venind desigur din nordul spațiului german.

1434 • În Moldova, în acest an este consemnată o danie de romi robi, oferită de către domnitorul Ștefan Vodă al II-lea (1433-1447), mănăstiri Moldovița. De asemenea sunt atestați documentar și romii mănăstirii din Poiană. Mănăstirea de la Moldovița, pe lângă cele patru sălașe de tătari dăruite de Alexandru cel Bun, a primit în acest an de la Ștefan voievod, fiul său, două sălașe de romi, cu numele Coman și Caraman. Posesia a fost reconfirmată de Petru Aron și Ștefan cel Mare, alături de alți doi romi robi, la care s-au mai adăugat un rob rom, dăruit de Basarab, voievodul Valahiei, un altul de Ștefăniță voievod, precum și o femeie și șase copii, cumpărați de Petru Rareș de la birăul Reghin din Bistrița, și un rob dăruit de Teofilact monahul.

- O ceată de romi trece prin Frankfurt pe Main.
- Orașul Bruges primește și în acest an vizita unui grup de romi.

1435 • În Moldova, marele vornic Petru Hudici obține două sălașe de romi robi, aflate la curtea lui de la Mândrești pe Siret.

- Conte Toma obține de la regina Blanche de Navarra o donație de 23 de florini după care, oprit la granița spaniolă în orașul Canfranc, unde i se solicită plata taxelor vamale, face apel la permisul de liberă circulație emis de către regele Alfonso, obținând scutirea de plăți. Episodul se repetă și la Huesca unde romi trebuie să declare bunurile deținute, respectiv cinci cai, evaluați la 20 de florini, patru pocale din argint și cinci mantii din mătase.

- Un grup de romi sunt atestați de izvoarele documentare germane la Meiningen în Saxonia.
- Prezența romă este atestată de izvoarele documentare la Santiago de Compostela.
- Hermann Cornerus scrie, în *Chronica novella usque ad annum*, despre periplul romilor prin nordul spațiului german. Textul în latină al acestui cronicar a fost publicat în 1723, la Leipzig, de către J.G. Eccard, în volumul doi al lucrării *Corpus historicam medii aevi*. Cornerus scrie că *O ceată ciudată de nomazi, nemaivăzuți până atunci, au venit din regiunile estice în Alemania (Suabia), călătorind prin întreaga regiune până în ținuturile de la malul mării. Au ajuns și în orașele de pe coastă; plecând de la Luneberg, pătrunzând în Prusia, ei au trecut prin Hamburg, Lubeck, Wismar, Rostock, Stralsund și Greifswald. Au călătorit în cete, și-au petrecut nopțile în câmp, în afara orașelor, întrucât, dedându-se excesiv hoției, s-au temut că în orașe aveau să fie făcuți prizonieri. Numărul lor se ridică la circa 300 de bărbați și femei, fără a socoti copiii și sugarii. Având un aspect fizic foarte urât, fiind tuciorii ca și tătarii, își spuneau secani. Printre ei se aflau și căpetenii, un duce [ducem] și un conte [comitem] care împărțeau dreptate și ale căror ordine erau respectate. Erau totuși mari hoți, îndeosebi femeile și mai mulți dintre ei au fost prinși și omorâți. Aveau de asemenea asupra lor scrisori de recomandare, din partea unor principii și îndeosebi de la Sigismund, regele romanilor, în baza cărora statele, principii, cetățile, orașele, episcopii și prelații cărora aceștia se adresau, trebuiau să-i primească și să-i trateze cu bunăvoință. Unii dintre ei*

călătoreau călare, iar alții pe jos. Motivul pentru care rătăceau prin țări străine se spune că ar fi fost renunțarea la credința și apostazia lor, după convertirea lor la păgânism. Episcopii lor i-au condamnat ca, în semn de penitență, să pribegescă vreme de șapte ani prin țări străine.

1436 • În Moldova, Ilie Vodă a dăruit mănăstirii Neamțului satul Temeșești cu 10 bordeie de robi, documentul de danie menționându-i pe Mamai cu copiii sau pe Albaș cu copiii. Pe lângă bărbați, documentul se referă și la femeia lui Cârlig cu fiul său, ceea ce ar însemna că soțul decedase, femeia devenind șeful familiei.

- Un grup de 30 de romi conduși de către contele Toma din Egipt cer ajutor, respectiv donații și adăpost, autorităților localității Neveres din Franța.

- În Valahia posesiunile mănăstirii Cozia au fost întărite și de voievodul Alexandru Aldea (1431-1436) respectiv sate, bălți, vămi, mori și țigani.

1438 • La Arles, un duce din Egipt este gratulat cu suma de 10 florini. Ulterior grupul de romi condus de Ioan primește șase florini, iar ceata lui George patru florini.

- Un grup de romi conduși de către un *rege egiptean*, al așa-numiților *heiden*, ajung în orașul olandez Deventer. Scenariul se va repeta trei ani mai târziu.

1439 • O ceată de romi descind în orașul Siegsburg, unde sunt primiți în conformitate cu principiile ospitalității începutului de secol XV. Ulterior, pe fondul deteriorării imaginii romilor în oraș, pomenile au fost date pentru ca aceștia să plece cât mai grabnic.

- În *Cronica bavareză* a cronicarului german Johann Thurmeier, respectiv Aventinus, cronică redactată în anul 1522, se sugerează faptul că în acesta an romii regelui Zindel au descins în Bavaria, afirmație lipsită de temei istoric conform unor specialiști. Conform documentului epocii, tradus după textul latin a lui Johann Thurmaier, publicat în 1554, cu titlul *Annalium Boiorum Libri*, la Ingolstadt, *la această dată, această rasă de oameni necinstiți, drojdia și scursura diferitelor popoare, care trăiește la hotarele imperiului turcesc și al Ungariei (îi numim Zigeni) a început să pribegescă prin ținuturile noastre. Sub conducerea regelui lor Zindelo, și prin hoție, jaf și ghicită și se întrețin, nepedepsiți fiind. Mint atunci când spun că vin din Egipt și că zeii i-au constrâns la exil, și fără de rușine, prin surghiunul lor de 7 ani, simulează ispășirea păcatelor strămoșilor lor, care s-au îndepărtat de fecioara cu pruncul Isus. Din practică știm că ei folosesc limba vendă și că sunt trădători. Îndeosebi împăratul Maximilian Caesar Augustus și Albert, părintele principilor noștri, la fel ca și alții întăresc aceasta prin edicte publice: dar superstiția deșartă pătrunde, precum nepăsarea, atât de adânc în mințile oamenilor, că îi face pe aceștia să creadă că țiganii sunt prost tratați și tolerează pe aceștia să se furișeze peste tot, să fure și să înșele. Italianul Adriano Collaci consideră că acest rege Zindel a condus cetele de romi care au călătorit prin împrejurimile Ratisbonei în 1424, 1426, 1433 și 1439, afirmație catalogată ca fiind fantezistă de către specialiști. Reținem însă o modificare radicală a atitudinii față de romi, specifică în fond întregului secolul al XVI-lea și nu numai.*

- În Valahia domnitorul Vlad Dracul (1437-1442; 1444-1447) a confirmat mănăstirilor Tismana și Vodița toate daniile și cumpărăturile lor anterioare, precum și posesiile asupra romilor robi.

1440 • Autoritățile orașului Bruges donează, în contul unui grup de romi, suma de 6 *livres perisis*.

1441 • În Valahia, domnitorul Vlad Dracul a întărit boierului Stanciu Moenescu din Țara Făgărașului, și din Țara Românească, specificând că *le-am dat lor țigani 15: pe Manea țiganu cu 5 feciori ai lui și pe Pascalul țiganul cu 3 feciori ai lui și pre Cazac țiganul cu un fecior lângă el și pre Micul țiganul cu 2 feciori lângă el*. Voievodul a confirmat, în acest an, și mănăstirii Snagov stăpânirea asupra romilor robi.

- Un grup de romi ajung în Hamburg, unde primesc hrană și adăpost, lipsa de ostilitate dovedită de către locuitorii Hamburgului, făcându-i să revină în urbe înspre anul 1468.
- Conte Filip ajunge la Neveres cu o ceată de circa 40 de romi.

1442 • În acest an este consemnată prima atestare documentară a unei execuții în Brașov, fără a se face referire sub o formă sau alta la călăi care au dus la îndeplinire ordinul autorităților. Cert este că această ingrată ocupație era una adoptată de romii din marile orașe transilvănene, în 1504, în registrele castelanilor de la Bran făcându-se referire la acei călăi *egiptii* sau *ciganorum* care-i pedepseau pe răufăcătorii din arealul castelului. În 1595 Pietro Busto, un muzicant italian aflat la curtea lui Sigismund Bathory spunea despre călăii din Brașov și din Transilvania că erau „țigani”, care aveau *îndeletniciri spurcate, pentru că ei fac și pe călăii*, fiind considerați impuri de către ceilalți cetățeni ai urbei, în registrele de plată brașovene în general călăii fiind numiți *czigani*, *cigani* ori *egiptii*. Statutul marginal al călăului, considerat *unrein*, respectiv impur, este foarte bine surprins de juristul german Eylenberg: *Așa cum anumite părți ale corpului uman, pe care modestia ne împiedică să le menționăm, ne scapă de fecale, tot așa călăii sunt cele mai de jos membre ale corpului politic, fiind eficienți în curățirea și menținerea statului*. Pe de altă parte această meserie declasată aducea călăului din Brașov venituri semnificative, legislația prevăzând că acesta primea după fiecare execuție doi denari de la fiecare rom, pe lângă remunerația acordată de autorități, această taxă de doi denari plătită de romii brașoveni fiind abolită în 1785. Călăul mai era gratulat cu suma de 4 florini de Paște, de Sfântul Ioan, de Sfântul Mihail și de Crăciun, ajutorul călăului primind la rândul lui, cu ocazia acestor sărbători, câte 2 florini. Pe lângă aceste stipendii călăul mai primea pentru spânzurarea unui tâlhar un florin, pentru o decapitare sau o tragere pe roată câte 2 florini, respectiv 25 de denari pentru torturarea acuzaților. Pentru o realizarea unei imagini reale asupra venitorilor unui călău printr-un studiu de caz, se cuvine precizarea că romul Băță, călău în Brașov, în anul 1717 a primit pentru activitatea prestată suma de 10 florini și 75 de denari, la care s-au adăugat premiile acordate de sărbători, câștigurile urcând la 26 de florini și 75 de denari. Veniturile călăului Băță au fost de asemenea rotunjite de cele patru execuții din 1717, pentru care călăul a primit bani atât de la autorități cât și de la romii din Brașov și din district, mai precis o sumă de circa 26 de florini, dacă se ține cont recensămintele din anul 1755. Astfel călăul a avut un venit total în acel an 1717 de 52 de florini și 75 de denari, o sumă consistentă dacă se are în vedere că geambașii de cai din Brașov plăteau autorităților un impozit anual de 5 florini.

- În acest an este atestată acordarea unui permis de liberă trecere contelui Mihail, șef al unei cete de romi, de către regele Frederic al III-lea, rege al Germaniei din 1440 și împărat al Sfântului Imperiu Roman din 1452, domnind până la moartea sa, survenită în anul 1493. Amintitul document a fost emis la Seefeld.

- Un grup de romi găesc, în acest an, adăpost în orașul Hildesheim, unde prezența lor vremelnică va fi consemnată constant mai mult de un deceniu.

- Grupul de romi ai lui Filip primește de la biserica Sfântul Andrei din Grenoble doi florini.
- La Troyers descind romii lui Toma, iar la Colmar ajunge ducele Andrei, care primește hrană și adăpost, despărțindu-se amical de oraș.

- Autoritățile orașului Tournai refuză să adăpostească un grup de romi, care cer fără succes pomană.

- În Transilvania, respectiv în Maramureș, este consemnată o poreclă de *țigan karacion jobagio*, dată unui iobag român.

1443 • În Moldova este consemnată o danie de romi robia domnitorului Ștefan al II-lea (1433-1435: 1436-1447) către mănăstirea Probota.

- În Țara Românească, domnitorul Basarab al II-lea (1442-1444) a întărit într-un hrisov daniile mănăstirii Cozia: *Dăruit-am acest întru tot cinstit hrisov al domniei mele sfintei*

mănăstiri, hramul sfânta și de viață începătoare Troiță, ca să-i fie satele: anume Călimăneștii și Jibla și Brădușeni și Seaca și Bogdăneștii și Luncenii și Hinăneștii și Bucureștii și Vădăstrița și Micleușul și Cărarea și Curila și Gărdanul și Ciocăneștii și Stănceștii și 50 de sălașe de țigani și loc de moară la apa Prahovei și beserică și vamă la Jănune și balta Mamina de la Orlea de sus, toată balta, Săpatul și Căbălușul și Săperagul și Podnea, Buceciul și țiganii de la Ulița din Râmnic și satele de la baltă, Cărărenii și Luminenii și Cornul <lui Ujog> și moara de la Cătăluș și cu satul. Acestea toate să fie sfintei mănăstiri și dumnezeieștilor călugări întru hrană, iar părinților domniei mele veacinică pomenire. Drept aceia și domnia mea încă le-am ertat de oerit și de gorșinărit și de dijmărit și de vinericiu, de găleată, de dijmă, de lemne, de fân, de povări, de podvoade și de toate dăjdile, câte vor mai fi în țara domniei mele. Să n-aibă nimeni a-i supăra, nici județ, nici globnic, nici birari, pentru că cine s-ar ispiti a lua de la aceste sate măcar un păr, aceluia să-i fie pizzașa sfânta și de viața începătoare troiță și în urgia domniei mele va muri, ca un necredincios și rușinătoriu acestui hrisov al domniei mele.

- Ceata de *czygenier* a contelui Mihail ajunge la Basenberg, fiind primiți de către ducele Julich-Berg, care eliberează nomazilor și un permis de liberă circulație.
- Romii sunt atestați, în acest an, atât în Bosnia, cât și în Danemarca.
- 1444** • Johannes Cinganus este reinstalat în funcția de *drugarius*, la Nauplionde, de către *Consiliul Venețian al Celor Patruzeci*, la puțin timp după ce acesta a fost destituit de către guvernatorul venețian.
- O ceată de romi descind din nou în localitatea Colmar
- 1445** • Conform cronicarului Jehan de Wavrin domnitorul Vlad Dracul al Valahiei strămută din Bulgaria la nord de Dunăre un grup de circa *12.000 de persoane, care arăta ca egyptions*, pentru a fi folosiți la diferite munci.
- Într-o mănăstire mică din apropierea localității Odenwald este înmormântat ducele rom Panuel, pe al cărui epitaf este menționat faptul că provine din Egipt.
- În arhivele orașului Bruges este menționată o donație făcută în contul unei cete de romi cu scopul de ai determina să rămână în afara orașului și a-i face să plece cât mai repede.
- Grupuri de romi descind în orașul olandez Zulphen. Ulterior, pe parcursul secolului al XV-lea, romii revin constant, în nu mai puțin de patru cazuri, fiind conduși de către un rege, obținând la un moment dat și protecția lui Charles d'Egmont, duce de Guelders.
- În cadrul Imperiului Otoman, o recenzie derulată în zona Sofiei, datată între 1445-1446, conține informații detaliate despre posesiunile unui oarecare Ali, care includeau zona de case din afara orașului Dabijiv, zonă compusă din 15 gospodării complete și trei văduvi sau văduve, specificându-se în documente că persoanele în cauză era de etnie romă.
- În Moldova, marelui logofăt Oancea îi sunt confirmate în posesie printre altele și *trei sălașe de țigani*. Tot în acest an, Ștefan al II-lea, care dăruise episcopului Calist de Roman un rob domnesc, a prevăzut în actul de danie că episcopul avea dreptul să-l elibereze, lucru pe care episcopul nu la făcut, robul în cauză, împreună cu un altul, devenind proprietatea mănăstirii Neamțului la 1451, după moartea episcopului.
- 1446** • În Moldova, marele logofăt Mișu, fiul protopopului Iuga, primește satul Vânători de pe Bistrița și *șase sălașe de țigani*.
- 1447** • Grupuri de romi ajung la Barcelona în Catalonia, Spania, conduși de către indivizi autointitulați duci sau conți.
- La Romans, în Franța, romii contelui Bartolomeu primesc hrană și adăpost, de același tip de ospitalitate beneficiind și ceata de romi care a descins în orașul Orleans.
- 1448** • În Moldova, Ivan Porcu, paharnicul domniei, primește satul și curtea de la Porcești, pe Valea Neagră, și *unsprezece sălașe de țigani*, între robii boierului aflându-se și judele Necula.

- Același duce Julich-Berg, menționat mai sus, acordă o scrisoare de recomandare și contelui Dederich, conducător al unei cete de romi, cu care se pare că a fost în relații suficient de cordiale ca să-i mai acorde un salvaconduct și în 1454.
- În peninsula italică descind romi din Balcani care ajung în centrul și sudul Italiei, traversând marea, în Abruzzi și Calabria, în perioada 1448-1532, fugind de turci.
- 1449** • Unui grup de romii se interzice intrarea în orașul Frankfurt-am-Main, din Germania, împotriva lor fiind folosită violența pentru ai determina să plece.
- 1450** • Autoritățile din Colmar acordă un permis de liberă circulație contelui Filip și cetei sale de romi.
- În Maramureș, este consemnată o poreclă de *czigan*, dată de data aceasta unui nobil român, în speță *czigan nan*.
- 1451** • Autoritățile orașului Bruges își modifică radical atitudinea față de romi, în comparație cu semnalările anterioare ale documentelor istorice, interzicând în acest an unui grup de romi să stea în perimetrul orașului.
- În Valahia Vladislav al II-lea a reconfirmat proprietățile mănăstirii Cozia, inclusiv *și 50 sălașă de țigani*.
- 1452** • În Valahia, din acest an datează o copie a Nomocanonului lui Vlastares, cu un set de prevederi pentru robie, redactat la Târgoviște.
- 1453** • În Valahia, domnitorul Vladislav al II-lea (1447-1456) a recunoscut proprietățile mănăstirii Bolintin, precum și stăpânirea acesteia asupra robilor romi.
- În Transilvania, autoritățile din Sibiu fac referire la o bandă de tâlhari se pare majoritar românească, care acționa în zona Făgărașului. În acest context este evocată uciderea slujitorului parohului din Ighișul Vechi, de către *Cyganwsth* și *Barbath*, adică Țigănuș și Bărbat.
- În Moldova, conform documentelor, robii din Baia se ocupau cu negoțul.

III. Romii între acceptare, îngrijorare și expulzare în a doua jumătate a secolului al XV-lea și în secolul al XVI-lea

Convențional, istoricii au stabilit că data de început a Epocii Moderne este 1453, an în care Constantinopolul a fost cucerit de către turcii lui Mahomed Fatih. Perioada este una în care inventarea tiparului determină creșterea semnificativă a numărului de cărți, epoca Modernă coincidând cu Renașterea și Umanismul, cu expansiunea Imperiului otoman, cu marile expediții geografice și descoperirea Noilor Lumi sau cu reforma religioasă și derularea războaielor dintre catolici și protestanți. Conform unor importante voci ale istoriografiei românești, la nivel global, Epoca Modernă se derulează între 1453 și 1789, dată la care debutează Revoluția franceză, iar Contemporaneitatea între 1789 și prezent. În spațiul românesc perioadele istorice nu coincid cu cele europene, astfel că Epoca modernă este cuprinsă între 1600 sau chiar 1821 (an în care Revoluția lui Tudor Vladimirescu a pus capăt regimului fanariot), și 1918, respectiv momentul făuririi României Mari, Perioada Contemporană derulându-se între 1918 și prezent. Aceste repere sunt pur orientative, neexistând nici o schimbare bruscă a caracteristicilor societății de la o perioadă istorică la alta, ci o tranziție graduală și etapizată. Pe de altă parte se sesizează, în acest interval temporal analizat, respectiv 1453-1600, modificarea cu 180 de grade a atitudinii europenilor față de romi, astfel că de la toleranță se ajunge la rezerve, în cele din urmă substituite de o profundă ostilitate cu consecințe nefaste pentru romi. Victime ale stereotipurilor, nomazii devin într-un timp extrem de scurt prototipul degeneratului, al păgânului, a uneltei diavolului, într-o Europă în care imaginea străinului, al celuilalt nu putea fi decât una alterată. Pas cu pas romii pierd la capătul simpatiei, acceptare și toleranță, atitudinea antiromă devenind treptat o caracteristică generală a perioadei analizate, drumul parcurs de autoritățile statelor europene de la circumspecție la expulzare, respectiv vânatoarea de romi, fiind unul derulat într-o perioadă surprinzător de scurtă.

1453 • La Cheppe, în Franța, descind un grup de circa 80 de *egipteni*, înarmați cu o scrisoare de protecție din partea regelui Franței, primind astfel adăpost din partea autorităților urbei. Relațiile dintre romi și localnici s-au deteriorat rapid, autoritățile urbei muștrându-i pe oaspeții pentru furturile la care s-au dat, profitând de ospitalitatea acordată. Deși romii au părăsit orașul, între cele două tabere s-a declanșat o luptă soldată cu moartea unui rom. Vinovatul s-a autoexilat, reîntorcându-se după ce a primit o scrisoare de grațiere emisă de regalitate.

- În Slovenia este atestată în acest an prezența romilor, de către documentele istorice.
- Conte rom Petru a fost înmormântat în apropiere de Bautana.
- Un alt grup de romi este primit cu o răceală ostilă la Bruges, fiind astfel nevoiți să plece rapid din zonă.
- În contextul cuceririi Constantinopolului de către turci, în cartierul Sulukule este semnalată prezența romilor, devenind primul cartier în care sunt atestați romi sedentarizați. Sulukule s-a bucurat de o notorietate constantă, datorită localurilor sale de divertisment unde romii susțineau spectacole de muzică și dans pentru o clientelă diversă. Închiderea acestor case de divertisment recent, în 1992, a determinat declinul socio-economic al cartierului.

1454 • Conte Jacobo, șef al unei cete de romi, primește un salvaconduct de la regele Henric al IV-lea al Castiliei (1454-1474). Ulterior suveranul, pe parcursul domniei sale, va emite numeroase scrisori de recomandare în contul romilor.

1456 • Medicul bavarez Johannes Hartlieb (circa 1410-1468) a cerut ducelui Bavariei să expulzeze un grup de romi, acuzându-i pe aceștia că utilizau mijloace neștiințifice în practicarea chiromanției.

- În Franța în dioceza Troyes, enoriașii care au apelat la vrăjitoriile romilor au primit canoane bisericesti.

1457 • Conte Toma prezintă autorităților din localitatea franceză Millau o scrisoare de protecție din partea regelui Franței, în care contele este considerat concomitent ca fiind originar din Egipt și din Boemia.

- Documentele din arhivele din Milano au consemnat o confruntare sângeroasă între romi, romul Filippo asasinându-l pe confratele său contele Michele din Egipt. Victime ale criminalului au fost și soția și fiica contelui.

1458 • În Țara Românească, sub conducerea marelui voievod Vlad Țepeș (1448; 1456-1462; 1476), este atestat un cneaz al romilor, care avea printre altele misiunea de a supraveghea romii domnești și de a colecta de la aceștia taxele specifice, fiind amintit în contextul în care Vlad Țepeș a reconfirmat practic proprietățile mănăstirii Tismana, acordându-i și o serie de privilegii: *Io Vlad voievod și domn a toată țara Ungrovlahiei, fiul marelui Vlad voievod. Dă domnia mea această poruncă locașului sfintei născătoare de Dumnezeu, mănăstirii domniei mele, Tismenei, ca să le fie câte au avut și au ținut în zilele sfânt răposatului părintelui domniei mele, Vlad voievod, fie că sunt sate sau balta Bistreț sau alte bălți sau țigani sau moară hotar sau vii sau orice altceva fie că este mult, fie puțin, ce este al mănăstirii, să le fie de ocină și de ohabă și de veșnică pomenire părintelui domniei mele și încă și pentru viața și sănătatea domniei mele și de nimeni neatins, după porunca domniei mele. De aceea, să nu cuteze să turbure satele mănăstirești sau bălțile sau hotarele sau morile sau viile sau țiganii sau orice, nici sudeț, nici globnic, nici birari, nici vameși de stupi, nici găletar, nici cnez de țigani, nici vameși de bălți, nici nimeni altul dintre boierii domniei mele, trimiși pentru slujbele și muncile mele, pentru că cine nu ar asculta porunca domniei mele și i-ar turbura, unul ca acela va muri în pâră cu preacurata născătoare de Dumnezeu și va primi rău și urgie de la domnia mea, ca un necredincios și călcător al poruncii domniei mele.* Ulterior cnezii de țigani s-au numit vătăfi, vornici sau zapcii. La începutul secolului XIX în Oltenia erau patru asemenea zapcii, dintre care unul se ocupa doar de aurari. Practic în Țara Românească și în Moldova, o rețea de slujbași reprezenta autoritatea statului în relația cu acești *țigani domnești*.

1460 • Romii contelui Martin descind în Castelon de la Plana, unde regele Juan al II-lea al Aragonului, duce de Montblanc, frate al regelui Alfonso al V-lea, mărinimos acordă un salvconduct contelui Martin.

- Prin localitatea Darocaa trecut și Jacques din Egipt, însoțit de o ceată formată din circa 100 de romi.

- Conform arhivelor orașului Damme, localitatea a fost vizitată de grupuri de romi cărora li s-a interzis accesul în oraș. Astfel contele Jehan din Egipt descinde la Damme, cu ceata din subordine, de cinci ori, fiind nevoit, sub amenințarea pedepsei cu moartea, să promită că nu mai revine, promisiune nerespectată care atrage o reacție ostilă din partea orașului. La porțile urbei ajunge și contele Nicolao care primește donații pentru a pleca urgent. O astfel de atitudine față de romi este consemnată și de arhivele orașelor Lier, Mons sau Nimy.

1462 • Conții romi Toma și Martin „din Egipt” sunt găzduiți de către conetabilul și cancelarul Castiliei, Miquel Lucas de Iranzo, fiind garnisiți cu mese copioase și o serie de cadouri constând în bani și alimente.

1463 • Unui grup de romi, conform documentelor epocii, i se acordă o consistentă sumă de bani pentru a pleca din localitatea Bamberg, fără a comite stricăciuni. Cronica urbei în cauză consemnează faptul că au primit un cadou de 7 livre: *darum, dass sie von stund an hin wegschieden und die gemein unbeschadigt liessen.*

1464 • În Valahia, Radu cel Frumos a recunoscut, într-un act oficial, posesiile mănăstirii Snagov, în speță sate, vii, mori, vama Prahovei și implicit romii robi ai acesteia.

1465 • În localitatea franceză Carpentras, descind cete de romi conduși de către duci și conți din Egipt și concomitent din Boemia. Datorită furturilor autoritățile decid și aici să plătească un astfel de grup de romi, pentru ca aceștia să plece cât mai grabnic din zonă.

- În Abruzzo în peninsula italică s-a născut în acest an pictorul Antonio Solario, care a trăit între anii 1465-1530, cunoscut sub numele de *Lo Zingaro*, adică *Țiganul*, poreclă dată fie pentru că tatăl său a fost un fierar rom, fie datorită stilului rătăcitor de viață dus anterior stabilirii definitive în Napoli. Despre el se spune că a activat în comerț alături de tatălui său,

până când dragostea pentru frumoasa fiică a unui artist l-a determinat să se reorienteze înspre artă. Solario a fost un pictor renascentist reprezentant al școlii napolitane, studiind șila Bologna, Veneția, Florența sau Roma. Printre cele mai cunoscute picturi ale acestuia sunt cele douăzeci de fresce de la Mănăstirea San Severino. Lucrarea sa *Ducerea crucii* poate fi văzută și în prezent în biserica *San Domenico Maggiore* din Napoli.

1468 • Prezența romilor este atestată de izvoarele documentare în Cipru. Practic în Cronica din Cipru, compilată de Florio Bustron, se menționează că *cingani* au plătit taxa la Trezoreria regală, reprezentată în perioadă la vârf de către regele James al II-lea.

1469 • Un artist rom este răsplătit în ducatul Modenei cu o sumă consistentă de bani, în urma virtuozității demonstrată la țiteră, instrument popular în epocă în peninsula italică.

• În Valahia, boierul Mihail din Ruși beneficiază de un hrisov emis de către domnitorul Radu cel Frumos în care se specifică că erau în proprietatea sa *Și țigani pre anume: Badea cu tot sălașul și frate său Costea cu toți feciorii lui și Năsturel cu toți feciorii, Necea cu tot sălașul și Danciul cu toți feciorii lui și Fistruia cu fiu său Slab i Sima cu toți feciorii și Colan și Ciolan cu feciorii și frate său Stoica, pentru că i-au fost cumpărați de la jupâneasa Voica Pârçiuovoiaia drept douăsprezece sute de florinți ungurești, și Dima țigan cu tot sălașul lui și Costinca cu tot sălașul lui și Stan cu tot sălașul lui și tot neamul acistor țigani, i-am dat, ca să fie ocina ohabnic și statornici cu toți feciorii lor și cu toate fetele lor, și toți nepoții lor și toți strănepoții lor. Drept aceia, i-am dat domnia mea ca să fie numai de slujba statornicului și credinciosului boiarului domniei mele, celui mai sus zis.*

1470 • În Moldova este emis un act prin care s-a dispus ca un rob domnesc, fugit în Polonia, să fie iertat de robie, atât el cât și copiii săi, acordându-i-se și dreptul de a se stabili oriunde ar fi vrut, iar oricine ar fi voit *să-l tragă înapoi în robie, pe el sau pe copiii lui*, era aspru pedepsit.

• Într-un decret venețian este confirmată autoritatea lui Michael de Hugot, atât asupra feudei romilor din insula Corfu, cât și asupra tuturor romilor din posesiunile venețiene din Epir.

• Conetabilul și cancelarul Castiliei, Miquel Lucas de Iranzo, adăpostește în Andujartimp de cinci zile pe contele egiptean Jacobo și pe suita acestuia, alcătuită din circa 50 de indivizi, precum și pe ducele rom Paolo. Contele Jacobo, beneficiar al unui salvaconduct emis de regele Aragonului, primește de la autoritățile din Murcia suma de 2000 de maravedies.

• Contele Mihail, la rândul său, primește un permis de protecție din partea autorităților din orașul italian Carpi.

• Din acest an datează gravura *Viața pe drum* a lui Martin Schongauer, a cărei tematică reflectă viața romilor.

1471 • Primele legi anti-rome din spațiul elvețian sunt redactate în acest an la Lucerna. Printre altele a fost interzis periplul romilor prin spațiul elvețian, precum și adăpostirea romilor de către cetățeni.

• Romii ajung în Lerida și în Castellon de la Plana, localitate unde revin un an mai târziu.

• Ducele Paulo, șef al unei cete de romi, obține un salvaconduct de la regele Aragonului Juan al II-lea, se pare același duce primind și 100 de maravedies din partea autorităților orașului Murcia.

• Conform cronicarului Gorka Olgierd, în *Cronica breviter scripta*, nu mai puțin 17.000 de romi au fost duși în robie în Moldova, din Valahia, de către Ștefan cel Mare (1457-1504), după o bătălie cu domnitorul muntean Radu Vodă: *În luna martie, în ziua 7 anul 6979, într-o joi, a pătruns Ștefan voievod în Muntenia și în aceeași zi, a avut o mare bătălie cu Radu voievod, pe un câmp, lângă un târnumit Soci. Acolo a omorât multă oaste și le-a luat 17.000 de țigani cu dânsul în robie.* Cronicarul moldovean Grigore Ureche, în *Letopisețul Țării Moldovei*, relatează, la rândul său, un episod asemănător de capturare în robie a romilor de către Ștefan cel Mare, în urma războaielor duse contra lui Radu cel Frumos: *A luat Ștefan Vodă cetatea Teleajămului la 1 octombrie 6982 și a tăietu capetele pârçălabilor, și muierile lor le-au robitu, și mulți țigani au luat și cetatea au ars-o.*

1472 • Ducele Palatin Friedrich al Rinului cere poporului său să-iajute pe pelerinii romi, aflați în tranzit.

• În Moldova, Ștefan cel Mare dăruiește lui Isaia, pârcălabul de Chilia, șapte sălașe de romi robi, ajunse ulterior în stăpânirea episcopiei de Roman. Același voievod confirmă stăpânirea comisului Ilie Huru și asupra a patru sălașe romi. Oricum în veacul al XV-lea, afară de boierii dăruiiți cu robi pe care i-am văzut, mai aflăm țiganii întăriți lui Roman Dajbog pârcălabul de Neamț, două sălașe, lui Hărman pârcălabul de Cetatea Albă, un sălaș de țigani și unul de tătari, lui Duma Brudur clucer, trei sălașe, toate cumpărate de la alți boieri din țară, și lui Toma logofăt al doilea, țiganii cumpărați din Transilvania. În veacul al XVI-lea, numărul boierilor și al țiganilor întăriți este cu mult mai mare. Printre stăpânii de țigani vedem pe Toader Bubuio logofătul cu 15 sălașe, pe Sava pârcălab de la Cetatea de Baltă cu cinci sălașe, pe Gavrița logofătul cu un sălaș, pe Ghenghea pârcălabul de Roman cu cinci sălașe, dăruite lui de Vascan uricarul și pe Maria Stravici cu nouă sălașe în prima jumătate a secolului. În a doua jumătate a secolului, în timpul domniei lui Alexandru Lăpușneanu și a fiului său, Bogdan, vom avea stăpâni de țigani pe Gheorghe logofătul cu un sălaș, pe Mateiaș Stârcea cu nouă sălașe, pe Dan portarul cu 37 sălașe, pe Iordache șura portar de Suceava cu opt sălașe, pe Vitolt comisul cu un sălaș, pe Toader Prăjescu vistier cu șase sălașe, pe Hamza vistierul cu patru sălașe, pe Jupâneasa Agafia cu nouă sălașe, pe Mogâldea vistier și Mogâldea diac cu 13 sălașe, primul, și patru sălașe, cel de-al doilea, pe Ion Bainschi pârcălabul cu trei sălașe, pe Dinga postelnicul, peste 60 sălașe și pe Dinga vornicul cu 35 sălașe. Din timpul domniei lui Ion vodă cel Cumplit, care a predat pe mulți boieri să fie batjocoriți de țigani, a lui Petru șchiopul și Iancu voievod, găsim stăpâni de țigani robi, pe fiii lui Huru vornic cu 15 sălașe, pe Toader, fiul lui Turcea pârcălab, cu nouă sălașe, pe Corlătescu și Manea vătaf cu trei sălașe, pe fiica lui Neagoe cămăraș cu șase sălașe, pe Condrea Bucoium mare vornic cu patru sălașe, pe cneaghina Magdalena Moțoc cu 21 de sălașe, pe Ieremia Chiceră diac cu un sălaș, pe Damian uricarul din Corni, ținutul Neamț, cu un sălaș, pe Andreica din Vârtop cu un sălaș și pe Vartic vornicul cu opt sălașe. Sub domnia lui Aron vodă, Ștefan Răzvan și Ieremia Movilă, sunt întăriți robi țigani lui Macri armaș trei sălașe, lui Cârstea mare vornic șase sălașe, lui Toader Boul vistier 27 sălașe, lui Griore Talp-Mlinovschi stolnic 63 sălașe, Anei soției lui Ion Golăe mare logofăt 27 sălașe, lui Dumitru uricar, vătaf de Hârlău două sălașe, lui Bogdan logofăt un sălaș, și lui Sava șopa staroste trei sălașe. Tot aici trebuie să adăugăm datele documentelor de la începutul veacului al XVII-lea, care menționează știri despre țiganii din veacul anterior, întăriți nu numai de Ieremia Movilă și urmașii lui, ci și de alți domni. Pentru a completa astfel lista stăpânilor și robilor întăriți lor după privilegiile moștenite din veacul al XVI-lea, e necesar să amintim încă pe Ionașco Cehan diac cu un sălaș, pe Iocșa, fiul lui Petriceico logofăt cu două sălașe, pe Băiseanu uricar cu patru sălașe, pe Nicoară spătar cu un sălaș, pe Ieremia căpitan de Soroca cu trei sălașe, pe Sava șopa spătar cu șase sălașe, pe Gheorghe vornic de Botoșani cu un sălaș, pe Andronic postelnicul cu un sălaș, pe Vitolt logofătul cu un sălaș, pe Ionașco popa din Bodești, pe Cracău, cu un sălaș, pe Nădăbaico fost vornic cu 77 sălașe, opt juzi și un voievod. Nu trebuie să uităm nici pe țiganii robi întăriți lui Lucaci uricar, opt sălașe, ai lui Dumitru diac din Costești, două sălașe, ai lui Dumitrașcu Ștefan logofăt, două sălașe, ai lui Ionașco Bilăi de la Roznov, 12 sălașe, ai lui Costea Bucioc mare vornic, 44 sălașe, ai lui Nicoară armaș și fiului său Mereuță diac, șapte sălașe, ai lui Nicoară Prăjescu logofăt, 70 de sălașe, ai lui Pătrașco Giogolea, un sălaș, ai lui Isac Udrea de la Dorohoi, cinci sălașe, ai lui Gheorghe logofătul și Vasile Huhulea, 28 sălașe, ai lui Pătrașcu Bașotă, 18 sălașe, ai lui Simion Stroici, opt sălașe și ai lui Nicoară mare vornic, trei sălașe. După datele scoase din documentele emise de cancelaria domnească boierilor, se poate face o statistică. E greu, totuși, să ne închipuim că ea ar putea reda o situație reală, când ne gândim că pentru veacul al XV-lea nu avem păstrate până astăzi decât un număr infim de asemenea acte: abia șapte

privilegii pentru boierii dăruți ci 36 sălașe de țigani și alte trei pentru boierii întăriți pe circa 8 sălașe, adică să fi fost în mâinile a zece boieri numai un număr de 44 de sălașe de țigani. În realitate, numărul robilor trebuie să fi fost mult mai mare, dar nu ni s-au păstrat documente. Spre această concluzie ne duce numărul mare de boieri stăpâni de țigani în veacul al XVI-lea și începutul celui de-al XVII-lea, cu toate că și din această perioadă ni s-au păstrat foarte puține acte. Făcând lista proprietarilor de țigani din această a doua perioadă, vedem că numărul lor se urcă la cifra de 58 de boieri stăpâni pe 696 sălașe de țigani. O comparație justă cu cei din veacul al XV-lea nici nu se poate face, disproporția fiind enormă, de unde și bănuiala că situația statistică a țiganilor robi în Moldova în proprietatea boierilor din veacul al XV-lea este departe de adevăr. Adunând, totuși, numărul stăpânilor de țigani, pe de o parte, și pe acela al sălașelor de țigani robi constatați în actele boierilor din cele două secole, ajungem la cifra de 69 de boieri proprietari a 740 de sălașe de țigani. Aceștia din urmă, înmulțiți în medie cu 6 al membrilor unui sălaș, am avea între țiganii boierești aproximativ 4440 suflete. Cifra de două ori mai mare față de 336 de sălașe cu 2016 suflete de țigani pe care i-am constatat în stăpânirea mănăstirilor și episcopiilor la un loc. Dacă totalizăm, în cele din urmă, sălașele de țigani robi din stăpânirea mănăstirilor cu acele constatate în proprietatea boierilor, ajungem la circa 1076 de sălașe cu un număr, în medie, de 6456 de membri țigani robi în Moldova, în veacurile al XV-lea și al XVI-lea, în mâinile Bisericii și ale feudalilor.

- Prezența romilor este atestată în orașul spaniol Valencia. Tot în peninsula iberică, contele Miquel, conducător al unei cete de romi, beneficiază la rândul său de un salvconduct emis de regalitatea aragoneză

1473 • În Moldova, Ștefan cel Mare a confirmat proprietatea paharnicului Hanco, asupra unor robi romi dobândiți în Țara Basarabiei.

1474 • Contele Juan primește în acest an un permis de liberă circulație din partea regaliții spaniole.

- Din acest an datează o copie integrală a traducerii *Nomocanonului*, făcută din porunca lui Ștefan cel Mare de călugărul Ghervasie la Mănăstirea Neamț, care conține un capitol intitulat *Despre slobozirea robilor și felul cum se orânduiește*. O copie a acestuia a fost realizată în anul 1636 din porunca doamnei Elena, soția lui Matei Basarab, pentru mănăstirea Bistrița din Râmnicu Vâlcea. În 1921 au fost descoperite la biserica din Ieud 12 file cu o traducere în română a unor paragrafe din *Nomocanonul* lui Vlastares, tipărite probabil de diaconul Coresi la Brașov, între anii 1570-1580. Din spațiul transilvănean s-a păstrat și manuscrisul *Codex Neagoianus*, redactat în jurul anului 1620 de către preotul Ioan din localitatea Sânpetru de lângă Brașov, care cuprinde și el fragmente traduse în română din același *Nomocanon*. Din Moldova s-au păstrat până azi două manuscrise cu același conținut, în speță traduceri din slavonă în română ale operei lui Vlastares, un manuscris datând după caracteristicile lingvistice din jurul anului 1550, celălalt conținând o notă în care se spune că traducerea a fost realizată de către retorul Lucaci în 1581. *Codex Neagoianus* prevedea pedepsirea celui ce va face fecior cu roaba lui, interzicându-se practic relațiile intime între proprietar și roabele rome, prevederea apărând și într-un manuscris din Transilvania, unde romii aveau statutul de iobagi.

- Tot în acest an Ștefan cel Mare mulți țigani a luat din Țara Românească, după războiul purtat contra lui Basarab Țepeluș.

- În Valahia, Basarab cel Bătrân (1473-1477) a confirmat diferite posesii ale mănăstirii Bolintin: *Hrisovul lui Basarab voievod, cu care dă poruncă igumenului a mănăstiri din Pădurea Mare la Bolintin, ca să-i fie satul Bolintinul și moara Neajlovu, cu loc de fân și viile Aninoasa și Bucșanii la Argeș și cu țiganii anume, să fie sfintei mănăstiri ohabnici.*

1475 • În Transilvania, registrele fiscale din Brașov, dintre anii 1475-1500, atestă două persoane cu numele de *Cziganen*.

- În Valahia, Basarab cel Bătrân voievod a întărit mănăstirii Cozia privilegiile anterioare, precum și *300 de sălașe de țigani*.

- În cadrul Imperiului Otoman, în epoca lui Mahomed Fatih (1451-1481), au fost întocmite primele registre speciale referitoare doar la romi.

1476 • În Valahia, Basarab cel Bătrân voievod a confirmat boierilor săi din Țara Făgărașului, Șerban și Aldea, *jumătate din Șinca și din muntele său numit Nemaia și alt munte, de asemenea Nemaia, pe care l-a cumpărat de la Budea și jumătate din Ohaba cu muntele... din Ludișor și cu muntele care se cheamă Ludișor și cu țiganii anume: Radul cu fiii săi și Lal cu fiii săi și Radul cu fiii săi și Curchea cu fiii săi și Muja cu fiii săi și Costea cu fiii săi și ginerele Rodea cu fiii săi*.

- În Spania, în scrisoarea de protecție acordată în acest an aceluiași conte Juan, aflat în pelerinaj cu ceata sa de romi, se specifică numele dușmanilor săi, în speță conții Martin Miquel și Jaime.

- În intervalul temporal cuprins între 1476-1487, regele Ungariei Matei Corvin (1458-1490) eliberează o serie de permise de liberă trecere romilor. Astfel un grup de romi din Sibiu a fost adus de către Matei Corvin ca să lucreze în zonele periferice ale localității, iar voievodul Transilvaniei este atenționat în documentele emise să nu încerce să ia sub stăpânirea lor pe romii în cauză. Practic monarhul acordă romilor statutul de supuși direcți ai autorităților orașenești din Sibiu. Alte privilegii regale au fost acordate romilor sibieni în anii 1487 și 1492. Edictul regelui Matei Corvin din 1476 specifică faptul că *Noi avem motive pentru a ne exprima punctul de vedere asupra plângerilor care ne-au fost adresate de către cetățenii din orașul Cibin. Voi, oamenii voștri și partizanii voștri, chemați-vă oamenii care s-au instalat sub cetatea acestei localități și care lucrează ca zilieri - „czigani” sau egiptenii, dacă judecăm după o parte dintre celelalte edicte ale noastre. Noi am poruncit primarului acestei comune să nu se atingă nici de persoana lor, nici de bunurile lor și să se abțină de a rechiziționa (pentru o sarcină oarecare sau datorie - orice ar fi) (...) Prin urmare, noi îi vom sustrage puterii și jurisdicției voastre și servitorilor voștri. Vă cerem deci, expres, ca unor supuși loiali, să nu deranjați, să nu răniți și să nu rechiziționați pe „țiganii” susmenționați și să interziceți orice fapte de acest fel*.

1477 • Autoritățile orașului Geneva expulzează un grup de romi, numiți în actele oficiale *sarazini*.

1478 • În Valahia, Basarab cel Tânăr (1477-1482) a reconfirmat mănăstirii Cozia și *350 de sălașe de țigani*.

1479 • În Moldova, pârcălabul Dajbog a cumpărat pe romul Manciu cu familia lui, cu 40 de zloți tătarești, iar pentru Pântea și familia lui a plătit 60 de zloți tătarești.

- În Valahia, mănăstirea Bolintin beneficiază de un *Hrisov al lui Basarab Tânărul voievod, ce-l dă la mănăstirea de la Bolintin, ca să-i fie satele anume Bolintinu și Bucșani i Argeșul și moara la Neajlovul, cu loc de cosit fân și via la Vîhorâți i altă vie ce a cumpărat măria sa de la Cepal Mustafa și țiganii anume ... i proci*. Voievodul a confirmat și mănăstirii Tismaņa posesia asupra romilor dăruți de cumnatul său: *Din mila lui Dumnezeu, Io Basarab cel Tânăr voievod și domn. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele sfântului hram și locașului preacuratei născătoare de Dumnezeu, mănăstirii de la Tismaņa și egumenului, ieromonahului chir Matei și tuturor câți sunt frați întru Hristos, ca să le fie 3 sălașe de țigani, anume: Mircea cu copiii săi și Necula cu copiii săi și Iuba cu copiii săi*.

1480 • În Moldova, pârcălabul Herman a plătit pentru un tătar 80 de zloți, iar pentru un rom 70 de zloți.

- Contele Martino din Egipt primește o scrisoare de protecție din partea ducelui Gian Galeazzo al II-lea, document de conducătorul cetei de romi s-a folosit în periplusul său.

- În Valahia sunt atestate documentar, în acest an, nu mai puțin de 16 familii de romi în localitatea Golești. Basarab cel Tânăr a întărit lui Ticuci și fraților lui, printre altele, și posesia asupra unor robi romi: și țiganii anume: *Nicula cu fiii săi, Bancea cu fiii săi, Dragomir cu fiii săi, Costea cu fiii săi, Radul cu fiii săi, Tudor cu fiii săi, Țima cu fiii săi, Radul cu fiii săi, Balea cu fiii săi, Danciul cu fiii săi, Tatul cu fiii săi ... cu fiii săi, Boian cu fiii săi, Cea...cu fiii săi, Nicula cu fiii săi, Oprea cu fiii săi,*

Tatul cu fiii săi; acești țigani <le sunt> vechii lor țigani.

1482 • În Germania actuală au fost emise primele legi anti-rome în Brandenburg, unde electorul Albrecht Achille (n. 1414-1486), interzice romilor să străbată sau să rămână pe teritoriul statului său. Ulterior dietele din Lindau și Freiburg în 1496, 1497 și 1498 au urmat exemplul Brandenburgului, scoțând romii în afara legii, astfel că oricine putea să îi alunge, bată, închide sau ucidă fără nici un fel de probleme. Împăratul Ferdinand (1556-1564) a mai atenuat din severitatea legislației anti-rome, astfel că femeile și copiii, nu putea fi executați în cadrul sinistrei vânători de oameni legiferate. Oricum însă statelor în cadrul micilor state germane nu era posibilă aplicarea coerentă a legilor Imperiului romano-german, astfel că romii au fost capabili să supraviețuiască prin trecerea dintr-un stat în altul sau staționarea vremelnică în cadrul statelor cu o legislație permisivă. Oricum în perioada 1497-1774 au fost consemnate 146 de edicte anti-rome emise de autoritățile din Imperiul romano-german.

1483 • În opera sa *Peregrinatio in Terra Sanctam*, respectiv *Pelerinaj în Țara Sfântă*, clericul german Bernhard von Breydenbach îi descrie pe romi ca fiind trădători și hoți. Jurnalul de călătorie al cronicarului evocă practic propriul pelerinaj de la Veneția la Ierusalim și continua cu călătoria sa în Egipt. Breidenbach s-a angajat în pelerinaj în primăvara anului 1483, pentru ca la începutul lui 1484 să revină la Veneția. Scrierea s-a bucurat de o relativă popularitate în epocă, apărând în numeroase ediții și traduceri.

- Din acest an datează un permis de liberă trecere emis de către papalitate în contul unei cete de romi

- Contele Ambrozie și ducele Ernest au fost întemnițați, fără a li se aduce acuze clare la Hohengeroldseck în Palatinat, fiind eliberați după ce au promis că nu se vor răzbuna pentru întemnițarea abuzivă. Conform scrierilor aceștia au reușit să-i impresioneze pe autorii abuzului printr-o retorică abilă pe marginea statutului lor social.

- În Valahia, domnitorul Vlad Călugărul (1481; 1482-1495) a confirmat posesia stolnicului Dragomir, cu frații lui, asupra unui sălaș de romi: *Dă domnia mea această poruncă a domniei mele boierilor domniei mele, jupanului Dragomir stolnic și fraților lui, ca să le fie un sălaș de țigani, anume Radul Răitea cu fiii săi pentru că le sunt cumpărați încă de la Basarab cel Tânăr, pe 2 cai și încă i-au cumpărat și de la domnia mea pe un cal.*

- La Bayonne în Franța descind un grup de romi, numiți în actele oficiale *bohemien*.

1484 • În Spania, romii sunt atestați de către izvoarele documentare în Castelon de Ampurias.

1485 • Prezența romilor este consemnată și în acest an în insula Sicilia. Cea mai veche scriere despre romi face referire la un comerciant de cai pe nume Michele Petta.

- Orașul italian Carpi oferă un nou salvaconduct romilor de care, de data acesta, a beneficiat contele Joannes și ceata sa.

1486 • Konrad Grunemberg susține în scrierile sale că romii își au locul de obârșie în împrejurimile Modonului

1487 • În Moldova pentru un „tătar” rob al mănăstirii Neamț, omorât de romii robi ai mănăstirii Bistrița, s-a dat în schimb un rob rom. mănăstirii Neamț, care a primit de la Alexandru cel Bun patru sălașe de țigani, îi sunt confirmate de către Ștefan cel Mare posesia asupra a 20 de sălașe de robi romi. La 1581, sub domnia lui Iancu voievod, numărul lor a crescut la 24 de sălașe. Mănăstirea s-a văzut în situația de a apela la domnie pentru ca romii să fie readuși la vatră, sub Aron voievod și Ștefan Răzvan, deoarece aceștia au fugit.

- În Transilvania, într-o ordonanță regală se vorbește despre romii orașului Sibiu, *Cigani sive Aegyptii in sede cibiniensi commorantes*, care trebuie să facă anumite lucrări pentru apărarea orașului: *qui pro defensione civitas nostrae cibiniensis certos labroes facere sunt astricti*. Practic regele Ungariei Matei Corvin emite un nou edict, în care menționează pe lângă sarcinile pe care romii din Sibiu le aveau în cadrul apărării urbei, și privilegiile speciale de care aceștia beneficiau, *semper et ab antiquo hae libertatis praerogativa gavisi fuisse*

dinoscuntur, nici un voievod sau nobil, și nici familiile lor, neavând voie să-i constrângă să plătească anumite taxe și impozite.

- În Imperiul otoman un registru din 1487-1489, care se referea la romii creștini, inventariază 3.237 gospodării de “țigani” și 211 văduvi/văduve care achitau *jizia*, respectiv o taxă plătită de fiecare non-musulman. Registrul romilor conține în anexă un regulament special, elaborat în 1491.

1488 • Contesa de Leissnigk acordă contelui Nicolaus Gaspar din *Micul Egipt* un permis de liberă trecere.

- În Valahia Vlad Călugărul a reconfirmat mănăstirii Cozia toate privilegiile și posesiile ei anterioare, inclusiv stăpânirea asupra romilor.

- În Spania, unde se impunea în perioadă Ferdinand de Aragon, rege al Aragonului (1479–1516), al Siciliei (1468–1516), al Neapolelui (1504–1516), Valenciei, Sardiniei și al Navarei, conte de Barcelona, rege al Castiliei (1474-1504), respectiv regent al Castiliei (1508-1516) și soția sa Isabela de Castilia, sunt atestate grupuri de dansatori romi, care dădeau reprezentații chiar și cu ocazia festivităților religioase, încălcând tabuurile epoci.

1489 • În regatul maghiar prințesa Beatrice de Aragon, soția lui Matei Corvin, răsplătește cu bani prestația unui grup de lăutari romi care au cântat pe “insula prințesei”, respectiv insula Czepele.

- În Valahia Vlad Călugărul a întărit posesia stolnicului Milco și a rudelor sale asupra unor sate, menționând și *iar să le fie un țigan, anume Mihi cu copiii lui*.

1490 • Domnitorul Moldovei Ștefan cel Mare (1457-1504), dăruiește robi romi mănăstirii Putna, lăcaș de cult unde marele voievod este și înmormântat. Donația constă în unsprezece sălașe de romi, pe care îi avea în Basarabia. Același voievod confirmă proprietatea așezământului religios peste patru sălașe de robi romi, cu 13 suflete, în anul 1503. În timpul domniei lui Bogdan Lăpușeanu, dintre anii 1568-1572, mănăstirea a rămas fără romi, aceștia fugind cu toții. Domnia a acordat egumenului dreptul să *caute țiganii mănăstirii, oriunde-i va afla în țara noastră și să-i aducă înapoi*. Se pare că romii au fost aduși înapoi, la 1603 romi robi aflându-se din nou în stăpânirea mănăstirii sub Ștefan Tomșa. În secolul al XVI-lea daniile de robi făcute de domnii moldoveni mănăstirilor au continuitate, numărul sălașelor dăruite lăcașelor de cult variind între unul și douăzeci. Mănăstirea de la Dobrovăț primește 18 sălașe de robi robi, la mănăstirea Pângărați ajung 3 sălașe, la mănăstirea Berzunț 18 sălașe, la mănăstirea Secu 10 sălașe, la mănăstirea Sfântu Sava din Iași și în satul Stroiești, aparținător acestui lăcaș de cult, un număr de 13 sălașe, la mănăstirea Agapia 4 sălașe, la mănăstirea Aron Vodă 6 sălașe, la mănăstirea Dragomirna 8 sălașe, iar la mănăstirea Solca, ctitorie a lui Ștefan Tomșa, un număr de 10 sălașe de romi.

1491 • Romii contelui Felippo primesc o scrisoare de protecție din partea regalității spaniole, conform căreia pot călători liberi, practicându-și meseriile specifice.

- Tot în peninsula iberică romii sunt prezenți în acest an și la Sevilla.

- Dietrich von Schachten se referă la romi în scrierile sale, consemnând faptul că aceștia locuiau în colibe mizerabile, aflate pe un deal, în afara zidurilor cetății Methoni. Conform cronicarului german mulți dintre romii din acest grup, cu care a intrat în contact, se ocupau cu prelucrarea metalului.

1492 • În Transilvania, romii din Sibiu au beneficiat de un document regal de acordare de privilegii. Romii de la marginea orașului se bucurau de protecție, justificată de lunga prezență a acestora în localitate și de utilitatea lor pentru locuitorii Sibiului: *Certos Pharaones seu Ciganones in suburbio illius civitatis nostrae ab antiquo existisse et mansiones fecisse ac ad illam civitatem semper per intuisse et modi illic esse et esidem civibus nostris et toti civitati servire*.

- În Spania sunt emise de către autorități primele legi represive în materie de romi.

- În Valahia, Vlad Călugărul a confirmat lui Chirtop și nepotului său Dobrița stăpânirea asupra unor sate, cum ar fi Ruși, Racovița sau Buiacul, și implicit asupra robilor romi.

- Peter Fassbender se referă la un grup de romi în scrierile sale.

- În Scoția regelui Iacob al IV-lea (1488-1513) voci ale istoriografiei susțin că este consemnată

prima referire documentară la romi, dată contestată în condițiile în care numeroși cercetători avansează anul 1505 ca dată a primei atestări a romilor în spațiul scoțian.

1493 • Romii sunt expulzați din Milano, în perioada în care conducător al urbei era Ludovico il Moro (1480-1499), care emite două asemenea acte ostile în care se motiva expulzarea acestora prin prisma faptului că în urbe a crescut alarmant numărul romilor și cel al hoțiilor.

- În Spania un grup nomad de romi *din Egipt* au primit de la autoritățile capitalei Madrid donații constând în bani și alimente.

- În Transilvania, la Cladova, în județul Arad, este înregistrată o ceată de romi, conducătorul grupului fiind voievodul Rajko.

- În Valahia, Vlad Călugărul a dăruit mănăstirii Glavacioc jumătate din satul Izvorani și două sălașe de țigani.

1494 • În Franța, conform lui Jean Aubrion, la Metz unui grup de 200 de *egipteni* nomazi li s-au mai adăugat în că o ceată de circa 300 de persoane, condusă de un duce, care au fost botezată în catedrala Sfântul Iulian.

- În peninsula italică, ducele de Savoia al Piemontului acordă diferite donații unui grup de romi pelerini pentru ai face să plece cât mai departe. Până în 1499 amintitul duce va acorda încă trei donații așa-numiților *saraceni sive cingar*, motivația fiind aceeași.

- În Valahia boierul Barbu, ban al Craiovei, a făcut donații în contul mănăstirii Bistrița: *După aceea și țiganii, anume: Curchi cu țiganca lui și Mela cu țiganca lui, Iovan cu țiganca lui și frate-său Dode și Dija cu țiganca lui și Bran cu țiganca lui și Tudor cu țiganca lui și Novac cu țiganca lui și cu feciorii lor, Șain cu țiganca lui, Curchi cu țiganca lui și Chita cu țiganca lui, Iane cu țiganca lui, Bria cu țiganca lui și iar alt Brie cu țiganca lui. Aceștea toți i-au dat jupanul Barbu vel ban și cu frații lui jupan Pârvul și jupan Danciul, ca să fie sfintei mănăstiri Bistriții, ce e mai sus numită. Voievodul Vlad Călugărul a întărit în același an mănăstirii Bistrița sate, vămi și romi: Și iarăși încă au dăruit acei vlasteli Bogdăneștii de la Codmeana toți și țiganii anume: Curchi cu copiii săi și Mela cu copiii săi și Bran cu copiii săi și frații lui Iovan cu copiii săi și frații lui Iovan, Dode și Dija, cu copiii săi și Bran cu copiii săi și Tudor cu copiii săi și Novac cu copiii săi și fiul lui Mușain cu copiii săi și Briia cu copiii săi și alt Briia cu copiii săi.*

- În acest an apare cartea scriitorului alsacian Sebastian Brant (1457-1521), *Corabia nebunilor*, în care viața romilor se reflectă în gravurile lui Albrecht Dürer.

1496 • În Valahia un hrisov specifică faptul că *Din mila lui Dumnezeu, Io Radul voievod și domn a toată țara Ungrovlahiei, fiul marelui Vlad voievod. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele sfintei mănăstiri de la Govora, ca să-i fie un țigan, anume Nicula cu copiii lui, pentru că l-a dat Ștefan la moarte, când s-a făcut călugăr, ca să-i fie pentru suflet. Și iarăși după aceea l-a și cumpărat domnia mea de la fiii lui Ștefan pentru 1 500 aspri. De aceea, l-a dat și domnia mea sfintei mănăstiri, ca să-i fie de ocină și de ohabă și de nimeni neatins, după spusa domniei mele. Un alt act emis în folosul aceluiași locaș de cult specifică Și iarăși să le fie sălașe de țigani, anume : Nicola cu fiii, anume Cârstea și Danciul și Crăciun și Neda și Dimitru și Stan și cu copiii lor, pentru că au fost dați sfintei mănăstiri de Ștefan din Râmnic, la moartea lui, cu limba lui.*

- Reichstagurile din Landau și Freiburg au declarat, printr-o serie de decrete oficiale în 1496, 1497 și 1498 că romii sunt indezirabili, acuzându-i de vrăjitorie, furt de copii și că ar fi spioni în solda turcilor și purtători ai ciumei.

- Charles d'Egmont (1467-1538), duce de Guelders (1492 -1538) acordă o scrisoare de protecție romilor cu mențiunea că nu au voie să stea mai mult de trei zile într-un loc. Un asemenea salvconduct i s-a acordat contelui egiptean Martin Gnougy obligat de un canon papal să meargă în pelerinaj în diferite locuri sfinte, fiind menționată Roma, precum și Santiago sau provincia Galicia.

- În Regatul Țărilor de Jos un oarecare conte Anthon, sef al unei cete de romi, primește un salvconduct din partea orașului Nijmegen la finele secolului al XV-lea.

- Romii din Transilvania apar în actele oficiale ca fiind aflați sub tutela coroanei maghiare.
- Voievodul „supușilor faraonului”, Bolgár Tamás (*vayvodam pharaonum*), și ceata sa, alcătuită din circa 25 de romi fierari care confecționau tunuri, ghiulele și alte tipuri de arme episcopului Sigismund din Pecs, obține o scrisoare de protecție de la Vladislav al II-lea rege al Ungariei (1490-1516): *Mi, Ulászló, Isten kegyelméből Magyarország, Csehország stb. királya, híveinknek, egyenként és együttvéve, prelátusoknak, báróknak, ispánoknak, várnagyoknak, nemeseknek és tisztartóiknak, továbbá a városoknak, mezővárosoknak és falvaknak, s ezek elöljáróinak, a bírácoknak és városgazdáknak, továbbá harmincad-, királyi adó- és vámfizetőknak, illetve az adó- és vámszedőknak, s minden, a jelen levelet olvasó alattvalónknak üdvözetünket küldjük. Minthogy mi, nem egy hívünk felséges személyünkhöz evégből intézett kérésére Bolgár Tamás cigányvajdát s a vele utazó huszonöt sátor cigányt a más vajdával utazó cigányok társaságától elkülönítettük, s puszkagolyó, valamint egyéb hadi szerszámok gyártására hívünk, tisztelendő atyánk a Krisztusban, Zsigmond pécsi püspök úr szolgálatára rendeltük, s akinek, valamint a vele utazóknak a hatalmuk alá tartozó összes területen biztonságos és szabad utat akarunk biztosítani, ezért a jelen levéllel szigorúan megahagyjuk és megparancsoljuk, hogy bármikor és akárhányszor Bolgár Tamás vajda a vele utazó huszonöt sátor cigánnyal és javaikkal együtt földjeitekre, birtokaitokra, mezővárosaitokba vagy harmincad-, királyi adó- vagy vámszedő helyeitekre érkezik, őket ott szabadon tartózkodni, időzni és áruikat szabadon eladni engedjétek és engedtetssétek. Másként tehát nem cselekedvén, a jelen levelet elolvassván felmutatójának visszaadjátok. Dátum Budán, 1496. június 6-án, magyarországi uralkodásunk hatodik, csehországi uralkodásunk huszonhatodik évében. Ulászló király.*

1497 • Dieta imperiului romano-german, condus la acea dată de către împăratul Maximilian (1493-1519), a emis un edict în care romii erau catalogați drept spioni, legiferându-se expulzarea lor. Noi edicte din această tipologie vor fi elaborate și în anii 1498 și 1500.

- Arnold von Harff se referă la romi, considerând că afirmația romilor că vin din Egipt un fals și că de fapt sunt originari din ținutul Suginiene, catalogându-i ca fiind niște *spioni nemernici*, pelerinul menționând următoarele: *Am plecat spre mahalale. Aici locuiesc numeroase persoane sărace, negre și dezbrăcate. Locuințele lor înseamnă case mici, cu acoperiș de stuf; în locuințele astea stau cam o sută de familii. Oamenii îi numesc „țigani” (sujginer) și ei sunt cunoscuți la noi în țară ca păgâni din Egipt (heiden), călătorind pe la noi. Ei practică numeroase meserii, precum pielărie, repararea unor produse textile, potcovărie. Este foarte ciudat să vezi o nicovală pusă direct pe pământ. Un potcovar stă în fața ei, precum ar sta un croitor în atelierul său, în țara noastră. Lângă el, tot pe jos, stă nevasta care toarce; stă în fața lui și doar un foc îi desparte. Două perechi de foale din piele, pe jumătate îngropate în pământ, prin efectul focului, se odihnesc alături. Din când în când, cea care toarce ia foalele și le activează. Un val de aer se mișcă atunci, de-a lungul solului, până spre foc, ceea ce permite potcovarului să-și facă meseria. Acești oameni provin din orașul numit Gyppe, situat la circa 65 de km de Methoni. Turcii l-au ocupat acum 60 de ani, dar numeroși nobili și persoane notabile au refuzat să se supună și au venit să se refugieze la noi, la Roma, pe lângă Sfântul Părinte, în căutarea unei insule de siguranță și de consolare. La cererea lor, Papa a trimis scrisori la Împăratul Romei și tuturor prinților Imperiului, recomandându-le să garanteze libertatea de mișcare și susținerea acestor oameni, în măsura în care au fost expulzați de pe pământurile lor, din cauza credinței lor creștine. Totuși, niciunul dintre prinți nu a intervenit. În așa fel încât oamenii au murit în sărăcie, lăsând scrisorile papale, prin testament, servitorilor sau urmașilor, care rătăcesc și acum în țară, și se numesc ei înșiși „micii egipteni”. Bineînțeles, denumirea aceasta nu corespunde niciunui adevăr geografic, părinții lor fiind născuți în regiunea Gyppe, numită Țingania, care se întinde la jumătatea drumului care leagă Koln-ul, pe Rin, de Egipt.*

1498 • Exploratorul Cristofor Columb este însoțit de patru romi la a treia călătorie înspre Lumea Nouă. Spania a trimis sclavi romi în colonia lor din Louisiana între 1762 și 1800.

- În acest an, contele Ioan conducător al unei cete de romi este înmormântat la Pforzheim.
- La Angers între reprezentanții autorităților au fost neînțelegeri privitoare la atitudinea care trebuia adoptată față de romi.
- În Transilvania, orașul Brașov a primit de la Vladislav al II-lea cetatea Bran, astfel că romii castelului devin iobagi ai orașului amintit, jurisdicția lor fiind dată castelanului de la Bran. La începutul secolului XVI numărul romilor de aici era de circa 1500 de suflete.
- 1499** • În Valahia Radu cel Mare a confirmat posesia lui Chicoș asupra satelor Fântânele, Vernești, Plăcicoi ș.a., precum și asupra unor *țigani*, iar jupâniței Stana și fiilor ei o ocină în Valea Tătarii, Răzvad, vie la Târgoviște și două sălașe de țigani, și anume Ciopa cu copiii săi și Colțea cu copiii săi.
- Prin *Sanctiunea pragmatică de la Medina del Campo*, romilor li se interzice să mai călătorească fiind obligați să se sedentarizeze, în caz contrar având la dispoziție șaizeci de zile pentru a părăsi Spania. Pedepsa pentru refuzul sedentarizării și implicit de a-și găsi stăpâni era de 100 de lovituri de bici și exilul. Recidiva se pedepsea cu amputare de urechi, șaizeci de zile în lanțuri, după care urma desigur izgonirea. La a treia recidivă romii deveneau conform legii sclavii celor care i-au capturat. În Spania, până în anul 1748, au fost emise nu mai puțin de 28 de decrete care prevedeau expulzarea romilor din regat.
- 1500** • La cererea lui Maximilian, dieta din Augsburg îi declară pe romi trădători ai lumii creștine, fiind acuzați de vrăjitorie, de răpire de copii și de banditism. Romilor li se impune părăsirea Sfântului Imperiu până la Paște, după care violențele comise împotriva lor nu mai erau pedepsite de lege. Edictul emis de Maximilian I sub forma unei *Reichsabschied*, adică o Rezoluție a Reichului, specifica faptul că *se ordonă cu multă seriozitate...țiganilor să părăsească teritoriile națiunii germane, înainte de Paști, să se țină departe de acestea, și să nu se lege de locurile astea pentru că oricine îi găsește ar putea să le producă necazuri, fără a fi în culpă. Adică sol ernstlich gebotten werden, das ..sich die Ziegeuner daratfchiezwischen Ostern nechstkur.f-rig aus den Landen Teutscher Nation thun, sich der enteussen und darinn nicht finden lassen. Dann wo sie darnach betretten und jemens mit der That gegen ihnen zu handeln furnemmen wurde, der soll daran nit gefrevelt, noch unrecht gethan haben.*
- Regele Ungariei, Vladislav al II-lea, emite un ordin prin care solicită voievodului Transilvaniei să interzică ostașilor din subordine să-i aresteze sau să-i judece pe romii cetății Bran, *certi egiptii seu cigani*, acest drept avândul doar castelanul Branului.
- Un grup de romi sunt întâmpinați pașnic de către autoritățile orașului Bethune.
- În Rusia lui Ivan al III-lea cel Mare (1462-1505), primul conducător al întregii Rusii, prezența romilor este atestată în acest an de către izvoarele istorice.
- Anul 1500 este amintit de numeroși cercetători ca bornă în stabilirea momentului în care a început influența romă în muzică și în dansul flamenco andaluzian. Deși flamenco nu își datorează geneza spiritului creator rom, amprenta inconfundabilă a acestora a determinat ca acest act artistic să fie ulterior asociat culturii romani.
- La Timișoara documentele atestă prezența meșterilor romi în calitate de fabricanți de tunuri.
- 1501** • Grupuri de romi primesc o serie de salvconduțe emise de către Alexandru, rege al Poloniei și Mare duce de Lituania (1501-1506). Este vorba despre căpetenia romă Polgar, se pare una și aceeași persoană cu voievodul Tamas Polgar, *Vojevoda Cyganorum*, care în 1496 primise o scrisoare de protecție din partea lui Vladislav al II-lea al Ungariei. Alexandru va recidiva în același an la Vilnius, unde acordă un salvaconduct voievodului *Vasili al Cyhany*. Practic Alexander Kazimirovici, suveranul polono-lituanian, acordă *seniorului Voit Vasil și țăganilor săi* o libertate totală de deplasare și-i conferă acestuia dreptul de a-i *judeca pe țigani și de a rezolva toate litigiile care pot să apară între ei*. Prezența romă este astfel consemnată și la Vilnius.
- O ceată de romi este atestată de izvoarele documentare la Volânia, regiune istorică aflată în vestul Ucrainei, între râurile Pripiat și Bugul apusean, învecinându-se la sud cu Galiția și cu Podolia, în

perioadă parte integrantă a statului rus. Începând practic cu secolul al XVI-lea și până în secolul al XVIII-lea, prezența romilor este constant atestată documentar, în Slobozhanșina ucraineană, respectiv regiunea din stânga Niprului, precum și în regiunea autonomă Zaporozjkaia Sech, unde trăiesc cazacii zaporojeni. De altfel registrele armatei din Zaporozj consemnează nume ca Vasko Țigan, Stepan Țiganciu sau Dmitro Țiganciu, romii fiind prelucrători ai metalului în regimentele armatei. În perioadă un număr mare de romi din Europa fabricau arme și confecționau obuze, pentru tunuri și gloanțe pentru muschete, activități care cereau o cunoaștere profundă a tehnicilor de război.

- În Valahia, Radu cel Mare (1495-1508) a reconfirmat posesiile mănăstirii Cozia, în hrisovul domnesc fiind menționate și cele 300 de sălașe de țigani, pentru ca și în contul mănăstirii Nucet să fie redactat un act asemănător: *Și iar să fie sfintei mănăstiri niște țigani, pre nume: Bolovan și Udriște și Nica și cu sălașele și Radul cu sălașul și Costea cu sălașul, pentru că acești țigani fost-au țigani bătrâni ai jupânesei Gherghinei pârcălabul, pre nume Neaga, și i-au dat și i-au adaos sfintei mănăstiri pentru sufletul ei. Și iar să fie sfintei mănăstiri alți țigani, pre nume: Lal cu frații-și denpreună și Țițul și Chinciul și Ivan cu sălașele, pentru că acei țigani fost-au de moșie ai Marineștilor, iar Marineștii au fost datori boiarinului domnii mele jupanului Gherghinii pârcălabul 50 000 de aspri; deci pentru acea datorie le-au luat Marineștilor și casele lor și viile lor și stupinile lor și acești mai sus ziși țigani. Iar după aceea boiarinul domnii mele, dupre moartea fiu-său, pan Drăghici marele peharnic, el se-au milostivit de le-au ertat alte bucate. Iar acele 5 sălașe de țigani el i-au adaos sfintei mănăstiri. Și au dat Marineștii acești țigani denaintea domnii mele și denaintea a tuturor boiarilor domnii mele. Și iar să fie sfintei mănăstiri 30 de sălașe, pre nume: Moldoveanul cu sălașul i Pipilea și Cornea și Pârciu și Gomoiu și Târca și Oprea i Deadiul i alt Gomoiu cu frații-și i Oprea i Conda i Dorca i Paraciova i Jitian i Naico i Dășa i Pătru i Drăghici i Marin i Tatul i Berbecea i Petrica i Dadula i Băloiu i Mavrea i Bojora i Costea i Danciul i Costea i Neaniul și unchiașul Badinca i Badea i Slav și 2 Vranici i Mircea i Stan i Diba i Camba i Danciul i Berbecea cu frații-și Cursui i Oprea i Nan i Ursu i Lupșe i Miho i Badea i Mircea i Badea i Danciul i Bădica i Radul i Costea i Dorca i Hera i Badea i Tolcea i Radul i Stan i Calio i Cornea, pentru că aceste toate sate și țigani el i-au adaos jupanul Gherghina parcalabul sfintei mănăstiri, ca să fie de poslușanie și de întărire sfintei mănăstiri și-ntru hrană cinștiilor și dumnezeieștilor călugări câți se vor afla vișuitori și locuitori întru acea sfântă casă, iar boiarinului domnii mele Gherghinei parcalab și părinților lui întru veci pomenire. Drept aceea am dat și domnia mea sfintei mănăstiri de la Nucet ca să-i fie aceste ci mai sus zice moșii și țigani întru ocină ohabnici. Aceleași mănăstiri Nucet i-au fost reconfirmate posesiile asupra satelor Topoloveni, Micșenești, Găleșești, ș.a., cu mori, bălți și țigani 30 sălașe, anume: Moldovanul cu copiii săi Pipilea și Cornea și Pârciu și Gomoiu cu copiii săi Târca și Oprea și Dediul și alt Gomoiu cu frații săi Oprea și Dorca și Paraciova și Jitian și cu copiii săi și Naico cu copiii săi Dușa și Pătru cu copiii săi Drăgan și Naico și Paraciova cu copiii săi și Miho cu copiii săi Danciul și Radul și Bogdan și Slav și Costea cu fiii săi Mima și Nicula și Mavre și Bojora cu copiii săi Nan și Mavre cu copiii săi Tatul și Berbecea și Potrica cu copiii săi Dadula și Cambur cu copiii săi și Dadula cu copiii săi și Bățiloe cu copiii săi Mircea și Stan și Diba și Camba cu copiii săi și Costea și Danciul cu copiii săi Costea și Nean și Badinga cel bătrân și Radul cu copiii săi și Badea și Slav și Vranica și iarăși Vranica cu copiii săi Danciul și Bercea cu fratele său Curchi și Cornea cu copiii săi Nan și Ursul și Lupșe și Miho și Badea și Mircea cu fiii săi și Sărindariu cu copiii săi și Badea cu copiii săi și Danciul cu copiii săi Badinga și Radul și Costea și Maldăr și Durduca cu copiii săi Fiera și Badea și Golcea cu fratele său Radul și cu fiii lor și Caliu cu fiii săi Stan și Radul și Caliu și cu fiii lor și Udriște cu fiii săi și Nica cu fiii săi și Bolovan Lal cu frații săi Ujvaltă, Țițul, Canciul, Ivan, Cornea, pentru că i-a dăruit jupan Gherghina pârcălab sfintei mănăstiri, ca să-i fie de ascultare și de întărire sfintei mănăstiri și de hrană precacinstiilor și dumnezeieștilor călugări, care se află și trăiesc în sfânta mănăstire, iar lui și părinților și copiilor lui veșnică pomenire. Dar cât timp va fi viu jupan Gherghina pârcălab, să-și stăpânească singur satele și țiganii care sunt mai sus scriși și dăruți sfintei mănăstiri; iar după moartea jupanului Gherghina pârcălab, să fie la sfânta*

mănăstire.

1502 • Regele Scoției Iacob al IV-lea ordonă efectuarea unei plăți în contul unui conte din Grecia, după toate probabilitățile o căpetenie a unui grup de romi. Suma plătită de suveran a fost de 14 șilingi.

• În Valahia, Radu cel Mare emite un act în favoarea boierilor Radu și Petru, în care scria că *Și iarăși să le fie țiganii, anume: Lilea cu copiii săi și Badea cu copiii săi și Țima cu copiii săi și Todoran cu copiii săi și Nicula cu copiii săi și Ucea cu copiii săi și Nicula cu copiii săi și Oprea cu copiii săi și Tatul cu copiii săi și Balea cu copiii săi și Ciorea cu copilul său și Mârșavul cu copiii săi și Midea cu copiii săi și Dima cu copiii săi și Bance cu copiii săi și Costea cu copiii săi și Borra cu copiii săi și Pătru cu copiii săi și Faurul cu copiii săi și Boia cu copiii săi și Danciul cu copiii săi și Dragomireasa cu copiii săi și Baca cu copiii săi și Boia cu copiii săi și Curchi cu copiii săi, Puțea cu copiii săi și Mihulh cu copiii săi și Staico cu copiii săi și Frăcea cu copiii săi și Țiflea cu copilul său, Teameș cu copiii săi și Lațco cu copiii săi și Sahanci cu copiii săi și Puțea cu copiii săi și Dafin cu copiii săi și Banci cu copiii săi și Titea cu copiii săi și Han cu fiii săi și Uglea cu copiii săi și Radul cu copiii săi și Căla cu copiii săi și Carțina cu copiii săi și Copalea cu copiii săi și Slav cu copiii săi și ... și Pilat cu copilul său și Ghemon și Niculea cu copiii săi, pentru că le sunt vechi și drepte ocine, dedine. Voievodul a întărit și posesiile mănăstirii Govora, referindu-se și la țiganii, anume Nicula cu copiii săi, pentru că l-a dat Ștefan la moartea sa sfintei mănăstiri; iar apoi încă l-am și cumpărat domnia mea de la fiii lui Ștefan, pentru 1 500 aspri, ca să se numească că a fost cumpărat; și Neda cu copiii săi.*

1503 • În Moldova, Ștefan cel Mare a confirmat mănăstirii Putna posesia asupra unui grup de robi romi chemați de egumen din Valahia, identic procedând și egumenul mănăstirii Tazlău.

• În Italia, regele romilor, Scaramuccia, este considerat de cercetători ca un posibil model pentru un *șef Grottesque*, schiță a fizionomiei umane semnată de către Leonardo da Vinci, lucrare datată între 1503-1507. Practic Giorgio Vasari a susținut că posedă un tablou al lui Leonardo da Vinci, în care artistul l-a desenat regele țigan Scaramuccia, desenul pierzându-se însă în negura timpului.

• În Țara Românească, într-un hrisov, jupaniței Mușă i se acordă de către Radu cel Mare sate, moară și iarăși să-i fie sălașele de țigani, anume: *Zâmba cu copiii săi și Răduța cu copiii săi și Nicșa cu copiii săi și Lazăr cu copiii săi, Dragomir cu copiii săi, Frăcea cu copiii săi, Slăvnoe cu copiii săi și Mușat cu copiii săi și Manea cel bătrân cu copiii săi și Seanchea cu copiii săi, Mirileasca cu copiii săi și Pârcea cu copiii săi, pentru că sunt acești toți țigani, care sunt mai sus scriși ocină, dedină ai jupaniței Mușă.*

1504 • Ludovic al XII-lea al Franței ordonă expulzarea romilor, respectiv *bohémiens*, din regatul său. Suveranul amintit elaborează o legislație represivă împotriva romilor, exilându-i și interzicându-le accesul în Franța, sub amenințarea pedepsei cu moartea. În același an suveranul din Hexagon ordonă autorităților din Ruen să-i alunge pe romi. Patru ani mai târziu însă, locuitorii aceluiași oraș apelează la romi pentru a le ghici viitorul.

• În Transilvania, dintr-un document privind socotelile cetății Bran, rezultă că romii datorau castelanului taxe anuale, precum și o serie de servicii. Tot în Transilvania acestui an, Mihail Căndea *de Malomviz* a fost autorizat de regalitate să aducă 12 familii de romi robi din Valahia, pentru spălarea aurului.

• În Valahia, domnitorul Radu cel Mare a confirmat stolnicului Radu și fratelui său Badea diferite proprietăți, precum și iarăși să le fie țiganul Ciuricla cu copiii săi, pentru că *l-a cumpărat de la fiii lui Stanciul Furduescul, pentru 1 000 aspri.*

1505 • În Țara Românească, boierul Badea din Șuici și fii săi, în urma unor judecăți, au obținut, printre altele, și iarăși să le fie țiganii, anume: *Cambur cu copiii săi și Caracal cu copiii săi și Tatul cu copiii săi și Radul cu copiii săi și Dumitru cu copiii săi și Oprea cu copiii săi și Cadea cu copiii*

săi și Mihăilă cu copiii săi și Ivan cu copiii săi și Momce cu copiii săi și Frăcea cu copiii săi și Oprea cu copiii săi și Vinda cu copiii săi și Mițirea cu copiii săi și Bealceo cu copiii săi și Lilea cu copiii săi și Radul cu copiii săi și Nicula Timpa cu copiii săi și Costea cu copiii săi și Goșa cu copiii săi și fiii lui Danciul cu copiii lor și fiul lui Ureache cu copiii săi și Dobra cu copiii săi, pentru că le sunt veche și dreaptă ocină, dedină.

- În documentele trezoreriei scoțiene este înregistrată o plată efectuată către Peter Ker în valoare de patru șilingi, pentru a merge la rege la Hunthall, în calitate de mesager al regelui Rowmais. După două zile actele trezoreriei consemnează efectuarea unei plăți, de douăzeci de lire sterline, în contului trimisului regelui Rowmais.

- Conteles Antonius Gaginodin Egipt, conducător al unui grup de romi, primește din partea regelui Iacob al IV-lea al Scoției (1488-1513), o scrisoare de recomandare, emisă la Linlithgow Palace, pentru a fi arătată de către pelerini regelui Hans al Danemarcei (1481-1513), țară care era viitoarea destinație a cetei. Un alt an avansat ca moment în care Anthonius Gawino, descris ca *Earl Little Egipt*, a primit de la James IV salvaconductul este și anul 1506.

1506 • În Țara Românească, domnitorul Radu cel Mare a confirmat stăpânirea boierului Dragomir Mățil și a fiilor săi asupra unui sălaș de robi, obținut în urma unei judecăți cu Oprea: *Dă domnia mea această poruncă a domniei mele cinstitului boier al domniei mele jupanului Dragomir Mățil cu fiii lui, ca să-i fie un sălaș de țigani, anume Țigolea cu copiii săi, Țeațul și câți încă va face, pentru că i l-a dat lui Dragomir Mățilă vărul său primar Căzan. După aceea a avut Dragomir Mățilă pâră cu vărul său Oprea pentru acel țigan. Pentru aceasta, a venit Dragomir Mățilă și cu vărul său Oprea înaintea domniei mele, de s-au tocmnit înaintea domniei mele și înaintea boierilor domniei mele, de a dat Dragomir Mățil lui Oprea pentru acel sălaș de țigani partea lui din Berivoești și Oprea să nu aibă nici un amestec asupra aceluși sălaș. De aceea i-am întocmit și domnia mea, ca Dragomir Mățil să-și fie acel sălaș de țigani, iar Oprea să fie partea lui Dragomir Mățil din Berivoești. De aceea le-am dat și domnia mea ca să le fie de ocină și ohabă și de nimeni neatins, după porunca domniei mele.*

- Conteles Wilhelm din Micul Egipt și cei 15 oameni ai săi primește un permis de liberă circulație de la ducele de Guelders, act în care romii sunt somați să se comporte corespunzător.

- Autoritățile din Milano redactează două legi prin care li se impune romilor părăsirea urbei, reproșându-li-se că au devenit un pericol social. Printre amenințări este menționată și *tratto di corda*, adică suspendarea victimei de mâini, legate la spate, pe o perioadă de timp îndelungată. Lombardia s-a remarcat printr-o represivă legislație anti-romă, astfel că până în anul 1693 au fost promulgate în amintita provincie italiană 60 de ordonanțe cu caracter represiv pentru romi.

1507 • În Valahia, voievodul Radu cel Mare a confirmat posesiile mănăstirii Glavacioc, precum și țiganii, anume: *Ruva cu copiii săi și Caliman cu copiii săi și Bolea cu copiii săi și Costea cu copiii săi și Slav cu copiii săi și Tatara cu copiii săi și Oprea cu copiii săi și Slav cu copiii săi și fiii lui Mecea cu copiii lor și fiul lui Oprea cu copiii săi și Danciul cu copiii săi și Danciuleasa cu copiii săi și Nicula cu copiii săi și Stoia cu copiii săi și fiul lui Baciul cu copiii săi și Radul cu copiii săi și Bogdan cu copiii săi și Găină cu copiii săi și Gârbovul cu copiii săi și Budea cu copiii săi și Hârs cu copiii săi și Miho cu copiii săi și Nicula Rutea cu copiii săi și Negre cu copiii săi și Năvrăp cu copiii săi și Bunea cu copiii săi și Miho Benga cu copiii săi și Stănislovoaie cu copiii săi și Plitea cu copiii săi și Ban cu copiii săi și fiii lui Danciul cu copiii lor și Nicula cu copiii săi și Danciul cu copiii săi și Nicula cu copiii săi și Danciul cu copiii săi și Babuia cu copiii săi și Stanciul cu copiii săi și Curchi cu copiii săi și Taica cu copiii săi și Stoia cu copiii săi.*

1508 • În Țara Românească, domnitorul Mihnea cel Rău (1508-1509) a recunoscut mănăstirii

Bistrița diferite posesii, privilegii dar și țigani, anume: *Curchi cu copiii săi și Mela cu copiii săi și Iovan cu copiii săi și frații lui Iovan, Dode și Dija cu copiii lor și Briia cu copiii săi și Bran cu copiii săi și Tudor cu copiii săi și Novac cu copiii săi și fiul Mușei cu copiii săi și Curchi cu copiii săi și Chita cu copiii săi și Ana cu copiii săi și Bratia cu copiii săi și alt Briia cu copiii săi.*

- În Franța, Ludovic al XII-lea (1498-1515) ia măsuri în acest an în direcția expulzării romilor din Hexagon. În ciuda legislației potrivnice, românii străbat Bretagne, cu aprobarea ducelui de Bretagne și Normandia, sub motivația pelerinajului înspre Mont Saint Michel.

1510 • În Țara Românească, într-un hrisov domnitorul Vlad cel Tânăr (1510-1512) a confirmat boierului Neagoe că în proprietatea acestuia erau și țiganii, anume: *Răga cu copiii săi și Cornea cu copiii săi și Bulfa cu copii săi și Buncea cu copii săi și Manciu cu copiii săi și Langa cu copiii săi și Frătea cu copiii săi și Țintea și Tuleia cu copiii săi și Rânja cu copiii săi și Juna cu copiii săi și Zaruba cu copiii săi și Draghi cu copiii săi și Oprea cu copiii săi și Bobe cu copiii săi și Surdilă cu copiii săi și Mătreșoe cu copiii săi și Ruva și Vintilă cu copiii săi și Neag și Radul cu copiii săi și Leauștean și Costea cu copiii săi și Badea cu copiii săi și Manco cu copiii săi și Țipan și alt Dracsin și Mima și Mihul Moldoveanul cu copiii lor și Dode cu copiii săi și Manea și Cârstea cu copiii lor și Baica și Calicea și Hârlui și Nan judele și Babe și cu copiii lor și Hâlbavul și Batea și Vroișta și Radul și Driia și Begoe și cu copiii lor, Diboda și Rupa și Paul și Didea și cu copiii lor și Râtea și Loleia și Barbul și Țepeluș și cu copiii săi și Găinaș și Stan și Golcea și Slav și Priba și Dumitru și Turcul și Roman și Tudorică și cu copiii lor și Bolea și cu frații săi, cu copiii săi și Jupânea și Petru Prejmirenu li Tatul și Badea și Mihail și cu copiii săi și Costea și Nan cu copiii săi și Tura și Nicula cu copiii săi, Dadina și Dracea cu copiii săi și Balea și Badea și Ghinea și Stoica și Costea cu copiii săi și Năneacă și Ilie și Tatul cu copiii săi și Slav și Badea cu copiii săi și Țagaișoșă și Copa și Dușă și Bonțea și Vulpea și Rasiguvlea cu copiii săi.*

- Marele Consiliu al Franței interzice nomadismul romilor sub pedeapsa exilului. Recidiva era pedepsită cu spânzurătoarea.

- În Elveția, la Lucerna, se adoptă noi măsuri în direcția expulzării romilor, amenințați cu spânzurătoarea dacă se reîntorc în confederație. Practic s-a ajuns la concluzia că acei zeginen reprezintă un pericol social. Edictul s-a repetat de nu mai puțin de șase ori până la 1530.

- În *Cronica regelui Henric al VIII-lea* din 1548, Eduard Hall face referire la un spectacol de pantomimă derulat în 1510, specificând că două doamne aveau capurile învelite precum *egiptencele*, respectiv femeile rome.

- Din acest an datează *Liber vagatorum*, al cărui autor este necunoscut.

- În pictură sunt concepute picturi celebre a căror tematică o reprezintă românii, astfel că în acest an Tiziano Vecelli pictează tabloul *Țiganca*. Venețianul Giorgione pictase anterior *Țiganca și soldatul*, tematica romă abordând-o și Benvenuto Tisi sau *il Garofalo* la 1525 sau Correggio cu a sa *Madona țigană* din 1530.

1511 • În Țara Românească, domnitorul Vlad cel Tânăr a întărit mănăstirii Govora o danie a boieroaicei Neaga, fiica lui Dan Durduca, *ca să le fie trei țigani, anume: Costea cu copiii săi și Oprea cu copiii săi și Radul cu copiii săi.*

1512 • În Țara Românească domnitorul Neagoe Basarab (1512-1521) a acordat mănăstirii Corbii de Piatră, satul Corbii de Piatră, o vie la Golești și țiganii, anume: *Zâmba cu copiii lui și Dușman cu copiii lui și Calici cu copiii lui și Căliman cu copiii lui și Manea cel bătrân cu copiii lui și Frăcea cu copiii lui și Nănaia cu copiii lui și Lazăr cu copiii lui și Mușat cu copiii lui, pentru că sunt vechi și drepte ocine <și dedine> ale monahiei Magdalina. Mănăstirea Glavacioc deținea încă și țiganii, anume: Costea cu copiii săi și Boia cu copiii săi și Dade cu copiii săi și Slav cu copiii săi și Tățara cu copiii săi și alt Slav cu copiii săi și Marin cu copiii săi și fiii lui Mecea și Slav cu copiii săi și Corman cu copiii săi și Oprișor cu copiii săi și Dragotă cu copiii săi și Danciu cu copiii săi și Calica cu copiii săi și Darciu cu copiii săi și Nicula cu copiii săi și Stoia cu copiii săi și Banciu cu copiii săi și Radul cu copiii săi și Bogdan cu copiii săi și Găină cu copiii săi și Budea cu copiii săi*

și Bance cu copiii săi și alt Bance cu copiii săi și Hârs cu copiii săi și Miho cu copiii săi și Nicula Rutea cu copiii săi și Negre cu copiii săi și Bulgăr cu copiii săi și alt Negre cu copiii săi și Năvrăp cu copiii săi și Bunea cu copiii săi și Nicula, <cu copiii săi și Miho Benga cu copiii săi și Stănilăvone cu copiii săi și Pâtea cu copiii săi și Danciul cu copiii săi și Ban cu copiii săi și Nicula cu copiii săi și Bubuia cu copiii săi și Batul cu copiii săi și Golomud cu copiii săi și, Nedeașlea cu copiii săi și Bădica cu copiii săi și Nicula cu copiii săi și alt Oprișor cu copiii săi, pentru că sunt ale sfintei mănăstiri toate acestea, veche și dreaptă ocină, dedină. Acte domnești prin care se recunoștea proprietatea asupra romilor, Neagoe Basarab a mai acordat în acest an și mănăstirilor Snagov și Govora, cu un sălaș de țigani, dăruit de Danciu, când acesta s-a călugărit.

- Romii sunt pentru prima dată atestați de către documentele istorice în Suedia, unde un grup de romi, ce cuprindea aproximativ 30 de familii, condus de contele Anthonius ajunge la Stockholm, susținând că au venit din "Micul Egipt". Romii sunt bineveniți în oraș, primind donații și cazare.
- Contele egiptean Ludovic de Rothenburg, șeful unui grup de *ziganisch*, primește de la Boguslav al X-lea al Pomeraniei o scrisoare de protecție.
- Romii sunt expulzați din Catalonia, acești *boiemieni greci și egipteni* fiind gratulați cu epitete deloc onorante în documente.

1513 • Documentele îl atestă pe fierarul rom Mixidarius Wanko de Poppavia, aflat în slujba lui Sigismund I, mare duce al Lituaniei și rege al Poloniei (1506-1548).

- Romii sunt primiți foarte bine de către ospitalierul duce de Suffolk, acțiune care se va repeta cel puțin timp de un deceniu.
- În Malta, în prima relatare despre romii din insulă, istoricul Cavalerilor de Malta, Giacomo Bosio, arată că aceștia au trăit în peșterile din Rabat.
- În Țara Românească, domnitorul Neagoe Basarab a confirmat că în posesia mănăstirii Snagov erau sate, părți de sate și țigani, scutindu-i de toate dările și slujbele.

1514 • În Transilvania, Gheorghe Doja (cca.1470-1514), un mic nobil secu, care a condus răscoala țărănească împotriva nobilimii maghiare din acel an, a fost torturat de călăi romi, la porunca lui Ioan Zapolya, viitor voievod al Transilvaniei (1526-1540), învingător al răsculaților lui Doja. Executat la Timișoara, prin așezare pe un „tron” înroșit în foc, confecționat de asemenea de către romii fierari, acestuia i s-a așezat pe cap o coroană din fier înroșită în foc, iar cu cleștele i s-a smuls din corp bucăți de carne, pe care apropiații lui au fost siliți să o mănânce. La activitatea călăilor romi se face referire în numeroase documente transilvănene. Astfel cronicarul german Konrad Iacob Hildebrand (1629-1679) aflat, ca slujbaș al regelui Suediei, la Alba Iulia, în anii 1656 și 1658, precizează printre altele că în piață (care se afla la vest de această poartă) era o spânzurătoare de lemn de care atârna în fiecare zi de târg săptămânal câte un român. Funia de care era spânzurat avea o lungime de un cot. Românii rabdă bucuria astfel de supliciu zicând că Mântuitorul lor a fost spânzurat pe cruce, numai să nu fie trași în țepă lucrul obișnuit în Transilvania, unde se poate găsi la intrarea în aproape fiecare sat sau târg asemenea bieți păcătoși trași în țepă... Trebuie să amintesc un lucru. Când se execută un biet păcătos funcția de călău este îndeplinită de un țigan, căci lepădăturile astea de țigani sunt folosite în Ungaria și Transilvania la astfel de slujbe. Și acest țigan era un atare câne de bețivan încât ducea la cârciumă până și spada pentru execuția sau alte instrumente, iar orașenii, cărora le aparțineau erau nevoiți să le răscumpere căci după rânduială orașenii dau acestor găzi țigani o asemenea spadă, țiganii neavând una a lor. Locuitorii (orașului) se plâng foarte mult de faptul că nu au un călău de meserie, astfel supliciiu bieților păcătoși se mărește mult prin acești țigani lipsiți de experiență. Am văzut odată doi români ducându-și pe umeri ei înșiși țepile în care să fie trași, mergând singuri, neînsoțiți de vreun pastor sufleteș (preot) spre locul de execuție..

- În Țara Românească, domnitorul Neagoe Basarab a emis un act oficial în care specifica faptul că și iarăși lui Stanciul cu fiii săi să le fie sălașe de țigani, anume Badaea cu copiii săi, pentru că i-a

cumpărat Stanciul de la Baldovin, pentru 600 aspri. Și iarăși să le fie ... cu copiii săi, pentru că i-a cumpărat Stanciul de la Voico al lui Albul, pentru 500 aspri.

- În Anglia lui Henric al VIII-lea (1509-1547), cărturarul londonez Thomas Morus (1478-1535), în opera sa *Dialog al lui Thomas Morus*, se referă la *egipteanca* care locuise vremelnice în Lambeth și pe care o descrie ca pe o impresionantă practicantă a chiromanției.

- În spațiul elvețian s-au derulat sinistrele *vânători de țigani*, încurajate de către autorități, acțiuni care din păcate se vor bucura de continuitate temporală.

- Din acesta an datează inscripția *Antonius Desolario, Venetus 1514* a pictorului rom italian, Antonio de Solario, pe un altar aflat în muzeul orașului Bristol, artistul fiind cunoscut sub numele de *Lo Zingaro* adică *Țiganul*. Reprezentant al școlii venețiene, cariera sa este obscură și la un moment dat existența sa chiar a fost pusă la îndoială. Inscripția în cauză și alte referințe la lucrări de ale sale în Anglia, efectuate de către John Leland câteva decenii mai târziu, sunt dovezi pentru presupusa savizită în Anglia. Pictorul este se pare activ între 1502 și 1518, între momentul când este înregistrat la Fermo, în 1502, și când este atestat la Montecassino, în 1518. În Napoli, îi aparțin douăzeci de mari fresce care ilustrează *viața Sfântului Benedict în mănăstire*. Lucrările sale sunt uneori confundate cu cele ale contemporanului său, Andrea Solario, cu care Antonio, probabil, s-a întâlnit. Din păcate, singura biografie dedicată lui Antonio de Solario a fost scrisă de către Bernardo de Dominici (1683-1759), care a făcut se pare numeroase confuzii în lucrare. Acesta considera că Solario s-a născut în jurul anului 1382, probabil în Abruzzo, fiu al unui fierar, ginere al lui Colantonio, lider al artiștilor din Napoli. Dominici susține că Solario a murit în 1455, cronologie eronată care nu a fost clarificată până în prezent.

1515 • În Țara Românească, domnitorul Neagoe Basarab a acordat mănăstirii Corbi și iarăși să fie sfintei mănăstiri numite de la Cornet sălașele de țigani, anume: <Mușat> cu copiii săi și Neagoe și Bârze cu copiii săi și Torne și Citea și Paraschivi cu copiii săi, pentru că acești scriși țigani, pe aceștia i-a dăruit monahia Magdalina, ca să fie sfintei mănăstiri de la Cornet spre întărire, iar surorilor care trăiesc în sfânta mănăstire de hrană și ei să-i fie de veșnică pomenire.

- O scriere datată din acest an, poate fi interpretată că mențione la descinderi fără succes ale romilor în Finlanda, prin țările baltice.

- În Bavaria autoritățile interzic romilor accesul în cadrul statului.

1516 • În Țara Românească, mănăstirii Nucet i-au fost recunoscute diferite posesii și țiganii câți are sfânta mănăstire. În acest an voievodul Neagoe Basarab a recunoscut lui Harvat, mare logofăt, fiilor și fiicelor sale, diferite posesii, printre care și un țigan.

- Autoritățile orașului Geneva hotărăsc scoaterea romilor în afara legi, iar dieta dela Berna a hotărât interzicerea accesului romilor în spațiul elvețian.

- În Portugalia, în documente se face referire scriptică la un *grega*, respectiv un bărbat rom în *Cancionero Geral*.

1517 • În Țara Românească a fost emis domnitorul Neagoe Basarab un hrisov de recunoaștere a posesiei asupra robilor mănăstirești: *Și iarăși să le fie țiganii, anume: Nicula cu copiii săi și Cârstea și Danciul cu copiii săi și <Crăciun și Neda> cu copiii săi și Stan și Dumitru cu copiii săi, pentru că acești mai sus-ziși țigani i-a dobândit Ștefan din Râmnic cu slujbă de la Basarab voievod cel Tânăr Țepeluș; astfel, el i-a dăruit sfintei mănăstiri Govora la moartea lui, căci s-a făcut călugăr la Govora. Și iarăși să le fie sălașele de țigani, anume: Neda și Dragomir cu copiii săi, pentru i-a dăruit Radul voievod sfintei mănăstiri. Și iarăși să le fie Zerea cu copiii săi, pentru că i-a dăruit Danciul, fiul lui Branco, sfintei mănăstiri la moartea lui, când s-a făcut călugăr în mănăstire. Și iarăși să le fie Costea cu copiii lui și o țigancă, anume Neaga cu copiii săi, pentru că i-a dăruit domnia mea sfintei mănăstiri. Și iarăși să le fie Boia țiganul cu copiii săi, pentru că l-a cumpărat domnia mea de la Athanasie egumen de la Cozia și de la toți frații, pentru 500 aspri și cu un cal bun, astfel că iarăși l-a dăruit domnia mea sfintei mănăstiri. Și iarăși să le fie Costea și Radul și*

Oprea cu copiii săi, pentru că i-a dăruit jupanița Neaga sfintei mănăstiri. Și iarăși să le fie Radul și Brata și Nan cu copiii săi, pentru că i-a dăruit jupanița Neaga sfintei mănăstiri Govora, la moartea ei, să fie de întărire sfintei mănăstiri, iar ea să aibă pomenire în sfânta mănăstire. Și iarăși să le fie un țigan, anume Oprea Guia cu copiii săi, pentru că l-a dăruit Manea, fiul lui Mogoș, sfintei mănăstiri, pentru sufletul părintelui său Mogoș. Și iarăși să le fie Mărgărit și Radul și Parashiva cu copiii săi, pentru că i-a dăruit jupan Manea clucer să fie de întărire sfintei mănăstiri. Și iarăși să le fie Slav și Nicșa cu copiii lor, pentru că i-a dăruit sfintei mănăstiri Tatul din Râmnic și soția lui și s-au făcut călugări în sfânta mănăstire.

- În Milano este emis un decret de către Francisc I al Franței (1515-1547), conducător al urbei la acea dată, conform căruia romii trebuiau să părăsească ducatul în trei zile.

- Călugărul benedictin Teofilo Folengo din Mantua face referire în opera sa *Baldus* la legi antirome. Conform scrierilor călugărului, *cingarii* erau catalogați drept escroci, hoți, asasini, ticăloși, falsificatori etc., cetățenii fiind invitați să îi ucidă contra unei recompense de 150 de ducați.

1518 • În Țara Românească, domnitorul Neagoe Basarab a scutit de toate dările și slujbele *sateleși țiganii* marelui vornic Calotă, confirmându-i marelui logofăt Harvat și fiilor săi proprietatea asupra moșiei Doiceștilor și a robilor de pe acolo, precum și mănăstirii Nucet *un țigan*, obținut în urma unei judecăți.

- Jacques le Saige în scrierile sale se referă la un grup de romi fierari aflați pe insula Zantevez.

- Charles d'Egmont, duce de Guelders, acordă un salvaconduct nobilului egiptean Antonius conducător al unei cete de *heidens*.

1519 • În Țara Românească, domnitorul Neagoe Basarab a recunoscut slugerului Dragomir, fiilor și fiicei sale, diferite proprietăți și iar să le fie sălașe de țigani din zestrea jupanului Dragomir, anume: *Drăgan cu copiii săi și Pătru cu copiii săi și Poia cu copiii săi și Râtea cu copiii săi și Calia cu copiii săi și Pătru cu copiii săi și Boba cu copiii săi. Aceștia îi sunt de zestre. Și iar să-i fie sălașele de țigani, câte îi vor cădea jupanului Dragomir din moștenirea lui, pentru că nu le-am scris aici domnia mea pe nume, căci a fost nedespărțit de frații săi.* Neagoe Basarab a mai recunoscut proprietatea mănăstirii Valea asupra a două sălașe de țigani, anume *Costea cu copiii săi și Voico cu copiii săi*, mănăstirii Seaca sălașe de țigani, dăruite de Manea clucerul, scutindu-le de toate dările și slujbele, iar pârcălabului Tetiu sălașele de țigani, anume: *Calo cu copiii săi și Fetea cu copiii săi.*

- Conform elvețianului Ludwig Tschudi, la această dată, în Modon, nu mai erau decât vreo 30 de colibe rome.

- După acest an regele Spaniei Carol I (1516-1556) și împărat romano-german sub numele de Carol Quintul (din 1519 până la abdicare în 1556) perfecționează legislația antiromă în sensul că aceasta va prevedea înrobirea romilor la a treia arestare pentru nomadism, precum și condamnarea la șase ani de galere a celor care nu părăseau Spania sau nu se sedentarizau

1520 • În Țara Românească, voievodul Neagoe Basarab a confirmat lui Cazan și fratelui său Sahat diferite proprietăți, printre care și țigani, iar pârcălabului Baldovin și iarăși să-i fie un sălaș de țigani, anume *Marica cu copiii săi, anume Diicul și cu fiii săi și cu fiicele, pentru că l-a cumpărat jupanița Stana din zestrea ei de la fiul lui Dobrotă din Bunești, pentru 1 300 aspri.* Mănăstirii Bistrița domnitorul i-a recunoscut, de asemenea, în posesie și țiganii, anume: *Bordea cu copiii lui și Curchi cu copiii lui și Pătru cu copiii lui și Iova Sârbul cu copiii lui și Ianul cu copiii lui și Ricea cu copiii lui și Lupșe cu copiii lui și alt Iova cu copiii lui și Miia cu copiii lui și Caleca cu copiii lui și Danciul zlătarul cu copiii lui. Și încă a mai dăruit jupanița banului, jupanița Neagoslava, țiganii anume: Corunga cu copiii lui și Goblita cu copiii lui.* Mănăstirea Dobrușa deținea și sălașele de țigani, anume: *Ivan cu copiii săi și Nica cu copiii săi și Nan cu copiii săi și Mutul cu copiii săi și Oprea cu copiii săi și Ungurașul cu copiii săi.*

- În Transilvania, începând cu acest an, timp de trei decenii, în registrele Brașovului sunt consemnate execuțiile săvârșite de către călăii romi, nu mai puțin de 120 de sentințe,

respectiv decapitări, torturi, spânzurări, arderi pe rug, tăieri de urechi sau băți. *Toate pedepsele capitale sunt executate cu ajutorul țiganilor. Anno 1520: Item Czigani bibales (bacsis) pro investigare illo textorem, qui per puellam ignem clam imponere et procurare fecerat asp. 12. Urmează execuția capitală: anno 1520: ittem Cziganis bibales pro incineratione illius maleficiae puellae asp. 25. Se mai adaoga aici o tortura: item illis qui ligna illo vezerunt asp. 6. La 1522: pro incineratione puellae, quae ad horreum domini Blasii funificis clam et dampnose ignem imposuerat asp. 12. Pedepsele mai ușoare, devenite definitive cer iar intervenția țiganilor: anno 1520 iem Cziganis pro expulsionem cuiusdam mulieris, fria quata ante dominicam laetare asp. 12. Ca pedeapsă cea mai des aplicată se menționează suspensio – spânzurarea răufăcătorilor. Călaul e întotdeauna un țigan. Printre celelalte servicii aduse orașului de către țigani, documentele din trecutul Brașovului cunosc și enumeră și transportarea animalelor căzute, (anno 1520 item Cziganis pro mactatione et extractione 12 cadaverum asp. 12) curățirea canalelor (anno 1522 item Cziganis quod cremaverunt interius faeces canalium flor. 2 asp. 4) și a închisorilor (anno 1523 item Cigano purganti carcerem turris praetori asp. 4). Rămâne însă și o activitate mai îmbucurătoare la care se pricep țiganii și care nu e considerată atât de dezonorantă pentru ei. Am văzut că în secolul al XV-lea se pricep țiganii Mediașului la fabricațiunea de globuli, pentru război. Or la Brașov îi putem constata, iar în legătură cu armele, făcând reparații anno 1513: item pro vecturis lardonum, pulverum et pisarum ac Czyganorum ad castrum asp. 16. Anno 1520. Item Czigano pro rectificatione clavicularum cilindriarum asp. 7. Anno 1524 pro carbonibus quibus Czygani unam bombardam facerunt yngebownden (bombarda – arma veche de foc) asp. 9. Armele erau proprietate obștească ale orașului sau ale breslelor. Podurile, tot proprietatea comunei, sunt reparate de țigani. Anno 1522: item Cziganis pro duabus catenis ad pontem circa Porticam asp. 8. Acest grup de muncitori comunali se întrebuițează deci foarte des, garanția pentru venirea lor credem că o dă voievodul care din mijloacele orașului primește imbracamintea, desigur pentru anumite servicii cari consistau în exercitarea influenței lui asupra supușilor săi. (anno 1521. Item waywoda Cziganorum unam tecturam lecti et unam peciam telae et. 1. par schisman dat apro flor. 3. asp. 32. anno 1523 pro subsidio muneris oblatis eorum waywoda dederunt domini iudez et cives asp. 25.)*

- Apare lucrarea lui A. Krantz, *Saxonia*, în care autorul face referire și la romi.

1521 • În Portugalia, piesa de teatru, a dramaturgului Gil Vicente, a fost jucată la Evora în fața regelui Joao al III-lea (1521-1557), act artistic în care este ironizat modul de viață al romilor, desigur din perspectiva autorului, respectiv cerșitul, ghicitul, lingușirea asistenței, practicarea în stil propriu a comerțului, fățarnicia în cea ce privește utilizarea creștinismului ca pe un paravan al imposturii.

- În Sicilia ajunge ceata ducelui Giovanni, care deținea un salvaconduct emis de către Carol al V-lea.

- În Anglia, o ceată de romi, aflați la Thornbury, primește suma de 40 de șilingi de la nobilul englez William Cholmeley.

1522 • În Transilvania, regele Ludovic al II-lea, fiul lui Vladislav al II-lea a intervenit în favoarea romilor din Mediaș, neîndreptățiți cu noi impozite și o altă jurisdicție decât cea a orașului, trimițând de la Buda o instrucțiune pentru voievodul Ardealului. Regele atrage atenția că cele cinci corturi de romi de la Mediaș și-au plătit taxele și au prestat serviciile la care au fost obligați încă din timpul lui Matei Corvin și că jurisdicția asupra acestor cinci corturi a fost de competența orașului, poruncind *ca toți țiganii din aceste cinci corturi împreună cu întreaga lor posteritate să cadă din nou sub jurisdicțiunea orașului...interzice ca țiganii pomeniți sau urmașii lor să plătească ceva în urma cererei împuterniciților regelui, care deasemeni n-au voie să ceară prestarea de servicii – nihil solutionis et servitii petere et exigere audeatis.*

- În Moldova, mănăstirea Tazlău primește două sălașe de romi de la Ștefăniță Vodă, ulterior lăcașul de cult primind un sălaș de la Petru Rareș și unul de la Alexandru Lăpușneanu.

- În Imperiul Otoman, al sultanului Suleiman Magnificul (1520-1566), un registru fiscal, mai precis *Registrul complet al veniturilor și impozitelor țiganilor din provincia Rumelia*, compus din 347 de pagini, consemnează numărul gospodăriilor rome, împărțite în colectivități fiscale repartizate în nouă întinse districte judiciare aflate Peninsula Balcanică. În document au fost înregistrate 10.294 de gospodării ale romilor creștini și 4.203 de gospodării rome musulmane, făcându-se referire și la 471 de gospodării de văduvi sau văduve. În plus în *sanjak-ul țigănesc* au mai fost înregistrate 2.694 de gospodării musulmane, rezultând un total de 17.191 de gospodării *țigănești* aflate pe teritoriul statele balcanice contemporane. Astfel 3.185 dintre acestea se aflau în Turcia de azi, 2.512 în Grecia, 374 în Albania, 4.382 în fosta Iugoslavie și 5.701 în Bulgaria, locația unui număr de 1.037 de gospodării constituind o necunoscută. Practic cu acest prilej, prezența romă este atestată și în Albania. Conform registrului fiscal evocat, redactat între 1522-1523, romii erau muzicanți, lucrători în fier, potcovari, bijutieri, fabricați de săbii, de cuptoare, covoare, cuie sau diferite alte obiecte din metal, cizmari, croitori, vopsitori, măcelari, negustori de kebab, grădinari, crescători de măgari, gardieni de închisoare, valeți, crescători de cai sau de maimuțe, săpători de fântâni, spahii, ieniceri, polițiști, doctori, chirurghi, călugări etc. Din articolele legislației referitoare la romii din Rumelia menționăm: *Țiganii musulmani din Istanbul, Edirne și alte orașe ale Rumeliei plătesc 22 akșe pentru fiecare gospodărie și fiecare celibatar. Țiganii necredincioși (creștinii) plătesc 25 akșe și, dacă sunt văduvi, 1 akșă: Ei plătesc dreptul de căsătorie și amenzi pentru crime și delict, ca și ceilalți supuși ai noștri; Țiganii care persistă în nomadism și se sustrag districtului lor judiciar, ascunzându-se în altul sau în curți, dacă sunt descoperiți sunt admonestați, sever pedepsiți și readuși în districtul lor; Amenzile, impozitele obișnuite și penalitățile pentru infracțiuni grave aplicate țiganilor de către sanjak-ul țigănesc aparțin șefului numitului Sanjak. Nici un membru al administrației locale sau forțelor armate nu trebuie să se amestece. Excepțiile de la regulă se referă doar la țiganii înregistrați ca țărani într-un fief sau pe un domeniu al sultanului; Impozitele pentru țiganii de pe pământurile feudale susmenționate sunt colectate de către șefii țiganilor. Șeful sanjak-ului țigănesc, șefii regiunilor în fiecare provincie, poliția și alți terți nu au nici un drept să se amestece în această problemă; Dacă țiganii musulmani încep să practice nomadismul împreună cu țiganii non-musulmani, să locuiască împreună cu ei sau să se amestece cu ei, ei vor fi admonestați; o dată sancționați, țiganii necredincioși trebuie să plătească impozit, ca de obicei.*

- O ceată de romi a plătit paznicilor biserici din Stratton suma de douăzeci de pence, pentru a li se permite a se adăposti, desigur vremelnic, în casa parohială din urbea menționată.
- În Țara Românească, voievodul Radu de la Afumați (1522-1523; 1524; 1524-1525; 1525-1529) a confirmat logofătului Bălaur, jupaniței Anca și fiilor lor și *țiganii, anume Badiul cu copiii săi; pentru că acestea toate care sunt mai sus-zise, ele au fost ale jupanului Mihnea postelnicul și ale fraților lui, vechi și drepte ocini și dedine, dar ei le-au dat surorii lor Anca de zestre. Și iar să le fie un țigan, anume Tetradi cu fiii săi, pentru că a dat jupan Bălaur logofăt cumnaților săi, lui Mihnea postelnic și fraților lui, trei cai turcești, unul Sangeacul, altul armăsar sur, al treilea cal, Roman. Astfel, pe unul dintre cai jupan Bălaur l-a dat pentru mai sus-zisul țigan Tetradi cu copiii săi. Iar cu acei doi cai i-a dăruit jupan Bălaur logofăt pe cumnații lui, pe jupan Mihnea postelnicul și pe frații lui. Și iarăși să le fie o țigancă, numele ei Zoica, pentru că a fost a jupaniței Neața, mătușa lui Mihnea postelnic, veche și dreaptă dedină, dar ea a dat-o nepoților ei, lui Mihnea și lui Bălaur logofăt. Iar Mihnea postelnic, el a dăruit cu ea pe jupan Bălaur logofăt, ca să-i fie țigancă cu totul. Radu de la Afumați a mai confirmat mănăstirii Argeș posesia asupra romilor, iar domnitorul Vladislav al III-lea mănăstirii Dobrușa și sălașele de țigani anume: Ivan cu copiii săi și Nica cu copiii săi și Nan cu copiii săi și Mutul cu copiii <săi> și Oprea cu copiii săi și Ungurul cu copiii.*

- În Cehia autoritățile orașului Praga permite unui grup de nomazi romi să rămână. Ospitalitatea urbei nu va dura însă mult, romii fiind nevoiți să plece.
 - Romii din Milano, oraș aflat la acea dată sub dominație franceză, care insistau să rămână în urbe, riscuiau să fie amendați cu 25 de ducați din aur și torturați. Pentru sosirea Romei în Albania există unele date de la un recensământ otoman al anului
 - În acest an 1523, romii sunt atestați pe teritoriul actualei Albanii, unde trăiau, conform unui recensământ otoman, 1270 de persoane, respectiv 374 de familii de romi.
- 1524** • Începând cu acest an, în diferite provincii ale imperiului romano-german se emit decrete prin care se legitimează expulzarea romilor. Oricum în acest spațiu afectat de războaiele religioase, de războiul țărănesc al lui Thomas Munzer, reformatorul protestant Martin Luther îi aseamănă pe romi cu tătarii, considerându-i total lipsiți de calitate și îmbibați cu vicii.
- La Modena sunt emise legi de prigonire a romilor, proces legislativ care va dura într-o primă fază până în 1560.
 - În Olanda sunt emise legi antirome privind de asemenea expulzarea acestora, legi urmate ulterior de alte asemenea decrete represive.
 - În Moldova, domnitorul a dăruit logofătului Toader robii logofătului Ivancu, pe care îi pierduse în viclenie.
 - La Brașov, registrele fiscale atestă prezența romilor, registrele fiscale referindu-se la o zonă mărginașă a urbei, denumită *by den czyganen*, termenul devenind ulterior *ziganie*. Către mijlocul secolului al XVI-lea, în Maramureș este consemnată, de către documentele epocii, porecla de *Țigan*, dată unor nobili sau iobagi de origine românească.
- 1525** • În Țara Românească, voievodul Radu de la Afumați a confirmat posesiunile jupâniței Maria, astfel încât *și iarăși să le fie sălașele de țigani, anume: Bacrea cu copiii săi și Macea cu copiii săi și Nedealea cu copiii săi și Parnica cu copiii săi și Măra cu copiii săi și Buna cu copiii săi și Lala cu copiii săi și Darciul cu copiii săi și Sârbul cu copiii săi și Țișea cu copiii săi și Ciochină cu copiii săi și Radul cu copiii săi și Ciudatu cu copiii săi și Voina cu copiii săi și Bogdan cu copiii săi și Stan cu copiii săi și Bădilă cu copiii săi și Nana cu copiii săi și alt Dragoiul cu copiii săi și Bejan cu copiii săi și Mălaia cu copiii săi și Scorțea cu copiii săi și Pașiva cu copiii săi și Badea cu copiii săi și Slav cu copiii săi și Gonțea cu copiii săi și Curchea cu copiii săi și Bade cu copiii săi și Păpone cu copiii săi și Bobina cu copiii săi și Leapa cu copiii săi și Vișa cu copiii săi și Marina cu copiii săi, pentru că aceste toate mai sus-scrise averi, sate și țigani sunt ale jupâniței Maria și ale fiului ei, jupan Ivașco, vechi și drepte ocini, dedine și cumpărături. Voievodul a recunoscut și episcopiei de Buzău ca să le fie țigani, anume: Hămei cu copiii săi și Curchi cu copiii săi și Momce cu copiii săi și Patea cu copiii săi și Slav cu copiii săi și Barbul cu copiii săi, dăruind stolnicului Radu un sălaș de țigani, iar vornicului Manea satele și robii romi ai lui Cârștian Șupitul, pe care ultimul le-a pierdut ca pedeapsă pentru viclenie.*
- Carol al V-lea, emite un edict în Olanda, în care ordonă tuturor celor care sunt *egyptions* să părăsească țara în două zile, în caz contra aceștia riscând tăierea nasului și biciuirea.
 - La Lucerna, autoritățile au emis un document prin care s-a legitimat expulzarea romilor.
 - Un grup de *pharaones*, adică muzicanți romi, primește doi florini după prestația avută în fața regelui maghiar Ludovic al II-lea. În același an romii sunt prezenți la o întrunire a Dietei maghiare la Hatvan.
- 1526** • În Țara Românească, voievodul Radu de la Afumați a confirmat portarului Vintilă, în urma unor judecăți, în proprietate *și țigani, anume: ...> și Goiciul, cu copiii săi și Sârbul cu copiii săi și Mașea cu copiii săi. Pentru că le sunt vechi <și drepte ocine, dedine. De hrisoave de recunoaștere a posesiilor au beneficiat și mănăstirea Glavacioc, mănăstirea Mușetești, ca să fie sălașe de țigani, anume Badea cu fiii lui și Dadul cu fiii lui, feciorii lui Gote și Nica cu*

frații lui și cu fiii lui, feciorii lui Hină, mănăstirea Govora, cu sălașe de țigani, armașul Sinu cu un sălaș de țigani, vornicul Vlaicu, precum și Tudoran și Dobre, fiii lui Dragomir: Și iarăși să fie fiilor lui Dragomir, cumnatul domniei mele, lui Tudoran și lui Dobre cu fiii lor, niște sălașe de țigani, anume Cociman cu copiii săi și Stanciul cu copiii săi. Însă să se știe de lucrul lui Cociman, țiganul, că deasemeni l-a dobândit cumnatul domniei mele Dragomir: i-a fost de moștenire unchiului său Voico din Bucșani; iar când a fost la nunta lui Dragomir, iar unchiul său Vlaicul l-a dăruit nepotului său Dragomir, de și-a plătit darul său și cinstea sa și toată familia și stăpânirea lui. Și a fost dedină lui Dragomir. Iar aproape de moartea lui Basarab voievod, unchiul săi Voico a vrut să ia țiganul de la Dragomir, iar Dragomir s-a plâns înaintea lui Basarab voievod și a scos mulți boieri și megiași de a mărturisit Dragomir înaintea lui Basarab voievod că i-a dat lui acel țigan, care este mai sus scris, Cociman cu copiii săi, la nuntă, însuși unchiul său Voico, de a lui bunăvoie. Astfel, Basarab voievod și domnia lui i-a dat țiganul lui Dragomir, iar Voico a rămas de lege. Iar apoi, Dragomir a pus acel țigan, Cociman, zălog la Danciul din Baba, pentru 1000 aspri, ca să-și plătească Conțeștii, partea unchiului său Voico, căci i-a numit-o dedină, pentru că erau vânduți lui Oprea vistier de unchiul său Voico, însă Dragomir n-a putut ajunge ca să plătească satul său Conțeștii, pentru că l-a vândut cu mai mult de 1 000 aspri. Și apoi, fiii lui Dragomir, Tudoran și Dobre, au întors fiilor lui Danciul din Baba acei aspri 1 000 aspri și iarăși au luat pe țiganul Cociman cu copiii săi. Iar apoi și pentru lucrul lui Stanciul țiganul, care este mai sus scris, să se știe cum îi este rândul: a fost a lui Dragomir ocină și dedină și a fost pus anume zălog la Dobrotă din ... pentru 1 400 <aspri>. Iar apoi, a fost cotropit de fiii lui Arsu, de Stanciul cu frații săi și Dragomir a scos pe Dobrotă înaintea domniei mele, de i-a ... țiganul Stanciul cu copiii săi. Și apoi a venit Dobrotă înaintea domniei mele, de a lui bunăvoie pentru binefacerea ce i-a făcut Dragomir, de i-a scos lege dreaptă din fața domniei mele ... Stanciul țiganul de la fiii lui Arsu, de la Stanciul cu frații săi ... de l-a vândut lui Dragomir și fiilor săi, care sunt mai sus scriși, Tudoran și Dobre, pentru 1 400 aspri. Marele vistier Neagoe, în urma unor judecăți, obține și iarăși să le <fie> sălașele de țigani, anume: Stan cu copiii lui și cu doi frați ai lui Ciomârda cu fiii săi și Stepan cu copiii săi și Radul cu fiii săi și fratele său Dumitru și Mia cu copiii săi și un nepot al său și Nan cu copiii săi și Iova cu fiii lui și Caico cu copiii săi și Nicola cu copiii săi și Dode cu copiii și Parnaia cu copiii săi și Dodan cu copiii săi și Pupa cu copiii săi și Dumitru cu fiii săi și Purneia cu fiii săi și Stepan cu copiii săi și Hamza cu copiii săi și Steia cu copiii săi și Stan cu copiii săi și Uglea cu fiii lui și Pavel cu fiii lui și Ianu cu copiii săi și Lozan cu copiii săi și Balea cu copiii săi și Alădin cu copiii săi și Radul cu copiii săi și Lepădat cu copiii săi și alt Radul cu fiii săi și Costea cu fiii săi și Iancul cu fiii săi și Negrilă cu fiii săi și Popară cu fiii săi și Fetea cu fiii săi și Radul cu copiii săi și Nănuță cu copiii săi și Costea cu copiii săi și Hârs cu copiii săi și Vlaicul cu copiii săi și Parascheva cu copiii săi și Răduța cu fiii săi și Costea cu fiii săi și Nan cu fiii săi și Nacoe cu fiii săi și Cumpănă cu copiii săi și Popârche cu copiii săi și Coia cu copiii săi și Gălilea cu copiii săi și Gomoiu cu fiii săi și Bata cu copiii săi și Călugărul și mama lui, Tudora și Vasilica cu copiii săi și Hârgota cu copiii săi și Tezlui cu copiii săi și Purniche cu fiii săi și Bogdan cu fiii săi și Panea cu copiii săi și Juna cu copiii săi și Gugucea și Ciortan și Candală și Neacșa cu copiii săi și Dănciuleasă și Erina și Maichina și Bana și Moma cu copiii săi și Tetrade și Mihăilă și Mihai și Bance și David și Chitul cu copiii săi și Măra și Bulat și Bogdan și Zgicea și Ținea și Dragsin cu copilul său și Slav și Petrica și Ozun și Hamo și Gălea și Ghiga și Lai și Radul cu copilul lui și Bunghea și Bangala și Patru și Culeiu și Radul cu ginerele său și Ganmeci și Cacalea și Dusa cu fiii săi și Vișan și Curchia și Mande la și Hârs și Grozea cu copiii săi și Pulcucă și Ghentea și Nan

și Cortofleș cu fiii săi și Bădica și Gorun și Muchia cu fiii săi și Ciocan și Gotică și Radul și Gonțu și Stanciul și Feciora cu fiii săi și Boba și Erina și Minune cu copiii săi și Radul cu fiii săi; Ipure cu copiii săi și Drăgoiu cu copiii săi¹ pentru că le sunt vechi și drepte ocine și dedine și cumpărături. Radu de la Afumați i-a recunoscut boierului Oprea Drăghicescu în posesie niște țigani, iar clucerului Vlaicu un copil de țigan. Același domnitor a confirmat marelui logofăt Radu, soției sale Voica și altor rude de ale lor, în urma unei judecăți, ca să le fie sălașele de țigani, anume: Ignat cu copiii săi și Badea cu copiii săi și Repede cu copiii săi și Miloș cu copiii săi și Voico cu copiii săi și Danciul cu copiii săi și Dragomir cu copiii săi și Dumitru cu copiii săi și țiganca lui Răvăciog cu copiii săi, pentru că acești mai sus ziși și scriși țigani toți le sunt vechi și drepte ocine și dedine și dobândite cu dreaptă și credincioasă slujbă de părintele lor, de jupan Ivan vornicul, încă din zilele bunicului domniei mele Vlad voievod Călugăruș și de la părintele domniei mele, de la Radul voievod. Călugărița Magdalina și-a lăsat averea fiului ei Ivașco și nepoatei Maria, Calea și Velica: Și țiganii, anume Cochină cu copiii lui și cu Darciul cu copiii lui și Voina cu copiii lui și Mârza cu copiii lui și alt Darciul cu copiii lui și Buna cu copiii lui și Parnica cu copiii lui și Nana cu copiii lui și Lala cu copiii lui și Scorțea cu copiii lui și Badea cu copii lui și Slav cu [cu] copiii lui și Pașiva cu copiii lui și Bădișor cu copii lui și Ciodat cu copiii lui și Țițea cu copiii lui și Titinichea cu copii lui și Șuclea cu copii lui și Dula cu copii lui. Și iarăși să se știe ce-am luat eu, călugărița Magdalina, al meu, să fiu volnică preste aceia până când voi fi cu viață, însă țiganii, anume Bejan cu copiii lui și Radu cu copiii lui și Nedeia cu copiii lui. Aceia să știe nepoatei mele Mariei: Bălteni toți și cu tot hotarul și țiganii, anume Macea cu copii lui și Curchi cu copii lui și Poponea cu copii lui și Marin cu copii lui. Și iar să-l cumpere Ivașco o vie, însă din hotarul Goleștilor, drept 2 000 aspri. Aceia să se știe zestrea Calii, însă Slănicul cu tot hotarul pe unde iaste și via mai sus, cât îi va fi partea, și țiganii anume: Mălea cu copii lui și Bădilă cu copii lui. Și iar zestrea Velicai: din Dobroești, cât iaste partea lui Stan și țiganii, anume: Bobina cu copii lui și Starcea cu copii lui și Lepa cu copiii lui. Ca să fie ale lor de moștenire și ohabnice și de baștină, lor și feciorilor, nepoților și strănepoților lor. Și oricărui dintre dânșii i s-ar putea întâmpla moarte mai nainte, iar aceste moși să nu vânză, ci să rămâe celor ce vor trăi din seminția lor. Și într-alt chip de nimeni să nu clătească, după zisa mea.

- Regele Joao al III-lea expulzează romii din Portugalia, după ce anterior își exprimase intenția de a emite măsuri anti-rome, în cadrul unei reuniuni derulate la Cortes în Torres Novas. Ulterior au fost adoptate nu mai puțin de 26 de edicte anti-rome. Începe practic procesul de deportare a populației romani, inițial în coloniile africane, ulterior și în America de Sudportugheză. Prima înregistrare a romilor deportați în Brazilia apare în anul 1574. În cadrul procesului de deportare al romilor în Brazilia se remarcă anul 1686, an în care un număr consistent de romi au fost trimiși în colonia sud-americană.

1527 • La tronul Moldovei ajunge Petru Rareș, domnitor între 1527-1538 și 1541-1546, care a cumpărat de la birăul Bistriței o familie de romi, alcătuită din soț, soție și șase copii, cu 50 de zloți și un cal.

- În spațiul elvețian are loc o nouă etapă de redactare și de perfecționare a legislației anti-rome de către autorități.

- Conducătorului unei cete de romi din Scoția, pe numele său Eken Jaks, autoritățile din Aberdeen i-au impus să înapoieze două lingouri de argint furate de oamenii săi din casa lui Thomas Watson sau să achite contravaloarea lor.

- Învățăutul german Heinrich Cornelius Agrippa von Nettesheim (1486-1535) naturalist, astrolog, alchimist, filozof și autor de scrieri oculte, face o serie de comentarii eronate despre o așa-zisă origine nubiană a romilor.

1528 • În Transilvania, conform unui act oficial, în Brașov romii sunt *abdeker und henker*, adică hingheri și călăi.

- În Valahia, Radu de la Afumați confirmă paharnicului Ivașco posesia și asupra a *trei sălașe de țigani*.

- Teologul reformator protestant Martin Luther consimte, într-o prefață a lucrării *Liber vagatorum*, reprimarea pribegilor și a vagabonzilor.

- Conte romilor, Jean Baptiste Rolland din Egipt, obține o scrisoare de protecție din partea vicerectorului din Comta Venaissin, apelând la vechiul truc al penitenței.

1529 • În Țara Românească, domnitorul Moise (1529-1530) confirmă posesia mănăstirii Bistrița și asupra a *trei sălașe de țigani*. Banul Barbu al Craiovei întărește, la rândul său, aceleași mănăstiri Bistrița posesia asupra stupăriei din Murgaș și asupra a *cinci sălașe de țigani*.

- Regele Iacob al V-lea al Scoției (1513-1542) acordă 40 de șilingi *țiganilor care au dănuțit în fața regelui la Halyrudhous*. Astfel regele Cristal a fost plătit cu 20 de lire sterline.

1530 • În Țara Românească, domnitorul Vlad Înecatul (1530-1532) a confirmat că în posesia mănăstirii Sadova erau un grup de romi robi, iar marelui clucer Vintilă i-a recunoscut stăpânirea unor diferite proprietăți, printre care erau și șase *sălașe de țigani*.

- În Anglia, Henric al VIII-lea a adoptat primele legi privitoare la expulzarea romilor, acuzați de vagabondaj și diferite infracțiuni, din regat. De asemenea, monarhul interzice transportarea romilor în Anglia, amenda fiind de patruzeci de lire sterline pentru proprietarul navei sau căpitan, depistat într-o asemenea situație. Pasagerii romi, conform decretului, erau pedepsiți prin spânzurare. Legea mai obliga romii aflați de ceva timp în Anglia să părăsească țara în 16 zile, altfel bunurile lor erau confiscate, iar ei închiși, în vreme ce romii nou-veniții aveau termen de 15 zile pentru a părăsi regatul. Legislația represivă față de romi se remarcă printr-o continuitate și perfecționare constantă în următoarele decenii.

- În Scoția este emisă o scrisoare de protecție de către regele Iacob al V-lea în favoarea contelui Martin din micul Egipt. Bunavoința regelui față de romi ar putea fi explicată de o scriere descoperită la Arass în Franța în care se face referire la egipteanca care la vindecat pe regele Scoției, după ce un grup de romi au dansat în fața suveranului scoțian bolnav la Palatul Holyrood.

- Dieta de la Baden emite legi prin care romilor li se interzice accesul în confederație, aceștia riscând spânzurătoare în condițiile în care sunt prinși înșelând cetățenii.

- Cronicarul anabaptist elvețian Karl Brennwald se referă în scrierile sale și la romi.

- În Imperiul otoman, sultanul Suleiman Magnificul redactează o lege al cărei obiectiv îl reprezenta reglementarea prostituției, în rândul femeilor rome, în orașele Istanbul și Edârne, precum și în Sofia și Plovdiv, aflate în epocă sub dominație turcească. De asemenea legea referitoare la romii din Rumelia specifica statutul social al romilor, în raport cu ceilalți supuși ai imperiului, fie că erau “drept-credincioși”, fie “necredincioși”, în condițiile în care toți romii, creștini sau musulmani, plăteau o taxă pe cap de locuitor, specifică cetățenilor din imperiu care nu erau musulmani, diferența constând în faptul că romii creștini plăteau un impozit puțin mai mare în comparație cu musulmanii.

1531 • În Țara Românească, domnitorul Vlad Înecatul recunoaște marelui clucer Vintilă și soției sale Voica, printre altele și *sălașele de țigani, anume: Costea cu copii lui și Slav cu copii săi și Pulica cu copii săi și Belea cu copii săi și Ivan cu copiii săi și Conda cu copiii, fiindcă le sunt vechi și drepte ocine și dedine*.

- Dieta din Augsburg interzice în acest an eliberarea de salvconduce pentru romi.

1532 • În Țara Românească, domnitorul Vlad Înecatul a dăruit banului Hamza al Jiului și al Craiovei, toată Craiova, cu toate satele, viile, morile, seliștele și romii robi, drept răsplătă pentru credința dovedită. Clucerul Vlaicu devine proprietar al unui copil rom, în urma unei judecăți: † *Din mila lui Dumnezeu, Io Vlad voievod și domn a toată țara Ungrovlahiei, fiul marelui Vlad voievod. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele cinstitului dregător al domniei mele, jupanului Vlaicul clucer și cu frații săi, câți îi va lăsa Dumnezeu, ca să-i fie un fiu de țigan, cu numele Budur, care este născut dintr-o țigancă a jupanului Vlaicul clucer, numele țigăncii Stana, cu un țigan de la Argeș, încă de pe când au fost ai monahiei Magdalina de la Corbi. Iar apoi, pe acest băiat de țigan, iar ei l-au lepădat, ca să-l mănânce porcii. Iar jupan Vlaicul clucer, el l-a luat și cu țigancă lui și l-a crescut 8 ani. Iar apoi, au venit călugării de la sfânta mănăstire ca să ia pe acel copil de țigan. Iar domnia mea am judecat și am cercetat cu cinstiții dregători ai domniei mele și am aflat, că s-au întocmit și de către răposatul Radu voievod, ca să țină jupan Vlaicul clucer pe acest țigan, iar călugărilor de la sfânta mănăstire să le dea jupan Vlaicul clucer un... la sfânta mănăstire. De aceea, i-am dat domnia mea pe acest țigan, ca să-i fie de ocină și de ohabă, lui și fiilor lui și nepoților și strănepoților lui și de nimeni neatins, după spusa domniei mele.* Vlad Vintilă (1532-1535) a confirmat stăpânirea clucerului Vlaicu și a fraților și nepoților lui, și asupra unor sălașe de robi romi: *Și iarăși sa le fie sălașele de țigani, anume: Severin cu copiii săi și Voina și Belcio cu copiii săi și Stepan cu cumnații săi, Caraguia și Erha și cu copiii săi, pentru că le sunt vechi și drepti țigani și dedină. Și iarăși să le <fie> țiganii: Danciul cu copiii săi și Mircea cu copiii săi și Radul cu copiii săi și Voico cu copiii săi și Culea cu copiii săi și Radul și Duca cu copiii săi și Malcoci și Guțul și Lupșa și Nicula cu copiii săi și Grozea cu copiii săi și Moia și Bratul și Bata și Stan cu copiii săi și Paraschiva cu copiii săi, căci au fost ai lui Barbul ban și ai fratelui său Drăghici. Astfel, ei i-au pierdut cu hiclenie, iar jupanul Vlaicul clucer și cu frații săi, iar ei i-au dobândit cu dreaptă și credincioasă slujbă pe acei țigani de mai sus. Și iarăși să le fie un țigan, anume Bica cu copiii săi, căci le este vechi și drept țigan.*

- La Geneva un grup circa 300 de romi, refugiat într-o mănăstire după un conflict cu soldații, care le-au blocat accesul în oraș, era să fie linșat de către cetățenii furioși.
- Un căpitan de husari îi cere nobilului ungur Tamas Nadasdy un grup de romi *cytharedos*, posibil muzicanți.
- Un regele al romilor a primit de la regele Iacob al V-lea, donații bănești în valoare de 100 de lire sterline.

1533 • În Țara Românească, domnitorul Vlad Vintilă acordă mănăstirii Argeș *ca să-i fie sălașele de țigani, anume Zogorean cu copiii săi și Cârștian cu copiii săi, întărind și dania jupaniței banului Barbu, făcută mănăstirii Bistrița: Și încă a dăruit sfintei mănăstiri trei sălașe de țigani, anume: Goglița cu copiii săi și Corunga cu copiii săi, Iepurici cu copiii săi și Danciul al lui Corbiță cu copiii săi și Meța cu copiii săi și Iacov cu copiii săi și o țigancă, anume Dafina, cu copiii săi, ca să-i fie de cinste și de pomenire, în veci. Însă, până va fi în viață jupanița mai sus zisă, ea singură să stăpânească satul și țiganii mai sus scriși, iar după moartea ei, să fie ai sfintei mănăstiri ocină de ohabă și de nimeni neatins, după porunca domniei mele.* Slugerul Oprea și rudelor sale stăpâneau oficial și sălașele de țigani, anume Nicula cu copiii săi și Boțea cu copiii săi, pentru că le-a cumpărat tatăl lui, jupan Dan vornicul, de la fratele lui, jupan Radul spătarul, pentru un car ferecat și cu 6 telegari, pentru jumătate din moară și pentru 150 aspri; și alt țigan, anume Stan cu copiii săi, pentru că îi este veche și dreaptă ocină și dedină. Și iar să fie jupanului Dragomir cu frații săi Radul și Dan și Stanciul sălașele de țigani, anume Ivan cu copiii săi, pentru că le este veche și dreaptă ocină și dedină.

- Autoritățile din Lanqedoc emit un ordin de expulzare a romilor din ținut.

- Legislația represivă anti-romă din Țările de Jos a inclus în acest an sancțiuni drastice precum confiscarea bunurilor, biciuirea și expulzarea.

- În Estonia este atestată de către documentele istorice prezența romilor la Talin.

1534 • În Valahia, domnitorul Vlad Vintilă a confirmat posesia logofătului Vlaicu și fraților lui și asupra romilor robi.

- În Moldova, mănăstirea Homor primește, în perioada dintre 1534-1535, din partea domnitorului Vlad Vintilă *un sălaș de țigani și anume Radina cu țiganca sa Ilea și cu 6 fii ai săi, ca să fie sfintei mănăstiri de întărire.*

- Ducele milanez Francesco al II-lea Sforza (1521-1535) emite o lege conform căreia *cigali* care erau depistați în Milano riscă să fie spânzurați.

- În Slovacia un grup de romi au fost condamnați la moarte și executați în localitatea Levoca.

1535 • În Valahia domnitorul Vlad Vintilă confirmă Episcopiei din Râmnic o serie de proprietăți: *a miluit și Basarab voievod sfânta episcopie cu niște sălașe de țigani, anume Pătru cu țiganca sa și cu 3 fiice și cu 1 fiu, pentru sufletul său. Și iar să le fie un țigan, anume Tatu cu țiganca sa și cu 1 fiică și Oprea cu țiganca sa și cu un fiu și Coia cu țiganca sa. Și iarăși a miluit Radul voievod sfânta episcopie cu niște țigani și anume Nenciuleasa cu 1 fiică și 4 fii și Barbul cu țiganca sa și cu 2 fiice și Oprea cu țiganca sa și Badea cu copiii săi și Velichi cu copiii săi și fratele lui, Radul, cu copiii săi. Și iarăși a miluit doamna Anca sfânta episcopie cu sălașe de țigani, anume Chirfote cu 4 fiice și cu 1 fiu și Ianul cu țiganca sa și cu 1 fiică și Benea cu țiganca sa și 2 fiice și 1 fiu anume Radul cu țiganca sa și cu copiii săi. Voievodul Radu Paisie a redactat un hrisov în care amintea sălașele de țigani, anume: Voico și Radul și Bogdan și Radul și Manciu și Bezgomen și Hrusa și Stan și Buna și Oprîș și Dobra și Stanca, întărind posesia marelui logofăt Vlaicu în cea ce privește sălașele de țigani, anume: Nicula cu țiganca sa și cu copiii săi și Radu cu țiganca sa și cu copiii săi și alt Nicula cu țiganca sa și cu copiii săi și cu cumnatul lui, Pătru și cu fiii săi. Pentru că acei mai sus ziși țigani au fost cumpărați de Vlad voievod Vintilă de peste munți, ca să fie domnești. Astfel, domnia mea am miluit pe cinstitul dregător al domniei mele jupan Vlaicul logofăt pentru dreapta și credincioasa slujbă pe care mi-a slujit-o domniei mele. Și iarăși să-i fie jupanului Vlaicul logofăt și cu frații săi sălașele de țigani, anume: Jitea cu copiii săi, anume Costea și Manea și Danciul și Badina și cu copiii săi și Danciul cu copiii săi, anume Taica și ... și Gâde și Mușa și Maria ... pentru că acei mai sus ziși țigani, ei au fost ai lui Bădica; astfel Bădica a rămas în mari datorii la turci, toate datoriile fac aspri 150 000. Și s-au plătit toți acei mai sus ziși aspri cu averea domnească și au rămas acei mai sus ziși țigani să fie domnești, ai domniei mele. Astfel, domnia mea am miluit pe cinstitul dregător al domniei mele, pe jupan Vlaicul logofăt, cu acei mai sus ziși țigani, pentru dreapta și credincioasa slujbă pe care mi-a slujit-o domniei mele. Și iarăși să le fie jupanului Vlaicul logofăt și cu frații săi sălașele de țigani, anume Dragomir cu țiganca sa și cu copiii săi, pentru că i-a cumpărat de peste munți cu 1 150 aspri. Și Paul cu țiganca sa Armeanca și cu copiii săi, anume Tanasie și Mânjina și cu nepotul său Oprea, pentru că i-a cumpărat jupan Vlaicul logofăt, pentru 1 300 aspri. Și Danciul cu țiganca sa Neaga și cu copiii săi Giurgiu și cu fiica sa Paraschiva, pentru că i-a cumpărat jupan Vlaicul logofăt, pentru 750 aspri. Însă acest țigan, Danciul cu copiii săi, mai sus ziși, din vremea în care i-a cumpărat jupan Vlaicul logofăt, ei au căzut în mâinile lui Miclea logofăt, așa, pentru prețul care este mai sus scris; iar jupan Vlaicul logofăt, el i-a cumpărat și de la Miclea pentru 300 aspri. Și Baia cu țiganca sa Anca și cu copiii săi, anume Radul și Costea și Dobrotin și Pătru și cu copiii săi, pentru ca i-a cumpărat jupan Vlaicul logofăt, pentru 1 400 aspri. Însă jumătate din preț l-a dat Gherghi spătar. Iar apoi s-au tocmit jupan Vlaicul logofăt cu Gherghi spătar pentru prețul mai sus zis, de i-a dat alți țigani, anume Radul cu țiganca sa și cu un copil și cu o fiică, pentru ca să nu i se împartă sălașul. Mihnea postelnicul beneficiază de un act domnesc care prevede să-i fie țiganii, anume: Ivan cu copii săi și Nicula cu copiii săi, iar mănăstirii*

Sfinților Arhangheli îi sunt recunoscute în posesie și sălașele de țigani, anume: *Punghina și cu copiii săi și pe fiul cel mare al lui Jae și cu copiii și Boia căldărarul și cu copiii.*

- Statele papale adoptă în acest an o legislație represivă împotriva romilor nomazi. **1536** • În Transilvania, romii sunt amintiți în documente oficiale referitoare la plata impozitelor: *Item dominica in vigilia nativitatis domini dominus Vincentius Sartor percepit a Bayda Egiptio ratione munerum, quae quotannis per dominos senatus (sicuti et hoc anno). Czyganorum Waywodae dari consueverunt, quae munera ipsi Czygani semper solvere tenentur flor. 5. asp. 45.*

- În localitatea Șimand, aflată actualmente în județul Arad, cărturarul umanist transilvănean Nicolaus Olahus atestă prezența unei cete de romi, care conform cărturarului român trăiau din cerșit.

- În Valahia, domnitorul Radu Paisie (1535-1545) a confirmat că în posesia lui Radomir vornicul și fiului său Drăghici erau și țiganii, anume: *Dulea cu copiii săi și Slăvuleasa cu copiii săi și Doda cu copiii săi*, întărind stăpânirea jupaniței Marga, ginerelei ei, Radul portarul și soției acestuia, Neacșa, astfel încât și iar să le fie sălașele de țigani pe nume: *Drăgan cu copiii săi, Sava....și Calia cu copiii săi și Vigul cu copiii săi și...copiii săi și Pătru cu copiii săi și Corchia cu copiii săi și Dragomir Mutul cu copiii săi și Cambur cu copiii săi și Pătru Hoțul ... Costea cu copiii săi și Strețean cu copiii săi și Zăgan cu copiii săi și Costea Rantea cu copiii săi și Dana cu copiii săi și Badica cu copiii săi și Nanul cu copiii săi.* În perioada dintre anii 1536-1539 același Radu Paisie a confirmat posesia mănăstirii Valea ca să-i fie trei sălașe de țigani, anume *Ciutea cu copiii săi și Șerbu cu copiii săi și Oprea cu copiii săi, pentru că i-a așezat monahia Magdalina pe acei țigani în sfânta mănăstire.*

- Primele legi anti-rome sunt consemnate în Danemarca, unde regele Christian al III-lea al danezilor și al norvegienilor, dă un termen de trei luni de zile romilor, ca să plece din regatul său. Legislația represivă, care afecta populația romani, a fost reînnoită pe parcursului secolului al XVI-lea, exemple în acest sens constituindu-le decretele din anii 1554, 1561, 1570, 1574 sau 1581, din 1589 șeful grupului fiind executat.

- Romii sunt izgoniți de autoritățile orașului olandez Nijmegen.

- 1537** • În Valahia domnitorul Radu Paisie recunoaște armașului Bratu armașul și fratelui său Vlaicu, în urma unei judecăți, proprietatea asupra unor robi, *ca să le fie țiganii, anume: Radul cu țiganca sa și cu copiii săi și Slav cu țiganca sa și cu copiii săi, pentru că le sunt vechi și dreپți țigani și dați și miluiți de răposatul Vlad voievod Înecatul. De asemenea le-am dat și domnia mea. Iar după aceea, au luat de la Radul logofătul din Buari pe țiganul anume Radul și cu sălașul. Astfel au avut pâră înaintea domniei mele Radul logofătul cu Bratul armașul și cu fratele lui, Vlaicul, pentru țiganul mai sus-scris. Întru aceea am cercetat și am judecat cu toți cinstiții dregători ai domniei mele și am aflat domnia mea că țiganii mai sus-ziși sunt ai jupânului Bratul armașul și ai fratelui său Vlaicul, iar Radul logofătul nu are nici un amestec.*

- Conteul Martin din Egipt este primit cu onoruri de către episcopul și ducele de Cambresis, Robert de Croy.

- Romului Paul Fa, acuzat că a omorât un alt conațional, i se impune ca în termen de 15 zile să părăsească Anglia. În timp, numele de Fa, în diferitele sale variante, a devenit emblematic pentru romii britanici.

- Împăratul romano-german Carol al V-lea emite, la Bruxelles, un decret prin care *egiptenilor* li se acordă un răgaz de patru zile, pentru a pleca din provincia Overijssel, în caz contrar insurgenții riscând închisoarea pe viață și confiscarea tuturor bunurilor.

- 1538** • În Moldova, logofătul Toma a scris bistrițenilor că în timpul campaniei turcești din acest an i-au fugit în Transilvania un grup de romi, cumpărați tot de aici, susținând că a pierdut tot ce a avut, respectiv *și case și sate și mori și bunuri și oi și albine și vase și haine și*

încălțăminte. El le-a promis bistrițenilor că dacă aveau să-l ajute să-și recupereze romii le va dăruia un cal, evaluat la 100 de zloți.

• În Valahia domnitorul Radu Paisie a specificat într-un act oficial, acordat mănăstirii Mușetești, *să fie ei sălaşă de țigani anume Slav cu fiii lui și Tică cu fiii lui și Danciul cu fiii și Conda cu fiii lui, pentru că acești țigani sunt drepți și bătrâni ai sfintei mănăstiri și cumpărați de Manea Perișanul de la Basarab voievod. Și carte Radului voievod și a lui Vlad voievod și am văzut domniia mea precum că sunt țiganii sfintei mănăstiri, drepți*. Spătarul Drăghici, fratele său Udriște, marele vistier, și vărul lor primar, comisul Vintilă, dețineau și țiganii, anume: *Manea cu copiii săi și Bizina cu copiii săi și Pilitul cu copiii săi și Zăbavă cu copiii săi și Gudlea cu copiii săi și Nan cu copiii săi și Ricea cu copiii săi și Golcea cu copiii săi și Cioban cu copiii săi și Fuga cu copiii săi și Oncea cu copiii săi și Nan cu copiii săi și Daga cu copiii săi și Neniu cu copiii săi și Tatușea cu copiii săi și Costea cu copiii săi și Codreșan cu copiii săi și Joica cu copiii săi și Paul cu copiii săi și Ban cu copiii săi și Radul cu copiii săi și Badea cu copiii săi și Manea cu copiii săi și Nan cu copiii săi și ... cu copiii săi și Mândrea cu copiii săi și Priba cu copiii săi și Vlaicul cu copiii săi și Gomoiu cu copiii săi și Poicea cu copiii săi și Caocea cu copiii săi și Popa cu copiii săi și Golcea cu copiii săi și Bulfa cu copiii săi și Țintea cu copiii săi și Cârstone cu copiii săi și Băican cu copiii săi și Duna cu copiii săi și Ciclea cu copiii săi și Badea cu copiii săi și Stoica cu copiii săi și Glavu cu copiii săi și Mălmoc <cu copiii> săi și Pologa cu copiii săi și Costea cu frații săi Hrusan și Radul și Marin cu copiii săi și Stoicos cu copiii săi și Ripa cu copiii săi și Mușatu cu copiii săi și Forneș cu copiii săi și Orângă cu copiii săi și Slăvem cu copiii săi și Duma cu copiii săi și Gudlișor cu copiii săi și Ștuba cu copiii săi și Zăboga cu copiii săi și Dadul cu copiii săi și Porcea cu copiii săi și Gogonea cu copiii săi și Cornea și Tatul și Drăghici și Stoica și Boban și Costea cu copiii săi și Radul cu copiii săi și Nistor cu copiii săi și Ianul cu copiii săi și Nan cu copiii săi și Cornea cu copiii săi .. , cu copiii săi și Gâra cu copiii săi și Murașco cu copiii săi și Hîr ... cu copiii săi ... uga cu copiii săi și Sacul cu copiii săi și Frățilă cu copiii săi și Buceaciu cu copiii săi și Bila cu copiii săi și Câr<stea> cu copiii săi și Marinco cu copiii săi și. Niculoe ... și Lelca cu copilul său și ... cu ficele sale și Daina și Malea și Bo ... cu copilul său și ... ulică, pentru că le sunt drepte ocine și sate și țigani dedine ale jupanului Drăghici spătarul și ale lui Udriște marele vistier și dobândite de bunicul lor Drăghici vornicul*. Radu Paisie a confirmat, în acest an, stăpânirea călugăriței Sara și a surorii sale Ana asupra unor sate și țiganii care sunt ai lui Stoica Milco, cu ceata lui, ca să fie frați nedespărțiți în veci.

• Regele Joao al III-lea decretează deportarea romilor din Portugalia în coloniile din Africa. Măsura afectă atât populația romă, cât și indivizii de o altă etnie care trăiesc ca țiganii.

• Romii sunt catalogați ca fiind hoți prin definiție, de către cronicarul elvețian Johann Stumpf, care face o serie de remarci pe marginea originii romilor și a deosebirilor dintre primii romi și cei contemporani lui.

• Romii sunt expulzați din Navara. Cei găsiți, după patru zile de la data redactării legii, prin ținut riscau pedepse corporale, iar localnicii care făceau comerț cu romii trebuiau amendați.

• O ceata de romi este izgonită de la porțile orașului Zutphen.

• Ioan Zapolya, rege al Ungariei (1526-1540), garantează drepturile străvechi ale romilor acordate de predecesorii săi, în documentul regal menționându-le *antiquislibertatibus*, după ce anterior în perioada luptelor pentru tronul Ungariei duse împotriva lui Ferdinand de Habsburg, voievod al Transilvaniei, rege al Ungariei și împărat al imperiului romano-german, un grup de romi a fost torturat și tras în țeapă deoarece au fost partizani ai lui Zapolya.

• Romii sunt expulzați din Moravia, actualmente regiune aflată în estul Cehiei, în epocă sub dominația austriacă a familiei de Habsburg, în Moravia și în Boemia debutând legislația antiromă.

1539 • În Valahia, domnitorul Radu Paisie reconfirmă stăpânirea mănăstirii Cozia și asupra

celor 300 sălașe de țigani, un alt act domnesc menționând faptul că *astfel pârau Coman și Bogdan că au dat 1 000 aspri lui Giura logofăt pentru un țigan, pe care l-a omorât Lepădat, fratele lui Stan, ca să-i țină ocina. Iar Giura logofătul, el l-a prins pe Lepădat și l-a spânzurat. Iar domnia mea întru acestea am cercetat și am, judecat cu cinștiții dregători ai domniei mele, ca să fie moarte pentru moarte, iar plată să nu fie nicicum. Iar Coman și Bogdan au rămas de lege înaintea domniei mele.*

- În Franța regele Francois I(1515-1547), reînnoiește legislația anti-romă, exilul, pedeapsa corporală sau interdicția de a intra în Franța, aplicate *boemienilor*, regăsindu-se în măsurile regalității. Între 1539 și 1784 au fost promulgate în Hexagon 13 legi anti-rome, care prevedeau pedepsirea și alungarea acestora, datorită apartenenței etnice. În acest interval temporal, pedeapsa corporală, aplicată fără discriminare și bărbaților și femeilor, sclavia, deportarea, expulzarea sau închisoarea sunt pedepsele cu care au fost amenințați romii de către autoritățile franceze.

- Șeriful din Staffordshire găsește, în urma unei reclamații, o serie de scrisori și o chitanță a abatelui din Holyrood asupra clanului Faa.

- La Romney Marsh, *cavalerul Micului Egipt* John Nany, conducător al unei cete de romi, îl pune în încurcătură pe un funcționar al statului, în condițiile în care posedă un act ștampilat cu Marele Sigiliu, fiind cerut sfatul lui Thomas Cromwell pentru rezolvarea dilemei. • Două femei rome, Barbara Dya Baoptista și Helen Andree, acuzate de furt de autoritățile din Aberdeen, au fost apărute la tribunal și de șeful cetei din care făceau parte, *Erle George Faw*, care a jurat pe Scriptură în favoarea supuselor sale, acestea fiind în cele din urmă achitate.

1540 • În Valahia domnitorul Radu Paisie confirmă postelnicului Stanciu și soției sale, Moma, stăpânirea asupra unor diferite proprietăți, printre care și *țigani*.

- În Scoția, la luna februarie a acestui an, regele Iacob al V-lea acordă o scrisoare de protecție contelui John Faw din Micul Egipt, făcându-se referire și la două acte de acest tip redactate anterior: *The Writ issued by James V in 1540 'James, be the Grace of God, King of Scottis: To our Sheriffs of Edinburgh, principal and within the Constabulary of Haddington and Berwick, Provestes, Aldermen and Baillies of our burrowes and cities of Edimburgh, &c., greeting. Forasmeikle as it is humblie meanit and schewin to us be owre lovite Johnnie Faa, Lord and Erle of Little Egypt, that quhair he obtainet our Letters under our Grette Seele, direct to zou, all and sindry ayris havand autorite within our realme, and to assist in the execution of justice upon his company and folkis conforme to the laws of Egypt; and in punishing of all yame that rebelles against him; neveryeless as we are informet, Sebastiane Calow, Egiptiane, of the saids John's company, with his complices and partakeris underwritin, yat is to say, Anteane Dorea, Satona Fingo, Nova Tineo, Philip Hatfeyggow, Jowla Bailzow, Grafto Neyn, Geleys Bailzow, Bernard Beige, Demer Macskella, Nolfaw Cawlour, Martin Zemine, rebelles and conspires agains the said Johnnie Faa and has removit yame all utterly out of his company, and taken fra him divers soumes of money, jevesles, claiths, and oysr gudis, to ye quantite of ane grete soume of money and on na wyss will pass hame with him; howbeit he has bidden and remainet of lang time upoun yame, and is bunding and abest to bring hame with him all yame of his company yat are on live, and ane testimoneale of yame yat are deed; and also ye said Johnnie has the said Sebastiane's obligatioune maid in Dunfermling befor our maister housald yat he and his company suld remane with him, and on na wyss depert fra him, as the samin beiris incontrar ye tennor of ye quhilk, ye said Sebastiane be sinister and wrang information fals relatioun and circumventioun of us, hes purchest our writings, discharging him, and ye remanent of the personis above written, his complices and partakeris of the said John's company, and with his gudes takin be yame fra him, causus certane of our lieges assist to yame and yair opinionis and fortify and take yair part agains ye said Johnnie, yair lord and maister, sae yat he on nae wyss can apprehend nor get yame to to have yame hame againe within yair owin countre,*

after the tenour of his said band, to his heavy dampnage and skaith, and in grete perell of tynsall of his heretage, and expres agains justice. Our will is heerfor, and we charge you straitlie, and commans, yat incontinent yir our letters ze and ilk ane of zou, and within ye bouns of zour offices command & charge all our lieges yat nane of yame tak upoun hand to reset, assyst, fortify, supple, mainteine, defend, or take pairt with the said Sebastiane and his complices above written, for na buddies, nor oyr way agains the said Johnnie Faa, yair lord and maister, bot yat yai, and ze in likwys tak a lay handis upoun yame quharevir yai may be apprehended, and bring yame to him to be punist for yer demeretis, conforme to his laws, and help and fortify him to punish and do justice upoun yame for yair tresspasses; and to yat effect len to him our personis, stokis, fetteris, and all oyer things necessar yerto as ze and ilk ane of zou and all oyers our lieges will answer to us yerupoun and under all hiest pene and charge yat efter may follow; swa yat the said Jihnnie have na cause of complaynt heirupoun in tyme cuming, nor to resort to us agane to yat effect, notwithstanding ony our writings sinisterly purchest or to be purchest be the said Sebastiane in the contrar. And als charge our lieges yat nane of yame molest, vex, inquiet, or truble ye said Johnnie Faa and his company in doing yair lefull bessynes or oyerwaiyes within our realme, and in yair passing, remanyng, or awayganging furth of ye samin under the pane above written: and siclike, yat ze command and charge all skippers, maisters, and merinaris of all schippes within our realme at all portes and havyns quhair thew said Johnnie and his company sal happen to resort and cum to resavi him and yame yrin upoun yair expenses for furing of yame furth of our realme to the portes beyond sey; as zou and ilk ane of yame sicklike will answer to us yereupoun, and under the pane forsaid. Subscrivit with our hand, and under our Privie Seele at Falkland the fiveteene day of Februar, and our reign the 28 zeir. Oricum conform documentului Consiliului de Coroană proprietarii vaselor engleze, care erau solicitați, aveau obligația de a transporta pe mare ceata lui John Faw, acolo unde aceștia solicitau să plece. Contele mai primește oficial dreptul de a judeca membrii grupului din subordine după *legile din Egipt*, sprijinit de șerifii din țară, mai ales că acesta a fost jefuit de către o bandă de 12 supuși, care ulterior au părăsit ceata. Ciudat este că fără acești insurgenți Johna Faw a refuzat să plece, deoarece ara obligat de legile grupului să-i ducă înapoi în ceată, în ciuda faptului că Sebastian Lalow, șeful dizidenților, obținuse acte regale conform cărora nu aveau nici o obligație față de fostul lor conducător. Printre proscrisi sunt amintiți și doi bărbați cu numele de Bailzow, considerați a fi Baillie, vestit clan de romi din Yetholm. Actul regalității scoțiene a fost reînnoit în 1553. Se pare că acest John Faa a inspirat în ficțiune pe Samuel Rid în *Crockett Raiders* și pe Philip Pullman în a sa trilogie *His Dark Materials*. Fiului și succesorul lui Johnnie Faa, Johnne Wanne a fost acordată autoritatea regală peste tot "egipteni" din Scoția în luna mai a anului 1540. Tot în Scoția, autoritățile din Aberdeen impune unui grup de romi să părăsească ținutul. Măsura a reprezentat consecința unei încăierări între frații George și Baptista, de asemenea din clanul Faw. La puțin timp la Durham, aceiași George și Baptista Faw sunt acuzați de fals.

- Prezența romă este consemnată în Norvegia regelui Cristian al III-lea (1534-1559), în condițiile în care un grup de romi din Boston, Lincolshire, sunt expulzați în țara fiordurilor din Anglia, de unde vor mai avea loc deportări ale romilor cel puțin până în 1554.

- Veneția emite o legislație care avea menirea de a restricționa prezența romilor în republică.

1541 •Î n Transilvania, registrul de plăți al orașului Brașov îl atestă pe *șiganul Nicolae, care a spânzurat doi răufăcători*, desigur în calitate de călău. Tot în Transilvania în perioada principatului romii trebuiau să plătească drept taxă statului un florin, respective 50 de denari la Sânmihai și tot atâta la Sângeorz. În perioadă un iobag plătea anual doi florini.

- În Valahia, mănăstirea Argeș primește *ca să-i fie șiganii, anume: Vlaicul cu copiii săi și Cambirea cu copiii săi și Faurul cu copiii săi și Ianul cu copiii săi și Radul cu copiii săi și Stan Bot cu copiii săi și Staia cu copiii săi și Nanuș cu copiii săi și Gonțu cu copiii săi și*

*Voico, Nicola și Ciortea cu copiii săi și Stoica cu copiii săi și Badea cu copiii săi și Tudoran cu copiii săi și Radul cu copiii săi. În perioada 1541-1544 voievodul Radu Paisie a recunoscut, lui Borcea șătrarul și lui Radu vistierul, o serie de proprietăți printre care și romi robi, iar Caplei, de asemenea și țigani. Între 1541-1543 Radu postelnicul obține un rom rob în urma unei judecăți: *Din mila lui Dumnezeu, Io Radul voievod și domn. Dă domnia mea aceasta poruncă a domniei mele boierului domniei mele, jupanului Radul postelnicul, ca să fie în pace și slobod pentru o pâra pe care a avut-o cu Stoica din Gurbănești pentru un țigan. Așa pâra Stoica că a cumpărat acel țigan și nu a luat țiganul de la jupan Radul postelnicul. Iar domnia mea am cercetat și am judecat cu toți cinstiții dregători ai domniei mele și am dat domnia mea lui Stoica lege 6 boieri, ca să jure că a dat asprii și că n-a luat țiganul. Iar el nicicum nu a putut să jure, ci a rămas Stoica de lege dinaintea domniei mele.**

- În Scoția privilegiile acordate lui John Faw și oamenilor săi au fost retrase, iar romii obligați, sub amenințarea pedepsei cu moartea, să plece din țară în termen de treizeci de zile, măsuri luate în urma unor plângeri prezentate autorităților de către Johnnie Faa și Sebastian Lowlaw, fiecare împotriva celuilalt.
- Romii sunt acuzați de incendierea orașului Praga, fapt ce determină expulzarea lor din teritoriile cehe.
- În Suedia, pe parcursul acestui deceniu al V-lea al secolului al XVI-lea, regele Gustav Vasa (1521-1560) emite legi conform cărora romii trebuia alungați din țară, fiind suspectați de spionaj.
- În Imperiul Otoman în *sanjak-ul țigănesc* o lege specială va fixa atribuțiile conducătorului *sanjak*-ului. Adaptat necesităților specificului necesităților romilor balcanici, acest *sanjak* nu are semnificația unei circumscripții administrative, ci desemnează o categorie specială de romi, cu sarcini auxiliare, în cadrul armatei turce.
- În Transilvania, funcția de *mare voievod al țiganilor*, funcționar numit de principele transilvănean, era deținută în acest an de către nobilii Mathias Nagy și Thomas de Enyed. La sfârșitul secolului al XIX-lea cărturarul german Heinrich von Wlislöck face referire la calitatea de voievod, care i-a urmărit pe șefii romi ca ideal al puterii absolute câteva secole, susținând că *fiecare neam are la vârf câte o căpetenie (thagar, voievod) al cărui rang se moștenește în familie încă din vechime. Ei înșiși posedau anumite semne distinctive, de pildă mantii ori postavuri brodate cu motive fantastice sau cupe, care astăzi nu se mai poartă spre vederea tuturor, ci doar se moșteneză din tată-n fiu. Eu însumi am văzut în timpul șederii și preumblării mele, timp de șapte luni, cu o șatră de corturari, un pocal prismatic, chipurile de aur, la voievod, de care acesta nu voia pentru nimic în lume să se despartă vreo clipă. Pe pocal erau gravate chipuri de câini și niște animale ce aduceau a cerbi, precum și o inscripție pe care n-am putut-o descifra. Când moare un voievod, ce lasă în urma lui unul sau mai mulți fii, întreaga șatră se va aduna într-un loc în o zi anume. Noii căpetenii i se arată de către întreaga șatră aceeași venerație ca celei precedente. Puterea judecătorească a căpeteniei se mai exercită astăzi doar în acordul la căsătorii și despărțiri sau în aplanarea conflictelor mai puțin importate, în timp ce în trecut putea dispune chiar de viața și de moartea membrilor șatrei sale. Astăzi puterea și autoritatea căpeteniei s-au redus puternic, fapt la care contribuie și felul de a călători al corturarilor transilvăneni, despărțiți în câte 10-30 de familii, nestând niciodată mai mult de o săptămână într-un loc și făcându-și adăpost în corturi mici sau în peșteri. (...) Ca fierari, ciurari, lingurari, muzicanți și ghicitori, astfel își câștigă existența, străbătând țara. Meșteșugurile lor nu au vreo caracteristică, nu se deosebesc în vreun fel anume de cea ce tuturor orașelor de oameni le este mai mult sau mai puțin comun. Unele familii fac și negoț cu porci, având în stăpânirea lor câte 200-300 de porci. A fi proprietarul unei turme de porci numeroase este un semn de mare bogăție și este cea mai mare dorință a țiganului.*

1542 • În Valahia, voievodul Radu Paisie a confirmat pârcălabului Pătru și armașului Detco proprietatea asupra romilor robi.

- Orașul Zutphen întâmpină cu ostilitate un grup de romi care au solicitat autorităților urbei adăpost.
- Andrew Borde publică o transcriere de 13 fraze în limba romani, cu o traducere în limba engleză, sub titlul *Egipt Speche*.

1543 • În Transilvania, la curtea reginei Isabela, soția lui Janoș Zapolyai, suntem informați într-un document că acolo *cântă cei mai buni muzicanți egipteni; ei sunt descendenții faraonilor; iar muzicanții la țambal nu ciupesc corzile cu degetele, ci le lovesc cu un fel de ciocănel din lemn, cântând cât pot de tare.*

- În Valahia, Radu Paisie a recunoscut, într-un hrisov, dreptul armașului Detco, al soacrei sale, Neacșa, și al soției sale, Calea, asupra unor robi romi: *Și iar să-i fie jupanului Detco armașul și fiilor săi sălașele de țigani, anume: Lătoreanul cu copiii săi și Sprânceană cu copiii săi și Puica cu fiii săi și Fera cu copiii săi și Toda cu copiii săi și Badea cu fiii săi și Boja cu copiii săi și Coia cu copiii săi și Niculcioae cu copiii săi și Țețea cu fiii săi și Tatoe cu copiii săi și Vitian cu fiii săi și Banea cu copiii săi și Pachina cu copiii săi și Balan cu copiii săi și Nanuca cu copiii săi și Sora cu copiii săi și Maica cu copiii săi și Io<n> cu copiii săi și Neza cu fiii săi și Panga cu frații săi, Manciu și Bogdan și Stoian și Crăciun și cu copiii săi și Pârcioaie cu copiii săi și Drăgilă cu copiii săi și Cornea cu copiii săi și Danciu cu copiii săi și Severin cu copiii săi și Cârstea cu copiii săi și Nicula cu copiii săi și Crăciun cu copiii săi și Pătru cu copiii săi și Ciochină cu copiii săi și Udrea cu copiii săi și Benea cu copiii săi și Țiia cu copiii săi și Dragomir cu copiii săi ... Și iarăși a cumpărat Danciu postelnic de la Badica comis 3 sălașe de țigani, anume: Rușală și Manea și Căca cu copiii săi, pentru 2 500 aspri o pereche de svite verzi. Și iarăși a cumpărat Detco armașul de la jupanița Neaga un sălaș de țigani, Stoica cu copiii săi, pentru 2 500 aspri. Și iarăși a cumpărat Detco armașul de la jupanița Vilae un sălaș de țigani, Anghel cu copiii săi, pentru 2 000 aspri. Și iarăși să-i fie jupanului Detco armașul un sălaș de țigani, Nan cu copiii săi, din țiganii lui Șerban banul, căci l-am miluit domnia mea pentru a lui dreaptă și credincioasă slujbă ce mi-a slujit domniei mele, iar Șerban banul a pierit cu rea hiclesie, căci s-a ridicat asupra capului domniei mele.*

- În Olanda, o ceată de romi este izgonită de către autoritățile din Nijmegen.

1544 • *Egiptenii* ajung și în Norvegia, de data aceasta fără salvconduțe sau scrisori de protecție, grupul venit din spațiul britanic fiind constituit, conform unor cercetători, din indivizi care au comis diverse infracțiuni și de care britanicii au vrut să scape, exilându-i în țara fiordurilor.

- O ceată de romi este condamnată la deportare din Anglia, după ce sunt arestați în Huntingdonshire, fiindu-le confiscate cu această ocazie 17 cai. Practic Henric al VIII-lea este înștiințat de către Lordul cancelar, că un grup de romi a fost arestat, fiind acuzați de jafuri derulate în regiunea Hantingdon. Practic doi dintre romi au fost condamnați în urma procesului, plătind pentru iertare 300 de lire, acțiune aprobată într-o scrisoare adresată lordului de către regele englez, aflat în Franța. Conform lordului cancelar ceilalți romi au fost pedepsiți drastic și expulzați din Albion. Grupul ajunge în portul francez Calais, posesiune engleză la acea dată.

- Dieta imperiului romano-german reia și în acest an vechile legi antirome. În Țările de Jos romilor li se acordă, sub amenințarea închisorii pe viață, două zile pentru a părăsi țara,

- Regele Franței Francisc I acordă protecție nobilului căpitan din Egipt, Antoine Moreul, aflat după spusele sale în pelerinaj înspre Compostela, astfel încât acesta să poată circula liber și să fie bine primit și ocrotit peste tot în Hexagon.

- În Elveția a fost publicată la Basel *Cosmographia universalis*, scrisă de către Sebastian Münster (1488-1552), reprezentând cea mai veche descriere în germană a lumii. Lucrarea a apărut inițial în germană, fiind reeditată în 1546 și 1548. Ulterior apare și în latină, franceză, italiană, cehă. În lucrare, autorul ne informează că despre romi *se spune că strămoșii lor din Micul Egipt (in minori Aegypto) au renunțat pentru câțiva ani la religia creștină și s-au întors la păcatele păgânilor și apoi, după ce s-au căit, le-a fost impusă penitența ca tot pentru atâta vreme unii din ei să pribegescă prin lume și să ispășească vina păcatului lor.*

În aceeași perioadă de mijloc al secolului al XVI-lea, scriitorul francez Pierre Belon (1517-1564) explorator, naturalist și diplomat, considera că patria romilor este în Balcani, mai precis pe teritoriul Valahiei și al Bulgariei, iar Jean Brodaeus (1500-1573) îi confunda pe romi cu români. O altă lucrare importantă este *Clene gipta sprake*, a olandezului Johan van Evsum din Groningen, scrisă în secolul al XVI-lea, publicată abia la finele secolului al XIX-lea, de către A. Kluyver, lucrarea cuprinzând un *dicționar de cuvinte și expresii rome, aproape identice cu cuvintele utilizate în zilele noastre* de către romii germani

1545 • În Țara Românească voievodul Mircea Ciobanul (1545-1552; 1553-1554; 1558-1559) a recunoscut vistierului Vlaicu posesia asupra satului Țigănești, obținut în urma unei judecăți. Mănăstirea Bistrița posedă, conform unui hrisov redactat în acest an, *și țigani, anume: Bordea cu copiii săi și Curchi cu copiii săi și Pătru cu copiii săi și Iova Sârbul cu copiii săi și Ianul cu copiii săi și Riciaie cu copiii săi și Lupșe cu copiii săi și alt Iova cu copiii săi și Miia cu copiii săi și Caleca cu copiii săi și Danciul zlătarul cu copiii săi. Și încă a dăruit banul cel bătrân țigani care se cheamă Meleștii, anume: Danciul cu copiii săi și Radomir cu copiii săi și Aricea cu copiii săi și Mircea cu copiii săi și altă țigancă, anume Dobra, cu fiii săi. Și încă a dăruit jupanița banului, jupanița Neagoslava, țigani anume Corunga cu copiii săi și Gobița cu copiii săi.*

- O lege engleză, emisă împotriva vagabondajului, afectează grupurile de romi din Anglia, care vor suporta numeroase șicane și abuzuri din partea autorităților.

- Dieta de la Augsburg a declarat că *oricine ucide un țigan nu va fi vinovat de nici o crimă*. Masivul măcel care a urmat decretului a determinat autoritățile să interzică *înecare* femeilor rome și a copiilor.

1546 • În Moldova, Petru Rareș a dăruit Episcopiei de Roman un rom rob pe nume Badea, cu femeia și copiii lui, *pierdut de Petru Carabăț în viclenie, când s-a ridicat asupra nepotului său, nimeni altul decât Ștefan cel Tânăr.*

- În Valahia, boieroaicele Despina și Ruxandra stăpâneau *și țigani anume: Lera i Burtea i Danciul cu țigancă lui i Stan i Pătru.*

- Conform arhivelor otomane, în Buda trăiau 56 de bărbați romi împreună cu familiile lor. Peste circa trei decenii numărul oficial al romilor era de 90 de indivizi.

1547 • În Valahia, conform unui act oficial emis de Mircea Ciobanul, mănăstirea Govora primește *ca să-i fie un țigan, anume Toma.*

- Regele englez Eduard al VI-lea (1547-1553) emite o lege anti-vagabondaj, conform căreia vagabonzilor și implicit nomazilor romi trebuia să le fie marcat, cu fierul înroșit, un "V" pe piept, aceștia devenind ulterior timp de doi ani sclavi pe care proprietarul putea să-i exploateze după bunul lui plac. În condițiile unei tentative de evadare pedeapsa era întipărirea unui "S" și sclavia se prelungea pe viață. Legea a fost abrogată doi ani mai târziu.

- Din acest an datează prima scriere în limba romani, de către cărturarul englez Andrew Borde (1490-1549), care a publicat în *The First Boke of the Introduction of Knowledge* treisprezece expresii uzuale scrise în romani, traduse și în engleză, probabil colectate din Calais .

- În acest an au fost reînnoite măsurile anti-rome ale Dietei imperiului romano-german.

- În ducatul Toscanei, la Florența, sunt luate măsuri prin care romii sunt prigoniți.

1548 • În Valahia, Mircea Ciobanul a confirmat stăpânirea Episcopiei de Buzău asupra unei familii de romi, *ca să-i fie un sălaș de țigani, anume Radul cu țigancă sa și cu copiii săi*, iar într-un alt hrisov a poruncit *ca să-i fie lui Mihăilă pisețul și cu fiii săi un copil de țigan, anume Costea, pentru că l-a cumpărat de la Pârful stolnicul pentru 800 aspri gata, încă în zilele lui Radul voievod. Și să-i fie și o țigancă, anume Elena și cu copiii ei, pentru că îi este veche și dreaptă dedină de la soția lui, Malea.* Între 1548-1552 lui Frățilă, marele postelnic,

și fratelui său, Vlaicu, le-a fost recunoscută, în urma unui litigiu, stăpânirea asupra satului Țigănești.

• Carol Quintul emite o serie de decrete anti-rome, care i-au afectat puternic pe nomazi.
1549 • În Valahia, Mircea Ciobanul a confirmat lui Draghițibă, precum și lui Neagu și Ivan, aproximativ în aceeași perioadă, posesiile și implicit și țigani.

• Călătorul francez Andre Theret a găsit *Les Egyptions ou Bohemiens*, în Cipru și în alte insule mediteraneene, descriind modul lor simplu de viață, bazat pe producția de cuie a bărbaților și a curelelor de către femei, comercializate localnicilor. O consistentă etapă de imigrare a romilor posibil că a avut loc după ce turcii și-au impus dominația asupra insulei în 1571. Grupuri de căldărari au venit în Cipru și secolul al XIX-lea.

• Autoritățile din Nurenberg precizează supraveghetorului să-i convingă pe romii veniți la Heydeck să plece din zonă, utilizând metode pașnice de abordare. Poziția autorităților din Nurenberg se va modifica radical anul următor când romii revin în urbe.

• Romii sunt pasibili cu expulzarea din ținuturile Boemiei, ca urmare a unei legislații potrivnice.

• Regele Angliei Eduard al VI-lea menționează în propriul jurnal faptul că în Sussex s-a derulat o vânatoare de oameni, care a vizat *vagabonzii, romii, complotiștii, prezicătorii, actorii și alții de teapa lor*.

• Tot în Anglia, la Durham, romii Baptist, Amy și George, din neamul Fawe, sunt reclamați de către un alt rom, pe nume John Roland, că au falsificat Marele Sigiliu, fiind găsite asupra lor documente false.

• În peninsula italică, sunt promulgate primele legi anti-rome în Republica Venetia, unde Senatul va adopta până înspre 1600 o serie de legi care prevedeau expulzarea în 10 zile a romilor sau condamnarea acestora la galera pe 10 ani în caz contrar. Cetățeanul care preda autorităților un rom primea 10 ducati, iar cel care omora un rom după aceea dată nu era pedepsit sub nici o formă de către lege. Asemenea tip măsuri legislative represive le-au luat în perioadă și regatul Neapole sau Senioria Florenței

1550 • În acest an debutează legislația anti-romă și în orașul italian Bologna.

• În statele papale între 1550 și 1557 au fost emise mai multe edicte care prevedeau exilarea romilor, în caz contrar aceștia riscând condamnarea la galere, iar femeile biciuirea.

• Cortes-urile din Castilia înaintează regelui Spaniei plângeri contra romilor, acuzați de diverse infracțiuni.

1551 • În Valahia, Mircea Ciobanul întărește stăpânirea mănăstirii Govora asupra proprietăților sale, confirmând posesia mănăstirii Argeș asupra robilor romi, care erau dania lui Pătru pârcălabul, precum și stăpânirea medelnicerului Cânda asupra robilor. Mănăstirii Nucet *dă domnia mea această poruncă a domniei mele sfintei mănăstiri numite Nucet, ca să-i fie țigani, anume: Bolovan cu fiii săi și Caliu cu fiii săi și Danciul și Stan cu fiii săi și Papareț și Tatul cu fiii săi și Drăgan cu fiii săi și țigăncile anume: Liica cu fiii săi și Neaga cu fiii săi care au fost mai întâi acești mai sus scriși țigari ai jupaniței Neaga, jupanița lui Gherghina pârcălab*

• Dieta imperială a Sfântului imperiu romano-german adoptă o serie de noi reglementări privitoare la romi, declarând, printre altele, nule permisele de liberă trecere acordate nomazilor. În următorii 223 de ani numărul măsurilor represive care au avut ca subiect populația romă s-a ridicat la nu mai puțin de 133 de legi. În perioadă se remarcă în acest sens și William a Jülich-Cleves-Berge, duce de Jülich-Cleves-Berg (1539-1592) care va iniția, la rândul său, o serie de măsuri antirome care au avut ca rezultat părăsirea statului ducatului de către romi. Interesant este că la un moment dat William a Jülich-Cleves-Berge, duce de Jülich-Cleves-Berg (1539-1592), episcopul de Munster și arhiepiscopul de Koln au colaborat în această direcție a persecuției romilor, însărcinând 25 de polițiști care să ia măsuri coercitive și împotriva romilor.

- În jurul acestui an treisprezece romi au fost executați, pentru vina de a fi nomazi, în urma unui proces derulat la Bury St. Edmunds

- În Imperiul otoman au fost luate a serie de hotărâri prin care s-a încercat sedentarizarea sau cel puțin restrângerea arealului în care se deplasau nomazii romi. Exemplu în acest sens îl constituie regulamentul promulgat de Suleiman Magnificul, din acest an, reînnoit de către sultanul Murad al III-lea în 1574.

1552 • Conte rom Antoniu este înmormântat la Brotzingen.

- Gerolamo di Rossi expulzează romii printr-un decret lege din statele papale, motivația constând în furturile și dezordinea provocată de romi.

- Ferdinand I, care la moartea regelui Ludovic al II-lea, în 1526, a devenit Rege al Boemiei și al Ungariei, iar după 1556 - an în care a abdicat fratelui său Carol V-împărat romano-german, domnind până la moartea sa în 1564, fiind și principe al Transilvaniei între anii 1551-1556, a acordat scutiri de taxe romilor Szamosújvár, respectându-și deviza *Fiat justitia et pereat mundus*.

1553 • În Valahia, Radu Ilie (1552-1553) a emis un hrisov pentru mănăstirea Argeș *ca să-i fie țigani anume Vlaicul cu copiii lui și Ivan cu copiii lui și Tetrade cu copiii lui și Voico cu copiii lui și Nanuț cu copiii lui și Gonțu cu copiii lui. Pentru că acești mai sus-ziși țigani au fost înainte ai doamnei Despina, cumpărați cu asprii ei și miluiți de părinții domniei mele de răposatul Radul voievod și de Radul voievod Călugărul. Astfel, doamna Despina a fost datoare 20 000 aspri mai sus-zisei dumnezeiești mănăstiri, de a dat mai sus-zișii țigani de a sa bunăvoie, ca să-i fie de ocină și ohabă pentru acea datorie.*

- Contele Palguc și ceata sa de romi obțin protecție din partea regelui Henric al II-lea în calitate de pelerini.

- În cadrul imperiului romano-german sunt redactate noi legi care afectau modul de viață al nomazilor romi.

- Regina Maria a Scoției (1542-1567), regina Angliei în perioada 1553-1558, acordă cetei contelui John Faw privilegiile emise și retrase de către Iacob al V-lea tatăl reginei minore la acea vreme. În acest context regina Maria s-a arătat indulgentă cu Andrew Faa, căpetenie a egiptenilor, precum și cu George Faa, Robert Faa și cu fiii săi, pentru uciderea a Ninian Smaill în orașul Linton.

- Statul papal acordă romilor, în acest an, trei zile pentru a părăsi regiunea. În caz contrar nomazii riscuau condamnarea, tortura și confiscarea tuturor bunurilor pe care le posedau.

- În Sardinia la 1553- 1554 este atestată prezența romilor, în parlamentul insulei discutându-se despre problemele pe care le cauzează aceștia.

1554 • Într-o perioadă în care Anglia era condusă de către Filip și Maria a Scoției a fost promulgată o lege contra hoților de buzunare romi, care acționau *folosindu-se de vechile și obișnuitele metode și practice diavolești*. Decretul interzicea milostenia clerului, iar cei care îi aduceau în regat erau amendați cu 40 de lire. Romii din Albion erau obligați să plece în 40 de zile, în caz contrar riscând pedeapsa cu moartea și confiscarea bunurilor. De la pedeapsă erau excluși copiii de sub 14 ani și chiar cei care se sedentarizau renunțând la modul lor de viață, catalogat ca "dezgustător". Toate actele utile circulației romilor nomazi au fost declarate nule în Anglia și Țara Galilor.

- Regele Christian al III-lea al Danemarcei și al Norvegiei emite un nou decret-lege prin care romii sunt expulzați din regat.

- În Valahia domnitorul Pătrașcu cel Bun a confirmat mitropolitului Anania diferite posesii, precum și țigani.

- Apare cartea lui J. Thurmaier, *Annalium Boiorum libri septem*, în care autorul se referă și la romi.

1555 • În Valahia, în jurul acestui an, mănăstirea Tismana a primit o donație: *Și iar să se știe: a luat Socol o țigancă de la mănăstire pentru altă țigancă, anume Mușa. Și iar a dat Socol <0*

țigancă>pentru altă țigancă, anume Stana. Iar apoi, a dat jupanița Sanfira o țigancă la sfântul Nicodim, anume pe fiica Didoiului. Si iar a dat Socol un băiat al Dobrei la mănăstire. Și iar a cumpărat egumenul de la Socol <o țigancă>, anume Dobra cu un fiu și altă țigancă, Mairia, pentru 1 000 asprii. Pătrașcu cel Bun (1554-1557) a confirmat că armașului Mihăilă îi aparținea și un sălaș de țigani, anume Barbul cu țiganca sa Liga și cu fiii săi, iar slugerului Udriște și soției lui, Stanca, le-a confirmat că erau proprietarii lui Paul cu țiganca sa și cu copiii săi și Corbea cu țiganca sa și cu copiii săi și Sasca cu copiii săi și Copaci cu țiganca sa și cu copiii săi și Voica cu copiii ei. Vlaicu clucerul și rudelor sale au obținut satul Țigănești, în urma unui litigiu.

- La Napoli autoritățile emit o legislație anti-romă, aceștia fiind alungați din urbe.

1556 • În Moldova, mănăstirea de la Homor a primit patru sălașe de țigani de la Danil hatmanul, pentru a fi trecut la pomelnic. *La mănăstirile zidite în veacul al XVI-lea, nu vom mai găsi tătari robi, ci numai țigani, probabil din cauza pierderii lor în masa țiganilor domnești. Vom avea, astfel, la Dobrovăț, 18 sălașe de țigani, la Pângărați trei sălașe, la Berzun 18 sălașe, la Galata 27 sălașe, la Secu 10 sălașe, la Sf. Sava din Iași în satul ei, Stroiști, 13 sălașe, la Agapia patru sălașe, la Aron vodă șase sălașe. Și ca să încheiem șirul mănăstirilor în vetrele cărora au fost așezați țiganii, am mai putea adăuga și mănăstirea Dragomirna, cu opt sălașe și cea de la Solca, zidită de Ștefan Tomșa, cu 10 sălașe de țigani. Nu trebuie să uităm a trece aici nici Mitropolia de Suceava, dăruită încă de Alexandru cel Bun cu patru sălașe de robi poslușnici, proveniți probabil din tătarii ori țiganii domnești din cartierul Sucevei, denumit și astăzi Tatarși și nici Episcopia de la Rădăuți, dăruită de același voievod cu trei sălașe de țigani. Cât privește Episcopia de la Roman, întemeiată tot de Alexandru cel Bun, la ea găsim din nou, alături de 18 sălașe de țigani, și pe tătari. În urma acestor privilegii de danie, emise de domni mănăstirilor pentru țiganii robi, privilegii care servesc în același timp și ca inventare sau catastife, pe baza cărora țiganii fugiți puteau fi urmăriți și readuși cu speciale cărți domnești de urmărire, se constată că în Moldova în veacurile al XV-lea al XVI-lea și începutul celui de-al XVII-lea existau un număr de 21 de instituții religioase dăruite cu țigani robi. Dintre acestea, trei sunt episcopii, una în Suceava, una în Rădăuți și alta la Roman, ce posedau un număr de 25 de sălașe, iar optsprezece sunt mănăstiri care au în stăpânirea lor aproximativ 311 sălașe de țigani robi. Dacă un sălaș avea în medie între 6-7 membri (părinții și 4-5 copii) numărul la cele 336 de sălașe de țigani înmulțit cu 6 s-ar urca la cifra de 2016 suflete. Precizăm încă o dată că aceștia sunt numai țiganii dăruți și întăriți mănăstirilor și episcopioilor. Așezați în vetrele mănăstirilor de cele mai multe ori, urmații lor pot fi recunoscuți și astăzi în satele de sub zidurile mănăstirilor enumerate mai sus, după figură, port și obiceiuri.*

- În Transilvania, conform unui act emis de regina Isabella, au fost recunoscute posesiunile unor boieri din Recea și asupra unor familii de romi făgărășeni, confirmându-se statutul aparte al Țării Făgărașului în cadrul Transilvaniei, regiunea fiind posesie străveche a domnitorilor valahi.

- În teritoriile cehe resentimentele față de romi explodează, fapt ce determină autoritățile să intervină, interzicând să fie înecați femeii și copiii romi. În același timp însă, registrele locale indică faptul că romii au primit totuși pomeni și scrisori de recomandare, emise de către autoritățile din diferite orașe, și că cetele de romi continuau să practice nomadismul pe teritoriile cehe.

1557 • În Transilvania, regina Isabela îi numește pe Gáspár Nagy și pe Francisc Balásfi ca mari voievozi peste romi. Acești doi voievozi, ca și Mathias Nagy sau Thomas de Enyed, nu sunt romi, ci nobili din anturajul Isabelei, *fidelibus nostris egregiis Casparo Nagy et Francisco Balatfi, Aulæ nostræ familiaribus*. Regina acordă dreptul lui Nagy și Balatfi, ca în virtutea funcției lor, *in praescriptio officio eorum*, să aibă dreptul de a încasa o taxă de la romi.

- În Țara Românească, Pătrașcu cel Bun a confirmat că în proprietatea banului Stoicea, printre altele, se afla și un rob rom: și iarăși a cumpărat Stoicea banul de la soacră-sa, jupanița Stana, un țigan anume Mircea, pentru 1000 aspri. Pătrașcu cel Bun scrie că, mănăstirii Glavacioc, încă am dat domnia mea sfintei mănăstiri un sălaș de țigani, un țigan anume Pașchina și cu țiganca sa și cu trei fii.

- Istoricul german Hieronymus Wolf, în lucrarea sa *Corpus Historiae Byzantinae*, face referire și la

romi.

- Dieta poloneză, respective „Seimul”, emite primele legi anti-rome, hotărându-se expulzarea acestora, în perioada în care rege era Sigismund al II-lea Augustus (1548-1572), rege polono-lituanian. Primele legi anti-rome afectează astfel și Lituania. Cinci legi similare au fost emise în Polonia între 1565 și 1618.

- Regele Joao al III-lea al Portugaliei (1521-1557) emite o nouă lege cu caracter anti-rom, prin care romilor li se interzice accesul în interiorul granițelor regatului portughez.

1558 • În Țara Românească, în jurul acestui an, voievodul Mircea Ciobanul a confirmat că în proprietatea vătafului Stroe se aflau două *sălașe de țigani*, obținute în urma unei judecăți.

1559 • Romii sunt prezenți pe insula finlandeză Åland, de unde sunt expulzați în scurt timp în Suedia regelui Gustav I (1523-1560), Finlanda fiind în epocă provincie suedeză.

- La Dorset în Anglia o ceată de romi a fost judecată conform legislației anti-rome emise anterior, regina Elisabeta cea mare recomandând ca un număr ridicat de romi să fie executați, iar restul expediați din regat, o asemenea sugestie primind și tribunalul din Herefordshire. Epopeea cetii din Dorset s-a încheiat cu achitarea lor deoarece veneau din Scoția, unde au fost și expediați de către judecător, fapt nerespectat deoarece peste puțin timp au avut parte de un nou proces la Gloucestershire, care s-a soldat însă cu întemnițarea și biciuirea lor pe străzile orașului.

- În Valahia, Petru cel Tânăr, între anii 1559-1562, a poruncit lui Neagoe, marele ban al Craiovei, să cerceteze litigiul dintre mănăstirea Bistrița cu Lațco și Panga *pentru niște țigani*.

- Filip al II-lea al Spaniei (1556-1598) înăsprește legislația anti-romă, prin careva interzice acelor *gitanos* să călătorească în grupuri de peste două persoane. Îmbrăcămintea tradițională romă a fost de asemenea interzisă. Pedepsa pentru purtarea de haine *gitanos* călătoria în grupuri era pedepsită cu până la optsprezece ani de galere pentru cei peste vârsta de paisprezece ani. Această legislație a fost ulterior modificată, introducându-se pedeapsa cu moartea pentru nomazi.

- În Moldova, domnitorul Alexandru Lăpușeanu (1552-1561; 1564-1568), confirmă printre posesiile logofătului Movilă, printre altele *șicăteva fete de țigani cumpărate de la Petrașcu Gorescul cu 30 de aspri*. Asprul era o monedă turcească de argint cu o largă circulație în perioadă.

1560 • În Moldova, Alexandru Lăpușeanu a întărit urmașilor logofătului Mateiaș posesia asupra robilor romi moșteniți.

- În Valahia, Petru cel Tânăr (1559-1568) a recunoscut lui Radu spătarul proprietatea asupra *adoi copii de țigani: anume Gagu, pentru că l-a cumpărat de la Tudor din Drăgășani, drept 1 000 aspri gata. Și iar să-i fie lui Radul un copil de țigan anume Stoica, pentru că l-a cumpărat de la călugărița Eufrosina de la ... drept 1 000 aspri gata*. Între 1560-1568 Petru cel Tânăr a împuternicit pe egumenul Ioan de la Tismana *să caute țiganii mănăstirii în orice țigănie*. În aproximativ același interval temporal evocat domnitorul scrie că *dă domnia mea această poruncă a domniei mele lui Dan din Stăjariul, ca să-i fie un sălaș de țigani, anume Paul cu țiganca sa și cu copiii săi, pentru că îi sunt vechi și drepti țigani de moștenire, căci a adus înaintea domniei mele și cărți de moștenire, cartea răposatului Basarab voievod. Și am văzut și am citit domnia mea și am adevărit că îi sunt țigani de moștenire*. Mănăstirea Dobrușa a beneficiat și ea de confirmarea proprietății asupra romilor: *Și iarăși să fie volnice slugile călugărilor să-și adune țiganii anume Stoica cu fiii și Radul cu copiii săi și Dan cu copiii săi și Crăciun cu copiii săi, oriunde îi va afla în <țara> domniei mele, pentru că sunt dedina sfintei mănăstiri*. Același Petru cel Tânăr a acordat mănăstirii Bistrița *ca să fie volnici călugării să stăpânească două sălașe de țigani, anume Badea și Parniia*. Prima atestare documentară a unei *țigăanii* este din 17 aprilie 1560 sau 1568, făcându-se referire la „*țigănia marelui vornic*” și de „*țigănia marelui postelnic*” unde se pare că fugiseră câțiva robi ai mănăstirii Tismana. În secolul al XIX-lea *țigănia* mănăstirii Cozia ajunsese să numere nu mai puțin de 2.088 indivizi, iar *țigănia* mănăstirii Mărgineni, 1.891 de indivizi. *Țigănia orașului București este distinctă de restul țigăniilor prin dinamica pe care a suferit-o orașul și care a afectat și dispunerea așezărilor de sclavi. De asemenea, în București erau concentrați o parte din țiganii Mitropoliei și din cei ai*

Domniei, precum și numeroși alți țigani aflați în slujba familiilor de boieri ce constituiau Aparatul Central de Stat. Datele catagrafiei din 1838 din Capitală (Vopseava Galbenă), ce au făcut obiectul a două articole semnate de Georgeta Filitti în Revista Arhivelor¹⁴⁷, arată dispersia slujitorilor țigani în casele și la curțile boierilor și negustorilor din București, astfel că, în afara Țigăniilor Domniei și Mitropoliei, sclavii erau prezenți pe tot cuprinsul orașului. În secolul al XVI-lea Țigănia târgului București era situată în Nord-Vestul orașului. Exista și o a doua Țigănie, cea a Mitropoliei, diferită de Țigănia târgului, aflată la sud de Dealul Mitropoliei.

- În Suedia, arhiepiscopul Bisericii Luterane, Laurentius Petri Nericius, interzice preoților să aibă de a face cu romii, considerați practic non-creștini. Astfel copiii nomazilor nu puteau fi botezați, iar romii decedați nu puteau fi îngropați în cadrul ritualului religios creștin specific.

- În Spania, în ciuda măsurilor anti-rome în vigoare la această dată, cu ocazia căsătoriei lui Filip al II-lea, la Toledo a fost prezent și un grup de muzicanți și dansatori romi.

- În imperiul romano-german sunt emise în acest an noi legi anti-rome.

1561 • Carol al IX-lea al Franței (1560-1574) ordonă expulzarea romilor din regat, pedeapsa în caz contrar fiind galera și tortura. Revenirea în Hexagon era pedepsită cu trei ani de galere pentru bărbați, după ce, în prealabil, atât lor, cât și femeilor și copiilor lor, li se rădea capul.

- Regele Danemarcei, Frederic al II-lea (1559-1588), reînnoiește legile referitoare la expulzarea romilor din Danemarca și Norvegia.

- După acest an, considerat de romologi un reper temporal, pe parcursul deceniului al VII-lea, magistratul olandez Johan van Ewsum redactează o lucrare despre expresii și cuvinte rome.

1562 • În Valahia, Petru cel Tânăr a emis un hrisov, în favoarea mănăstirii Tismana, pentru niște sălașe de romi, *anume Danciul și Radul și Nan și Danciul și Oprea și Radul și cu Țigăncile lor și cu copiii lor, pentru ei sunt vechi și dreپți țigani ai sfintei mănăstiri de la Tismana și de moștenire, ci i-au scris globnicii domniei mele să fie țigani domnești.*

- O nouă legislație referitoare la romi este adoptată în Anglia, scopul acesteia fiind combaterea vagabondajului egiptenilor. Conform legii, romii născuți în Anglia nu mai erau exilați, ci doar obligați să se sedentarizeze și implicit să renunțe la modul de viață tradițional, în consecință crescând numărul romilor care posedau certificate de naștere și care își botezau copiii. Interesant este că orice individ care susținea că este rom și ducea o viață asemeni nomazilor risca pedeapsa cu moartea și confiscarea tuturor bunurilor din posesie.

1563 • Miron Costin scria despre Ștefan Tomșa, domnitor al Moldovei între 1563-1564, că domnitorul *avea un țigan călău, ce se zice pierzătoriu de oameni, țigan gros și mare la trup. Acela striga de multe ori, arătând către boieri: „S-au îngrășat, Doamne, berbecii, buni sântu de giunghiat.”*

- Conciliul de la Trento, derulat între 1545-1563, care a consfințit Contrareforma bisericii catolice ca reacție la reforma protestantă, a interzis hirotonirea romilor, precum și căsătoria acelor *cingari, aegyptiaci, saraceni* sau *abissini*, fără autorizarea specială a preotului.

- În Valahia, Petru cel Tânăr a confirmat stăpânirea mănăstirii Valea asupra robilor, cu mai multe *sălașe de țigani* obținute în urma unei judecăți: *Șerb cu țiganca sa și cu copiii săi și Ciotea cu copiii săi și Stanciul cu țiganca sa și cu copiii săi și Golea cu copiii săi și Tatul cu copiii săi și Costoane țiganca, mama tuturor mai sus zișilor țigani, pentru că sunt vechi și dreپți țigani ai sfintei mănăstiri.* De același tip de recunoaștere au mai beneficiat și mănăstirea Glavacioc, mănăstirea Nucet, pentru *Caliu țiganul cu copiii săi*, sau mănăstirea Snagov.

1564 • Recensământul fiscal efectuat de către Imperiul Otoman, consemnează faptul că la Buda trăiau un număr de 56 de bărbați romi. În decursul a trei decenii numărul romilor a trecut de 90 de persoane.

- În Valahia, Petru cel Tânăr a emis un hrisov dedicat lui Ivan marele postelnic, al căruia era *un sălaș de țigani, anume Berbecea cu copiii săi, pentru că l-a scos de la Brăila cu 600 aspri.* Același Petru cel Tânăr a întărit ulterior stăpânirea mănăstirii Sfântul Nicolae, de lângă

București, printre altele, și asupra unor sălașe de romi: *Și iar ca să fie sfintei mănăstiri niște sălașă de țigani, anume: Zăgan și Mircea i Dodan i Stoica i Corneiu i iar Stoica i Stan i Dragul i Stan i Badea i Bue i iar Badea și cu Țalapi.* Lui Sârbu logofătul și soției sale Calea, în urma unor judecăți i-au fost recunoscute și drepturile de stăpân asupra lui *Barbul cu țiganca sa și cu copiii săi și Șerbu <cu țiganca sa și> cu copiii săi și Costea cu țiganca sa și cu copiii săi.* Boierul Radul era proprietarul unui *anume Nana cu fiii săi, Stoica și Dadul, pentru că îi sunt țigani vechi și drepti, de moștenire.*

- În acest an are loc prima referire cunoscută la originea indiană a romilor, aparținând lui Giovanandreea Gromo, căpitanul gărzilor lui Sigismund Zapolya, rege al Ungariei și principe al Transilvaniei (1540-1571). Cronicarul italian menționează, în scrierile sale, că printre secui trăiesc un număr mare de etnici romi, remarcând și faptul că aceștia îi ajutau pe unguri la muncile agricole.

1565 • Petru cel Tânăr a confirmat marelui logofăt Ivan un rob rom *ca să-i fie un țigan, anume Pașadia, pentru că l-a cumpărat de la Chirca din Târgoviște pentru 1 000 aspri turcești gata.* Ivan, marele logofăt, este amintit și într-un alt act oficial *ca să-i fie un țigan anume Stan și cu țiganca sa și cu fiii săi. Pentru că acest țigan a furat 7 cai; deci stăpânii cailor l-au prins hoț de față și au vrut să-l spânzure. Iar mai sus zisul dregător al domniei mele, jupan Ivan marele logofăt, el l-a răscumpărat de la furci de către pârâși, stăpânii acelor cai, pentru 500 aspri turcești.*

- Autoritățile din Milano a adoptat o lege conform căreia romii care practicau nomadismul, și nu voiau să adopte o bună conduită creștină, trebuiau pedepsiți.

1566 • Începând cu acest an, în armata turcă, au fost mobilizați și romii musulmani, numărul acestora oscilând conform estimărilor specialiștilor între 15.000-20.000 de romi mahomedani, aflați în rândurile armatei otomane, în decursul secolelor XVI și XVII.

- În Valahia, Petru cel Tânăr în cea ce privește mănăstirea Tismana hotărăște *ca sfânta mănăstire să aibă din satul Izvirnea numai partea ei și un sălaș de țigani; iar cu alte sate și țigani, sfânta mănăstire să nu aibă nici un amestec, nici peste sate, nici peste țigani, afară numai în Izvirnea, dar numai partea jupaniței Rada și mai mult nu; și un sălaș de țigani cum este zis și mai sus.* Vlaicu logofăt și soția sa au fost beneficiarii unui act domnesc, *ca să le fie o țigancă, anume Curca, pentru că le-a dăruit-o jupanița Maria din Dobroești la nunta lor. Și iar le-a dăruit jupanița Neaga o țigancă ..., anume Zoica. Și iar a cumpărat Vlaicul și jitelnița lui o țigancă, anume Comana, de la Stanca, fiica lui Boloșin, pentru 600 aspri de argint. Și iar le-a dat Badea din Rătivoești un țigan, anume Danciul, de bună voia lui. Și iar să le fie un țigan, anume Necula, pentru că acest țigan a fost al lui Badea din Piscani de moștenire. Astfel, a furat patru cai iar Vlaicul logofăt, iar el l-a plătit de la furci cu 1 000 aspri. Și l-a dat și Badea cu voia lui. Și sunt dăruți și cumpărați acești țigani încă din zilele părintelui domniei mele, răposatul Mircea voievod.* Lui Ivan, mare logofăt, i-a fost recunoscută, într-un hrisov, stăpânirea asupra unor familii de romi, *ca să-i fie niște țigani, anume Costea cu copiii săi, anume Oprea și Bunea și Costea și o țigancă, anume Dobra cu fiicele ei, anume Voica și Drăgana și Stana și Anghelina, și Stan cu copiii săi, câți va avea și Coifan cu copiii săi(...) ca să-i fie un țigan anume Stoica, pentru că acest țigan a fost de moștenire al lui Zaharia grămătic din Tătărești.* Mănăstirea Tismana a beneficiat de recunoașterea domnitorului *ca să-i fie niște sălașe de țigani, anume Stăit cu copiii și Lupul cu copiii și Bicoe cu copiii, pentru că sunt vechi și drepti de moștenire ai sfintei mănăstiri, care este mai sus-scrisă. Iar după aceea, ei au fugit peste munți <în> Țara Ungurească, iar părintele egumen Ioan i-a adus iar la sfânta mănăstire.* Petru cel Tânăr a confirmat posesiile lui Dragomir și fraților săi Vlad și Țigan, precum și stăpânirea pitarului Radu și a postelnicului Dobruș asupra romilor: *Și iarăși să-i fie un țigan, anume Banciul și cu țiganca Vișa și cu fiii lui, anume Paraschiva și cu fiica sa, Stanca și Stoica țiganul cu țiganca Voica și cu fiii, anume Gherghina și Banciul și Stan și fiicele lui, Mușa și Neacșa, pentru că sunt ai lor de moștenire.*

1568 • Papa Pius al V-lea a ordonat expulzarea tuturor romilor din statul papal.

- În Valahia, domnitorul Petru cel Tânăr a confirmat stăpânirea marelui postelnic Dinga asupra unor robi, dăruți de Mircea Ciobanul și doamna Chiajna pentru slujbă credincioasă, aceluiași Dinga

aparținându-i niște sălașe de țigani, anume: *Radul cu țiganca sa și cu copiii săi și Rusin cu țiganca sa și cu copiii săi și Stoica cu țiganca sa și Stoica alăutar cu copiii săi și Lepădat cu țiganca sa și cu copiii săi și Necula cu țiganca sa și cu copiii săi și Radul cu țiganca sa și cu copiii săi și Cornea zlătar cu țiganca sa și cu copiii săi și Hasan² cu țiganca sa și cu copiii săi și Calin cu țiganca sa și cu copiii săi și Stoilă bătușariul cu țiganca sa și cu copiii săi și Caran cu țiganca sa și cu copiii săi și Vișan Highidișul cu țiganca sa și cu copiii săi. Voievod întărește și marelui logofăt Ivan ca să-i fie un copil de țigan pe nume Giura, precum și ca să-i fie un sălaș de țigani, anume Oprea cu toți fiii lui, iar logofătului Nicula și nepotului său Nicula grămătic o țigancă, anume Paraschiva. De un asemenea hrisov au beneficiat și logofătul Miroslov, boierii Gherghe și Neculcea, clucerul Vlaicu, jupâneasa Chera, ca să-i fie satul Țigănești jumătate și două țigănci, sau jupanița Maria, sora lui Pătrașcu cel Bun, și fiica ei Dobra, căreia Domnia i-a întărit moștenirea asupra tuturor averilor bărbatului ei Balea, respectiv anume satul Petroșani și părți din satele Loloiești, Negoiești, Bătești, mori, vecini și țigani. De asemenea, Alexandru Mircea voievod (1568-1577) a întărit în acest an posesia mănăstirii Tismana și asupra robilor romi, cu un sălaș de țigani dăruit de jupanița Rada, precum și proprietatea mănăstirii Tisău asupra propriilor romi.*

1569 • În Valahia, domnitorul Alexandru Mircea a redactat diferite documente în care confirmă, printre diferite proprietăți, posesia romilor robi. Astfel este cazul clucerului Vlaicu și a surorii sale jupanița Chera, cu satul Țigănești, obținut în urma unei judecăți sau al mănăstirii Valea, care stăpânea sălașe de țigani, anume: *Gâlbează cu țiganca sa și cu 6 fii și Ignat cu țiganca sa și cu 4 fii, anume: Necula și Vlaicul și Costandin și Coșotă și Bălan cu țiganca sa și cu 6 fii. Mănăstirii de la Cricov i-au fost confirmate un sălaș de țigani cu țiganca și cu feciorii, precum și un alt sălaș de țigani, anume Voico cu țiganca sa și cu fiii săi, iar episcopiei de Buzău un sălaș de țigani, anume Radul zlătar cu copiii săi și cu țiganca sa. Același domnitor a confirmat mănăstirii Nucet trei sălașe de țigani, anume Stoian cu copiii săi și Boia cu copiii săi și Bârzoe cu copiii săi.*

• În Anglia autoritățile declanșează o adevărată vânatoare de romi și de vagabonzi, categorie de indivizi în care din punct de vedere al autorităților romii se încadrau perfect.

1570 • În spațiul mioritic este consemnată prima atestare a vânzării de robi lăutari fiind menționați, în contextul tranzacțiilor comerciale, artiștii *Tampla lautar, Stanciu lautar și Rustea lautar.*

• În Valahia, voievodul Alexandru Mircea a confirmat mănăstirii Dobrușa o serie de proprietăți precum și posesia asupra a patru sălașe de țigani, anume *Stoica cu copiii săi și Radul cu copiii săi și Dan cu copiii săi și Crăciun cu copiii săi. În perioadă au cumpărat Oprea și Stanciu un sălaș de țigani, anume Radul cu țiganca sa, anume Stanca, de la Dragotă din Bârsești, pentru 1 500 aspri gata. Și iar a cumpărat Oprea o țigancă, anume Mușa, de la Marga, pentru 500 aspri gata. Și iar a cumpărat Oprea un țigan, anume Curchi și alt țigan, anume Nedelco, de la Barbul Benga și de la Stoica, pentru 1 250 aspri. Și iar a cumpărat Oprea un țigan, anume Neagoe, de la jupanița Marga, pentru 1 000 aspri gata. Episcopia de Buzău deținea, în acest an, conform documentelor, un țigan, anume Tudoran zlătar cu țiganca lui. Domnitorul Alexandru Mircea l-a împuternicit pe Radu, sluga lui postelnicului Șerban, să caute trei roabe ale acestuia: *Din mila lui Dumnezeu, Io Alexandru voievod și domn. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele slugii domniei mele, lui Șerban postelnic, fiul lui Duma, nepotul jupaniței Zlata din Pietroșani, ca să-i fie țiganul său, anume Radul globnic, volnic cu <această> carte a domniei mele să ia trei țigănci, anume: Rusa și fiica Badiiei și Stana, fiica lui Radul globnic, ori pe unde le va afla în țara domniei mele, ori în țigănia domniei mele, ori în țigănia boierilor și ori în țigănia călugărilor și fie în ce țigănie ar fi. Iar Radul globnic, el să fie volnic cu această carte a domniei mele, să ia**

aceste țigănci, ce sunt mai sus scrise, pentru că sunt aceste țigănci ale slugii domniei mele, Șerban postelnic, de moștenire. Și nimeni să nu îndrăznească a tulbura sau să oprească înaintea acestei cărți a domniei mele, fiindcă acel om rău va păți. Altfel să nu fie, după spusa domniei mele. VasIU cel bătrân din Târgșor primește confirmare pentru posesia unui țigan anume Langa, pentru că l-a cumpărat VasIU cel bătrân de la Cârștian din Stăncești, pentru 1000 aspri. În cazul unui litigiu, derulat între jupanița Calea și surorile ei, pentru moștenirea rămasă de la tatăl lor, sunt implicați și romi robi, anume Beja cu țiganca sa și cu copiii săi și Bârcă cu țiganca sa și cu copiii săi și Neacșul cu țiganca sa și cu copiii săi și Oprian cu copiii săi și Costanda cu fiii săi și fiii lui Radul, anume Costea și Bârcă și sora lor, Păuna și Gâra cu țiganca sa și cu copiii săi și Stoicanul cu țiganca sa și cu copiii săi și Voina cu țiganca sa și cu copiii săi. Alexandru Mircea a confirmat oficial faptul că a cumpărat Rusin un țigan, anume <C>urchi cu țiganca lui, anume ... și cu copiii săi de la Șerban din Berivoești, pentru 2 500 aspri. Și <iar a cumpărat> o țigancă, anume ... din Nanoveni pentru 700 aspri. Mănăstirea Tismana a adus de peste munți niște sălașe de țigani, anume: Baștea cu țiganca sa și cu copiii săi și Gligul cu țiganca lui și cu copiii săi și Pătru cu mama lui și cu țiganca lui și cu copiii săi și Radul cu țiganca lui și cu copiii săi și Anca cu trei copii și Paraschiva cu țiganca lui și cu copiii săi și Dumitru zlătar cu țiganca lui și cu copiii săi. Alexandru Mircea a întărit posesia mănăstirii Nucet, în urma unei judecăți, posesia asupra unui țigan, anume Orzea, de o asemenea confirmare beneficiind și mănăstirea Mărgineni.

- Filip al II-lea al Spaniei interzice plecarea romilor înspre coloniile spaniole din America.
- În Danemarca este decretată expulzarea romilor din regat.

1571 • Christian Schesaeus se referă la romii fierari din spațiul transilvănean, în lucrarea *Ruinae Pannonicae*, care este și cea mai veche referire literară la romii din spațiul mioritic.

- În Confederația Elvețiană un decret emis în Graubunden a prevăzut condamnarea romilor capturați la galere.
- În Valahia, Alexandru Mircea a confirmat marelui pârcălab Șuic și fratelui său, vătaful Badea sălașele de țigani, anume Oprea cu copiii săi și Curchi cu copiii săi și Radul cu copiii săi și Trătade cu copiii săi și Voinea cu copiii săi și Radul cu copiii săi și iar Oprea cu copiii săi și Beja cu copiii săi și iar Oprea cu copiii săi și Goran cu copiii săi. În aceeași perioadă Lupu, sluga mănăstirii Bistrița, a fost împuternicit să ia niște țigani ai lăcașului de cult de la Mihnea din Hurezi, iar mitropoliei din Târgoviște stolnicul Radu i-a dăruit un sălaș de țigani, anume Răul și cu țiganca sa Sora și cu fiii săi, anume Stan și Văsiu și Dobra, din țigănia Boldeștilor. Vătafului Zlate, în urma unor judecăți, i-au fost recunoscute printre proprietăți și două sălașe de țigani, anume Drag cu copiii săi și Costea cu copiii săi și cu țigăncile lor, iar postelnicului Stanciu posesia asupra unor mori, vii, rumâni și robi romi în Hulubești. În aceeași perioadă Alexandru Mircea a confirmat Voicăi și țiganii anume Neagu și Rada, mitropolitul Eftimie a vândut logofătului Tatu din Groșet un țigan, anume Radul, din țigănia sfintei Mitropolii, iar Oprea și fratele său, Stanciu, au cumpărat un sălaș de țigani anume Lupul, fiul lui Pleșa, cu țiganca și cu copiii săi, de la Dragotă comis din Bârsești, pentru 5 500 aspri turcești gata. Și iar au cumpărat Oprea și Stanciul un sălaș de țigani anume Dragomir și cu țiganca și cu fiii săi, de la jupanița Sina din Corbi și de la fiul ei, pentru 2 000 aspri gata turcești. Și iar au cumpărat Oprea și Stanciul o țigancă anume Anca de la Bratul, fiul lui Zimțea din Crasna, pentru 450 aspri turcești gata. Și iar <au cumpărat>³ Oprea și Stanciul un sălaș de țigani anume Crăciun cu țiganca Anca și copiii săi de la Oprea, fiul lui Orbul din Țânțăreni, pentru 1 600 aspri turcești gata. Și iar au cumpărat Oprea și Stanciul un sălaș de țigani anume Drăculea cu țiganca și cu copiii săi de la Radul

din sat, pentru 3 000 aspri turcești gata. Și iar au cumpărat Oprea și Stanciul o țigancă anume Anca de la Barbul postelnic din Bârsești, pentru 400 aspri turcești gata. Un act oficial de confirmare a proprietăților a fost emis și în favoarea stolnicului Stoica și jupaniței sale, Stanca: Și iar să-i fie lui Stoica stolnic și jupaniței sale Stanca un țigan, anume Geafer, pentru că acest țigan a fost de asemenea de moștenire al jupaniței Stanca, însă de zestre de la mama ei, jupanița Voica. Și iarăși să-i fie lui Stoica stolnic și jupaniței sale o țigancă, anume Rada și cu o fiică anume Stoica, pentru că aceste țigănci, Rada și fiica ei Stoica, sunt cumpărate de jupanița Stanca din Slătioare, căci Stoica stolnic și jupanița lui au dat Stancăi din Slătioara un țigan, anume Papalea, pentru aceste două țigănci, încă de când au fost în pribegie în țara Moldovei. Și iarăși să-i fie lui Stoica stolnic și jupaniței sale o țigancă, anume Neagole, pentru că a cumpărat Stoica stolnic și jupanița sa Stanca această țigancă, Neagole, de la Badea din Cocorăști, pentru 650 aspri gata

1572 • În Anglia reginei Elisabeta cea Mare (1558-1603) a fost adoptat un *Decret de pedepsire a vagabonzilor și de ajutorare a săracilor și neputincioșilor*, conform legi în cauză răufăcătorii, vagabonzi sau cerșetorii nerușinați, în funcție de faptă putând fi pedepsiți cu biciuirea și tortura. Deși măsura nu făcea referire directă la romi, aceștia au avut de suferit de pe urma măsuri luate de autorități.

- În Parma o ceată de 300 de romi a fost exterminată de către trupele ducatului, conform istoricului Cesare Campana. Pentru a preveni asemenea acțiuni, romii au fost protejați de către populație, în Franța și Scoția protecția fiind asigurată și de către nobili, act umanitar care a determinat salvarea de la exterminare a unui număr ridicat de romi.

- În Țara Românească, domnitorul Alexandru Mircea a confirmat vătafului Stroe și iarăși să-i fie un sălaș de țigani, anume Radul cu țigancă lui și cu fiii săi, fiindcă l-a cumpărat de la fiica lui Stan din Hotărani, pentru 3 500 aspri. Și iarăși să-i fie alt sălaș de țigani, anume Severin cu țigancă lui și cu fiii săi, fiindcă l-a cumpărat de la Pârvul, fiul lui Cherbelez, pentru 3 600 aspri turcești. Pârvu logofăt a obținut confirmarea posesiei asupra a două sălașe de țigani, anume Hamza cu țigancă lui și cu copiii săi și Fundea cu țigancă lui și cu copiii săi, pentru că a dăruit ... fiica lui Pârvul ban cu aceste două sălașe mai sus spuse pe ... Pârvul logofăt la cununie și la spălare, ca să le aibă de pomană ... să-i fie slugii domniei mele lui Pârvul logofăt, sălașele de țigani, anume Voico cu țigancă sa și cu copiii săi și Butan cu țigancă sa și cu fiii săi ... și Dragomir cu țigancă sa și cu copiii săi. Oancea, slugă domnească din Mihăești, a obținut în urma unei judecăți un sălaș de țigani, anume Oprea cu țigancă sa și cu copiii săi, iar Cuciuc Grecul a cumpărat un loc de casă de la doi romi: Scriem Nicula județul cu doisprezece pângari din orașul Bucureștii această a noastră carte acestui om, anume Cuciuc Grecul, arcar; ca să să știe că au cumpărat un loc de casă de la feciorii Orzii țiganul, anume Oprea și Stan, drept o sută și cinzeci de aspri gata. Și au vândut acești țigani, Oprea și Stan, de a lor bunăvoe la Cuciuc Grecul, arcariul și au cumpărat cu știrea tuturor orașanilor; ca să-i fie lui ohabnic. Domnitorul Alexandru Mircea a acordat vătafului Lupu și grămăticului Pârvu satul Nicuia și romii robi, pierduți de fiul lui Cherbelez, care a fugit peste munte cu bani domnești.

- În București se înregistrează prima mențiune romilor. Este vorba despre Oprea și Stan, “feciorii Orzii țiganul”, au vândut un loc de casă grecului Cuciuc. Deși erau robi, așa cum erau cei mai mulți țigani la acea vreme, cei doi aveau drept de proprietate și de liberă folosință a proprietății. În 1727, este menționat primul țigan liber: Dumitrașco. El avea “trei case, două pivnițe cu vinuri, bani împrumutați altora, unelte de căldărar (era vătaf de căldărari) și haine”. Încă din epoca medievală, cea mai săracă zonă a orașului era cea de sud-vest. Începea de la Podul Calicilor, de unde pornea, pe atunci, drumul Craiovei, și s-a mărit, în timp, înspre Pieptănari-Ferentari. Există o legendă, neatestată documentar, conform căreia numele cartierului ar proveni de la niște “ferentari”, soldați ai lui Mihai Viteazul, care au fost împrumărați de domnitor după bătălia de la Călugăreni (1595). După dezrobirea țiganilor, în 1856, aceștia au părăsit moșiile și au început să se adune în comunități compacte, la periferia localităților mari. Lor li s-au adăugat, în timp, șatrele nomade.

Așa a apărut și comunitatea țiganilor din Ferentari. Conform mențiunilor istorice, țigănia din sudul Capitalei se întindea, la începutul secolului XX, din actualul bulevard Pieptănari, care derivă din meseria țigănească de “pieptănar”, adică făuritor de piepteni – menționată în “Istoria Bucureștilor” a lui Constantin C. Giurăscu – până în actuala Prelungire a Ferentarilor. „Din câte am auzit de la bătrâni, casele țiganilor erau rare, câte una la cinci sute de metri sau chiar un kilometru. Uneori veneau și cei nomazi. În rest, era câmp. În perioada interbelică, țiganii erau mici meseriași, în special lăutari și cărăuși. Era o lume cu legea ei, în care străinii nu au fost bine-veniți” (...) După terminarea războiului, în 1945, în zonele Ferentari, Rahova, Petre Ispirescu și Sebastian se adăposteau bandele de gangsteri ai orașului – așa cum îi știu românii din filmul “Cu mâinile curate”, al lui Sergiu Nicolaescu. Un gangster din această perioadă a fost Nicolae Purecica, poreclit Nae Chioru, celebru pentru crime, jafuri și tâlhării, majoritatea petrecute în Ferentari.

- În Moldova, Ioan Vodă cel Cumplit (1572-1574) întărește proprietatea lui Nicola asupra pământului cumpărat, domnitorul afirmând că *am dat acestui țigan, anume Nicola, a treiaparte din a cincea parte satul de la Balotești și vad de moară la Putna, ce el și-a cumpărat pentru 120 de zloți tătarești încă în zilele lui Alexandru Vodă de la Toma și sora lui Stana și nepotul lor Dumitru, când și-a plătit Toma capul, și să-i fie lui cu tot venitul.* Interesant este că robii romi în mod normal nu puteau deține proprietăți de nici un fel, aparținând cu tot ce aveau stăpânului lor. Doar în condițiile în care robul devenea om liber putea să fie și proprietar de pământ. Se pare că ar fi vorba despre un boier poreclit „Țiganul”.

- În Țara Românească, Alexandru Mircea a întărit vătafului Oprea și fratelui său, Stanciu, posesia asupra a două sălașe de țigani, anume Pătru și cu țiganca sa și cu copiii săi și Păstrăvan cu țiganca sa și cu copiii săi fiindcă *i-au cumpărat de la Dragotă comis din Bârsești, pentru 5 500 aspri gata. Și iarăși au cumpărat Oprea și Stanciul o țigancă, anume Răfăiloae, de la Voisiloae din Bresnița, pentru 500 asprii gata. Și iarăși au cumpărat Oprea și Stanciul o țigancă de la Oprea, fiul Stanciului din Spinișor, pentru 500 asprii gata.* De același tip de confirmare au beneficiat în acest an și mănăstirea Glavacioc și marea postelniceasă, Caplea domnitorul valah întărindu-i posesia și asupra unor țigani, anume Sârbul cu sălașul lui și cu feciorii lui și Oprea cu sălașul lui și cu feciorii lui și Drăghici cu sălașul lui și cu feciorii lui și Crăciun cu feciorii lui și cu sălașul lui și Coia cu sălașul lui și cu feciorii lui și Duca cu sălașul lui și cu feciorii lui și Bițina cu sălașul lui și cu feciorii lui și Baniță cu sălașul lui și cu feciorii lui și Pașiva cu sălașul lui și cu feciorii lui și Pătru cu sălașul lui și cu feciorii lui și Ganea cu sălașul lui și cu feciorii lui. Domnia a mai confirmat în acest an proprietatea asupra robilor logofătului Codrea și jupaniței sale, Anca, mănăstirii Cotmeana sau mitropolitului Anania.

- Consiliul de Coroană din Scoția adoptă o lege prin care reprezentanții legii sunt încurajați în acțiunile de prindere a romilor rătăcitori.

- În Portugalia a fost emisă o lege care prevedea arestarea romilor și transformarea lor în sclavi la galere.

- În Scoția regelui Iacob al VI-lea (1567-1625) s-a emis o lege pentru combaterea cerșetoriei, a vagabondajului și alungarea oaspeților nepoftiți. În lege pedepsele pentru astfel de fapte era execuțiile biciuire însemnarea cu fierul înroșit, făcându-se referire în textul legii și la romi.

- În Valahia mănăstirea Coșuna *iar au cumpărat un țigan, anume Radul lăutariul cu sălașul lui, de la Chirtop din Vălcănești, drept 4 500 aspri gata.* Domnitorul Alexandru Mircea a confirmat posesia unor robi logofătului Tatu și jupaniței sale, Maria, banului Drăghici și jupaniței sale, Vlădaia, marelui medelnicer Ivan și jupaniței sale, Maria, sălașele de țigani, anume Giurgiu cu țiganca sa și Badea cu țiganca sa și Nistor cu țiganca sa, mănăstirii Vieroș, clucerului Vlaicu și surorii sale, Chera, confirmându-i posesia asupra satului Țigănești, recunoaștere obținută în urma unor judecăți. De asemenea voievodul emite un document în favoarea banului Oprea din Drăgășani în care specifică printre altele că *și iar a*

cumpărat o țigancă, anume Stanca, pentru 350 aspri; și iar a cumpărat de la Dumitru din Păușești și a vândut Dumitru de a lui bunăvoie. Și iarăși a cumpărat o țigancă, anume Anca, de la Neagoe din Bălcești, pentru 250 aspri gata. Și iar a cumpărat un țigan, anume Radul, de la Stan din Brăgărești, pentru 800 aspri gata. Și iar a cumpărat de la Stan din Brăgărești, mai sus scris, un țigan cu țigancă lui anume Tudor și Drăgana, pentru 12 florinți de aur, 4 coți de șocârlat și 150 aspri gata. Și a vândut acești țigani, când a fost pribeag <în> Țara Ungurească. Și a vândut el, de bunăvoia lui.

- Sultanul Selim al II-lea (1566-1574) acordă scutire de biruri romilor bosniaci, mineri în Banya Luka, care trebuiau să își aleagă o căpetenie la fiecare 50 de indivizi, care-i reprezenta în relația cu autoritățile, decretul specificând că *comunitățile de țigani din Bosnia sunt cu totul scutite de impozitul personal (m'af), de alte impozite ocazionale (takalif - i yorfiye) și de orice alt impozit suplimentar (avariz). În ceea ce îi privește pe țiganii susmenționați ei vor trebui să aleagă pe unul de ai lor și să desemneze, în fiecare grup de 50 de persoane, un responsabil (jemaat bashi). Nimeni nu va trebui să se amestece în afacerile acestora sau să le limiteze cumva acțiunile. Dacă cineva încalcă legea, el va fi arestat și, în condițiile în care comunitatea și șeful său garantează, judecat în cadrul unei audiențe orale.* Tot în acest an istoricul Selaniki Mustafa a întocmit un studiu, încheiat un an mai târziu, în care a menționat faptul că romii au luptat în regimentele de ieniceri, în timpul domniei lui Murad Khan. Conform cărturarului Evlia Celebi, lista gildelor (*sinifs*) de artizani, de la Istanbul, repertoriază 57 de ghilde, romii fiind menționați, în premieră, în cea de a zecea gildă, respectiv cea a crescătorilor de urși, cu un total de 70 de oameni, precum și în cea de a cincisprezecea gildă, cea a geambașilor (*jambazes*), care cuprindea 300 de oameni. Evlia Celebi afirmă că *negustorii de cai sunt negociatori prosperi și are fiecare un staul cu 40 până la 50 de cai arabi; cei mai mulți sunt țigani, chiar dacă unii aparțin altor popoare. A patruzeci și treia gildă, era cea a muzicanților, și cuprindea din 300 de persoane, majoritatea fiind de etnie romă.*

- În Portugalia regelui Sebastian I (1557-1578) este consemnată deportarea în colonii, respectiv în Brazilia, a unei familii de romi care nu a respectat ordinal de expulzare din țară, numele bărbatului fiind Jahao de Torres.

- În Danemarca, autoritățile statului au decis și în acest an ca romii să fie expulzați din regat. Se constată practic o reîmprospătare constantă a legislației antirome.

1575 • În Valahia, Alexandru Mircea specifica faptul că o țigancă, anume Vișana și cu o fiică, anume Sora, pentru că le-a cumpărat Plop vătaf de la Tatul din Apele Vii, pentru 700 aspri turcești. Și iar a cumpărat Plop de la Doroteiu egumen de la sfânta mănăstire numită Cozia o țigancă, anume Drăg ... și cu o fiică, pentru 700 aspri turcești. Și iar a cumpărat Plop de la Crăciun din Vâlcănești o țigancă, anume Irina, pentru 500 aspri. Iar după aceea, a venit Dumitru din Vâlcănești de s-a înfrățit cu Plop vătaf și au intrat amândoi în sfânta biserică. Și a dăruit Dumitru pe Plop cu un țigan, anume Stan, iar Plop a dăruit pe Dumitru cu un cal turcesc prețuit 1500 aspri turcești. Logofătul Berivoe deținea în acest an oficial o țigancă, numele ei Neacșa și cu fiul ei, anume Stanciul, pentru că i-a cumpărat Berivoe logofăt de la Stanciul vătaf din Cecănești, pentru 2 000 aspri gata. Și a vândut Stanciul vătaf pe acești mai sus-spuși țigani, de bunăvoia lui și cu știrea tuturor megieșilor din jurul lui. Conform unui act domnesc logofătul Coresi deținea sate cu mori, vii, vinăriciuri, rumâni, precum și romi robi: Și iar să-i fie jupanului Coresi logofăt un țigan, anume Pârțul, pentru că l-a cumpărat de la Calotă din Râhov, cu 1 000 aspri gata. Și a cumpărat de la Ursul din Mănotești un țigan, anume Țala faurul, cu 1 300 aspri gata. Și iar a cumpărat de la Agustin și de la femeia lui, Frenghita, un țigan, anume Oprea, cu 1 200 aspri gata. Și a cumpărat de la Bălea din Iumănești o țigancă, anume Stanca cu 800 aspri. Și iar să-i fie jupanului Coresi logofăt o țigancă, anume Vișa, pentru că i-a dat-o jupanița Maria din Pietroșani, când l-a cununat, ca să-i fie pomână. Și iar să-i fie țigăncile, anume Sârma și Marina, fiicele țigăncii Sora, pentru că a dat Sahat din Greci pe Sora țigancă, mama Sârmei și Marinei, tatălui lui Coresi logofăt, fiindcă îi

făcuse și îi scrisese niște cărți de ocine ohabnice și încă de mai înainte vreme. Și iar să-i fie jupanului Coresi logofăt un țigan, anume Bederea și cu fiii săi, anume: Fătul și Curca și Goșa și Raia și Bustea. Actele oficiale, emise de către Alexandru Mircea, confirmă în acest an posesii asupra romilor ale logofătului Necula, împreună cu nepotul său, grămaticul Necula grămatic, ale clucerului Vlaicu și surorii sale, Chera, cu satul Țigănești, ale boierului Șteful, ale lui Văsiu, ale lui Harvat, ale marelui postelnic Stoica, cu o țigancă, anume Sora, cu trei fete și cu un băiat, respectiv ale marelui vornic Ivașco.

1576 • Conform unei legi scoțiene romii trebuiau vânați, prinși și duși pentru judecată la Talbooth, în Edinburgh.

• În Valahia, călugărița Slavna și Stanca a Bengăi au vândut postelnicului Dumitru acest sălaș de țigani, pe nume Danciul și cu țigancă sa și cu fiii săi, pe nume Borcei și Ciupina. Alexandru Mircea a confirmat marelui postelnic Stoica ca să-i fie un țigan pe nume Târca. Pentru că acest țigan a fost de moștenire al jupaniței Maria din Ragul. Iar întru aceasta, niște țigani ai ei, pe nume Grozav și Voico și Murgoiu și Curchi, ei au furat 3 cai ai unor oameni, anume Stan din Suptdeleni și din Căpriorul, Albul și i-au prins furi de față. Deci i-au adus legați la domnia mea și au vrut să-l spânzure după fapta lor rea. Iar jupanița Maria nu s-a îndurat de acei mai sus-zși țigani, căci au avut copii, ci a dat pe acel țigan mai sus-zis, Târca, mai sus-zșiilor oameni, Stan și Albul, dinaintea domniei mele, de a plătit caii și mai mult jupanița Maria să nu aibă amestec cu acel țigan, Târca, ci să fie al lui Stan și al lui Albul. Iar apoi, Stan și Albul, ei au vândut pe mai sus-zsul țigan, Târca, mai sus-zsului dregător al doamnei mele, jupanului Stoica marele postelnic, pentru 500 aspri gata însă de a lor bunăvoie, dinaintea domniei mele și dinaintea tuturor dregătorilor domniei mele. Voievodul în cauză a întărit mănăstirii Glavacioc și toată partea Țigănușei, de peste toată ocina, pentru că a fost veche și dreaptă ocină și de moștenire a Țigănușei, iar monahiei Sara și nepoatei sale Caplea și țiganii anume: Bârjănoae cu copiii ei și Necula cu copiii ei și Bobina cu copiii ei și Măilata cu copiii ei, pentru că mai sus-zisele sate și țigani îi sunt de moștenire de la tatăl său Baldovin pârçălabul. Un alt act al voievodului prevede faptul că și iar să fie slugii domniei mele Manea un țigan, anume Dragomir, și cu țigancă sa, pentru că a furat Dragomir niște cai ai lui Mihnea din Craiova și a fost dovedit hoț de față și au vrut să-l spânzure. Iar mai sus-zisa slugă a domniei mele, el l-a răscumpărat de la spânzurătoare, de i-a dat lui Mihnea pârçășului 3 vaci și 100 de aspri și a dat banii lor 300 aspri dinaintea întregului sat Grămățici. Documente de confirmare a posesiei au mai primit în acest an și Vlaicu logofătul, Șuica pârçălabul, Mihnea vistierul, Codrea logofătul, Sârbu logofătul, precum și mănăstirea Govora.

1577 • La Aylesbury au fost judecați și condamnați la spânzurătoare un grup de romi englezi, ce cuprindea șapte bărbați și o femeie, care duceau modul lor de viață tradițional, intrând sub incidența legislației represive engleze anti-vagabondaj.

• În Valahia, egumenul mănăstirii Mislea, Teofil, a vândut logofătului Coresi și o țigancă, anume Sârma și un țigan, anume Dronțul. Voievodul Alexandru Mircea a confirmat marelui vornic Ivașco și postelnicului Albu, precum și mănăstirilor Vieroș și Cătăliu, printre altele, și stăpânirea asupra romilor robi, iar postelnicului Calotă i-a recunoscut proprietatea asupra unui sălaș de țigani, anume Bunica cu țigancă sa. Și boierul Voicilă a fost beneficiarul unui act emis de către domnitor: și (iar a cumpărat) Voicilă ocină în Țigănești a 4-a parte din partea lui Oanea de pretutindeni pentru 255 aspri. Și iar a cumpărat Voicilă de la Dobra, jupanița lui Stepan logofătul din Obidiți, o țigancă anume Stoica, pentru 600 aspri. Și iar a cumpărat Voicilă de la ...fostul egumen de la mănăstire de la Snagov o țigancă pentru 500 aspri. Și iar a cumpărat Voicilă de la Anghilina din Măgureni, fiica Cătălinei, o țigancă pentru 2 pietre de moară. Vlad logofătul și soția sa Caplea sunt menționați într-un document cu referire la romii robi: Și iar să-i fie lui Vladul logofătul un țigan cu țigancă sa, anume Stoican și Filipa cu copiii lor, pentru că a cumpărat acel sălaș de țigani de la cumnatul său Teodor, pentru 2 400 aspri de argint. Și iar să-i fie lui Vladul logofătul 1 țigancă, pe nume Negoita, din țigănia lui Vintilă din Cornățeni, pentru că a dat Vladul logofătul lui Vintilă altă

țigancă, pe nume Boba. Și iar să-i fie lui Vladul logofătul o țigancă, anume Maria, pentru că a schimbat Vladul logofătul cu Drăghici din Cornățeni, de a dat Vladul logofătul altă țigancă, anume Boba, țigancă pentru țigancă. Domnia a întărit logofătului Stan proprietatea asupra satului Răstăcelul și a robilor: Iar apoi, a cumpărat Stan logofătul niște țigani de la Marcea postelnicul, anume: Niva și Vlad și Vitan pentru un cal bun și a fost prețul calului 1 500 aspri, și pentru feregea de grana și pentru o dulamă de ciocârlat. Încă a cheltuit și multă cheltuială și a plătit datoriile lui Marcea postelnicul. Și să-i fie lui Stan logofătul un țigan anume Radul al Paraschivei, cu fiii, pentru că i-a cumpărat de la Badea din Comanca. Însă a cumpărat Dan vornicul din Eșalnița pentru 3 000 aspri și pentru 2 boi și pentru o dulamă de grana. Și iar să-i fie lui Stan logofătul un țigan, anume Gonțea și cu fiii, pentru că i-a cumpărat de la jupanița Caplea din Sălătruc pentru 4 250 aspri. Și iar să-i fie lui Stan logofătul un țigan, pe nume Postrăvan, pentru că l-a răscumpărat Stan logofătul de la furci cu 2 000 aspri. Pentru că a furat 4 cai ai unui om pe nume Vlașca din Sipot, și dinaintea lui Mihnea voievod. Și au vândut acești numiți oameni lui Stan logofătul acești mai sus-zisi țigani le a lor bunăvoie și cu știrea tuturor megieșilor din jurul locului. Alexandru Mircea a confirmat aceluiași boier Stan și alți țigani, anume: Tatul cu copiii săi și fiii săi și Stoica cu țiganca sa și cu fiii și Manea cu copiii săi și cu fiii săi și Dragolea cu fiii și Dina cu fiul ei, Dumitru. Mihnea Turcitul (1577-1583; 1585-1591) la rândul său a confirmat, în acest an, fiilor lui Ivan, marele medelnicer, jumătate din satul Pârvulești și țigani.

- La Frankfurt dieta imperială emite o legislație prin care interzice principilor să permită sau să tolereze modul de viață nomad al romilor, anulându-se orice tip de document care le era util în călătoriile lor, dorindu-se practic sedentarizarea și implicit asimilarea acestora.

1578 • În Țara Românească, Mihnea Turcitul a confirmat mănăstirii Argeș diferite sate, precum și țigani, de aceeași recunoaștere beneficiind și banul Calotă și soția sa Stana: Și iar a cumpărat Calotă banul o țigancă de la Stoica pentru 300 aspri de argint. Și iar să-i fie lui Calotă banul un sălaș de țigani, pe nume Bunic, cu țiganca sa, de la Pârvul din Crovna, pentru că s-au înfrățit Calotă banul cu Pârvul, de a dăruit Calotă banul pe fratele lui Pârvul cu un cal bun, prețuit 1 500 aspri, iar Pârvul, fratele lui Calotă banul, a dăruit pe fratele său Calotă cu acest sălaș de țigani care este mai sus scris, ca să fie doi frați nedespărțiți. Același Mihnea Turcitul dă câștig de cauză episcopului de Buzău în litigiul avut cu Dragomir, pentru un rob: Pentru că așa a pârât Dragomir pe părintele episcop Athanasie, înaintea domniei mele, că a ținut cu sila un țigan, anume Pavel. Iar întru aceasta, părintele episcopul Athanasie, el nu a ținut cu sila pe acel țigan, care e mai sus zis, ci l-a dat în mâinele slugilor lui Dragomir Roademei. Deci, părintele episcop, el nu a avut știre de atunci până acum despre acel țigan mai sus zis, nicicum și s-a jurat înaintea domniei mele că el nu știe de acel țigan. În perioadă, același voievod a întărit proprietățile și asupra romilor Dumitrei, lui Stoican și fraților săi, precum și logofătului Văsiu: Și iar a cumpărat Văsiu logofătul de la Calea, fiica lui Stanciul din Golești, un țigan, anume Iuga, cu toate ciocanele, pentru 1 100 aspri. Și iar a cumpărat de la Neaga, fiica lui Vâlcășin, o țigancă, anume Stana, pentru 650 aspri. De asemenea confirmare a beneficiat în epocă și postelnicii Drăghici și Giurgiu asupra unui sălaș de romi: să-și stăpânească țiganul lor, anume Opriș alăutariu, pentru că l-a cumpărat părintele lor, Stroe fost al doilea vornic, de la jupanița Despina din Drăgoești pentru 1 000 aspri de argint. Și a vândut ea acel țigan mai sus zis de a ei bunăvoie și cu știrea tuturor megieșilor din lor, din sus și de jos. Și l-au însurat pe acel țigan mai sus scris, de i-au dat o țigancă, anume Dobra cu copilul său, de moștenire lor. Iar apoi, acea țigancă, anume Dobra, mai sus zisă, ea a căzut în partea unchilor săi, a lui Giura și a lui Marco. Deci, tatăl lor, Stroe fost al doilea vornic, el a cumpărat-o pe acea țigancă mai sus scrisă de la frații săi, de la Giura și de la Marco, pentru 490 aspri gata și pentru un cal bun murg. Mihnea Turcitul a mai confirmat, printre altele, logofătului Drăghici un sălaș de țigani, anume Oprea și cu țiganca sa și cu toți copiii săi și Miho și Dobra și Marga, lui Lupu și lui

Manea ocine în Poeni și un țigan, anume Oprea, pentru că l-a cumpărat iarăși de la Badea din Baie pentru 1 000 de aspri, iar lui Neagoe, fost mare logofăt, o țigancă, anume Anca. În perioadă voievodul l-a împuternicit pe boierul Gherghe, să-și strângă robii fugiți: *Din mila lui Dumnezeu, Io Mihnea voievod și domn. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele boierului domniei mele jupan Gherghe fost al doilea sulger, ca să fie volnic cu această carte a domniei mele și sluga lui, anume Vlaicul și cu sluga domniei mele Marco armașul⁴ să adune toți țiganii lui, câți îi sunt de moștenire și de cumpărătură și de frăție și dar, oriunde îi va găsi în țara domniei mele, ori în țigănia domniei mele, ori în țigănie boierească, ori în țigănie a călugărilor și oriunde îi va găsi el, încă să aibă a-i lua. Și ori pe unde va avea țigănci măritate, el să dea țigancă pentru cealaltă țigancă. Iar dacă nu va da, să plătească țigancă pentru țigancă. Iar boierul domniei mele mai sus-scris, el să fie voinic cu această carte a domniei mele să-și ia averea sa. Și nimeni să nu cuteze să-l bântuie înaintea acestei cărți a domniei mele. Iar dacă i se va părea strâmb, să stea față înaintea domniei mele. Altfel să nu fie, după spusa domniei mele.* Domnitorul român a mai confirmat proprietăți ale mănăstirii Nucet, pe lângă satul Bădești, și încă multe sălașe de țigani, boierului Baciun un sălaș de țigani, lui Sibiu logofătul ocina Mușetească și un băiat de țigan, anume Voico, lui Neagoe postelnicul satul Pietroșani, părți din altele și țigani, iar clucerului Pârvu satele Perișor, Nebuna și părți în Sulari, precum șiniște țigani din țigănia sfintei și dumnezeștii mănăstiri ce să chiamă Coziia, anume feciorii Râpei, Gâta și Creciun, pentru că i-au cumpărat tatăl boierului domniei mele, jupan Stepan ce au fost clucer mare, de la părintele egumenul Mitrofan și de la toți frații lui, carii au lăcuit în sfânta mănăstire, drept 2 500 de aspri gata și drept zece vaci și drept doisprezece boi. Și iar să fie boierului domniei mele, Pârvului vtori clucer, un sălaș de țigani, anume Radul cu țiganca lui și cu copiii lui, câți va avea. Pentru că acești țigani au fost de moștenire ai lui Chirtop; deci Chirtop au fost ucis un om, de au murit, și neavând cu ce plăti deșugubina, ca să-și scoată capul lui de la pierzare, într-aceia tatăl boierului domniei mele, jupan Stepan biv vel <clucer> el au scos capul lui de la moarte cu patru mie cinci sute de aspri, iar Chirtop au dat lui jupan Stepan biv vel clucer acești țigani drept acești aspri ce s-au zis mai sus. Și iar să fie boierului domniei mele Pârvului cluceriu un sălaș de țigani, anume Drăgan cu țiganca lui și cu copiii lui, pentru că i-au cumpărat tatăl boierului domniei mele, jupan Stepan biv vel clucer, de <la> Marcia din Comanca, drept patru mie de aspri gata. Și iar să fie boierului domniei mele Pârvului vtori clucer un sălaș de țigani, anume Moldoveanul cu țiganca lui și cu copiii lui, pentru că l-au adus tatăl boierului domniei mele, jupan Stepan ce au fost clucer mare, pre acest țigan de la Țarigrad cu multă cheltuială de la niște turci, cu o mie cinci sute de aspri gata l-au cumpărat, iar țiganca lui o au cumpărat jupan Stepan biv vel clucer de la Stan, feciorul Oprei al lui Pădure logofătul, drept 600 aspri gata. Și iar să fie boierului domniei mele Pârvului vtori clucer un sălaș de țigani, anume Vladul cu țiganca lui și cu copiii lui și Pavel cu țiganca lui și cu copiii lui, pentru că acești mai sus ziși țigani au fost bătrâni și drepti de moștenire ai lui jupan Stepan vel spătar și ai jupânesei lui, Caplei. Deci au dat și au înfrățit pre tatăl boierului domniei mele, jupan Stepan biv vel clucer de a lor bunăvoe, ca să le fie lor vecinică pomenire. Și iar să fie boierului domniei mele, Pârvului vtori clucer, un țigan, anume Mărin, pentru că l-au adus și l-au cumpărat de la Țarigrad tatăl boierului domniei mele, jupan Stepan biv vel clucer, de la niște turci cu o mie de aspri, iar țiganca lui o au cumpărat din Brașov, de la Pătrărești, drept 600 de aspri gata. Și iar să fie Pârvului cluceriu doao sălașe de țigani, anume Tatul cu țiganca lui și cu copiii lui, pentru că i-au scos tatăl boierului domniei mele jupan Stepan biv vel clucer de la Turn (sic) cu multă cheltuială, cu patru

mie de aspri gata. Și iar să fie Pârvului cluceriul un țigan, anume Curuia, pentru că l-au cumpărat tată-său, jupan Stepan vel clucer, de la Oprea comisul și de la Dărști, drept o mie de aspri. Și iar să fie Pârvului cluceriul o țigancă anume Vasilica, pentru că o au cumpărat de la Stoica Ghidiia paharnicul, drept 400 de aspri. Și iar au cumpărat Pârvul cluceriul un țigan, anume Manea săbierul cu țiganca lui și cu copiii lui, pentru că Manea, el au furat doi cai ce au fost ai lui Neagoe din Breasta. Deci Neagoe l-au prins cu caii lui și au vrut să-l spânzure ca pre un hoțu. Iar într-aceia, boeriul domnii mele Pârvul cluceriul, el l-au răscumpărat de la Neagoe drept o mie de aspri. Și iar să fie Pârvului cluceriul niște sălașe de țigani, anume Stan cu feciorii lui și Radul cu feciorii lui, pentru că. acești țigani au fost de moștenire ai sfintei și dumnezăieștii mănăstiri ce să chiamă Bistrița. Deci au fost fugit preste munte. Și încă au fost și alte sălașe de țigani, de toate au fost șapte sălașe. Deci într-aceia, răposatul părintele domnii mele Io Alexandru voievod au fost trimis pre jupan Stepan, boeriul domnii sale ce au fost clucer mare, în Țara Ungurească, în slujba domnii sale și au aflat acolo în cetate, în Sebeși, șapte sălașe de țigani. Deci jupan Stepan vel clucer au făcut frăție cu Bucșoniță bolgariul din cetate, de l-au dăruit pentru acești țigani cu un cal turcescu, prețul lui trei mie de aspri, și cu opt porci grași și încă mult au cheltuit până au scos pre acești țigani de preste munte. Deci au trimis de au venit egumenul de la sfânta mănăstire Bistrița și au vrut să ia pre acești țigani de la jupan Stepan vel clucer, iar jupan Stepan vel clucer pre amândoi i-au cumpărat de la părintele egumenul de la sfânta mănăstire Bistrița, a do-oara, drept doaoă mie de aspri și drept o plașcă de cinci sute de aspri și drept doi boi. Și iar să fie Pârvului cluceriul doao sălașe de țigani anume Polea cu țiganca lui și cu copiii lui și Dumitru cu țiganca lui și cu copiii lui, pentru că au miluit răposatul părintele domnii mele Io Alexandru voievod pre cinstitul dregătoriul domnii sale jupan Stepan vel clucer, pentru slujbele ce i-au slujit domnii sale prin țări streine, cu vărsare de sânge. Și iar să fie boeriului domnii mele Pârvului vtori clucer un țigan, anume Ciopârtan, feciorul Râpei, pentru că i l-au dăruit cumnatu-său, Radul postelnicul, feciorul lui Matei. Iar într-aceia, Pârvul cluceriul, el au dăruit pe cumnatu-său Radu postelnicul cu un cal bun. Și iar să fie boeriului domnii mele Pârvului vtori clucer un sălaș de țigani, anume Stoica cu feciorii lui, pentru că l-au cumpărat de la Hamarade și de la Barbul din Dobrești, drept o mie și doaoă sute de aspri. Și iar să fie Pârvului cluciarul un țigan, anume Opriș cu țiganca lui și cu copiii lui, pentru că i-au scos boeriul domnii mele jupan Stepan biv vel clucer din Țara Turcească, din cetatea Odriului, cu multă cheltuială, de au dat patru mie de aspri; iar pre feciorul lui Opriș țiganul, anume Stoica, el l-au dat la un copuzar turc, anume Curtu, de l-au învățat cu capuzul și i-au dat a mie cinci sute de aspri și un cal și o plașcă. Și iar să fie Pârvului cluceriul un țigan, anume Lupul cu feciorii lui, anume Mâra și Vladul și Stanciul și Radul și Mușat, pentru că acești țigani, ei au fost furat niște cai a unui om, anume Stanciul Cara din Comoșteni, iar Stanciul au vrut să-i dea să-i spânzure pe acești țigani, iar alt om, anume Mușat, feciorul Batișoaei din Marotin, el i-au răscumpărat de la furci. Iar jupan Stepan vel clucer, tatăl boeriului domnii mele Pârvul cluceriul, au cumpărat pre acești țigani de la Mușat drept o mie și patru sute de aspri și zece boi. Iată că în acest an țiganul Lupul și cei cinci feciori ai lui, condamnați la spânzurătoare, ca hoți de cai, au fost răscumpărați de la furci de către Mușat, feciorul Batișoaei din Marotin.

- În acest an este semnalat un caz interesant de încredințare în ucenicie a unui rob lăutar unor muzicanți turci. Astfel boierul Ștefan l-a încredințat pe un anume Stoica, fiul romului rob Opriș la un *cobzar turc*, anume Curtu, de l-au învățat cu cobuzul și i-au dat 1.500 de aspri și un cal și-o ploscă.
- Regele Poloniei, Ștefan Bathory (1575-1586), promulgă un edict care prevede sancțiuni aplicate împotriva celor adăpostesc romi, aceștia fiind pedepsiți ca și complici ai infractorilor.

• În Danemarca, episcopul de Fyn a transmis preoților săi să nu efectueze căsătorii între romi și să-i îngroape în afara bisericii, ca și cum aceștia ar fi fost turci, adică păgâni.

1579 • În Țara Românească, Mihnea Turcitul emite și în acest an o serie de documente în care confirmă proprietatea boierilor sau mănăstirilor asupra romilor robi, cum sunt cele emise în favoarea lui Badea logofătul, a jupanițelor Calea, Rada și Vlădaia sau a clucerului Dumitru și jupaniței lui, Calea, a portarului Balea și a lui Ștefan logofătul, a lui Vitan și fraților săi, a lui Staico postelnicul, jupâniței Elina, soția lui Dragomir armașul, întărindu-i stăpânirea asupra satului Tâmburești, precum și *a un sălaș de țigani, anume Colilea și cu copiii săi*. Același voievod a reconfirmat logofătului Sibiu și în acest an stăpânirea supra unui *copil de țigan, pe nume Voico, pentru că l-a făcut un țigan al lui Sibiu logofătul cu o țigancă a jupaniței Neacșa din Cioce<ani. Și a avut Sibiu logofătul pâră>înaintea domniei mele cu jupanița Neacșa. Și așa pâră jupanița Neacșa că n-a fost făcut acel mai sus-zis copil <de țiganul lui Sibiu logofătul> ci este făcut de alt țigan. Iar apoi, jupanița Neacșa, ea s-a împacat de bunăvoie cu Sibiu logofătul, <să-i rămână lui Sibiu logofătul acel copil> de țigan, anume Voico. Și a dat Sibiu logofătul pentru împăcare jupaniței Neacșa 100 aspri. <Și a schimbat Sibiu logofătul o> țigancă <cu ... să fie> țigancă pentru țigancă. Și iar să-i fie lui Sibiu logofătul o țigancă, pe nume Marica, pentru că ... <Și> au vândut <mai sus-zișii oameni> ocinele și țiganii de bunăvoia lor și cu știrea tuturor megieșilor din sus și din jos și dinaintea domniei mele. Mihnea Turcitul întărește mănăstirii Mărgineni un sălaș de țigani, anume Drăghici croitorul și cu țiganca sa ... un țigan, anume Sas. Un alt document al voievodului se referă la faptul că *iar a cumpărat Giura un țigan, anume Șurchi, de la Albul din Ceparu pentru 800 aspri. Și iar a cumpărat Giura doi țigani, anume Stoica și Lepa, de la sfânta mănăstire numită Cozia pentru 1 000 aspri și pentru un cal bun. Stoica, fost mare postelnic, a lăsat nepotului său Crețu printre altele și 2 țigănci, anume Zlata cu fiii și Dobra cu fiicele sale. Boierului Baciului i-a fost recunoscut ca să-i fie un țigan, anume Târca, fiul lui Vodă, iar vâtafului Badea un țigan, anume Jitea țiganul, pentru căci au fost căzut Stoica hotnogul din Dobrun într-o nevoie mare, cât au fost grea, pân la capul lui. Pentru aceia, Badea vâtaful, el au stătut înaintea Mitrei vel vornic, de au jurat și au scos capul Stoicăi hotnogul de supt sabie, iar după aceia Stoica hotnogul încă s-au înfrățit cu Badea vâtaful și au fost dat acest țigan ce scrie mai sus, ca să-i fie lui țigan ohabnic, iar Badea vâtaful, el au dăruit fârtatu-său Stoica hotnogul cu un cal foarte bun și frumos, prețul lui au fost 600 de aspri. Și iar să fie lui Nan, feciorul Badei vâtaful, o țigancă anume ...⁵ și cu fie-sa, iar țiganul l-au fost dat Vladului logofătul și jupânesei lui, Neacșei, când au cununat pe Nan, feciorul Badei vâtaful, pentru ca să-i fie lui pomeană în veci. Mihnea Turcitul a confirmat și lui Jitian și fratelui său Stanciu proprietatea asupra unui sălaș de țigani, pe nume Micul și cu țiganca sa și cu fiii săi, pe nume Danciul și Betul, pentru că a cumpărat Jitian și fratele său Stanciul de la Sucală din Deși pentru 2 250 aspri gata. Și iar a cumpărat Jitian și fratele său Stanciul o țigancă, pe nume Neaga, de la Zaharia din Purcariu pentru 380 aspri gata. Domnia i-a recunoscut și banului Calotă și soției sale Stana, proprietatea asupra romilor: Și iar a cumpărat Calotă banul o țigancă de la Stoica pentru 300 aspri de argint Și iar să-i fie lui Calotă banul un sălaș de țigani, anume Bunic cu țiganca lui, de la Pârvul din Crovna, pentru că s-a înfrățit Calotă banul cu Pârvul, de a dăruit Calotă banul pe fratele său Pârvul cu un cal bun, pretuit 1 500 aspri, iar Pârvul fratele lui Calotă banul, a dăruit pe fratele său Calotă banul cu acest sălaș de țigani, care este mai sus scris, ca să fie doi frați nedespărțiți. Mihnea Turcitul a confirmat și mănăstirii Cățăluului diferite proprietăți: Și iar să-i fie sfintei mănăstiri țiganii, anume: Bobișteanu cu sălașul său și Florea cu sălașul său și Gonțu cu fiii săi și Tatalac cu sălașul său și Tabaca cu fiii ai și Pischinia cu fiii săi și Stan cu fiii săi și Costea cu fiii săi și Pătru cu fiii săi și Cuca cu fiii săi și Ungureanul cu fiii săi și Hârsu cu fiii**

săi și Vălean cu fiii săi și Copaci cu fiii săi și Manea cu fiii săi și Giura cu fiii săi și Fera cu fiii săi. Un alt document se referă de asemenea la proprietățile aceleași mănăstiri Cătăluiu: *Și iar au dat sfintei mănăstiri țigani anume: Bobișteanu cu sălașul lui și Florea cu sălașul lui și Gago cu sălașul lui și Gonțu cu sălașul lui și Tatalac cu sălașul lui și Tabaca cu sălașul lui și Pischinie cu sălașul lui și Stan cu sălașul lui și Costea cu sălașul lui și Vlaicul cu sălașul lui și Pătru cu sălașul lui și Copaci cu sălașul lui și Cuca cu sălașul lui și Stan faurul din Frumușani cu sălașul lui și Hârsu cu sălașul lui și Văleanu cu sălașul lui și Giura cu sălașul lui și Fiera cu sălașul lui și Brăneiu cu sălașul lui și Tudor. Clucerul Pârnu stăpânea, conform domniei, cel puțin un sălaș de țigani, anume Lăzan cu țiganca lui, anume Drăgana și cu copiii lor.*

- Augustus de Saxonia ordonă în decursul acestui an confiscarea documentelor de liberă circulație aflate în posesia romilor, precum și alungarea lor din Saxonia.
- Un grup de circa patruzeci de romi este judecat pentru vagabondaj prin ținutul Radnor din Țara Galilor.
- În Scoția se adoptă o nouă legislație anti-romă, în contextul în care regele Iacob al VI-lea și-a început domnia. Decretul, care se referă la romii stereotipic ca la o populație parazită numărându-i *egipteni*, prevedea și faptul că oricărei persoane de etnie romă puteau să-i fie bătute urechile în cuie într-un copac și, ulterior, tăiate.
- Portugalia readuce pe tapet măsurile anti-rome, dovada obtuzității acestora și a dorinței autorităților de a asimila prin orice mijloace populația romă constituind-o interzicerea de a purta de către femei a rochiilor *romani*, portul fiind perceput drept un obstacol în calea asimilării.

1580 • Un document, redactat în acest an, se referă la țigani din Valahia, veniți aici din Țara Ungurească. Tot în Valahia Mihnea Turcitul i-a confirmat boierului Dragomir, fost mare vornic, soției sale Maria și fiului lor Petru, printre altele și proprietatea asupra unor romi robi. Alte documente ale domnitorului de acest gen sunt emise în favoarea mănăstirii Bistrița, a jupânițelor Vișa și Neaga sau a vornicului Mitrea și a soției sale Neaga *ca să-i fie niște țigani, anume Belcio cu țiganca și cu fiii săi și cu ginerele său, Coțica, cu țiganca și cu fiii*. Domnia a confirmat vătafului Stoica și soției sale Stana și țigani anume: *Gurcă cu țiganca sa și cu fiii săi și Cârstea cu țiganca sa și cu copiii săi și Jintiță cu țiganca sa și cu copiii săi. Și iarăși un sălaș de țigani, anume Start cu țiganca sa și cu copiii săi*. Într-un alt act domnesc se face referire la tranzacțiile episcopului de Râmnic: *Și iar a cumpărat părintele episcop Mihail un țigan, anume Oprea țiganul, de la Păruș gelepul și de la Apostol gelepul cu 400 aspri. Și Oprea țiganul a fost al sfintei mănăstiri, numită Cozia. Și era pe atunci egumen Dorotei. Iar întru aceasta, a venit egumenul Eftemie, de a scos pe egumenul Doroteiu de la sfânta mănăstire mai sus zisă Cozia. Apoi în acea vreme era nevoie la sfânta mănăstire pentru iepele mănăstirii de un cal armăsar. <Iar întru> aceasta, părintele episcop Mihail, el s-a sculat de a dat acelei mănăstiri Cazia și egumenului Eftemie un cal armăsar și l-a dat la bun preț, a pus 1 000 aspri. Deci, acel țigan mai sus zis, Oprea țiganul, să-i fie părintelui episcop Mihail, Oprea țiganul dedină. Și s-au tocmit în fața tuturor fraților călugări, care oblăduiesc în sfânta mănăstire mai sus zisă, Cazia, și în fața întregului sobor. Și iar a cumpărat părintele episcop Mihail un loc și cu o casă și cu loc de livadă, lângă via episcopiei, de la Voico al Neagomireasei, pentru 800 de aspri gata. Iar părintele episcop Mihail pentru acei 800 de aspri, pe care i-a dat lui Voico pentru acele locuri, el a luat o țigancă, anume Maria, ca să-i fie dedină părintelui episcop Mihail pentru acei 800 de aspri. Iar locul acela pe care l-a cumpărat de la Voico, părintele episcop l-a dat sfintei episcopii, pentru acea țigancă mai sus zisă, Maria, la nimeni să nu aibă amestec cu Maria țiganca, ci să-i fie părintelui episcop Mihail. O altă față bisericască, Anania, fost mitropolit, a cumpărat preacinstitul părinte Anania un sălaș de țigani, anume Stoica și țiganca lui, anume Erina, cu copiii lor. Și a cumpărat de la Stana din Stăncești pentru 1 500 aspri. Și iar a cumpărat preacinstitul*

părinte Anania tot de la Stana din Stănțești un sălaș de țigani, anume Foltea și țiganca lui, anume Voica și cu copiii ei, pentru 1 800 aspri. Și a vândut Stana de bunăvoia ei. Și iar a cumpărat părintele Anania un țigan, anume Radul, de la Radul logofătul din Drăgoești pentru 1 000 aspri. Și iar a cumpărat părintele Anania de la Vladul comisul, soțul Samfirei, un sălaș de țigani, anume Dobromir și cu țiganca sa, pentru 1 500 aspri. Și au vândut Vladul comis și soția lui, Samfira, de bunăvoia lor. Și iar să se știe că Voico din Fileni a fost dator părintelui Anania 30 000 aspri. Și nu a găsit nimic ca să-i ia; a luat numai ce a luat o țigancă, anume Voica și cu fiii, Iar altceva nimic. Mihnea Turcitul a emis un act oficial și în favoarea Mitropoliei din Târgoviște: Și iar a cumpărat părintele vlădica Anania un sălaș de țigani, anume Stoica și cu țiganca lui, anume Erina, și cu copiii săi, de la Stana din Stănțești pentru 1 500 aspri. Și iar a cumpărat părintele vlădica Anania tot de la Stana din Stănțești un sălaș de țigani, anume Foltea și cu țiganca lui, anume Voica, și cu copiii săi pentru 1 800 aspri. Și a vândut Stana de bunăvoia ei. Și iar a cumpărat părintele vlădica Anania un țigan, anume Radul, de la Radul logofătul din Drăgoești, pentru 1 000 aspri. Și iar a cumpărat părintele vlădica Anania de la Vladul comisul, soțul Samfirei, un sălaș de țigani, anume Dobromir și cu țiganca lui, pentru 1 500 aspri. Și au vândut Vladul comisul și soția lui, Samfira, de bunăvoia lor. Și iar a cumpărat părintele vlădica Anania o țigancă, anume Voica, și cu fiii ei de la Voico din Fileni. Însă Voico a fost dator părintelui vlădică Anania 30 000 de aspri. Astfel părintele vlădica Anania nu a avut nimic ce să ia de la Voico, afară numai de acea țigancă, numele ei Voica, și cu fiii ei. Și iar a cumpărat părintele vlădica Anania un sălaș de țigani anume ... și cu țiganca sa de la Tudor din Valea Lupului, pentru 1 000 aspri.

- Prezența romilor este consemnată în Finlanda de către izvoarele istorice.
- Cronicarul elvețian Wuestisen scrie, la rândul său, despre *egipteni*.
- În spațiul elvețian, conform legislației emise în acest an, romii erau fie spânzurați, fie „eliberați” pentru a fi uciși în cadrul sinistrelor vânători de oameni. În Elveția, în perioada cuprinsă între secolele XVI - XVII, romii *cei fără țară* erau vânați, executați, torturați.
- Clerului suedez îi este reînnoită de către biserică interdicția de a boteza sau îngropa romii.
- 1581** • În Transilvania este emisă o ordonanță regală de către Sigismund Băthory în care s-a prevăzut că romii aveau dreptul să se bucure de libertate deplină. Practic principele reia vechea ordonanță regală emisă de către Matei Corvin la 1487.
- În Moldova, mănăstirii Pobrata îi sunt confirmate în posesie 36 de *sălașe de țigani*, posesie reconfirmată în 1593.
- În Danemarca este adoptată și promulgată o nouă lege care prevedea persecutarea romilor.
- În Moldova, domnitorul Iancu Sasul (1579-1582)dăruiește mănăstirii Putna 53 de familii de romi robi, cu un total de 184 de indivizi.
- 1582** • În Imperiul Otoman,romii sunt prezenți în calitate de artiști la festivitățile dedicate circumscrierii nepotului sultanului Murad al III-lea.
- În Spania documentele epoci atestă corporații ale romilor.
- 1583** • În Moldova, robii de mănăstirea de la Moldovița au părăsit moșia, fiind puși sub urmărire, numărul celor adunați de prin țară ridicându-se în acest an la cifra de 29 de *sălașe de țigani*.
- În Anglia este atestat *regele țiganilor*, Haniel Boswell, botezat în Londra, fiul lui Francis Boswell. Printre urmașii săi sunt personaje pline de culoare ca "Black Jack Boswell", "The Flaming Tinman" și "Hairy Tom". Familia Boswells au fost timp de secole una dintre cele mai mari și mai importante familii de romi din Anglia.
- 1584** • În regatul suedez al regelui Johan al III-lea (1568-1592) insula finlandeză Abo Turku sunt atestați deținuți romi cu nume suedeze, se pare o dovadă a locului de unde au venit aceștia în „Țara celor 1000 de lacuri”, Finlanda fiind, din secolul al XIII-lea până la 1809, provincie suedeză.

- În imperiului otoman, în cadrul unor festivități organizate de către pașa de la Buda, documentele epocii atestă prestația artistică remarcabilă a unui grup format din trei muzicanți romi.

1585 • În Transilvania, în orașul Cluj-Napoca autoritățile urbei au hotărât demolarea colibelor romilor veniți din alte părți, acestea fiind considerate un potențial pericol de incendiu. *Acei țigani streini s-au oprit aici pentru mai mult timp. Ca să se adăpostească, fac colibe care în câteva cazuri sunt mistuite de foc. Ca măsură de prevedere e rugat judecătorul prin intermediul voievodului tiganilor să se îndeparteze casele tiganilor streini, și să nu se mai tolereze, ca asemenea țigani streini să construiască case. (...hogy az idegen Czigányoknak kalibâyàat az Czigan Vaidàwall ethàrittassa Biro Uram és ne engeggien Idejen Czigànnak hàzat épitteny.*

- În jurul acestui an F. de Pavie, baron de Forquevaux, ajunge la concluzia că romii ar putea fi originari din Țările Române, insistând în acest sens pe asemănarea dintre portul moldovenelor și cel al femeilor rome. Baronul crede că *doar aceasta este deosebirea între aceste ființe rătăcitoare și femeile moldovence: anume că acestea sunt albe și bălaie și acelea negre, dar în mod artificial, folosind la spălat decoctii de buruieni.* Un alt cronicar, în speță B. Haquet, îi arată ca fiind cu părul negru ca tăciunele, ochii mari și negri, cu privire ascuțită și adesea sălbatică. *Doreau să trăiască liber și fără constrângeri, având niște "noțiuni superstițioase și proaste despre religie, la care nu prea se gândesc.*

1586 • Romii nomazi sunt expulzați din Lituania, Polonia și Belarus, de către autorități.

1587 • În Moldova, Petru Șchiopul anunța pe fostul pârcălab Miron că s-au împărțit bunurile răposatului hatman Dinga, între soție și cei trei copii, robii ajungând o parte să fie la jupâneasă, ca să se folosească cu dâșii, până când va fi ea vie, și o parte să se împartă în trei părți, cu Ionașcu și cu fratele lui Gligorie și cu sora lor Tudosia.

1588 • În Spania regele Filip al II-lea îngreșește dreptul romilor de a vinde diverse bunuri, cu scopul de a combate furturile. În epocă este redactat de către doi nobili spanioli un raport care reliefează într-o lumină nefavorabilă, chiar ostilă, modul de viață al romilor, recomandându-se printre altele plasarea copiilor până la zece ani în orfeline, după care trebuiau să învețe o meserie. Conform raportului trebuia aplicat în scop educațional și principiul separării bărbaților de femei. De asemenea, regele dă dispoziție funcționarilor statului aflați în America să-i trimită pe romi înapoi în Spania pentru - culmea ironiei - a nu-i înșela pe indienii americani. Colonia spaniolă Peru superior, actualmente Bolivia, anunță oficial că pe teritoriul său nu existau romi care să fie trimiși în metropolă.

- Dieta Transilvaniei decide desființarea primului "voievodat al țiganilor", datorită abuzurilor săvârșite de voievozi asupra propriilor supuși cu ocazia colectării impozitelor. Astfel taxele plătite de romi voievodului lor au fost desființate. Hotărârile Dietei au fost puse în aplicare în anul 1607.

1589 • În Danemarca regelui Cristian al IV-lea (1588-1648) romii care nu părăseau țara într-un termen fixat la trei luni de zile, conform unui decret lege, riscau pedeapsa cu moartea.

- În Norvegia, parte componentă a regatului Danemarcei și al Norvegiei, cu Islanda, Groenlanda și Insulele Feroe (1536-1814), a fost de asemenea aplicat ordinul care prevedea ca romii prinși în stat să fie închiși, averile lor confiscate, iar liderii grupurilor de romi executați fără milă.

1590 • Un text consemnat pe versoul gravurii intitulată *Zingara orientale, overo donna errante* din lucrarea despre costume tradiționale *Degli abiti antichi et moderni di diverse parti del mondo*, al lui Cesare Vecellio, ne oferă date despre modul de viață al nomazilor "zingari", care poposeau *trei zile într-un loc, trei zile într-altul.* În aceeași sursă este menționată divinitatea în care credeau romii, respectiv "regele din Calicut", Calicut fiind un port aflat în partea de sud-vest a Indiei. Practic accidental sau nu se face trimitere la originea indiană a populației romani.

1591 • În Brazilia a fost deportată din Portugalia, deținuta romă Maria Fernandes pentru furt de măgari. În prezent *Asociația pentru Conservarea Culturii Romilor* consideră că în Brazilia trăiesc circa un milion de romi, 300.000 dintre ei fiind nomazi.

1593 • În spațiul mioritic în cele circa 8.000 de documente istorice, redactate în perioada 1593-1653, romii sunt amintiți în aproximativ 800 de documente, deci într-un procentaj de 10%. Din totalul scrierilor despre romi mai mult de jumătate, în speță un număr de 452 de documente, fac referire la tranzacții de vânzare-cumpărare a robilor romi. Prețul robilor înregistrează o creștere semnificativă începând cu sfârșitul secolului al XVI-lea, astfel că cuantumul cantității de argint plătită pentru un rob rom a crescut de la 366 grame în 1593, la 1299 grame în 1653. La începutul secolului al XVII-lea o femeie romă era echivalentul unui cal bun, ce valora circa 4000 de aspri, consemnându-se și schimburile robilor pe boi, vaci, oi etc. Într-un act de vânzare-cumpărare, boierii Constantin și Mogoș, fiii lui Mogoș logofăt din Păulești, vând Mănăstirii Mislă un sălaș de robi, care îi includea pe Neagoe cu femeia lui Banași cu copiii lor, Stana, Dobra, Lepădat și Neag, cu tot cu *bucate, stupi, vacă, bou*.

1594 • În Scoția, căpitanul Baillie a fost executat în Edinburgh pentru falsificarea Marelui Sigiliu. Oricum clanul Baillie este unul dintre cele mai vestite clanuri de romi scoțieni, reprezentanții amintitei familii fiind surprinși de documentele istorice în diverse situații. Astfel, în secolul al XVII-lea, căpetenia romă William Baillie, a fost descris ca un gentelman frumos, manierat și bine îmbrăcat, ca un bun tinichigiu, precum și ca unul dintre spadasiinii cei mai iscusiți ai timpului. În 1698 mulți membrii ai familiei sale au fost condamnați la moarte sau au fost deportați, fără ca acest lucru să-l afecteze direct, datorită influenței de care se bucura permițându-i-se să rămână în țară. În cele din urmă William Baillie a fost ucis în 1724, într-o luptă. Un alt reprezentant al clanului amintit, pe nume Matthew Baillie, era căsătorit cu o anume Mary Yorkston sau Yowston, considerată *regina romilor*, descrisă drept o hoată inegalabilă. Peter Bailley, la rândul său cunoscut sub numele de "Pate", a fost un virtuos al vioarei, unul dintre artiștii apreciați de publicul scoțian. Cu toate acestea, familia rivală Faa, cataloga rivalii Baillies ca fiind o adunătură de hoți și vagabonzi.

1595 • În Moldova, boierul de origine romă, Ștefan Răzvan, devine domn al Moldovei, în perioada 3 mai 1595 - august 1595, luptând contra turcilor alături de Mihai Viteazul și de Sigismund Bathory. De altfel, Ștefan Răzvan a fost comandantul gărzii principelui transilvănean, iar anterior urcări pe tronul Moldovei, în locul lui Aron Tiranul, Ștefan Răzvan a îndeplinit funcția de hatman. *Acest Răzvan era născut în Moldova, dintr-un tată țigan și o mamă moldovancă. El intrase de tânăr în armia polonă și, deosibindu-se printr-o vitejie neobicinuită în războiul polonilor cu muscalii, fu din simplu soldat ridicat la cele mai înalte trepte ostășești de craiul Poloniei, Ștefan Bathori. În urmă întorcându-se în Moldova, intră în slujba lui Aron Vodă, care îi dăde rangul de agă și îl trimise la mai 1593, sol la Sigismund Bathori. Apoi, Răzvan primi de la Aron comanda gvardiei sale de unguri. El trase la sine dragostea acestor ostași și izbuti, după cum văzurăm, cu ajutorul lui Bathori, a răsturna pe domnul său și a se urca astfel în locu-i, pe un tron de care se făcuse vrednic prin vitejia lui. Capturat de către Ieremia Movilă după bătălia de lângă Areni, de la 3 decembrie 1595, Ștefan Răzvan a sfârșit tragic. Printr-o cruzime înspăimântătoare el (Ieremia) porunci a pune pe Răzvan la caznă, apoi îi tăie nasul și buzele, și după aceea puse de-l trase în țeapă, espuindu-l astfel – priveliște de jale – la armie și la locuitorii țării. În minutul în care mult nenorocitul Răzvan Vodă gemea de dureri pe țeapă, cu o crudă barbarie aduseră pe fratele său înaintea lui de-i tăiară capul. L-această vedere, durerea morții fratelui său adăogându-se la a sa, Răzvan deodată se ridică, țâșni pe țeapă, întinse brațile către dragul său frate și într-această mișcare își dăde sufletul.(...) În drumul ce merge de la Suceava la Baia și până astăzi se arată și se pomenește movila lui Răzvan Vodă, loc unde zac, neuitate de popor, oasele viteazului domn. Astfel de cumplită moarte avu acest bărbat pe care meritul său și norocirea îl înălțase din pulbere pe tronul patriei sale. Născut țigan, dintr-un neam osândit de veacuri la robie, el*

fu încă o dovadă puternică că în ochii providenții nu sunt popoare alese și popoare osândite, că ea răspândește deopotrivă îndurările sale peste toți oamenii, fără osebite de nație și clasă, puind pe fruntea fiecărui pecetea dumnezeirii și declarându-l cu drepturi deopotrivă ca toată omenirea, în libertate, la egalitate, la virtute și la adevăr.”

- Apare la Frankfurt lucrarea lui M. Crusius, *Annales Suevici*, în care autorul se referă și la romi.

1596 • În Anglia un număr de 106 bărbați și femei de origine romă au fost condamnați la moarte, însă din fericire pentru ei doar nouăau fost executați, ceilalți demonstrând că s-au născut în Anglia. Numărul inițial al arestațiilor a fost de 196, după proces liderul cetei, Wiliam Portington, fiind desemnat să-i conducă la locurile de baștină în opt luni de zile.

1597 • În Franța regelui Henric al IV-lea (1589-1610), adunarea din Lanquedoc interzice ca cetele de romi să fie permise în orașe sau să primească documentele de liberă circulație din partea autorităților

- În Anglia, într-o lege referitoare la combaterea vagabondajului, romii sunt asociați explicit haimanalelor, cerșetorilor sau vagabonzilor. Printre altele se face referire și la deportarea în colonii a romilor ca măsură coercitivă survenită după promulgarea decretului. Oficial romii au fost transportați în colonii pentru a scăpa Anglia de "pungași incorigibili" și pentru a oferi coloniilor forță de muncă ieftină.

- În Scoția, Iacob al VI-lea emite un nou set de legi anti-rome, precum și decrete pentru combaterea și pedepsirea trândăviei și a vagabondajului.

- Cărturarul olandez Bonaventura Vulcanius publică o listă de 71de cuvinte din limba romani cu o traducere latină, sub titlul *De Nubianis erronibus, quos Itali Cingaros appellant, eorumque Lingua*, ce reprezenta un capitol distinct al cărții sale cu titlul *De lit[t]eris et lingua Getarum siue Gothorum. Item de notis Lombardicis. Quibus accesserunt specimina variorum linguarum* publicată la Leiden, în decursul acestui an. Despre demersul său științific și utilitatea studiului lingvistic în cauză, cronicarul olandez ne informează că *nomazii sunt hoți ca și cingarii aceștia, vlăstarele lor, care au păstrat nu numai obiceiurile strămoșilor lor și nerușinarea înșelătoriiilor, dar și limba; din această limbă dăm și noi aici câteva pilde, nu doar ca să-i combatem pe cei care bat câmpii, afirmând că această limbă a fost plăsmuită de către ei înșiși și că nu se folosește nicăieri pe pământ decât numai între acei nomazi cingari. Afirmăție căreia, pe buna dreptate, nu trebuie să i se dea crezare. Autorul credea că nubienii care rătăcesc în cete, fără a avea un loc anume de ședere (...) prin toata lumea, sunt originari din Egiptul de Jos, locație de unde, cu circa 160 de ani în urmă, au fost alungați din teritoriile lor de către sultanul Egiptului și, rătăcind, ca cerșetori, prin Palestina, Siria și Asia Mică, după ce trecură Hellespontul au venit în număr necrezut de mare în Tracia și în regiunile din jurul Dunării., cronicarul menționând și numele metropolei romilor, respectiv *Gondari*, fiind chiar trecut în *mapamondul turcesc*.*

1598 • În Anglia a fost elaborat *Act for the Punishment of Rogues, Vagabonds, and Sturdy Beggars* care a provocat ulterior deportarea a multor romi în coloniile din America între 1614-1776, precum și în Australia în perioada 1787-1868.

- În Scoția este înregistrată o plângere adresată consiliului de coroană, în care sunt implicați, cu un rol secundar, și un grup de romi nomazi care călătoreau prin spațiul scoțian.

1599 • În spațiul mioritic *o ceată de lăutari-țigani, cântând imnuri naționale* participă la festivitățile organizate cu ocazia intrării domnitorului Mihai Viteazul în Alba Iulia, astfel că descinderea domnitorului în cetatea unirii *s-a făcut în sunetul viorilor țigănești, care știau să cânte pentru toate ceasurile din viața omului, ceea ce denotă că alături de cei 8 trâmbițași, care mergeau înainte erau și viori țigănești.*

1600 • În Țările Române un rob rom se vindea în acest an contra unui cal. În 1613 două femei rome au fost tranzacționate contra a doi cai. La 1640 o femeie romă a valorat doi boi, iar în 1641 un rom

a fost dat *pentru un poloboc de miere, prețuit drept 10 galbeni*. Doi ani mai târziu un rob era evaluat la 100 de vedre de vin, iar în anul 1709 un boier a vândut unui turc un rom pentru 40 de vedre de vin.

- Un tribunal din Luxemburg a judecat un grup de romi acuzați de furt, susținând că *nu socotește a fi ceva rău să-ți însușești în felul acesta găinile, ținând cont că vulpile, care sunt animale fără judecată, mănâncă așa de multe; cu atât mai pe bună dreptate trebuie să le mănânce țigani, care sunt ființe înzestrate cu judecată căci trebuie și ei să trăiască*.
- În Valahia și Moldova, lăutăria era percepută la 1600 ca o ocupație nedemnă, o meserie rușinoasă specifică doar robilor romi, din acest motiv căsătoria cu un lăutar fiind inechivoc interzisă prin lege: *alăutarul care le zice cu vioara și alăuta și pre la soboruri, și pre la munte, pre la târguri, nu poate să ia fată de om bun sau de boiaru, că unii ca aceia sunt batjocura lui Dumnezeu și a oamenilor*. Lăutăria se transmitea ereditar, practicându-se în cadrul unui grup restrâns, se învăța „după ureche”, instrumentele lăutarilor fiind vioara, cel mai important și de departe mai răspândit instrument al lăutarilor, dar și altele mai vechi sau mai noi cum erau lăuta, țambalul, acordeonul, basul adică violoncelul și contrabasul, cobza, chitara, cimpoiul, fluierul din lemn de salcie, de plop sau de trestie, tamburina sau clarinetul.

IV. Vina de a fi rom în secolul al XVII-lea

Destinul anistoric al romilor a evoluat într-o Europă, care în acest secol a fost marcată istoric de fondarea coloniilor britanice în America de Nord, de explorarea Australiei și Oceaniei, de fondarea Quebecului francez, de Războiul de Treizeci de ani, de decăderea Spaniei, de transformarea Angliei în stăpâna mărilor, de înfrângerea turcilor sub zidurile Vienei, de ofensiva Habsburgilor înspre centrul Europei cu implicații profunde și în spațiul românesc, Transilvania ajungând sub dominație austriacă la finele secolului, în condițiile în care, în veacul al XVII-lea cele trei Țări Române au beneficiat de același statut internațional, fiind subordonate turcilor. În cea ce privește pe romi, secolul al XVII-lea nu a fost unul prielnic lor, legislația represivă și atitudinea ostilă a autorităților și a societății europene, ca și caracteristică dominantă a sfârșitului de secol XVI, perpetuându-se și căpătând accente noi și în decursul acestui veac. Nomazii de cele mai multe ori se aflau între ciocan și nicovală, fiind paradoxal proscrisi în țara lor, riscând hăituirea în condițiile emigrării în alte locații ale continentului, rămânându-le astfel ca unică alternativă evitarea perpetuă a primejdiei, care nu mai era un scop existențial, ci un mod de viață.

1601 • Începând cu acest an, pe parcursul începutului de secol XVII, legislația spaniolă devine mai dură în materie de romi, interzicând populației *gitanos* chiar și creșterea sau deținerea de cai. Populației locale i se acordă permisiunea de a forma grupuri armate pentru ai vâna pe *gitanos*.

1602 • Apare studiul lui M. Freher, *Andreae Presbyteri... chronicon de ducibus Bavariae*, în care se face referire și la romi.

1603 • În Anglia regelui Iacob I Stuart, instaurat după moarte reginei Elisabeta, concomitent și rege al Scoției, Consiliul de Coroană intervine cu o lege în combaterea vagabondajului și a infracțiunilor, noua legislație nuanțând pe marginea deportării romilor în colonii, menționând concret posibilele destinații pentru deportați. Astfel populația *romanichal* ajunge în America la Newfoundland sau în Indiile de Vest, Jamaica și Barbados, alături de "hoți, cerșetori și prostituate", dar și în state europene ca Franța, Imperiul romano-german, Spania sau Țările de Jos. Romi ajung totuși cu predilecție în coloniile americane alături de ceilalți deportați, în speță infractori de drept comun.

• În Luxemburg, un mercenar pe nume Jean de la Fleur a fost judecat pentru intrarea în țară, încălcând prevederile unui decret care interzice *figanilor* să intre în Marele Ducat. Primele cete de romi au descins în ducat în secolul al XVI-lea, luptând cu romii veniți ulterior din spațiul german și Franța, pentru exclusivitate și supremație teritorială.

1604 • În Imperiul Otoman, sultanul Ahmed I (1603-1617) fixează la 180 de asperi, pentru musulmani, și 250 de asperi, pentru creștini, impozitele pe care trebuiau să le plătească până în 1605 romii din aproximativ sudul Albaniei și nord-vestul Greciei de azi, indiferent dacă erau nomazi sau sedentari. În imperiul turc romii dansatori erau foarte căutați pentru reprezentații efectuate cu ocazia sărbătorilor specifice turcilor.

• Carol al IX-lea al Suediei (1604-1611), pentru a motiva persecuțiile anti-rome, îi acuză pe aceștia, într-un decret, de spionaj.

1606 • Henric al IV-lea al Franței interzice în acest an romilor să formeze grupuri de peste patru persoane, fiind catalogați drept "vagabonzi și răi."

1607 • Un grup de romi dansează într-o reprezentație derulată în fața regelui Franței și a curții sale la castelul de la Fontainebleau. În Franța reprezentațiile romilor se consumau la acea dată prin piețe și pe străzi în orașe, precum și în localitățile rurale

• În Spania, Fray Melchor de Huelamo propune arestarea romilor și condamnarea acestora la galere.

• În documentele militare franceze este amintit căpitanul rom David de la Grave, în regiunea Provence. În următoarele trei decenii, căpitanul în cauză mai este amintit de doisprezece ori, fapt ce vorbește de la sine despre meritele militare ale acestuia. De asemenea, tot în actele oficiale, este

atestat ulterior și căpitanul rom Jean de la Grave.

1609 • În Valahia, vistierul Papa cumpără de la Ivan din Cojești pe Tiplea zlătar, cu femeia lui cu tot, cu suma de 1800 aspri, același vistier cumpărând de la Necula pe potcovarul Carstian cu 2000 aspri, iar de la boierul Coltea pe romul Cota care, fiind *faur*, a costat 2600 de aspri.

- Consiliul de Coroană al Scoției a adoptat o lege privitoare la romi, care prevedea pedeapsa cu moartea pentru *egiptenii nomazi*. Practic romii au fost condamnați, reținuți și executați pe baza stereotipiilor legate de originea lor etnică, fiind pedepsită sever și ospitalitatea arătată romilor. La puțin timp, romul Moses Faw înaintează o cerere către Parlament, care a fost aprobată, pentru a nu mai fi considerat infractor, în condițiile în care era, după cum susținea, un sedentar care respecta legea. Ulterior același individ a fost acuzat pentru că *vânează alături de țigani*, respectiv pentru practicarea modului de viață specific romilor, devenind proscris. Alături de alți trei romi din neamul său, Moses a fost spânzurat datorită unor jafuri comise în ținutul Selkirk, în actul de condamnare al romilor menționându-se că au avut, pe lângă vina de a fi *egipteni*, cutezanța de a rămâne în regat, în pofida prevederilor legii.

1610 • Ziarul francez Mercure Francois face referire la calitățile soldățești ale romilor, care pentru ziariștii francezi ai epocii trăiesc ca arabii și își duc cu ei nelipsitele vite. Remarcați în calitate de soldați în perioada războaielor religioase din Franța, derulate între catolici și hughenoti între 1562-1593, romii se evidențiază și în contextul războaielor de treizeci de ani, desfășurate între anii 1618-1648.

- În Scoția, Elizabeth Warrock de Potterrow a fost condamnată la Edinburgh pentru furt, fiind considerată o simpatizantă, respectiv adeptă, a modului de viață al romilor. În cazul în care ar fi fost acuzată de apartenența la etnia romă risca pedeapsa cu moartea, însă fiind numai "o adeptă", a beneficiat de clemență, astfel că a fost „doar” biciuită și alungată din oraș.

1611 • În Balcani existau și romi care se bucurau de o anumită prosperitate, astfel că, în Bulgaria contemporană, în epocă pașalâc otoman, în condițiile în care taxele anuale plătite de fiecare gospodărie de romi erau în jur de 25 de akșe, romul Ștefan și-a vândut casa din Sofia, magazinul din posesie și o livadă de pomii fructiferi, cu 2.400 de akșe. Cronicarul otoman Evlia Celebi (1611-1679) menționează faptul că majoritatea romilor din regiune erau sedentarizați, iar datele din registrele fiscale otomane reflectă sedentarizarea și bunăstarea romilor.

- În Scoția trei indivizi de etnie romă au fost spânzurați la Burrow Moor (în prezent Boroughmuir) în conformitate cu prevederile legi din 1554, respectiv Moyses Faa, David Faa și Johnnie Faa. Vina acestora a reprezentat-o faptul că s-au încapățânat să rămână în țară.

- Legislația spaniolă restrânge drastic profesiile pe care le puteau exercita romii.

1612 • Conte palatin al Ungariei, Gyorgy Thurzo (1609-1616) emite o legislație anti-romă, ordonând expulzarea tuturor grupurilor de romi veniți din Styria pentru a rătăci pe teritoriile Ungariei Occidentale. Documentul în cauză citează plângerile populației sedentare, care-i acuzau pe „țigani” de diferite infracțiuni, cum ar fi furtul calificat, în spețăfurtul din buzunare.

- În Anglia, la Londra, Samuel Rid publică *The Art of Juggling or Legerdemaine*, lucrare inspirată din cartea lui Samuel Rowlands (cca. 1573-1630), *Martin Markall, Beadle of the Bridewell*, redactată la 1608 sau 1610. Cert este că Rid face referire la lumea pungașilor, a vagabonzilor, a hoților, dar și la romii englezi și la liderii lor, respectiv *Kings of the gypsies*. Pe de altă parte se cuvine precizarea că informațiile sunt de o veridicitate îndoielnică, secțiuni mari fiind preluate din lucrările lui Thomas Dekker (cca. 1572-1632), dramaturg și pamfletar englez. Samuel Rid îl evocă pe Cock Lorel, *the most notorious knave that ever lived*, lider al infractorilor londonezi până în 1533, acesta prestând activitatea de tinichigiu drept acoperire a activităților sale ilicite, la care se face referire într-un vechi manuscris păstrat la

Maunder's Hall. El este atestat pentru prima dată la 1500, în *Cock Lorel's Boat*, fiind menționat și de către Robert Copland, la 1535, în *The Highway to the Spitalhouse* sau de către John Awdesley, la 1561, în lucrarea *The Fraternity of Vagabonds*. Aflăm astfel că Cock Lorel a condus și coordonat douăzeci și cinci de grupuri de infractori, în speță bande cu o structură similară cu cea a breslelor. Acest Cock Lorel prezintă interes în contextul tematicii analizate, deoarece este creditat cu o întrevvedere cu liderul egiptenilor, Giles Hather, la *The Devils Arse Apeak*, în Derbyshire, Samuel Rid susținând că la această întâlnire a fost conceput un limbaj secret, respectiv *Thieves' Cant, to the end that their cozenings, knaveries, and villainies might not so easily be perceived and known*. Giles Hather, la rândul său, menționat și de Thomas Awdesley la 1561, a devenit regele egiptenilor din nordul Angliei în jurul anului 1528, conform lui S. Ridegiptenii călătorind în grupuri de peste o sută de bărbați și femei, practicând magia, ghicitul, chiromanția, prestidigitația, încântând oamenii de rând, cu îmbrăcămintea lor exotică. Giles Hather a fost însoțit în periplul său specific romilor nomazi, de către regina țiganilor Kit Callot, *the Queen of the Egyptians*.

- Un tribunal francez cere tuturor egiptenilor să părăsească regatul Franței, într-un interval de două luni.

- Un grup de romi este înregistrat de documente în Scalloway, în insulele Shetland.

- În spațiul mioritic robul rom Dumitru a fost vândut, în documentul istoric care se referă la tranzacție menționându-se că *dirept un cal și dirept 600 bani (aspri) și mi-au dat fier, 20 oca, drept 200 bani, de mi-am făcut ciocane și mi-au dat o pereche de foi drept 1 galben, și am mai luat eu Dumitru țiganul ughi șase de m-am plătit de un Turc, ce mi-a căzut asupra*.

1613 • În Valahia domnitorului Radu Mihnea (1611-1616) este atestat un document redactat la Târgoviște în anul de grație 7121, adică 1613: *Din mila lui Dumnezeu, Io Radu voevod și domn a toată țara Ungrovlahiei, fiul marelui și preabunului, răposatului Mihnea voevod. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele jupaniței Stana, jupanița slugii domniei mele Pădure al doilea stolnic, ca să-i fie ei (...) și iar să se știe a iertat sluga domniei mele Pădure stolnic și jupanița lui Stana după moartea lor-o țigancă anume Hrusa- să fie liberă cu toți fiii ei, ori câți ar fi din trupul ei, pentru sufletul lor; nimeni să nu fie volnic s-o robească pe ea și cu fiii ei, ci să fie slobozi. Și care om ar voi să-i robească după moartea lui Pădure stolnic și jupaniței lui, să fie anatema și cu Aria și toți să petreacă la un loc, unde este foc nestins și viermi neadormiți în veci, amin.*

- În Spania, cunoscutul romancier Miguel de Cervantes Saavedra (1547 - 1616), publică *La Gitanilla*, respectiv *Țigăncușa*, nuvelă în care localizează patria strămoșilor romilor între Indus și Gange. India devine o opțiune serioasă, din acest punct de vedere. În scrierile din secolul al XVII-lea, tot acolo stabilind patria ancestrală a romilor și scriitorul german *Hans Jakob Christoffel von Grimmelshausen* (1622 -1676), în romanul *Der Abentheurliche Simplicissimus Teutsch*, publicat în 1669, sau cărturarul *Michael Moscherosch* (1601-1669). În *La Gitanilla* Cervantes scrie despre romi că *se nasc din părinți hoți, cresc cu hoții, învață carte de hoți și până la urmă ajung hoți cu ușorul și cu binișorul; iar pofta de a fura și furatul sunt la ei ca niște însușiri de nedespărțit, care nu li se mai smulg decât odată cu moartea*.

1614 • Anglia a început să deporteze din acest an, infractorii, vagabonzii, oamenii fără căpătâi, în coloniile de peste ocean, deportarea derulându-se între 1614-1775, destinațiile preferate fiind coloniile americane Virginia și Maryland.

1615 • În Danemarca este emis un nou decret în urma căruia romii sunt persecutați, în acestui secol căpitanilor de navă fiindu-le interzis să transporte etnici romi.

- În spațiul britanic, William Auchterlony de Cairny a fost acuzat de adăpostirea romilor pe moșia sa de la Balmedie.

1616 • Un grup de romi britanici, respectiv Johnnie Faa, James Faa, fiul său Moyses Bailzie și Helen Brown, soția lui William Bailzie, toți *egipteni*, au fost găsiți vinovați de încălcarea legii, dar regele Iacob I Stuart le-a arătat clemență.

- Guler, ca de altfel și Sprcher un an mai târziu, se referă la deosebirea esențială între vechii romi și cei contemporani lui, a căror singură preocupare este hoția.

- Consiliul de Coroană din Scoția hotărăște reiterarea legislației anti-rome, reamintind populației pedepsele pe care le riscă cei dispuși să-i ajute pe *vagabonzi, oaspeți nepoștiți, hoși și haimanale*.

- Același conte palatin al Ungariei, Gyorgy Thurzo, adoptă o serie de măsuri favorabile romilor, cărora li se permite practicarea meșteșugurilor specifice, stabilirea vremelnică pe moșii sau practicarea nomadismului. Documentul face referire la voievodul Francisc, care se remarcă prin prestarea unor servicii militare, contele palatin acordându-i un permis remarcabil de liberă trecere, în care printre altele, maghiarul menționează că *în timp ce păsările cerului au un cuib, vulpile – vizuini, lupii – culcușuri, iar leii sau urșii – bârlogurile lor, pe când fiecare animal are o locuință proprie, rasa egipteană pe care noi o numim „cingaros” merită, incontestabil, mila noastră (chiar neștiind dacă acest destin este rezultatul tiraniei unui faraon crud sau o lovitură a sorții). În virtutea cutumei lor străvechi, ei obișnuiesc să ducă o viață foarte dură, pe câmp și lângă mlaștini, lângă orașe, sub corturi destrămate. Astfel, tineri și bătrâni, adolescenți sau copii ai acestei rase au învățat, în afara protecției unui adevărat acoperiș, să îndure ploaia, frigul și căldura intensă; ei nu au moștenit nimic pe Pământul acesta, nu caută să locuiască în orașe, în locuri puternice, în sate sau locuințe princiare, ci rătăcesc mereu, fără a se putea odihni vreodată, în liniște, undeva, lipsiți de bogății și de ambiții, dar se mulțumesc zi de zi și oră de oră să caute, doar sub cerul liber, hrană și haine pe care le plătesc din munca mâinilor lor, folosind nicovală, foale, ciocane și clești(...) acest trib caută cu asiduitate - rătăcind din loc în loc, necunoscând pe nimeni bogat și nefiind însetat de glorie – hrană și îmbrăcăminte, plătind pentru asta oră după oră și zi după zi cu munca sa pe lângă nicovală, pe lângă foale, cu ciocanul și clești, în aer liber (..) . noi considerăm că acest trib merită compasiunea și toate privilegiile și vă rugăm să le oferiți – cu plăcere - ocazia de a se instala în mahalalele, câmpiile sau terenurile mai aride, pentru a-și ridica aici corturile lor și pentru a-și practica meseriile și stilul de viață obișnuite.*

1617 • În Transilvania, Dieta a hotărât desființarea voievodatului romilor, însă la 1754, într-o adresă de la Curte, se subliniază din nou desființarea voievodatului.

- În Valahia într-un document emis de Alexandru voievod se specifică faptul că romilor „li se spune în limba lor *Gavaoni*.” Mai mult de 750 de documente anterioare vorbesc doar despre „*țigani*”, fără a se aminti nimic despre *gavaoni*. Ulterior acestui document, mai sunt încă două ce-i numesc pe țigani simplu „*gavaoni*”. O vânzare a două familii, dintre care una era formată de un Dumitru „*gavaon covaci*” cu *Dochina* și trei copii, Radu, Stoica și o fată, iar a doua este pomenită simplu „*un sălaș de gavaoni*”, format din Bodea cu femeia Neaga și fiul, Albul. O primă explicație a acestui termen trebuie căutată, în primul rând, în limba romani. „*Gav*” înseamnă sat, „*gavutn/o, -e*” însemnând sate/an, -ni. O a doua, mai degrabă o coincidență, se referă la prenumele breton și galez, explicate de Thierry Kerreg. „*Gavaon*” ar fi o variantă a prenumelui „*Gauvain*”, ce provine din vechiul dialect breton sau galez, semnificând șoim, războinic sau rătăcitor. *Gavaon* este apoi o formă veche de scriere a cetății *Gabaon*, al cărui popor s-a aliat cu triburile israelite în momentul cuceririi Palestinei sub conducerea lui Iosua. Coincidență sau nu, „*Gavaon*” este și numele unei localități din nordul Indiei de astăzi. Această ultimă pistă de cercetare cred că ar merita luată în considerare într-o eventuală încercare de explicitare a termenului și de introducere a lui printre ipotezele stabilirii unui punct inițial în migrația vechilor romi spre vest. *Țigan, Rom și Gavaon* sunt trei denumiri extrem de vechi, acordate aceluiași popor, astăzi păstrându-se doar primele două.

- În Moldova, Radu Mihnea emite un act în care se menționa că o roabă a lui Dumitrașcu Ștefan se căsătorise cu un rob domnesc, boierul fiind nevoit să dea domnitorului, o altă roabă, nimeni alta decât fata lui Ventilă, *ce iaste după Toader Țiganul de la vistearul domniei mele de la ocnă*. Tot în Moldova, într-un document se specifică faptul că fostul mare vornic Nădăbaicu a făcut 773 curături în pădurile din jurul satului Sucmezău, cu *oamenii, vecinii și țiganii*.

- John Minsheu redactează un lexicon în care romii sunt descriși într-o lumină nefavorabilă, în conformitate în fond cu viziunea epoci asupra romilor.

- În Napoli s-a hotărât ca femeile rome care exercitau *arta magică* să fie încarcerate.

1618 • În Transilvania, conform documentelor, cu ocazia morții unui nobil, romii care l-au transportat cu doi cai au fost remunerați cu 1 florin.

- Debutează „Războiul de treizeci de ani”, caracterizat de numeroase atrocități îndreptate împotriva romilor. Conflictul s-a dus sub pretext religios, în realitate fiind vorba de lupta pentru hegemonie în Europa, Franța voind să își mărească influența continentală în detrimentul Imperiului romano-german și al Imperiului Habsburgic. Atrocitățile săvârșite împotriva romilor au fost folosite ca scuză de către naziștii judecați pentru crime de război, invocându-se acest precedent ca o normalitate istorică.

1619 • În Moldova, în vremea domniei lui Gașpar Grațiani (1619-1620), conform hatmanului Dumitrașcu Duca, un grup de *țigani domnești* au prădat satul Oșești.

- Robul de moștenire al boierului Răduțu, pe nume Oprea, fiindcă a omorât un om în bătaie, iar victima era un om liber, trebuia să plătească cu viața pentru fapta sa, fiind *osândit de pieire*, dar a fost răscumpărat *de ștreang* de către soția lui Răduțu, jupânița Calea, cu banii obținuți din vânzarea unei părți a zestrei sale. Astfel nu s-a ajuns la executarea pedepsei cu moartea datorită înțelegerii dintre părți, proprietara optând pentru răscumpărare în locul uciderii vinovatului, practică des întâlnită în epocă.

- În Spania, Filip al III-lea emite un decret care prevede alungarea romilor din regat în termen de șase luni, oferindu-le totodată și alternativa sedentarizării într-o localitate cu peste 1.000 de locuitori. Îmbrăcămintea specifică etniei, numele și limba romani au fost strict interzise. Pentru insurgenți pedeapsa legiferată a fost moartea. În acea perioadă, teologul Sancho de Moncada, profesor la Universitatea din Toledo, a militat pentru persecuții aspre contra romilor, susținând și necesitatea aplicării pedepselor cu moartea și combătând grija statului față de femeile și de copiii romi. În ciuda legislației represive un mare număr de romi erau soldați, inclusiv în regimentele de voloni, care deserveau regalitatea spaniolă în calitate de mercenari.

- În Valahia este redactat zăpădul lui Dumitru Țiganu, fiul lui Vreameș, document în care se specifică de către romul în cauză că *m-am vândut eu cu fâmeaea mea și cu totul jupânului Stan, neguțătorul (din) Târgoviște, de a mea bună voie să-i fiu țigan de moșie și de strămoșie*.

1620 • În Țara Românească, romii rudari sau aurari sunt menționați în hrisovul domnului Țării Românești, Gavrilă Movilă (1618-1620), emis către Mănăstirea Cozia, document în care se specifică despre rudari *cum au fost și mai nainte vreme ...și alți țigani câți vor fi șezând printre locuri ori meșteri de fier ori rudari*. Leon Tomșa, domnitor în țara Românească între anii 1629 - 1632, într-un hrisov emis către același locaș de cult, îndemna *să-și ia dăjdiile de la țiganii mănăstirii care sunt rudari*. Romii aurari din Transilvania, respectiv *băieșii*, se deosebeau de rudari, care căutau aurul în apele râurilor, prin faptul că scoteau aurul din pietrele munților, din așa-numite băi.

- Romul Stanciu *băiașul* o vinde în acest an pe *țiganca* Brândușa la doi negustori, în speță Necula și fratele său Gheorghe, contra sumei de 1600 de aspri. Tranzacțiile de acest tip, în care un membru al familiei era vândut de către ceilalți erau comune în epocă. Astfel în 1646 soții Dobre și Neaga, eliberați din robie, își vând fata lui Melchisedec, egumenul Mănăstirii Câmpulung, pentru 17 ughi, aceasta căsătorindu-se cu un rob al mănăstirii. Ca urmare a mariajului, fiica celor doi oricum ar fi devenit, conform legii, roaba așezământului religios. Un

an mai târziu, frații romi Ibraim Cacemac și Husu, *țigani turciți surlari*, nomazi, l-au vândut pe Husain, fiul fratelui lor Carali, înecat în Dunăre, cu 14 taleri egumenului Pahomie de la Mănăstirea Sadova. În acest an se face practic referire explicită la o categorie distinctivă a romilor, în speță la băieși. Pe parcursul derulării timpului istoric grupurile de romi, cu o identitate specifică, s-au diversificat. Actualmente romologii contemporani propun, printre criteriile de clasificare a romilor, criteriul istorico-juridic, criteriul conștiinței apartenenței la un neam sau criteriul socio-lingvistic. În cea ce privește criteriul istorico-juridic cercetătorii români menționează că, în perioada robiei romilor, aceștia puteau fi *mănăstirești* sau *preoțești*, dăruți de către domnitori anumitor mănăstiri, *domnești și ai așezămintelor publice*, deci ai statului, cu excepția celor de pe moșiile domnitorului, fiind nomazi, respectiv *boierești*, dăruți de către domnitori boierilor ca răsplată a devotamentului dovedit sau moșteniți. În funcție de activitățile prestate robii boierești puteau, conform aceluiași cercetător, fi *văcari*, *porcari*, *bivolari*, *herghelegii* sau *rândași*, *găinărese*, *secerători*, *slujnice/feciori în casă*, *bucătărese*, *spălătorese*, *cusătorese*, *pitari*, *sacagii*, *fierari*, *surugii*, *ciubotari*, *lăutari* etc. În cea ce îi privește pe romii domnești, aceștia aveau obligația de a achita taxe statului, respectiv domnitorului, putând presta, în contul impozitelor, diferite alte servicii, devenind *scutelnici* ori *ruptași*. Romii domnești erau fie *vătrași* sedentarizați fie *nomazi* adică *lăieți*, *lăieși*, *corturari* sau *șătrari*. Din această categorie a robilor domnești nomazi făceau parte *rudarii*, *aurarii* sau *băieșii* (inițial căutători de aur, ulterior reprofilați în prelucrarea lemnului devenind astfel *lingurari*, *fusari*, *corfari*, *rotari* sau *covătari*) dar și *căldărarii*, care prelucrau și mai prelucrează arama, confecționând cazane pentru țuică, căldări sau vase de bucătărie, *ursarii* sau *zavragii*, crescători și dresori de urși pentru spectacole, *pieptănarii*, care prelucrau osul confecționând piepteni, adesea confundați cu *cocalarii*, *zlătarii* sau *inelarii*, care prelucrau metalele prețioase, confecționând bijuterii, *ciurarii*, care confecționau ciururi, pentru cernut faina, *spoitorii*, care reparau, respectiv cositoreau căldările, cazanelor de țică sau vasele de bucătărie, confecționate de romii căldărari, *geambașii*, care se ocupau cu comerțul cu cai, *clopotarii*, care confecționau clopotele bisericilor, *netoții*, un neam considerat a fi sălbatic, izgoniți din Transilvania din ordinul împăratului habsburgic Josif al II-lea (1780-1790), romi trecuți în principate în categoria robilor *boierești*, prin trecerea lor, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, în proprietatea boierilor - acțiune de care nu a fost străin nici contele rus Kiseleff care între anii 1829-1834 a condus administrația militară rusească a Țării Românești - precum și alte grupuri de romi. Criteriul conștiinței apartenenței la un neam, face ca romii să fie divizați pe neamuri, în conformitate cu numele unui strămoș comun, posibil al unui lider exponențial, al unui proprietar de romi robi sau al localității de proveniență cum sunt *brădenii* sau *tismănarii*. Astfel, spre exemplificare, romii lui Ioan au devenit *ioneștii*, alte neamuri de romi contemporane fiind *bubuleștii*, *dănceștii*, *gaborii*, *modoranii*, *pituleștii* sau *boldenii*.

- În acest an Băjan se vinde ca rob preotului Iane Clisiarul contra a 17 ughi și 1000 de aspri, noul proprietar angajându-se să nu-l vândă, ci ca să-i fie „șăgan” de moștenire lui și copiilor lui.

1621 • Într-o perioadă în care domnitor era Radu Vodă, domn al Munteniei (1601-1602; 1611-1616; 1620-1623) și al Moldovei (1616-1619; 1623-1626), a fost redactat un act oficial, în care se specifica faptul că fiul sau fiica unui rom și al unei românce este considerat rom: *acei feciori ce au făcut cu acelea române să le fie țigani să lucreze cum lucrează țiganii până la un cap de păru*.

1622 • În Moldova, un preot a reclamat voievodului Ștefan Tomșa al II-lea (1611-1615; 1621-1623) pe un rom care la înșelat cu „bani răi”, făcuți de dânsul din aramă. Domnitorul Ștefan Tomșa a hotărât inițial ca romul să fie condamnat la moarte, dar vina romului a fost răscumpărată de un boier. Tot în acest an romul Dumitru, s-a vândut cu toate bunurile sale unui negustor din Târgoviște, urmând *să-i fie țigan de moșie și de strămoșie*, pentru un cal și

600 aspri. Negustorul i-a mai dat romului și 20 ocale de fier, în valoare de 200 bani, din care robul și-a făcut ciocane și o pereche de foi, evaluate la un galben.

- În Valahia, romii paharnicului Radu din Frijureni, i-au bătut pe călugării mănăstirii Mislea care veniseră să ia pe Ana, roabă a mănăstirii, fugită pe moșia paharnicului unde, probabil, se căsătorise. Romii nu au acceptat așa ușor să o lase călugărilor pe Ana, aplicându-le acestora o corecție dură.

- Ahasuerus Fritsch a publicat la Jena lucrarea despre romi, *Diatribes historica-politica de Zigenorum origine vita ac moribus*.

1623 • Paharnicul Radu vinde vistierului Hrizea pe muzicantul Stan „alautarul” și pe Preda pentru 25 ughi, adică 5000 de aspri.

1624 • Un grup de opt persoane dintre care doar două nu erau din clanul Faa au fost executate pentru modul lor de viață nomad. Aceștia au fost, conform actelor oficiale, căpitanul Johnnie Faa, Robert Faa, Samuel Faa, Johnnie Faa, Andrew Faa, William Faa, Robert Brown și Gawin Trotter, indivizi care au fost spânzurați în Burrow Moor. Soțiile și copiii condamnaților, în număr de unsprezece persoane, au fost exilate din Scoția de către regele Iacob al VI-lea, după ce anterior un tribunal i-a condamnat la moarte prin înecare, la cinci zile după spânzurarea celor opt bărbați.

1625 • În Moldova, în urma unei plângeri a mănăstirii Neamțului, voievodul Radu Mihnea a emis o „carte” prin care romii robi fugiți în Transilvania, erau chemați să revină, promițându-le că vor fi lăsați în pace, și că nu vor mai lucra nimic pentru domnie, *ci vor face treburile și poslușaniile mănăstirii*.

1626 • Șeriful din Haddington arestează un grup de romi acuzați de incendiere premeditată, aceștia fiind declarați nevinovați de către judecători întrucât au încercat să stingă incendiu. Totuși regele Carol Stuart îi condamnă la exil.

- Tot în Anglia regelui Carol I (1625-1649) este atestată înrolarea în armată a unor grupuri de romi, vagabonzi și cerșetori.

1627 • În Moldova, egumenii mănăstirilor și boierii au redactat o plângere, în care susțineau că robii nu mai puteau fi stăpâniți din cauza marilor sarcini fiscale și a obligațiilor în muncă ce apăsau asupra lor. Voievodul Miron Banovschi (1626-1629) a desființat obligațiile în muncă ale robilor boierești și mănăstirești către stat, dar sistemul a continuat să fie practicat. Tot în Moldova este emis un hrisov prin care Miron Barnovski dăruiește mănăstirii Putna 17 sălașe de romi cu 34 de suflete.

- În Muntenia feciorii armașului Nicola, Ciona și Gheorghie, care au omorât o femeie romă, roabă a mănăstirii Tismana, au venit la egumenul Theofil, *de am tocmis și am dat o țigancă, pri nome Poba*. Obligația materială a ucigașului unui rob față de stăpânul acestuia este astfel executată, fiind acoperită printr-un schimb echivalent.

1629 • În Moldova, într-o scrisoare se specifică faptul că lui Maței, *vătaf de țigani*, i s-au furat, de către un rom rob, 20 de taleri și o cupă de argint. Tot în Moldova un vătav de romi, care era și el rob, a reclamat un alt rom rob care-i furase din casă 20 de taleri și o cupă de argint. Condamnat „la pierzare”, acesta a fost scăpat de soția unui mare logofăt care a dat păgubașului banii și cupa, devenind proprietara robului.

- Un hrisovul al vremii atestă un furtul unei gropi cu grâu, de către robul rom Hiera, pe timp de foamete, groapă cu grâu fiind a jupaniței Rada din Bălcești și a fiului său. Proprietarii *l-au prins pe acel țigan Hiera ... de față și s-au dus atunci la Radul clucer Buzescul și au stat să-l piardă*, și în ciuda faptului că proprietara lui, jupâneasa Neacșa, a refuzat să suporte material paguba făcută de Hiera și *s-a lepădat de acest țigan, pentru că a fost un țigan rău și hoț*, mătușa Neacșei, Despina, *ea nu s-a îndurat de acest țigan, ci l-a cumpărat cu 80 de oboroace de grâu și un bou*.

1630 • Nan, nepotul lui Nan logofăt, neavând 5.000 de aspri cu care să-i plătească lui Leca spătar țiganul pe care *l-a bătut ... de a murit*, și-a vândut libertatea și ocina, devenind rumân al păgubitului: *Iar apoi, Nan, cu altceva n-a avut cu ce să plătească pe acel țigan al lui Leca spătar, ci a făcut zapis de la mâna lui pentru 5 000 aspri și a pus zi la Sfântul Ilie Proorocul ca să plătească pe acel țigan.*

- Consiliul de Coroană scoțian recomandă contelui de Cassillis să pedepsească în conformitate cu legea un grup de romi, arestați fără o vină anume.

- În Imperiul Otoman Murad al IV-lea (1623-1640) emite o serie de măsuri represive pentru romii nomazi, firmanul având drept obiectiv sedentarizarea acestora în aproximativ arealul Serbiei contemporane, supusă turcilor la acea vreme.

- Gheorghe Rákóczi I devine principe al Transilvaniei, pe care a condus-o până în 1648, perioadă în care l-a numit ca voievod al romilor, pe Petru Vallon.

1631 • În Moldova, într-un document emis de Moise Movilă se arată că episcopii și egumenii se plâneau de pârcălabii de ținut, precum și de *slugile hătmănești și juzii de țigani* fiindcă le exploatau și prădau robii, care fugeau, la fel ca și vecinii, din Moldova.

- În Spania judecătorul Juan de Quiñones, care s-a remarcat prin condamnarea la spânzurătoare a cinci romi, în “Expulsion de los Gitanos” din prelegerea “Restauracion política de Espana”, publicată la Madrid, pune accent pe stereotipiile legate de imoralitatea sexuală a romilor sau pe canibalismul acestora.

1633 • Filip al IV-lea al Spaniei (1621-1665) emite o sancțiune pragmatică conform căreia romii sunt obligați să se stabilească printre neromi și să adopte modul de viață al bunului creștin sedentar, fiindu-le interzis să comunice în limba maternă, îmbrăcămintea atipică, întrunirile specifice, nomadismul, practicarea ocupațiilor tradiționale, nomadismul, activitățile muzicale. Romii vagabonzi trebuiau, conform edictului, hăituiți prinși și înrobiți.

1634 • În Țara Românească un document relatează fapta Maricăi din Albești, fata marelui ban Mihalcea Caragea, călugărită la mănăstirea Viforâta sub numele de Magdalena, care în timpul celei de-a doua domnii a lui Radu Mihnea *a ucis doi copii de țigan, de au murit de mâinile ei*. Reacția domnitorului este neobișnuită pentru tiparele mentale ale epocii, acesta făcând abstracție de privilegiile boierești și de faptul că pentru astfel de crime elita socială nu era pedepsită. Radu Mihnea a poruncit ca făptașa să fie adusă la divan și aceasta chiar *a stat să piară pentru moartea acelor doi copii de țigan*, și, în ciuda achitării de către Marica a *dușegubinei depline (...)* tot *a stat Radul voievod să facă Maricăi moarte*, reacția domnitorului fiind în conformitate cu prevederile pravilei, care prevedea ca regulă generală faptul că *Pedeapsa ucigătorului nu iaste alta fără numai moartea ...De-ar fi neștine boiaren sau de-ar fi fămeae, nemică nu se va folosi cu aceaia să poată scăpa de pedeapsa uciderii, ce tot se va pedepsi boiarenul și muiarea, deacavor face ucidere, ca și fieșcine de în cei mai proști oameni*. Evident că abordarea juridică a domnitorului nu a fost determinată de empatia față de victimă, care nu intră în discuție, ci de subiectivism, crima reprezentând un *leit motiv*, un instrument contextual ce putea fi folosit împotriva boieroaicei. Oricum direcția anchetei inițiate de Matei Basarab a fost abandonată, în documente specificându-se și un alt motiv de anchetă, în speță dovedindu-se nevinovăția logofătului Stanciul Cepariul, acuzat pe nedrept de furt de către Marica din Albești, acesta continuându-și viața la mănăstirea Viforâta, după pierderea procesului. Boieroaica l-a acuzat anterior pe logofătul Stanciul Cepariul că ar ascunde 1.500 ughi de aur, care au aparținut doamnei Marghita, mama fostului domn al Țării Românești, Gavrilă Movilă, logofătul fiind nevoit să vândă acuzatoarei sale două sate, pentru a acoperi suma cerută de domn. Revenind la crima Maricăi, trebuie specificat că nu se cunosc situații în care, pe parcursul derulării timpului, boierul care și-a ucis robul să fi fost pedepsit conform prevederilor pravilei emise în 1640, unde se specifica foarte clar care este obiceiul din vechime al Țării Românești în privința dreptului de stăpânire asupra robilor, chiar și după

20 de ani, Matei Basarab cerând reîntoarcerea unor robi romi, aflat în stăpânirea lui Mihai, judele Brașovului, la vătaful Luca logofăt, stăpânul lor de drept.

- În Moldova printre robii mănăstirii Bisericiani se afla și Radul *țigan cimpoiaș*.
- Într-un document din acest an se specifică faptul că robul rom Radu Guze din *țigănia* mănăstirii Bistrița era căsătorit cu o roabă a căpitanului Răzvan. Stăpânii hotărăsc să nu-i despartă, *țiganul* Radu Guze plătind un impozit separat.
- În Irlanda a fost promulgată, se pare, unica lege a epocii care îi viza pe romii irlandezi, decretul fiind emis pentru eradicarea vagabondajului. În decret se face referire la romi și la falși romi.
- Din acest an datează actul emis de către Lazăr Paharnicul, care prevedea ca după moartea lui și a soției sale, pe nume Marga, roaba *Tudora țiganca* și uncopil de-al ei *să fie iertați de robie și nimeni să nu schimbe aceasta*.

1635 • În Portugalia regelui Filip al III-lea (1621-1640) romii care nu s-au spovedit de Paște au fost excomunicați de către biserica catolică. Oricum în peninsula iberică și nu numai atitudinea față de romi a bisericii și a enoriașilor se remarcă prin intransigență, astfel că în Spania Inchiziția condamnă frecvent la biciuire diferiți reprezentanți ai etniei, iar în Franța bascii interzic accesul romilor în biserică.

1636 • Autoritățile din Haddington, care au reținut pentru circa o lună o ceată de romi, primesc dispoziții, din partea Consiliului de Coroană din Scoția, conform cărora bărbații din orișice ceată de romi trebuiau executați prin spânzurătoare, femeile fără copii prin înecare, alte pedepse stipulate fiind biciuirea și însemnarea cu fierul înroșit pentru femeile cu copii.

• În registrele de deliberare din Bras (Provence), se menționează *20aux Bohemiens, le vingt dud. (septembre 1636) baillés pour fere passer les Indiens de se lieu*. Referirea la locul de origine al romilor nu a fost întâmplătoare, în epocă zona de nord-vest a Indiei fiind cunoscută datorită portului Calicut, respectiv Kozikode, în care navigatorul portughez Vasco da Gama debarcase în anul 1498, înconjurând Africa.

1637 • În Suedia reginei Cristina (1632-1654) a fost adoptată o lege anti-romă. Astfel aceștia trebuiau să plece din stat în termen de un an, iar cei care rămâneau deveneau proscrisi care puteau fi uciși fără judecată, respectiv spânzurați. În 1642 legea a fost modificată, fiind simplificată la o instrucțiune ce prevedea deportarea romilor în afara granițelor regatului. Bărbații puteau fi condamnați la decapitare pentru orice infracțiune. Ca urmare, populația romă s-a concentrat în partea de est a regatului suedez, în provincia rusă Carelia și în Finlanda de azi, unde erau mai în siguranță fiind aproape de graniță. În secolele următoare au fost elaborate noi decrete împotriva romilor, abrogate oficial abia în anul 1954.

1638 • În Anglia este atestată deportarea în coloniile americane a femeii rome Augustin Bearce, deportată de către autorități în Plymouth.

1639 • Domnitorul Țării Românești, Matei Basarab, întărea căpitanului Costandin Gălățeanul seliștea Broștenilor de pe Mostiște, anume partea numită Țigănească. Partea de seliște primise numele de Țigănească deoarece „*toți oamenii din această siliște au fost cnezi cu ocinile lor, iar în zilele domnului, moștenii satului Broșteni, pentru câțiva oameni răi și fugari de bir și de dajdia bisericească, au fugit, rămânând delnițele și casele pustii, și văzând domnul viclenia lor a miluit cu ele pe Costantin căpitanul pentru dreaptă și credincioasă slujbă domnului și țării*”.

1640 • În Moldova, în acest an documentele menționează că dregătorii statului și *juzii de țigani* luau dijme de la robii mănăstirii Dobrovăț. În documente se face referență scriptică și la un rom liber, care cumpăraseră o bucată de ocină din Mirceni, în valoare de zece lei.

• În Valahia în perioada lui Matei Basarab (1632-1654) este tipărită *Pravila de la Govora* în care face referire și la statutul robilor romi.

1641 • Romul rob Ionașcu, feciorul lui Ursu Piscoaei, este vândut *drept un poloboc de miare, prețuit drept zece galbeni, cu feciorii lui ce-i va avea.*

1642 • În Țara Românească este consemnat un caz de dezrobire efectuat de către Anca din Vlădueni, care, pe patul de moarte, hotărăște să o elibereze din robie pe *Mușa țiganca*, care, conform documentului, *este bătrână*. Libertatea se mai putea obține de către un rob în condițiile străneri unei sume de bani cu care acesta se putea răscumpăra de la stăpânul său. În acest caz robul avea nevoie de acordul stăpânului pentru a deveni om liber prin răscumpărare.

1643 • În Danemarca lui Cristian al IV-lea a fost reluată și reînviată legislația anti-romă.

- În Anglia legendarul personaj Johnnie Faa, conform unei balade cu numeroase versiuni, a fugit în acest an cu soția contelui de Cassilis, soțul încoronat aflându-se în Parlamentul de la Londra. Satisfacția haiducului rom nu a fost de lungă durată, fiind dat în urmărire și în cele din urmă prins. Johnnie Faa și oamenii săi au fost toți executați.

1644 • În Valahia, conform unui act oficial, Matei Basarab cere unei cete de romi să se reîntoarcă la vătaful Luca logofăt, stăpânul lor de drept, deși de nu mai puțin de 20 de ani, se aflau în stăpânirea lui Mihai, judele Brașovului.

1645 • În Moldova, doi proprietari au făcut un schimb de robi, unul dintre romi fiind dat *la o treabă*, dar altul ca *să fie țigan de moșie*.

- Comisul Apostolache deținea un rob rom lăutar, respectiv pe *Tudor viorariul, fiul lui Dumitru zlătar*.

1646 • În Elveția o ordonanță adoptată la Berna acordă cetățenilor dreptul de a ucide prin *lovire sau cu arme de foc*, pe acei *heiden* răufăcători, respectiv pe romi.

- În Moldova este redactat primul cod legislativ intitulat *Carte românească de învățătură*, a lui Vasile Lupu (1634-1653), în care se precizează câteva puncte de reper privind drepturile și obligațiile robilor romi. Astfel, robul cumpărat trebuia să își ajute stăpânul, iar cel care comitea vreo greșeală față de stăpânul său, suporta consecințele, în speță pedeapsa. Bătaia era aplicată conform codului de legi, fie cu bățul, fie cu biciul. Interesant este că robului i se permitea să se împotrivescă dacă stăpânul vroia să-l omoare, în aceste condiții putând să își ucidă stăpânul, fără a fi pedepsit ulterior. Pravila lui Vasile Lupu arată indulgență în ceea ce privește furturile generate de sărăcie ale romilor, stipulând că *țiganul, sau țiganca lui, sau copilul, de va fura o dată sau de două ori și de trei găina, gâsca sau alt lucru micșor, să se iarte; iară de va fi alt lucru mai mare furat, să sa cearte ca și fiece fur*.

1647 • În Franța lui Ludovic al XIV-lea (1643-1715) romii sunt nevoiți să suporte rigorile legi, pentru culpa de a fi *bohemians*, pedeapsa aplicată pentru apartenența etnică fiind condamnarea la galeră.

- Din acest an datează un document în care se face referire la romii aflați în coloniile engleze din America. Romii sunt descriși ca *oameni ciudați, nici albi, nici indieni, nici creștini*, autorul textului susținând că *nu știu ce să-i asemăn*, pe acești *egipteni sau țigani (...)* hoți, jongleri și cerșetori... pricepuți în practicarea chiromanției și a *altor farmece diavolești*. În document se specifică faptul că romii sunt fie din așezări olandeze, fie din Virginia, avansându-se și ipoteza venirii acestora din localități spaniole.

- În Valahia este emis un act de vânzare-cumpărare, obiectul tranzacției fiind o tânără fată romă: *1647, iulie 20 Zapisul lui Lupu, feciorul Neculii de la Cătun, prin care vinde lui Ghiorma, mare ban al Craiovei, o fată de țigan de zece ani. Adec eu, Lupul, feciorul Neculii ot Cătun, scris-am zapisul nostru să fie de mare credință la mâna jupan(ului) Ghiormeii, vel ban Cravleschi, cum să se știe că i-am vândut o fată de țigan de 10 ani, anume (...), fata Tudorii țiganca, derept ughi 14 și o am vândut eu de a mea bună voie și cu știrea frățâne-meu Ghinii și cu știrea tuturor fraților mei și cu toată rudenia mea ca să-i fie moșie ohabnică dumnealui și coconilor în veci. Și când o am vândut, fost-au mulți boiari mărturie: părintele popa Stanciul clisiarh de la beserica domnească ot Craiova, și popa Lupul, și Iane diaconul,*

și jupânul Chiriță, și Pană, cămăraș ot Căpreni, și Dima, armașul ot Mierea, șijupan armaș ot Căpreni, și Hamzucul, postelnic ot Sinești, și Oancea, ceaușul ot Craiova, și mulți boiari care ș-or pune iscăliturile mai jos, și pentru credințăpus-am și pecetea mea.7155 (1647), iulie 20.Eu, popa Stanciul Eu, popa Lupul Eu, jupan armașul Eu, Dima armaș ot Mierea, mărturie Oancea ceauș, en Pan peharnic...

1648 • În Elveția legea oferă din nou oricărei persoane dreptul de a ucide romi, inițiativă care dă naștere la numeroase atrocități efectuate de către sedentari.

1650 • În Moldova, Nastasia Undrea a lăsat moștenire *un țigan* cu copiii săi lui Vasile Udrea, pentru ca să-l vândă și să-i plătească datoria pe care o avea la doi turci, precum și să-i facă 300 de liturghii și opt sărăcuste. Tot în acest an Iurașcu fiul căpitanului Iosif, a vândut un rob rom *de moșie*, cu 18 galbeni.

- Romul rob Pascul *s-a sculat și a înjunghiat și a ucis pe un vecin al lui Udrea clucerul Doicescul*, fiind judecat pentru crimă. Deși risca pedepse dure deoarece *a căzut la pierzanie, să-l spânzure sau să-l ducă la ocnă*, pentru salvarea de la moarte a țiganului Pascul a intervenit egumenul mănăstirii Vaideei, care *a dat pentru capul lui 20 de ughi bani gata ... ca să fie un țigan și un rob al sfintei mănăstiri mai sus-numită*.

- În Anglia are loc ultima execuție cunoscută pentru vina de a fi de etnie romă, în Suffolk. De asemenea în această perioadă un număr consistent de romi britanici sunt deportați în America, reprezentanții familiei Faa fiind printre romi duși în colonia americană Virginia.

- În Spania în jurul acestui an debutează procesul de internare a romilor fie în armată, fie în colonii, în dorință de a rezolva problematica romă cât mai eficient și convenabil pentru stat.

- Hrisoavele epocii menționează un furt de cai cel are ca autori pe *Hangeariuțiganul* și frații săi, păgubiții găsindu-și caii, vânduți de către făptași *la țiganii lui Buliga căpitan și i-au luat*, adică robii lui Lupu Buliga, motiv pentru care în responsabilitatea stăpânului intră doar *gloabele și toate cheltuielile păgubașilor*.

- Din jurul acestui an regii polonezi au început să numească etnici romi în calitate de șefi ai propriilor clanuri. Ulterior statutul de lideri au revenit non-romilor, însă romii au continuat să aibă proprii lor șefi. Un alt val de migrație s-a derulat în secolul al XVIII-lea, veac în care numeroase familii de romi au emigrat din Slovacia și s-au stabilit în Carpați, unde s-au sedentarizat și au format grupul de acum cunoscut sub numele de *Bergitka Roma*.

1651 • Documentele vremii ne arată migrații ale unor grupuri mici de *egipteni* în Highlands, cu această ocazie fiind consemnate asemănările nou-veniților în zonă cu romii englezi.

1652 • În imperiul romano-german, cărturarul Jakob Thomasius (1622-1684) susține la Leipzig originea egipteană a romilor și, nici mai mult, nici mai puțin decât necesitatea deportării acestora la capătul lumii în lucrarea *Dissertatio philosophica de Cingaris*.

- În Polonia regelui Jan Cazimir al II-lea (1648-1668) lui Matiasz Korolewicz îi este conferit titlul de *rege al țiganilor* de către autoritățile poloneze, după moartea lui Jancyz, fostul lider al romilor. După cum s-a menționat, în anii următori, regii romilor au fost numiți de către elita romă.

- Principele Georg I de Saxonia, din imperiul romano-german, emite o nouă legislație cu un caracter represiv cu privire la romi, a căror cete sunt declarate ca fiind în afara legi. Astfel romii puteau fi uciși de către orișice individ, în virtutea respectării principiilor apărării liniștii și ordinii publice și a eradicării infracțiunilor. Față de asemenea măsuri pe parcursul timpului episcopii din Spezer, Mainy sau Worms au reacționat, combătându-le cu vehemență.

- În Valahia este redactat *Îndreptarea legii* a lui Matei Basarab, care stipulează și norme de drept ale romilor robi. Astfel conflictele dintre un rob și o persoană liberă oarecare erau transferate de lege stăpânului robului în cauză. În anumite cazuri de infracțiuni grave respectiv crimă, furt de cai, etc., proprietarul legal putea renunța la rob și nu mai acorda despăgubiri, robul fiind pedepsit. Oricum legislația este una modernă pentru acele vremuri,

articolele *Îndreptarului*, din care spicuim mai jos, intrând în amănuntul relațiilor și defecțiunilor sociale: *Feciorul nu va putea să se pue împotriva tătâne-său, nice a frăține-său celui mai mare, nice a dascălu-său, nice muiarea a bărbatului său, nice călugăr a egumenului său, nice robul sau năemitul (slugă cu simbrie-n.a.) a stăpânului său; Feciorul nu va putea să se pue împotriva tătâne-său ... nice robul ... a stăpânului său. Drept aceeaia, când va bate tatăl prefecior sau fratele cel mai mare sau dascălul pre ucenic sau bărbatul pre muiare sau egumenul pre călugăr sau stăpânul pre rob sau pre năemit, cându-i vor bate cu măsură și pre vină, atunce se cade să se pleace; Feciorulcarele va face vreo greșală pre învățătura tătâne-său sau a mâne-sa, sau muiarea pre învățătura bărbatului ei, sau robul pre învățătura stăpânu-său, aceea nu se vor certa nicecum de va fi greșala micșoară, iară de va fi greșala mare, atunce să vor certa, însă nu deplin cum scrie pravila, ce după voia judecătoriaului; Roaba sau slujnica care a se va da ea adinseaș bărbatului, curveaște, poate-se împreuna cu știrea stăpânu-său, iar cealea ce să fac fără de știrea oblăduitorilor lor nu-s adevărate; Roaba sau slujnica, carea o apucă stăpânu-său cu dă sila, ea n-are vină, nice se canoneaște; : „Cela ce va ucide cocon micșor, acela se va pedepsi mai cu rea moarte decât cela ce ar fiucis bărbat deplin; Feciorul și robul, de să va însura fără știrea stăpână-său, nu e să nu fie fără de vină. Roaba, slujnica văduă, de să va răpi cătră a doa nuntă, nu foarte greșaste ... pentru că roabele, slujnicele, fără de știrea stăpânilor a se împreuna nuntei nu pot ... Pentru aceeaia,acea nuntă a ei să fie adevărită, de va vrea stăpânu-său; iară așa să fie canonul celor ce-s însurați câte de doao ori; Robul carele-l slobozește stăpânu-său, naintea a doao mărturiisă-l slobozească (...)să nu-i dea alt dar, ce numai să-l slobozească, să nu mai fie rob; Cela ce-ș va daroaba să se dezmiarde neștine cu dânsa pentru dobândă, acela-și piarde putearea ce are asupra roabei și rămâne roaba slobodă; iară de vor fi robi, aceea sânt opriți de legea săboruluiisă nu poată mărturisi nice pre o vină a cuiva, nice bisericească, nice mirenească,nice cu mită; căci dacă vor umbla de capetele lor, cu semeție, să-i ia sluga sa, fără voia lor, și să-i bată mult; Acela ce de mare sărăcie vafura, iar nu mult, ce numai cât va mânca și cât se va îmbrăca, acela să se iarte; iar de nu vor vrea, atunce să-l și cearte mai pre puțin, iar nu ca pe un fur, pentru că se chiamă c-au furat dă nevoie; Țiganul sau țiganca luisau copilul, de va fura o dată, sau de doao ori sau și de trei ori, găină, gânscă sau alt lucru micșor, atunce să se iarte, iară de va fi alt lucru mai mare furat, atunce să se cearte ca și fiece fur. Cela ce va fura găini, gânște și alte păsări dumeastece, acela de va fura o dată, de doaa ori, a treia oară să-l spânzure; Pedepsa ucigătorului nu iaste alta fără numai moartea ... De-ar fi neștine boiaren sau de-ar fi fămeae, nemică nu se va folosi cu aceeaia să poată scăpa de pedeapsa uciderii, ce tot se va pedepsi boiarenul și muiarea, deaca vor face ucidere, ca și fieșcine de în cei mai proști oameni. Uciderea ce o va face muiarea sau robul sau cel slobod, sau cunoscut sau necunoscut, aceea de pururea toți într-un chip se vor pedepsi; Ucigătorul, încă fără de ce-l vor pedepsi cu moarte, iaste datoriu încă să și plătească rudelor celui ucis toate cheltuiialele ce-au făcut, cât au dat la vraci și alte ce să vor fi păgubit pe ranele lui. Și încă mai iaste datoriu să plătească moartea, rudelor, ce să zice să plătească pre zi câteva zile înainte, pe cât va fi voia judecătoriaului. Dreptatea arată cât ar fi trăit acel mort în lume. Și încă iaste datoriu să hrănească și coconii celui mort și încă și pre ceialalți oameni ce va avea,carii i-au fost el hrănind până au fost viu; Răpitura cea adevărată se cade să aibă aceaste doao seamne: întâi să rădice muiarea de într-un loc să o ducă într-alt loc; a doa să-i facă silă spre cinstea ei. Iară de va lipsi una de într-aceaste doao lucruri, atunce nu iaste răpirea deplină; Oarecând nu se va certa cu moarte cela ce va face silă vreuniia, numai atunce când nu o va muta de în casa ei sau de în casa părinților ei într-alt loc; Oricare rob sau năemit sau slugoiu, de va răpi vreo fămeae, acela nu se va certa numai cu moarte, ce încă-l vor și arde în foc; Certarea răpitorilor iaste nu numai spre cela ce răpeaște fată cucoană, ce încă și spre cela ce răpeaște muiare cu bărbat, sau și despărțită de bărbat, sau văduo, sau roabă, sau fată de suflet, veri bogată, veri săracă, veri cinstită,*

veri fără cinste ...tot într-un chip și cu o certare se vor certa; Un fel de pravile zic să se cearte după voia judecătoriaului; altele zic să-i trimiță la ocnă, altele zic să li se facă moarte; Robul sau năemitul sau sluga, de va face silă featei stăpănu-său, atunce să-l arză în foc de viu; ...iară de va fi fost cu voia featei, atunce să-i facă moarte și ei; Mai mare iaste răpirea când va fi cu soții multe și cu multe feluri de arme și căce să răpeaște fată de mare boiaren, și atunce judecătoriaul va certa mai mult de cum ar fi răpirea mai mică; Cea ce să va fi pedepsit o dată sau de doao ori după cum va fi fost voia judecătoriaului și el nu se va fi pocăit, ce iară va fi făcut silă și alțiia, atunce se va certa cu moarte; Cea ce va face silă vreunii feate sau vreunii mueri văduo și de va fi cu arme și cu soții, acelua să i se facă moarte; iară de va fi fost fără arme, atunci să se cearte după cum va socoti judecătoriaul; Cea ce să va împreuna trupeaște cu călugăriță, acela altă certare nu pot să-i mai dea, fără numai o moarte și să i se ia tot ce va avea, să se dea mănăstirii de unde iaste călugărița; Cea ce-ș va da roaba să se dezmiarde neștine cu dânsa pentru dobânda, acela-și piarde putearea ce are asupra roabei și rămâne roaba slobodă; și mai vârtos judecătoriaul să-l grăbească să o mărite, iară de nu o va mărita cum mai curând, atunce să-l pedepsească pre stăpân cu ocnă.

- În Moldova, un țigan din Silești a primit de la Vasile Lupu o „carte” ca să-și poată stăpâni ocina.

- În Țara Românească, Vreameș, *globnic pe țigănia domnească*, deci rob domnesc *au arsu la foc cu o căldare <un copil de țigan> și au murit*, astfel că domnitorul Matei Basarab, dă vătafului de aprozi Neagu, stăpânul copilului ucis, pe Florea, *copil de țigan a lui Vreameș, să fie țigan pentru țigan.*

1653 • Într-un hrisov a fost confirmată stăpânirea tânărului rob Necula, de către marele comis Radu Mihalcea. Necula, *copilul de țigan* al popii Manea și al fraților săi, a fost condamnat în 1652 la moarte pentru că a ucis pe femeia lui Petru lăcătușul, pedeapsa putând fi convertită într-una pecuniară, suportată de stăpân deoarece *au căzut să se omoară țiganul sau să dea deșugubină*. „Deșugubina” a fost suportată, de Radu Mihalcea, mare comis, deoarece stăpânii lui Necula, popa Manea și frații săi, nu aveau cei 40 de ughi pentru a-și răscumpăra robul.

1655 • Un decret emis în Scoția, aflată sub protectoratul lordului Oliver Cromwell (1649-1558), specifică aplicarea pedepsei cu deportarea în Indiile de vest pentru pribegii, de toate soiurile și nuanțele, care habitau în Scoția, aflați se pare în număr alarmant de mare pentru autoritățile revoluționare britanice.

- Teologul calvin olandez, G. Voetius, a publicat la Utrecht *Selectarum disputationum theologicarum*, lucrare în care se declară împotriva botezării copiilor romi. Pastorul reformat Gisbertus Voetius, nume care reprezintă versiunea latinizată a numelui olandez Gijsbert Voet (1589-1676), a studiat la Leiden și în 1611 a devenit pastor protestant din Vlijmen. În 1619, a fost cel mai tânăr delegat în Sinodul de la Dort, iar în 1634 Voetius devine profesor de teologie și științe orientale la Universitatea din Utrecht, oraș în care a fost și pastor al congregației locale. Prin neacceptarea și combaterea botezării copiilor de etnie romă, acesta a contribuit la perpetuarea în epocă a concepției de non-creștini a romilor, excluși din procesul mântuirii.

1656 • În Moldova, soția domnului Gheorghe Ștefan scria personal la „toate slugile” domnești, vătafilor și juzilor de romi, care aveau să *imble cu toate trebele și cu toate slujbele la țiganii care sânt ai domniei noastre*.

1657 • Robii mănăstirii Cozia, care munceau în exploatarea de sare de la Ocnele Mari, au fost acuzați de egumenul mănăstirii Cozia că nu-și mai plățiseră dările de câțiva ani, amenințându-i pe călugării mănăstirii cu bătaia. Voievodul Constantin Șerban (1654-1658) intervine, poruncindu-le cămărașilor de la Ocnele Mari să rezolve rapid problema, amenințându-i pe robii buclucași cu tăiatul urechilor, însă în ciuda presiunilor domnești robii tot nu și-au plătit dările, voievodul permițându-i egumenului Ștefan de la Cozia să trimită la Ocnele Mari un ispravnic care să-i facă pe romi să plătească taxele restante chiar și fără voia lor: *Costandin Șerban vv. scrie cămărașilor de la Ocna Mare: Nedelco ..., care sunt acum și*

care vor fi, înștiințându-i că, înainta sa, egumenul de la Cozia (Cozianul) a spus că țiganii tăietori ai mănăstirii nu vor să și dea dăjdiile de câțiva ani, purtându-l în van, lăudându-se că vor să bată călugării; domnul mâniindu-se foarte rău, vrând să trimită armașii să-i lege și să-i bată și să le ia dăjdiile fără voia lor, dar a lăsat acest lucru pe seama cămărașilor să le ia toți banii și să-i dea egumenului, iar de va mai veni acesta cu jalbă, domnul va trimite acolo să le taie urechile. Un alt document menționează că Stoica, țiganul mănăstirii Căldurușani, adeverește lui Stan logofăt din Gostile și părintelui său, Tudor, că i-au dat aceștia 12 ughi, bani gata, punând el zălog o copilă de țigan, ...I, cu termen la Sf. Dimitri. De va da banii la zi, să fie cu dobândă, iar de nu-i va da, să le fie stătătoare copila. Martori, boieri și oameni buni: popa Caleian, Cernica și Sava, toți din Gostile, Dumitru de la marele portar, Gherghie țiganul lui Papa ceauș de aprozi. Degetele, pentru credință. În acest an este atestată o situație ciudată, în care un rob rom este proprietarul unui alt rob. Astfel Stoica, țigan al mănăstirii Căldărușani, a împrumutat de la logofătul Stan 12 ughi, monezi de aur ce echivalau cu puțin peste o uncie de aur, adică circa 40 de grame, girând împrumutul cu o fată romă, care nu putea fi fiica lui Stoica, deoarece ar fi fost, conform legii, proprietatea mănăstirii, singura variantă plauzibilă fiind cea că respectiva copilă de țigan zălogită era roaba robului Stoica. Un alt document prevedea faptul că megiașii din satul Samara, moșnenii satului, ei înșiși s-au vândut rumâni acestui boier, cu fii și cu partea lor de moșie, luând toți bani gata pe ei, pe fiii și pe părțile lor, câte 14 ughi și jumătate de cap, anume: Pădure, cu 87 ughi; Opriș, cu 58 ughi; Fiera, cu 58 ughi. Într-o tranzacție comercială un rumân echivala cu un rob: Ilinca băneasa și fiul său, Matei Buzescu postelnic, dau m-rii Căluui, pentru sufletul banului, al părinților și al copiilor lor, niște țigani: Lupul și fratele său, Radul, și pe Ilie, toți cu sălașele lor, iar pentru sufletul jupânesei Maria băneasa, sora banului, două sălașe, anume Stoica Drăcosul și o fată, Zoica. De asemenea, mai dau pentru rumânii judeciți de ban, cap pentru cap: pentru fratele popii Stoica din Cioroi, cu trei fii, o dau pe Marina țiganca, cu trei fii; pentru Cozma din Cruci cu doi fii, o dau pe Dilca și cu fiica sa și pe Stanca țiganca; pentru Stoica, cu trei fii din Cruce, o dau pe Maria cu o fată și pe Oprișa, fata Neagăi; pentru Giura cu fratele său, Stoian, cu doi fii, și pentru Stoica și fiul său <din Cruci>, o dau pe Neța țiganca, cu fiii ei și cu cinci fete; pentru Mihăilă, cu patru fii, îl dau pe Stan peic cu sălașul lui; pentru Sâmbotin, fratele lui și fiii lor, îl dau pe Stoboran țiganul cu sălașul; pentru niște țigănci, avute de mănăstire la ei, dau, pentru Necșa, cu o fată, pe Voislava, cu o fată; pentru Dumitra țiganca, o dau pe Voica, fiica lui Folan, ca să nu mai aibă mănăstirea gâlceavă cu ei și nici ei cu aceasta. Pecetea și iscălitura, pentru credință.

1658 • În Moldova, un document prevedea că robii mănăstirești trebuiau să suporte *cheltuiala mesei domnești pre tot anul*, de această cheltuială fiind scutiți la această dată robii mănăstirii Voroneț.

1659 • În Moldova Patrana, țigancă străină de peste Dunăre s-a dat, împreună cu copilul ei, roabă schitului Doljești, obligându-se de bunăvoie să slujească schitului pe veci, împreună cu alți țigani, primind la schimb hrană, îmbrăcăminte, vacă și vițel.

• Preotul Vladul din Obislav, rumân al mănăstirii Glavacioc, cumpără în acest an, cu 62 de ughi, o familie de robi, alcătuită din romul Vidul cu nevasta lui Stanca și cu un fii Sava și fata Curasiia. Acest sălaș de romi reprezenta pentru preot, monedă de schimb acordată mănăstirii pentru a fi eliberat din rumânie. *Dobra, soția lui Voico din Râmnic, din Ocna Mare (Vel Ocna), împreună cu fiii ei, Stroe și Ghin, și cu nepotul lor, Tănasiu, vând popii Vladul și feciorilor acestuia din Obislav un sălaș de țigani – Vidul, cu țiganca lui, Stanca, și cu un fii, Sava, și cu o fată, Curasiia – cu știrea oamenilor lor, cu 62 ughi, bani gata. Popa Vladul, cu fiii lui, fiind rumâni din Obislav, la m-rea Glavaciog, i-a dat mănăstirii acești țigani, pentru ca să se răscumpere din rumânie, acum, în zilele lui Mihail Radul vv., fiind egumen Nichifor ermonah. Au făcut și o prinsoare, dacă acești țigani nu vor fi stătători acolo, atunci vor da*

țigani pentru țigani. Martori 1: Sima al doilea sluger, Dumitrașco Toloi peharnic, Vasilie al doilea sluger (din Cornești), Pârvul portar din Râmnic, din Ocna Mare (Vel Ocnă), Costea postelnic, fratele lui Ghinea vistier, Stanciul postelnic din Săcuiani, Once din Vișina, Vladul logofăt din Olănești și Albul din Obislavul. Degetele, pentru credință. Scrie Radul logofăt.

Documentul dovedește faptul că mănăstirile aveau în proprietate preoți și că în epocă între „rumânie” și robie nu erau mari diferențe, rumânii fiind țărani lipsiți de libertate personală, aflați în proprietatea boierului stăpân al moșiei. Astfel, un alt popă, respectiv Toma din Voinigești, află că vărul său Lațco, „rumân” al postelnicului Cornea, a fost achiziționat de către paharnicul Stamatie, astfel că preotul *au făcut cum au putut*, și a strâns banii necesari eliberării lui Lațco pe care *să-l răscumpere din rumânie și să fie acesta slobod, căci este sângele lui, decât să-l cumpere Stamatie, să-i fie rob*. Noul proprietar al rumânului Lațco, boierul Stamatie, a refuzat însă tranzacția. Divanul domnesc a avut ultimul cuvânt în acest caz, decizând că părintele Toma este îndreptățit să-și răscumpere rubedenia, astfel că paharnicul a fost obligat să accepte răscumpărarea lui Lațco : *Mihail Radul vv. scrie lui Stamatie paharnic din Copăceani, jud. Gorj, că, înaintea sa, a venit popa Toma din Voinigești, vărul lui Lațco, fost rumân lui Cornea postelnic din Copăceani, jeluind că l-a cumpărat Stamatie pe Lațco de la Cornea, să-i fie lui rumân și, aflând popa Toma, „au făcut cum au putut”, de a însumat banii, câți a dat pe el, și i-a dat înapoi, socotind că, de vreme ce stăpânul lui Lațco, Cornea, l-a vândut pe acesta din lipsă de bani, el este mai volnic să-l răscumpere din rumânie și să fie acesta slobod, căci este sângele lui, decât să-l cumpere Stamatie, să-i fie rob. Îi mai scrie că nu a vrut să-i ia banii și a sărit la popa să-l bată, drept care domnul a judecat cu divanul, că, de ar fi venit un străin să-l cumpere pe acest om, nu s-ar cădea, dar Toma, fiind văr și sângele lui, se cade să dea banii să-l răscumpere. Astfel, domnul îi poruncește să-și ia banii de la popa Toma și să-i dea zapisul de cumpărătoare, iar pe Lațco Să nu facă altfel, și să nu mai vină popa Toma cu altă jalbă, a doua oară. <Cine va crede> că n-au spus cu „dreptul”, să vină de față. (A colaționat al doilea logofăt. Scrie Costea logofăt).* Un alt caz care implică fețe bisericești este al egumenul mănăstirii Seaca care este, conform unui hrisov emis chiar de către un păgubit, despăgubit de *iuzbașa* Danciu din Bârza, care *luatu-l- <au> ... <pe> acel țiigan hoț ... de la spânzorătoare, de au tăiat ștreangul șâ mi-u dat cal pentru cal mieu și mi-u datu și chieltoiala la ce-am chieltoit*. Postelnicul Dumitrașcu Cepariul și jupâneasa Caplea au fost nevoiți să plătească pentru fapta robului lor, care a furat doi cai ai mănăstirii din Crețești, atât reprezentanților domnieiechivalentul a 2 gloabe de cai, preț de ughi 40 șâ pentru colace ughi 5, cât și egumenului 6 ughi, pentru că *i-au murit și 1 cal atunci*.

- Conform unui document emis în acest an în cetatea Szendrőse afla un grup de romi, fiind atestat documentar și voievodul Daniel, nimeni altcineva decât conducătorul acestora. **1660** • În Moldova, autoritățile au judecat un rob al mănăstirii Putna, care a furat mănăstirii Moldovița un cal, după care a fugit în Transilvania. Instanța a hotărât ca romul să fie executat „cum se cade furului”, însă un boier a plătit pentru el, ca despăgubiri, 40 lei și 30 lei gloaba șoltuzului și pârgarilor, care-l judecaseră. Un boier moldovean a ucis un rob, fiind judecat și condamnat, însă s-a răscumpărat de la pedeapsa capitală plătească suma de 30 lei.
- În Franța a fost interzisă prezența romilor, de către Ludovic al XIV-lea. Pedeapsa celor depistați era în prima fază exilul, a doua „infracțiune” fiind pedepsită cu galera sau bătaia.
- Cărturarul german Ahasuerus Fritsch publică *Diatribes historico-politice de zygendorum origine, vita ac moribus*, lucrare în care face referiri stereotipe, acide la adresa romilor, catalogați în lucrare, printre altele, drept conspiratori, tâlhari sau trândavi.
- Începând cu acest an, până înspre anul 1800, conform specialiștilor se formează și sedimentează identitatea grupului de *romiromanichals*, aceștia supraviețuind din activitățile specifice, cu care i-au deservit pe „ceilați”, adică pe sedentari. Practic în secolul al XVII-lea, Oliver Cromwell a deportat grupuri de romi *romanichalsca* sclavi în coloniile din America,

mai ales că de la sosirea lor în Arhipelagul Britanic au fost priviți cu teamă și suspiciune. Anglia a început deportarea romilor *romanichals* încă din 1544, în special în Norvegia, un proces care a fost continuat și încurajat ulterior de către Elisabeta cea Mare și Iacobi Stuart. Romii *finlandezi* contemporani susțin că strămoșii lor au fost inițial un grup de romi scoțieni, respectiv *romanichals* englezi. O altă etapă importantă în istoria veche a grupului *romanichals* s-a derulat în evocatul episod din 1603 când un grup numeros de romi au fost deportați la Newfoundland sau în Indiile de Vest. Ulterior migrația *romanichals* cunoaște o nouă fază, cea a emigrării voluntare în posesiunile britanice de peste ocean, cetele de romi care au rezistat asimilării, perpetuând cultura romani. În anii de după Războiul American de Independență, Australia a devenit destinația preferată de deportarea *romanichals*, datorită utilizării sale inițiale ca o colonie unde ajungeau infractori și cei cu diferite probleme de natură penală. Numărul exact de romi britanici deportați în Australia este necunoscut. Cu toate acestea romii *romanichals* au fost unul dintre grupurile țintă vizate la deportare, fiind dificil să se facă distincție între romi și deținuții ne-romi în timp, astfel că numărul romilor britanici deportați reprezintă o necunoscută. Faptul că există numeroase cazuri, în care numele deportaților poate fi legat de populația romă, nu face decât să complice datele problemei, neputându-se dovedi că aceste persoane au fost membrii ai comunităților de romi, stabilite volens-nolens în Australia. Documentele istorice atestă un caz fericit de revenire în Anglia a unui rom exilat, pe nume Henry Lavello sau Lovell, repatriat cu tot cu familia sa, care o cuprindea pe soția sa, o femeie aborigenă, precum și pe fiul lor.

- În acest secol al XVII-lea se afirmă un alt concept legat de romi, în speță cel de *rotwelsch*, termen argotic care se referea la categoriile de indivizi situate la periferia societății, în special la vagabonzi, la cerșetori, la indivizi neadaptati social, la infractori, la reprezentanți ai așa-numitelor profesii necinstite sau la grupurile de non-sedentari.

- În Suedia, Per Brahe cel Tânăr, important om de stat între 1641-1680, a stabilit un număr de circa 140 de romi în ferme, în zona castelului Kajaani, pentru a presta diferite munci agricole, însă adaptarea acestora a fost dificilă în condițiile în care zona a fost abandonată de țăranii finlandezi, datorită neproductivității culturilor. În condițiile în care Per Brahe a dorit să folosească romii de la granița de est drept spioni și polițiști, în 1663 acesta i-a avertizat că riscă izgonirea din regatul suedez dacă nu respectau sarcinile specifice impuse.

1661 • Johann Georg al II-lea, elector de Saxonia, emite o lege prin care pedepsește cu moartea romii prinși pe teritoriul statului său.

- În Scoția este promulgată, se pare, ultima lege scoțiană în care se face referire explicit la romi ca la vagabonzi și elemente de clasă socială.

- Pe teritoriul actualei Ungarii, voievodul György, conducător al unei cete de romi, a primit adăpost din partea unui nobil maghiar. În perioadă, romii din localitățile maghiare Szendrő și Munkács erau conduși de către voievozi, care aveau atribuții largi în ceea ce privește judecarea romilor.

1662 • În Suedia legislația antiromă, ce prevedea expulzare acestora, a fost consolidată.

1665 • În Moldova un rob al postelnicului Iani Hadâmbul, care a omorât un rob al vornicului Solomon, a fost condamnat *să piaie, să fie moarte dreptu moarte*. Stăpânul robului criminal s-a înțeles cu cel al celui ucis, plătindu-i 70 lei, precum și *toată cheltuiala temniței, ciubotele și gloaba armașilor*.

- În spațiul britanic, Consiliul de Coroană al regelui Carol al II-lea (1660-1685) oferă protecție negustorului George Hutcheson din Edinburg care a reușit să strângă în vederea deportării, unui număr mare de romi, transportați apoi în Indiile de Vest, Barbados sau Jamaica. Meritul oportunistului scoțian constă, din perspectiva Consiliului, care ulterior va mai acorda asemenea protecții și altor afaceriști de acest tip, și în faptul că a scăpat țara de cerșetori, de hoți, de *egipteni*, de târfe, de infractori periculoși etc. Lista cea mai completă a

țigănilor condamnați la transport apare în lucrarea lui David Dobson din 1984, *Directory of Scots Banished to the American Plantations*, care se referă la 16 deportări ale romilor scoțieni înspre America. Astfel trei asemenea grupuri au fost condamnate și deportate în anii 1682, 1715 și 1739. Numele de familie ale deportaților au fost Stanley, Smith, Boswell, Robson, Bailey, Belcher, Brown, Green, Robinson, Roberts sau Sutherland. Documentele confirmă prezența romilor în colonia Virginia în 1695, ulterior consemnându-se alte asemenea atestări. Dintre numeroasele cazuri de deportare amintim pe cel al lui Gilbert Baillie, prizonier în Edinburgh, Tolbooth, transportat de la Greenock la New York, în anul 1682, sau pe cel al lui John Baillie, deportat în același an. De asemenea romii Mary și Peter, reprezentanți ai familiei Faa, prinși prizonieri în Jedburgh, Tolbooth, au fost transportați în coloniile americane în 1714, din Glasgow, pe nava Grennock. Femeia romă Mary Robertson, la rândul ei, a fost reținută în Jedburgh, ajungând în anul 1715 în Virginia, unde în același an au fost deportați alți opt romi, trimiși să lucreze pe plantațiile din aceeași colonie Virginia. În anul 1739, romul Robert Baillie, vinovat de hoție, prizonier în Dumfries Tolbooth, a fost exilat în plantațiile americane pentru toată viața. În aceeași perioadă, sunt consemnate și alte două cazuri de deportare pe viață, ale unor reprezentanți ai etniei rome, acuzați de hoție, cei afectați fiind Jean Brown și Jean Hutson. Pe lângă Anglia, alte puteri coloniale, ca Spania sau Portugalia, au deportat romii în coloniile din America.

1666 • În regulamentul poliției franceze, se specifică faptul că romii trebuia duși la galeră fără judecată, pentru vina de a fi *bohemians*, în consecință grupuri numeroase de romi au fost expediate în acest scop înspre Toulon și Marsilia, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea mai mult de un sfert dintre romii condamnați la galeră fiind din afara Franței. Femeile și fetele, conform legislației emise de Ludovic al IV-lea, erau biciuite, marcate cu fierul înroșit și alungate din regat.

1667 • Cronicarul sas Laurentius Toppeltinus, a redactat *Origines et occasus Transsylvanorum, seu erutae nationis Transsylvaniae, earumque ultimi temporis revolutions, historica naratione breviter comprehensae*, lucrare în care printre altele a afirmat că *țigăanii par a se orienta după religia grecească; în realitate se închină doar unui Dumnezeu barbar*, catalogându-i pe romi drept *pseudo Christian*. Toppeltinus mai susține în lucrarea sa că, în Transilvania, romii erau marginalizați și disprețuiți, astfel că nu se bucurau de nici un fel de apreciere sau respect din partea sedentarelor.

1668 • Cărturarul turc Evliya Celebi (1611-1682) include un capitol despre romi și limba lor în cartea sa *Seyahatname*. Acesta a redactat o colecție de notițe, publicate într-o lucrare în 10 volume, intitulată *Cartea călătorilor*, în care se referă la diferite realități ale Imperiului Otoman.

• În Transilvania principelui Mihai Apafi I (1662-1690), voievod al romilor din Făgăraș era Ioan Molnar. De asemenea, în perioadă, romii din Blaj își aveau în anul 1671 un voievod al lor, iar în anul 1672 sunt atestați voievozii romilor corturari și ai romilor arămari.

• Jacob Larwood în a sa "History of Signboards", susține că *Mrs. Samuel Pepys* și prietenele ei au apelat în acest an la serviciile unei ghicitoare rome de șaptesprezece ani, soțul distinsei doamne referindu-se scriptic la acest eveniment în jurnalul propriu: *'This afternoon my wife, and Mercer, and Deb went with Pelling to see the gypsies at Lambeth and have their fortunes told; but what they did I did not enquire.* Același Larwood susține că nepoata lui Margaret Finch, *regina țigănilor*, locuia înspre 1800 alături de regină, într-o cocioabă: *was living in a cottage close by in the year 1800.*

1669 • În Moldova este emis un hrisov conform căruia mănăstirea Putna avea dreptul de a readuce pe moșie robii romi fugiți.

1670 • În Moldova Ioanichie, egumenul mănăstirii Sfântul Sava, *când au fost aproape de moarte*, și-a eliberat robii personali, nu și pe cei ai mănăstirii. Aceștia n-au putut trăi ca oameni liberi prea mult timp, trebuind *să se dea din nou ca robi*. Tot în acest an două femei rome libere s-au vândut pentru suma de zece lei soției domnitorului Gheorghe Duca.

- În Țara Românească, Antonie Voievod (1669-1672) consfințește proprietatea pitarului Radu Țigănescu asupra unei moșii, de pe care putea să-i alunge pe rumânii și romii care aveau case în zonă, iar aceștia *să-și facă altele unde vor putea*. În caz contrar pitarul nostru avea dreptul să-i oblige pe locatorii aflați clandestin pe moșia sa, să-și plătească retroactiv chiria. Acei romi care se aflau pe proprietatea și nu în proprietatea lui Radu Țigănescu, conform cercetătorilor, puteau fi robi domnești, având un statut juridic apropiat de cel al persoanelor libere din Valahia.

- În jurul acestui an, s-a născut călugărul athonit Dionisie din Furna (cca. 1670-1745), care, în scena închinării magilor, îi amintea pe aceștia cu numele „apusene” și recomanda pictarea lui Gașpar ca negru: *Închinarea magilor [...] Anume Melhior bătrân, cu barbă lungă, cu capul descoperit, ingenuncheat, uitându-se la Hristos, ține darul cu o mână și cu cealaltă coroana. [...] Unul tânăr roșcat, anume Baltasar, cu început de barbă, iar cel de al treilea, anume Gașpar, negru, harap, tânăr fără de barbă uitându-se unul la altul și arătându-l pe Hristos*. Cazurile din spațiul ortodox mioritic, în care unul dintre magi să fie reprezentat iconografic mag negru, nu s-a bucurat de o mare popularitate. Magii în majoritatea imaginilor sunt înfățișați ca albi, acest tip de reprezentare, în care un mag era negru, fiind populare în arealele catolice. Numele magilor, respectiv Baltazar, Gașpar și Melchior erau răspândite în întreaga creștinătate, românii preluând aceste denumiri relativ târziu. Cert este că magul negru Gașpar pentru români a fost rom, porecla de Gașpar extinzându-se asupra romilor români. Această poreclă atribuită romilor nu a fost singulară în arealul românesc. În 1894 Aureliu Candrea a publicat *Poreclele la români*, în „Revista nouă”, VII, numărul 12, menționând porecle date de români romilor, rezultat al percepției retrograde și ale stereotipiilor legate de romi, astfel că *acela care se poate într’adever fâli cu bogăția cea mai mare de porecle cu care e blagoslovit, e Țiganul. Cea mai obicinuită poreclă dată Țiganului din cauza feței lui «albe ca fundul ceaunului», este de cioară, cu derivatele cioroiu, cioroaică, ciurilă, cioropină, cioranglav, ciorpandel, ciorogac, cioacă, crancău, dar și alte epitete depreciative cum ar fi harapină, harapilă, coțofană, ciocănitoare, cărâitoare, codobatură, corcodină, graur, grangor, gangur, gănguraș, găngurel, gărgăun, gărgăuon, cornurat, Sarsailă, tartor, haramin, aramină, Baragladină, Lăieț, mirloiu, boroiu, bahniță, băhanie, horholina, danciu, gangur, grangor, găngurel sau grangorel, ciorpandel, parpangel sau parpanghel, puradeu, purdelas, pirandeu*.

1671 • În Moldova egumenul mănăstirii Dragomirna, care vânduse o „oardi” de romi pentru 10 vaci și 80 de oi, ca să restaureze mănăstirea ce fusese prădată, a intrat în conflict cu soborul mănăstirii, care l-a reclamat că a *vândut fără preț acei robi*. Cumpărătorul s-a tocmit din nou cu egumenul și soborul, reparând încă un iaz și alte acareturi ale mănăstirii.

- În spațiul german apare la Leipzig cartea despre romi, scrisă de către J. Thomasius, cu titlul *Dissertatio philosophica de Cingaris*. În 1702 lucrarea a fost tradusă și în germană.

1672 • În acest an s-a născut, în Ayrshire, Billy Marshall (1672-1792), declarat rege al romilor din Scoția. Practicant al boxului țigănesc, despre acest personaj legendar se spune că ar fi dezertat din armată de șapte ori și din Marină de trei ori, fiind căsătorit de 17 ori și tată a peste 100 de copii nelegitimi, dăruți de cele 17 soții, patru dintre ei născuți după ce Billy a împlinit 100 de ani. Tradiția istorică mai consemnează și faptul că a fost implicat în diferite acte de banditism, soldate cu crime și jafuri, în calitate de lider al unei bande de romi din Galloway și că a fost contrabandist în Kirkcudbright. Renumitul "rege Randies" a fost capabil să organizeze și conducă o răzmeriță țărănească, a celor care și-au pierdut pământul, atunci când proprietarii de terenuri au construit în zonă diguri de piatră. Despre acest rege al romilor scoțieni se crede că ar fi trăit până la vârsta de 120 de ani, fiind înmormântat în cimitirul St. Cuthbert, unde încă se mai află mormântul lui.

1673 • În Transilvania, în speță în Alba Iulia, conform conscripției din acest an, pe *Ulița Țiganilor* locuia și călăul rom al orașului. În 1804, la numărul 43, documentele menționează și *cocioaba călăului orașului Alba Iulia*.

- În Moldova, Maria, soția lui Ștefan Petriceicu a dăruit lui Iane postelnicul un sălaș de romi, pentru *dreaptă și credincioasă slujbă*, din *țiganii ce se cheamă a doamnei*.

- În Suedia, arhiepiscopul protestant, conform izvoarelor istorice, a muștrătat sever un pastor care a îndrăznit să înmormânteze creștinește romi.

- În Franța este emisă o nouă legislație anti-romă.

1674 • Femeile rome din Portugalia încep a fi deportate în coloniile portugheze din Africa, acțiuni care în timp devin un fapt obișnuit.

1675 • Contele ungar Esterházy János a emis în epocă un document prin care acorda privilegiu și protecție voievodului rom Veöreös Mihály, precum și urmașilor săi, respectiv Veöreös Györgyöt, Veöreös Istvánt și Rigó Györgyöt.

1676 • În Moldova romul Ciudin din Bârlad a împrumutat unui oarecare Postolache Pătrașcu suma de 35 de lei, pentru care luase ca zalog *un zapis al caselor*. Ulterior Postolache Pătrașcu a fugit din țară, Ciudin reclamându-l domnului, care *au opritu casăli*, pe care păgubitul le-a vândut cu 35 de lei.

- Conform documentelor istorice, circa o treime din escadronul de dragoni al Suediei era alcătuit din soldați de etnie romă.

1678 • În spațiul britanic, căpetenia romă Alexander Faa a fost ucisă într-o luptă derulată între ceata sa și *Schawes la Romano*, lângă Peebles. În urma disputei au căzut victime și alți membri ai familiei Faa, respectiv soția și fiul său, unul fiind grav rănit, iar altul pierzându-și viața. Vinovații Robin Schawe și cei trei fii ai săi au fost judecați și executați la Grassmarket în decursul acestui an.

1679 • În Transilvania, Șerban Comșut din Copăcel depune în fața a doi nobili jurământul de investire ca voievod al romilor din Țara Făgărașului, funcție acordată nobilului român de către principesa Anna Bornemisza.

1682 • Ludovic al XIV-lea reafirmă politica sa anterioară față de romi, reiterând pedeapsa pentru aceeași vină a fi *bohemes* sau *egyptiens*, în a sa *Déclaration du Roy contre les Bohèmes*. Barbații, conform legilor emise, riscuau condamnarea la galere pentru modul de viață nomad, iar capetele femeilor trebuia rase și, dacă persistau în modul lor de viață, erau pasibile să fie biciuite, marcate cu fierul înroșit în foc și alungate din regat fără judecată. În decret se menționa și faptul că copiii romilor trebuiau trimiși în azile pentru orfani.

1683 • Un decret emis în Danemarca regelui Cristian al V-lea (1670-1699), interzicea marinarilor să transporte romi pe corăbiile lor, în caz contrar navele fiind confiscate de către autorități.

1684 • Un firman al sultanului otoman Mehmed al IV-lea (1648-1687) fixa impozitele romilor la 650 de asperi pentru musulmani și 720 de asperi pentru creștini. Despre acest sultan cărturarul turc Evliya Çelebi, cunoscut și sub numele de Derviș Mehmed Zilli, spunea că a colectat taxe și de la romii decedați.

- Cronicarul ardelean Martinus Kelpius, se referă la romi în lucrarea *Natales Saxonum Transsylvaniae*, apărută la *Lipscae*, spune despre țigani că *fac paradă cu artele lor magice*.

1685 • Portugalia regelui Pedro al II-lea (1683-1706) deportează romi de Brazilia, colonie portugheză la acea dată, în condițiile în care conversația în limba romani era considerată o crimă, care se pedepsea cu deportarea.

- În Transilvania, în perioada 1685-1686, romilor din Brașov le-a fost anulată, de către autorități, libertatea practicării meseriilor, interzicându-li-se acestora creșterea oilor sau practicarea comerțului, fiind expropriați pe baza unor bănuieli vagi, *weil davon in Kriegszeiten Gefahr zu vermuten*, că s-ar ocupa cu spionajul și ar pactiza cu inamicul în

vreme de război. Romii puteau trăi din comerțul cu cai, din confecționatul cuielelor și prestarea unor mici servicii de reparații, executate desigur în contul persoanelor de alte etnii.

1686 • Frederic Wilhelm, elector de Brandenburg (1620-1688), emite un decret conform căruia romilor le era interzisă practicarea de activități comerciale, de a presta diferite alte meserii sau de a avea un adăpost, scoțându-i practic din sfera socială.

- În Suedia regelui Carol al XI-lea (1660-1697) este consemnată o schimbare bruscă și radicală de atitudine a Bisericii Luterane față de romii. Aceștia sunt acum acceptați de către biserică, copiii lor putând fi botezați.

- În Portugalia sunt consemnate primele deportări în grup a romilor în Brazilia de către autoritățile, în speță în provincia Maranhao.

- În Spania regelui Carol al II-lea (1665-1700) este emisă o nouă legislație antiromă ce prevedea separarea părinților de copii și plasarea acestora din urmă în orfelinate, precum și trimiterea bărbaților și femeilor în ospicii separate

1687 • În Marea Britanie s-a desfășurat nunta de la Camberwell, dintre Robert Hern și Bozwell Elizabeth, conform actelor bisericești *dintre regele și regina țiganilor: The church register for St Giles in Camberwell records that on June 2 1687, 'King and Queen of the Jepsies [gypsies], Robt. Hern and Elizabeth Bozwell' were married there.*

- O lege antiromă în Norvegia prevede că românii trebuiau arestați, proprietatea lor confiscată, liderii uciși, iar restul expulzați. De asemenea erau prevăzute pedepse dure pentru cei care, sub o formă sau alta, i-au ajutat. Aceste decrete au rămas în vigoare până în 1845, moment în care legislația antiromă îmbracă o nouă formă. Legea prin care românii trebuiau arestați, iar bunurile lor confiscate și liderii executați a rămas valabilă până în anul 1845.

1688 • Un zapis relatează faptul că *întâmplându-se de s-au sfădit niști țigani, cearta iscându-se între românii lui Neagu, fiul lui Măinea căpitan, și cei ai mănăstirii Căldărușani, aceasta a degenerat, astfel că fostu-s-au întâmplat primejdie unui țigan al nostru de au lovit pre un țigan al mănăstirii în cap și dintr-acéia i se-au întâmplat aceluia țigan de au murit, ... deci ne-am tocmnit de a noastră bunăvoie ca să-i dau țigan de potriva țiganului mănăstirii Căldărușani și am făcut cum am putut și am dat un țigan tânăr.*

- Electorul Wilhelm I de Brandenburg emite un edict conform căruia *nici țiganii, nici negoțul lor* nu mai beneficiau de toleranță. Bărbații riscau condamnarea la muncă silnică derulată la construcții de forturi, femeile rătăcirile și însemnarea lor cu fier roșu, iar copiii preluarea lor de către autorități.

- În această perioadă habsburgii cuceresc vestul Ungariei de azi, momente în care românii pierd oportunitățile avute pe piața muncii, în speță livrarea de arme către armată sau prestarea de activități artistico-muzicale, numeroase cete de romii luând drumul Occidentului. Consecința migrației a fost reprezentată de numeroasele edicte și impozitele crescânde, care-i afecta pe romii, precum și de „vânătorile de țigani” derulate în pădurile din vestul Ungariei.

- Sinodul catolic din 1688 cere preoților să-i persecute pe cei care nu sunt „buni creștini”, respectiv pe romii.

1689 • În Franța este consemnată încheierea procesului de deportare a unui grup de romii înspre coloniile americane, numărul total al celor afectați de deportare în trei ani ridicându-se la 32 de persoane. Practic Ludovic al XIV-lea hotărăște comutarea condamnării la galera a romilor care rămân în colonii.

- În Transilvania, principele Apafi a reconfirmat stăpânirea boierilor români din Recea și asupra romilor de acolo. De asemenea Dieta fixează impozitele ce trebuiau plătite de meseriașii romii.

- În Cehia este atestată descinderea romului fierar Štěpán Daniel și a familiei sale care a venit în urma unei tranzacții imobiliare în Uherský Brod. Conform recensământului efectuat în 1783 un total de 99 romii, respectiv 23 de familii, locuiau în împrejurimile localităților

Uherský Brod și Uherský Ostroh. Numele de familie răspândite printre romii din Moravia erau, în epocă, Daniel, Istvan, Malík și Holomek. Romii de aici au fost ținta unei reglementări legislative represive, care le interzicea să folosească limba romani și să poarte haine tipice culturii romani.

1690 • În Transilvania, la Brașov o femeie a fost condamnată la decapitare în urma unui furt dintr-o casă, de aceeași pedeapsă fiind pasibil și complicele ei rom, care făcuse o cheie, punând astfel în scenă furtul prin efracție.

1691 • În domeniul lingvisticii, cercetătorul german Job Ludolf publică o listă de cuvinte din limba romani, redactând practic un mic dicționar latino-rom ce cuprindea 111 cuvinte. Hiob Ludolf, la rândul său, specialist în limba etiopiană, a demonstrat în lucrarea sa *Ad suam Historiam Aethiopicam antehac editam Commentarius (Francofurti ad Moenum)* falsitatea teoriei egiptene a originii romilor, însă percepția colectivă despre aceste aspecte ale culturii romane nu s-a schimbat. Deși omul de cultură german, după analizarea celor 39 de cuvinte în romani, nu a confirmat faptul că romii au origine indiană, a reușit totuși să demonstreze falsitatea tezelor originii etiopiene, egiptene, slave sau tătare a romilor, afirmând că aceștia nu sunt înrudiți cu nici unui popor european.

1692 • În Imperiul Habsburgic al împăratului Leopold I (1658-1705) în provincia Carinthia, romii sunt atestați la Villach.

1693 • În Moldova Alexandra Buhușoia a donat mănăstirii Răducanu de la Ocnă un sălaș de romi, fiindcă egumenul făcuse pietre pentru mormântul fetelor ei înmormântate acolo.

1694 • Pe teritoriul Cehiei contemporane, în perioada 1694-1763, au avut loc nu mai puțin de 527 de cazuri în care romii au fost condamnați la diferite pedepse, respectiv la spânzurătoare, la tăierea urechilor, la biciuire sau la exilare, iar în condițiile în care erau prinși pentru a doua oară pe teritoriile cehe, chiar și femeile erau condamnate la pedeapsa capitală. Din anii '40 ai secolului al XVIII-lea, pedeapsa putea consta și în condamnarea la muncă silnică, deținuții romi participând astfel și la construirea diverselor cetăți. Copiii erau luați din sânul familiilor lor și dați înspre creștere populației nerome, acțiuni derulate cu predilecție în Boemia, situația romilor în Moravia fiind oarecum mai favorabilă habitatului. De menționat faptul că numele comune ale romilor cehi din Boemia erau în epocă Růžička, Charvát sau Petržilka.

1695 • În Brașov călăul Marcu a fost decapitat în acest an, fiind vinovat de săvârșirea mai multor crime. Practic datorită conceptului de impuritate al epoci care afecta călăul, determinând excluderea socială a acestuia, cea ce a făcut ca în orașele transilvănene, la fel ca în Apus, să apară adevărate „dinastii“ de călăi, călăii Brașovului întâmpinau mari probleme în a-și găsi soții și ajutoare în sinistra meserie, de multe ori consoartele și aghiotanții fiind luați cu forța. Astfel, acest călăul Marcu conform documentelor epoci a adus-o în casa lui cu forța pe fiica romului Dumitru cu care a făcut un copil, cei care au depus mărturie susținând că femeia a fugit în secuime de frica călăului, lăsându-și copilul pe mâinile acestuia. Conform martorilor mama fugarei a încercat fără sorți de izbândă să obțină custodia nepotului, căruia i s-a pierdut urma, nemaștiindu-se ce s-a întâmplat ulterior cu micuțul. O altă acuzare în procesul călăului Marcu a fost formulată lui Ion temnicerul, care a susținut că Marcu l-a luat aghiotant cu forța pe romul Gologanul, *târându-l în coliba sa, unde l-a torturat și i-a tăiat urechile*. Ulterior pentru că Gologanul nu săpase bine groapa, în care trebuia pusă țeapa, cu ocazia unei execuții, călăul *l-a bătut pe acesta cu o secure peste piept și între umeri încât nu mai putea să se ridice în picioare și doar se târa pe pământ, iar după trei zile a murit*.

- Monarhul spaniol Carol al II-lea de Habsburg (1665-1700) emite o lege conform căreia romii și bunurile lor trebuiau recenzați, fiindu-le interzisă deplasarea în târguri. Mai mult pentru mobilitate spațială aveau nevoie de un act oficial. Legea prevedea sedentarizarea lor forțată în localități cu peste 200 de locuitori, unde însă nu puteau locui compact, în propriile lor cartiere, ci risipiți printre majoritari, tocmai pentru a fi asimilați mai ușor.

- În Imperiul Otoman se estima că trăiau circa 45.000 de romi, dintre care doar 10.000 erau

mahomedani. Uniformizarea impozitări romilor a făcut ca musulmanii să nu mai fie favorizați de către autoritățile turce din perspectivă religioasă, romi fiind practic excluși din categoria “bunului musulman”.

- În acest an a avut loc asediul de la Namur, în timpul războiului anglo-francez, eveniment pus în legătură cu stabilirea romilor în Yetholm. Astfel această variantă a explicării venirii romilor în Yetlom susține că o persoană de etnie romă, cu numele de Young, a salvat viața căpitanului britanic David Bennet, care a deținut proprietăți în Yetholm. Drept recunoștință ofițerul în cauză a construit case pentru romi la Yetholm, pe care le-a închiriat noilor veniți. Murray în lucrarea sa *The Gypsies of the Border*, publicată în 1875, prezintă o altă variantă a descinderii romilor în Yetlom, în care reapare însă familia Bennet. Astfel, sir William Bennet avea un cal de rasă, furat de către un grup de iacobiți care mergeau în sud în 1715. Sir William a însărcinat cu recuperarea calului buclucaș un rom din neamul Faa. Recuperarea cu succes a calului a determinat acordarea permisiunii romilor Faa să se stabilească în Kirk Yetholm. Oricum romii de aici au fost avantajați de faptul că trăiau în zona de frontieră, în comparație cu cei aflați în zone centrale, în caz de pericol putând dispărea peste graniță până când situația revenea la normal. Rivalitățile dintre romii din acest areal a degenerat de multe ori în bătălii grave, procesele în care se judecau crime fiind numeroase, fapte petrecute în special între membrii aceluiași clan. Întâlnirile lor, la diverse târguri, se încheiau adeseori cu violențe, dovadă luptele de la St. James, de la târgul de la Kelso, de la Earlston Fair și de la St Boswells Fair, evocate de către presa locală a timpului. Pastorul John Baird, implicat activ în viața romilor, îi descria la 1841 pe romii din această regiune ca având tenul închis, ochi negri, cu anumite caracteristici hinduse considerând că familia Faa după toate probabilitățile a fost prima care s-a stabilit în Yetlom. Numărul lor în 1797 a fost estimat la 50 de persoane, crescând în 1816 la 109 indivizi de etnie romă. Pe de altă parte, populația romă din sudul Scoției, s-a bucurat de protecția familiei Roslyn, care le-a permis să își ridice o tabără în apropiere de castel. Romii din nordul Angliei, din Newcastle-upon-Tyne și Cumbria, care se reunesc anual la Appleby Horse Fair, se pare că sunt înrudiți cu cei din comunitățile nomade din Scoția, care trăiesc în zonele de la frontiera sudică.

1696 • În Moldova, domnitorul Antioh Cantemir semnala într-un act domnesc că episcopul țării, tot clerul și chiar boierii, nu-și mai puteau stăpâni robii din cauza impozitelor mari cerute de domnie, dregătorii domnești luându-le abuziv *cai de olac*, și obligându-i să facă *podvoade*, deși ei *acel obicei n-au mai avut*

- Sultanul turc Mustafa al II-lea (1695-1703) dispune aplicarea unor norme în urma cărora romi să renunțe la modul de viață, aflat în neconcordanță cu principiile islamului.

1697 • În imperiul romano-german, un edict, emis în acest an de către împăratul Leopold I, prevedea faptul că romii erau *vogelsfrey*, adică în afara legii. Astfel oricine putea să-i omoare, uciderea romilor nefiind considerată o crimă. În condițiile în care romii se situau în afara protecției juridice este lesne de imaginat problemele cu care aceștia s-au confruntat. Oricum, cel puțin în Cehia, parte integrantă a imperiului, romii au trecut printr-o dură perioadă de persecuție. La granițele Cehiei, au fost instalate panouri de avertizare cu afișarea diverselor pedepse pentru romii care intră în Boemia.

- În Transilvania cronicarul german Valentino Frankio a Frankenstein, a publicat *Origines Nationum & praecipue Saxonicae in Transylvania*, lucrare în care scrie și despre romi și modul lor de viață.

1698 • Conte Esterházy Ferencemite un document în care se referă la modalitățile prin care romii neascultători ar trebui prin pedepse disciplinați.

1700 • În Transilvania vreme de 86 de ani, conform cercetătorului Adalbert Gebora, autor în 1932 al unei teze de doctorat despre situația juridică a romilor ardeleni, a fost introdusă robia în rândul romilor. *Intervalul de la 1700 până la 1786 se distinge în mod deosebit de toate celelalte momente importante cu privire la țigani. În acest timp, strict limitat, cade robia țiganilor. Nici înainte, nici în urma acestei lunii de demarcațiune temporală, numai avem a*

face cu fenomenul pomenit. Proprietarii robilor sunt patricienii, familii bine situate, cari puteau să-și permită luxul de a hrăni pe mai multe persoane. Primul contract de robie, din 11 Februarie 1712, este un act solemn săvârșit în fața judecătorului regal și a trei jurați din scaunul Noerichului:

„Mi Varga Mihály Királi Biro, Gores János, Rhener András, Schemel János Becsületes Ujegyház széknék Esküt személyei tudtára adunk praesentis testimonii tenore az kiknek illik mindeneknek, mely modon in hoc anno 1712 die vero 11 Febr. Nemzetes Breckner Mihály ur eö kegyelme, fen nevezett becsületes széknék mostani érdemes szék birája nekiünk appenálvánm s-tudtunkra adván hogy ö kegyelme a nemes és nemzetes Bürkösen lakó Máté Ferencz ur ö kegyelmével egy oenye Balucz nevü jubbágya iránt debito modo contrahált conveniált és azon említett oenye Balucz ért 30 forintakat vette meg ö-s-s örökes jobbágyul pro se succesoribus suis utriusque sexus mely eladás és vevés felöl is az meg irt tundi illik az eladó és megvevö nemzetes szemályek közt absque ullo circumventionem és szabat jó akaratból, tött kontraktusnak tenore ilyen képen következit. Recognosco per praesentes quod in hoc A 1712. Die 11 Febr. Levén nekem Ujegyás széknék Ujegyházon egy Anye Balucz nevü jobbágyom, mellyet, is adtam Ujegyházon lakó nemzetes Bnreckner Mihály uramnak felyebb meg említett Anye Baluczot ö kegyelme birása örökesen fiüröl fiura melyről adom kezem irásomat pro futuro testimonio, szokatt pecsétel meg eröhivén.

Datum in Ujegyház Ao et Die qua praesupra (ss.)

Correcta per me Forgarsi Daniel (ss.) Mae Ferencz (ss.) (ss.) (ss.)

Ezeknek nagyobb bizonyására és helyetsjgyre fen említett Nemez es Nemzetes Máte Ferencz ur ö kegyelme mü életvevén magára s-sucussors cum obligatione ad refusionem omnium causandarum expensarum et fatigiorum azért miis fellyeb meg irt nevezett személyek ezen kontraktualis, és obligationalis levelet, ad requisitionem praefati Dni Emptoris praesenti nostru testimonio de verbo ad verbum futura procautela inseralunk és az becsületes széknék pecsétvel coroboráltunk.”

- În spațiul britanic, regele țiganilor Iacob Rewbrey, de la biserica Saint Margaret, Westminster, a fost judecat la Old Bailey pentru jaf la drumul mare. Acesta a fost practic acuzat ca a furat de la Sellers Rebecca, trei inele din aur și bani, în luna ianuarie a aceluși an: *one Rebecca Sellers, near the High way, (...) taking from her 3 Gold-rings, and 9 s. in Money.* Juriul la găsit vinovat de furt, nu însă și de jaf, judecătorii ajungând la concluzia că victima a fost păcălită: *It appeared that he juggled tricked her out of it.* Regele rom a fost condamnat la deportare. Tot la finele acestui secol al XVII-lea în Țara Galilor s-a născut un alt rege al romilor, în persoana lui Abraham Wood, un lider important al romilor, printre ai cărui descendenții se numără muzicieni care au contribuit la păstrarea tradițiilor muzicale vii, renegate în perioada așa-numitei Renașteri metodiste. Unul din urmașii lui Wood a fost harpistul reginei Victoria, un alt descendent de-al său fiind și celebrul harpist tradițional *welsh* Nansi Richards.

- În Franța, o serie de decrete emise începând cu acest an, într-o primă fază între anii 1700 și 1716, iar într-o a doua etapă în intervalul temporal 1720-1722, face ca în Lorraine, romii să fie pedepsiți pentru cerșetorie și vagabondaj. Pedepsa pentru aceste fapte era exilul, a doua infracțiune fiind pedepsită mult mai sever prin *gulere de fier, înfierare și izgonire*. Oricum prezența romă rămâne consistentă în Franța, unde cei mai mulți trăiau în zona Marsiliei unde romii au organizat adevărate vânători de pisici, se pare considerate intrinsec delicatose culinare, care nu intrau sub incidența tabuurilor alimentare rom. Romii nu consumau de exemplu carne de cal, percepută ca fiind impură, prin prisma percepției în stil propriu a relației pur-impur, fundamentală în clădirea mentalului colectiv rom.

- În Moldova este atestat, până în anul 1714, când este desființat de către domnitorul fanariot Nicolae Mavrocordat, așa-zisul *țigănărit*, care consta în plata a *doi galbeni pe fiecare cap de țigan*. Nicolae Mavrocordat (1680-1730) a fost domnitor în Moldova de două ori, între 1709-

1710 și între 1711-1716 și tot de două ori domnitor al Valahiei, între 1716-1716 și între 1719-1730. Conform unui hrisov, emis în anul 1757, *țigănăritul* este totuși atestat și perioada domniei lui Constantin Racoviță, domn în Moldova între 1749-1753 și 1756-1757, iar în țara Românească între 1753-1756 și 1763-1764.

- Apare lucrarea lui Johannes Graffius, *Disputationem Transilvania, Aلدorf* în care autorul se referă și la specificul și situația romilor.

V. Secolul al XVIII-lea și tentația exterminării sau asimilării prin integrare forțată a romilor

Dintre multitudinea de aspecte și evenimente istorice care au amprentat secolul al XVIII-lea se impune să amintim afirmarea Iluminismului, Războiul de șapte ani (1754-1763), Absolutismul luminat, instaurarea regimului fanariot în Țările Române la 1711-1716, ocuparea Banatului de către austrieci după pacea de la Passarowitz din 1718, războaiele dintre Hohenzollerni și Habsburgi, conflictele dintre austrieci și turci, războaiele ruso-turce (1768-1774 și 1787-1792), Războiul de Independență american (1774-1783), Revoluția franceză (1789-1799) și războaiele dintre francezi și puternice coaliții europene, precum și afirmarea lui Napoleon Bonaparte. Cert este că istoria secolului XVIII este cu mult mai complicată decât ar lăsa să întrezărească înșiruirea anumitor evenimente istorice. În acest context istoric complex, în multitudinea de tendințe existente la nivelul percepției statului și societății față de romi, se remarcă dorința autorităților de a-i sedentariza și implicit de a-i asimila, prin implementarea valorilor și modului de viață al majoritarilor, scopul nedisimulat al statului adept al unor astfel de politici nefiind unul disimulat, ascuns, ci dimpotrivă etalat și explicat ca pe un fapt eminent pozitiv, util subiecților, indisolubil legat de modernizare și de evoluție.

1701 • Din acesta an datează lucrarea cărturarului Christian Thomasius, *Vom Laster der Zauberei*, ulterior aparând și *Über die Hexenprozesse*, în anul 1712. Printre altele, demn de menționat faptul că Christian Thomasius depășește limitele rațiunii trasate de superstiții, considerând că nu există dovezi care să demonstreze contractul dintre vrăjitoarele Rome și diavol, această percepție fiind indisolubil legată de superstiții. Dintre etichete reținem *cunning folk*, respectiv poporul subversiv, *segensprechern* (proslăvitori), *wahrsagern* (ghicitori), *teufelsbannern* (exorciști), *teufelsbeschworern* (încantatori ai diavolului), *teufelsmänner* (oamenii dracului), *zauberern* (magicieni) sau *zauberische leute* (popor magician).

1702 • În spațiul britanic, în perioada reginei Ana (1702-1714), din 1707 regină a Marii Britanii, romul Robert Faa a fost *Maestru în Loja Masonică de Kelso*, clanul Faa, respectiv Fa, Faas, Faals, Faw, Faley sau Falla fiind unul influent în spațiul britanic. Casa de comerț Falls de la Dunbar, a fost atât de mare încât să aibă mai multe conexiuni în porturile din Marea Baltică și Marea Mediterană, fiind și locul unde unele dintre cele mai bune familii i-au trimis pe fiii lor pentru a fi inițiați în tainele comerțului. Acești Falls au susținut faptul că la origini erau din Yetholm. De asemenea un George Faa a fost și el *Maestru al Lojei Masonice Sfântului Ioan în Kelso* la începutul anilor 1700, iar Henry Faa a fost un personaj influent și temut în epocă.

1704 • În Transilvania, principele Francisc Rákóczi al II-lea (1704-1711) a consolidat drepturile feudale ale nobilimii asupra romilor, numind și un voievod peste romii ardeleni, cu scopul de alimita, pe de o parte, abuzurile nobililor asupra romilor, iar pe de altă parte pentru a diminua infracțiunile comise de către aceștia, la aceste aspecte referindu-se contele Esterházy Ferenc, într-un document redactat șapte ani mai târziu: *Az vajdasága alatt czigányságnak pedig keményen parancsoltatik, hogy említett Pápaji Mihály vajdájokat illendőképpen megböcsüljék, mindenekben tüle függjenek, öneki engedelmeskedjenek. Másképpen aki ez ellen cselekszik, tapasztalhatóképpen való kemény büntetést el nem kerüli.*

1706 • Împăratul austriac Leopold I emite un nou edict prin care declară romii în afara legii și le interzice să intre pe domeniile Habsburgilor, suveranul poruncind prevenirea romilor dornici să intre în cadrul statului său prin anunțuri, respectiv *taffeln*. Aceste anunțuri scrise trebuiau înlocuite de imagini șocante, cu romi mutilați, utile în condițiile în care romii în general erau analfabeți.

• În Moldova, domnitorul Antioh Cantemir (1695-1700 ; 1705-1707) emite un hrisov prin care îl eliberează pe romul Ștefan din robie. Egumenul mănăstirii Precista Răducanu a fost

păgubit de Radu țiganul, care îngrijind caii mănăstirii a recunoscut că „au pierit un cal” evaluat la 40 de lei: *Deci tâmplându-se de au pierit acel cal m-au apucat părintele să plătesc calul mănăstirii, deci eu neavând nici o putere să plătesc calul, m-am dat vecin mănăstirii, Radu renunțând la libertate în schimbul datoriei față de egumen pentru calul mort.*

1707 • În Moldova, Mihail Racoviță a dăruit marelui spătar Ilie Enache un grup de robi domnești, care au fugit în Țara Românească, aduși de acolo *cu multă cheltuială*, când fusese în *pribejie*.

1708 • În Moldova, la vorniciei de Bârlad a venit cu o carte domnească țiganul Lupașcu, pentru o casă făcută de el în acest oraș, fiind în litigiu pentru ea cu Toader abagerul, care susținea că locul era al său, deoarece la cumpărat de la Baboi țiganul, martorii susținând că locul nu era al lui Baboi, astfel că *încapi țiganul să vândă, că țiganul n-are moșii.*

• În Marea Britanie, conform informațiilor din Langdale's "Topographical Dictionary of Yorkshire", din 1822, moare James Bosvill (Boswell), *rege al țiganilor*, fiind îngropat în Rossington, lângă Doncaster în Yorkshire în curtea bisericii: *In the church yard, was a stone, the two ends of which are now remaining, where was interred the body of James Bosvill the King of the Gypsies, who died January 30, 1708. For a number of years, it was a custom of Gypsies from the south, to visit his tomb annually, and there perform some of their accustomed rites; one of which was to pour a flagon of ale upon the grave.* În Langdale's „Topographical Dictionary of Yorkshire” se specifică faptul că, pentru o îndelungată perioadă de timp, mormântul său a devenit loc de pelerinaj al romilor, care i-au vizitat anual mormântul, romii efectuând cu ocazia vizitelor unele dintre ritualurile lor specifice, cum ar fi turnarea unei carafe de bere pe mormântul regelui, similar cu ritualul *stalling the rogue* menționat de către Thomas Harman în *The Beggars Bush* și în *Bampfylde Moore Carew*. Legende spun că Boswell a trăit în *Sherwood Forest*, ajutându-i pe romi sau că mormântul său a fost deschis la câteva luni după înmormântare, astfel că pisica sa neagră a putut fi îngropată împreună cu el, fantoma unei pisici apărând la biserica Sf. Michaels din regiune. În cea ce privește pelerinajul anual la mormântul regelui rom, acesta este consemnat mai bine de un secol. Mormântul lui Boswell este acum acoperit cu mușchi, putându-se însă citiși azi cuvintele *regele țiganilor*.

• În Danemarca regelui Frederic al IV-lea (1699-1730) a fost emisă o lege conform căreia pedeapsa cu moartea pentru vina de a fi rom, este înlocuită cu exilarea totală a acestora. De asemenea noua legislație prevedea amenzi pentru oricine angaja etnici romi.

1709 • În Palatinat este atestată în acest an introducerea la frontieră a panourilor care interzicea accesul romilor în imperiu, scenele cu țigani biciuiți având menirea de a descuraja tentativele de descindere în interiorul granițelor statului a cetelor de romi.

• Într-o reuniune a districtului Rinului Superior din Imperiul romano-german s-a decretat deportarea romilor.

• Orașul Frankfurt pe Main, emite la rândul său un decret anti-rom, care afecta și copiii romilor.

1710 • Împăratul habsburgic Joseph I (1705-1711), fiul cel mare al împăratului Leopold I, rege al Ungariei, din 1687 de la vârsta de nouă ani, și rege al Germaniei, din 1690, a emis un edict împotriva romilor, în care comanda ca toți bărbații adulți să fie spânzurați fără judecată, iar femeile și copiii să fie biciuiți, mutilați și alungați pentru totdeauna din imperiu. În actuala Cehie mutilarea se făcea diferențiat, în funcție de provincie, astfel că în Boemia, vinovaților de apartenență la etnia romă le era tăiată urechea dreaptă, iar în Moravia urechea stângă. Aceste mutilări permiteau autorităților identificarea romilor și arestarea lor a doua oară. Cazarea sau întrajutorarea romilor se pedepsea cu până la șase luni de muncă forțată. Edictul a încurajat autoritățile locale să vâneze romii aflați pe domeniile lor. Rezultatul a fost uciderea în masă a romilor.

• Fondatorul dinastiei de Hohenzollern, principele Frederic, elector de Brandenburg, reînnoadă șirul legislației anti-rome din cadrul imperiului romano-german, emițând un nou set de legi represive la

adresa populației rome, care devine indezirabilă în cadrul statului amintit.

- În Moldova ajunge domnitor pentru a doua oară cărturarul Dimitrie Cantemir (1693 ; 1710-1711), care susține în scrierile sale că romii nu au *altă meserie în afară de fierărie și lucratul aramei;suprema lor virtute este furtul și lenea*, în fond o opinie stereotipă, cu o largă răspândire în epocă. Domnitorul moldovean s-a referit și la *țigani* cei cu mulți copii în scrierile sale, romi care *sunt împrăștiați ici și colo în toată Moldova și nu există boier să nu aibă în stăpânirea sa câteva sălașe de-ale lor. De unde și când a venit acest neam în Moldova? Nu știu nici ei înșiși și nici nu se găsește nimic despre ei în cronicile noastre. Toți țiganii, din toate ținuturile, au același grai amestecat cu multe cuvinte persienești și grecești.* Tot în Moldova, boieroica Tudosca, soția răposatului medelnicer Moțoc, a dat un zapis în favoarea unei roabe rome, prin care acesteia i s-a permis să se răscumpere, împreună cu familia, respectiv *cutoată seminția ei*, cu suma de 30 de lei.

- În Ratzeburg, principele Adolf Frederick de Mecklenburg-Strelitz emite la rândul său o legislație anti-romă care lovea puternic în familiile de romi ai căror copii de sub 10 ani erau luați de autorității și dați familiilor sedentarelor pentru a fi crescuți și educați corespunzător. Conform măsurilor represive romii care puteau muncii riscau condamnarea la munca silnică pe viață, iar cei inapți la asemenea munci erau biciuiți, marcați, expulzați și executați în condițiile în care reveneau în țară.

- După acest an 1710, nobilii maghiari i se acordă mână liberă în administrarea afacerilor interne, fapt care duce la modificarea sistemului fiscal, care impune romilor plata unui impozit anual pe teritoriul Ungariei, romi obținând astfel, indirect, calitatea de cetățeni.

1711 • În Moldova, soția lui Dimitrie Cantemir îndeamnă într-o scrisoare pe jude Constantin să strângă repede *dajde de pe țigani ce-s la ceata lui*, câte doi unghi de „țigan”, *însă carii ar fi mai cu prilej să dea mai mult, iar carii ar fi mai săraci să dea mai puțin.* Tot în Moldova, într-un document se menționa, cu ocazia unei vânzări de romi robi, că *i s-au căzut dumisale să-l cumpere fiindu-mi nepoată de vară primară*, la o astfel de tranzacție având întâietate *rucele de mai aproape.*

- Un decret emis la Frankfurt pe Main prevedea bătaia cu vergile, marcarea cu fier înroșit în foc și alungarea romilor care îndrăzneau să stea mai mult de patru săptămâni în aceste teritorii interzise lor.

- Regele Poloniei August al II-lea de Saxa (1697-1706; 1709-1733), respectiv electorul Frederick Augustus principe de Saxonia (1694-1733) permite, prin lege, reprezentanților autorității statului polonez să-i împuște pe romii care opuneau rezistență la arestare.

- Pe teritoriul actualei Slovaciei s-a născut într-o familie de muzicieni, în localitatea Sajógömör, în prezent Gemer, Panna Cinka, celebră violonistă romă. Tatăl ei a fost un muzician la curtea principelui Francisc Rákóczi al II-lea, violonista studiind muzica la Rozsnyó (azi Rožňava). Legende susțin că artista cânta la vioară încă de la vârsta de 9 ani. Căsătorită cu un muzician rom fierar, după 1725, Cinka și-a format o trupă de muzicanți, alături de soțul și frații ei, devenind faimoasă pentru abilitatea cu care stăpânea vioara. Trupa a concertat în străinătate și a fost invitată să cânte pe la curțile nobililor. Tatăl și frații ei se spune că sunt autorii lui *Rákóczi-induló*. Mamă a cinci copii, patru băieți și o fată, Panna Cinka a murit în anul 1772 și a fost îngropată în Gemer, însă mormântul ei a rămas necunoscut. Mulți scriitori maghiari și compozitori, cum ar fi Jókai Mór, Zoltán Kodály sau Endre Dózsa au adoptat-o ca personaj al operelor lor.

1712 • În Transilvania, romul Oenye Balucz a fost cumpărat de către Michael Breckner, din 1724 von Bruckenthal, de la nobilul Máté Ferencz din comuna Bürköcs, cu suma de 30 de florini. Conform contractului, descendenții romului, băieți și fete, deveneau robi ai noului stăpân.

- În Moldova, Nicolae Mavrocordat a dăruit mănăstirii Trei Ierarhi un *sălaș de țigani* precizând că *s-au scos din ceata lui Ganea giudele.*

1713 • În Marea Britanie este emisă o lege care pedepsește pe cei care se comportă și trăiesc precum „țigani”, practicând cu vicleșug vrăjitoria. Astfel se precizează că *persoanele ce se dau drept țigani sau pribegesc după obiceiul și forma falșilor egipteni sau pretind că posedă arta de a judeca caracterul după fizionomie, arta chiromanției sau cărora le place arta vicleșugurilor, care pretind că știu să ghicească norocul, cărora le plac născocirile fantastice ori se folosesc de dibăcie sau jocuri și activități ilegale*, trebuiesc pedepsite drastic. Sunt recomandate razii frecvente pentru depistarea și pedepsirea prin biciuire a vagabonzilor, haimanalelor și cerșetorilor. Acest decret este primul în care este utilizat termenul de *țigan* de autorități.

1714 • În Moldova, Nicolae Mavrocordat a desființat țigănaritul, arătând că încasase acest impozit pentru *nevoile țării* și cu toate că țara mai era încă *la mare greutate, ca o corabie ce se află în mijlocul mării, cuprinsă din toate părțile de valuri holburate și fără liniște*, a hotărât să-l desființeze.

- Mitropolitul Țării Românești a interzis preoților să mai binecuvânteze cununiile dintre oameni liberi și robi, în condițiile în care persoana căsătorită cu un rom rob își pierde la rândul ei libertatea.

- Comercianții britanici au solicitat *Consiliului Privvy* acordarea permisiuni de a livra suplimentar sclavi romi în Caraibe.

- O legislație anti-romă emisă de autoritățile arhiepiscopatului din Mainz, citită și expusă în locuri publice pentru a fi cunoscută și de către sedentari și de către nomazi, prevedea ca romii să fie executați fără proces, pe motiv că modul lor de viață este în afara legii, iar femeile și copiii biciuiți, arși cu fierul înroșit în foc și fie închiși pe viață în aziluri destinate săracilor, fie alungați, în acest sens fiind folosită conform recomandărilor legi forța coercitivă a soldaților pentru a se evita ascunderea cetelor prin păduri. Groaznicele suplicii suportate de romi au inclus tortura cu fierul de călcat fierbinte, care a afectat și femeile sau copiii de origine romă. Istoricul Scott Mekfi menționează că în statele germane, între secolele XV-XVIII, au fost adoptate 148 de legi anti-rome, diferențele manifestându-se la nivel de formă, nu și de fond.

- În imperiul habsburgic, muzicanții romi sunt înregistrați în actele oficiale emise de către instanța de judecată din Esterhaza, ei având misiunea de a însoți și distra cu reprezentațiile lor artistice soldații.

- În Scoția două femei au fost condamnate la pedeapsa capitală pentru „vina” de a aparține etniei rome, se pare ultima execuție cunoscută de acest tip.

- În Olanda un edict din acest an a interzis cetățenilor săi să găzduiască etnici romi. Se cuvine menționa că în 1581 s-a creat Republica celor șapte Provinciile Unite ale Țărilor de Jos, care a rezistat până în 1794, fiind o importantă putere maritimă și economică în secolul XVII, numit și „secolul de aur”. Între 1794-1806 ia naștere Republica Batavă, clientelă Franței.

1715 • În Marea Britanie un grup de zece romi au fost deportați în colonia americană Virginia, respectiv William Walker, Patrick Faa, Mabel Stirling, Mary Faa, Jean Ross, Elspeth Lyndsey, Joseph Wallace, John Fenwick, Jean Yorkstone, Mary Robertson, Janet Wilson și Janet Stewart. Grupul a fost judecat la Jedburgh, fiind găsit vinovat pentru vina de a fi egipteni, hoți, vagabonzi și vrăjitori. Pedeapsa a fost exilarea în plantațiile din America, cu excepția lui Janet Stewart, care a fost biciuită prin Jedburgh, și apoi a stat pentru un sfert de oră cu urechea stângă bătută în cuie. Ceilalți romi au fost expediați la Glasgow în căruțe și reținuți în Tolbooth, până când au putut fi expediați peste ocean. Noile plantații din Jamaica, Virginia și Barbados au fost în epocă folosite ca locații adecvate transportului de deportați, a căror șanse de revenire erau minime

- În Scoția, trei bărbați și două femei, de etnie romă, au fost spânzurați în Edinburgh.

- În acest an este atestată termenul de *jenische*, în contextul unei referiri la un jargon vienez *Jenischhaus* într-o listă de cuvinte. Friedrich Kluge în 1901 a declarat, că termenul se referă

la un tip de comunicare indisolubil legat de lumea infractorilor, a delincvenților. A doua mențiune datează din 1716, termenul fiind și de data aceasta asociat cu hoția și lumea subterană. Din 1793 datează un prim text în care apare cuvântul *Jeni*, în contextul unei referiri la grupuri de „călători”, respectiv la romi, autorul textului rămânând anonim. Acesta descrie un grup de indivizi aflați la periferia societății, o amenințare la adresa ordinii și liniștii publice, *o armată de multe miide Jaunern*, și anume hoți, tâlhari, cerșetori, vagabonzi etc., vorbitori ai unei limbi necunoscute. Ulterior termenul este transferat total culturii romani, prin *jeni*, înțelegându-se în prezent nomazi romi. În 2001 în Elveția și Germania din 35.000 de *călători*, sedentari sau nu, aproximativ 20.000 erau *jeni*. În 2006 un reprezentant al Consiliului Federal Elvețian estima numărul romilor de la 25.000 la 30.000 de persoane, fără a indica proporția de *Jenischen*. Anterior, conform studiilor efectuate în anii ‘70 și ‘80 *aproximativ 90% din Jenischen sunt artiști fără nici o instruire formală*, iar cei mai mulți dintre ei au activat ca artiști independenți sau într-un mic circ. Deși majoritatea aveau o locuință fixă, aceștia au suferit de pe urma condițiilor neadecvate de locuit, trăind în ghetouri.

- În Portugalia, conform unei legislații antirome, reprezentanții etniei sunt condamnați la muncă silnică, respectiv la executarea unor lucrări publice.

1717 • În Moldova, robul Leontie a fost judecat fiind acuzat că împreună cu alți „vicleni” au săvârșit *jacuri și prăzi*, fiind condamnat *la pierzare după fapta lui, cu moarte groaznică*, însă pentru că a prădat și Episcopia Romanului a devenit robul acesteia împreună cu toată familia sa.

- În Brașov, călăul Simon a pierit tras pe roată după ce a fost găsit vinovat de uciderea unei fecioare, al cărei sânge, conform documentelor, l-a vândut unor evrei. După Simon funcția de călău i-a revenit lui Băță din Făgăraș, care a activat în Brașov doar doi ani, fiind urmat de fiul său Gligore, care la rândul său a fost ucis de tatăl său vitreg, pe nume Palko, ajutat se pare chiar de către mama victimei, pe nume Neaga. În urma unei anchete derulate de autoritățile brașovene în 1719, ajutorul de călău Istok a oferit informații interesante în ceea ce privește modul de transmitere a funcției de călău în cadrul dinastiei călăilor brașoveni. Astfel, acest Istok susținea că, după ce călăul Băță a murit din cauze naturale, Gligorea preluat slujba cu acceptul mamei. Noul soț al mamei Palko s-a dus cu Gligore pe câmp să jupească un măgar mort, ulterior Gligore dispărând fără urmă, fapt ce i-a permis lui Palko să devină călăul Brașovului. Conform anchetei nepotul noului călău, pe nume Dodoc, a fost văzut purtând obiecte vestimentare ale lui Gligore, în speță dolmanul și cizmele dispărutului, pe care acesta le avea când ieșise în câmp cu tatăl său vitreg. Cert este că ancheta s-a împotmolit din lipsă de dovezi, însă a fost reluată în 1720, când Neaga lovită de Palko, a ieșit din colibă și a strigat în gura mare: *Câine, dacă fiul meu ar fi fost aici nu m-ai fi lovit, ce-au făcut oamenii tăi cu el?* Întrebată de autorități la ce „oameni” s-a referit, Neaga a susținut că era vorba de *niște țigani de șatră, Grancea, Kempul, Dodoc și alți câțiva*. Neaga a spus anchetatorilor că Gligore a murit de ciumă, fiind îngropat lângă casă de Istok împreună cu alți doi romi, văduva lui Băță negând că ar fi uneltit cu Palko pentru a-și ucide fiul. Pe de altă parte în documentele oficiale ale anchetei mai este consemnată o mărturie conform căreia Palko, aflat în drum spre cârciumă, alături de Neaga, Necula și Dodoc, ar fi spus că trebuia să scape de Gligore, *pentru că este mai bine să ne bucurăm noi de bucata lui de pâine*, dispariția călăului Gligore rămânând un mister neelucidat de anchetatori.

- În Spania, regele Filip al V-lea de Bourbon (1700-1724) stabilește prin lege patruzeci și unu de localități ca opțiuni de sedentarizare pentru romi, care, în caz contrar, riscă între șase și opt ani de galere, pentru femeile rome pedeapsa ce trebuia suportată fiind de 100 de lovituri de bici și exilul.

1718 • În spațiul mioritic este redactat un document conform căruia o femeie romă, se pare liberă, este nevoită să-și vândă copilul datorită sărăciei și lipsurilor. Astfel se menționează că *findu mare lipsa și grea foamea și văzând că perim de foame ne-am sculat noi și am vândut un copil al nostru anume pe Budrumea în lei 12 ca să fie robu în veci neavându nici noi pe nimeni stăpânu*.

- În Moldova, robii mănăstirii Bistrița era în pericol de a-și pierde vitele pentru neplata impozitelor, deși mănăstirea avea posibilitatea de a apăra *bucatele țiganilor săi ca să nu se ia pentru alții și nici pârcălabii să nu-i amesteci.*

- În Transilvania, conform unui contract denumit *Contract emphyteuticos über einige Zigeuner*, încheiat la Cișnădie, romul Sztoika Badul și familia sa, s-a vândut pe sine, împreună cu fii săi Dumitru și Sztoika, datorită sărăciei, juratului consiliului orașului Sibiu, Michael Zekelius, care a trebuit să dea robului suma de 20 de florini ungurești, pentru ca romul să poată achita unele datorii. *Țiganul se vinde cu întreaga familie unde intra nu numai persoanele de mai sus, ci și nevasta sa precum și copiii și copiii copiilor, și chiar copiii ce se vor naște; stapânul e M. Zekelius cu nevasta sa și cu copiii lui în viață precum și acei ce vor surveni încă. Din această convenție nu numai ca se nasc obligațiuni și drepturi reciproce, ci se mai specifică îndatorirea unor garanți, (caventes) cari garantează evicțiunea și cuajune apentru cazul când Sztoika Badul cu familia sa ar fugi de la locul său, unde era așezat. Garanții și succesorii lor răspund în caz de fugă, și cu mijloace proprii trebuie să aducă pe cei fugiți înapoi; dacă nu e posibilă prinderea lor, sunt ținuți să plătească o sumă de bani. Contractul intra în vigoare în urma unei străneri a mâinii drepte între țigani și garanți. Cumpărătorul iscălește personal și aplică și pecetea. Credem că întregul ansamblu de mijloace date achizitorului robilor pentru salvagardarea drepturilor și intereselor lui este o consecință a frumoasei sale pozițiuni sociale și a marei mizerii al lui Sztoika Badul. Pentru a se mări bunăvoința și posibilitatea perfectării acordului de voință se dau multe garanții și se mai dă și posibilitatea de a se anula noul raport fără pagubă și destul de repede. Se cuvine precizarea că robul nu putea fi înstrăinat: *sollen sie völlige Macht haben die Zigeiner ider ihre Poserität um so viel Geld nach selbst eigenem Belieben einerem anderen zuffort zu verekaufen.* Tot în acest an, la Kraszna a fost fixat un tarif maximal romilor fierari, ce nu putea fi depășit, în caz contrar amenda fiind de 12 florini.*

1719 • În Moldova, Mihail Racoviță considera că un rob zlătar era *trebuitorcurții domnești*, fiindcă lucra la *bolduri de rădvane domnești și la cocii ce se fac pentru treaba mărilor sale hanilor și altor agi și spoiește hierăli.*

- În Franța lui Ludovic al XV-lea (1715-1774) condamnarea la galere aplicată romilor este modificată, astfel încât de la galere, romii ajung în situația de a fi deportați în coloniile franceze.

1720 • În Strasboug s-a născut în jurul acestui an Walter Balthazar Reinhardt, nimeni altul decât autorul lucrării *Red Earth and Pouring Rain*. Scriitorul a murit la Sardhana, în India, în anul 1778.

1721 • În Transilvania, preotul comunei Riho-Reichau, l-a cumpărat pe Stantsul Florea ca rob. În prezența unui delegat judecătoresc, care reprezenta autoritățile și a iscălit contractual, împreună cu un jurat.

- În Imperiul Habsburgic, Carol al VI-lea (1711-1740) a ordonat exterminarea romilor aflați pe teritoriul statului său. Împăratul a modificat decretul emis în 1710 de către împăratul Joseph, incluzând și execuția femeilor adulte rome în cadrul legislației represive, în timp ce copiii au fost preluați de către stat și instituționalizați.

- În Rusia țarului Petru cel Mare (1682-1725) documentele istorice semnaleză prezența romă în Siberia, la Tobolsk, unde se pare că au venit din Polonia. Romii și-au anunțat intenția de a tranzita regiunea și de atrece în China, însă autoritățile siberiene le-a interzis acest lucru.

1722 • Daniel Defoe a publicat *Moll Flanders*, la Londra, carte în care se referă și la romi.

- În Frankfurt pe Main autoritățile au hotărât preluarea copiilor romi de la familiile lor, plasarea acestora în adăposturi și expulzarea părinților, respectiv a romilor maturi.

1723 • În Moldova, boierul Meleghi, împreună cu fratele său Constantin, a declarat în fața lui Mihai Racoviță că roaba Dochia, mama Nazariei, căcătorită cu un român, a fost a strămoșului lor, armașul Lung. Nazaria și soțul ei aveau șase copii, doi băieți și patru fete, cei doi boieri revendicând fiecare partea de copii care i se cuvenea fiecăruia, conform legii. Soțul ei însă a declarat în fața

instanței că atunci când s-a căsătorit n-a știut că mama ei fusese fată de rob, și feciorii i-au însurat, fetele le-a măritat după moldoveni... și din casă toți dau bir. Domnitorul a decis totuși să acorde urmașilor acestei femei dreptul de a-și răscumpăra libertatea, pentru care cei doi feciori trebuiau să plătească fiecare câte 5 lei, ginerii câte 3 lei, iar soțul 8 lei, deci în total 30 lei.

- În Scoția s-a născut scriitorul britanic Adam Smith, care conform biografului său, John Rae, a fost răpit de romi la vârsta de patru ani, fiind ulterior eliberat în urma intervenției autorităților.

- În Franța, romilor le este interzisă șederea în Lorena, prin păduri sau periplul pe drumuri principale. Pedepsa celor prinși era exilul. Comunitățile locale sunt încurajate să-i vâneze, să-i prindă și să deschidă focul asupra lor, fapt ce a determinat săvârșirea de numeroase atrocități.

- Billy Marshall, etnic rom, este atestat ca șef al unui grup de revoluționari din Galloway, care și-au fixat ca obiectiv organizarea unei revolte populare contra marilor latifundiari.

1724 • În Franța Ludovic al XV-lea emite o lege anti-romă, care avea drept obiectiv oficial combaterea vagabondajului. Astfel este interzis nomadismul, romii fiind siliți să se sedentarizeze, neavând voie să locuiască mai mult de patru adulți într-o casă. Romii adulți riscuau condamnarea la cinci ani de galere, în condițiile nerespectării prevederilor legi, iar femeile și copiii putea fi pedepsiți cu biciuirea și internarea în adăposturi pentru săraci. În acest context, un grup numeros de romi au fost deportați în Martinica, iar mai târziu un alt grup ajunge în Louisiana, unde s-a hotărât și deportarea tuturor romilor din Țara Bascilor, acțiune împiedicată de izbucnirea războiului împotriva britanicilor, rivalii tradiționali ai francezilor.

1725 • În Transilvania, la Sibiu, este judecat cazul unor copii romi ai căror stăpân a murit, iar noul stăpân încă nu era definitiv înzestrat cu dreptul de proprietate asupra lor: *Herm. Mag. Prot. 1725 I. S. 304 d. 11 Junij wirdt in plena sessione amplii magistratus auf dem Rathausz ratione der Ololoischen Kinder resolvieret, dasz Krafft eines I Maistrats vorigeu Deliberati dieselbe denen Fleischerischen Erben als ihren rechtmässigen Herrn mögen überegeben werden, zumahlem constat, dasz die Fleischerischen ex ea post, dasz vorhin nicht zu finden geweste Obligatorium ratione Jobbagyonatus wirklich in Händen haben.*

- Johann Zedler a publicat la Leipzig, lucrarea *Universal Lexicon aller Wissenschaften und Künste*, în care surprinde aspecte ale culturii românilor.

- Principele prusac Frederick Wilhelm I (1700-1740) condamnă orice rom de peste optsprezece ani, prins pe teritoriul său, bărbat sau femeie, la spânzurătoare fără judecată.

- În orașul Zaltbommel din Țările de Jos un grup de zece romi au fost trași pe roată, zugrumați, respectiv decapitați, capetele lor fiind înfipite în țepe, pentru a servi drept exemplu altora. Uneori la astfel de suplicii erau siliți să participe și copiii victimelor, cărora la sfârșit li se preda și o lecție de morală.

- Legislația anti-romă în Spania emise în acest an reia vechile principii de abordare și implicit de rezolvare a problematicii romilor.

- În Moldova, Mihail Racoviță, domn al Moldovei (1703-1705, 1707-1709 și 1716-1726) și al Țării Românești (1730-1731; 1741-1744), a anulat dispoziția lui Nicolae Mavrocordat de desființare a țigănitului, impunând un *țigănit*, *de tot țiganul câte doi ughi*, însă în același an a renunțat la rândul său la acest impozit. Actul de desființare al țigănitului n-a fost acceptat nici de urmașii lui Mihail Racoviță, care arăta că *obiceiul de a lua dajde de la țiganii din toată țara a fost reintrodus din cauza nenorocirilor abătute asupra țării, pentru a putea ridica poruncile stăpânilor – adică ale turcilor – și neavând de unde mai lua și cu ce se chivernisi, iarăși s-au ațâțat și s-au urmat a lua acest țigănit până acuma, care nu că am poftit să fie scos, că n-am cunoscut a fi obiceiul rău, însă domnitorul pretinde că s-a spăimântat de cele mai multe neajunsuri” și a voit ca „să se stingă acest obicei scornit de la o samă de vreme încoace, adică țigănitul, căci cu lautul, cu obiceiurile rele, nu să va face niciun folos, nici*

domnilor, nici țării. Ion Neculce arată că Grigore Ghica în 1732-1733 *au scos și pe țigani hârtii grele*, renunțând și el la acest tip de taxe la presiunea boierilor. Conform unui alt document un număr mare de robi se împotriveau stăpânilor, făcând jafuri și stricăciuni recoltei boierilor, cărora le pârjoleau terenurile. Tot în Moldova, boieroica Alexandrina a împărțit cu egumenul Galatei cinci copii proveniți dintr-o căsătorie de robi, doi băieți și trei fete, amintindu-se că roaba aparținea boieroicei, iar robul mănăstirii. Lăcașul de cult a primit doi băieți, ambii muți, considerați *drept unul sănătos*, și o fată, iar boieroica cele două fete.

1726 • În Spania lui Filip al V-lea (1700-1746) romilor le este retras dreptul de a contesta sentințele instanțelor de judecată.

- În spațiul german, catedralele din Speyer, Worms și Mainz au condamnat, prin vocea canonicilor săi, legislația anti-romă, subliniind neconcordanța acesteia cu principiile creștinismului și lipsa de umanitate a acestui tip de legislație discriminatorie.

- Împăratul habsburgic Carol al VI-lea emite o lege conform căreia orice rom găsit în țară putea fi ucis pe loc, iar femeile și copiii era pedepsiți cu tăierea urechilor, biciuirea și exilul.

- Temutul haiduc rom *Johannes la Fortun*, cunoscut și sub pseudonimul de Hemperla, este prins împreună cu ceata sa, cu care a acționat în Hessen-Darmstadt, fiind închis la Giessen. După inevitabilul episod al torturi, specific timpului, răufăcătorul rom a fost tras pe roată și decapitat, împreună cu alți treisprezece membrii ai cetei, dintre care un număr de nouă prizonieri au fost spânzurați.

- În acest an apare *Lexicon Waldheim*, lucrare în care se face referire la circa 115 cuvinte române.

1727 • La Berna, conform unui decret emis în acest an, romii sunt somați să părăsească ținutul, în caz contrar *bărbați țigani și femeile de peste cincisprezece ani vor avea o ureche tăiată prima dată când sunt prinși (...) iar dacă sunt prinși a doua oară vor fi condamnați la moarte.*

- Un *Waldheim Glosar*, cu cuvinte colectate de la un orfelinat din Saxonia, conținea cuvinte etichetate drept *țigănești*.

- Romul Geordie Faa, soțul celebrei Jean Gordon, a fost ucis de către Robert Johnstone, la Huntlywood, individ care a fost prins în Jedburgh unde a fost judecat și condamnat la moarte. Condamnatul reușește însă să evadeze din închisoare, însă la scurt timp a fost prins la Newcastle, dus la Jedburgh și executat la Gallahill în anul 1728.

- Cărturarul german J. B. Weissenbruch a publicat *Ausführliche Relation von der famosen Zigeuner-Diebes-Mord and Rc uber*, la Frankfurt și Leipzig.

- Aflat prin Oltenia, la Brâncoveni, generalul C. von Tige rămâne impresionat de *o mulțime de țigani care, cu țambalul și cu fluierele lor, făceau să joace cu deosebită grație 12 urși.* Ursarii erau considerați mari artiști în epocă, dând spectacole prin târgurile orașenești, unde, conform lui F. Recordon, făceau urșii să joace *fie cu tamburine sau bătând tactul cu un fel de pinteni mari pe care și-i legau de călcâie și care fac mult zgomot când se lovesc între ei.*

1728 • Consiliul orașului Aachen a emis un decret care condamnă populația romă la moarte. Astfel *țigani capturați, fie că se împotrivesc sau nu, vor fi omorâți imediat. Celor prinși, care nu se împotrivesc, li se acordă nu mai mult de o jumătate de oră, să îngenuncheze, dacă doresc acest lucru, să se roage lui Dumnezeu atotputernic, să-i ierte de păcatele lor și să se pregătească pentru moarte.*

- În acest an în ducatul de Cleves, stat în cadrul Imperiului romano-german, se derulează, se pare, o ultimă vânatoare de romi, *heidenjachten*.

- Cărturarul Ephraim Chambers, în lucrarea *Cyclopedia*, prezintă romii ca pe un prototip al declasatului.

- În Olanda s-a derulat o ultimă vânătoare de romi, *heidenjachten*, după care, pentru mai mult de un secol, romii nu mai sunt atestați în arealul olandez, mai precis până după anul 1830, când nouă imigranți romi sînt au sosit din Germania.

1730 • La Universitatea din Upsala este susținută o *Disertație Academica de Cingaris*.

- În jurul acestui an în Țara Galilor se stabilește celebrul *rege al țiganilor* Avram Woodși familia sa, descendenții săi însușindu-și instrumentul național a galezilor, respectiv harpa.

1731 • Un grup de romi alcătuit din John Faa, William Faa, John Faa alias Faley, Christian Stewart și Margaret Young au fost condamnați pentru furturi la Jedburgh.

- În spațiul german, la Leipzig, A. Ch. Thomasius, a publicat *Tractatio juridica de vagabundo*.

1732 • Celebra femeie romă Jean Gordon, care își pierduse toți cei nouă fii, opt dintre ei fiind spânzurați, înaintează o cerere, unui tribunal din Jedburgh, în care specifică faptul că, fiind acuzată de vagabondaj, este dispusă să plece definitiv din Scoția. Petiția femeii a fost aprobată, în cazul revenirii riscând biciuirea și închisoarea, după ce instanța de judecată a stabilit că Jean, bătrână și bolnavă a stat suficient în închisoare, fiind vinovată de vagabondaj, de hoție și de faptul că era *egipteancă*. După eliberare, aceasta a plecat în Anglia. În conformitate cu Murray, Jean Gordon a fost soția lui Patrick Faa, care a fost ucis de Robert Johnstone, și mama lui Alexander Faa. Oricum eroina noastră și familia ei au fost bine cunoscuți în domeniul Yetholm, fiind foarte bine primiți la Lochside. Din păcate, în timp ce ea mereu a încercat să împiedice alte persoane de la a comite jafuri pe proprietatea fermierului, unul dintre fiii ei a fost implicat în furtul unui purcel. Astfel, de rușine ea a părăsit zona și a plecat să locuiască de partea cealaltă a frontierei în Anglia. Câțiva ani mai târziu, un nobil al locului, *gudeman of Lochside*, s-a dus la Newcastle pentru a aranja un împrumut. Pe drumul de întoarcere, la căderea nopții, nobilul în cauză, aflat într-o situație destul de dificilă în condițiile în care nu cunoștea drumul, vede o lumină strălucitoare la o casă unde decide să ceară găzduire. După ce bate la ușă îi deschide tocmai Jean Gordon. Deși îngrijorat și înfricoșat, ca nu cumva să fie jefuit de romii din clanul ei de bani împrumutați, *gudeman of Lochside* a acceptat să înnopteze și să cineze la Jean. În decursul cinei acesta a mărturisit că transportă o cantitate mare de aur, femeia insistând să-i încredințeze pentru păstrare până dimineața. La miezul nopții, fiii lui Jean s-au întors acasă, lăudându-se în gura mare cu fărădelegile lor, fermierul temându-se pentru siguranța lui, însă a fost salvat de ospitaliera lui gazdă, astfel că dimineața a putut pleca teafăr înspre Lochside. Murray spune că atunci când fermierul nostru i-a oferit bani drept mulțumire, femeia a refuzat, simțindu-se încă vinovată de faptele fiului ei. Fiii lui Jean au continuat drumurile lor pe căi necinstite, trei dintre fiii rămași și soțiile a doi dintre ei fiind judecați la Jedburgh pentru furt de oi și condamnați la moarte. Întâmplarea evocată la inspirat pe scriitorul Sir Walter Scott, stînd la baza procesului romilor evocat în *Guy Mannering*, unde, spune el, *fii lui Jean Gordon au fost condamnați să moară în aceeași zi. Ei au fost spânzurați în mod corespunzător în după-amiaza zilei de 05 iunie 1730*. După ce instanța o eliberează din închisoare, Jean Gordon, acum fără copii și fără cineva care să o sprijine, timp de mulți ani a cutreierat Anglia, cu nostalgia Scoției, fiind și o efervescentă susținătoare a lui Carol Stuart, regele scoțian de la Londra. Atitudinea promonarhistă, etalată în plin război civil între republicani și regaliști, a dus de altfel și la moartea ei, în anul 1746, după ce în Carlisle și-a mărturisit simpatia pentru Stuarti. Drept consecință o mulțime furioasă a prins-o și a târât-o până la râul Eden, unde au înecat-o. Ultimele ei cuvinte, conform tradiției, au fost de susținere a monarhului Carol Stuart. Astfel s-a încheiat viața lui Jean Gordon, văduva lui Patrick Faa, dar ea trăiește ca Meg Merrilees, personajul din romanul lui Walter Scott, deși este posibil ca personajul se fie de fapt inspirat de nepoata ei Madge, pe care a cunoscut-o scriitorul.

1733 • În Moldova, într-un document se specifică faptul că un rob a plătit stăpânului său o datorie de 90 lei, pretinzând că a fost eliberat, însă urmașul stăpânului decedat l-a adus în fața divanului. Deoarece nu avea „carte” de „iertare”, robul nostru a redevenit rob.

- În imperiul rus al împărătesei Anna Ioannovna (1730-1740) romilor li s-a interzis în acest an să mai practice nomadismul. În acest context s-a hotărât și finanțarea a trei regimente militare, prin impozitarea populației din unele teritorii, autoritățile țariste incluzându-i oficial și pe romi în categoria contribuabililor. La scurt timp un nou decret a fost promulgat de către Duma din Sankt Petersburg, ca răspuns la cererea unor *țigani născuți pe aceste pământuri*, pentru acordarea unei autorizații de rezidență în capitala imperiului și pentru a putea să practice comerțul cu caii, în zonele limitrofe.

- În Marea Britanie, un grup de romi alcătuit din John Faa, William Faa, John Faa, Christian Young, Elspeth Anderson și William Miller au fost găsiți vinovați de furt la Jedburgh cu excepția lui Miller, ceilalți fiind condamnați la moarte.

- În lucrarea *Schwabische Chronik*, editată la Frankfurt, se face referire și la istoria romilor.

1734 • În Moldova, domnia intervine după o împărțire de robi între doi boieri, care nu s-au înțeles cu privire la soarta unei fetițe, domnitorul îndemnându-i să ajungă la o înțelegere.

- Frederic Wilhelm al Prusiei emite o legislație anti-romă, care prevedea ca românii prinși pe teritoriul statului său, bărbat sau femeie, să fie spânzurați fără judecată, oferind recompense celor care participau la vânatoarea de romi, semn că cetele de romi călătoreau pe teritoriul prusac în ciuda legislației ostile.

- Landagraful de Hersen-Darmstadt, Ernst Ludwig, scoate românii în afara legii, astfel că aceștia puteau fi împușcați sau făcuți prizonieri de către localnicii grațuți de către stat cu trei taleri pentru un rom mort, a cărui bunuri reveneau făptașilor, și șase taleri pentru un prizonier. Măsurile incitante de acest fel stau la baza faimoaselor „vânători de țigani”, în cursul cărora românii au fost alungați ca animalele, spre deliciul orașenilor. În Saxa, această activitate a fost supranumită *Kesselreiben* și a constituit un divertisment public.

- În Marea Britanie, căpitanul rom John Faa ajunge, în calitate de reprezentant al districtului Jedburgh, în Parlamentul britanic unde activează până în anul 1741. Un alt reprezentant al neamului Faa, respectiv Robert Faa, a fost Maestru al Lojei Masonice din Kelso în 1702.

1735 • Conform unui document, emis în acest an, Mitropolia Moldovei avea un jude peste romi, care o slujise timp de treizeci de ani.

1736 • În Moldova, în acest an, în posesia mănăstirii Putna se aflau nu mai puțin de 174 de romi robi.

1737 • În imperiul austriac au fost acordate, conform unui bon de plată, *vânătorilor de țigani* dintr-o localitate austriacă, care-i vânau pe romi în pădurile din zonă, bunuri în valoare totală de 52 de coroane, respectiv șapte fripturi de vită în valoare de 28 de coroane, șase măsuri de vin evaluat la 18 coroane și pâine ce valora 6 coroane. Peste circa un veac, în Jutland, la asemenea vânatoare de oameni, au fost omorâți 260 de persoane de etnie romă, inclusiv o *țigancă cu copilul ei*.

1739 • În Franța noua legislație prevedea condamnarea romilor la galera, ca pedeapsă pentru modul lor de viață.

1740 • În Moldova, Grigore Ghica a emis o „carte” pentru soția lui Ioan *țiganul, lăcătușul domnesc*, care era a mănăstirii Cetățuia, domnitorul poruncind ca mănăstirea să primească un alt rob pentru femeia lui Ioan. Tot în Moldova, un rob rom care voia să se căsătorească cu fata unui preot a fost iertat de robie de stăpânul său, care a declarat în scris că atât robul, cât și feciorii lui aveau *să fie oameni slobozi*.

- La Miskolc, în Ungaria, este emis un ordin care se referea la oprirea romilor de a prelucra metalele, în afara corturilor lor, o măsură care restricționa practicarea meseriilor tradiționale.

- Carol al VI-lea, în Țările de Jos, emite un edict prin care pedepsea pe orice cetățean care îndrăznește să acorde ajutor, sub o formă sau alta, romilor.

1741 • În Moldova, Grigore al II-lea Ghica, domnitor al Moldovei (1726-1733, 1735-1739, 1739-1741 și 1747-1748) și al Munteniei (1733-1735 și 1748-1752), emite un hrisov în care este menționat robul *Mihaiu din Igești*, precum și *femeia lui Perjul*.

• La Amsterdam a fost publicată de Charles Etienne Jordan *Histoire de la vie et des ouvrages de M. La Croze*, lucrare ce conține cuvinte ale romilor sedentari din zona Cetății Spandau.

1742 • În Moldova un document din 1742-1743 menționează că un oarecare Anton Strătilă s-a înțeles cu egumenul de la mănăstirea Râșca pentru un rob, care dăduse foc la o arie, fiind închis și condamnat să plătească o despăgubire de 40 lei. Anton Strătilă, neștiind că condamnatul era rob mănăstiresc, a plătit cei 40 de lei și l-a luat. Ulterior egumenul a aflat unde era robul său, și în loc să-i restituie lui Anton Strătilă 40 lei, i l-a lăsat să-i muncească 4 ani de zile. Anton Strătilă scrie că *și eu să rabdu de acei 40 lei. Și pentru boerescu i-am dat sfinției sale 4 lei. Iar cându s-ar plini patru ani să-i dau țiganul cu toți copiii lui, iar de s-ar tâmpla să fugă țiganul într-acești patru ani, să aibu eu a da la mănăstire pe țigan.*

1743 • În Moldova, în *Așezământul* său, domnitorul fanariot Constantin Mavrocordat, domn în Țara Românească (1730 - 1730; 1731 - 1733; 1735 - 1741; 1744 - 1748; 1756 - 1758 și 1761 - 1763) și în Moldova (1733 - 1735; 1741 - 1743; 1748 - 1749 și 1769 - 1769), interzice despărțirea soților, chiar dacă aveau stăpâni diferiți. Copiii puteau rămâne la stăpâni diferiți, în condițiile în care, pentru a nu o despărți, nu era cumpărată întreaga familie de către un singur proprietar de robi, situația prezentată fiind oarecum similară și în Valahia. Tranzacțiile cu romi robi efectuate cu scopul de a nu despărți familiile, se derulau după prețuri stabilite prin lege, o femeie costând 50 de lei, iar un bărbat 70 lei. Romilor meseriași li se adăuga, la suma fixată de autorități, și prețul meseriei practicate, copiii nemaiputând fi despărțiți de familiile lor. Practic unul dintre proprietari trebuia să cumpere toată familia de robi, cei de peste 16 ani fiind evaluați asemeni adulților, iar cei sub 16 ani la jumate din valoarea pecuniară stabilită a adultului. Pe de altă parte dacă o persoană liberă se căsătorea cu o alta aflată în robie, robului sau roabei i se acorda automat libertatea personală, copiii lor născându-se oameni liberi, indiscutabil un semn de modernizare a societății românești. Astfel se preciza că *țiganul ce va lua moldoveancă, sau moldoveanul ce va lua țigancă să nu cuteze de acum înainte nimeni să facă pe moldovean sau pe moldoveancă țigani robi, au pe copiii lor. Dar, ca să nu deie pricină țiganilor a ieși din robie..., s-au legat plată grea. Se mai preciza totuși că „moldovanul și moldovanca și copiii lor să fie slobozi și volnici a se apăra, iar țiganul și țigancă până la moartea lor să fie robi, precum s-au născut. Din păcate pentru romi dispozițiile Așezământului n-au fost respectate, la presiunea exercitată de către boieri și mănăstiri, sub domnia următorii, hotărându-se ca persoanele libere căsătorite cu robi să își piardă libertatea. Tot în Moldova acestui an este atestată documentar *fata lui Trohin țiganul*.*

1745 • În Spania legea silește romii să se sedentarizeze în locuri atribuite de către autorități, în termen de două săptămâni. Pedepsa pentru practicarea nomadismului era condamnarea la moarte. Bisericele nu mai ofereau, în acest context, adăpost romilor, iar armata executa razii, cu scopul de a depista cetele de romi care nu respectau prevederile legii.

1746 • În Moldova, Ioan Mavrocordat îi permite boierului Ioan Cantemir să stăpânească robii cumnatului său Dudescu, domnitorul precizând că *măcar că țiganii străini, ce se află veniți aice în țară este obiceiul a rămâne în sama domniei. Iar cât pentru aceasta am socotit, cu mila noastră, de i-am dat în sama dumisale fiind și în cele de vreme ce sântu a cumnatului dumisali.*

• În Spania, Ferdinand al VI-lea (1746-1759) mărește la 75 numărul orașelor în care romii se puteau stabili, adăugând la lista tatălui său, Filip al V-lea, încă 34 de localități posibile reședințe a nomazilor. Consiliul Castiliei a supravegheat direct acest proces de sedentarizare a peste 800 de familii rome.

- În Valahia, mitropolitul Neofit Cretanul a hotărât eliberarea romilor de pe moșiile mănăstirești și ale mitropoliei, intrând în conflict cu boierimea românească, acțiunea feței bisericești rămânând fără consecințe majore pe termen lung.

1747 • Gaspar Vazquez Tablada, episcop de Oviedo, numit guvernator de către Consiliul Castiliei, propune lui Ferdinand al VI-lea adoptarea unor *măsuri extraordinare*, respectiv exilarea romilor din Spania, pedeapsa propusă de către omul bisericii pentru cei care revin în regat fiind moartea. În acest context Francisco Ravago, confesor al lui Ferdinand al VI-lea, susține politica monarhului, considerând că *mijloacele propuse de către guvernatorul Consiliului pentru a extirpa această rasă rea și odioasă în fața lui Dumnezeu și periculoasă pentru om mi se par bune. Regele i-ar face un cadou important lui Dumnezeu, seniorul nostru, dacă ar reuși să scape de acești oameni.*

- În Transilvania habsburgică Dieta hotărăște readucerea romilor pe moșiile de unde fugiseră, precum și sedentarizarea lor. Tot din acest an, romii aurari sunt organizați într-un voievodat exclusivist, separat de restul romilor până în 1832.

- În Moldova, Grigore Ghica a acordat protecție lui *Ivan Țiganul, lăcătușul gospod* din Iași, venit din Valahia, apărându-l astfel de *giuzii gospod și de giuzii de toiag și de toți boierii*, domnitorul dispunând ca *să fie numai pentru triaba lucrului gospod*, scutindu-l de alte munci.

1748 • În Transilvania, statutul romilor aurari este reglementat cu ocazia fondării oficiului minier, Maria Tereza emițând un statut, al cărui articol VII se referea la această categorie profesională și la dreptul romilor de a se ocupa cu spălarea nisipului, pentru a scoate aurul din el. „*Zingaris, iui ad auri loturam exercendam privilegiatos in Transilvania coetus obtinent, eadem quae ceteris auri lotoribus competant quidem privilegia, ne tamen haec in odium dominorum terrestrium convertant, in horum territoriis non diutiorum, quam auri lotura requiveret, moram faciant: Reliquis autem Ziongaris, coetibus non praefatis insertis, exercitium auriloturae per absolutum et universum prohibitum sit*”. Acest articol ne aduce în contact cu o congregație profesională a țiganilor. În orice caz, aceste coetus nu s-au inventat pentru asigurarea avantajului țiganilor, ci cu scopul ca să fie un instrument de putere în mâinile statului. Fiecare dintr’acești aurilotores e cunoscut și păzit. Șeful țiganilor aurari era un ungur nobil, numit de curte. Fiecare țigan, supus al lui, trebuia să plătească la paști ½ zlot, și la toamnă tot atâta. Se interzice ca țiganii aurari să stea mai mult decât era necesar la un loc. În munți și la râuri pot sta după placul lor, nefiind siliți, să plece după trei zile. Nimeni nu-i poate împiedica aici. Tribunalul minier condamna pe contravenienți. Toți ceilalți țigani neincorporați în această breaslă sunt opriți în mod categoric de a se ocupa cu aurilotura. Art.7 mai prevede un patent eliberat de către judecătorul tribunalului minier, unde toate aceste privilegii, aparținând țiganilor sunt fixate. Printre aceste privilegii trebuie să numărăm permisiunea acordată exclusiv țiganilor aurilotores, de a intra în localitățile miniere. Țiganii aurari sunt apărați de orice intervenție în dauna lor. Aurul pur trebuia remis către oficiul de schimb de la Zlatna. În cazul contrar se aplica o pedeapsă. La 1781 au fost înregistrate 1291 de familii de aurari, care au adus un venit de 3.802 florini statului.

- În Suedia regelui Frederick I (1720-1751) autoritățile continuă politica anti-romă, emițând o nouă lege de acest tip, cu intenția de a preveni imigrația romilor care nu mai aveau voie să între în regat, precum și pentru ai forța pe romi suedezi să se sedentarizeze. Se presupune că un număr mare de romi au rămas în Suedia, amestecându-se cu populația nomadă neromă, formând grupurile numite *Tattare* sau *Resande*.

1749 • În Spania, regele Ferdinand al VI-lea ordonă efectuarea unei campanii de prindere a romilor în urma căreia armata a adunat, după cele mai optimiste calcule, aproape 12.000 de indivizi. În acest context marchizul de La Ensenada menționează într-un document că *Majestatea sa ordonă acum ca, prin toate mijloacele și în toate locurile, să ne forțăm de a găsi și închide persoanele încă în libertate, fără a se respecta cel mai mic sanctuar unde ele*

s-ar putea refugia (...) Și, chiar dacă am comunicat deja aceste instrucțiuni magistraților în termeni analogi, le ordon din nou pentru a executa exact (...) ordinul cu cea mai mare vigilență, pentru ca scopul său final să poată fi atins; (...) cea mai mică omisiune - dacă se confirmă - li se va imputa și ei vor face obiectul celor mai severe măsuri(...) Numiții magistrați își vor îndeplini obligațiile, așa cum au fost enunțate, punctual și complet, așa cum se cuvine pentru o sarcină de o asemenea importanță. Romii sunt practic separați radical între "răi și buni", prin anchete și rapoarte ale martorilor. Pentru cei catalogați ca "răi", pedeapsa este munca în cadrul unor lucrări publice, prestată, cu predilecție, la arsenalele marinei spaniole din Cadiz, El Ferrol sau Cartagena, dar și în alte garnizoane din nordul Africii sau în minele de uraniu de la Almaden. Datorită muncilor istovitoare, mulți romi se îmbolnăvesc și mor, supraviețuitorii fiind eliberați 16 ani mai târziu de către Carol al III-lea. Tentativa de evadare era pedepsită cu spânzurătoarea. Orfanele rome, conform legi, erau trimise la orfeline sau ajungeau servitoare în casele oamenilor "cinstiți", iar tinerele rome și soțiile celor condamnați trebuiau educate în *doctrina creștină și teama sfântă de Dumnezeu* și trimise în fabrici. Disperarea romilor este sugerată și de apelul la clemență al lui Bernardo Martinez de Malla, Cristobal Bermudez, Miguel Correa, Salvador Bautist și Pedro Gonzalez, romi deținuți la arsenalul din Cartagina: *Doamne, noii castilieni închiși în arsenalul din Cartagina, se înclină în fața Majestății Voastre Regale (...) Ei roagă cu umilință pe Majestatea Voastră să binevoiască să asculte cu milă umilele lor cereri și să le acorde libertatea, pentru ca să –și poată recupera bunurile abandonate și să-și revadă bietelesoții, copiii și familia, și acestea dispersate și suferind de a fi despărțiți unul de altul, datorită unor legături strânse și iubirii - proprie legăturii de sânge și căsătoriei. Vasalii voștri nefericiți speră respectuos că vor beneficia de mila generoasă și regală a Majestății Voastre.*

- Împărăteasa habsburgică Maria Tereza (1740-1780) promulgă un decret care stabilea biciuirea și expulzarea romilor, edictul având drept obiectiv combaterea vagabondajului și a cerșetoriei. Represiunilor dictate de monarh au fost implementate până în anul de grație 1761.
- Învățătură germană Johann Zedler, din Leipsig, în *Dicționarul universal al tuturor științelor și artelor*, descrie romii ca pe un grup de indivizi care merită cu prisosință persecuțiile parvenite din partea autorităților.
- Scriitorul britanic H. Fielding, publică *The History of Tom Jones*, la Londra, roman în care evocă o ceată de romi, cu scopul de a arunca în derizoriu visul conservatorilor despre o societate utopică. În 1753, în pamfletul *A Clear State of the Case of Elisabeth Canning*, descrie dintr-o perspectivă negativă firea romilor, în contextul unor polemici iscate cu prilejul procesului în care a fost implicată și o femeie romă, acuzată de răpirea lui Elisabeth Canning.
- **1750** • În jurul acestui an, în Spania a fost publicat un vocabular spaniol-romani autor fiind Marqués de Sentmenat, o foarte importantă sursă de studiu al caracteristicilor limbii romani vorbite în epocă în peninsula iberică. Limba romani a fost ulterior interzisă.
- În Spania se naște Tio Luiz el de la Juliana, rom spaniol care a amprentat muzica spaniolă în general și stilul flamenco în special, devenit emblematic pentru spiritul romilor spanioli. În flamenco de altfel s-au afirmat, în secolele XIX-XX, o serie de artiști romi, care au încântat auditoriul prin prestațiile lor. Unul dintre aceștia a fost Ramon Montoya Salazar (1880-1949), creditat ca fiind primul muzician care a promovat chitara flamenco ca un instrument solo. Carlos Montoya (1903-1993) a fost de asemenea un mare chitarist de flamenco, iar Sabicas Agustín Castellón Campos (1912-1990) a fost, la rândul său, unul dintre cei mai mari chitariști ai lumii, fiind considerat primul artist care a cântat la chitară flamenco în afara Spaniei, promovând acest gen muzical pe continentul american. Influența lui este recunoscută de mari maeștri ca Paco de Lucia, Tomatito, Serranito sau Vicente Amigo. Un alt mare muzician rom a fost și Parrilla de Jerez Manuel Fernández Molina (1945-2009), fiul patriarhului culturii flamenco, Manuel Fernández Moreno, "Tio Parrilla", sora sa fiind artista Ana Parrilla. O familie cu valențe artistice este și cea alcătuită din Enrique de Melchor

Enrique Jiménez Ramírez (1950-2012) și tatăl său, marele chitarist Melchor de Marchena. O altă legendă romă a muzicii flamenco este Camarón de la Isla José Monge Cruz (1950-1992) considerat cel mai mare cantautor din toate timpurile, născut într-o familie de romi săracă și numeroasă. Din cele 19 albume înregistrate se remarcă *Soia Gitano* din 1989, albumul cel mai bine vândut din istoria flamenco. Tomatito José Fernández Torres, născut în 1958, provine și el dintr-o familie de artiști de flamenco, devenind popular alături de Camaron, alături de care a cântat peste două decenii. După moartea prietenului său, a continuat să cânte cu succes, alături de mari artiști precum José Mercé, Montse Cortés, Remedios Amaya, Carmen Linaressau Enrique Morente. El Lebrijano Juan Peña Fernández (Sevilla, 1941) a fost primul artist care a cântat flamenco la Teatrul Regal din Madrid în 1979. Albumul său *Persecución* reprezintă o adevărată lecție de istorie a romilor, în 1997 artistul fiind decorat de către Ministerul Culturii din Spania pentru meritele sale muzicale. Agujetas Manuel de los Santos Pastor (Jerez, 1946) provine dintr-o familie de romi fierari, fiind foarte popular în SUA. Născut într-o familie de artiști flamenco, Porrina de Badajoz José Salazar Molina (1924-1977) este cel mai faimos cântăreț de Extremadura, iar Manolo Caracol Manuel Ortega Juárez (1909-1973) este un alt mare nume al culturii flamenco, câștigător în 2002 al premiului Latin Grammy. *El Cigolata* Antonio Núñez Montoya (1930-2005) și-a făcut debutul în muzica flamenco cântând în trenuri de la vârsta de nouă ani, jucând în filmele "Los Tarantos" și "Flamenco". În cinstea marelui Terremoto de Jerez Fernando Fernández Monje (1934-1981) în Jerez a fost înălțat un monument, iar o stradă îi poartă numele. El Cigala Diego Ramón Jiménez Salazar s-a născut în Madrid la 1968, într-o familie de cântăreți, tatăl său fiind José de Córdoba, iar mama sa este Aurora Salazar Motos, sora lui Rafael Farina. José Mercé José Soto Soto (Jerez, 1955) a făcut carieră la Madrid, cântând pe diferite scene din Europa și America. Duquende Juan Rafael Cortés Santiago (Barcelona, 1965) a fost descoperit de către legendarul Camarón, fiind considerat succesorul său. Este primul cântăreț invitat să cânte în Champs Elysées, la Teatrul din Paris, în 1995.

1751 • În Transilvania romilor muzicanți le-a fost fixată o taxă, pe care o puteau cere cu ocazia nunților, astfel că *mai mult ca 34 de denar nu pot pretinde*. La Sibiu au fost condamnați la moarte prin spânzurătoare doi romi, acuzați că au furat din mai multe localități.

• Diderot, în *Enciclopedia* publicată la Paris, redactată între 1751-1772, remarca faptul că romii sunt buni doar să fure, să cânte și să danseze.

1752 • Deținuții romi care munceau la arsenalul de la Carraca (Cadix) au fost expediați, de autoritățile spaniole, la arsenalul El Ferrol (Galiția), ajungând însă decimați la destinație, datorită unei epidemii care s-a declanșat la bordul navei cu care au fost transportați.

• Un număr de șaptesprezece romi britanici au fost transportați în Carolina de Sud din Northumberland, fiind acuzați de diferite spargerii și jafuri.

1753 • În Moldova, conform unui document domnul a făcut pe un oarecare Iancu bulucbaș *peste giuzii de țigani domnești lingurari*, din Țara de Jos. Bulucbașa împreună cu juzii, trebuiau să caute robii fugiți și să-i readucă în cetile din care plecaseră. Ispravnicii, căpitanii, pârcălabii, slujitorii lor sau vornicii nu aveau dreptul să „globească” sau să judece robii domnești ci doar *bulucbașa lor și gloabili ce s-ar faci prin cetili lor să le ia bulucbașa și să le aducă aici dumnealui*. De asemenea tot în Moldova este redactată o plângere de către un grup de robi domnești, dăruiți mitropoliei: *Milostive doamne, jăluiesc măriei tale pentru rândul nostru, țaganii gospod, dăm știre măriei tale să vedem, este cu ștere măriei tale, datu-ne-ai vlădecăi, că ne trage părintele mitropolitul și noi ne știm că săntem gospod. Moșii și strămoșii noștri aice la curte măriei tale au îmbătrânit. De-i știre tale că ne-ai dărui să știm, doamne! Ce fie mila măriei tale să avem dreptate. Robii măriei tale țiganii gospod, muncitorii curții*. Un alt document se referă și la „ciniile” robilor fugari, care trebuiau readuși la mânăstirea Nicoriță.

• În Olanda, ungurul Wali Istvan, student la teologie reformată la Universitatea din Utrecht în

perioada 1753-1754, descoperă originea indiană a limbi romani după o discuție cu trei studenți malabrezi, în urma căreia transcrie 1.000 de cuvintele rostite de reprezentanții subcontinentului indian. Acești studenți din Malabar, cu un mare impact în studiile ulterioare dedicate romilor, au fost *Joh. Jakobus Meyer*, care conform documentelor arhivistice, s-a înscris la studii în data 4 septembrie 1750, *Petrus Cornelissen*, înscris la rândul său la studii în 7 octombrie 1752, și *Antonius Moyaars*, înscris la studii în 23 septembrie 1754, cei trei studenți fiind consemnați în documente drept *ceylonezi*. Ulterior Wali Istvan a citit cuvintele culese de la studenții indieni romilor din Raab, de lângă orașul său natal Győr, cărora le-a cerut să traducă în maghiară toate cuvintele înțelese, ceea ce romii au și făcut, realizându-se astfel ireversibil legătura populației romilor cu India. Constatarea ungarului în privința asemănării dintre limba indienilor malabrezi și cea a romilor din Ungaria a fost făcută publică abia în anul 1776, printr-o notiță, în publicația vieneză *Allergnädigst - privilegierte Anzeigen, aus sämmtlich - kaiserlich - königlichen Erbländern, herausgegeben von einer Gesellschaft*. Practic Wáli István nu a publicat nici un articol pe această temă a similitudinilor lingvistice depistate între romani și limba studenților malabrezi, care vorbeau de fapt limbă dravidiană, însă fiind brahmani, cunoșteau sanscrita, limba de cult hindusă. Ungurul a relatat constatarea sa unui prieten tipograf din Carei, teolog și el, pe nume Szatmár - Némethi Pap István, care, la rândul lui, a povestit-o căpitanului Dobai Székelyi Számuel. Pe baza scrisorii acestuia din urmă a apărut, în anul 1776, o scurtă informație în publicația vieneză amintită, fiind astfel menționată constatarea făcută de Wáli István. Din textul publicat în 1776 aflăm și data când tipograful Szathmár-Némethi l-a vizitat pe căpitanul Dobai, respectiv 6 ianuarie 1763.

1754 • În Marea Britanie s-a născut James Squire, în Kingston, într-o familie de romi, fiind fiul lui Timothy Squires și al lui Mary Wells, cu un destin de excepție pe care nimic din mediul unde s-a dezvoltat și construit ca individ nu îl întrezărea. Crescând în mediul boem al nomazilor britanici, unde problemele cu legea erau greu de eludat, în 1774 Squire a fost arestat pentru furt, fiind condamnat la deportare în America, timp de șapte ani, însă în condițiile în care a ales înrolarea în armată a revenit la Kingston, ca om liber, după patru ani de serviciu militar. Ulterior acesta și-a deschis un hotel în Heathen Street, Kingston, loc ce a devenit un popular punct de întâlnire al bandiților, tâlharilor și contrabandiștilor din regiune. Problemele cu legea continuă inevitabil pentru James, astfel că, la data de 11 aprilie 1785, a fost condamnat la 7 ani de deportare în Australia, unde va ajunge în cele din urmă. În 1787 James a fost eliberat din închisoarea Southwark, destinată deportaților britanici, ajungând ulterior în Port Jackson. În Australia, în 1789, a suferit de asemenea rigorile legii, fiind condamnat la o sută cincizeci de lovituri de bici acum, iar restul, atunci când este capabil să le suporte. Între 1790 și 1792 pedeapsa lui James Squire a expirat, devenind un om liber, capabil să înceapă o nouă viață, mai ales că a fost împroprietărit cu 30 de acri de pământ. Individ întreprinzător acesta își mărește treptat suprafața de teren posedată și averea, în 1800 având zece oi, 18 porci și 35 de capre. De asemenea 5 acri de teren au fost semănate cu grâu și încă 45 de acri cu porumb și orz. Doi ani mai târziu, deținea 291 de acri de teren. În ceea ce privește fabricarea berii, pentru care a devenit un personaj istoric în Australia, se pare că a înființat prima fabrică de bere, din continentul amintit, în 1798. Dintre activitățile sale mai amintim faptul că înspre 1808, James a fost și brutar, având o brutărie în Kent Street, măcelar și implicit furnizor de carne, precum și creditor bancar, fiind recunoscut, în ciuda trecutului dubios, pentru corectitudinea sa și mai ales pentru activitățile filantropice, unde efectiv a excelat fiind poreclit *patriarhul din Kissing Point*. De altfel, artistul colonial Joseph Lycett a spus că *numele lui va fi mult pronunțat cu venerație pentru dărnicia lui*. James Squire a murit în 1822, moartea lui fiind deplânsă de către presa australiană, care a acordat spații largi evenimentului. În mormântarea sa a fost de altfel catalogată ca una dintre cele mai fastuoase care au avut loc vreodată în Australia. Din 1823 fabrica de bere Squire a continuat să funcționeze cu succes sub controlul fiului lui James, producând aproximativ 100.000 de galoane pe an, până la moartea acestuia în 1826. Fiica lui James Squire, Mary Ann, s-a

căsătorit cu Thomas Charles Farnell, care în 1828 a redeschis pentru scurt timp fabrica de bere, până când datorită problemelor de sănătate a fost forțat să închidă fabrica din nou în 1834. În 1999, Lion Nathan fondează o linie de bere *James Squire* în onoarea primului fabricant de bere din Australia.

- În Moldova, Ruxanda Racoviță a dăruit boierului Dediul Codreanu doi băieți și două fete române, din „țigănia” de la Căliani.

1755 • În Moldova, românul Vasile Timirașul a dat un zapis egumenului mănăstirii Neamț, în care menționează că nesilit de nimeni, s-a învoit să se căsătorească cu fata romului Găgea, care era *țigancă dreaptă a mănăstirii*, acceptând din dragoste să devină *rob mănăstirii ca și dânsa*, atât el cât și feciorii și nepoții să, robi în veci ai mănăstirii.

- *Rotwelsche Grammatik*, publicat la Frankfurt, conține primul glosar romani complet, precum și o *scrisoare de la un țigan către soția lui*, scrisă în limba romani, mai precis în dialectul romilor sinti. Scrierea reprezintă cel mai vechi text redactat coerent în limba romani.

- În Scoția, conform lui R. Murray (în aceeași lucrare a sa "Țigani de la Frontieră", publicată în 1875), după moartea lui William Bennet, Nisbet de Dirleton, succesorul lui Bennet, a construit noi cabane pentru romi, recrutând din rândurile lor un grup de soldați ca gardă de corp. Când Marchizul de Tweeddale a dobândit moșiile Grubbet, el a continuat să le permită romilor aceleași privilegii de reședință.

- În Imperiul Rus al țarinei Elisabeta (1741-1762), impozitul anual impus de autorități crește odată cu trecerea timpului, astfel că dacă la începutul secolului al XVIII-lea era de 120 de garboave, garboava fiind o monedă ucraineană, în acest an 1755, taxa anuală ce trebuia achitată de romi se ridică la 1.424 de garboave. În Rusia țaristă în epocă romii au fost înscrși în registre fiscale distincte, grupați în „regimente” în fruntea cărora era un *ataman*, lider desemnat chiar de către romi înșiși. Obligația principală a atamanilor era de a colecta impozitul anual, respectiv *obrok*-ul, în colaborare cu percepții numiți de către autorități.

- În Marea Britanie, după un jaf, mandatul polițiștilor se referă la patru bărbați, precum și la un "bătrân înalt" și la un bărbat înalt și tânăr, cu părul negru legat în spatele și o femeie *tânără robustă cu o cicatrice în obraz*. Inculpați în proces, acuzații romi Daniel Lovel și Henry Lovel au fost găsiți nevinovați.

- În spațiul german apare la Frankfurt și Leipzig, *Wörterbuch Von der Zigeuner-Sprache, Nebst einen Schreiben eines Zigeuners an seine Frau, darinnen er ihr von seinem elenden Zustande, in welchem er sich befindet, Nachricht ertheilet*, un dicționar cu autor necunoscut, practic primul dicționar german-rom și cel mai vechi dicționar rom ordonat alfabetic.

1757 • În Spania, recursurile romilor, înaintate în vederea eliberării consiliului arsenalelor, unde rămăseseră închiși, sunt ignorate, romilor neacordându-se din acest punct de vedere nici o șansă. Astfel, un grup de romi deținuți la arsenalul din Cartagina, respectiv Bernardo Martinez de Malla, Cristobal Bermudez, Miguel Correa, Salvador Bautist și Pedro Gonzalez înaintează regalității o cerere de eliberare în care specificau: *Doamne, noii castilieni închiși în arsenalul din Cartagina, se înclină în fața Majestății Voastre Regale (...) Ei roagă cu umilință pe Majestatea Voastră să binevoiască să asculte cu milă umilele lor cereri și să le acorde libertatea, pentru ca să –și poată recupera bunurile abandonate și să-și revadă bietele soții, copiii și familia, și acestea dispersate și suferind de a fi despărțiți unul de altul, datorită unor legături strănse și iubirii - proprie legăturii de sânge și căsătoriei. Vasalii voștri nefericiți speră respectuos că vor beneficia de mila generoasă și regală a Majestății Voastre.*

- În Marea Britanie acuzatul Henry Lovel a fost declarat nevinovat la acuzația de atac și jaf la drumul mare.

- În Moldova, Constantin Racoviță a scutit robii mitropoliei de „leul” plătit de „căsari” și de „jumătate de leu” pe romii holtei, bani din care se întrețineau robii care lucrau la „grajdul” domnesc.

1758 • În imperiul habsburgic, Maria Tereza promulgă o legislație prin care romii sunt obligați să se sedentarizeze, fiind nevoiți și să renunțe la cai și căruțe, nemaiputând să părăsească satele, fără permisiunea feudalului locului. Programul era unul de asimilare și transformare a romilor în *ujmagyar*, adică maghiar nou. Autoritățile au dat parcele de pământ romilor și semințele necesare practicii agricole, aceștia devenind astfel contribuabili, cu impozite pe recoltă, la fel ca și ceilalți cetățeni ai statului, autoritățile impunându-le romilor să-și construiască locuințe.

- În Marea Britanie, mai precis în Țara Galilor, romul Thomas Ingram a fost găsit nevinovat pentru acuzele de jaf la drumul mare. Prizonier fiind, acesta a murit totuși de moarte naturală în închisoare în anul 1758. Tot în Marea Britanie un grup de romi a fost judecat pentru un presupus jefuire a lui Ann Ingram, soția procurorului William Ingram. Victima a reamintit că a fost atacată de un grup de treizeci de persoane, printre care se aflau *feciori și fete care au vorbit într-o limbă necunoscută*. Astfel în urma procesului George Boswell, Peter Boswell, Mary Wood (alias Mary Boswell) au fost declarați nevinovați, fiind desigur eliberați de către autorități.

1759•În Moldova, Toader Callimachi a dispus ca roabele căsătorite cu robi ai altor stăpâni, să rămâie după țiganiilor lor nesupărate și unde s-ar afla țiganiilor, acolo să rămâie și țigăncile după bărbații lor.

- În Rusia, țarina Elisabeta promulgă un decret prin care romilor li s-a interzis să descindă în Sankt Petersburg, capitala imperiului țarist.

1760 • În Marea Britanie a decedat Margaret Finch, *regina țiganilor* conform tradiției orale, la vârsta de 109 ani. Într-o scriere dedicată acesteia se specifică faptul că faima ei de ghicitoare a atras un mare număr de indivizi din înalta societate. Ea a trăit într-o colibă, la baza unui copac vechi. În 1768, a decedat se pare o altă *regină a țiganilor*, pe nume Bridget, care a fost nepoata și succesoarea lui Margaret Finch.

- Tot în Marea Britanie, Henry Boswell *regele țiganilor* a murit în 1760 la vârsta de 90 de ani și a fost îngropat la Ickleford, în același loc cu soția și nepoata sa.

- În Moldova, romul Chiriac și soția sa Ioana au vândut o proprietate în târgul Bârladului cu 25 de lei. Documentul care evocă tranzacția dovedește că romii liberi aveau în posesie diferite proprietăți imobiliare, asupra cărora dispuneau după bunul lor plac, în conformitate cu legea. Stolnicul Gheorghe Beldimam a dat lui Toma Luca o casă din Iași pe *trei suflete de țigani*. Nicolae Cantacuzino a dat vărului său Ion Neculce pentru doi romi cu femeile lor *un armăsar mare și pe trei prechi iar doi armășaru*, iar Constantin Cantacuzino i-a dat vornicului Constantin Sturza pe *Stanciul Țiganul* cu femeia și trei copii și pe vizitiul Dinu, în schimbul a patru cai, un armăsar și 100 de lei.

1761 • În imperiul habsburgic, împărăteasa Maria Tereza, promulgă un nou decret care, printre altele, prevedea posibilitatea înrolării tinerilor de peste 16 ani, respectiv trecerea celor cu vârste cuprinse între 12 și 16 ani sub tutela unui meseriaș pentru a învăța meserie. De asemenea, termenul *țigan*, este înlocuit cu „ujpolgar”, care în maghiară înseamnă „cetățeni noi”, „ujparasztok”, adică „fermier nou”, „ujmagyar”, „ungur nou”, precum și „ujlakosok” sau „colonist nou”, romilor cerându-li-se să abandoneze practicarea nomadismului, precum și să renunțe la vechiul nume, în ideea integrării și asimilării lor cât mai rapide.

- În Moldova, Vasile Cereguță, *moldovan*, căsătorit cu Maria fata unui rom al mănăstirii Doljești, trebuia să devină rob al lăcașului de cult, însă fiindcă socrul său slujise cu credință pe egumen și fiindcă îl rugase și Vasile Cereguță, ca să-i ierte *seminția de țigănie și de vecinătate*, după ce și-au luat angajamentul că vor sluji mănăstirii cu toată silința, au fost *iertăți și slobozi în veci cu toată semenția lor*. Tot în Moldova, boierul Iordache Hrisoscoleu a făcut un schimb de robi cu Vasile Buhăescu, dând opt „suflete”, șase mari și două mici, pentru cinci „suflete” mari și două mici. În perioadă *țiganul mare* era evaluat în acest an la 30

lei, iar cei mici, *însă de slujbă*, se dădeau doi pentru unul mare, fiind evaluați la 10 lei.

1762 • În Spania, autoritățile din El Ferrol au cerut ministerului Marinei eliberarea romilor și vagabonzilor *bătrâni, estropiați și bolnavi*, indivizi care *nu pot ajuta deloc, în nici un domeniu de activitate, sunt permanent la spital și impun cheltuieli legate de tratamentul lor, fără a aduce cel mai mic profit*.

1763 • Carol al III-lea al Spaniei (1759-1788) hotărăște eliberarea romilor reținuți în 1749 de către fratele său Ferdinand al V-lea, decizie contestată de către nobilii spanioli apropiați lui. În acest context, ministrul Marinei a expediat guvernatorului Consiliului un memorandum, în care menționa că regele Carol III, a decis să-i grațieze pe toți romii deținuți în diferite arsenale, în urma arestărilor din 1749, lista cu romii care trebuiau eliberați, fiind atașată ca anexă documentului, precizându-se că desemnarea locurilor, unde cei eliberați se vor stabili, o va face Consiliul.

• Cărturarul A. F. Oefelius a publicat *Rerum Boicarum scriptores*, la Augsburg, în care se face referire și la istoria romilor.

• John Bell din Antermony (1691-1780) se referă într-o lucrare despre călătoriile sale publicată la Glasgow (1763), la o ceată de circa șazeci de romi, în drum spre China.

• În Moldova, în „Condica de socoteli”, din perioada 1763-1764 a lui Grigore Calimachi, sunt consemnate sumele plătite ce au trebuit plătite de romi, pe ținuturi. Astfel *țiganii din Suceava și Câmpulung* erau consemnați cu 486 lei, cei din Neamț cu 372 lei, cei din Roman cu 94,60 lei, cei din Bacău cu 150 lei, cei din Putna cu 145 lei, cei din Tecuci cu 60 lei, cei din Covurlui cu 33 lei, cei din Tutova cu 51 lei, cei din Vaslui cu 145,90 lei, cei din Fălciu cu 36 lei, cei din Hârlău și Dorohoi cu 88,60 lei, cei din Cârligătura cu 96,60 lei, cei din ținutul Iași cu 111 lei, iar cei din orașul Iași cu 103,60 lei.

1764 • În Transilvania autoritățile răspund în latină unei cereri a unor romi, nemulțumiți de impozitele pe care trebuiau să le plătească: *non esse hanc arbitrariam aliquam et regiis resolutionibus interdictam impositionem, de qua supplicantes conquesti sunt; sed illam capitis taxm quae ad tenorem regii rescriptii dato 14. X. 1763 cuius extractum humillime adnectimus ab eis desumenda injungitur*.

• În Franța este emisă o nouă lege pentru combaterea vagabondajului, romilor nomazi fiindu-le și cu această ocazie interzisă șederea în regat. Bărbații ațți de muncă sunt condamnați la galere timp de trei ani, iar restul trebuiau internați în azilele pentru săraci timp de trei ani, după ispășirea pedepsei fiind nevoiți să aleagă o locație pentru un domiciliu permanent și să practice o meserie. Romii care recidivau în practicarea nomadismului riscau condamnări de nouă ani la temuta galeră și chiar condamnarea la moarte, în situații mai speciale.

• În Ungaria de azi se naște, la Nagyabony, Janoš Bihari, mort în 1827 la Budapesta, un genial muzicant rom, se pare cel mai renumit violonist al timpului său, acesta lăsând moștenire posterității 84 de compoziții. Printre operele sale se numără și *Rákóczi-Nota* sau *Rákóczi martie*, cântată de Bihari între 1809-1820. În 1801, la Pesta, același Bihari a creat o orchestră formată dintr-un țambalist și 4 violoniști, orchestră care a devenit foarte populară în Ungaria și în străinătate. Artistul rom a fost solicitat să cânte în fața participanților la lucrările Congresului de la Viena, derulat între 1814-1815, și a fost de asemenea invitat să cânte pentru împăratului habsburgic. În 1824 Bihari s-a rănit la mâna stângă, accidentul afectându-i capacitatea de a cânta. Ulterior, popularitatea s-a scăzut și a murit în sărăcie în Pesta. Pe baza acelei *Rákóczi-Nota*, Hector Berlioz a compus *La Damnation de Faust*, în 1846, iar Franz Liszt *Rapsodia ungară*. Pianistul Vladimir Horowitz a creat celebra *Rákóczi martie*. Melodiile lui Janos Bihari a inspirat și alți mari artiști, cum ar fi Ludwig van Beethoven sau Pablo de Sarasate.

• În Valahia, domnitorul Ștefan Racoviță (1764-1765) a primit de la cei 240 de aurari, care strângeau aurul din apele râurilor, nu mai puțin de 1254 de drame aur fin, un dram fiind echivalentul a 3,23 grame, în contul unui impozit strâns de la romii rudari, a căror număr către 1800 era de circa două

mii de indivizi. Anterior, domnitorul moldovean Dimitrie Cantemir menționa faptul că rudarii strângeau atâta aur încât putea plăti în tot anul ca bir către soția domnitorului patru ocale de aur, o oca fiind echivalentul a 1,291 de kilograme.

- În Spania, un raport al contelui de Campomanes subliniază faptul că, în urma eliberării romilor, închiși în 1749, *regatul are aproape tot atât de mulți țigani ca și mai înainte*, nobilul spaniol regretând această situație.

1765 • În imperiul țarist al țarinei Ecaterina cea Mare (1762-1796) au fost desființate regimentele speciale de romi, aceștia fiind încadrați în escadroane, respectiv *sotni*, sau în regimentele cazace. Măsura acordă practic romilor aceleași drepturi civile de care dispunea și restul populației imperiului, acțiunea fiind supravegheată de comisia mixtă civilă-militară de la Kiev. De asemenea pe lângă înregistrarea obligatorie a romilor era impusă și sedentarizarea, în speță solicitarea unui domiciliu fix, fapt care nu i-a împiedicat pe romi să practice în continuare nomadismul sau seminomadismul cu domiciliu fix în perioada iernii. Ocupațiile de bază ale romilor din imperiu a rămas în continuare lăutăria, prelucrarea metalelor și comerțul cu cai.

- În Moldova, cu ocazia unei împărțiri a robilor, este amintită *Catrina țiganca, învățată a toarce bumbac cu roata*, alte roabe practicând și jocăritul.

- În Spania acestui an este aplicată hotărârea lui Carol al III-lea de eliberare a romilor, condamnați cu 16 ani mai devreme, la intervenția expresă a monarhului care a pus capăt procedurii, ordonând eliberarea fără amânare a deținuților.

- Claude Charles De Peyssonnel face referire la romii fierari din spațiul românesc, în lucrarea sa publicată la Paris *Observations historiques et géographiques, sur les peuples barbares qui on habité les bords du Danube & Pont-Euxins* susținând că *Dans la Valaquie la foye est l'uniquiq occupation des bohemiens*.

1766 • Conte palatin de Rin, Carol Theodor, promulgă o serie de măsuri împotriva cetelor de romi aflate pe teritoriul statului său, conform cărora romii trebuiau arestați bătuți, torturați, marcați cu fierul înroșit în foc și izgoniți. Reîntoarcerea era pedepsită cu spânzurătoarea.

- În imperiul țarist un decret-lege a reglementat modalitățile de plată a impozitului datorat statului de către romii nomazi.

- În *Sobornicescul Hrisovse* menționează interdicția căsătoriilor mixte: *De se va dovedi, după facerea nunții, ca unul dintre soți este rob, se despărțește nunta îndată, ca și cum s-ar fi întâmplat moarte, copiii fiind însă oameni liberi*. În Moldova mitropolitul era convins, în acest context, că *de se numesc ei țigani, dar a lui Dumnezeu zidire sunt, fiind un lucru fără de cale a se împărți ei ca niște dobitoace*.

- În Moldova, la inițiativa domnitorului Grigore Al. Ghica a fost convocat la mitropolie un sobor, la care au participat episcopii, egumenii și boieri, aceștia hotărând redactarea unui proiect de așezământ. Membrii „soborului” au ajuns la concluzia că cele mai numeroase litigii pentru împărțirile de robi, proveneau din cauza căsătoriilor, remarcându-se totuși caracterul inuman al despărțirilor familiilor, procedeu care era *mai amar și mai cumplit și de cât robia străinilor vrăjmași, despărțindu-se părintele de fecior și fratele de frate... Fiind un lucru fără de cale a se împărți ei ca niște dobitoace*. Grigore Al. Ghica a aprobat hotărârea sfatului domnesc conform căreia robul luat de stăpân, de copil mic după un număr de ani de *slujbă cu credință*, îl va ierta de robie dându-i și carte la mână iscălită de dânsul, *cum că l-au iertat, unul ca acela să fie iertat de robie în toată viața lui*. Soborul a propus că dacă un rob se căsătorește cu o roabă a altui stăpân, proprietarul robului trebuia să se dea în schimb o altă roabă sau un rob dacă n-ar fi avut o roabă de schimb. O altă soluție propusă era achitarea a 30 lei, prețul roabei, sau a 40 lei pentru rob. Domnitorul a dispus ca *cei corciți cu parte moldovenească, care după urmare obiceiului pământului ce au fost întărit cu hrisoave domnești erau robi ca și ceilalți țigani (...) partea moldovenească (...) să nu fie supărată cu slujba întru nimica, ce să fie slobodă, iar partea țigănească să se numească slobodă, însă*

supuși la toată slujba stăpânilor săi, în toată viața lor ca și țiganii și de s-ar strămuta să fie volnici stăpâni a-i trage la slujba lor și a-i lua oriunde ar fi. Și cu acest slujbă a lor vor câștiga răscumpărare și slobozirea copiilor, adică câți din copiii aceștia vor fi în vârstă copilărească, până la 7 ani și câți se vor naște de acum înainte, vor fi de tot slobozi. Ca fiecare din moldoveni să fie volnici a merge unde le va fi voia. Iar câți din copiii acestora vor fi în vârstă de 7 ani în sus, să fie supuși în toată viața lor la slujba stăpânilor... și aceștia să fie propiți a nu se cununa cu neam de țigan... și copiii acestora să fie slobozi ca fiecare din moldoveni și volnici a merge unde le va fi voia. Și aceste pricini ale acelor corciți se vor cerceta numai de pe tată și de pe mamă, iar după moșu și moașă hotărâm domnie me să nu socotească, nici să caute. Tot în Moldova, un document specifică faptul că un anume Ursu, fiul lui Toader Alexa, fost rob, s-a plâns „că atât pe dânsul cât și pe frații lui” „îi trăgea egumenul de la mănăstirea Voroneț ca pe niște țigani, la slujba mănăstirii”. Ancheta unei comisii de boieri a dovedit că Toader Alexa fusese rob al mănăstirii și că se însurase cu o roabă a mănăstirii Moldovița. Fiul său Ursul avea o soție româncă și primise carte domnească ca să muncească slobod, iar soția lui să nu fie supărată cu slujba la mănăstire, însă pe Ursu egumenul avea dreptul să-l aducă de grumazi la mănăstire, deoarece prin munca sa trebuia să-și răscumpere din robie copiii.

1767 • În imperiul habsburgic Maria Terezia a emis un decret prin care a desființat voievodatele române, romii fiind subordonați jurisdicției locale și integrați în sistemul administrativ imperial. Legislația interzicea romilor practicarea nomadismului, utilizarea limbi române, ca mijloc intrinsec de comunicare, sau îmbrăcarea conform tiparului român al epocii. Totodată, romii trebuie să se înregistreze, cu un domiciliu stabil în evidențele autorităților, putând fi astfel încorporați în armată. În cea ce privește îmbrăcămintea, conform cronicarilor germani ardeleni, care s-au referit la care s-au referit la romii în scrierile lor în secolul al XVIII-lea, se pare că romii ardeleni au împrumutat fără discernământ estetic „elemente de îmbrăcăminte a oamenilor sub care trăiesc”, consecința preluării deformate a imaginii exterioare a celuilalt fiind însă, în concepția cronicarilor sași, evidentă așa că „deși țiganii poartă portul românilor, ungarilor, sârbilor etc., ei pot fi deosebiți cu ușurință din rândul acestora”. Viziunea negativă a acestora vizavi de concetățenii romi reiese din tonalitatea abordării descriptive a ținutei, caracterizată printr-o crasă mizerie, arătând „cât este de sărac și de dezordonat acest popor, ei nu dețin nici o haină de schimb în afară de cea pe care o poartă și pe care n-o schimbă până nu e în întregime zdrențuită”. Practic, vestimentația provoca un sentiment de respingere și repulsie, țiganii ardeleni nomazi îmbrăcând „un veșmânt rupt (...) cu care, umblând prin țară, îngrozesc”, sau „se acoperă la nevoie doar cu zdrențe vechi pe care și le atârnă pe ei, după ce le apucă de pe undeva”, deoarece preferă „obiecte de îmbrăcămintă purtate sau rupte, care oricum nu se potrivesc pe corpul lor”. De asemenea, spicuiind din scrierile autorilor germani din Transilvania, rezultă că „vara trupul le e prost acoperit” cu o cămașă mizeră sau „își acoperă corpul cu o îmbrăcămintă uzată” (...)romii sătrari purtau haine de diferite culori, conform cronicarilor țipătoare, semn a unei imaginații bogate și unui spirit liber; lesne impresionabil, asocierea coloristică non convențională stârnind în epocă hilaritate, ca de altfel afinitatea înspre combinațiile cromatice stridente. Aflăm din diferite surse că țiganilor le plac verdele și roșu, din vanitate și fală „împodobindu-se cu veșminte de mătase sau postav roșu” 23, preferând cizme galbene sau roșii, sătrarilor din Transilvania fiindu-le, de asemenea, consemnată preferința pentru culorile țipătoare, specificându-se că bărbații poartă pantaloni roșii, iar femeile fuste de aceeași culoare (...) Salbele de la gâtul țigăncilor în general, tradiție caracteristică unui segment larg de etnie, aveau la rândul lor aceeași semnificație, sugerând de asemenea valoarea femeii și bogăția familiei de proveniență. Afinitatea înspre portul monedelor, ce au rolul de a crea involuntar o imagine exotice, caracterizau și vechii sătrari, care datorită influențelor suferite din partea populației românești transilvane, au copiat interesul acestora din urmă pentru podoabe și accesorii, astfel că țigăncile își atârnau „când la gât când la urechi, după modelul româncelor zorzoane sau monede de tinichea sau în cazul celor mai avuți, monezi de argint”.

- În Moldova, Grigore Al. Ghica scria căpitanului Panaite, vornicul de Câmpulung, că egumenul Antonie de Rădăuți reclamase șase țigani corciți. Aceștia nu s-au supus la ascultare, nu voiau să lucreze și chiar săriseră toți cu gălceavă asupra numitului egumen, vrând să-l bată, batjocorindu-l cum le-a fost voia. Ca urmare domnitorul a poruncit vornicului Panaite, ca oamenii lui să-i prindă, să-i bată și să-i supuie la toate treburile mănăstirii.

- În Transilvania și Banat începe colonizarea romilor din imperiul habsburgic ca *maghiari noisau bânățeni noi*, autoritățile habsburgice propunându-și practic să-i sedentarizeze și asimileze pe romi.

1768 • În Transilvania, la Cluj, apare *Primitiva Lingvae latinae Vocabula*, un dicționar latin-maghiar, publicat de către Cellarius Christophorus, ce cuprindea 83 de pagini, lucrare unde vor apărea ulterior glosate, în stânga coloanei latine, echivalentele rome olografe, efectuate pe manuscrisul lui Farkas Mihály-Vistai, de către un cunoscător al limbii romani. Lexicul conținut de manuscris, în speță 2148 de unități, relevă faptul că dialectul în care au fost redactate acele echivalente olografe rome era cel *carpatin*. Tot în Transilvania un grup de romi muzicanți redactează o petiție, cerând desființarea taxei de 18 denari, argumentând că *ar mai avea de făcut alte servicii, adică că trebuie să aducă fân, să curețe latrinele, să ducă cărbuni până sus în turn și să lucreze la spital etc.*

1769 • În Transilvania, în condițiile în care breslele fierarilor cred că romii le fac o concurență neloială se sesizează *Universitatea Națiunii Săsești* cu sediul la Sibiu, care a decis: *I. Breslele fierarilor în primul rând și după posibilitate rămân cu privilegiile lor. II. Cârpati a dezavantațoasă pentru breasla se va curma prin confiscarea lucrurilor confecționate de țigani din material nou. Se exceptează cazurile de nevoie. III. Dacă lucrarea este făcută din fierul aceluia, care a dat comanda, atunci nu se va pedepsi țiganul, ca acela care calcând prohibițiunea s'a dus la țigani. Pedepșa lui consista în 20 de lovituri cu bastonul. Executarea pedepsei are loc la tribunal. IV. Organele autorităților sunt îndatorate ca în caz de percheziții, când ar fi nevoie de dânsule, să dea ajutor. Perchezițiile se vor face de către maeștrii fierari, cu permisiunea judecătorească. V. Confiscarea instrumentelor de lucru nu se admite, pentru că astfel țiganii numai au posibilitatea să-și câștige pâinea zilnică și să plătească contribuțiile lor. Sătenii ar putea și ei să sufere din această cauză, fiindcă în caz de confiscare ar rămâne fără micile reparațiuni. VI. Țiganii n'au voie să lucreze cu asemenea instalații ca maeștrii fierari, precum ar fi cu foi mari.*

1770 • Doi bărbați de origine romă, din neamul Linlithgow, au fost spânzurați pentru jafuri în Marea Britanie.

- În spațiul german, pe Rinul superior sunt create mici grupuri de miliții și brigăzi speciale care aveau printre altele drept obiectiv și vânarea romilor.

1771 • În Comlăuș, Sântana, județul Arad, conform unui recensământ al populației, romii reprezentau 5% din populația satului. În 1835 istoricul Fabian Gabor face la rândul său referire la romii din Comlăuș pe care îi caracterizează drept “nomazi”, iar în 1869 Ioan Slavici consideră că localitatea este *un sat românesc în care sunt și șvabi, precum și țigani, cei mai mulți geambași înstăriți.*

- În acest an este menționată inițiativa contelui de Wittgenste, care a poruncit înălțarea *satului țigănesc de la Sassmannshausen.*

1772 • Din acest an datează lucrarea cronicarului sas transilvănean Laurentius Toppeltinus, *Origines et occasus Transsylvanorum, seu erutae nationis Transsylvaniae, earumque ultimi temporis revolutions, historica naratione breviter comprehensae, 1667, reprint Vienae Austriae.* Din punct de vedere religios, Toppeltinus preciza printre altele că *țiganii par a se orienta după religia grecească; în realitate se închină doar unui Dumnezeu barbar afirmând că de fapt țiganii nu au nici o religie.* Toppeltinus arăta printre altele că romii erau evitați de către ceilalți, care nu le vorbeau, nu-i salutau și nu le arătau niciun fel de respect.

- În Spania este întocmit, de către nobilii spanioli Pedro Valiente și Pedro Rodriguez și înaintat

regelui, un raport despre romi, în care aceștia recomandau ca romi să fie lăsați liberi, să nu fie îngrădiți în exercitarea meseriilor tradiționale. Autorii, pe lângă o mai mare toleranță față de romi, mai recomandau și interzicerea termenului de *gitano* sau de *castilian nou*, raportul stând la baza unei noi legislații privitoare la romi elaborate în 1783.

- Călătorul englez Richiard Twiss subliniază, în acest an, corectitudinea cârciumarilor romi din Spania. Fiul unui negustor, acesta a primit suficienți bani de la părintele său pentru a călători, putând descrie propria-i experiență, după ce a străbătut peninsula iberică, în lucrarea *Travels through Spain and Portugal in 1772 and 1773* sau *Călătoriile prin Portugalia și Spania în 1772 și 1773*, lucrare publicată la Londra în 1775, retipărită în același an în Dublin și tradusă în germană și franceză în anul următor, o dovadă de succes în epocă.

- În Transilvania au fost înregistrate 7718 familii de romi dintre care 3949 erau nomazi. Patru ani mai târziu au fost consemnate 7429 de familii rome, dintre care 3867 erau familii de romi nomazi

1773 • În imperiul habsburgic, Maria Terezia, a promulgat o nouă legislație cu caracter anti-rom, ordonând ca toți copiii romi de peste cinci să fie luați de la părinții lor și adoptați de familii nerome. Astfel micii romi au fost exilați în sate îndepărtate și distribuiți țăranilor, care să vegheze la educația lor creștină, tutorii beneficiind de pe urma micuților de o sumă cuprinsă între 12-18 florini anual. Copiii trebuiau să crească departe de părinții lor, în comitate diverse, să frecventeze școala și, mai târziu, să învețe o meserie sau să devină agricultori. Numeroși copii fug să se alăture familiilor lor, care, la rândul lor, se ascund în zone ferite, mulți dintre ei însă nemaivăzându-și niciodată propriile familii. Legea interzicea și căsătoriile între romi, iar în cazul căsătoriilor mixte, încurajate prin subvenții, romii trebuie să facă dovada adoptării comportamentului standardizat acceptat, căsătoria fiind condiționată de un document care atesta *un mod de viață decent și cunoașterea doctrinei religioase catolice*.

- O căpetenie romă este personaj a lui J.W. von Goethe, în celebra sa tragedie *Gotz von Berlichingen*.

1774 • În cadrul imperiului romano-german, au fost emise noi legi anti-rome, măsuri care pun punct final unei îndelungate etape de redactări constante a unor măsuri represive, care afectau populația romă. Desigur persecuțiile legiferate ale romilor vor avea continuitate.

- În Banat au fost consemnați 244 de romi băieși, care, desigur, se ocupau cu “spălatul aurului”.

- Francesco Grisellini un savant italian născut în 1717 la Veneția, pornește în 1774 într-o lungă călătorie în Banat, în urma celor 2 ani și jumătate petrecuți aici, venețianul publicând la Viena în 1780 lucrarea *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*, în care se referă și la specificul romilor bănățeni, respectiv *Versuch einer politischen und natürlichen Geschichte des temeswarer Banats in Briefen an Standespersonen und Gelehrte*. Grisellini scrie despre romii care vorbesc românește, iar între ei foloseau un dialect ce nu aparținea *nici limbii unghurești, sârbești, grecești, turcești, armenești, nici limbii unei alte națiuni învecinate, europenești sau asiatice*.

1775 • În Țara Românească, sub domnia lui Alexandru Ipsilanti (1774-1782; 1796-1797), lăutarii se constituie ca breaslă, condusă de către vătafi, respectând un „catastih” de îndatoriri.

- În Moldova, tipograful Duca Sotirovicia primit ca dar de nuntă de la Iordache Cantacuzino, care l-a și cununat, un rom rob.

- În Nordhausen, Frederic cel Mare al Prusiei creat *satul țiganilor* de la Friederichslohra, cu scopul de a determina grupurile de romi care *rătăceau în regiune pentru a cerși și fura* să se sedentarizeze, proiectul transformării romilor în indivizi comozi statului, precum *supușii proprii, convenabili, ascultători și muncitori*, eșuând însă lamentabil. După 1830, foști locuitori adulții ai satului au fost internați în ospicii, în timp ce copiii au fost preluați de către mănăstirea *Martinsstift* de Erfurt pentru îngrijire.

- Hartwig Ludwig Christian Bacmeister, cărturar german, istoric și bibliotecar la Academia Rusă de Științe din Sankt-Petersburg, a redactat în acest an un dicționar romani.

- În Rusia, contele Alexei Orlov-Grigorievici-Chesmensky (1737- 1808), a fondat pe domeniul său de la Pușkino, lângă Moscova primul ansamblu muzical alcătuit din romi. Dirijorul corului era Ivan Sokolov (1740-1807), liderul romilor de pe moșia contelui. Emoția și lejeritatea din interpretare, combinând de asemenea dansul pasional, cu aspectul exotic al costumelor multicolore, autorul coregrafiei nefiind altul, conform tradiției, decât același conte Orlov, face ca acest ansamblu de romi să devină foarte popular, performanțele artiștilor transformându-l pe conte într-un membru indispensabil al balurilor și al recepțiilor, date în palatele nobilimii din Moscova, Sankt Petersburg, Novinsky, Sokolniki și alte orașe țariste. Corul Sokolovsky a cântat de altfel, o perioadă de timp și în prestigiosul restaurant Yar din Moscova, în epocă fief al aristocrației ruse. Pe lângă melodiile tradiționale, repertoriul artiștilor a cuprins și cântece populare rusești și ucrainene, inclusiv "Cântecul rusesc" de F. Dubyanskaya sau romanțele lui D. Kashin, I. Rupin, G. Zhuchkovskogo, Pleshcheev, A. Zilina și alții. Oricum pentru a putea cânta și în afara Moscovei, membrilor ansamblului li s-a acordat libertatea în 1807. După moartea lui Ivan Sokolov surevenită în același an 1807, corul a fost condus de nepotul său, dansatorul și chitaristul Ilya Sokolov Osipovich (1777-1848), sub conducerea căruia ansamblul a atins apogeul maturității artistice și al popularității, "corul Sokolovsky", devenind un adevărat brand. Trupa concerta cu ocazia sărbătorilor naționale, la petrecerile nobilimii, în cluburi aristocratice, literare, artistice, în Moscova la Aksakovs, Elagina, Kireevskys, Rostopchina, Baratynsky sau Naschokina, în teatru Maddox, în Arena, în Parcul Petrovsky din Sankt Petersburg, în Sala Engelhardt adică oriunde au fost invitați. Corul Ilya Sokolov a devenit punct de reper turistic al Moscovei, iar pentru a participa la un spectacol marca Sokolov veneau degustători de muzică din toată Rusia. Romii au cântat în mari turnee alături de muzicieni celebri ca Angeliku Catalani, Franz Liszt sau Pauline Viardot, fiind admirați de către titani ai culturii ca Pușkin, Mihail Glinka, A. Verstovsky, Herzen, Turgheniev, Alexander Ostrovski, A. Grigorieva, A. Fet sau Lev Tolstoi. În perioada de glorie, din anii '30 ai secolului al XIX-lea corul cuprindea 12 de persoane, respectiv șase bărbați și șase femei. Preferata lui Pușkin, Tania T. Demian (1808-1877) a fost una dintre artistele celebre ale corului, în care au mai cântat sora lui Sokolov, Maria și fiica Lisa, precum și fratele său Petru. În cadrul ansamblului mai activa și familia Vasiliev. De altfel I. Vasiliev (1810-1870), a condus corul după moartea lui Ilya, fiind sprijinit în activitățile artistice de soția sa Agrippina sau sora sa Ljubasha. Repertoriul cuprindea și melodii pe texte de G. Derzhavina Neledinsky Yu-Mielec, I. Dmitriev, A. Merzliakov, Kozlov, V. Zhukovsky, A. Delvig, Pușkin și alții. Pe lângă Sokolov și Vasiliev, la Moscova au mai cântat și alte familii de artiști romi cum ar fi Massalsky, Fedorov sau Panini, iar la Sankt-Petersburg se bucurau de notorietate coruri rome ca Shishkin, Polyakovs, Sorokin, Ilyinskikh sau Abaurovyh. Practic trupele de romi activau, la mijlocul secolului XIX, în toate marile orașe ale Rusiei, chiar dacă nu au atins nivelul corului Sokolov, însă apariția altor coruri rome a favorizat afirmarea a numeroase generații de mari muzicieni romi, datorită activităților specifice, bine remunerate, după mai multe generații, muzicanții și actorii romi, din marile orașe ruse, formând o categorie socială distinctă, față de ceilalți romi. De altfel romii muzicanți ruși se bucurau de o largă autonomie, având dreptul de a-și alege propriul lider, respectiv *burmistr* sau *burgmeister*, cu atribuții asemănătoare bulibașilor sau voievozilor din spațiul mioritic, precum și a regilor, conților, ducilor etc., recunoscuți de stat ca atare în Occident în anumite perioade, căpetenie responsabilă cu adunarea impozitelor, cu asigurarea legăturii cu autoritățile, cu rezolvarea litigiilor și a disputelor din cadrul comunității etc. Se afirmă ca urmare *neamuri* distincte de romi, adevărate dinastii de artiști celebri, cum ar fi neamurile Sokolov, Șișkin, Panin, Hlebnikov, Dulkevici sau Pankov, cu renume și poziție socială respectată. Participarea regulată a artiștilor romi la întrunirile cercurilor elitiste din Rusia, respectiv aristocrați, negustori bogați, poeți faimoși, scriitori, militari, muzicieni celebri etc., a avut printre altele ca efect și consemnarea a numeroase

căsătorii între femei rome și reprezentanți ai înaltei societăți ruse. Astfel este cazul lui Feodor Tolstoi, rudă apropiată a scriitorului Lev Tolstoi, al lui Serghei Tolstoi, fratele scriitorului, și chiar al fiului său Lev L. Tolstoi, Aleksei N. Apukhtin scriind *Vechi țigani* în 1870, pentru a comemora dragostea tot mai mare între Serghei Tolstoi și Maria Shishkin. Alți aristocrați ruși căsătoriți cu femei rome au fost și Ledvik, redactorul de la *Borsovie vedomosti*, prințul F.P. Masalski, prințul Wittgenstein, Necșaeu, milionarul din Urali, marele boier rus Anenkov și mulți alți reprezentanți ai elitei ruse.

- În Bucovina în acest an au fost consemnate existența unui număr consistent de robi mănăstirești, respectiv a 500 de familii de robii sedentari și 300 de familii de robi nomazi, însumând un procent de 4,6% din totalul populației provinciei. Numai mănăstirea Moldovița deținea 80 de familii de romi, în speță 294 de romi.

1776 • În Marea Britanie, Societatea de Arheologie din Londra a primit de la orientalistul William Marsdeno lucrare în care făcea comparație între limbile romani, respectiv un dialect grecesc, și engleză, pe de o parte, și limbile hindi, marathi și bengali, pe de altă parte. La circa două luni diferență Jacob Bryant, care lansat *ipoteza originii indiene, respectiv, iraniene*, își vede publicată lucrarea redactată în 1776, *Collection on the Zingara or Gypsy Language* în volumul șapte al revistei *Archaeologia*. Jacob Bryant a redactat un glosar cu cuvinte romani, pe care le-a comparat cu limba iraniană, materialul rezultat fiind trimis ulterior spre publicare Societății de Arheologie din Londra

- Pastorul luteran Samuel Augustini ab Hortis, din Szeps, localitate aflată în Ungaria, a publicat, sub protecția anonimatului, peste 40 de articole despre romi, în *Wiener Anzeigen* în care descrie modul de viață al romilor, referindu-se de asemenea și la originea indiană a acestora. Practic în revista maghiară, editată în perioada 1771 - 1776 în limba germană, la Viena, în articolul cu sub titlul *Allergnädigst - privilegierte Anzeigen, aus sämtlich - kaiserlich - königlichen Erbländern, herausgegeben von einer Gesellschaft*, se menționa ceea ce a concluzionat Wáli István, respectiv originea indiană a romilor. Augustini ab Hortis referindu-se la ghicit îl lega de nomadism, susținând că *aceste practici ale unor ticăloși de vagabonzi sunt demne de pedeapsă* și că, sub pretextul ghicitului, femeile intră în case de unde *fură tot ce le cade în mână, banii, garnituri de pat, haine*. Pastorul luteran cataloga ghicitul drept excrocherie, ghicitoarelor spunând *numai întâmplări comune din viața oricărui om, fie despre boli, despre zile norocoase, despre moartea unor rude apropiate, pe care nu le numesc, ci doar după circumstanțe le descriu; vorbesc mai departe despre dușmăni, și prietenii, despre fericire și bunăvoie, despre noroc și nenoroc, de zile bune și rele [...] și toate acestea în exprimări generale care lasă loc la tot felul de speculații*.

- În Moldova, robul Lupul, lăcătuș, a pierdut pușca unui căpitan rus care i-a dat-o să o repare, romul susținând că aceasta i-a fost furată. Deoarece proprietarul robului fugise, căpitanul a luat ca despăgubire de la un boier oarecare 30 lei.

1777 • Un *țigan boieresc* din Moldova fuge în Muntenia, unde se căsătorește cu o *țigancă boierească*. Boierul din Moldova este despăgubit de omologul său din Valahia, care îi păstrează familia de romi.

- În acest an, Johann Christian Christoph Rüdiger, profesor la Universitatea germană din Halle, scrie o scrisoare colegului său, Hartwig Backmeister, în care se referă la apartenența limbii romani la spațiul lingvistic indian. Rüdiger s-a bazat în fundamentarea concluziilor sale pe indicii furnizate tocmai de Backmeister și de profesorul său Christian Büttner, precum și pe studii proprii, rezultat al contactului cu o vorbitoare nativă de romani, Barbara Makelin, și bazându-se pe analize de gramatică a limbi hindustani. Hartwig Ludwig Christian Backmeister a confirmat concluziile lui Rüdiger, concluzionând că este vorba despre *limba vorbită în Provincia Multan din sud-vestul Indiei*, însă limba în cauză fiind *lahndi*, una neo-indiană din grupul indic, reprezentând astfel Pakistanul contemporan, adică *din nord-vestul Indiei*. Concluziile învățatului german Johann Rüdiger au fost publicate cinci ani mai târziu la

Leipzig, sub titlul *Neuester Zuwachs der teutschen, fremden und allgemeinen Sprachkund* în lucrarea sa *Von der Sprache und Herkunft der Zigeuner aus Indien*.

- În Marea Britanie a suveranului George al III-lea (1760-1801), romii din Norwood, zonă cunoscută și sub numele de Gypsy Hill, era atât de faimoși, încât un spectacol de pantomimă numit *The Norwood Gypsy* a fost pus în scenă în Covent Garden.

1778 • F. von Bauer menționa că în *Țările Române* “toți românii sunt liberi, fiind robi numai țiganii”, reprezentanții unui popor rătăcitor, care n-are nicăieri o patrie și se află aici într-un număr foarte mare. Ei au limbă proprie dar știu și românește și sunt creștini.

- Simon Simeon a publicat la Cambridge *Itineraria, &c.*, editor fiind J. Nasnmith, în care se referă și la romi.

- În Polonia Jan Marcinkiewicz a fost numit șef al romilor din zona din jurul Mirului și a continuat în acest rol până în 1790. La acea vreme a existat o academie celebră în care romi îmblânzitori de urși au fost inițiați în tainele meseriei la Smorjan. În 1780, regele polonez Stanislaw II (1764-1795) l-a numit pe Jakob Zniemarowski, drept rege al romilor.

1779 • Moare în acest an Sfântul Mucenic Cosma Etolul (1714-1779), ucis în satul Kolikontasi din Albania, în urma unei conspirații, ucigașii zdrobindu-i trupul cu o piatră, călugăr rămas în conștiința poporului grec ca una din personalitățile bisericesti care au contribuit fundamental la mișcarea iluminismului neolen din secolul al XVIII-lea și care printre multitudinea de vorbe de duh, lăsată moștenire posterității, face și o remarcă rasistă la adresa romilor, spusă localnicilor din satul Aghios Donatos Souliou: *în ramura de care vă atârnați săbiile, va veni o zi în care țiganii vor atârna organele voastre*.

1780 • În acest an, în Marea Britanie, au fost abrogate o serie de aspecte represive a legislației dedicate romilor, deși nu în totalitate.

- În Moldova s-a născut la Iași Vasile Barbu Lăutaru, într-o familie de robi lăutari robi, fiind fiul starostelui de lăutari Stan Cobzariul și al Ilincăi, artist despre care se scrie că *la 1804, deja renumit în Moldova, Barbu Lăutarul preia starostia breslei. Se căsătorește câțiva ani mai târziu și are mai mulți copii, dintre care doar trei îi duc meseria mai departe: Gheorghe Scripcariul, Ioan Scripcariul și Vasile Scripcariul. Lăutaria le asigură venituri consistente, de vreme ce familia lui Barbu Lăutarul, din mahalaua Frecaului, se răscumpără din robie, la 6 iulie 1845, conform condiției de “Prescrierea birnicilor și a dezrobiților țigani din orașul Esi”.* Virtuoz al vioarei Barbu Lăutaru cânta unor mari personalități ale Europei, binecunoscut fiind episodul în care artistul rom l-a întâlnit la Iași pe pianistul maghiar Franz Liszt, venit în urbea moldavă la invitația lui Vasile Alecsandri, în fața căruia Barbu Lăutaru a cântat impecabil la scripcă, un marș unguresc improvizat ad-hoc la clavier chiar de către maestrul Liszt. De altfel celebra piesă a compozitorului *Rapsodia română pentru pian*, este inspirată din două “cântece de beție” interpretate de Barbu Lăutaru, pe care Franz Liszt le-a notat într-un carnet de-al său de schițe. Imaginea lui Liszt de prieten al „marginalilor” se pare că este una deformată, conform cercetătoarei Iulia-Karin Pătruț, autoarea lucrării *Zigeuner, Juden und die Kunst. Zu einem Ausgrenzungsdiskurs bei Richard Wagner, Franz Liszt und Houston Stuart Chamberlain*, care abordează durerosul capitol al discriminării, practicat chiar de către mari oameni de cultură.

- În Țara Românească a fost redactată *Pravilniceasca Condică a lui Alexandru Ipsilanti*, care prevedea despărțirea imediată a persoanelor libere căsătorite cu robi sau roabe. Copiii se nășteau la rândul lor liberi. În condițiile înrobirii prin mariaj, oamenii liberi expediau scrisori egumenilor în care specificau faptul că acceptau benevol noul statut social, că vor munci precum oricare altă persoană aflată în robie sau că nu vor apela la justiție pentru a-și recăpăta libertatea.

- În imperiul habsburgic conscripțiile derulate în regatul Ungariei - fără Transilvania propriu-zisă, incluzând însă vestul României - estima în acest an numărul romilor la circa 43.609 de

persoane, la 38.312 un an mai târziu, la 43.772 în 1782 și în fine la 30.241 de romi în 1783. În Maramureș, între 1780 și 1782, numărul romilor crește de la 446 la 903, scăzând apoi la 717 indivizi. În comitatul Arad numărul romilor crește de la 1.135 la 1.255, în Crișana, mai precis în Bihor, numărul romilor scade de la 2.289 la 1.906 în intervalul de temporal analizat, iar în Caraș de data aceasta între 1782 -1783, numărul romilor scade cu nu mai puțin de 1008 indivizi. Cărturarul Francesco Grisellini în a sa *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei* considera că în Banat trăiau în perioadă, în districtele militare din sud-estul regiunii, un număr de 2.800 romi, iar în districtele camerale 5.272 de romi, rezultând per ansamblu un total de 8.072 de persoane. Același Grisellini a redactat o descriere a romilor: *Înfățișarea lor extraordinară este întru toate uniformă. Au ochii negri strălucitori, de care culoare este și părul lor lung și creț; culoarea feței măslinie, buze roșii, dinți foarte albi; fața lor mai mult ovală, obraji puțin umflați, bărbia ascuțită și fruntea îngustă; la statură bine făcuți, nici unul pântecos.*

- În Bucovina, de asemenea provincie habsburgică, au fost înregistrate 242 familii de romi nomazi și 534 de familii de romi sedentari.

- În acest an a fost elaborat un vocabular, ce cuprindea 150 de cuvinte și 50 de fraze în limba romani, de către un pastor finlandez.

- În Anglia, Jacob Bryant a redactat un vocabular comparativ de romani și hindustani în jurul anului 1780, dezvăluind similitudini lingvistice și identificând împrumuturi grecești preluate în drumul european al romilor înspre Anglia. Descoperiri importante în acest sens îi aparțin și lui William Marsden, faimos pentru studiile dedicate limbii malay. El a făcut legătura dintre romani și hindustani în 1783, elaborând o lucrare prezentată la *London Society of Antiquaries*, în 1785. Societatea în cauză a publicat ulterior studiul lui Marsden.

1781 • În Transilvania au fost recenzate 12.686 de “capi de familie” romi subordonați feudalilor epoci, respectiv 35.539 de persoane. Dintre aceștia 4.088 erau nomazi, 8.598 erau sedentari, 10.947 erau romi iobași, iar 1.739 erau jeleri. O altă categorie recenzată a fost cea a romilor aurari, fiind înregistrate nu mai puțin de 1.291 de familii de romi spălători de aur. În fine ultima categorie de romi, recenzată în Transilvania, a fost cea a romilor care plăteau *erariului*, respectiv administrației financiare a statului, o taxă camerală de 933 florini, 8,5 creișari. Subordonați unui număr de 26 de voievozi, aceștia era în număr de 1.239 de corturi, adică de familii de romi.

- În Moldova, un grup de 24 de robi ai mănăstirii Secul și-au luat scriptic angajamentul că nu se vor mai ridica împotriva egumenului sau a orânduitului său sub *grea pedeapsă*.

- Cărturarul german Ludwig Gebhardi, a publicat *Geographie des Reiches Hungarn und der damit verbundene Staaten*, la Leipzig, lucrare în care s-a referit și la romi.

- În Spania, un raport consemna faptul că, în orașul Villarejo de Fuentes, un grup de romi au organizat o nuntă la care au fost prezente și reprezentanți ai elitei urbei în cauză, invitația romilor fiind onorată inclusiv de către preotul locului, care a primit o mustrare din partea episcopului, în urma unei anchete în care s-a stabilit că preotul i-a cununat pe miri călare, femeile au dansat provocator în fața lui, iar fratele feței bisericești a condus mireasa la altar.

- În Croația potrivit statisticilor, numărul romilor la sfârșitul secolului al XVIII-lea a variat de la 1.323 în anul 1781 și până la 657 în 1783. După 1783 nu există date despre recensământul romilor. Grupuri mari de romi au ajuns în Croația în secolul al XIX-lea din România. Aceștia aparțineau grupului Koritari și prelucrau lemn, locuind în zona Međimurje și Podravina și formând nucleul populației de romi de astăzi din Croația

1782 • Împăratul habsburgic Iosif al II-lea (1780-1790), fiul împărătesei Maria Tereza, promulgă un set de legi referitoare la romi, în speță *De Domiciliatione et Regulatione Zingarorum*. *Selecția principiilor fundamentale enunțate în directivele „De Domiciliatione*

et Regulatione Zingarorum” (Despre sedentarizarea și gestionarea țiganilor) publicate la 9 octombrie 1783 de către împăratul Iosif II:

- Romii nu mai sunt autorizați să-și ridice corturile în păduri ; ei trebuie determinați să-și cultive terenurile de lângă orașe , în regiunile cu puține păduri.

- Jurisdicția voievozilor este înlocuită cu cea a judecătorului superior.

- Romii nu sunt autorizați să-și păstreze caii cu scopul de a-i vinde. Robii nu sunt autorizați să posede cai, decât pentru muncă și cu condiția ca să nu-i vândă în nicio împrejurare.

-24 de nuiete sunt pedeapsa prevăzută în caz de folosire a „limbii țigănești”.

- Aceeași pedeapsă se aplică celor care mănâncă din cadavrele animalelor.

- Romii nu au voie să se căsătorească între ei.

- „Jurassores” (judecători de district) trebuie să facă lunar un raport referitor la stilul de viață a romilor.

- Numărul muzicanților romi este limitat.

- Copiii romi trebuie, începând de la patru ani, să fie repartizați între orașe vecine

și asta cel puțin o dată la doi ani. Un an mai târziu, Iosif al II-lea emite o ordonanță *Hauptregulatio*, ce cuprindea nu mai puțin de 59 de puncte, reiterând politicii sale. Spicuiind din regulament,menționăm dintre prevederile care nu s-au amintit mai sus școlarizarea forțată pentru copii, participarea obligatorie la servicii religioase, interzicerea - pe lângă limba romani și a muzicii - a îmbrăcăminteii, a nomadismului, a meseriilor tradiționale. Autoritățile sunt obligate să redacteze rapoarte lunare despre procesul de integrare a romilor în comunitate, iar romilor li se interzice deplasarea la târguri, unde pot merge doar în condiții excepționale, cu o aprobare specială, venită din partea autorităților locului.

• În Ungaria habsburgică, s-a derulat așa-numitul *proces de Hontian*, azi în Slovacia, în care 173 de romi robi fugiți din Moldova au fost acuzați de canibalism. Un număr de 45 dintre cei acuzați au fost găsiți vinovați - dintre care 51 de bărbați și 33 de femei au recunoscut prin tortură-că au mâncat 88 de oameni, fiind trași pe roată, spânzurați, decapitați sau spintecați de către călăi. Cazul s-a bucurat de o largă publicitate în presă, fiind prezentat cu detalii în ziarele din Budapesta, Frankfurt sau Hamburg. Acuzațiile s-au dovedit a fi nefondate

1783 • Cărturarul german Heinrich Grellmann a publicat,la Dessau și Leipzig, studiul *Die Zigeuner, ein historischer Versuch über die Lebensart, Verfassung und Schicksale dieses Volkes in Europa, nebst ihrem Ursprunge*, lucrarecare conține un capitol de studiu al limbii romani, plagiat din Rüdiger. În ciuda acestui fapt, datorită publicității consistente, Grellmanna fost și este considerat eronat, de către reprezentanți ai publicului larg,ca fiind descoperitorul originii indiene a romilor. Tradusă în engleză, franceză sau olandeză lucrarea s-a bucurat de o mare popularitate în epocă. Autorul estimează numărul romilor la circa 700.000-800.000 de indivizi, într-o Europă care avea o populație de circa 150 de milioane de locuitori. Tratarea defăimătoare a romilor în carte, referindu-se și la acea nefericită acuzație de canibalism, adusă cetui de 150 de romi în Hont, a provocat reeditarea cărții patru ani mai târziu, cu un mesaj mult mai moderat din partea autorului.

• În Spania, regele Carol al III-lea, în cele 44 de articole din *Pragmatica*, a reevaluat pe baze noi statutul romilor în cadrul statului, rămânând, în ciuda acestui fapt, în vigoare o serie principii opresive. Rolul măsurilor, în fond, îl constituia integrarea forțată în societate a romilor, în sensul asimilării acestora. Astfel modul de viață nomad, îmbrăcăminteii specifică sau limba, adică elementele de definatorii al conștiința apartenenței la cultura romani, au fost interzise. Termenul de *gitano* trebuia conform legii, să fie eliminat din toate documentele oficiale. Restricțiile privind comerțul sau locurile de reședință ale romilor au fost anulate, însă romii nu aveau dreptul de a practica meseriile îndrăgite lor, cum ar fi cârciumăritul în locuri izolate, comerțul în târguri, meșteșugurile itinerante sau tunsul animalelor. Regalitatea spaniolă dorea ca „gitanos” să se fixeze unde vor și să practice meserii „convenabile”. Aceste măsuri au fost din start sortite eșecului, în condițiile în care orașele și locuitorii acestora au

refuzat să-i accepte pe romi și să le dea de lucru, intoleranța lăsându-i pe nomazi fără alternativă, astfel că aceștia au continuat practicarea meseriilor itinerante, dar în condiții mai dificile, ceea ce le-a accentuat sărăcia. Pedepsa pentru nerespectarea restricțiilor este de spânzurătoare. Recidiviștii în ale nomadismului și pribegiei erau, conform noilor legi, condamnați la moarte, fără drept de recurs, iar copiii de sub 16 ani erau internați în diferite instituții de profil.

- În imperiul rus, un decret promulgat de Ecaterina a II-a, prevedea ca romii, care nu erau înregistrați în registrele oficiale ale populației, precum și romii dependenți, care oficial aparțineau unui proprietar de teren, să devină din acest an robi ai statului, fiind obligați să achite impozitele datorate statului de această categorie fiscală. Romilor li se acordă practic statutul de contribuabili. Practic țăranii și robii statului trebuie să achite obrocul ca taxă anuală. Legislația prevedea și sedentarizarea romilor, pentru *a nu-i lăsa să se dedea vagabondajului*, cerând totodată înregistrarea romilor cu regularitate și respectarea în totalitate a prevederilor legii.

- În Marea Britanie, legislația din 1562, cu privire la romi, emisă de regina Elisabeta a Angliei, este abrogată, fiind catalogată ca una de o prea mare severitate.

- În imperiul habsburgic, în Bucovina, împăratul Iosif al II-lea a desființat robia, printr-un decret emis la Cernăuți, lege greu digerată de boierii moldoveni și de mănăstiri, care i-au eliberat pe romii robi abia spre anul 1790. Din perspectiva statului romii aveau același statut ca și țăranii, având aceleași obligații și impozite de achitat la stat. Lipsa perspectivelor i-a determinat pe mulți dintre romi să rămână pe moșia fostului stăpân, ceilalți devenind nomazi.

1784 • În Transilvania datorită participării la răscoala moșilor, condusă de Horea, Cloșca și Crișan, *țiganul de pe Criș*, Iosif, din satul Cioara, cade pradă represaliilor autorităților habsburgice, fiind condamnat la moarte, alături de Horea, Cloșca și cei 40 de căpitani. Călăul rom Grancea Rakoczy a fost cel care a aplicat pedeapsa cu tragerea pe roată hotărâtă de habsburgi conducătorilor răscoalei moșilor de la 1784, în frunte cu Horea și cu Cloșca. Practic în sentința pronunțată la 26 februarie 1785, publicată de publicată de Claudia Băluță, se spune: „În procesul criminal intentat contra lui Horea, numit altminterea și Ursu Nicola, din comuna Râu Mare, din Marele Principat al Transilvaniei, în etate de vreo 54 de ani, de religie neunită, căsătorit și supus cameral, apoi contra lui Ion Cloșca din Cărpiniș, tot din Marele principat, în etate de vreo 30 de ani, de religie neunită, căsătorit și de asemenea supus cameral, Comisia aulică cezaro-regală ordonă prea grațios din partea Majestății Sale să cerceteze tulburările și să cheme la ordine pe țăranii, a stabilit în drept, potrivit legilor preainalte:... amândoi, Horea Cloșca, în conformitate cu articolul 62 despre tulburări și tumulturi și articolul 90, despre tâlharii, să fie aduși la locul de osândă (Dealul Furcilor) și acolo să li se frângă cu roata toate membrele corpului începând de jos în sus, mai întâi lui Cloșca apoi lui Horea, corpurile lor să fie tăiate în patru, capul și părțile corpului să se pună (tragă) pe roate pe lângă diferite drumuri, anume în comunele unde au săvârșit cruzimile cele mai scelerate iar inimile și măruntaiele lor să fie îngropate la locul supliciului”, se spunea în sentința dată de autoritățile austriece care stăpâneau Transilvania la acea vreme. Se pare că Grancea Rakoczy a avut probleme cu în casarea banilor cuveniți în urma prestării sângeroaselor sale servicii, păstrându-se o scrisoare în care călăul își cerea răsplata cuvenită: „E știut că în răscoala trecută mulți din corifeii românilor au fost osândiți și a trebuit să-i execut după poruncă. Eram tocmît pentru execuții tocmai atunci la Sebeș, dar am fost oprit de Nobilul Comitet pentru osândiții de aici; îmi poruncise să nu mă mișc nicăieri din loc, căci vor fi mulți de executat. A trebuit deci să-mi las câștigul de acolo – am și scrisoare despre asta – ca să nu fie nicio întârziere din vina mea. Dar, deși am executat aici pe corifeii cei mari, pe mulți tovarăși de-ai lor, întocmai cum cerea sentința și am cărat împreună cu ucenicii mei în patru părți trupurile lor tăiate în bucăți, după poruncă, am cerut și am umblat în zadar pe la slujbașii comitatului pentru plata osteneții mele. Rog deci pe Cinstitul și

Nobilul Jude să-mi îndrepte plângerea acolo unde crede că voi putea dobândi răsplata trudei mele, căci acesta este meșteșugul meu obișnuit și învățat și dacă în acesta sufăr vreo scădere, nu-mi pot ține nici eu vieața... În nădejdea plății m-am încărcat și eu cu mai multe datorii. Așteptând această dreaptă mângâiere rămân al Domnului Jude și al Cinstului și Nobilului Magistrat, săracă, supusă și credincioasă slugă. Gracea Rakoczy, Călăul Alba Iuliei“, se arată în scrisoarea trimisă de Grancea Rakoczy către judele orașului, publicată de istoricul Gheorghe Anghel. Cert este că judele i-a respins cererea călăului pe motiv că nu ei l-au angajat, ci țara, aluzie la împăratul de la Viena. În cele din urmă cererea călăului a ajuns la Gubernul Transilvaniei de la Sibiu. Grancea Rakoczy a primit suma de 51 de florini. (...) În Evul mediu fiecare oraș, târg sau sat mai important își avea locul călăului, precum și instrumentele și armele necesare execuțiilor periodice. Locurile erau amenajate în piețe publice, la intrarea în orașe sau de-a lungul celor mai circulante drumuri. Unele toponime din județul Alba mai amintesc și acum de existența unor locuri de tortură și execuție. Spre exemplu, la Alba Iulia este „Dealul Furcilor”, la Șard o „Poiană a Furcii”, între Ighiu și Bucurdea o „Măgură a Furcii”, la Sâncel, lângă Blaj, un alt „Deal al Furcilor”, iar la Șugag un loc numit „La Furci”. Ulterior profesorul Iosif Gabri, de la Institutul Teologic Romano-Catolic din Alba Iulia, într-o scrisoare trimisă unui prieten se referea la executarea lui Horea și Cloșca din 1785: După cum prevedea sentința întocmai așa, în dimineața zilei de 28 februarie pe la ceasurile nouă și jumătate, Horea și Cloșca au fost așezați separat pe câte un car special, fiecare fiind însoțit de câte un preot schizmatic (ortodox). Este cu neputință să descriu convoiul și mulțimea care a fost de față. Ei au fost însoțiți de un escadron de cavalerie din Toscana în ținută de paradă, cu mare pompă, de aproximativ trei sute de pedestrași orășeni și de haiduci. Batalionul pedestrașilor i-a încadrat într-un careu, iar călăreții s-au așezat la cele două aripi. Eu, prin bunăvoința unui locotenent de cavalerie, am stat călare între batalionul informă de careu și între cavalerie și astfel, am văzut de la început execuția și parada, cum văd această foaie de hârtie din fața mea. În afară de nobili și oameni mai deosebiți din comitate au trebuit să fie de față mulți oameni proști și asta se poate aprecia din faptul, că din fiecare sat al celor patru comitate au trebuit să ia parte după o grea poruncă, câte șase oameni proști, trei bătrâni și trei tineri, prin urmare a trebuit să fie cel puțin cinci mii de oameni. Cloșca a primit cel puțin douăzeci de lovituri până și-a dat sufletul. În timp ce Cloșca era frânt cu roata, Horea era legat și ținut în picioare de doi ucenici ai călăului ca să vadă ce moarte cumplită și prin ce chinuri groaznice trebuia să moară ucigașul său tovarăș. După ce s-a terminat execuția lui Cloșca și au dat leșul la o parte, pe Horea l-au urcat apoi în patul său și l-au legat; în vaiete au început să-i sfarme picioarele cu roata, iar după patru lovituri din porunca domnului Eckhard, au început să-i lovească pieptul și astfel după opt, nouă lovituri a murit. N-am mai voit să văd și despicarea lor în bucăți, mi-am întors calul și am venit în cetate...” se rată în scrisoare.

- Termenul de *jenische* este asociat, în jurul acestui an, cu așa-ziii *rotwelsch*, după cum s-a spus ambele denumiri - paralele până la finele secolului al XVIII-lea - fiind asociate cu lumea celor certați cu legea din spațiul german, inițial cu a nomazilor non-romi. Ulterior *jenische*, *rotwelsch* și *țigani* devin sinonime.
- La Timișoara este consemnată prezența a 50 de familii de romi dintre care se stipula că 36 erau familii de romi germani, a căror ocupație era lăutăria. De precizat că în Banat, dacă până la Maria Terezia romii erau nomazi, în perioada lui Iosif al II-lea politica de sedentarizare dă roade. Romii devin astfel acei *neubanater*.
- Într-un articol apărut în *Siebenbürger Zeitung*, romii nomazi erau scoși în afara lumii creștine, fiind comparați cu lumea *hotentotilor* și cu amerindienii „sălbatici”, implicați în *cerșit și ghicit, pentru care folosesc o germană stricată*.
- Regele William Va Faa (?-1784), cunoscut sub numele de *Gleed Nickit Wull*, din cauza poftelor sale de mâncare, s-a născut în jurul anului 1700, având reputația de a fi fost căsătorit de

trei ori, neveste cu care a avut 24 de copii. La festivitățile de botez dedicate odraslelor sale, s-a împodobit în haine împărătești, fiind însoțit de o duzină de roabe. Va Faa s-a considerat descendent a lui Johnnie Faa, *Lord de Micul Egipt*, existând posibilitatea ca acesta să fi fost un nepot de-al lui Patrick Faa și al *reginei țiganilor* Jean Gordon. Familia Faa este una dintre cele mai vechi și vestite nemuri de romi din Scoția, Marea Britanie și chiar din lume, ai cărui reprezentanți sunt atestați documentar încă din secolul al XVI-lea. Mentalitățile medievale moștenite face ca și ideea romilor de a avea un suveran absolut, de a absolutiza virtuțile propriului șef de clan, de a institui o casă regală, pe care să o venereze și respecte ca pe un factor decisiv în exprimarea autorității, în garantarea echilibrului relațional comunitar, să aibă rădăcini adânci în cadrul acestui neam Faa. Practic pe unul din site-urile oficiale ale grupului sunt prezentate spicuri din lucrarea lui Muray despre familia regală romă Faa, a cărei prezentare debutează cu Patrick Faa, *descendenții și urmașii săi, regi și regine ai țiganilor*, fiind Va Faa (?-1784), Madge Gordon, William Faa II (1784-1847), Charles Blyth I (1847-1861), Esther Faa Blythe (1861-1883) și Charles Faa Blyth al II-lea (1898-1902). În cea ce privește neamul Faa și activitățile sale ilicite, interesant este credem episodul petrecut între Joseph Leck, ministrul de Kirk Yetholm, care întorcându-se din Northumberland prin Kirknewton, a fost oprit de către un grup de hoți, însă liderul Will Va Faa, recunoscând pe ministrul, și-a cerut scuze pentru neînțelegere, și la escortat până la Yetholm. De asemenea nobilul Nisbet din Dirleton, care deținea Marlfield, a lăsat cheile casei în posesia aceluiași Will, considerat onest și de încredere, care prin autoritatea pe care o avea putea fără grijă să protejeze bunurile nobilului. Șerifullocului, din respect pentru Will, a participat la botezurile tuturor copiilor săi. Will a murit la Coldingham, în 1784, în timp ce se întorcea de la Edinburgh, la înmormântare participând un mare număr de persoane, Vic Tokely consemnând faptul că numai numărul măgarilor era de trei sute, iar procesiunea a durat trei zile, cu multă *mâncare și băutură și lipsă de sobrietate și decență*. *Regina țiganilor* Madge Gordon a fost nepoata lui Jean și Patrick Faa, și fiica lui Eppy, pe care a cunoscut-o Sir Walter Scott. Se pare că Madge s-a căsătorit cu un tânăr rom, puternic și influent, *regina țiganilor* laudându-se că la nunta sa au fost prezenți un număr impresionant de măgari, simbol al prosperității, copitele unui ponei fiind încălțate în argint. Cert este că aceasta a avut o mare influență comunitară, romii considerând-o înzestrată cu puteri supranaturale, fiind capabilă să aplaneze conflictele dintre romi, fără a-și părăsi casa. În ciuda faptului că a câștigat averi din ghicit, la bătrânețe s-a confruntat cu sărăcia, trăind din mila publică și din ajutorul dat de biserică, atunci când era cazul. William Faa II (1784-1847) a rămas în memoria colectivă drept un bun practicant de box țigănesc și un "bătăuș musculos". Încoronat în 1784, a domnit până la moartea sa în 1847. William al II-lea deținut, de asemenea, la han, în Kirk Yetholm numit "The Queen". Bun orator și povestitor, acesta a știut cum să își atragă clientela, fiind și pescar sau contrabandist cu whisky, coniac și gin, între Boulmer și Yetholm, știind toate rutele între cele două puncte. William nu a avut familie, după moartea sa, în 1847, titlul de *rege al țiganilor* parvenindu-i soțului surorii sale, Charlie Blythe, atunci în vârstă de peste 70 de ani, rege între 1847-1861, individ de o tipologie diferită. Descriș ca dependent de lectură, posedând o vastă cultură generală, acesta a fost familiarizat cu literatura și cu baladele specifice regiunii de frontieră, fiind prieten cu scriitorul Sir Walter Scott. La bătrânețe Charles a primit de altfel o alocație săptămânală de la *lady Scott*. Acest *rege al țiganilor* s-a născut în Yorkshire și a intrat în familia regală prin căsătoria cu Esther, sora lui William al II-lea, cu care a avut doisprezece copii, dintre care șase sunt îngropați în cimitirul din Yetholm, patru murind de mici, iar două fete, pe nume Betty și Jeanie, la vârsta adolescenței, în 1835, pe mormintele lor fiind menționat că au fost copiii lui Esther Faa și Charles Blythe. Când Charles a murit 1861, la vârsta de 86 de bine, conform necrologului din Cronica din Kelso s-a stins un *mare țigan*. (*Great grief in the gypsy community here and throughout the district on account of the venerable King whose death took place here on the*

19th ultimo. It is not right that one exalted so high above his kindred should be laid in the dust without a word of farewell over his grave, especially when his reign was of a peaceful, and not a predatory character. Unlike some of his contemporary monarchs, his rule was so mild that his subjects not only maintained a loyal deference, but were tenderly attached to him, while his exemplary habit of abstaining from interference or aggression procured him much of the goodwill and respect of other 'powers'. While his regal character and conduct was thus exemplary, his personal demeanour gained him the respect of those not acknowledging his sway. His palace had been a house of call for many a tourist and the conversation of the old king was generally much relished. His most noticeable habits were reading the Scriptures and chewing tobacco, of which he frequently received considerable quantities from his visitors. The deceased bore the designation of Charles I, being the first of that name to occupy the throne, and had attained the venerable age of 86. A large company followed the remains of Charles I to the last resting place in Yetholm churchyard.) După moartea lui Charles între urmașii săi s-a declanșat tensiuni în cea ce privește moștenirea coroanei. Unul dintre fiii săi, de meserie zidar, s-a stabilit în Halifax după căsătorie, devenind un discipol a pastorului metodist John Wesley și un bun predicator. Moștenitor de drept al coroanei regale a romilor din Scoția, acest David, care a trăit în Berwickshire, a refuzat moștenirea în favoarea mai tinerei sale surori, Helen, care l-a îngrijit Charles în ultimii săi ani de viață. În cele din urmă Esther, sora ei mai mare, a devenit *regina țiganilor*. Esther Faa Blythe (1801-1883, regină din 1861) este descrisă ca având un aspect plăcut și un ten măsliniu, inteligentă, perspicace, cu un temperament vulcanic. Căsătorită cu John Rutherford, cunoscut sub numele de "Jethart Jock", aceasta a fost mamă a doisprezece copii. Adeptă a unui mod simplist de viață, trăia modest într-o mică cameră, curată și ordonată, mobilată cu două paturi, cu șemineu, un dulap cu sertare, un ceas și fotografii. În 1866, a fost vizitată de scriitorul George Borrow, care pentru a-i descrie noblețea caracterului a menționat faptul că i-a oferit bani, pe care regina a refuzat să-i ia. Un alt scriitor care a vizitat-o a fost Lucas în 1880, căruia regina i-a făcut de asemenea o bună impresie. Murray i-a dedicat cartea sa "Țigani de la frontieră", adică pentru *Majestatea Sa, Esther Faa Blythe, regina țiganilor*, în momentul definitivării studiului său, în anul de grație 1875, regina Esther fiind poate cea mai importantă personalitate din lumea romilor britanici. După moartea ei, survenită în 1883, până în 1898 s-a înregistrat o perioadă de interregnum, nici unul dintre cei cinci fii și trei fete, nemanifestându-și interesul pentru coroană. Într-o încercare de a stimula turismul, fiul ei Charles Rutherford, a fost convins de către localnici să preia titlul de *rege al țiganilor*, în 1898 acesta devenind Charles Faa Blyth al II-lea, rege până la moartea sa survenită în anul 1902. El a fost încoronat rege în Kirk Yetholm, la 73 de ani, în cadrul unei ceremonii fastuoase, tratate de altfel ca un adevărat subiect monden de către presa britanică a vremii.

1785 • În Transilvania călătorul cărturar L. Spallanzani clasifica în acest an romii în funcție de meserii, referindu-se la *țigani ce locuiau în mahalale și erau fierari și lăutari*, precum și la *cei ce locuiesc în corturi și făceau lucruri mărunte și cei nomazi, numiți "țigani egipteni" și care de cele mai multe ori erau hoți*. În 1787 L.P. Baltasar von Campenhausen face referire la rândul său la romii lingurari ardeleni.

- Tot în Transilvania, Sibiu a primit un ordin de la Viena conform căruia *aurilotores*, care au primit locuri de colonizare și care au devenit sedentari, erau scutiți de plata impozitului către călău. În acest an, în Brașov a fost judecat călăul rom al perioadei, al cărui nume nu este menționat în documente, împotriva lui depunând mărturie un grup de romi. Astfel Constantin Țire a mărturisit autorităților că respectivul călău o terorizează pe o *altă țigancă, Stanca Lupulaș*, fiind rugat la o cărciumă și de preotul catolic von Beldi să o lase pe țigancă în pace. Conform mărturisirilor lui Țire preotul a fost lovit de călău cu palma peste gură și bătut cu un toiag. Etnicul rom Ion Colța a reclamat, la rândul său, autorităților brașovene faptul că a fost forțat de călăul urbei să participe la două execuții, în calitate de ajutor al acestuia, fiind și

sechestrat în casa călăului. Mai mult conform reclamantului călăul l-a obligat să recunoască că îi este dator cu bani sub amenințarea tăierii în bucăți cu sabia. Ancheta asupra călăului consemnează și mărturia etnicului rom Matei Moldovan, conform căreia în timp ce mergea cu soția și băiatul său la o nuntă în Altstadt a fost atacat și bătut fără motiv de călăul. În condițiile în care în urma atingerii călăului cunoscuții săi l-au declarat impur, *un rein*, nu și-a mai găsit de lucru în oraș, victima plângându-se că *a trebuit să dau socoteală vecinilor și să mă curăț pentru că spuneau că am avut de-a face cu un ceva necurat și în felul acesta nici eu, nici alți oameni cinstiți nu mai putem umbla pe stradă fără să ne temem de el*. Impuritatea rezultată în urma atingerii călăului era o problemă foarte serioasă în Brașovul și Transilvania epocii.

- În Spania, autoritățile au estimat că trăiau în regat circa 12.000 de romi, dintre orașe remarcându-se Sevilla cu 600 de romi. Anterior, conform recenziilor lui Carol al II-lea, un procent de 88% dintre romi erau sedentari.

- În Moldova Alexandru Mavrocordat (1782-1785) a emis *Sobornicescul hrisov*, cod de legi care printre altele interzicea căsătoriile mixte dintre români și romi, această măsură având menirea de a evita transformarea românilor în robi. Legea declară practic aceste căsătorii ca fiind invalide. Copiii născuți din asemenea mariaje erau considerați *țigani*, deci robi. Aplicarea prevederilor *Sobornicescului hrisov* a însemnat întoarcerea la *obiceiul ce s-au urmat din vechi*, adică anularea reformei elaborate în favoarea robilor. Există un mare număr de documente care surprind stăpânirea mănăstirilor asupra robilor, în arhive păstrându-se actele de donație și de întărire date de domni, cele de donație din partea boierilor, statistici și izvoade, adică liste consemnându-se proveniența robilor, meseria practică, numele lor și al copiilor lor și chiar eventualele procese avute pentru ei. Oricum în Moldova, unde fenomenul de înrobire prin căsătorie a fost remarcat și în secolul al XIX-lea, prețul robilor a rămas la 70 de lei pentru bărbați, respectiv 50 de lei pentru femei. Legislația privitoare la romi a fost reluată în 1835, abia în 1839 renunțându-se însă la interzicerea căsătoriilor mixte. În 1844 se interzice desfacerea cununiei dintre români și romi, robul devenind om liber, obligat la plata unor despăgubiri, iar copiii se nășteau automat liberi.

- I. St. Raicewich remarca faptul că în spațiul mioritic, respectiv în Țările Române, *toate artele manuale sunt în mâinile țiganilor sau ale străinilor; din țările apropiate, în lucrarea sa, Bemerkungen über die Moldau und Wallachey in Rücksicht auf Geschichte, Natwprodukte und Politik. Aus dem Italienischen*, publicată la Viena.

1786 • În Transilvania, a fost emis un act oficial de către baronul von Bruckenthal și contele Teleki, secretarul lui, în care ordona să se facă cercetări, în urma unei plângeri a romilor la Viena, în care aceștia susțineau că erau obligați să se ocupe de curățirea pieței din Sibiu, contra plății în natură a 2/4 de grâu, și cu curățirea clădirilor publice, muncă plătită cu 3 „denari”. Practic Viena a ordonat autorităților transilvănene să se cerceteze acest caz, nefiind însă cunoscută finalizarea lui. În perioadă romii, nemulțumiți de statutul lor, au redactat o serie de cereri pentru îmbunătățirea situației lor. Astfel *magistratul din Sibiu intră iar în contact cu Guberniul, schițând situația țiganilor. Țiganii domiciliați în fața porții Sag din Sibiu au cerut să li se acorde dreptul de a poseda pământ, ca și cetățenii de rangul întâi. Magistratul în raportul său trimis Guberniului arăta că țiganii în puterea drepturilor, prerogativelor și cutumelor vechi, n’au fost niciodată - grundfähig - puși în măsură de a dobândi pământ ca proprietari. Interdicțiunea aceasta se referă numai la pământul liber al regelui, adică unde locuiesc sașii. Suplicații au avut locuințele lor lângă oraș, neputând dobândi însă dreptul de proprietate, la fel cu ceilalți coloni. Nici breslele nu primeau pe țigani, după cum arăta magistratul, ei puteau însă să exercite o meserie obișnuită. Magistratul se grăbește de a sublinia că țiganii n’au suferit niciodată din cauza lipsei mijloacelor de existență, fiindcă mulți dintre ei se ocupau cu fel de fel de lucrări.*

1787 • În Transilvania autoritățile au publicat o ordonanță cu 5 puncte, referitoare la romi.

Pro primo: Țiganii aurari, imediat după terminarea activității lor, exercitată în apele râurilor, se vor duce la locurile unde au fost consemnați.

Pro secundo: Dacă țiganii au de gând să plece de la aceste domiciliu, sunt obligați să se legitimeze cu un atest eliberat de autoritățile lor ca sunt țigani aurari, și că pleacă la lucru. În lipsa unei asemenea legitimațiuni, nu vor fi priviți ca aurari, ci ca vagabonzi și ca atare pedepsiți.

Pro tertio: Legitimațiile acestea trebuie să le prezinte notarului locului, pe unde trec, sau unde au de gând să se oprească. În momentul plecării ei se vor înfățișa din nou și vor indica locul unde pleacă.

Pro quarto: Femeile și copiii lor se vor feri de a cerși în orașe și sate, cu atât mai mult, cu cât vor fi aspru pedepsiți dacă nu se supun.

Pro quinto: Cei cari vor fi găsiți fără legitimații, neputând face dovada cine sunt, vor fi pedepsiți mai întâi, și pe urmă retrimiși la locurile lor.

• Apare lucrarea lui Heinrich Moritz G. Grellmann, *Historischer Versuch über die Zigeuner, zweite veränderte Auflage*, la Göttingen.

• În spațiul german, autoritățile l-au prins și spânzurat, împreună cu alți trei tovarăși, pe legendarul bandit rom *Hannikel*, alias Jacob Reinhardt, care acționa în special în ținutul Hessen-Darmstadt, condus de către landgraful Ludovic al IX-lea (1768-1790), suveran permisiv cu stabilirea romilor în ținutul său, în condițiile persecuțiilor caracteristice imperiului romano-german în perioadă. Landgraful în cauză și-a format chiar și o mică oaste, în care a acceptat românii, unul dintre toboșari fiind chiar tatăl lui *Hannikel*. Ulterior a fost publicată așa-zisa *listă Sulz*, practic o listă de cuvinte și fraze în romani, bazată pe interogarea bandei *Hannikel*. După unele voci haiducul în cauză a reprezentat bază de inspirație pentru Schiller în redactarea la 1781 a dramei *Hoții*.

• În imperiul rus s-a născut celebra cântăreață și dansatoare romă *Stepanida Soldatova* (1787 - 1822) cunoscută sub pseudonimul de *Steshka*. Artista și-a început cariera de tânără, cântând într-un ansamblu rom. La vârsta de șaisprezece ani de vârsta, ea a fost profund impresionată de stilul italian *Bel Canto*, astfel încât a decis să-l studieze, o alegere neobișnuită pentru un artist rom rus al timpului. Ulterior a combinat, în stil propriu, cântecul popular rus, muzica italiană de operă și melodiile tradiționale române, creând un curent muzical original, promovat cu propriul ei ansamblu, devenind o legendă pentru multe generații de muzicieni și compozitori. Renumele artistei a fost atât de mare, încât atunci când Napoleon a invadat Rusia și a intrat în Moscova, și-a exprimat dorința de a o asculta cântând, fapt ce nu s-a realizat, cântăreața romă alegând să susțină moral trupele ruse prin prestațiile artistice. Cert este că celebra cântăreață este o mare personalitate romă, alături de alți reprezentanți ai etniei din spațiul rus (unii prezentați în paginile următoare) cum ar fi muzicienii Alexei Dulkevich - senior, Alexei Dulkevich-junior, Mihail Zhemchuzhny-junior, Oleg Ponomaryov, actorii de teatru și film Nikolai Shishkin, Ivan Rom-Lebedev, Nikolai Pankov, Yul Brynner, Valentina Ponomaryova, Dmitri Buzylyov, scriitorii Mihail Ilyinsky, Alexei Ilyinsky, Ivan Rom-Lebedev, cântăreții Tatyana Demyanova, Varvara Panina, Alioșa Dimitrievich, Valentina Ponomaryova, Lyalya Shishkova, Vasily Vasiliev, Nickolai Vasiliev, Alyona Buzylyova, Ratmir Shishkov, Diana Savelyeva, Peter Yanyshov, savantele Natalya Pankova, Lyubov Pankova, Ilona Makhotina, poetul Djura Makhotin, activistul pentru drepturile omului și general de poliție Yan Reshetnikov și mulți alții.

1788 • În Franța lui Ludovic al XVI-lea (1774-1792) în urma unei anchete religioase, s-a stabilit că românii din Lorena respectau canoanele bisericii catolice, chiar dacă în stil propriu.

• În acest an în Australia a fost deportat românul britanic James Squire, fondatorul primei fabrici de bere de pe continent. În epocă, respectiv în perioada 1788-1868, Australia, ca și colonie de deținuți, a fost destinația preferată a Marii Britanii pentru transportul de reprezentanți ai romilor *romanichals*, numărul exact al romilor deportați fiind necunoscut. Grupurile de romi, care au supraviețuit, au continuat să reprezinte cultura romani, rezistând

asimilării. Nepotul lui James Squire, James Farnell, (1825-1888) a fost primul premier al New South Wales, născut în Australia ca fiul al lui Thomas Charles Farnell și al lui Mary Ann Farnell, nimeni alta decât fiica celebrului James Squire.

1789 • În Transilvania romii sânt acceptați în școli și biserici, în virtutea reformelor emise de către Iosif al II-lea

- Învățatul sas Michael Lebrecht, a redactat la Sibiu lucrarea *Versuch einer Erdbeschreibung des Grossfürstenthum Siebenbargen*, în care face referire la romii transilvăneni.

- În acesta an izbucnește Revoluția Franceză, conform cercetătorilor francezi, armatele revoluționare înglobând un număr semnificativ de romi. Considerați buni luptători, aceștia aveau, după aceleași surse, probleme cu disciplina și viața de cazarmă.

1790 • În spațiul german, noul landgraf de Hessen-Darmstadt, Ludovic al X-lea, adoptă o politică total opusă în comparație cu tatăl său, silindu-i pe romi să plece din ținut, în speță din împrejurimile orașului Pirmasens.

- În Transilvania în jurul acestui an a fost redactat vocabularul trilingv rom - latin-maghiar, rămas doar manuscris, de căretânărul rom Farkas Mihály-Vistai: *Vocabularium Zingarico - Latinum et Hungaricum. Quod fieri fecit curiositatis caussa Michael Pap Szatmári. Per Michaelem Farkas, alias Vistai natum Zingarum. Collegii nostri per aliquot annos civem togatum*. Autorul a elaborat studiul în perioada în care a studiat la Colegiul reformat din Cluj, la îndemnul profesorului de teologie reformată, Szatmári Pap Mihály (1737-1812), unul dintre colegii lui Wályi István, la studii în Olanda.

- Generalul A. Langeron scria în acest an că în Moldova și Muntenia sunt mai mulți romi ca oriunde altundeva în Europa.

- În Australia este consemnată deportarea romului L. Scamp, care a ajuns pe Scarborough în 1790 după ce a fost condamnat în Hampshire, în 1788, pentru că a furat o oaie.

1791 • Dieta Transilvaniei emite noi măsuri în direcția sedentarizării romilor.

- Filozoful, poetul și teologul german J.G Herder (1744-1803) a definitivat publicarea a operei sale *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit*, începută în 1784, în care scrie și despre romi. De asemenea, cărturarul german Karl Gottlieb von Windisch a publicat lucrarea *Geographie des Grossfürstenthum Siebenburgen*, în care se face referire la romi.

- În Polonia a fost adoptată o lege care anula decretele anterioare referitoare la expulzarea romilor, încercându-se sedentarizarea acestora în areale nelocuite.

1792 • În Marea Britanie, moare celebra căpetenie a romilor din Galloway, Billy Marshall, rege al romilor scoțieni.

- Cărturarul Michael Lebrecht, a publicat la Viena *Über die national Charakter der in Siebenbürgen befindliche Nationen*, lucrare care conține aspecte importante ale modului de viață al romilor și al percepției acestora. Pastorul sas ardelean, care a fost preot în Șura Mare, a descris o lume a romilor vagabondă și vicioasă, implicată în ghicitși profeții mincinoase, în prostituție, în cerșetorie sau în hoție.

1793 • Scriitorul german J.E. Biester face prima referire la sinti ca grup aparte de romi, într-un articol publicat în "Berlinische Monatsschrift", articol intitulat *Über die Zigeuner: Besonders im Konigreich Preussen*.

- În Moldova un hrisov domnesc, emis de către domnitorul Mihail Șuțu (1792-1795) romilor lingurari sau ursari, le amintește acestora că neînțelegerile interne sunt de competența bulibașilor, astfel că *orice pricină judecâți (...) vor fi între dânșii cu oricine, numai epistații și vornicii lor să le caute cu dreptate după vechiul lor obicei, iar ispravnicii sau alți dregători să nu se amestece cât de puțin, fără numai când s-a întâmplat moarte de om*. Mihail Șuțu legiuia ca romii domnești ursarii și lingurarii să nu mai fie obiect de danie către boieri sau mănăstiri.

- În acest an H. von Reimers menționează prezența consistentă a romilor în București, specificând că printre ei era numeroși florarii. B. Haquet la rândul său *face o împărțire a țiganilor în funcție de proprietar, de altfel judicioasă: țigani domnești, țigani boierești, țigani mănăstirești. Îi vede ca fiind leneși, muncind doar atunci când îi mâna nevoia și munca lor consta în prelucrarea aramei, fierului, metalelor nobile, cei săraci făceau linguri, coșuri, le duceau din casă-n casă și astfel mai și cerșeau.*

1794 • În Țara Românească, prin ordin domnesc, romii sunt evacuați din București, aceasta fiind una dintre primele măsuri luate împotriva extinderii epidemiei de ciumă. Alte asemenea măsuri au mai fost luate și în următorii doi ani. Tot în Valahia este atestată și o anaforă boierească, cu privire la romii aurari, în care se specifică adaptarea romilor la cerințele anotimpului în cea ce privește ocupațiile. Modul lor de viață s-a perpetuat în timp, astfel că, conform lui Ion Calotă, rudarii *vara se ocupă cu extragerea aurului din nisip, iar iarna apele fiind înghețate se ocupă cu prelucrarea lemnului în obiecte de uz casnic.*

- În Transilvania este întocmit un raport despre situația romilor. Comisia ce a redactat raportul, propune să nu se permită romilor să se stabilească mulți într-un loc aflat departe de ceilalți locuitori ai Transilvaniei, ci să fie dispersați și integrați forțat în grupuri mici în satele transilvănene. Conform raportului, romii fierari și potcovari se adunau în cete fapt ce le îngreua comunicarea cu ceilalți. Oricum la finele secolului XVIII și debutul secolului XIX se produce un fenomen de sedentarizare a romilor, desigur în grupuri mici.

1795 • În Marea Britanie un grup de romi din Norwood, alcătuit din Stephen Lee, John Lee, Robert Lee, Thomas Lee, Adam Lee și Ambrose Boswell, au fost inculpați într-un proces sub acuzația că au comis diverse jafuri, acuzați susținând că se ocupau cu comerțul cu cai și cu ghicitul, pentru a motiva averea pe care o posedau. În cele din urmă au fost eliberați, instanța cerându-le să plătească o amendă de 6 șilingi, deoarece au terorizat populația din regiune.

1796 • Se naște la Sliven, în Bulgaria, Anton Pann, compozitorul melodiei imnului național „Deșteaptă-te Române”, adaptând melodia cântecului „Din sânul maicii mele”. Scriitorul rom, pe numele său adevărat Antonie Pantaleon Petroveanu, fiul romilor căldărari Pantaleon Petrov și Tomaida, a fost practic unul dintre fondatorii literaturii populare culte românești. Tânărul Anton a părăsit locurile natale încă din copilărie, în timpul războiului ruso-turc, din 1806-1812, împreună cu frații și cu mama sa, rămasă văduvă, descinzând în Țara Românească. După un periplu pe la nord de Dunăre, Anton Pann s-a stabilit în 1812 la București, unde, datorită calităților vocale, a cântat în corul Bisericii Sfinților, fiind și paracliser la Biserica Olari. Ulterior a studiat doi ani la Școala de Psaltichie a lui Petru Efesiu, pentru care Anton Pann a lucrat ca tipograf. Dintre scrierile lui Pann primele lucrări tipărite au fost de muzică ecleziastică. Din bibliografia sa mai reținem că la 1820 era membrul unei comisii, care avea misiunea de a adapta la specificul național cântările liturgice grecești, lucrând nu doar la linia melodică, ci și la adaptarea textelor. Între 1826-1828 a fost profesor de muzică la o școală a episcopiei din Râmnicu Vâlcea, însă îndrăgostit de nepoata stareței de la mănăstirea „Dintr-un Lemn”, a fugit cu tânăra la Brașov, unde s-a și căsătorit la biserica din Schei, locaș de cult unde a activat ca și cântăreț bisericesc. În acest periplu, eroul nostru și-a schimbat numele în cel de Anton Pann. După acest episod revine la București, astfel că în anul 1828 era deja profesor de muzică și tipograf, continuând să scrie și să compună, după 1840, Pann elaborând mai multe lucrări cu caracter bisericesc. Cert este că în perioada revoluției de la 1848 din Țara Românească, în ziua de 29 iulie, în parcul Zăvoi din orașul Râmnicu-Vâlcea, s-a cântat pentru prima oară „Deșteaptă-te române”, la eveniment fiind prezent și Anton Pann. Între 1852-1853, scrie celebrele sale *Culegeri de proverburile sau Povestea vorbii. De prin lume adunate și iarăși la lume dată*, lucrări care l-au făcut unic în literatura românească. Anton Pann a murit în anul 1854, având o casă memorială în Râmnicu-Vâlcea.

- Cronicarul August Ludwig Schlosser, a publicat lucrarea *Kritische Sammlungen zur Geschichte der Deuther SiebenUrger*, la Göttingen, în care se referă și la romi.

1797 • În Marea Britanie au fost arestați treizeci de bărbați, femei și copii în Norwood în temeiul legii pentru combaterea vagabondajului. Cinci ani mai târziu unui grup de romi din aceeași regiune Norwood li s-au adus acuzații că ar practica ghicitul, de frica represaliilor aceștia părăsind regiunea.

1798 • Alexandru Callimachi, domnul Moldovei (1795-1799) dăruiește robi romi boierului Petrache Cazimir, fost mare stolnic spre răsplătirea slujbelor sale ce-au slujit și slujește țării acesteia cu credință și cu silință.

- În acest an este consemnată recunoașterea dreptului la libertate a primului "jurist" român, Stan Stoica.

- În acest an în Australia, românul James Squire, la care s-a mai făcut referire, a fondat prima fabrică de bere de pe continent.

1799 • În Franța Napoleon Bonaparte instaurează, până în 1804, consulatul, perioadă în care suveranul francez întocmește proiecte de deportare, în Louisiana, a unui grup de câteva sute de romi, prinși în urma unei descinderi în Țara Bascilor, plan abandonat datorită reîncepterii ostilităților cu marea Britanie în 1803, an în care Louisiana a fost vândută Statelor Unite ale Americii.

- În Olanda, respectiv Republica Batavă, documentele istorice atestă peegyptenaars sau heidens încă prezenți în cadrul statului, vânătorile de oameni heidenjachten nereușind să-i extermine.

1800 • În acest an începe redactarea epopei *Țiganiada* sau *Tabăra Țiganilor*, singura epopee în limba română, autor fiind Ion Budai-Deleanu. Budai-Deleanu, care a studiat și trăit zece ani la Viena, devenind apoi slujbaș habsburgic în Lemberg, a scris și un tratat despre istoria locuitorilor Transilvaniei, precum și *Kurzgefasste Bemerkungen ueber Bukowina*, cercetând în calitate de funcționar, activitatea boierului bucovinean Vasile Balș, Budai referindu-se în notările sale la etniile din regiune, în speță lamoldoveni, ruși, germani, evrei, armeni, greci, unguri, lipoveni și țigani, la cei din urmă referindu-se cu simpatie, compasiune și cu o "iluministă înțelegere frățească". Prin "*Țiganiada*", poem eroi-comico-satiric, Budai Deleanu înscrie un moment de trecere, de evoluție în istoria spiritualității românești. Prima variantă a lucrării, definitivată în jurul anului 1800, este numită de autor "izvoditură noao și originală românească" și cuprinde note de subsol explicative adresate mai degrabă cititorilor neavizați. În a doua versiune, desăvârșită în 1912, notele de subsol, atribuite unor comentatori fictivi, se adresează unor spirite emancipate și devin, pe alocuri, comice prin excesul de gravitate. Oricum, textul, citit fără aceste comentarii, pierde semnificații esențiale. Autorul spune în "Epistola închinătoare către Mitru Perea" (anagramă pentru Petru Maior) cum trebuie citită opera sa, și anume: "Cu oarecări luări-aminte, căci știu bine că vei înțelege ce am vrut eu să zic la multe locuri, unde prin țigani să înțeleg și-alții carii tocma așa au făcut și fac, ca și țiganii oarecând". Poveștile "*Țiganiadei*" sunt plasate în perioada domnitorului muntean Vlad Țepeș, care îi adună pe toți țiganii din țară, le promite pământ și îi înarmează contra turcilor. Când primesc armele, în țigani este trezit sentimentul de fidelizare și responsabilizare față de comunitatea națională, ceea ce domnitorul își și dorise. Oastea țigănească este ținută sub control de Vlad Țepeș și îndrumată să se așeze la Spăteni, undeva între Flămânda și Inimoasa, după cum ni se explică. Toponimia indică foamea permanentă și nevoia de curaj care e o urgență la fel de mare ca și mâncarea. Urmează epopeea călătoriei propriu-zise, împetriștată cu gâlcevi, dispute, contradicții, orgolii, țâfne și patetizări pe cauze mici. Unii pretind să fie îmbrăcați în fir din cap până în picioare, ca să nu-i poată tăia turcii, alții vor să sape gropi în care, atunci când vor da năvală, dușmanii să plonjeze și să moară pe loc. O altă mostră de burlesc este că Vlad Țepeș ispitește de câteva ori vitejia țiganilor, atacându-i pe nepusă masă, iar atunci când turcii vin de-adevăratalea, oastea crede că e tot Vodă care îi încearcă și se fac de râs. Toate acestea sunt justificate și de incapacitatea – intrinsecă etniei – de a se conforma rigorilor unei discipline elementare.

Ochiul vigilent al autorului privește acest spectacol cu umor și ironie, tonul grav are efecte comice. "Țiganiada" este o parodie a epopeii eroice. Intervine însuși Satana, care se află de partea turcilor și o răpește pe frumoasa Romica, logodnica tânărului Parpanghel. Ca un adevărat erou, acesta pornește în căutarea iubitei sale, pe care o găsește într-o pădure transformată de forțele răului în închisoare pentru dezertorii din armata muntenească. Parpanghel capătă puteri nemaivăzute după ce bea apă dintr-un izvor vrăjit. Cum răul își conține întotdeauna antidotul, sfinții îi ajută pe creștini și astfel, având de partea lor forța binelui, aceștia obțin în final victoria, iar Satanei i se aruncă apă sfințită în ochi. Parpanghel este protagonistul unei călătorii inițiatice. La nunta sa cu Romica, toată lumea află povestea călătoriei sale aventuroase. În același timp, se proiectează înființarea unui nou stat țigănesc. Contradicțiile aprinse și pătimișe asupra formei de guvernământ căreia urmau să i se supună membrii comunității degenerază într-o bătaie cruntă, "ornată" cu păruieli, poale în cap și delicii verbale ca la ușa cortului. Examinarea convingerilor politice ale celor încăierăți este la fel de comică precum atribuirea însușirilor cavaleriești lui Parpanghel. Șatra e incapabilă să defileze ordonat până la capăt, iar autorul induce ideea că, în final, țiganii revin la sarabanda lor originară. Savuroase sunt reprezentările lumilor miraculoase de dincolo. Într-un colț al Iadului: "Văzui pe toți dracii-n pielea goală,/ Cu coarne-n frunte, cu nas dă câne/ Păstă tot mângiți cu neagră smoală, Brânci dă urs având și coade spâne,/ Ochi de buhă, dă capră picioare,/ ș-arepi de liliac în spinare//", pe când în Rai: "Dealurile și coastele toate/ Sunt dă caș, dă brânză, dă slănină,/ Iar munții și stânce gurguiate,/ Tot de zahăr, stafide, smochine!... Dă pe ramurile de copaci/ Spânzură covrigi, turte, colaci". Până la urmă, epopeea povestește un drum zadarnic spre niciunde, întrucât Atotputernicul îi transmite lui Vodă, prin Arhanghelul Gavriil, că: "... hotărât este să mai pață/ Norodul lui încă vreme lungă/ Jugul turcesc...". Iar oastea cântă mărșăluind, jeluind și implorând să li se așeze cumva soarta: "Du-ne (strigând), măcar în ce parte,/ Ori la slobozie sau la moarte!".

- Egumenul mănăstirii Govora dă o fată de țigan schimb pentru o pereche de țigiri de aramă.
- În Bucovina, la conscripția din acest an, au fost înregistrate 627 de familii de romi, ce dețineau procentual, cu 2500 de persoane, doar 1,26% din totalul populației provinciei.
- După acest an, *Heidenjachten*, adică "vânătorile de țigani", devin un „sport” foarte popular în spațiul german, reacția antiromă îmbrăcând forme terifiante, populația fiind susținută în atrocitățile săvârșite de către armată.
- În imperiul rus, al țarului Paul (1796-1801), romilor li se cere prin lege să se înregistreze rapid în registrele fiscale. Conform decretului, în unele gubernii țariste, romii s-au stabilit în sate, fiind folosiți la muncile agricole, în timp ce în alte părți s-au instalat în orașe, unde practicau negustoria sau diferite meșteșuguri. Autoritățile au considerat oficial că acești romi nu încalcă legea, cu condiția ca cei aceștia să-și achite cu regularitate impozitele.
- Muzicianul rom Jozko Pito (1800-1896) s-a născut în Slovacia, fiind violonist de muzică populară în orașul Liptovsky Mikulas.

VI. Romii în secolul naționalităților. Modificarea percepției. Dezrobirea. Migrația.

După războaiele napoleoniene, respectiv Congresul de la Viena, Marea Britanie a redevenit pentru o vreme cea mai importantă putere mondială, controlând un sfert din populația globului și o treime din suprafața teritoriilor de pe uscat, "Pax Britanica" generând o perioadă de înflorire a capitalismului. Secolul al XIX-lea a fost pe lângă secolul naționalităților și o perioadă prolifică a inovației și a descoperirilor tehnice, cu rezultate notabile în toate domeniile științifice, a revoluției industriale și a expansiunii capitalismului, a progresului și a exploziilor demografice, determinate de progresul medicinei, precum și a proliferării ideologiilor. Anul revoluționar 1848 a demonstrat dorința de libertate și egalitate a indivizilor și a popoarelor, spiritul militant reformator regăsindu-se și în canalizarea energiilor înspre rezolvarea problematicii rome. Dezrobirea și așezarea pe baze noi a relațiilor dintre romi și autorități a devenit un obiectiv important al elitelor reformatoare europene. Oricum sclavia, puternic combătută de elitele progresiste, de presă, de opinia publică etc., se dovedea a fi în neconcordanță cu vremurile, Marea Britanie abolind sclavia în 1843, SUA în 1865, în urma războiului civil din 1861-1865, Brazilia în 1888, în Rusia iobăgia fiind desființată în 1861. Astfel romii au fost eliberați din robie și le-au fost acordate drepturi în spiritul epocii, însă problematica romă era departe de a fi rezolvată într-o Europă în care unificarea națiunilor și formarea statelor naționale (a se vedea cazurile Greciei, Serbiei, Bulgariei, Germaniei, Italiei sau României, „mici” la 1859) alimenta naționalismul și intoleranța față de ceilalți. Afirmarea unor personalități de origine romă nu a compensat problemele iscate de migrația romilor, generată în special de desființarea robiei în spațiul românesc, care a fost, cel puțin din punct de vedere numeric, epicentru al populației rome europene și implicit un areal fundamental în contextul migrației romilor din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Cert este că și în acest secol romii au participat volens-nolens, direct sau indirect, activ sau inactiv, la marile evenimente istorice de pe continent.

1801 • În Banat au fost înregistrați 413 romi aurari care își desfășurau activitățile specifice recoltării aurului în 38 de localități bănățene.

- În Transilvania, la Sibiu, respectiv Hermannstadt, Michael Ballmann a publicat *Statistische Landeskunde Siebenburgens*, în care printre altele, romii au fost asociați cu așa-numiții *altgläubig*, caracterizați de un sistem cultural-religios catalogat ca superstițios. Romul era oricum departe de imaginea bunului creștin în scrierile cronicarilor germani din Transilvania, reprezentând eventual imaginea alterată, caricaturizată a acestuia.

- În Marea Britanie a fost executat Joshua Skemp, locul de odihnă al acestuia aflându-se în curtea bisericii Sfânta Maria, Odstock, Wiltshire. S-ar părea că sunt șanse ca victima să fi fost nevinovată, în condițiile în care prietenii lui Joshua Scamp l-au convins pe vicar să-l îngroape în curtea bisericii, un privilegiu de care nu beneficiau infractorii. Oficial Joshua Skemp a fost executat la vârsta de 40 de ani, pentru furtul unui cal aflat în proprietatea lui John Maish din Sevington. În ziua execuției sale, acesta s-a urcat pe eșafod cu demnitate, întrebându-și conform registrului bisericesc soția și fiicele dacă erau pregătite să-i ia trupul. De asemenea, unuia dintre romii prezenți, se pare că celui vinovat de fărădelege, i-a spus să trăiască sobru și să aibă grijă de soția și familia lui. El și-a susținut nevinovăția până în ultimul moment și s-a comportat cu curaj, încercând funia cu mâna lui și dând semnalul execuției. Se pare că romul căruia i s-a adresat, vinovat de furtul calului, era din familia sa, fiind executat ulterior la Winchester.

1802 • În Brașov a fost redactată o analiză sociologică, concepută de către un reprezentat al autorităților urbei, acesta referindu-se și la comunitatea de romi a orașului. Cu o viziune profund umanistă, în lucrare se constată sărăcia, igiena precară, lipsa educației și a oricăror perspective pentru etnicii romi. Referindu-ne la lumea romilor din Brașov, se pare că aceasta a ajuns în situația deplorabilă evocată datorită contextului istoric nefavorabil, deoarece *inițial țiganii puteau practica tot felul de meșteșuguri (fierărie, cizmărie, zidărie) plus din rândurile lor erau recrutați călăii, hingherii și temnicerii orașului (meserii bine plătite, dar care aveau atașat stigmatul social al impurității). Dintre țigani erau recrutați și cioclii pe timp de ciură,*

dar în această „breaslă” intrau și români și sași și unguri (aici mai degrabă era vorba de imunitatea dobândită în fața bolii, nu de originile etnice sau sociale). Intrarea în breslele sașilor era blocată și pentru români și pentru țigani. Inițial condiția de intrare în breaslă era să fii „*ehrlich und ehelich*” (onorabil și provenit dintr-o căsătorie legitimă, erau excluși iobagii, impurii, cei lipsiți de cetățenie, copiii din flori). Mai prin secolele XVI-XVII statutele breslelor brașovene îi exclud explicit pe unguri, se declanșează conflicte cu breslele ungurești considerate inferioare. Țiganii și românii nu sunt excluși din bresle explicit, dar nici nu apar menționați ca membri. În ciuda acestui fapt, în secolele XV-XVI-XVII fierarii țigani din Brașov cunosc o perioadă de prosperitate, primesc numeroase comenzi din partea primăriei orașului (în general pentru lucrări publice) cot la cot cu fierarii sași. În secolul al XVIII-lea începe o excludere masivă a fierarilor țigani: apar numeroase procese cu breslele sașilor prin care țiganilor li se limitează dreptul de a practica fierăria și cizmăria. Tot în aceeași perioadă încep și excluderile românilor: cojocarilor și măcelarilor români li se impun limitări din ce în ce mai stricte în ceea ce privește cantitățile de mărfuri prelucrate și perioadele de timp în care le puteau scoate la vânzare...primul pe la 1780 parcă, semnat de un conte Teleki, este un raport care propunea un plan de deportare cu ajutorul armatei austriece a tuturor țiganilor din Transilvania, care urmau să fie trimiși în Valahia și Moldova.

- În Franța din perioada consulatului napoleonean (1799-1804), prefectul departamentului de Basses Pyrenees emite un ordin al cărui scop era acela de a curăța țara de țigani. Practic, la ordinul acestui Bonifaciu de Castellane, romii din districte Bayonne și Mauleon, în număr de circa 500 de persoane, au fost arestați cu intenția de a fi deportați în Louisiana, războiul cu marile puteri europene rivale împiedicând realizarea acestui proiect. Romii au fost condamnați la muncă forțată pentru executarea unor lucrări publice, cum ar fi cele de la canalul Aigues-Mortes sau construcția de drumuri în departamentele de Hautes-Alpes și Mont-Blanc. Femeile, copiii și bătrânii au fost internați în azile destinate adăpostirii cerșetorilor. Prefecți îi descriu pe romii lui Napoleon Bonaparte ca având copii pricepuți la dans și cerșetorie, ascultători și respectuoși față de părinții care îi răsfățau și iubeau. De asemenea rapoartele susțin că familiile mixte erau numeroase, divorțurile între romi erau rare, ca și femeile adultere, iar prostituția limitată. Ulterior același Napoleon Bonaparte ia o serie de măsuri represive împotriva romilor, interzicându-le celor din afara Hexagonului accesul în Franța, iar tinerii romi sunt puși să aleagă între marină sau înrolarea ca soldați în armată.

1803 • În Rusia, țarul Alexandru I (1801-1825) emite un decret, reînviat șase ani mai târziu, prin care acesta a încercat să grăbească procesul lent de înscriere obligatorie a romilor în registrele populației și mai ales impozitarea deficitară a acestora, după cum o dovedește numeroasele documente oficiale, consacrate acestei probleme, la începutul secolului al XIX-lea.

1804 • Din acest an datează cea mai veche imagine cu o caravană de romi din Anglia. În anul 1817 Vincent Van Gogh pictează rulote de romi în Franța. Caravana trasă de cai nu reprezintă o inovație romă, fiind adoptată însă, la scară mare, de către aceștia în secolul al XIX-lea.

1805 • Ulrich Seetzen colectează prima listă de cuvinte în *domari*, o limbă indo-ariană din Orientul Mijlociu, în apropiere de Nablus. Ulterior informațiile sale au fost publicate de către August Pott în 1844 și într-un articol din 1846, precum și de către Fr. Kruse, într-o versiune editată a jurnalelor lui Seetzen, în 1854.

1807 • În Transilvania apare la Sibiu lucrarea cronicarului sas Joseph Benigni, *Versuch über das Siebenbürgische Kostum*, care face referire la romi. Tot la Sibiu Johann Barth a publicat *Versuch über das Siebenbürgische Kostum*.

- Din acest an până înspre 1850 romii din Moscova au fost reprezentați de un consiliu în relația cu autoritățile. Administratorul se ocupa cu colectarea taxelor, rezolvarea conflictelor

minore și păstrarea ordinii. Tot în Rusia, în acest an contele Orlov eliberează din robie ansamblul romani Sokolovski, primul cor profesionist din imperiu.

- Moare romul Muyo Plavici care, alături de fratele său Alia Plavici, a participat la insurecția sârbă contra Imperiului Otoman, derulată la începutul secolului al XIX-lea, în contextul în care romii s-au implicat în luptele de eliberare națională a popoarelor din Balcani.

1808 • Documentele vremii atestă o serie de mănăstiri, care permiteau robilor romi să lucreze pe domeniul mănăstiresc doar trei zile pe săptămână, restul fiind liberi.

- În Franța s-a născut Alexandre Edouard Baudrimont (1806-1880) chimist, lingvist, etnograf care a publicat mai multe cărți legate de cultura și istoria romilor din Țara Bascilor, în special despre grupul *Erromintxela*, uneori numit *Basque Caló*, *Vasco Caló*, *Romani Vasco*, sau *errominchela* în spaniolă, respectiv *euskado-rromanisau euskado romani* în franceză. Dintre lucrările acestuia amintim *Dictionnaire de l'industrie manufacturière, commerciale et agricole*, publicată în 1837, la Paris, *Recherches et anatomiques physiologiques sur le développement du fœtus: et en particulier sur l'évolution embryonnaire des Oiseaux et des batraciens*, apărută în 1846, *Histoire des primitifs bascilor ou Esculdunais, restaurée d'après la langue, les caractères ethnologiques et les mœurs des bascilor actuels*, publicată în 1854, la Paris, respectiv *Vocabulaire de la langue des Bohémiens locuitor les Pays Basque Français*, tipărită în 1862, în Bordeaux. În domeniul științei este bine cunoscut pentru prepararea Na_3P .

1810 • În Moldova, Divanul a luat o serie de măsuri în direcția îmbunătățirii situației romilor, astfel încât aceștia să fie tratați corespunzător, iar strângerea dăjdiilor, în valoare de 125.000 de lei, să se facă eșalonat, fără brutalitate. În epocă, marele vistiernic al Moldovei Iordache Roset Roznovanul, deplângea soarta romilor și cruzimea cu care erau tratați *sărmanii țigani* de cumpărătorii lor, în condițiile în care Divanul a hotărât ca romii domnești să fie vânduți sau mai bine zis închiriați boierilor, care i-au exploatat fără milă. Astfel dacă până la ocupația rusească aduceau un venit de 25.000 de lei, aceasta a crescut ulterior la 60.000 de lei, apoi la 90.000 de lei și în fine la 125.000 de lei. În arealul moldav trăiau 1878 de familii de romi, împărțite în 1212 cruci, romii având de achitat impozitele în patru sferturi anuale, fiecare cruce urmând a plăti 60 de parale la Sfântul Gheorghe și 60 de parale la Sfântul Dumitru. Pentru evitarea oricărui abuz vistiernicul Iordache Roset Roznovanul mai cerea să se publice în toată țara și să se dea în mâna fiecărui *bulubașe țigan* dovada scrisă în care să se arate, că suma de bani ce trebuie să plătească fiecare cruce este de 53 de lei și 26 bani anual sau de 13 lei și 37 bani la fiecare trei luni. Intervenția vistiernicului Roznovan a dat roade, boierul Vasile Ivanovici comunicând fără întârziere Divanului că este de părere să nu se mai vândă robii domnești, amintita instituție luând, la 1810-1811, o serie de măsuri în favoarea romilor.

Catră... Vasile Ivanovici Crasno Milasevici Divanul Cnejeiei Moldovei, Cu cinste au văzut Divanul cuprindere predlojeniei înalt Ex. V. din 7 Dechembrie supt No. 3764 pentru de a nu mai fi de acum în vânzare dare țiganilor domnești, ce spre a să strânge venitul de la dânșii să-s orânduiască epistat pe dumnelui caminar Panaita Cazimir: și întru adevăr mărturisește această, și Divanul, că nu mai cu chipul acesta au putut scăpa țiganii ocărmuirei de împilare cumpărătorilor cu anul. După care îndată s-au făcut țidulă, cătră epistat cămșințar Panaita Cazimir (de la care să nădăjduiește căutatul slujbii cu toată priința și vrednicie) ca să pue porunca în lucrare întocma după cuprindere predlojeniei înalt Ex. V., să rânduiască înadinși oameni spre strângire tuturor țiganilor Cnejeiei aceștie, ursari, lingurari și rudari, și să analoghiască suma de 125.000 lei pe an asupra tuturor țiganilor ce sânt fațe, pe familii, după stare lor, îngrijindu-se și pentru a să spori familiile aceste de țigani; și după punere la cale, și analoghie ce va face pe fiește care familie, înștiințând la visterie pamântiasca, cu izvod anume, să va arăta atunce Ex. v. Iar apoi asupra puntului a 5-lea arătat prin predlojenie înalt Ex. v, nu au lipsit Divanul a face obștiasca publicație, dând în știre și epistatului rânduit ca să să de la mâna țiganilor cărți deschisă, arătătoare câte cât și în ce vadele are să plătiască fiește care familie birul seu în visterie. și acei

câte 120 parale, leafa strângătorilor de bani, și mai mult să nu fie supărați întru nimică, urmărindu-se la toate întocma și pre deplin, după hotărâre înalt Ex. v.

Gavriile M. și Exarh., Const. Ghica logof. Const. Balș logof., Iordachi Roset vist., 1810 Dechem. 15 Eții.

- În acest an s-a născut marele artist rom Petrea Crețul Șolcan, într-unul din sălașele mănăstirii Bistrița, într-o familie de robi. Din fericire acesta a fost eliberat din robie, stabilindu-se temporar în satul Odaia Vizirului, unde și-a organizat propriul taraf. După căsătorie, s-a mutat la Brăila, urbe unde s-a afirmat ca muzician, muzica lăutărească fiind aici foarte apreciată. Notorietatea sa a depășit granițele Brăilei, având un repertoriu cel puțin consistent, astfel că în 1882, G. Dem. Teodorescu culege de la muzicantul rom, în 3-4 zile, mai mult de 7.000 de versuri. Practic cifra egalează, cel puțin în număr, dacă nu și în calitate, cu XI cărți din "Iliada" lui Homer, cu XI cărți din Eneida lui Vergiliu. Același G. D. Teodorescu i-a acordat și o conferință specială în anul 1884 în sala Ateneului din București, publicând ulterior și o monografie, care cuprindea și versurile culese de la renumitul lăutar. Un urmaș celebru al familie Șolcan a fost și regretatul jazz-man Johnny Răducanu.

- Venitul pe care Țara Românească îl dobânda de pe urma a 3427 de familii de romi era de 700.000 de taleri, 3.000 de dramuri de aur precum și alte dări în produse. În Valahia au fost înregistrate nu mai puțin de 400 de familii de romi aurari. În Moldova robii domnești erau în număr de 1.878 de familii, romi care la începutul secolului aduceau un venit de 25.000 de lei statului, pentru ca la 1810 venitul să fie fixat la valoarea de nu mai puțin de 125.000 de lei. În condițiile în care venitul statului se ridica la 2.411.464,48 lei rezultă că romii contribuiau cu 5,18% din venitul statului.

1811 • În Marea Britanie a regelui George al III-lea (1760-1820), o fată de origine romă, pe nume Trinity Cooper, în vârstă de treisprezece ani, cere să fie lăsată să studieze într-o școală de caritate pentru copii ai străzi și orfani, în Clapham, lângă Londra, împreună cu cei doi frați ai săi, cerere în cele din urmă admisă.

- În Rusia, țarul Alexandru I a promulgat un decret care se referea la accelerarea procesului de repartizare a romilor pe domenii distincte, confirmându-le totodată și drepturile de a se înscrie pe domeniul ales de ei, inclusiv în mediul urban. Condiția autorităților era ca romii să-și asume obligațiile civile corespunzătoare.

- În Marea Britanie, moare Edmund Mashiter, respectiv *Old Honey*, un rege al romilor și al cerșetorilor, în Bolton, Lancashire în vârstă de 90 de ani. Conform presei vremii, acesta a fost *pe bună dreptate regele cerșetorilor*, care a fost pe drumurimp de circa 70 de ani. Despre el s-a mai spus că ar fi fost fiul unui profesor, fiind de altfel bine educat, dar în ciuda acestui fapt a ales viața de vagabond, până când a devenit imobilizat la pat, conform publicației *The Gentleman's Magazine* din același an.

1812 • Din acest an datează o scrisoare adresată lui Petru Maior de către Ion Budai-Deleanu, din care reiese că cei doi corifei ai Școlii Ardelene au fost de origine romă: *Dat. 18 mart, 1812. La piramidă. În Eghiptet. (Epistola catre M. Perea) Deacă-ți vei aduce aminte de toți cunoscuții și de unul care odată trecând prin Sasreghen, unde erai atunci, te-au căutat și au împrumutat o cronică scrisă cu mâna de la tine, îndată vei ști cine sunt. Pentru aceasta și numele tău este strămutat, prin anagramă, căci am avut multe pricini la aceasta, ca să nu știe toți cine este izvoditoriul aceștii poezii și cărți s-au închinat. Am înțales eu aici, că și tu ai scris ceva foarte bun pentru țigani și scriind adevărul, ai atins pe voievodul cum săcade; care de cându-i, n-au suferit neamul său și n-au făcut nice un bine, ci numai au strâns parale ca să îmbuibeze pre boieri. Doamne, când va fi să mai ajungă alt voievod, care iubește pe ai săi? Eu socoteam că voi auzi cât de curând că pe tine au rădicat ceata voievzii, dar bag de samă, nătărăul acela tot trăiește și împute lumea!... Scrie-m, rogu-te, cum vă aflați, că eu încă mă fân de ceata voastră și nu mă am lăpădat până acum; ba zioa și noaptea pentru dânsa lucru ș-ostănesc. În cât e pentru firea aceștii alcătuirii a mele, adecă a Țiganiadei, am să-ți aduc aminte cum că eu învățând lătinește, italienește și franțozește, întru care*

limbi să află poezii frumoase, m-am îndemnat a face o cercare: de s-ar putea face și în limba noastră, adică cea românească (căci a noastră, cea țigănească, nu să poate scrie și puțini o înțeleg) ceva asemenea; și-am izvodit această poveste, pe care, după limba învățată, am numit poemation (adică mică alcătuire poeticească), întru care am mestecat întru adins lucruri de șagă, ca mai lesne să să înțeleagă și să placă. S-află întrânsa și critică, pentru a cării dreaptă înțelegere te poftesc s-adaugi oarecare luări aminte, căci știu bine că vei înțelege ce-am vrut eu să zic la multe locuri. Iară cât privește faptul istoricesc, pentru Vlad Vodă, că au fost așa precum l-am scris eu, dovedesc cu scriptorii de la Vizant, precum vei ști tu bine; iar de țigani, că Vlad Vodă i-au armat oarecând împotriva turcilor, scriu și unele cronice scrise cu mâna muntenești; însă istoria alcătuită întracel chip este ostăneala mea, ce am pus-o în stihuri, după izvodul ce am aflat la mănăstirea Cioarei, în Ardeal, care întru toate să lovește cu pergamta ce s-au aflat, nu demult, în mănăstirea Zănoaghei. Eu socotesc că țiganii noștri sunt foarte bine zugrăviți în povestea aceasta care să zice că ar fi fost scrisă mai întâi de Mitrofan ce au fost de față la toate și care la nunta lui Parpangel au iscodit un epitalamion sau cântare de nuntă; de unde țiganii lesne vor cunoaște pe strămoșii săi. Însă tu bagă samă bine, căci toată povestea mi se pare că-i numa o alegorie în multe locuri, unde prin țigani să înțeleg și alții carii tocma așa au făcut și fac, ca și țiganii oarecând. Cel înțelept va înțelege!... În urmă trebuie să ști, bade Pereo! Cumcă această; operă; (lucrarea) nu este furată, nici împrumutată de la vreo altă limbă, ci chiar izvoditură noao și originală românească. Deci, bună sau rea cum este, aduce în limba aceasta un product nou. Soiul acestor felii de alcătuiți să cheamă comicesc, adică de răs, și de-acest felii să află și într-alte limbi. Însuși; Omer cel vestit, moșul tuturor poezilor (cântăreților în stihuri), au alcătuit Bătălia șoarecelor cu broaștele. Deci Omer este, de bună samă, începătoriul, precum acei înaltei neasămănite poezii ce s-află în Illiada și Odiseea, așa și aceștii mai gioase, șuguitoare, a noastre. După dânsul, (în cât știu), au scris Tassoni italienește, un poemă La sechia rapita, adică Vadra răpită și, precum înțalesăi, în ceste zile, un abate Casti, acum pe vremile noastre, încă au alcătuit o asemenea istorie, ce au numit-o Li animali parlanti, adică Jivinele vorbitoare. Numai cât povestea lui nu atârână pe temeiu istoricesc ca a noastră. Iară, să fie alcătuit cineva ceva despre țigani, n-am cetit nice într-o limbă. Doară pentru că la alte neamuri europești puțin sunt cunoscuți țiganii, și pentru; aceasta o alcătuire ca aceasta la dânsii n-ar avea haz. Dară la oamenii din țara noastră, care treesc cu țiganii și le cunosc firea, nu poate să nu fie primită o izvoditură ca aceasta, cu atâta mai vârtos, cu cât eu m-am silit, în cât era cu puțință, a metahirisi multe cuvinte și voroave după gustul țigănesc, mai vârtos unde vorbesc țiganii între sine. Cu toate aceste, dragul meu Pereo! multe am scris acolo ce poate că la mulți nu le va plăcea, însă toate adevărate. Greu era a vicleni cronica și a scrie într-alt chip, căci din fir în păr așa găsii scris la cele doao mai sus numite cronice, iar cele alalte am luat din gura Mârzii. Cea mai de pe urmă, să știi că fiind eu țigan ca și tine, am socotit cuvios lucru de a scrie pentru țiganii noștri, ca să să preceapă ce felii de strămoși au avut și să învețe a nu face și ei doară nebunii asemenea, când s-ar tâmpla să vie cândva la o tâmplare ca aceasta. Adevărat că aș fi putut să bag multe minciuni lăudând pe țigani și scornind fapte care ei nau făcut, cum fac astezi istoricii unor neamuri, care scriind de începutul norodului său, să suie până la Dumnezeu și tot lucruri minunate bârfăsc. Dară; eu iubesc adevărul. De-oi vedea că află priință această ostăneală a mea, vei dobândi și alte alcătuiți, însă nu de șagă, ci serioase și adevărat eroice. Fi sănătos. Dat. 18 marț, 1812. La piramidă. În Eghiptet. (Epistola catre M. Perea). De asemenea se pare că și alte documente arhivistice atestă originea romă cel puțin a lui Petru Maior: Jurnalul Ștefan Olteanu din Bacău i-a relatat conf. univ. dr. Gheorghe Sarău că, în urma participării la un curs de formare pentru reprezentanți mass-media la Universitatea din Timișoara, a aflat din lucrarea prezentată de prof. univ. Grad de la Universitatea din Sibiu, faptul că Petru Maior era de origine rrom. În prezentarea sa, prof. univ. Grad afirmă că a descoperit un document, la Mărginimea Sibiului, în care se află scris faptul că Petru Maior făcea parte dintr-o comunitate de rromi și că aceasta i-a susținut financiar studiile, cu condiția să se întoarcă în comunitate și să-i devină conducător. Tot în 1812 Ioan Budai-Deleanu a redactat versiunea definitivă a Țiganiadei, însemnătatea lucrării costând,

pe lângă valoarea literară, și în faptul că odată cu ea s-a născut epopeea ca gen poetic în literatura română. Poemul eroico-comico-satiric, alcătuit în 12 cântece, a fost publicat pentru prima dată abia în 1877, în revista "Buciumul român", fiind republicat ulterior într-o broșură în 1900 la Brașov și în revista "Munca" din Piatra Neamț în 1906, autorul folosind pseudonimul Leon Dianeu, anagramă a numelui de Ion Deleanu. Subiectul acestui poem se învârtă în jurul unei expediții organizate de Vlad Țepeș, aunei armate de romi contra turcilor. Ioan Budai Deleanu ne-a mai lăsat moștenire opere istorice, redactate în latină (*De unione trium nationum Transilvaniae commentatio*), opere de gramatică în latinește și în românește (*Fundamenta gramatices linguae romanicae*, *Dascăl pentru temeliile nemțești*), opere de etnografie în germană (*Kurtzgefasste Bemerkungen über Bukovina*), un *Lexicon român-german* precum și o serie de poezii.

- În Basarabia, guvernatorul Scarlat Sturdza a recenzat 340 de familii de romi nomazi ai statului. Aceștia au fost împărțiți în trei categorii, obligându-i la plata a 40 de lei pe an ca taxă pe cei din prima categorie de romi, la 20 de lei pe romii din a doua categorie, ultima categorie de romi fiind scutită de taxă deoarece cuprindea bătrâni, văduve sau orfani.

- În Marea Britanie, în Kent, s-a născut în Orpington, Gilderoy Scamp, cunoscut campion de *box țigănesc*, supranumit *regele țiganilor*, care a trăit în Folkestone. Conform necrologului din "Folkestone Herald", acesta a decedat în 1893. Linda Hayward, nepoata de Gilderoy a scris un articol despre acesta publicat în *Romany Routes* în anul 2000. Familia Scamp reprezintă unul dintre neamurile de romi cu rădăcini istorice în spațiul britanic, o familie despre care sunt numeroase documente care-i atestă prezența în Marea Britanie și despre care s-a scris studii de specialitate.

- În timpul campaniei napoleoniene din Rusia (1812-1813), romii sunt obligați să se înroleze și să facă donații în bani guvernului rus. Un impozit anual de două ruble de persoană a fost fixat romilor din provincia Taurida din peninsula Crimeea, în calitatea lor de țărani ai statului. În afară de asta, cei interesați sunt autorizați să se înscrie în registrele fiscale ale regimentelor armatei cazace de la Marea Neagră. Practic cu ocazia atacului lui Napoleon asupra Rusiei, romii din Moscova și Sankt Petersburg au dat sume mari de bani și caii pentru armată. Mulți tineri romi au participat la război ca *uhlans*.

- În Finlanda, conform unei dispoziții a autorităților, romii sunt internați în lagare de muncă.

1813 • În Transilvania, la Sibiu, Lucas Joseph Marienburg, în *Geographie des Großfürstenthums Siebenbürgen*, spune printre altele că *țiganii nomazi rătăcesc precum lăcustele, fără corturi, fără îmbrăcăminte, înveliți în râze din sat în sat din Valahia și apoi în sens invers, fiind vânați de autoritățile sătești din sate, după ce făcându-și prezența în localitățile săsești scot sunete pe jumătate germane și cerșesc dinaintea ferestrelor și ușilor, iar în alte localități în alte limbi fac același lucruri precum și ghicesc, fură și jefuiesc după cum am fost înștiințați*, subliniind printre altele și pasiunea romilor pentru achiziționarea paharelor de argint, simbol intrinsec al puterii.

- În Transilvania s-a exploatat din râuri între 8-10 *măji de aur*, romii aurari fiind numiți în documentele latinești *aurilotores*, iar în cele germane *goldwascher*. În 1837 s-a obținut circa 7-8 *măji de aur*.

- Se naște Ferenc Bunko, muzician rom care va cânta în fața monarhilor europeni, bun prieten cu Franz Liszt.

- În acest an debutează convențional migrația romilor înspre continentul nord american, migrație care s-a efectuat în cadrul unor cete relative mici și omogene sangvinic.

- În Rusia activitatea corului lui Ilya Sokolov nu s-a limitat doar la muzică, ansamblul rom efectuând donații importante în contul armatei, în timpul campaniei din Rusia a lui Napoleon Bonaparte, derulată între 1812-1813. De altfel, unii dintre membrii corului s-au înrolat voluntari în armata rusă, participând la acțiuni armate majore cum ar fi bătălia de la Borodino.

1814 • Celebrul violonist rom Janoš Bihari, născut la Pojony, azi Bratislava, a cântat elitelor prezente la Congresul de la Viena.

- Britanica de origine romă Mary Ann Maghiran a fost deportată în Australia, la bordul navei Wanstead. Ea era conform documentelor din Knoodishalt, Suffolk

1815 • Romii mănăstirii din Strehaiia se plâng domnitorului de abuzurile egumenului care *strică toate lucrurile mănăstirești*.

- În Scoția, la Edinburgh, Sir Walter Scott a publicat romanul *Guy Mannering*, în care apar și personaje de etnie romă. Tematica romă în cultura europeană reprezintă o constată temporală, imaginea acestora în literatura timpului fiind de cele mai multe ori contradictorie, oscilând între o imagine pozitivă și una negativă, alimentată de stereotipuri. În Franța perioadei renascentiste A. d'Aubigne le dedică o istorioară, Ronsard și Clement Marot, în lucrările lor, fac referire la practicarea chiromanției, a ghicitului, Montaigne o serie de obiceiuri specifice, Rabelais considerându-i, la rândul său, originari din Egipt. Scriitorul italian Matteo Maria Boiardo a scris o comedie în care sunt prezente personaje rome. În Spania, romii apar ca personaje principale sau secundare în romanele sau în piese de teatru, la Lope de Vega sau la Cervantes cu celebrele sale nuvelele *Colocviul câinilor*, *Ilustra rândășiță* și mai ales *Țigăncușa*, în care portretul romilor este poetizat. Alte nume grele care au abordat tematica romă au fost Hans Grimmshausen, în *Lebensbeschreibung der Landstörzerin Courasche*, a cărui prototip de eroină romă apare și la B. Brecht, Al. Hardy în *Frumoasa egipteancă*, P. Scron în *Romanul comic*, sau Moliere, care în *Căsătoria forțată* și *Bolnavul închipuit* introduce interludii cu romi. Spre deosebire de secolul al XVII-lea, în secolul al XVIII-lea interesul vis-a-vis de pitorescul etniei înregistrează un declin. Totuși în romanul *Gil Blasa* lui Lesage, apare episodic o ghicitoare de origine romă, Diderot, Voltaire, Herder sau abatele Prevost tratându-i cu dispreț, ultimul remarcându-se prin cercetarea și redactarea a tot ce se știa despre romi în epocă. În *Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister*, Ghehe se referă la o ceată de romi, dintre care *Mignon* a devenit eroina creației omonime a lui A. Thomas în muzică. Scriitorii romantici francezi, germani, englezi sau americani manifestă interes pentru lumea romilor, amintind nume sonore în acest sens cum ar fi Victor Hugo, Chateaubriand, Ch. Nodier, Beranger, George Sand, E. Sue, Ponson du Terrail, Th. Gautier, Merimee, Amim, Brentano, Lenau, Morike, Kotzebue, Wordsworth, J. Ruskin, Hazlitt, Emerson, Washington Irving, Guillaume Apollinaire, Louis Aragon, Matthew Arnold, Vicente Blasco Ibanez, Charlotte Bronte, Robert Browning, Miguel de Cervantes, Arthur Conan Doyle, scriitorul grec Drossinis, George Eliot, Ralph Waldo Emerson, Henry Fielding, Johann Wolfgang von Goethe, Oliver Goldsmith, Ernest Hemingway, Ben Jonson, John Keats, Jack Kerouac, Blaz'e Koneski, D. H. Lawrence, Federico Garcia Lorca, Antonio Machado, Osip Mandelstam, Pasternak Boris, Ezra Pound, Jules Verne, Tennessee Williams, Virginia Woolf și mulți alții. Compararea viziunii create asupra "țiganilor" din literatura germană, elvețiană, austriacă pe de o parte și din cea română pe de altă parte evidențiază diferențele la nivel de percepție a romilor dintre spațiul literar occidental și cel răsăritean. Astfel dacă la autori vestici, precum Byron, Chateaubriand, Borrow, Karl May, Hugo, Gautier, Mérimée și alții, apar figuri mândre, cu spirit eroic, în spațiul românesc și cel balcano-răsăritean european determinante sunt cerșetoria, sărăcia, hoția, alteritatea sau robia. Clișeele estice au fost cu totul altele. În literaturile Europei balcano-răsăritene, calitățile romilor n-a fost niciodată o tematică interesantă. La antipozi în Austria, poetul era definit ca "țigan", de către Kugler sau Lenau, iar în Germania și Elveția "țigani" sunt surprinși de numeroase ori ca maeștri ai muzicii și ai școlii vieții. Marele Charles Baudelaire redactează *Bohemiens en voyage*. În Rusia romii i-au inspirat pe Derjavin, pe Pușkin, care frecventa șatrele romilor, pe Lev Tolstoi în *Doi husari*, precum și pe compozitorul ungar Franz Liszt, admirator a lui Barbu Lăutaru, sau pe Arany Janos. În secolul al XIX-lea romii mai apar și în scrierile lui F. J. Mone, în *Schauspiele des Mittelalters*, publicat la Karlsruhe, în 1846, ale lui C. O'Brien, respectiv *Gipsy Marion*, lucrare apărută la Londra, în 1895 sau al lui Hans Sachs, în *Die 5 elenden wanderer*, în *Hans Sachs' Werke*, lucrare publicată la Berlin în anul 1844. Dintre puzderia de

personajele fictive din literatură și teatru menționăm mai jos pe *Esmeralda*, din romanul Notre-Dame de Paris din 1831 de Victor Hugo, pe *Carmen*, din romanul omonim publicat în 1845 de Prosper Mérimée, adaptat în opera de Georges Bizet, pe *Zemfira*, protagonistă din poemul narativ *Tzygany* din 1824 al lui Aleksandr Sergheevici Pușkin, pe *Grushenka* lui Nikolay Semionovici Leskov, pe *Loiko Zabar și Radda*, personajele principale din povestea *Makar Chudra*, publicată în 1892 de Alexei Maksimovich Peshkov, mai bine cunoscut sub numele de Gorki, care a inspirat filmul *Tabor ukhodit v Nebo*, al lui Emil Loteanu, produs în 1976, pe *Masha*, lui Lev Nicolaevici Tolstoi în jurul anului 1900, pe *Olessya*, din romanul omonim din 1909 a lui Aleksandr Ivanovich Kuprin, pe *Candela*, personajul din *El Amor Brujo* din 1914 al lui Manuel de Falla, pe *Tzyganka Aza*, a lui Startits Mikhail sau pe *Heathcliff*, protagonistul masculin al romanului *La răscruce de vânturi* de Emily Bronte. Oricum tematica romă intrigă și este veșnic un subiect de actualitate în literatura universală. Recent Pablo Coelho a publicat romanul *Vrăjitoarea din Portobello*, unde eroina principală, dotată cu însușiri magice, este o "țigancă" din România adoptată de o familie libaneză, roman tradus în română, conform recenziilor cu 20.000 de exemplare vândute în câteva săptămâni. În operele literare românești un personaj celebru este Răzvan din drama lui Hașdeu din 1867 *Răzvan și Vidra*. În *La Medelenii* lui Ionel Teodoreanu cântă un lăutar bătrân rom cu numele de Huduba. O babă fără nume, femeie romă, este bucatăreasa familiei Rim, în *Concert din muzică de Bach*, aceasta apărând apare destul de des în roman, în roluri teatrale de mic motor al acțiunii. Safta din *Maidanul cu dragoste* al lui G. M. Zamfirescu din 1933, este o fostă prostituată, soție infidelă, inițiatorea unor tinere femei în tainele amorului. *Noviceleși în general toate nevestele tinere, ce veneau pentru întâia oară la taifas erau datoare, cu sau fără voia lor, să se supună unui ceremonial grotesc. Când nu voiau să se dezbrace singure și să se expună, goale, în mijlocul soborului de țate, în atitudinile, una mai scabroasă ca alta, pe cari le comanda Safta, novicele și nevestele erau prinse fără veste de mâini, răsturnate pe marginea patului, dezgolite și reduse la nemișcare, în timp ce țiganca le despărțea picioarele mult și le cerceta, în amănunțime și expertă, toate tainele trupului. Safta le cerceta vaginul fructul crud sau răscopt al trupului descoperit după care alături de un sobor de țate le învățau meșteșuguri de dragoste: Proastele, cari nu înțelegeau ușor simplele sfaturi, erau urcate în pat și puse în numeroase atitudini explicate, în timp ce una din tinerele tovarășe împrumuta atitudinile și uneori ritmica bărbatului. Acesta era momentul așteptat, culminant, impresionant, al ceremonialului. Țatele țipau o bucurie sălbatică, strânse în jurul patului, în timp ce novicea și sora competentă, în pat, înlănțuite, cu sânii striviți în îmbrățișare, oficiau – gâfâind, încolăcindu-se, mușcându-se adânc – un act sterp dar suficient de dezgustător ca să încânte și să bucure ochii aprinși ai spectatoarelor. Novicele cu sângele aprins erau date de Safta lui Tănăsică sluga birtășului pentru deflorare. La privilegiile sexuale ale boierilor față de roabele rome se referă și Radu Rosetti în *Țigăncușa de la ietac*, din 1921, sau N.D. Cocea în *Vinul de viață lungă*, din 1931. În Princepele lui Eugen Barbu, călugării spoliatori sunt bătuiți cu bicele de călăi romi, iar în scrierile lui A. Bacalbașa, G. Brăescu și Camil Petrescu romii sunt prezentați în primul război mondial în ipostaze de lăutari marginalizați, capabili de acte eroice surprinzătoare. Într-o povestire de front a lui Brăescu nimeni nu îndrăznește să-și riște viața ca să aducă leșul căpitanului căzut în câmp deschis. Singur Burdulea, țiganul adesea disprețuit, iese din tranșee și îi face pe inamici să înceteze focul printr-o pantomimă a umilinței. Înțelegând că nu vrea decât corpul celui ucis, nemții nu trag în el și țiganul revine triumfal în tranșeeu cerând ca recompensă pentru curaj doar „o lulea de tutun”. La polul opus, în altă povestire, un soldat țigan se automutilează cu stângăcie din lașitate și e executat. Plutonul trage prost, un singur glonț rănește grav condamnatul care le spune executorilor că are șase copii și era mai bine „să fi tras barem într-un chicior”. O probă de curaj dă și un țigan mut, om la toate la un schit, care, într-o schiță a lui I. L. Caragiale, ucide în luptă dreaptă un urs ce-l ultragiase lovindu-*

1. În scurta confruntare piere și mutul care atacase fiara cu un curaj nepământesc, obținând cuvenita „reparație” cu prețul vieții. În romanul *La țigănci* al lui Eliade femeia rome îi este evidențiată calitatea de curtezană, iar în romanul *Șatra de Zaharia Stancu* este prezentată decăderea șatrei prin impunerea unei direcții de migrație străină de scopurile ei și prin pierderea profesiei dominante din lipsa materialului (urșii mor pe drum). Him Bașa, căpetenia șatrei, este probabil cel mai interesant personaj de etnie țigănească al literaturii române. Spectaculos și condus după reguli ancestrale tipice grupului este conflictul Goșu și Ariston din pricina Lisandrei, cea dorită de ambii. Vârfurile triumfiurilor sânt într-o relație care apare în multe alte opere literare, fiind tipică vieții: Goșu, are drepturi legitime asupra Lisandrei și o iubește, dar Ariston este cel îndrăgit de femeie. Țigănească, tradițională pentru șatră, este doar rezolvarea conflictului: Lisandra e biciuită de Goșu iar soțul și amantul tranșează diferendul lor printr-un duel cu harapnicele. Ariston e cel ucis, dar evident cuplul Goșu-Lisandra nu mai funcționează. De altfel lipsită de urșii ei și de libertatea de a se deplasa după voie, ci numai în direcție impusă, cu autoritatea liderului ei subminată, măcinată de prevestiri negre, șatra se va dizolva inevitabil, dincolo de râu și de finalul cărții. În *Moromeții* lui Marin Preda se remarcă personajul Iocan, rom fierar, iar femeia romă Lișca, personaj a lui Fănuș Neagu, este ghicitoare cu tarif mic, specializată în a stabili, prin rotirea îndemânatică a unui ciur pe vârful foarfecii dacă bărbatul clienței, aflat pe front, mai e în viață. Încercarea are mereu rezultat pozitiv, la voia tinerei țigănci și spre satisfacția plătitoarei. Într-o zi, femeile o provoacă să învârtă ciurul și pentru ea însăși. Neîndemânare sau lucrare a sorții: obiectul divinatoriu cade mereu. Speriată, deși lucrarea magică era doar un truc, Lișca se pierde în lume să-și caute soțul. În *Caravana cinematografică* de Ioan Groșan apare romul Darclu cu familie mare, hoț de găini, excelent povestitor, iar în *Băieți aproape buni* de Bogdan Teodorescu apare inspectorul de poliție Mannix Florea, de origine romă, care comunică bine cu interlopii etniei. În literatura română amintim, ca exponenți ai snoavelor populare versificate, numele lui Th. Speranția și al lui Petre Dulfu.

- În acest an John Hoyland a fost însărcinat de către *Society of Friends* să adune informații despre romi, cu scopul de a le îmbunătăți starea socială.

- Romii brazilieni sunt descriși într-o lucrare a lui Henry Koster, respectiv *Călătorii în Brazilia*, respectiv *Travels in Brazil*, publicată la Londra în 1816.

- La Sibiu pastorul luteran Joseph Leonhardt a redactat *Die Bewohner Siebenburgens dargestellt*, manuscrisul original a preotului aflându-se la Biblioteca Brukenthal din orașul de pe Cibin. Acesta amintea, printre altele, că femeile rome se ocupau cu comerțul și colectarea vechiturilor, la aceasta ajutându-le și bărbații, câștigând foarte bine prin practicarea ghicitului și vrăjitoriei.

- Quakerul John Hoyland scrie cartea *A Historical Survey of the Customs, Habits, & Present State of the Gypsies* în care milita pentru un tratament mai bun pentru romi în Anglia. Această carte este recunoscută ca fiind prima tentativă a unui autor britanic de a analiza istoria și stilul de viață al romilor din Marea Britanie. Consecința a fost înmulțirea proiectelor de caritate dedicate romilor, însă mulți reprezentanți ai etniei erau condamnați la exil în Australia.

1817 • În Moldova, la inițiativa domnitorului Scarlat Callimachi (1806; 1807-1810; 1812-1819), este promulgat *Codul Callimach*, redactat de către Christian Flechtenmacher și Anania Cuzanos, cu ajutorul unor juriști ai vremii dintre care îi amintim pe Andronache Donici sau Damaschin Bojincă, cod scris în greacă, denumit și *Codica Țivilă a Moldovei*. Conform acestuia robii nu puteau primi și lăsa moștenire, iar stăpânul nu are drept asupra vieții și averii robului, cu excepția situațiilor când robul fuge fără să se mai întoarcă, când l-a vătămat sau păgubit pe proprietar sau în condițiile în care nu avea descendenți sau părinți. Creditorilor robilor, pentru a-și recupera împrumutul de la cei care s-au împrumutat în numele stăpânilor, le era necesară dovada că propriul stăpân le-a poruncit acest lucru. De asemenea, dacă un rob era lăsat dănie de proprietarul lui, care apoi îl eliberează sau îl vinde, se stinge dănia și averea

țigănilor rămâne supt stăpânirea sa după vechiul obicei al pământului. În Codul Calimach se reia vechea interdicție a căsătoriilor mixte, specificându-se că între oameni liberi și robi nu se încheie căsătorie.

- În Marea Britanie romii nu renunță la modul tradițional de viață în ciuda presiunii exercitate de autorități și a pedepselor. Această stare de fapt se regăsește și în Elveția, romii în ciuda presiunilor exercitate de secole asupra lor, continuându-și traiul tradițional nomad.

1818

- În imperiul rus este adoptat un statut provizoriu al Basarabiei, incorporată statului țarist în anul 1812, în care era stipulat și reglementat statutul romilor basarabeni în raport cu statul, reprezentanții etniei fiind împărțiți în două categorii, în speță fie erau aflați direct sub autoritatea statului, categorie ce cuprindea foștii *robi ai prințului*, fie sub autoritatea mănăstirilor sau boierilor, adică foștii *robi ai mănăstirilor* și *robii boierești*. De foștii *robi ai prințului* se ocupa *Biroul țiganilor Coroanei*, instituție înființată în 1918 în cadrul Guvernului regional al Basarabiei, organism care avea misiunea de ai înregistra pe noi *țărani ai statului*, nomazi sau sedentari, instituția ocupându-se și de romii fugiți de pe moșiile nobililor sau ale mănăstirilor, precum și de cei care au migrat din Valahia sau Moldova. De asemenea tot *Biroul țiganilor Coroanei* a reglementat nomadismul romilor, fără ai trata greșit ca pe un tot unitar, ci dimpotrivă ținând cont de specificul meseriilor și al neamurilor de romi, indiferent că erau lăieși, lingurari sau ursari. Romii statului, sedentari sau nomazi, începând cu 1830 au fost obligați prin lege să plătească taxe în valoare de 10 ruble pe cap de locuitor. Pe de altă parte, deși mulți dintre ei erau teoretic *dvorovie*, adică robi de casă, practic erau meșteșugari nomazi, practicantii meseriilor itinerante, achitând la rândul lor anual un *obrok*, având dreptul de a se deplasa liber în tot imperiu. Numai pe domeniul prințului Cantacuzino, lângă satul Mărcuța, în apropierea Hotinului, viețuiau cu familiile lor, 100 de prelucrători de metale, 185 de muzicanți și tot atâția ciubotari, respectiv producători de opinci pentru țărani, 46 fabricanți de sobe, 7 bijutieri, un croitor, un coafor. *Biroului țiganilor Coroanei* avea în subordine doi responsabili, un bulibașă și un jude, aleși de romi, care erau responsabili cu strângerea taxelor, putând rezolva litigiile din interiorul comunităților, care beneficia astfel de autonomie juridică. Acești lideri romi se bucurau de anumite privilegii fiscale.

- În Valahia este redactat codul legislativ cunoscut și ca *Legiuirea Caragea*, în care se face referire și la robii romi, de către domnitorul fanariot Ioan Caragea (1812-1818).

- În Marea Britanie s-a născut Levi Stanley (1818-1908), individ care, alături de Matilda Joles Stanley (1821-1878), au avut titlurile onorifice de *regele și regina țiganilor*. Levi a fost fiul lui Richard (Owen) Stanley (1794-1860) și Harriet Worden (1793-1857), la rândul lor *rege și regină a țiganilor*, iar Matilda a fost fiica lui Efraim Joles. Interesant este că fratele lui Levi, Benjamin, stabilit în New England, a fost renegat de tatăl lor și blestemat, atât el cât și următoarele trei generații de descendenți ai lui. În cea ce privește pe Levi și Matilda, aceștia au venit în Statele Unite în 1856 și s-au stabilit în Ohio. La o vârstă înaintată *regele țiganilor*, Levi, a devenit infirm, iar fiul său Levi Jr. "Sugar" Stanley (1835-1916), a preluat titlul de rege, moștenit de la părintele său. *Regina țiganilor*, Matilda Stanley, a murit în Vicksburg, Mississippi, în ianuarie 1878, după o boală de doi ani, iar trupul ei a fost îmbălsămat ca să își păstreze aspectul natural al vieții, înmormântarea având loc opt luni mai târziu, la festivitate fiind prezenți douăzeci de mii de persoane, marea lor majoritate romi, printre care și o duzină de șefi și cetele lor, din Statelor Unite ale Americii, dar și din Canada sau Anglia. Înmormântarea ei atras atenția celor mai importante ziare din țară și a fost o știre de prima pagină, știre preluată și de către New York Times. Cu toate acestea, la 1900, în momentul în care a murit regele Levi Stanley în Marshall, Texas, moartea acestuia a trecut aproape neobservată. În tradiția familiei, înmormântarea a fost făcută în primăvara următoare, participând circa cincizeci de membri ai clanului Stanley, inclusiv membri ai familiilor Rome Harrison, Jeffry, Young, Broadway sau Joles, regele Levi fiind îngropat la Woodland

Cemetery, Dayton, în Ohio, loc unde sunt îngropați se pare trei regi și două regine ale romilor.

1819 • Dionisie Fotino estima în *Istoria Daciei*, lucrare apărută la Viena, că în Țara Românească trăiau 23.000 de familii de romi, adică circa 117.000 suflete. În 1837 Mihail Kogălniceanu aprecia numărul romilor din principate la 200.000 de suflete, considerând că tot 200.000 de indivizi trăiau în Imperiul Otoman, 100.000 de romi în Ungaria, 40.000 de romi în Spania și tot atâția în spațiul german, în Franța sau în peninsula italică. În Anglia și Rusia trăiau, conform cărturarului român, 10.000 de romi, numărul total al romilor fiind estimat la 600.000 de indivizi. Un an mai târziu Félix Colson indica pentru Moldova un număr de 3.851 de familii de romi ai statului, în total 19.255 de suflete, și circa 120.000 de romi particulari, iar pentru Țara Românească un număr de 5.582 de familii de romi ai statului, respectiv 27.910 de persoane și 18.000 de familii de romi particulari, cu circa 90.000 de suflete, rezultând aproximativ 139.255 de romi în Moldova și 117.910 în Țara Românească. În condițiile în care populația Moldovei era, după Colson, de 1.419.105 de locuitori, iar a Țării Românești de 2.402.027 de locuitori, rezultă că romii dețineau procente de 9,81% în Moldova și de 4,90% în Țara Românească, cifrele diferind totuși de cele ale catagrafiei din 1838. Johann-Ferdinand Neugebauer, pe baza catagrafiei din 1845, afirmă că în Țara Românească existau 5.782 familii de romi ai statului și 150.000 de romi boierești și mănăstirești, Karl Marx menționând existența a 300.000 de romi în principate și a 140.000 de etnici romi în Transilvania, Bucovina și Banat. La 1849 în Moldova, Nicolae Suțu, conform datelor Vistieriei, consideră că trăiau un număr de 3.535 de familii de romi mănăstirești, 4.500 de familii de romi boierești și 4.163 de familii de romi ai statului, reprezentând un total de 12.198 de familii, adică 60.990 de persoane. Paul Bataillard estima în 1849 numărul romilor din ambele principate la circa 250.000, iar Jean-Alexandre Vaillant avansa, în 1857, o populație de 137.000 de romi în Moldova și de 125.000 de persoane în Țara Românească, deci, un total de 262.000 de romi. Tot atunci, A. Ubicini aprecia numărul romilor la circa 250.000 de persoane, în speță 150.000 în Țara Românească și 100.000 în Moldova. În 1876, la 20 de ani de la emanciparea ultimilor robi, numărul Țiganilor în România era estimat la 200.000 de către Cretzulescu, în *România considerată sub punctul de vedere fizic, administrativ și economic*, lucrare publicată în „Buletinul Societății Geografice Române, pentru ca în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, G. Cora să avanseze un număr de 250.000-300.000 de romi în România. În 1898 O.G. Lecca, în *Istoria Țiganilor*, lucrare publicată la Caransebeș indica cifra de 300.000 de romi.

1820 • În Franța, Pouqueville publică la Paris *Voilage dans la Grece*, lucrare în care se referă la romii nomazi din Bosnia, care conform francezului trăiau în colibe de lemn astfel că *adesea sunt întâlnite colibe de lemn, acoperite cu coajă de copac montate pe roți, trase de 10 sau 12 boi, în vreme ce familia se deplasează pe jos, în urma domiciliului mobil.*

• Consulul britanic în principate William Wilkinson a scris o carte intitulată *An Account of the Principalities of Wallachia and Moldavia: With Various Political Observations Relating to Them* în care susține că, în ciuda numărului ridicat, romii sunt disprețuiți de majoritarii care *se poartă cu ei puțin mai bine decât cu animalele*, menționând că apelativul de hoț era mai ușor digerabil de către români, decât cel de Țigan. (...) *Cu toate că Țiganii alcătuiesc o parte însemnată a comunității, ei sunt priviți cu cel mai mare dispreț de către ceilalți locuitori care, într-adevăr, se poartă cu ei puțin mai bine decât cu animalele și epitetul insultător de hoț sau oricare altul echivalent ar putea fi tolerat mai ușor decât acela de Țigan.* W. Wilkinson face referire la romii domnești care erau fierari, lăutari sau zidari, fiind *"liberi sa umble peste tot"*, dar *sa plătească o dare anuală de 40 de piaștri pentru toți cei ce depășeau vârsta de 15 ani.* La romii domnești din Valahia, precum și la alte categorii de romi din spațiul mioritic se referă numeroși alți călători străini: *O categorie aparte erau Țiganii domnești "ce aveau rostul de a culege aur, care se găsește mai ales primăvara, după topirea*

zăpezilor în râurile din Țara Românească, dar mai ales în Dâmbovița, care are aurul cel mai curat... Fiecare aurar, astfel se numesc, trebuie să aducă pe un an un dram, acesta este impozitul lui", după cum nota L. Kreuchely, iar I. Iacovenco scria: "țigani domnești scot din aceste râuri pentru soțiile gospodarilor în fiecare an câte 2400 de drahme de nisip auriu" și de asemenea, C. Guiglemo Ludolf ne informează despre țiganii aurari ce adună aurul din Dâmbovița și plătesc o dare anuală în luna iunie. G. Griselini amintește de țiganii aurari din Banat și-i numește rudari pe cei din Țara Românească, ce obțin aurul prin spălarea nisipului și pietrișului adus de munți. W. von Bauer realiza împărțirea țiganilor astfel: robi ai domnilor (rudari, ursari, lăieși și vătrașii - "cei ce trăiesc în sate, sunt scutiți de impozite și lucrează pentru stăpânii lor") și robi ai boierilor. Despre rudari spunea că sunt și lemnari, iar ursarii "se numesc așa după urșii cu care umblă prin țară să câștige un ban, ei sunt de asemenea potcovari", iar "lăieșii lucrează arama și se îndeletnicesc cu tot felul de meșteșuguri brute". J. Lebprecht considera că țiganii se împart "în două categorii și anume: aceia cu domiciliul stabil, care se ocupa în parte cu agricultura, parte cu meșteșuguri și mai ales cu fierăria, iar o parte își scot traiul din lăutarie, progresează bine și duc o viață liniștită, apoi sunt țiganii de șatră, care nu sunt stabili și cutreieră toată țara". Baronul von Campenhausen îi amintește pe "burcași", o castă "cumplită", vara trăiesc în păduri, iarna, pe grămezile de gunoi ale satelor și orașelor, plăteau o mică dare. Se spunea că furau copii și cai. Un grup aparte îl constituiau "netoții" (cei cu mintea ne-toată); nu aveau un meșteșug, trăiau în condiții animalice, nu aveau locuințe, nici corturi, nici căruțe, rătăceau prin țară, făceau jafuri, hoții, se hrăneau chiar și cu mortăciuni. Erau văzuți ca fiind cruzi, fără lege și fără stăpân. Au venit din Imperiul habsburgic la sfârșitul secolului al XVIII-lea și deși erau în număr mic, erau o mare problemă pentru autorități.

1821 • În Valahia, în vremea revoluției lui Tudor Vladimirescu (1780-1821), un taraf de lăutari romi a fost masacrat alături de batalionul sacru. Practic conform marelui istoric Nicolae Iorga, în *bătălia de la Drăgășani*, batalionul sacru care trebuia să se jertfească în această luptă, înainta având în fruntea sa și muzica de țigani a boierului Constantin Goleșcu, pe care o luase de la Colentina.

- Tot în spațiul mioritic o femeie romă a fost eliberată de stăpânul ei, după ce s-a măritat în secret cu un rom rob al mănăstirii Dobrușa.

- În această perioadă consulul prusac de la București, Kreuchely, estima că în Moldova și Valahia erau 700 de sălașe de romi rudari aurari ce scoteau aurul din nisipurile râurilor, 100 de sălașe de băieși, respectiv aurari ce scoteau aurul din mine, 1.000 de sălașe de alți aurari, 800 de sălașe de lingurari, 700 de sălașe de lăieși, adică în total 3.300 de familii de romi. În lucrarea sa din 1837 Mihail Kogălniceanu estima numărul familiilor de romi moldoveni la 3.851, iar a celor din Țara Românească la 3.300 de familii.

1822 • În Regatul Unit, în perioada regelui George al IV-lea (1820-1830), este adoptată *Legea Turnpike*, o lege care condamna vagabondajul, conform căreia țiganii sunt asociați haimanalelor și vagabonzilor, riscând pentru modul lor de viață o pedeapsă cu închisoarea timp de șase luni, deși în 1783, legislația profund antiromă a fost abrogată în Marea Britanie. Prevenirea câmpării nomazilor pe marginea drumului, a fost consolidată în 1835.

- În Valahia, la intrarea domnitorului Grigore Ghica (1822-1828) în București au participat circa 200 de romi lăutari, astfel că în *rândul al șaptelea, în fața domnului, venea armașul călare, cu ofițerii săi și înconjurat de peste 200 de țigani, cântând din tot felul de instrumente și îmbrăcați de asemenea bine, întocmai ca burghezii.*

1823 • În acest an s-a derulat meciul de *box țigănesc* dintre celebrul boxer Jack Cooper, catalogat drept *cel mai bun țigan*, împotriva lui Stephen Strong, poreclit *Iron-Arm*, lupta rămânând în analele competițiilor de *bareknuckle*, prin duritatea și dramatismul ei, Jack Cooper fiind câștigător al unei lupte senzaționale. La începutul carierei, Jack Cooper, după un meci cu O'Leary, încheiat cu moartea irlandezului, a fost acuzat de omor prin imprudență și a

petrecut șase luni în închisoare. La scurt timp după eliberarea sa, Jack a intrat din nou în ring, urmându-și destinul de campion, într-o lume a unei competiții de o duritate extremă. Acest sport, *bareknuckle* sau *boxul țigănesc*, are adânci rădăcini istorice, fiind descoperit de englezi după invadarea Irlandei, când au intrat în contact cu grupurile nomade de *Pavee*, ce practicau lupta cu pumnii goi, considerată barbară și degradantă, conform moravurilor vremii. Cu toate acestea nobilii englezi din secolul al XVIII-lea, au preluat entuziaști această tradiție a nomazilor irlandezi, pe baza căreia au construit boxul modern. Boxul fără mănuși rămâne, însă, o realitate dură și constantă, atât în trecutul, cât și în prezentul Angliei și Irlandei. Autoritățile ambelor țări, rigide și conservatoare în păstrarea tradițiilor, au decis să interzică *bare-knuckle*, pe motiv că acest gen de lupte duce la răniri grave, cu efecte ireversibile asupra sănătății practicantului de *box țigănesc*, ochii spărți, comorziile cerebrale sau decedații fiind mărturii în acest sens. Cu toate acestea, în comunitățile *pavee* contemporane și în cercurile interlope britanice, obiceiul ca doi bărbați, care au ceva de împărțit, să tranșeze problema bărbătește, cu pumnii goi, reprezintă o realitate și o filozofie de viață, pe fundamentul căreia campionatele de *bareknuckle* reușesc să-și mențină cota de popularitate intactă, în ciuda presiunii poliției. În cea ce-i privește pe nomazii *pavee*, pe parcursul istoriei au fost cunoscuți sub diverse denumiri, fiind numiți de către englezi *vagabonzi irlandezi*, respectiv *siúil lucht* de către irlandezi, conotații negative având denomițiile de *pikeys*, *knackers* sau *tinkers*, aluzii directe la modul lor de viață nomad și la ocupațiile specifice. Important este însă că nomazii în cauză se identifică ca *pavees* sau *minceir*. Comunitatea *pavee* iscă și în prezent controverse în cea ce privește originea lor ancestrală. Dintre multitudinea de variante, o largă răspândire o are teoria care susține că aceștia sunt urmașii romilor aduși prizonieri, în urmă cu câteva secole, în Irlanda, dar și cea conform căreia *pavee* sunt descendenții poporului nomad *tarish* sau descendenți ai clanului nomad medieval *Murtagh O'Connors*. O mare parte a istoricilor britanici îi consideră ca fiind urmașii proprietarilor de pământuri sărăciți în urma campaniei militare a lui Oliver Cromwell în Irlanda, sau ai *Marii foamete irlandeze* din perioada 1845-1860. *Pavee* se consideră însă *țigani*, chiar dacă limba lor, denumită intrinsec *shelta*, nu se aseamănă cu niciun dialect al limbii romani de pe continent, însă modul lor de viață nomad, legile comunitare specifice, obiceiurile, tradiția organizării luptelor de câini sau a organizării de curse de ogari, temperamentul bătaios și vulcanic, vestimentația exotică și viu colorată, precum și dragostea lor nemărginită pentru cai, specifică romilor din întreaga lume, tind să le dea dreptate. Nostalgici ai rutelor nemărginite și ai unor vremuri demult apuse, comunitatea *pavee* își organizează, în orașelul irlandez Ballinasloe, în fiecare an, tradiționalul târg de cai. În condițiile în care în trecutul istoric nu au fost iubiți și acceptați, nici de irlandezi, nici de englezi, fiind ținta oprobiilor publice, a marginalizării, excluderii sau rasismului, reprezentanții comunității *pavee* au ales să inspire respect, prin cultivarea ancestrală a durității, *boxul țigănesc* devenind cea mai bună carte de vizită a unui *pavee*, care dorea ca, atât el, cât și familia sa, să fie lăsați în pace de zurbagii orașelor irlandeze. Spre deosebire de comunitatea *pavee*, romii din Europa continentală nu au fost adepții confruntărilor de acest tip, cuțitul, biciul sau ciomagul, denumit malițios *Taro Pan*, adică „fratele cel tare”, fiind armele favorite ale acestora, înfruntările cu cuțitul sau alte arme albe, dintre romi, pentru femei, cai sau aur bucurându-se de o largă răspândire. În schimb, nomazii irlandezi au rămas credincioși practicării boxului cu pumnii goi, o luptă dură, seacă, fără menajamente, fenomen aflat la interferența barbariei, nebuniei și a curajului. În 2011, o analiză a ADN-ului unui număr de 40 de romi, *travellers* irlandezi a fost efectuat de către *Royal College of Surgeons* din Dublin și Universitatea din Edinburgh. Studiul a furnizat dovezi ca romii *travellers* irlandezi sunt o minoritate etnică distinctă, stabilită în urmă cu cel puțin 1000 de ani, însă din perspectivă genetică acești *travellers* nu aparțin romilor irlandezi, ci doar din punct de vedere cultural. Practic dovezile genetice indică faptul că nomazii *travellers* irlandezi reprezintă un grup etnic distinct în Irlanda de cel puțin un mileniu,

deci anterior cu câteva secole descinderii romilor în insula verde a Irlandei, din secolul al XII-lea fiind atestat numele de *tynkler* și *tynker*, cu referire la un grup de nomazi, cu identitate, organizare socială și dialect distincte. Campionii de box fără mănuși, de origine romă, sunt numeroși, dintre aceștia referindu-ne succinta la activitatea lor în cele ce urmează. Un celebru practicant de *bareknuckle* a fost George "Digger" Stanley (1876-1919), născut în Norwich, fiul lui George Stanley și al „Cenușăresei”, care a fost campion între anii 1910-1912. Pe lângă Gilderoy Scamp, *regele țiganilor*, evocat anterior, Louis Welch din Yarm a fost supranumit și el, de către mass-media britanică, *regele țiganilor*, în fond un titlu onorific acordat celui mai bun practicant, la un moment dat, de *box țigănesc* din comunitatea *romanichal*, supranume cu care acesta a fost gratulat de presă în urma unui presupus atac de șase indivizi înarmați cu cuțite, dintr-o bandă rivală de romi, în Cumbria. Louis Welch a refuzat să depună mărturie împotriva atacatorilor săi, spunând că este *împotriva codului de onoare al călătorilor*, procesul în care a fost implicat, în calitate de victimă, fiind reluat după ce juriul nu a reușit să ajungă la un verdict. Jem Mace, poreclit "Țiganul", și Pedlar Palmer, născut în 1876, cu doar trei înfrângeri, au avut o strălucită carieră de luptători de *bareknuckle*, iar Bartley Gorman (1945-2002), de asemenea poreclit *regele țiganilor*, este considerat cel mai bun luptător modern de box fără mănuși. Gorman, stabilit în Uttoxeter, East Staffordshire, unde este o adevărată legendă, temut și respectat în egală măsură, a câștigat titlul neoficial de campion la *bareknuckle* al Marii Britanii și Irlandei în 1972, deținându-l două decenii în lumea *boxului țigănesc* ilegal. Pe parcursul acestor ani, campionul a luptat pe un puț de mină, în cariere, la târguri de cai, pe locuri de campare, în baruri și cluburi sau pe stradă. Oricum neamul de romi Bartley, se mândrește cu un consistent patrimoniu la nivel de luptători, mulți dintre strămoșii lui Gorman fiind campioni de *box țigănesc*, el având certitudinea că era succesorul firesc al străbunicului său Box Bartley, de asemenea *rege al țiganilor* din Irlanda, în secolul al XIX-lea, precum și al bunicului său, Bulldog Bartley, luptător neînvins de *bareknuckle*. În 2002, sute de romi din toată țara au venit la înmormântarea sa, după ce Gorman a murit de cancer la ficat. Urie Burton, născut 1895, a fost unchiul lui Bartley Gorman și campion de *bareknuckle* al Irlandei și Regatului Unit. În 1926 Wiggy Smith, *regele țiganilor*, s-a născut într-o familie de romi nomazi pe domeniile Filton comune în apropierea Bristol, acesta fiind un temut practicant al *boxului țigănesc*, cunoscut în târgurile aflate de-a lungul West Country. Nume mari în boxul cu pumni goi sunt și James Quinn McDonagh sau Dan Rooney, implicați în activități de misionarism creștin, Joe "Hulk" Joyce, Paddy Ward și Gypsy Joe Smith. Acesta din urmă s-a născut în Isleworth în 1971 într-o familie de nomazi cu șase copii, petrecându-și copilăria într-o rulotă cu familia sa, în care tatăl său se ocupa cu fierul vechi, iar mama lui Heather cu ghicitul. La 18 de ani Joe a câștigat, după o luptă, 5.000 de lire sterline, spunând ulterior că *am simțit că pot lupta și bate pe oricine*, devenind unul dintre campionii acestui sport. În ciuda faptului că este ilegal, acest sport se bucură în continuare de dinamism și popularitate în Marea Britanie și Irlanda, fiind în egală măsură popular atât în rândurile populației nerome, cât și a celei rome, nemaifiind de secole o marcă înregistrată *țigănească*, ci doar o practică indisolubil legată de trecutul acestora.

1824 • La Sibiu cronicarul sas Karl Joseph Eder a redactat lucrarea *Erste Anleitung zur Kenntniss von Siebenbürgen*.

- În Marea Britanie este emisă o nouă lege a vagabondajului, în care se renunță la termenul de țigan, perpetuându-se însă vechile prevederi cu privire la vagabondaj, în categoria cărora intrau și romii nomazi.

- Un alt *rege al țiganilor*, Henry Boswell, a murit în Stamford, Lincolnshire.

1825 • Într-un pomelnic al mănăstirii Probota se specifică faptul că lăcașul de cult a fost construit de Ștefan cel Mare *durată de stejar unde țințirimul vechiu, de se îngroapă robi acum*. Practic romii nu aveau dreptul să își îngroape morții în același cimitir cu „bunii

creștini”, imaginea alterată a creștinului neputând să beneficieze de aceleași privilegii de care se bucurau majoritarii sedentari.

- În Australia s-a născut James Squire Farnell(1825-1888), politician australian de origine romă, premier al New South Wales. Farnell s-a născut în St Leonards, New South Wales, fiind fiul lui Thomas Charles Farnell și al lui Mary Ann Farnell, fiica celebrului James Squire, fiind educat la Parramatta. Cu o viață aventuroasă, căutător de aur în California, pelegrin prin Noua Zeelandă, acesta se întoarce la New South Wales, implicându-se în politică unde face carieră, a cărei apogeu a fost atinsă în 1877 când devine prim ministru al provinciei New South Wales până în 1878, când a demisionat. Cariera s-a politică a continuat, fiind printre altele ministru al justiției în 1885 sau membru al Parlamentului, unde și-a reprezentat circumscripția până la moarte. De menționat că Farnell a fost mason, respectiv Mare Maestru al Marii Loji din New South Wales, din 1877. Cariera politică a îmbrățișat-o și Frank Farnell (1861-1929), care a fost un membru al *Adunării Legislative New South Wales*, reprezentând districtul electoral Ryde și districtul electoral Central Cumberland. Născut în Sydney, Frank fiul lui James Farnell, educat la Newington College, a pășit în politică pe urmele tatălui său, activând inițial ca funcționar, după care a intrat în afaceri cu ceai, vin și alcool, fiind membru al Parlamentului din 1887 până în 1903.

1826 • În Marea Britanie, unei femei rome din Leicester, moarte în acest an, i s-a sacrificat pe mormânt câinele și măgarul, iar obiectele personale au fost arse. Lucrurile ce nu puteafi arse, ca de pildă farfurii sau pahare, au fost sparte. În cazul bărbaților tradiția cerea ca după înhumare să fie arse cortul, căruța, hainele și alte obiecte ale decedatului considerate impure, într-un foc purificator prin excelență.

1827• Eufrosin Poteca îi cere, într-o cuvântare ținută în ziua de Paști, domnitorului Grigore Ghica, să elibereze robii romi, apelând la argumente biblice. Ulterior același Eufrosin poteca într-o lucrare redactată în 1842 susținea că *robia e lucru vătămător și barbar*.

- Pastorul metodist James Crabb s-a angajat într-o misiune de evanghelizare și de ajutorare a romilor din Southampton și împrejurimi, oferind mâncare celor care participau la slujbe. Acțiunea cu succese notabile pe termen scurt va eșua însă lamentabil.

1828 • În Rusia situația romilor, care aparțin proprietarilor de pământ, este reglementată de un decret al țarului Nicolae I (1825-1855), care-i eliberează pe robii romi, acordându-le drepturi civile, precum și un nou statut social, respectiv de șerbi, celor ce aparțineau boierilor sau mănăstirilor.

1829 • În același imperiu țarist a fost fondat, în stepele Bugeacului, un sat de romi lingurari, în unitatea administrativă, adică *uieșd*, Akerman. Este vorba despre localitatea romă Faraonovka, ce cuprindea nu mai puțin de 164 de familii, un număr consistent pentru lumea rurală a perioadei.

1830 • În Anglia sunt date în folosință primele vagoane din lemn trase de cai, transport în comun strâns legate de specificul romilor britanici.

- Pastorul scoțian John Baird își fixează ca obiectiv pe termen lung integrarea socială a romilor seminomazi, dintr-o colonie din Kirk Yetholm. Ulterior pastorul a fondat *Societatea pentru Reformarea Țiganilor din Scoția*, care s-a destrămat în anul 1859, eșuând însă, conform mentorului său, în activitatea de sedentarizare a romilor. Totuși, la finele secolului romii din Kirk Yetholm erau complet sedentarizați.

- Comercianții *romanichals* nomazi, conform documentelor, în jurul acestui an descindeau în Staffordshire și sicomercializau diverse obiecte mai ales în Northumberland, în timp ce sediul îl aveau în Kirk Yetholm, în Roxburghshire.

- Copiii romilor din Nordhausen au fost luați din sânul propriilor familii și dați pentru creștere germanilor. Povestirea de călătorie a unei scriitoare francezoaice, din secolul al XIX-lea, este edificatoare despre dramele iscate de această practică inumană a „furtului“ copiilor

romi: Într-o zi frumoasă, funestă pentru acei oameni care nu o pot evoca fără a recădea în teroare, au apărut soldații cu căruțe și i-au luat pe toți copiii țigani de la cei care tocmai s-au despărțit până la tinerii căsătoriți, încă în hainele de la nuntă. Disperarea acestor bieți oameni era de nedescris. Părinții s-au aruncat la pământ în fața soldaților și s-au agățat de căruțele care le luaseră copiii. Au fost respinși cu lovituri de bâte și de paturi de puști și, incapabili să mai urmeze căruțele, cu tot ce aveau ei cel mai de preț – adică carne din carnea lor – mulți dintre ei s-au sinucis. Nimic nu a putut să-i convingă pe Zigains (țigani) de grandoarea morală a acestei măsuri sau de utilitatea sacrificiilor lor.

- Urmașii romilor colonizați de către Frederic cel Mare în Fridrichslohra ajung în azile, iar copiii în diferite familii nerome.

- J.S. Harriot publică un articol despre romi intitulat *Obsevation on the Oriental origin of the Romnichal*.

- În acest an s-a născut muzicianul maghiar de origine romă Károly Fatyol (1830-1888).

1831 • În Marea Britanie s-a născut boxerul Jem Mace (1831-1910), poreclit "Țiganul", care a negat însă că ar avea origini rome în autobiografia sa, deși cercetătorii istoriei nobilei arte îl consideră un exponent al etniei. Cert este că marele campion a debutat în box în 1857, iar în 1861 a câștigat titlul de campion al Angliei, învingându-l pe Sam Hurst la Medway Island, în Kent. În 1862 Jem Mace și-a apărat cu succes titlul împotriva lui King Tom, de către care a fost învins ulterior și deposedat de titlu. În 1866 Mace a redevenit campion în urma înfrângerii lui Joe Goss la Purfleet, în Essex. Deoarece *bareknuckle* a fost o scos în afara legii, în 1867 Mace a fost arestat înainte de a putea să își apere titlul împotriva lui Ned O'Baldwin. În 1869 campionul englez s-a mutat în SUA, continuându-și activitatea de boxer. În 1870 l-a învins pe Tom Allen la Kenner, Louisiana, apărându-și titlul de două ori în fața lui Joe Coburn, în 1871, însă în același an Mace a suferit o înfrângere la Jose Alonso. În 1876, de data aceasta practicând box cu mânuși, la învins pe Bill Davis la Virginia City, în Nevada. Între 1877-1882 Mace a plecat în Australia, unde, ajutat de Larry Foley, a descoperit și antrenat o întreagă generație de boxeri australieni. În 1882 el a vizitat Noua Zeelandă, unde l-a descoperit pe viitorul campion mondial la categoria grea Bob Fitzsimmons, iar un an mai târziu revine în Statele Unite ale Americii, în calitate de manager al neozelandezul Herbert Slade. În 1890, la vârsta de cincizeci și opt, Mace a luptat, într-un meci demonstrativ la Birmingham, cu Charlie Mitchell. În 1896, la New York, a lupta împotriva lui Mike Donovan, fiind aclamat de campionul mondial al greilor James J. Corbett ca *omul căruia îi datorăm schimbările care au făcut să se dezvolte acest sport*. Ultima bătălie a lui Joe Mace a fost în 1909, când el avea 78 de ani.

- Se naște Cornelius Smith, în comitatul Cambridge, viitorul predicator și misionar, printre concetățenii lui de origine romă, tatăl cunoscutului pastor Rodney „Gipsy” Smith și bunicul reverendului George Bramwell. Având o viață tumultuoasă Cornelius Smith a fost condamnat la închisoare pentru diferite infracțiuni, loc unde a devenit creștin practicant datorită eforturilor depuse de către preotul penitenciarului în răspândirea Evangheliei, iar mai târziu atât el cât și frații lui s-au implicat în activități misionare, generând o trezire spirituală a romilor din Notting Hill, Londra. Din 1873 romii convertiți de către acesta au fost implicați în numeroase misiuni de evanghelizare. Pastorul rom a scris o autobiografie, intitulată *Povestea vieții lui Cornelius Smith*.

- În Regulamentele Organice din Țara Românească și Moldova se făcea referire și la statutul romilor robi. Printre altele aceste acte constituționale prevedeau interzicerea căsătoriile între oameni liberi și romi, însă cei care se căsătoreau totuși cu o roabă, aveau posibilitatea să-i răscumpere libertatea, achitând la *Casa milelor* prețul femeii, copii născându-se oameni liberi. În Valahia romii au fost împărțiți, conform amintitului cod de legi, în șase categorii, după profesie și obiceiuri. O anexă la Regulamentul Organic prevedea îmbunătățirea sortii romilor statului, astfel că în Țara Românească a fost redactat *Regulamentul pentru îmbunătățirea*

soartei țiganilor statului. În Moldova a fost elaborat *Regulamentul pentru statornicirea țiganilor*.

- În Țara Românească *Marea Vornicie din Lăuntru* redactează o circulară prin care proprietarii de romi sunt informați că sunt responsabili în fața legii pentru faptele săvârșite de supușii din subordine, circulara referindu-se și la izgonirea netoșilor - considerat în epocă un grup de romi foarte greu de controlat - din Valahia, la sud de Dunăre: *De aceia vi să poruncește strașnic ca numaidecât, pă de o parte să-i despăgubiți pă jefuiți[i] jeluitori de la dânșii prin mijloc cuviincios pentru cele ce le-au luat negreșit să-i izgoniți din plasă, căci hotărârea stăpânirii iaste ca țiganii netoși să nu să mai afle în prințipat, ci să treacă peste graniță, acțiunea lovindu-se însă de opoziția fermă a pașelor otomane sud-dunărene. Netoșii provoacă probleme și zapciilor din plasa Pitești, cărora li se ordonă, în urma unor plângeri din partea țăranilor, să intervină împotriva netoșilor aflați în Budeasa și să îi izgonească din ținut, datorită pagubelor și neplăcerilor pricinuite sătenilor: *Dumneavoastră zapciilor ai plășii Piteștilor, unii din lăcuitori satului Budeasa viind la otcârmuire să jeluiră că cearcă mare pagube de niște netoși țigani ce acum să află în satul lor, urmând feluri de hoții, luându-le și lucruri de ale lor cele au prin case, pentru care s-au mirat otcârmuirea de dumneavoastră, neînțelegerea cum de îngăduiți asemenea țigani în coprinsul plășii aceleia, însă aveți la mânăporunca dată de la otcârmuire ca, arătându-să îndevași în plasă și fără pierdere devreme să-i izgoniți. De aceia vi să poruncește strașnic ca numaidecât, pă de o parte să-i despăgubiți pă jefuiți[i] jeluitori de la dânșii prin mijloc cuviincios pentru cele ce le-au luat negreșit să-i izgoniți din plasă, căci hotărârea stăpânirii iaste ca țiganii netoși să nu să mai afle în prințipat, ci să treacă peste graniță. Luați dar încunoștință coprinsile și... [cuvânt indescifrabil], căci ori pentru ce pagubă vaavea lăcuitori[i] de la aceștia, dumneavoastră sânteți supt răspundere. Tot în Valahia acestui an, autoritățile intervin în favoarea a două familii de romi, silite să achite plata capitației, în condițiile în care au fost trecuți în acte drept săteni ilfoveni din Gruiu. Din documentele vremii aflăm și că robul Ghiță, zis Țigănuș Lăutaru, a fost vândut cu suma de 500 de taleri, iar *Logofeția Pricinilor Bisericești* cere, printre altele, egumenului mănăstirii Sfântul Spiridon Vechi din București, o situație referitoare la numărul robilor mănăstirești**

- În Moldova 27 de sălașe de romi sunt subiectul unei tranzacții comerciale efectuate între paharnicul Dan Asanache și postelnicul Costache Șuțu, sălașe împărștiate în toată țara: *Asupra înscrisu lui ce mi-au dat dumnealui boierul Costachiu Șuțul postelnic și cavaler, pe cum că mi-au vândut douăzeci și șapte sălașe de țigani, pentru care aș fi și plătit banii tocmelii, adiverez prin această scrisoare că numiții țigani, fiind împărștiați pren țara Moldovei, neavându-i dumnealui în stăpânire pe toți acești țigani sau parte dintr-înșii, câți vom găsi, să-i eu întru a me stăpânire și la feiștecare vade de doi ani să urmez răfuire cu dumnealui boierul. Adică: pentru câți țigani de la o vade până la alta vom găsi și îi vom lua întru a me stăpânire, să plătesc dumnealui câte cinci sute lei de un sălaș, rămânând două sute lei de sălaș în folosul meu, pentru cheltuelile ce vom face cu aflaria lor. Sau, fiind prin putință, din toți acei țigani ce vom găsi și îi vom lua întru a me stăpânire, să dau dumnealui pe giumătate, iar giumătate să rămâi în folosul meu, împotriva cheltuielilor cu aflarea lor și osteniala me. Atunce nu va urma plată de bani în mijloc și la toată vremea și pentru cât număr de țigani să va face răfuire, să va trece în dosul aceștei scrisori. De aceea, spre credință, urmiază a me iscălitură. 1831 dechemvrie Asanache Dan paharnic [m.p.], adiverez*

- În Basarabia autoritățile țariste au fondat satul Kair, ce cuprindea nu mai puțin de 170 de familii rome, acestea primind din partea statului 9.902 de *deseatine* de pământ, o deseatină echivalând cu 1,1 hectare. Evoluția satelor rome, Faraonovka și Kair, a ridicat o serie de probleme, foștii nomazi și seminomazi neavând experiență în agricultură, mai ales în tehnici agricole adaptate stepei. Situația romilor s-a complicat și mai mult datorită secetei prelungite sau administrației corupte, care au delapidat o bună parte din subvențiile acordate romilor de

către stat. În epocă autoritățile locale clamau, în diferite rapoarte, cu regularitate, neputința romilor din Faraonovka și Kair de a trăi din agricultură asemeni celorlalți sedentari, însă documente din 1839 arată că randamentul pământurilor romilor nu era cu mult diferit de cel al terenurilor altor coloni. Pe de altă parte circa 800 de familii de romi basarabeni au continuat practicarea modului de viață nomad, deși li s-a acordat terenuri în sudul Basarabiei.

1832 • În Țara Românească, trei robi sunt vânduți cu 40 galbeni împărătești de către slugerul Dimitrie (Dumitrache) către Simion Marcovici: *Prin acest zapis al meu încredințez supt a mea iscălitură că am vândut dumnealui monsiu Simion Marcovici trei suflete de țigani și anume: Gheorghe croitoru cu soția sa Floarea și cu fiica lor Maria, ce mi s-au hărăzit cu înscris de răposata mumă-mea, Efrosina monahi ia, câte trei drept galbeni împărătești 40, adică patruzeci, pe care bani i-am priimit toți pă deplin. Către aceasta dau dumnealui făgăduință că acești țigani nu au năravuri rele, adică de hoție sau de a fugi de stăpânul lor și când să vor întâmpla să fugă și eu îi voi afla locul unde și au fugit, să nu fiu voinic a-i ocroti și a-i ascunde, ci să dau dumnealui de știre unde să află, ca să-i întoarcă înapoi. Asemenea dau dumnealui și înscrisurile ce am, de hărăzirea acestor țigani ca să-i slujească de temeinică apărare ori la ce împrejurare, iar dumnealui monsiu Simeon Marcovici să aibă a stăpâni atât pă aceste trei suflete de țigani, cât și copii[i] lor, cu desăvârșită putere și fără de a fi întru nimic supărat de către nimeni.* Polcovnicul Chiriac Nica, emite un raport către *Vornicia Temnișelor* în legătură cu situația unor romi moldoveni, care au stat circa un an în Valahia, fiind necesară scoaterea lor de la plata capitației, în condițiile în care s-au reîntors în Moldova.

- Tot în Țara Românească a fost adoptat *Regulamentul pentru îmbunătățirea soartei țiganilor statului*, iar în Moldova *Reglement pentru statornicirea țiganilor*. Evident cele două anexe la Regulamentele Organice urmăreau sedentarizarea și eradicarea nomadismului. În Valahia netoții au avut un altfel de tratament, fiind percepuți *aceștia ca niște vătămători obștei și de puțin folos statului. Să se izgonească din principat a se duce la locul de unde au venit.* Acești netoți erau considerați inadaptați social, hoți, tâlhari și sălbatici. În Regulamentele Organice, romilor care aparțineau statului, le sunt impuse plata acelorași taxe ca oamenilor liberi. Astfel în Moldova capitația era fixată la 30 de lei pe familie plus zeciuiala, aurarii din Valahia plătind 50 de lei, la care se adăuga zeciuiala statului, cu un total de 33 respectiv 55 de lei. Cu banii din zeciuială, statul a cumpărat romi boierești. În 1833 un număr de 185 de robi romi trec din proprietatea boierilor în cea a *Vorniciei temnișelor*. Statul a plătit pentru romi 86.328 de lei.

- *Tăblița statisticească a Prințipatului Valahiei pă anul 1832*, ce valorifica datele statistice culese în perioada 1830-1832, specifică faptul că populația țării se ridică la 1.976.809 de locuitori, împărțiți în „nedajnici” și „dajnici”, romii apărând în ambele categorii. În rândul „nedajnicilor” sunt trecuți 14.000 de romi boierești, iar în rândul dajnicilor 6.000 de romi domnești.

- Situația romilor din 40 de orașe și târguri moldovenești prevedea că în mediul urban moldovenesc habitau un număr de 4152 de robi boierești, din care bărbații erau în număr de 1441 de indivizi, femeile-1489, feciori-683, iar fetele-539, romii deținând un procent de circa 3,2% din populația urbană, copiii de etnie romă reprezentând 2,3% din totalul copiilor locuitorilor orașelor și târgurilor. Centrele urbane cu un procent ridicat de populație romă erau, în ordine, Podul Turcului cu 48,12%, Buhușoia cu 14,85%, Drăgușeni cu 9,73%, Dorohoi cu 9,10%, în Iași trăind 1487 de romi (3,07%), în Galați 16 romi (0,18%), în Roman 195 de romi (3,08%), iar în Bacău 173 de romi (6,01%), într-un număr de 13 centre urbane nefiind populație romă. De precizat că populația urbană reprezenta circa 10% din totalul populației țării.

- În București, conform statisticilor, trăiau un număr de 610 de familii de romi boierești, cu 3386 de suflete, dintre care 887 erau bărbați, 1229 erau femei și 1270 erau copii (671 băieți

și 599 fete), deținuți de 244 de proprietari, aproape dublu față de situația pe care o relevă catagrafia din 1838.

- În principate se derulează o tranzacție interesantă între logofătul Iordache Catargiu care ajunge la o înțelegere cu același postelnic Costache Suțu, în privința unui schimb de robi boierești. Astfel logofătul în cauză primește, la schimb pe sălașele romilor săi fugiți în Țara Românească, sălașele romilor lui Suțu, fugiți la rândul lor în Moldova. Dincolo de alte aspecte, fuga robilor evidențiază dorința de libertate a romilor din principate.

- J. Crabb publică la Londra *The Gipsyes Advocate* în care face referire la comunitățile de romi din Londra și utilizarea lor ca mână de lucru în activități agricole. Numărul mare a romilor în Londra reiese și din faptul că Târgul de Paști de la Wanstead Flats era denumit târgul romilor.

- În imperiul țarist un număr de 54 de romi din Piatigorsk, din Caucazul de nord, sunt scutiți de serviciul militar și de impozite, timp de cinci ani, returnându-li-se impozitele și taxele achitate. Cauza acestui tratament favorabil a reprezentat-o atacul unui grup de *briganzi veniți de dincolo de fluviul Kuban*, termenul de *briganzi* desemnând diverse populații din Caucaz: circasieni, ceceni etc. Romilor atacați le-au fost furate 13.659 de ruble și 50 de copeici, în epocă o sumă foarte mare, numai puțin de 6 persoane fiind ucise, iar 22 răpite. Oricum în această primă jumătate a secolului al XIX-lea, statul acordă romilor dreptul de stabilire în stepele din zona fluviului Kuban și în Caucazul de nord, cei care alegeau această variantă a sedentarizării beneficiind de anumite privilegii.

1833 • În Codul Civil al Moldovei se specifica regulile privitoare printre altele la căsătoriile dintre un oameni liberi și robi și aspectele legale colaterale ale mariajului.

- Tot în principatul Moldovei, Avram Gheorghe, zis și Codin, bulibașa lingurarilor din ținutul Tecuci, emite o plângere către *Nazăria robilor ocârmuirii*, în care aduce o serie de învinuiri socrului său, Stroe Sădog, cerând și despăgubiri pentru a se muta cu soția sa: *Și după obiceine-am cununat și m-am tras cu dânsa la casa me. Și ducându-mă di caii primare lanumitul socru-mieu, însuși iel au jurat pe soția me înaintea Sfintei Icoane de-i placsau ba, ia singură au mărturisit că-i plac, iei ca unu fără de ispravă au dizbrăcat-ope soția me de toate straietele și încă ca sa mă batjocorească au cerut de la mine casă-i dau hulpi, pe care i-am și dat nouă lei. Și întorcându-mă rușinat cu soțiadizbrăcată la casa me, piste puțin, mergând iar la dânsul mi-au dat straiete fimeii, uneltindu-se și de vorbe, care nu se mai încap descrie. Și aci m-am pomeni înaintecinstitei Năzării, dovedindu-o și în faptă de curvărie. Și în postul mare, fiindcă eunu aveam pâne m-au tras la sine ca să mănânc pâne cu dânsul. Eu, socotind că și vafi lăsat uneltiri le sale cele îndărătnice, m-am dus cu soția la casa lui ca la un părinte. Și după ce m-am dus acolo am cunoscut înstrăinare[a] dragostei despresoția me, din pricina dihoniei socru lui meu. Și în vara aceasta, vroind a mă muta, numitul socrul meu m-au oprit a mă muta de la dânsu l, însă dorind a mă bate ausărit însăși soția me și înbrățișând // pe socrul meu ca să nu mă bată, au luat-o pedânsa la bătăi și vroind a mă muta de la dânsul pentru că dragostea și grija soțieimele s-au depărtat de la mine din pricina socrului meu și vite ce am nu mi li dă, casă mă statornicesc la urmă cu soția me și să fie ascultătoare ca o femeie, cu care am făcut și un copil. Pentru aceasta plecat și cu pângere mă rog cinstitei Năzării de a se poruncipunere la cale întru a aceasta de a îndatori pe socrul meu de a-mi da atât vitele cu alte avuturi dinpreună cu soția me, ca după aceasta să ție casă cu mine și pe socrul meu să înfrâneze a ne mai bătui și a mă batjocori, rămâind liniștit spre a ține casăcu soția mea. Și cu mi lostivire așteptăm punere la cale. Eu, Avram sin Gheorghii, bulubașa lingurarilor...care de altfel primește și un răspuns favorabil printr-o *Rezoluție*: *Se dă răspunsul ocolașu lui de Tecuciu și acelu jăluitar. Să sescrie ocolașului și celui jăluitar de socru său, că lucrurile ce știe să i dee lui și săplătească precum cere.* Un an mai târziu, este datată o altă jalbă emisă de către același Codin împotriva socrului său, Stroe, acuzat că voia să-l despartă de soție, plângere care cuprindea și referiri la cheltuielile de judecată.*

Oricum problemele lui Avram cu consoarta nu s-au rezolvat, în condițiile în care cere în 1834 autorităților rezolvarea litigiilor iscate de soție cu ursarul Ștefan Pomica. În altă ordine de idei trebuie menționat faptul că ocolașilor de Vaslui li se cere colectarea grabnică a dajdiei pe care romii ai statului trebuie să o achite.

- Situația răscumpărărilor de romii în principate, în intervalul 1833–1850, cu excepția anului 1849 pentru care nu sunt cifre precise, a fost de 4.340 de romii. Pentru a se putea trage anumite concluzii în ceea ce privește anul 1849, trebuie specificat că în 1848 au fost răscumpărați 2.219 de romii, iar în 1850 un număr de 1.085 de romii

- În Țara Românească, conform unui act emis de către autorități, robii statului plăteau taxe diferențiat, respectiv 5 lei romii aurari și 3 lei celelalte categorii de romii: *Săvârșindu-se noa întocmirea Țiganilor statului după proiectul cercetat înseanța trecută la dechemvrie 1832 și ghenar 1833, pentru îndreptarea birului lor, are cinste Vistieria a da în cunoștința acei cinstitei Dvornicii că zeciuala birului de Iașigani statului, câte lei 5 de un aurar și câte trei lei de un Țigan de rând pă an, ia începere de Ia 1 iu ghenar a anului 1833 și de atunci are să cunoască cinstita Dvornicie venitu cutii Vornicii Temnișilor potrivit cu pomenitul proiect.* Tot în acest an Divanul Țării Românești, interpelat de judecătoria județului Vâlcea, hotărăște în cazul a doi robii ai mănăstirii Cozia, Stan Nacu și Dumitru Gâlcă, căsătoriți cu Maria, la rândul ei roabă, ca protopopul care a aprobat căsătoria cu Dumitru Gâlcă, al doilea soț, și nașul de cununie să fie pedepsiți. În ceea ce o privește pe Maria este nevoită să se întoarcă la Stan Nacu, adică primul soț.

- În Armenia s-a născut, într-o familie de romii armeni, Keropet Petrovich Patkanyan (Patkanyan), la Naxiçevan-na-Donu. Acesta a studiat la Institutul Lazarevsky devenind ulterior specialist în istoria, cultura, limba și literatura armeană. De altfel în 1864 obține titlul de doctor în literatura armeană, ca o încununare pentru munca sa cu privire la componența limba armeană, iar în 1871 a devenit profesor la Universitatea din Sankt-Petersburg. În ceea ce privește activitatea științifică s-a remarcat prin traducerea în limba rusă a scriitorilor armeni, precum și prin cercetările dedicate limbii și culturii romilor din Caucaz sau prin publicarea unor articole de geografie și istorie în diferite publicații enciclopedice. Învățatul rom s-a stins din viață la Sankt-Petersburg în anul 1889.

1834 • Domnitorul Țării Românești, Alexandru Ghica (1834-1842), eliberează în acest an romii robii ai statului. De asemenea Ioan Câmpineanu este primul boier român care i-a eliberat pe robii romii pe care-i stăpânea.

- În imperiul rus, conform statisticilor țariste, din 60 de milioane de locuitori, romii erau în număr de 48.247 de persoane, dintre care 8.000 locuiau în mediul urban. Din numărul total al romilor, din imperiul rus, nu mai puțin de 18.738 de indivizi se aflau în Basarabia.

- În Moldova, *Nazăria robilor ocârmuirii* sfătuiesc printr-o adresă pe ocolașii ursarilor să colecteze taxele fără a comite abuzuri: *Pi lângă raportul dumatăle cu no. 8 s-au primit și banii însemnați prin unu ce i-au trimis cu Gheorghii Găsdac, atât din rămășița cifertului trecut al 2-lea, cât și din banii salahoriei, din care iată și se alăturază aici și cuvincioasele rospice, și cum de nu ai vinit nici acum cu tot istovul cifertului trecut ca să-ți încep sama, precum și isvod anume câte câți bani a salahoriei de la fieștecare bulubaș ai primit, di ce nu ai făcut, pi care alcătuindu-l îndată să trimiteți ca să știe Nazăria. Așjidire pe bulubașisă-i si lești numaidecât, trimițându-i fără cea mai puțină întârziere cu banii salahoriei, fiindcă nici acești pe jumătatea vadelilor întâi trecute nu s-au adus și până la 15 aprilie vadea al doilea, ceru neapărat trebuința ca să-i istovească toți, deși caută ca până atunci negreșit să se afle bulubașii cu tot istovul, pentru cari și să trimiteți și un anume isvod de câți scapă de salahorie, însă cu toate acestea să scrie dumatăle să cerceteți cu amăruntul de sânt unii întocmai acest feliu de neputincioși și fără nici o stare sau ajutoriu de a plăti salahoria și unii fugind, iar alții, molți, caută întru adevăr să-i cerceteți după isvodu l ce și se trimite, prin cari să însemneți și anume pre larg să raportuești Nazăriei, precum în frica lui Dumnezeu vei afla,*

arătând pre lămurire isvod. Ți se adaoge și aceasta ca toate rospicile slobozite de primirile banilor salahoriei să le aduni toate la dumneata, pre care, după istovirea acestor bani să le aduci la Nazârie spre închierea socoteli lor, că atunci pentru toate aceste rospice area li se da o cftanție cuprinzătoare pentru toți, că au istovit zilele cu dare salahorilor năimiți din partea lor la sapele hidiciului, Năzăria trage o nespusă supărare de podracic, cerând bani în toate zilele, casă de salahorile ci sapă din proftarisești de bani, îngrijindu-se ca să facă tot istovul numaidecât la vadea ce s-au pus singuri și după cari s-au alcătuit și podracicul, cari să împlinește la 1 5 aprilie și să afle până atunci toți banii. Se pare că această acțiune de colectare a taxelor ursarilor era problematică, în condițiile în care Nazâriei i se raportează faptul că birul nu poate fi strâns repede, datorită faptului că ursarii erau risipiți prin tot principatul. Pentru ai motiva, autoritățile îi amenință într-o notă oficială că ocolașii care nu reușesc să colecteze rapid impozitele riscă îndepărtarea din slujbă. În acest context ocolașul de Cârlișura este somat de aceeași Nazarie să nu scutească de plata taxelor pe romii de acolo care s-au declarat pustnici, iar bulibașa Dumitrache Micu este cercetat în urma unei plângeri formulate de către Ștefan Felce Panait, care l-a acuzat pe bulibașă de abuz în strângerea birului. Autorităților din ținutul Vaslui li se cere să asigure ocolașilor cazare în sate, pe perioada străngerii dajdiei de la ursari. Ocolașul de Vaslui este amenințat cu îndepărtarea din funcție, pentru felul defectuos în care își îndeplinește atribuțiile, deși Nazaria confirmă plata parțială a taxelor de către romi. Pe de altă parte Visteria cere Nazâriei colectarea graduală a taxelor de la romi, fără ca aceștia să fie constrânși să le achite pe toate o dată. Problemele Nazâriei legate de romi nu se limitau doar la plata impozitelor din acel an. Astfel este emisă o notă prin care unui ocolaș i se cere să cerceteze căsătoria dintre doi verișori, mariaj aflat în neconcordanță cu principiile promovate de biserica ortodoxă, iar ocolașului de Tecuci, sub amenințarea cu pedeapsa, i se cere să cerceteze jalba formulată de către robul Pavel Vasile Mititelu. Ocolașul de Cârlișura este, la rândul său, somat să cerceteze problemele iscate între romul rob Toader Lupu și socrii săi, generate de neprimirea zestrei promise soției sale. Ocolașul de Vaslui are misiunea de a cerceta cazul roabei Mariei lui Simion Andronache, bătută de soțul ei.

- În Regulamentele Organice se stipula faptul că *țiganul este o persoană ce atârnă de altul, cu averea și familia sa.*

- În Marea Britanie călătorii irlandezi au fost tratați ca o comunitate distinctă, în cadrul grupurilor care cutreierau țara, în raportul redactat de către *Royal Commission on the Poor Laws*. De precizat că migrația călătorilor irlandezi ne-romi în Anglia a început la scurt timp după ce invadatorii din Marea Britanie au descins în insulă la 1172. Oricum prima atestare a termenului de *Tinker*, asociat nomazilor irlandezi, a fost consemnat nouă ani mai târziu. În 1214 a fost emisă o lege care prevedea expulzarea irlandezilor cerșetori din Anglia. În 1413 acești irlandezi, cu foarte puține excepții, urmau să fie expulzați de către autorități.

1835 • În Țara Românească, Teodor Diamant, caracterizat de Ion Ghica drept un „om de spirit, învățat, plăcut la vorbă”, născut Teodor Mehtupciu (1810 -1841), fiul vistierului Iamandache Mehtupciu, zis Diamandi, reprezentant al socialismului utopic în spațiul mioritic, a organizat așa-numitul *Falanster de la Scăieni*, intitulat *Societatea agronomică și manufacturieră* sau *Colonia soților agronomi*, în județul Saac sau Săcuieni, județ desființat în 1845, alcătuit din părți din actualele județe Prahova și Buzău, pe moșia boierului Emanoil Bălăceanu, care încerca să îi organizeze într-o tovărășie pe romii dezrobiți tocmai de către amintitul boier Teodor Diamant. Societatea desființată de autorități un an mai târziu, și-a propus drept obiective dezrobirea romilor, lichidarea analfabetismului și a superstițiilor, precum și combinarea instrucției copiilor cu munca fizică. Modelul acestei noi organizări sociale a fost inspirată de ideile gânditorului francez Charles Fourier (1772-1837), teoreticianul unei societăți egalitariste economico-social, bazată exclusiv pe mici comunități locale autarhice. Comunitatea în cauză trebuia organizată în falanstere, ce ar fi cuprins 1620

de coloniști. Falansterul propriu-zis era reprezentat de o clădire în care membrii comunității locuiau, mâncau și lucrau împreună. În concepția utopicului francez, în perioada ce urma implementării practice a ideilor sale, pământul trecea într-o nouă eră, în care, printre alte bazaconii, reținem faptul că, în acea proiecție a viitorului, navele vor fi tractate de balene, oceanul planetar se va transforma în limonadă, iar leii vor transporta oamenii în trăsură dintr-un capăt al Franței în celălalt, în mai puțin de o zi. În ciuda ideilor sale utopico-hilare, Fourier adună în jurul său la Paris numeroși discipoli, printre care s-a numărat și tânărul intelectual român Teodor Mehtupciu, alias Diamant. Acesta, după perioada de formare la școala Sfântul Sava din București, a obținut în 1828 o bursă care i-a permis să studieze la München, pentru ca în 1830, să descindă la Paris cu intenția de a-și continua studiile, intrând astfel în contact cu mediile intelectuale adevrate ale ideilor lui Fourier, cu care va avea o legătură strânsă. Reîntors pe plaiuri mioritice impregnat cu utopiile fourieriste, pe moșia controversatului boier fourierist Emanoil Bălăceanu, Diamant a fondat Falansterul de la Scăieni. Practic la data de 10 martie 1835 a fost redactat un contract de închiriere, pe cinci ani de zile, a moșiei Scăieni între Bălăceanu și un număr de zece „coloniști”, în valoare de 3600 de galbeni, în ciuda învățăturilor mentorului francez Fourier care susținea necesitatea donării terenului de către proprietar beneficiarilor. Cert este că acel contract de închiriere a moșiei a fost semnat de doar zece persoane, pentru ca în 20 septembrie 1836, conform datelor oficiale, ale *Departamentului Treburilor din Lăuntru*, falansterul de la Scăieni să cuprindă 53 de membri activi, la care se adăugau, în conformitate cu mențiunile scriptice ale lui Bălăceanu, un număr de paisprezece *soți agronomi ce nu sunt la Scăieni*, cu mult sub acel număr de 1620 de indivizi avansat de Fourier. Boierul Bălăceanu, care a eliberat romii de la Scăieni din robie, era în litigiu pentru moșia în cauză atât cu un fost arendaș, datorită căruia în intervalul anilor 1835-1836, moșia a fost pusă sub sechestru de către autorități, cât și cu o „epitropie orfanicească”. Litigiile pe marginea proprietății moșiei au determinat în cele din urmă întreruperea activității lui Teodor Diamant de Scăieni. Pe fondul degringoladei, activitățile din cadrul falansterului se reduc considerabil, criză care se amplifică datorită presiunilor statului și chiar a domnitorului Ghica care nu privea cu ochi buni proiectul, determinând în cele din urmă evacuarea romilor și desființarea falansterului de la Scăieni la sfârșitul lui 1836. În 1841 Diamant propune Consiliului Administrativ al Moldovei organizarea romilor în colonii de muncă, proiectul, în viziunea fourieristului român, debutând cu o concesiune de 10 ani a unei moșii date în folosință unei colonii agraro-industriale, proiect care însă nu s-a realizat.

- În Danemarca s-a derulat, conform documentelor istorice, o sinistrală și amplă vânzătoare de romi, cu efecte tragice pentru reprezentanții etniei care au căzut pe mâinile călăilor. Bilanțul acțiunilor anti-rome a fost de 260 de bărbați, femei și copii uciși sau închiși.
- În Marea Britanie legea drumurilor din acest an consolidează dispozițiile din legea Turnpike, care afecta profund libertatea de campare a romilor și practicarea nomadismului, identificat ca o formă de vagabondaj condamnată de lege. Tot în spațiul britanic, un alt *rege al țiganilor*, pe nume Louis Boswell, a fost înmormântat la biserica din localitatea Eastwood, Southend-on-Sea. În registrul de înmormântare el este descris ca un *călător în vârstă de 42 de ani*, fiind consemnat și faptul că *acest om cunoscut sub numele de Regele țiganilor a fost înmormântat în prezența unei mulțimi mare de spectatori*.
- În Țara Românească, conform unui zăpăc, în urma unei tranzacții nereușite derulate între boieri, se hotărăște ca doi romii tineri să fie cedați în schimbul altor trei romi, cumpărați anterior, ultimii fiind rău năvăliți și [de-]a pururea fugari. Sub ocârmuirea plășii Argeș este somată de ocârmuirea județului Argeș să strângă taxele restante de la robii mănăstirii Tismana, aflații în cuprinsul plasei. Autoritățile au în vizor și un alt lăcaș de cult, astfel că, pe fondul unei crize a pâinii, cer mănăstirii Sf. Spiridon Vechi din București să asigure temporar necesarul de făină și mălai romilor și lucrătorilor proprii.

- În Moldova domnitorului Mihail Sturza (1834-1849) un grup de romi lingurari boierești fugiți de pe moșia Gaia, din ținutul Suceava, ce aparținea boierului Alexandru Cantacuzino, sunt găsiți amestecați cu romii domnești din ceata judeului Sandu Pulicoi, în satul Rușcoia. Păgubit de banii birului pe doi ani, boierul cere autorităților aducerea lor înapoi, însă în ceată a fost depistat doar unul din cei șapte țigani fugiți de la Cantacuzino. Pe de altă parte se descoperă că printre robii boierului păgubit, aflați pe moșia Deleni a postelnicului Iorgu Ghica, erau ascunși și opt lingurari domnești. Tot în Moldova, Ocoalele Vorniciei Vasluiului, Cârligăturii și Tecuciului sunt somate de către nazarie să strângă taxele pe trimestrul întâi al anului în curs de la romi. Conform unui document al epocii, un grup de 40 de salahori care lucrau la via domnească de la Socola, aleși dintre robii lingurari ai statului, au fost nevoiți conform documentelor, să își aducă unelte de lucru și mâncare, ocolașul din Cârligătura primind ordin din partea nazariei ca salahori să fie ațți de muncă. *După porunca ce-am priimit (...) pentru triimitere a 40 salahori spre a să întrebuința în lucru la viaa Înnălțimii Sali, au fost următori poruncii și întocmai am unnat cu numărul după poruncă și i-am triimis drept la vii pe [cuvânt indescifrabil] și zapcii. Și de la primitoriu di acolo să aducă cinstittii Nazării adeverință de priimire și să să dei împreună cu acest răport cinstittii Năzării spre știința de urmare poruncii, fiindcă s-a urmat întocmai.* În același ocolaș Cârligătura este numit un zapciu pentru supravegherea activitatea ocolașului Bulibașii ursarilor sunt atenționați de autorități să strângă sumelor restante din dajdiile datorate de la romi din subordine. În virtutea faptului că impozitarea veniturilor romilor reprezenta o bună afacere pentru stat, domnitorul Mihail Sturdza ordonă nazârului romilor ocârmuirii, Emanoil Manu, strângerea unui supliment de câte 9 lei de la fiecare contribuabil rom, până la sfârșitul anului, mărirea dajdiei fiind motivată de creșterea cheltuielilor țării. În consecință *nazâria* a hotărât numirea a doi funcționari care în termen de 15 zile, împreună cu „ocolașul” ursarilor Panait Vidrașcu și bulibașii, să strângă de la romii ursari ai statului suma de 5625 de lei, adică dajdia pe ultimele două trimestre ale anului în curs, precum și suplimentul de 9 lei de fiecare dajnic cerut de domnitor.

- În Basarabia au fost înregistrați în acest an 13.000 de romi, adică 1,8% din totalul populației provinciei, iar în 1856 un număr de circa 11.000 de indivizi, adică 1% din totalul populației regiunii.

- Spiridon Jovici, funcționar în armata habsburgică, în lucrarea *Portretul etnografic al Graniței Militare slavone*, apărută la Viena, face referire și la romii care au ajuns la granița militară din Ardeal, menționând că *foarte mulți fabrică diferite obiecte din lemn, însă cioplitul albiilor – cu care se ocupă în mod special – asigură supraviețuirea majorității familiilor de țigani. Fac rost de lemn, în schimbul unei mici sume de bani, din pădurile statului, unde de obicei înalță imediat și ateliere. În afară de asta, mai fac și linguri, farfurii și alte vase din lemn, pe care le vând mai apoi din casă în casă, din sat în sat. Însă nu pot purcede la aceste peregrinări și la altele asemănătoare fără aprobarea autorităților, iar după expirarea termenului acordat trebuie să se întoarcă în satul lor.*

1836 • În spațiul german evangheliile sunt traduse în limba romani, pentru prima dată, într-unul dintre dialectele vorbite de către populația sinti. Manuscrisul a fost finalizat în Friedrichslohra, dar nu a fost publicat până în 1911, când a fost editat de către R. Finck, în Striegau, cu titlul *Paramisa - Amare Raieskr Jezu Christi Duk te meripen.*

- În acest an scriitorul englez George Barrow (1803-1881) a vizitat o tabără de romi de lângă Moscova, ulterior plecând în Spania, experiență în urma căreia a scris în 1841 cartea *The Zincali - An account of the gypsies of Spain*, dar și *The Bible in Spain* (1843) *Lavengro* (1851) *The Romany Rye* (1857) *Wild Wales* (1862) *Romano Lavo-lil* (1874). Scriitorul englez pe parcursul peregrinărilor sale, a dezvoltat o afinitate strânsă cu romi din Europa, fiind fascinat de muzica, dans, tradițiile sau modul de viață al nomazilor. Cunoscător al limbi romani, Barrow a publicat un dicționar englez-romani. În 1837 același scriitor englez George

Barrow a tradus evanghelia Sfântului Luca în limba romani.

- În orașul Sliven din Bulgaria, la acea dată aflat în imperiul otoman, a fost deschisă prima uzină textilă modernă, care producea țesături pentru armata turcă, cea mai mare parte a muncitorilor acestei uzine textile de la sud de Dunăre fiindetnici romi.

- În Țara Românească, *Vornicia Temnițelor* emite un raport către *Departamentul Pricinilor din Lăuntru*, în care cere ministerului în cauză să ordone autorităților locale, respectiv ocârmuirilor județelor, să ia măsuri severe împotriva romilor fugari, indiferent că sunt romi ai statului sau netoți. Cauzele care au generat această situație au fost depistate în slaba organizare a poliției, în eliberarea cu ușurință a biletelor de slobozenie și a biletelor de drum. *Departamentul din Lăuntru* redactează, la rândul său, către ocârmuirile județelor o circulară prin care îndemna luarea unor măsuri drastice împotriva romilor, care vagabondează prin sate, în virtutea apărării liniști și ordinii publice. Dintre aspectele referitoare la viața romilor reținem din documentele timpului și că în Vâlcea cârmuitorul județului admite posibilitatea prezenței unor romi fugari printre cetele de robi particulari și robi ai statului, propunând *Departamentului Pricinilor din Lăuntru* întocmirea unor documente care să cuprindă datele legate de componența grupurilor de romi, bulibașa având obligația de a o arăta autorităților. Se pare că județul Vâlcea era perturbat *nesupuneri și zurbalăcuri ale țiganilor*. Postelnicul Costache Șuțu vinde statului 72 de romi spoitori: *Desăvârșindu-se cumpărătoarea a 72 suflete țigani dintre spoitori aid[umnealui] postelnic Costache Suțu, pă temeiu articolului 13 din proiectul alcătuit în leat (1)833, supt titlu de Indreptarea orânduiei birului țiganilor statului, în care să cuprindă: "Dvornicul Temnițelor este îndatorat unde va auzi sau va simți vânzare de țigani de vatră sau de lăeți să îngrijească a-i cumpăra prin bună tocmeală și a-i număra numaidecât între dajnicii țigani ai statului"; și luându-se dela dumnealui postelnic Costache Suțu zapisul vânzării, adiverit și de către marea Logofeție a Dreptății, dvornicul pă de o parte i-au prenumărat între birnicii țigani aistatului, iar pe de alta trim ite și toată dela cu nr. 26 Ia secția Depertamentului, potrivit cu articolul 14 al acestui proiect, de a cărui priimire cu plecăciune este rugatinstit Depertamentul a binevoi să întoarcă Dvomiciei răspuns. Conform unui act redactat de *Vornicia Temnițelor*, funcționarul vorniciei întâmpină dificultăți cu romii mănăstirii Cozia, aflați prin județul Olt, în plasa Vedea. Pentru a scăpa de robie nouă sălaşe de romi fug în Serbia, fiind ajutați de țărani români din Batoți și Ostrovul Carbovii, județul Mehedinți. Doi dintre sătenii ce au ajutat nouă familii de romi să fugă în Serbia sunt judecați, însă și aceștia reușesc să fugă la sud de Dunăre. În raportul autorităților acestea susțin că *Am dovedit că trecerea lor au fost mijlocită prin un Petru locuitorul ot satul Batoți și popa Stancului din Ostrovul Carbovii și Gheorghe David și Costandin sin Lapedat Foltea tot de acolo. Căci țiganii în număr de nouă sălaşe, aflându-se tăbărâți în prajma satului Batoți s-au înțeles cu acei locuitori ca să mijlocească trecerea lor în Serbia și aceștia neavând mijloc să vorbească cu cei de dincolo s-au dus în Ostrovul Carbovii și au vorbit cu mai sus pomenitul popa și ceilalți doi. Și satul Ostrovul Carbovii, fiind în dreptul satului Carbova în Serbia, despărțit numai jumătate de Dunăre și acum fiind apa scăzută sânt așa de aproape încât pot vorbi unii cu alții prin grai din margine în margine și se pot înțelege și așa aceștia din Ostrov vorbind cu alții din Carbova acesta zice că ar fi mers la orașul Cladova de au spus căpitanului sârb de acolo. Tot în Muntenia cincizeci și trei de familii de robi cărămidari ai statului se plâng mitropolitului deoarece, în pragul iernii, au fost mutați de pe moșia Gherghița a Mitropoliei, pe o moșie a clucerului Iordache Roset. Romii susțin în jalbă că fără bunurile lor, fără posibilitatea de a-și exercita meșteșugurile tradiționale, rămân fără mâncare și fără posibilitatea de a putea plăti taxele, cerând permisiunea reveniri la locuințele lor. Romii mănăstirii Cozia înaintează o plângere în care susțin că s-au comis abuzuri la colectarea taxelor, astfel că suma achitată a fost mult mai mare decât era necesar, autoritățile demarând o anchetă pentru clarificarea situației.**

- Domnitorul moldovean Mihail Sturdza poruncește hatmanului Emanoil Manu, nazârul robilor ocârmuirii, să mărească taxele cu șase lei pentru fiecare rob al statului, pe următorii trei ani, impozitele pe anul 1836 fiind adunate și expediate vistieriei în două rate. Tot în Moldova, Divanul Țării de Sus aprobă cererea postelnicului Alexandru Mavrocordat de a vinde la licitație nu mai puțin de 150 de sălașe de robi romi de la moșia Storești, din ținutul Botoșani, acesta dovedind cu acte că robii sunt moștenire de familie.

1837 • În Țara Românească, conform unei recenzii, trăiau 8.288 de romi ai statului, 23.589 de romi mănăstirești și 33.746 de romi boierești. În catagrafia romilor statului, efectuată în același an de *Vornicia Temnițelor*, figurau 5.672 de familii. De remarcat faptul că populația țării în 1831 a fost estimată la 1.920.590 de persoane. Oricum catagrafia din 1838 a înregistrat și naționalitatea indivizilor, astfel că pentru cercetătorii acestor aspecte demografice, proporția romilor, cu 17.400 de familii înregistrate, ar fi fost de 4,5% din total, iar la o populație de 1.320.590 de locuitori un număr de 66.220 de indivizi erau romi. Numărul total al romilor se apropie de cel dat de statistica întocmită în 1837, respectiv de 65.623 de romi, fiind greu de explicat diferența majoră dintre populația Munteniei din 1831 și cea din 1838.

- Mihail Kogălniceanu, a publicat la Berlin lucrarea *Esquisse sur l'histoire, les moeurs et la langue des Cigains, connus en France sous le nom des Bohemiens*, semnându-se Michel de Kogalnitchan. Printre altele, autorul considera că romii își meritau libertatea susținând că romi vătrași erau mai civilizați ca țărani români. Studiul a fost publicat în franceză în 1837 și în germană în 1840, în anul 1900 apărând la Iași în româna, sub titlul *Schiță despre țigani*, în traducerea lui Gh. Ghibanescu. În analiza gramaticii limbii romani, Kogălniceanu s-a inspirat din lucrarea lui R.S. Graffunder, apărută cu doi ani mai devreme, iar cuvintele din secțiunea de vocabular francez-romau fost preluate din lucrările lui H.M.G. Grellmann. De asemenea autorul, cu ajutorul surorii sale, a verificat, prin corespondență, o serie de cuvinte românești moldoveni. De altfel *Schiță despre țigani* cuprinde 806 cuvinte românești în secțiunea *Glosar Țigănesc-Românesc*, ediția princeps cuprinzând doar 700 de astfel de termeni. Mihail Kogălniceanu estima numărul romilor la 200.000 de indivizi în Moldova și Valahia, tot atâția în imperiul Otoman, 100.000 de romi în Ungaria, 40.000 de romi în Spania, în spațiul german, în Franța sau peninsula italică. În Anglia și Rusia trăiau, conform cărturarului, 10.000 de romi, numărul total al romilor fiind estimat la 600.000 de indivizi.

- În Valahia un scriitor german, care s-a semnat Ermitul din Gauting, s-a referit la drama unei tinere roabe ce nu vroia să fie vândută unui boier, impresionat, se pare, de frumusețea ei. Germanul nostru a oferit boierului 50 de galbeni pentru eliberarea fetei, care a declinat oferta. Cronicarul Ermitul din Gauting, referindu-se la torturile aplicate romilor de către boierii din Muntenia, susține că multora stăpânii le-ar fi tăiat chiar și mâinile pentru ai pedepsi. Călătorii străini au remarcat situația grea a romilor, contele d'Antraigues călător la finele secolului al XVIII-lea prin Țările Române menționând că "*boierii sunt stăpânii lor cei mai absoluți. După plac, îi vând și-iucid că pe niște vite. Copiii lor se nasc robi fără deosebire de sex". Un alt străin, respectiv Jean Louis Parrant se întreabă după un periplu prin Moldova: "Ce se poate spune despre aceste numeroase turme (căci nu pot fi numite altfel) de ființe încă și mai nenorocite, care sunt numite țigani și care, pierdute pentru umanitate, sunt puse pe aceeași treaptă cu vitele de povară și adeseori tratate mai rău decât ele de către stăpâni barbari a căror odioasă și așa-zis proprietate sunt?"*

- În Rusia un număr de 27 de familii de romi din gubernia Stavropol au fost scutite de serviciul militar pentru 5 ani, în condițiile în care fuseseră deja scutiți de armată în anul 1832, în momentul desemnării lor în regimentele cazace locale.

- În Muntenia, Ocârmuirea județului Argeș ordonă realizarea unei situații a romilor mănăstiri Cozia plători de bir la vătășii. De asemenea trei familii de robi reprezintă obiectul unei tranzacții comerciale derulate între banul Grigore Băleanu și cojocarul Stavrache Iacob. O

altă tranzacție comercială face ca logofătul Alexandru Filipescu să solicite domnitorului Alexandru Dimitrie Ghica acordarea girului armașului Vasilache Melinescu pentru a stăpâni și copiii celor 15 romi cumpărați de la hatmanul Ioan Vlădăescu, deoarece din eroare inițial întărirea domnească a fost acordată doar asupra stăpânirii celor cei 15 robi: *strigându-să la mezat după orânduială cu prețul cel din urmă de lei patru mii una sută cincizeci toptan, pe care s-au mulțumit dumnealui numitul vânzător s-au haraciladisit, rămâind asupra dumnealui veiarmaș Vasilache Melinescu, carele au numărat toți banii prețului pă temeiuil căriia alegeri acest departament prin raport de la 11 noiembrie supt no. 1 3.498 au supusmezatul acestor cincisprezece suflete țigani lăieți la luminat întărirea Mării Voastre, la care s-au și dat luminată întărire de la 18 noiembrie leatul încetat, cu no.738, acum pomenita judecătoria prin al doi lea alegerea sa cu no. 86 înștiințează Logofeții că prin cea dintâi alegere de supt no. 81 nu s-au vorbit într-însa și deprăsila a cincisprezece suflete țigani ce i-au cumpărat de la mezat numitul armaș printr-acelel trăbunale de la dumnealui hatmanul Vlădăescul și fi încă în toate celelalte hârtii ale aceluia tribunal, slobozite către acest departament precum și haraci la dizma s-au făcut nu numai pentru acele cincisprezece suflete, dar și pentru prăsila lor, precum și pitacul mezatuluii condica unde s-au iscălit amândooă părțile de mulțumire dovedește, cerând a să da luminată întărire de stăpânire și pentru prăsila acelor cincisprezece suflete țigani, care pitac al mezatului și condica aducându-să la cașilariia acestui departament, s-au văzut coprinzătoare și pentru prăsila, pă temeiuil cei de-al doi lea alegeri departamentul cu plecăciune supune la luminată întărirea Mării Voastre spre pacinica stăpânire a cumpărătorului pentru prăsi la acelor cincisprezece suflete țigani. Tot în acest an, autoritățile din Pitești semnaleză găsirea unui rob al mănăstirii Mărgineni în casa cizmarului Anghel, făptașul reușind însă să se sustragă arestării.*

- În Moldova, visteria statului hotărăște direcționarea dajdiei tinerilor robi căsătoriți pentru acoperirea minusurilor din veniturile capitației, disfuncționalități determinate de îmbolnăvirea sau moartea unora dintre robi, aceeași instituție oferind Nazăriei instrucțiuni pentru strângerea capitației de la romi statului pe trimestrul al treilea al anului.

- Scriitorul britanic George Borrow traduce în romani Evanghelia Sfântului Luca.

1838 • În Valahia, colonelul Herăscu, șef al *Vorniciei Temnițelor* a luat o serie de măsuri în vederea sedentarizării romilor. Comisul Manolache Crețulescu vinde boierului Costandin Braboveanu 298 de robi țigani de laie, contra sumei de 2.682 galbeni. *Printr-acest înscris al mieu să face știut că prin bună învoire și tocmeală am vândut dumnealui chir Costandin Braboveanul 298, adică dooă sute nooăzeci și opt, suflete de țigani de laie, ce-i am ai mei ohavnici, însă fieșcare suflet câte nooă galbeni împărătești, care să adună, peste tot galbeni 2682, adică doă mii șase suteoptzeci și doi galbeni. Deci, fiindcă toți acești țigani vânduți i-am teslimalisit dumnealui după cum să coprind în osebită catagrafiie ce i-am dat supt iscălitura mea, cu numele și polecra fieșcăruia, precum și bani[i] prețului lor i-am priimit toți, pe deplin, de la dumnealui, să aibă a-i stăpâni neștrămutat, neam dă neam, fiind vânzare statornică, cu bunăvoință. Iar întâmplându-să a să ivi vreo pretenție din partea cuiva pentru vreunul din suma acestor țigani vânduți, mă îndatorez a fi eu răspunzător către dumnealui. Și spre a să urma întocmai, am rugat și pe cinstita Mare Logofeție a Dreptății de au adevărit acest contract.* Ulterior încă un grup de zece romi devin subiect de tranzacție comercială între cei doi.

- În Moldova *Nazăria robilor ocârmuirii* poruncește suplimentarea numărului de 80 de salahori, romi lingurari ai statului, care lucrează cu plată la via domnească de la Socola, cu încă 20 de persoane. La scurt timp Miron Antoh, ocolașul de Cărligătura, raportează îndeplinirea poruncii Nazăriei. Un alt document se referă la faptul că aceiași instituție ordonă bulibașei Toader Ursu să recupereze banii cheltuiți cu angajarea unui salahor din afara cetii sale, care la substituit pe robul Constantin Anton, ce a refuzat să lucreze la Socola. Vedem că

autoritatea bulibașilor era în declin în condițiile în care un alt bulibașă, respectiv Toader Buzdugan, se plânde autorităților că Măriuca lui Toader Leaotă era măritată când s-a căsătorit cu el, fiind înșelat. Bulibașa pretinde fie despăgubiri materiale constând în recuperarea banii cheltuiți cu nuntă, fie nevasta. Un an mai târziu același Buzdugan cere Nazăriei dreptate în privința despăgubirilor la care primul soț al nevestei sale are pretenția pentru timpul cât femeia a stat la el.

- Un alt *rege al țiganilor*, pe nume John Nicholl Thom, alias Courtenay, este atestat în Marea Britanie, fiind suficient de carismatic pentru a provoca discuții despre el în Camera Comunelor, care a numit un comitet restrâns în acest an, *a anchetat toate circumstanțele legate de externarea lui John Nicholl Thom, alias Courtenay, din Azilul din Kent. (inquire into all the circumstances connected with the discharge of John Nicholl Thom, alias Courtenay, from the Kent Lunatic Asylum)*. Audierile comitetului au durat peste trei zile.

1839 • În Moldova, comisarul Leonte Răutu, în programul Conjurației confederative, susținea necesitatea eliberării romilor, a transformării acestora în *români noi* și a sedentarizării acestora. În Valahia, conform unei noi catagrafii, romii erau în mare parte sedentari.

- În Muntenia, un grup de romi ursari moldoveni din ceata lui Ion Brașoveanu sunt depistați de către autorități rătăcind, fără un motiv anume, prin ținutul ocolului Cârlișu, autoritățile luând măsurile aferente. Pe de altă parte din documentele epocii rezulta că la hanul din satul Dragomirești, plasa Dâmbovița, romii zavrăgii ai clucerului Răducanu Cornescu s-au luat la bătaie cu cârciumarul ajutat de sătenii, căprarii și dorobanții subocârmuirii. *Cinstitului Departament din Lăuntru Ocârmuirea județului Dâmbovița Supt ocârmuitoru plășii Dâmboviții dintr-acest județ prin raport cu no. 54 supune la cunoștința ocârmuirii că în satu Dragomirești dintr-acea plasă, [pe] moșia bi[v] clucer Răducanu Cornescul, încă din vara trecută sunt așezați peste 50 de familii țigani zavrăgii, din carei unii la 18 ale următoarei, la 11 ceasuri din zi, mergând la hanul moșii din drumul cel mare, au cerut la cârciumar să le dea vin să bea. Și după ce le-au dat până în 12 ocă, apucându-i să le plătească, au plătit numaiocă zece, iar pentru doă ocă nevrând a le plăti, au început să bată pe cârciumar cu o piatră pă spate și cu pumnul în cap, cum și pă cârciumăreasă. Strejari[i], aflându-să cu apropiere dă han și văzând că bate pă cârciumar țigani, au alergat la supt ocârmuire de au dat în cunoștință, de unde fără zăbavă s-au trimis doi căprari și doi dorobanți ca să aducă pe acei zurbagii a-și da cuvântul, carii nu numai că nu s-au supus a merge, ci lăsând pă cârciumar din bătaie, au pus mâinile pă parii gardului ca să dea în pomeniții slujbași i patru săteni ce merseseră după dorobanți; și sperându-să și aceia dă împotrivirea acelor țigani s-au întors înapoi la supt cânnuire; adăogând supt ocârmuitorul că acum, cu apropierea primăverii, urmând după poruncile ocârmuirii ce-i sunt date, unii ca aceștia să fie dați pă chezășii cu totu, nu cunoaște ce urmare să facă.* Un an mai târziu Departamentul din Lăuntru ordonă Vorniciei Temnițelor să efectueze cercetări asupra scandalului de la han, solicitându-se și trimiterea unui funcționar la fața locului pentru a cerceta cazul, cea ce s-a și întâmplat. Vornicia Temnițelor înștiințează la scurt timp Departamentul din Lăuntru că cercetarea făcută în satul Dragomirești s-a încheiat, aducându-se la cunoștință ministerului și măsurile luate împotriva zurbagiilor.

- Olandezul F.R. Spengler a publicat *Dissertatio historico-juridico de Cinganis sive Zigeunis*, lucrare în care cercetătorul îl invoca pe Mihail Kogălniceanu ca pe una din vocile importante ale romologiei.

- În Anglia în urma unei legi a poliției districtuale se vor derula ample campanii antirome, ca rezultat al unor acuzații de furt, violențe și diferite alte fărădelegi. Romii au fost alungați din districtele Dorset, Norfolk precum și din alte ținuturi. Acțiunile de acest tip se vor aplica și după 1856, perioadă în care a fost promulgată o nouă asemenea lege antiromă.

- În Rusia a fost promulgat un nou decret, care îi obliga pe nomazii fără domiciliu fix să se înregistreze ca țărani ai statului, până la finele anului 1840. Romii din imperiul țarist au trecut

sub jurisdicția Ministerului Afacerilor Statului, care avea drept obiectiv modificarea situația acestora. Pe de altă parte autoritățile țariste au hotărât înrolarea în unitățile militare cazace a 1.538 de romi de ambele sexe, din Faraonovka și Kair, ca și în jur de 1.600 de romi nomazi din Basarabia. Cele două localități cu populație romă devin *stanitsas*, adică sate cu populație cazacă.

- În acest an în Basarabia au fost recenzate 1.135 de familii de romi care aparțineau țarului. O altă conscripție, din 1858, a consemnat 5.615 de robi ai statului, respectiv 5.459 de robi boierești, dintre care 2.978 erau robi de curte și 2.481 erau nomazi. Dezrobirea romilor boierești s-a realizat în 1861, printr-o lege care printre altele acorda libertate personală țăranilor din imperiu. După sedentarizare numărul romilor basarabeni a scăzut mult, se pare datorită românizării celor sedentarizați și a migrării nomazilor înspre Ucraina și Rusia, astfel că în 1897, conform unei statistici țariste, în Basarabia mai erau 8.636 de romi, ce dețineau un procent de 0,5% din totalul populației provinciei.

- În principate este abrogată interdicția de căsătorie a persoanelor aflate în robie cu români sau românce, iar în anul 1844 se interzice desfacerea cununiei dintre un rob și o persoană liberă, cel aflat în robie obținându-și libertatea. Fostul rob sau roabă trebuia să achite fostului proprietar contravaloare propriei răscumpărări, fiind împrumut din fondul veniturilor bisericesti dacă nu avea suma necesară. Copiii persoanelor libere, căsătorite cu roabe sau robi, se nășteau liberi.

- Felix Colson, secretar al consulului Franței în 1839, autor al lucrării *De l'État présent et de l'avenir des Principautés de Moldavie et de Valachie ; Suivi des traités de la Turquie avec les puissances européennes*, publicate la Paris susținea în studiul său că, *deși se întâmplă frecvent, nici un boier nu a fost judecat pentru omorârea unui țigan aflat în posesia sa*. Numărul romilor din Moldova era estimat de către diplomatul francez la circa 120.000 de romi particulari și 3.851 de romi ai statului, iar în Valahia la 5.582 de romi ai statului și circa 18.000 de familii de romi particulari, astfel că numărul romilor din principate era estimat de către Colson ca fiind de circa 140.000 în Moldova și 120.000 în Valahia. Francezul susținea de asemenea necesitatea eliberării romilor, însoțită de compensații în valoare de 10-12 galbeni acordate proprietarului, idee aplicată peste 16 ani de către autorități. În ceea ce privește abuzurile asupra romilor semnalate de către Felix Colson și percepția negativă a acestora trebuie menționat faptul că un călător englez de la începutul secolului al XIX-lea spunea că *țiganii alcătuiesc o parte atât de însemnată a comunității, ei sunt priviți cu cel mai mare dispreț de ceilalți locuitori, care, într-adevăr, se poartă cu ei puțin mai bine decât cu animalele*.

1840 • În principatul Valahiei, *Departamentul Logofetei Trebilor Bisericești și Instrucției Publice* emite o notă către mănăstirea Sfântul Spiridon Vechi prin care stabilește dajdia romilor mănăstirii. Aceeași instituție, în speță *Departamentul Trebilor din Lăuntru*, este solicitată de către autoritățile din Romani care cer indicații în legătură cu valabilitatea căsătoriei unui rob mănăstiresc cu o "rumâncă" desigur femeie liberă, precum și a modificărilor survenite în noul statut juridic al romului. Tot în Muntenia stabilirea unui grup de romi ai mănăstirii Tismana în satul Balș, care nu aparținea mănăstirii, precum și o situație concretă care implica stabilirea unui rob al statului, Scarlat Radu, determină *Vornicia Temnițelor* să solicite *Departamentului din Lăuntru* instrucțiuni cu privire la poziția față de statornicirea robilor mănăstirești și ai statului în diferite părți ale țării. Un alt grup de romi mănăstirești, aflați cu contract pe moșia din Greci a unui boier din județul Olt, părăsesc moșia, nerespectându-și obligațiile contractuale. Proprietarul cere autorităților aducerea fugarilor înapoi. O situație similară de părăsire a moșiei de către o ceată de romi este semnalată și în județul Brăila, unde autoritățile caută 49 de familii de robi fugite de pe moșia Piscul Negri a maiorului Costache Filipescu. O problemă destul de sensibilă în epocă o reprezenta strămutarea. Astfel într-un raport înaintat domnitorului Alexandru Dimitrie Ghica

se cere clarificarea situației unui grup de 70 de familii de robi ai mănăstirii Govora, romi strămutați de pe moșia Costăndoiu a slugeresei Maria Borăneasca, pe una dintre moșiile logofătului Costandin Bălăceanu, în condițiile în care romii locuiau de mai mulți ani pe moșia slugeresei, care a cerut oficial ca ceata să revină pe moșia sa, în document specificându-se că *un număr de șaptezeci de familii de robi ai mănăstirii Govora ce au fost hălăduitori pe moșia Costăndoiu a slugeresei Maria Borăneasca din sud Slam Râmnic și cu prilejul statomicirii robilor mănăstirești s-au ridicat și aceștia și s-au statornicit pe moșia dumnealui logofătului Costandin Bălăceanu, făcând întrebare ci[nstitei] Vomicii a Temniților, ca să arate dacă cu adevărat acești oameni au fost mai dinainte de ani statomiciți cu casă și împrejmuiți pe moșia jăluitoarei, au primit acum răspuns supt no. 797 din a careia coprire se dă înțelegere că într-adevăr pomeniții oameni deși locuiesc pe moșia particulară, dar se află statomiciți acolo de câțiva ani și că sunt locuitori.*

- În Moldova, un grup de romi lingurari, fugiți de pe moșia Deleni a vistiemicului Iorgu Ghica, ascunși printre romii statului, sunt readuși la vatră de către autoritățile ocolului din Cârlișura: *Dintre robii lingurari ai dumnealui boierului vezi tiernicului Iorgu Ghica, pribegiți 5 sălași cu 18 suflete, s-au luat încredințare cum că ar fi oploșiți între lingurarii ocolului dimitale la ceata dumnealui Dimitraș Chică. Așadar alăturat pe lângă aceasta, trimițându-se dimitale isvod însemnător de numele și numărul fugiților, să poroncește ca îndată să-i ridici și să-i încredințezi în primire vechilu lui dumnealui boierului de la moși ile Delenii, de la cari cu o cfitanție să o pristavlisești și curat Nazâriei. Însă la rădicarea numiților robi vei fi cu loare aminte, ca să nu se dosească vreunul, căci însuși vei fi răspunzător.* Tot la Cârlișura ocolașul Miron Antohi este acuzat în acesta an de către un grup de romi ai statului de abuzuri respectiv "asuprire și jefuire", ocolașul susținând că ar fi fost tâlhărit de un grup de romi conduși de bulibașa Sava Tricolici cu cetașii lui. Ca urmare autoritățile s-au deplasat la fața locului pentru cercetarea faptelor.

- În acest an ardeleanul Ion Codru Drăgușanu, aflat în București, într-o scrisoare adresată unui prieten, face referire la soarta *bieților țigani*, robi pe moșiile boierești care erau în opinia ardeleanului *monstruoase de mari*, amintind și privilegiile sexuale ale boierilor munteni asupra roabelor rome: *Țigani sclavi sunt mai ales servitori în casă și în curte. Singura certitudine de a se putea vinde ca simple animale îi face destul de nenorociți. Asupra acestora exercitează boierii toate drepturile feudale, cu nume și fără nume, precum „ius primae noctis” sau „droit de cuissage”.*

1841 • Hannah Lakey, considerată *Regina țiganilor*, s-a căsătorit cu Silas Lakey, cu care a avut, se pare, cinci copii. Hannah a murit în 1903 vârsta de 84 ani, și a fost îngropată la Furzey Lodge, Boldre, Hampshire. Într-un ziar local se menționa la necrologul dedicat reginei că *Doamna Lakey, care a fost cunoscută în New Forest ca "Regina țiganilor," a murit cu câteva zile în urmă. Ea a fost din Andover, numele ei de fată fiind Benson, și s-a căsătorit în urmă cu peste 60 de ani. O perioadă de timp, ea și soțul ei, G. Lakey, au trăit în pădure, călătorind prin în diferite părți, dar în ultimii ani a decedat a ocupat o căsuță lângă Beaulieu, unde și-a dat ultima suflare la vârsta de optzeci și patru de ani. În mormântarea a avut loc la East Boldre Churchyard.* Sursa din care a fost preluată informația specifică faptul că numele reginei de fată a fost Benson și că soțul ei a fost S. Lakey și nu G. Lakey. Oricum soțul ei Lakey a murit mult mai devreme, în 1871.

- În Anglia și Țara Galilor au fost recenzați de către autorități un număr de 7.659 de romi.
- În Țara Românească, boierul Dimitrie Filipescu redactează un memoriu în care susține necesitatea desființării robiei. În ciuda lăudabilei inițiative viața în robie a romilor continuă, fiind surprinsă ca atare de documentele epocii. Astfel autoritățile semnaleză repatrierea a trei familii de robi ai statului, refugiate de teama holerei în Moldova. Aceleași autorități valahe nu reușesc să-l împiedice însă pe robul Culia Barnaz cu nevasta lui să fugă peste Dunăre, în căutarea libertății. Cu romi fugari au de-a face și funcționarii statului din județului Saac care primesc ordin de a-i prinde și a-i aduce

pe moșia Găgeni pe robii fugari ai mănăstirii Cozia. În acte oficiale sunt consemnate întoarcerea pe moșia Domnești a trei familii strămutate de romi și statornicirea a alte nouă sălașe de romi mănăstirești pe moșia Logrești.

- În Moldova, Emile Kohly de Guggsberg susține într-un memoriu că *robia prezintă cea mai mare rușine pentru țară, pata cea mai neagră în fața străinilor*, considerând că românii nu pot deveni o națiune civilizată în condițiile în care în ziare existau anunțuri în care se spunea *de vândut o țigancă tânără*. Pe de altă parte aflăm din documentele vremii că romilor din cetele bulibașilor Botomei Abeza și Ion Bosna le-au fost furați cinci cai de către privighetorul ocolului Tutova. Într-un alt scenariu, Miron Antohi, ocolașul de Cârligătura, acuzat de romii lingurari ai bulibașilor Vasile Gorgos și Vasile Țible de abuzuri în serviciu, este găsit nevinovat, astfel că ocolașul va colecta taxele în continuare, relațiile dintre acesta și lingurari fiind supervizate de către un funcționar al Visteriei.

- Tot în Moldova un număr de 120 de robi ai ocârmuirii, dintre cei 130 trimiși de ocolașul de Tecuci, ajung la Galați în calitate de salahori în construcții la carantina din urbe: *Una sută dauzăci salahori dintrii robii cârmuirii, din nomerul una sută triizăciînsămnați prin raportu dumisale ocolașu lui di Tecuciu însămnat din 30 maiu cuno. 24, priimindu-să și dându-să în lucrarea carantini noă pi temeiu adiverinții îngrijitoriului acei clădiri, din 5 iunii să dă aceasta din partea pârcălăbii teslimarisătoriului însemnaților salahori*. Tot aici sunt așteptate alte cete de salahori, romi robi ai statului, Nazâria care a expediat pentru lucrări 260 de lingurari, trimițând și robi ursari. Carențele organizatorice fac ca salahorii trimiși să fie lăsați să plece, fiind așteptate alte cete de romi. Deplasările de salahori era o bună afacere cu statul, intereseleșii banii puși în joc fiind mari. Astfel cămătarul evreu Avram este cercetat în vederea despăgubirii pentru pierderea banilor dați cu dobândă, necesari la plata salahorilor tocmiți în locul unor romi lingurari. Pe de altă parte sunt semnalate în documentele oficiale și defecțiuni în interiorul comunităților, astfel că bulibașa Dorhan este reclamat Nazâriei pentru abuzuri de către romii din ceata sa, care cer schimbarea din funcție a bulibașei acuzate, precum și despăgubiri acordate celor nedreptățiți de Dorhan: *Către cinstita Nazârie a robilor ocârmuirii Noi, cetașii din ceata bulubașii Dorhan din ocol[ul] Vorniciei Plecată jalbă Cu tânguire jăluim milostivirii cinstitii Nazâriei pentru mulți jafuri ci am pătimit și pătimim dispre bulubași Dorhan asupra căroro robi s-au mi lostivit cinstita Nazârie poroncind numitului bulubaș ca piste pontul Gălații să nu îndrăznească a ni luoa mai mult. Iar numitul fără drept ni-au luoat cu asuprire din 18 lei ci era hotărât, ni-au luoat câti 20 lei, lucru cu totul înpotriva dreptății. Apoi, unul din noi, anumi Apostol Mititelul, fiind alcătuit scutelnic a[l] numitului bulubaș, ca să fiu apărat de beilicuri, numai ca să-i lucrez 30 prăj ini păpușoi, prășiți, cu ... [cuvânt indescifrabi l] lăgata și pusă în coșar cu a me cheltuială și mâncare. Iar numitul nu s-au ținut di această alcătuire și m-au orânduic ca să fac săptămâna și mi-am tocmit om în locul meu și nu mi-au priimit omul, cerând să-i dau un sorocovăț și-l va priimi. Și nevrând a-i da sorocovățul, mi-au luoat femeia la săptămână, lăsându-mi copiii mici acasă, fără să aibă cine să-i cauti. Și purtându-mi soția me pi drumuri și prin . . . [cuvânt indescifrabil] 5 zile, fără să o aducă în lucrul. Asămene asămene [cuvânt repetat] au mai luoat și soți ia lui Ghiorghe Gorgos la beilicu // toa[m]nii, că am fost însurățal mi-au luoat o garboavă care, după dreptati nu să cuvini, ci numai o săptămână am fost păsuic și apoi iarăși m-au pus împreună cu altul, plătind amândoi un cap. Și num itul bulubaș priimește birul di la mini, iar di la cilălalt îi puni în punga sa. Diosăbit că au mai luoat pol sorocovăț, de ni ; -au priimit nevasta la beilic, rămâindu-mi copilu mic de țiiță, care, fiind fără căutare, acum stă să moară. Dar și pă mini m-au osândit și cu cumplită bătaie, netiind!-i îndestul cu câti mi-au făcut. Pentru care, cu ferbinți lăcrămi rugăm pe cinstita Nazâriei să binivoiască să nisă ei în [cuvânt indescifrabil] tânguitoare jalba noastră, să ni dispăgubască di dreptul nostru, ce ni s-au luoat mai mult. Și, al doile, să să dipărtezi pă numitul bulubaș din sluj bă, pă care mai mult nu-l putem suferi, aducând în știința cinstitei Nazâriei să ni să*

orânduiască pi alt bulubaș, pi care să va socoti. Care aștiptăm milostiva hotărâre. La milostivire, pref[a]plecați: Eu, Apostol Mititelu Eu, Gheorghe Gorgos Eu, Dumitru Drăgulin Eu, Ioan Dălachi Eu, Costantin Mititelu Eu, Petre a Ștefanii Eu, Miron Dălachi Și cu toți cetașii noștri. [Rezoluție:] La dumnealor vornici, ca numaidecâ[t] să triimită la Nazârie pe pârât fără întârziere.

- În Transilvania Dieta provinciei a abordat timp de trei ani rezolvarea problematici romilor, reluând măsurile propuse de raportul din 1794. De altfel în deceniul șase al secolului al XIX-lea au fost luate o serie de măsuri împotriva romilor nomazi, inspirate din politicile Mariei Tereza și ale lui Iosif al II-lea față de romi.

- În Marea Britanie, la inițiativa pastorului scoțian John Baird, un număr de 49 de copii romi au fost integrați în acesta an în școli. Același Baird se pare că a încercat să convingă numeroase familii nomade să renunțe din a călători prin țară, să-și găsească o casă și să se sedentarizeze, în 1842 mărturisind însă în scris că sedentarizarea unora dintre aceștia *a fost un eșec. Multe familii au încercat, dar s-au întors la pribegia lor.* În 1846, cu toate că suportul financiar al celor care, de la Edinburgh, îi finanțau proiectele s-a micșorat considerabil, Baird a reușit să deschidă o nouă școală în Scoția. Înspre 1861, anul decesului lui John Baird, se sesizează o creștere semnificativă a numărului familiilor de romi sedentarizate, proprietare a unei case, familii care frecventau biserica, copiii acestora participând la activități bisericești de tipul "Școli Duminicale".

- În Norvegia a fost înființată o *Comisie de Anchetă*, special pentru populația nomadă.

1842 • Domnitorul Moldovei, Mihail Sturdza, emancipează robii statului, însă cu toate acestea, în Țara Românească și Moldova proprietatea privată asupra romilor robi era legală. Tot în Moldova, Iordachi Costachi, proprietarul moșiei Hudeștii Mari, cere Nazâriei să intervină pentru a-și recupera banii pierduți, în condițiile în care din cele 69 de familii de lingurari cu care a încheiat contract de muncă și statornicire pe moșia sa doar 30 au respectat înțelegerea, restul sălașelor nevenind să se așeze pe moșie, după ce romii au fost plătiți în avans. Cert este că relațiile dintre autorități și romi se remarcă prin diversitate. Astfel în anul în curs sunt scutiți de impozite datorate statului 29 de familii de robi lingurari ai statului, în urma încheierii unui contract pentru statornicirea lor pe moșia Pârtești, a boierului Suțu și 18 robi lingurari ai statului, statorniciți pe moșia Șândreni a spătarului Iordachi Ganes. O altă ceată de romi, de asemenea lingurari ai statului, cer și ei Nazâriei să parafazeze înțelegerea cu boierul Iorgu Sturza, prin care grupul să rămână așezat pe moșia Rădeni a lui Sturza.

- În Valahia, prințesa Elisaveta Suțu dăruie ginerelei său Gheorghe Florescu trei romi, o practică a daniei comună în epocă. Tot în Muntenia proprietarul de robi Ioan Băcleșanu o informează într-o scrisoare pe boieroaica Elena Glogoveanca că livrează prin fata romă Maria pânze țesute de roabele rome așteptând și alte comenzi: *Cinstită și stăpânească scriisoarea dumneavoastră din 6 ale curgătoarei, am priimit-o și pentru cele ce mi să poruncesc le voi urma întocmai. Mariia, fata dețigan, plecat să triimite cu aceasta într-adins precum asemenea și to[a]tepânzăturile, atât cele suptiri, cât și cele de gro[a]să iarăși să triimiseră în numărul trâmbelor ce mai gios să însemnează. Coconiță, dumneavoastră îm [i] porunciți ca bumbacu triimis să să răsucescă, apoi țigăncile mi-au zis că dacă odată urzeala este de tors, băteala de bumbac nu urmează a fi răsucită. Apoi dumneavoastră cum veți socoti că este bine, așa mi să va porunci de urmare. Și sânt al dumneavoastră plecată supusă slugă, Ioan Băcleșanu.* Desigur că nu toți romii valahi erau mulțumiți de statutul și de starea lor sau de stăpân, astfel că în acest an un grup de robi ai statului, fug inițial pe moșia prahoveană Cocorăști, de unde descind în Moldova. Autoritățile moldovene sunt contactate pentru prinderea și extrădarea romilor fugari.

- În Marea Britanie, romul John Robert Lewis, soțul nepoatei celebrului *rege al țiganilor* Avram Wood, a câștigat premii la concursuri muzicale în 1842, 1848 și 1850. Un alt descendent a lui Wood, pe nume John Roberts, datorită calităților artistice poreclit "*Telynor*

Cymru", a susținut ca o încununare a ilustrei sale cariere, un spectacol în fața reginei Victoria, la Sala Palé în 24 august 1889. John Roberts a cântat la harpă cu nouă dintre descendenții lui.

1843 • În Muntenia domnitorului Gheorghe Bibescu (1843-1848) a fost emisă o lege prin care au fost eliberați robii domnești, respectiv o *Lege pentru desființarea dajnicilor de sub administrația Vorniciei Temnițelor și trecerea lor sub administrația ocârmuitorilor de județe*. Fondul de răscumpărare era de 47.600 de lei, circa 23.800 de lei provenind din zeciuiala achitată de romi ca taxă special pentru răscumpărare. Proprietarii romilor au primit o dispoziție din partea statului care îi obliga să supravegheze sedentarizarea romilor, fie pe moșia proprie, fie pe o altă moșie. Romii nomazi, după expirarea termenului limită fixat, erau sedentarizați pe domeniul statului. Lucrurile se schimbă radical pentru romii statului care plăteau impozite autorităților Vorniciei închisorilor, aceștia trecând sub autoritatea prefecților de district, o lege care îi emancipează și îi transferă în categoria țăranilor români, plătitori de impozite personale.

- În Moldova, *Nazăria robilor ocârmuirii* cere Vistieriei să intervină, pentru ca romii statului din subordinea ocolașului de Vaslui să își achite taxele.

- În Țara Românească, robii mănăstirii Mărgineni, aflați pe moșia Grădiște, se plâng egumenului mănăstirii de abuzurile arendașului Gheorghe Mavrodin, reclamat de romi și un an mai târziu: *Cu lacrimi fierbinți alergăm la mila sfinții voastre că noi vedem că ne-am dărăpănat pe totu din pricina dumnealui arendașu aceștii moșii, Grădiștea, unde neaflăm cu lăcuința, pentru că nu n-este îndestul că ne supără la toate, ci și pentru unpogonu de grâu, orzu sau ovăz, dupe ce ne îndatorează ca să le secerăm, să le șilegăm, ni să ține în seamă numai un sfanțih pentru acel pogonu și că nici uncăpătâiu nu mai avem ca și noi să ne mai căutăm de meșteșugu nostru cu care neeste hrana. Și apoi noi de unde să mai răspundem dajdia și alte cereri către stăpânire, când toată vara ne trecem numai în munca dumnealui? Pentru care cu ferbințeală să aduce la cunoștința sfinți[ei] voastre ca să vă milostiviți asupra copii lor noștri, căci vedem că nu mai putem căpăta n ici pâinea cea pentru toatezilele, precum zicem mai sus. Și rămâne aceasta la mila preasfinției voastre, cum Duhul Sfântu vă va îndrepta asupra-ne, rămâind supuși robi.Eu, Stan Brate, Eu, Necuiaiu Vechiu, Eu, Sandu Malacu, Eu, Stoica sin Iancu, Eu, Ion Zoița, Eu, Strica Nica Costandin sin Iorgu, Nițu Brate, Eu, Ion sin Crangă, Eu, Vlad Vechiu lăcuiitori din linia satului Gradiște, jeluitori, Eu, Niculaiu Gorlu, cu toți ceilanți lăcuiitori. Un alt grup de romi munteni, în număr de 25 de familii, lingurari ai statului, provoacă probleme autorităților, în condițiile în care nu au ajuns pe moșia Strâmba a banului Iancu Istrate, unde trebuiau să se stabilească încă din 1842, fiind dați în urmărire. Oricum statutul romilor reprezenta un subiect cu o largă dezbatere în epocă. O inițiativă cu impact în perioadă o are poetul Cezar Boliac, militant aboliționist, care publică în acest an poeziile *Fata de boier și fata de țigan și Țiganul vândut*. Cinci ani mai târziu redactează poezia *O țigancă cu pruncul său la statuia libertății*.*

- Ziarul *The Times* face referire la moartea lui John Lovell, numit și *regele țiganilor*, în vârstă de 80 ani, cunoscut tinichigiu, menționând că acesta a fost îngropat în Clerkenwell. În articol se mai specifică faptul că decedatul a avut o familie numeroasă, unul dintre fiii săi fiind executat la vârsta de 17 ani, la Old Bailey, pentru jafuri la drumul mare. De asemenea ziarul mai face referire la alte probleme de acest gen, avute de defunct alături de alți doi dintre fii săi, asociindu-l cu bandele Lees și Cooper, implicate în furtul de cai. Astfel *Lee, care era în acea perioadă numit și Regele țiganilor, a fost condamnat pentru furturi de cai*, fiind de asemenea un luptător foarte bun de *box țigănesc*. Pe de altă parte aflăm că Sylvester Boswell, o autoritate printre romii americani, susținea că familiile cele mai vechi și mai pure de romi din această țară erau în opinia lui *Lees, Lovells, Stanley, Cooper, Bucklands, Chilcotts și Boswells*, și a adăugat că romii din clanul Locks, numeroși în Gloucestershire, erau descendenți ai romilor din Țara Galilor.

- Învățatul francez Paul Bataillard începe seria publicării de articole a căror tematică o reprezintă romii, activitate care se va derula câteva decenii.

1844 • În Moldova au fost eliberați robii mănăstirești, prin legea dată *pentru regularizarea țiganilor mitropoliei, a episcopilor și mănăstirilor îndeobște*, romii domnești devenind în acest an oameni liberi, cu aceleași drepturi ca și românii. Pentru încurajarea sedentarizării erau scutiți de impozite un an de zile. În acest context Mihail Kogălniceanu a publicat la Iași, în ziarul *Propășirea*, un articol intitulat *Dezrobirea țiganilor*, elogiindu-l pe domnitorul Moldovei, Mihail Sturza. I.H. Rădulescu a publicat, la rândul său, *Jupân Ion* în care este vorba despre un rob rom care muncește ca să-și întrețină atât familia cât și doi copii de boier orfani de părinți. O altă scriere din același an despre romi robi aparține lui Vasile Alecsandri, respectiv *Istoria unui galbân*.

- Tot în Moldova, comisul Dimitrie Balica a eliberat patru dintre robi săi: *Secrariatul de Stat prin adres cu nr. 133 împărtășăști-vi în [cuvânt tăiat] copie de pe jaluba ce au dat cătră Sfatul Cârnuitoriu dum[nea] lui comis Dimitrie Balica. Pentru buna sa plecare de voie au fost îndemnat de au slobozit din robie [cuvânt tăiat] pe câțiva țigani robi a dumisale [rânduri tăiate] ce îi are lăcuind în acest prințipat Moldova, mijlocind a să face cuvenita punere la caii dupi așezământ. [cuvinte tăiate] // Fiindcă și la ținutul acele să află însămnăți în dosul aceștii, [rânduri tăiate] săscrii acelei isprăvnicii ca să cercetezi și, atându-i, să le facă cunoscut de aceasta șila vremea hotărâtă dă așezământ să va așaza cu daria în rânduiala celor alți lăcuitori moldoveni, îngijindu-se în isprăv[nicie] // ca să aibă priveghere a nu să supărăîntrucât de puțin pe numiții de cătră nimini, avându-se supt [a] ei ocrotire. [Notă:] Dorohoi - Maria fată lui Toader Negure în sat[ul] B ivolari, a casăi răposat hat[manului] Iordachi Ghica, măritată; Dorohoi - Tănasi sin Eftimi, cu meșteșug bucătar și veziteu, slujaște în Dorohoi lad[umnealui] Bernaschii; Niamț - Ioan sin Cârlan bucătar și scripcar, slujește în T[ârgu l] Piatra lad[umnea]lui pah[arnic] Merișăscu; Vaslui - Apost[ol] brat Tanasii, la sat Poeneștii dumi[sale] caminar Iordachi Strezăscu.* Pe de altă parte autoritățile statului moldovean sunt sesizate în cazul romilor mănăstirii Frumoasa, aflați pe moșia Fâstâci, care trebuie despăgubiți de către stat deoarece au plătit birul și pentru perioada dintre publicarea legii de emancipare a robilor mănăstirești din luna martie și sfârșitul anului în cauză

- În Norvegia, aflată între 1814-1905 într-o uniune personală cu Suedia, se pune pe tapet *problema Fanter*, un alt nume dat nomazilor în norvegiană, rezultând o nouă lege anti-romă, care prevedea o pedeapsă de doi ani de închisoare pentru practicarea nomadismului în grupuri mari.

- August Friederich Pott publică *Die Zigeunnen in Europa und Asia*, un studiu de istorie și de gramatică a limbii romani, de analiză comparativă a neamurilor de romi și un dicționar comparativ, bazându-se pe mai multe surse publicate.

1845 • În Muntenia a apărut în cotidianul *Luna*, editat la București, un anunț despre vânzarea cu preț de speculă a unui grup de 200 de romi robi: *Katar e čhave thaj e palalne le Serdarjeske Nicolae Nica andar Bukurești, isi bikinipnaske 200 ciganitiko familie. E murša si ekscelento roburja k-i bar, von si phuvjake roburja: bajaša, tiraxarja, bašavne thaj butjarne le vastesa. O bikinipe naj te ovel maj cera panže roburjendar jekhvar; anda kodo, o pokin si te ovel duj dukatura. Von si te oven gata p-o uzualo drom, thaj le pokinipnasa kodova savo kinel šaj te ovel e maj atento servisurendar.* Tot în Țara Românească, boierul Dănciulescu din Craiova îl informează scriptic pe cumnatul său, Ioniță Pavel din București de fuga robului rom Vălcănescu cu rugămintea expresă să îl expedieze *din stanție în stanție* până la Craiova, dacă îl prinde.

- În Moldova, un grup de 12 romi lingurari dezrobiți cer Epitropiei Generale Sfântul Spiridon din Iași acordarea permisiunii stabilirii la Buciumi, sat aflat pe moșiei Galbeni a mănăstirii Precista din Roman, astfel că *așa precum noi de o învechită vreme ne găsim cu lăcuința pe moșii Precistii din Roman, anumi Buciumii, nu mai puțin și acum am înnoit alcătuire cu dum[nea] lui posăsărul aciștii moșii a rămâne pentru totdiauna statorniciți pe aciastă moșii, di pi care a ne folos; cu pământul de hrană și a lucra zilile boerescului întocmai ca cielanți lăcu it.:>ri, potrivit așezământului. De aceasta, în privire pravilii publicarisită prin care am*

capătat dizrobire, ne rugăm pleacăinst[itei] epitropii ca să binevciască a înainti cuviinciosa lucrare a fi cunoscuți destatorniciți, cu lăcuința pe acistă moșii și npreună cu lăcuitorii pământeni, după care a ne folcsi și cu driturile hărăzite de ocârmuire și a fi deopotrivă pământeni. Un act de dezrobire, aparținând lui Ioan Uscatu și a familiei sale, este găsit la femeia romă Anastasia, autoritățile luând măsuri pentru înapoierea lui proprietarului de drept.

- În Statele Unite ale Americii debutează procesul de migrație al nomazilor irlandezi, *irish travellers, pavee* sau *tinker*, care în prezent trăiesc în număr mare, pe lângă Irlanda și Marea Britanie, și în Statele Unite ale Americii, unde numărul lor este estimat la circa 10.000 de indivizi. Practic romii americani se împart în grupuri, în funcție de regiunea sau statul în care viețuiesc, individualizându-se astfel grupul de romi din Ohio, cel din Georgia, din Texas, din Alabama sau Mississippi. O comunitate compactă și numeroasă de romi, de aproximativ 2.500 de suflete, se află în Murphy Village, în afara orașului North Augusta, Carolina de Sud. Alte comunități seminomade trăiesc lângă White Settlement, Texas, unde familiile de romi rămân în casele lor iarna, călătorind prin țară în timpul verii.

- În Norvegia, autoritățile au emis o legislație prin care a fost interzis atât practicarea nomadismului, cât și a meseriilor itinerante.

- În imperiul rus, la Kursk, s-a născut muzicianul rom Nikolai Shishkin (1845-1911), chitarist și cântăreț în corul rom Sokolovsky, pe care l-a condus după moartea lui Grigori Sokolov Shishkin. Compozitorul rom a fondat la sfârșitul secolului al XIX-lea o trupă de teatru cu actori de etnie romă, una dintre piesele sale fiind în limba romani. Un alt mare artist rom, născut de asemenea la Kursk, a fost Alexey Vasilevici Shishkin (?-1887) interpret și compozitor.

- În Marea Britanie s-a născut scriitoarea Eleanor Smith (1845-1914) militantă pentru drepturile romilor. Dintre lucrările acesteia amintim *Red Wagon, Tzigane, Caravan* și autobiografia sa, *Life's a Circus*. Eleanor Smith a sprijinit dreptul romilor de a organiza competițiile lor specifice la Epsom Downs.

- Prosper Merimee a scris *Carmen*, povestea unui rom spaniol, după ce a vizitat o fabrică de țigări, unde munceau romii care l-au inspirat, *Carmen* fiind transformată într-o operă și capodoperă de către Georges Bizet, în 1875.

1846 • În Franța în acest an a fost jucată pentru prima dată, la Salle Le Peletier, de către Baletul Operei din Paris, *Paquita*, despre o fată a unor nobili, crescută de romi fără a-și cunoaște originile, și dragostea ei pentru Lucien, un ofițer francez. Creația artistică este un balet în două acte și trei scene și a fost păstrat în repertoriul Operei până în anul 1851.

- În acest an s-a născut pictorul ucrainean, Nikolai Alexandrovich Yaroshenko (1846-1898), care a pictat tabloul *Țiganca* în 1886. Tema femeii rome și a romilor a fost de altfel abordată de către numeroși artiști, printre care se numără și nume sonore de pictori români, cum ar fi Theodor Aman cu tablourile *Țigăncușă, Țiganul, Ursarul*, Aurel Băeșu cu *Cap de țigancă* și *Țiganca*, Carol Popp de Szathmari cu *Țigancă, Țigancă 2* și *Țigani*, Ludovic Basarab cu *Nomazi, Portret de țigăncușă, Șatra, Șatra2, Spoitor, Spoitorii, Laie de țigani, Țiganca*, Nicolae Vermont cu tablourile *Baticul roșu, Chivuță, Chivuță în pridvor, Chivuțe de vorbă, Coșul cu mere, La șipot, Pe gânduri, Repaus, Țigăncușă, Țigăncușă cu basma, Țigăncușă cu batic galben*, Octav Băncilă cu *Șatra, Baticul galben, Căruță cu nomazi, Țigăncușă, Tânără țigancă, Țigăncușă cu basma roșie, Țigăncușă, Țigăncușă cu salbă și pipă, Țigăncușă cu basma roșie*, Ioan Andreescu cu *Eliberarea țiganilor, Cap de țigan slătar, Un lăutar, Țigancă, Casă de ciurari*, Nicolae Grigorescu cu *Cap de țigăncușă, Țiganca de la Ghergani*, Eustațiu Ion Mihai Stoenescu cu *Țigani la drum*, Lazăr Ghelman cu *Țiganca cu flori*, Sava Hentia cu *Țiganca*. Din pânzele semnate de artiștii amintiți, dar și de Rudolf Sckweitzer Cumpănă, Cecilia Cuțescu Storck, Jean Al. Steriadi și alți pictori români, ce au abordat ca tematică romii, amintim câteva picturi celebre respectiv *Țigan cu vioara, Țigancă cu flori*,

Copil de țigan, Țigancă fumând, Chivuțele, Laie de țigani, Coșarul acestea fiind doar câteva dintre operele celebre ale artiștilor români. Este demn de menționat faptul că celebrul pictor canadian, Rob Gonsalves, născut în 1959 în Toronto, *un pictor de un realism magic*, este fiul unor romi care au emigrat din România. Tematica romă este desigur prezentă și în tablourile marilor maeștri ai picturii universale, amintindu-l aici pe Leonardo da Vinci, care într-un tablou de-al său prezintă un bărbat înșelat de romi sau pe Caravaggio care, la rândul său, pictează numeroase tablouri care au drept temă romii, cum ar fi de exemplu *Ghicitoarea*. Ramón Carazo Martinez cu *Gitan*, Isidre Nonell cu *Estudio de Gitano* Juan de Echevarría cu *Gitana de Granada*, Edouard Manet cu *Țigancă cu țigara*, Van Dongencu *Țiganca* și ei semnate lucrări despre romi, iar picturi precum *Țigani spanioli* a lui Rembrandt, *Țigani* lui Raja Ravi Varma, *Ghicitoarea* lui Georges de la Tour, *Țigan dormind* lui Henri Rousseau, *Țiganca* lui Frans Hals ori *Călătorii* și alte numeroase tablouri despre romi ale lui Van Gogh, tabloul *Familie țigane en voyage en Moldavie* al lui Auguste Raffet, *Tsigane Valaque* al lui Charles Doussault, *El Jaleo* al lui John Singer Sargentsau *Familie de țigani* al lui Theophile Schuller sunt lucrări care nu mai au nevoie de nici o prezentare. Un tablou din anul 1855, de Ludwig Knaus, evocă utilizarea permiselor de liberă trecere, de către romi, pictură în care paznicul local întreabă ceata dacă are hârtii de liberă trecere. Infatuarea paznicului, în contrast cu nonșalanța și degajarea nomazilor este plină de umor, până surprinzând în fond antagonismul dintre ordine și libertatea neîncătușată a nomadului.

1847 • În Muntenia, domnitorul Bibescu a prezentat Adunării Naționale un proiect de lege, adoptat în unanimitate pe 11 februarie 1847, decret care prevedea eliberarea a *toți țiganii mitropoliei, ai episcopilor, ai mănăstirilor și metocurilor, ai bisericilor și ai oricărui alt așezământ public*. Mănăstirea Cozia deținea în epocă cei mai mulți robi, respectiv un număr de 2.088 de familii de romi. La nivelul unităților administrative, Prahova deținea primul loc în ceea ce privește numărul populației rome cu 8.870 de persoane, în Valahia trăind 47.245 de romi, repartizați în 11.446 de familii, care înainte fuseseră robi ai mănăstirilor.

- Tot în Țara Românească, boierul Grigore Titeanu transmite epistatului Cărpescu să trimită 800 de ocale de mălai necesare hranei romilor care munceau la moșia Greabănuș din Argeș: *Poruncă privind trimiterea a 800 ocale de mălai pentru hrana muncitorilor țigani de la moșia Greabănuș, județul Argeș. Moșia Greabănușului Priimit [1 847] septembrie 28 Din porunca dumnealui coconului I.D.D. Grigore Titeanu Tot pentru hrana muncitorilor țigani de aici, veți mai slobozi dumneavoastră încă opt sute ocă de mălai după a cării primire aici vi să va răspunde după orânduială. Pentru dumnealui epistat I. Cărpescu.* Un alt act oficial face referire la faptul că între Mitropolie și familia boierului Cojocăreanu neînțelegerile pentru un grup de robi capătă o asemenea amploare că poliția din București îl informează pe domnitorul Gheorghe Bibescu, pentru ca acesta să intervină și să rezolve neplăcuta situație creată.

- În Moldova, în deschiderea stagiunii Teatrului din Iași, s-a jucat melodrama "Mulatru", de Saint-Pierre, prelucrată tendențios astfel încât să fie o aluzie evidentă la dezrobirea robilor mănăstirești și boierești moldoveni, provocând reacția rapidă a boierimii. Astfel spectacolul și îndeosebi Matei Millo, presupusul vinovat al prelucrării, au fost fluierați copios de către slugile boierești, trupa de teatru care a avut îndrăzneala să joace piesa a fost dizolvată, iar Teatrul Mare de la Copou încredințat pentru gestionare antreprenorului italian Luzzato. 1847

- Ultimul călău al Moldovei, *Un țigan colos la trup, păgân de slut la față și cu o privire de te vâra în friguri la cea din dintâi căutătură*, pe numele său Gavril Buzatu, a efectuat în acest an 1847 cea din urmă execuție consemnată în principate. Ulterior se pare că fostul călău a devenit călugăr la Mănăstirea Secu unde s-a și stins din viață.

- În Spania, la Sevilla, este fondat *El Cafe de los Lombardos*, în care se va cânta muzica flamenco a romilor. Practic numeroși artiști romi au cântat în asemenea localuri iberice.

- În Basarabia, împăratul Nicolae I interzice prin lege boierilor să-și recupereze drepturile lor de proprietate asupra romilor fugiți de pe moșiile lor. Un nou decret, promulgat în același an,

permite romilor din Basarabia, precum și celor din regiunea Novorosiisk, cu un statut incert, să se înregistreze ca meșteșugari, adică ca *meșcane*.

- În Marea Britanie, William Faa, *regele țiganilor*, a murit la Kirk Yetholm, la vârsta de 96 de ani. William Faa a fost un hangiu, proprietar al hanului "The Queen", care a trăit în "Palatul țiganilor", cum era denumită în epocă reședința sa. "Kelso Mail", a realizat necrologul său, intitulat "*Moartea unui rege țigan*", în care s-a menționat faptul că acesta *a reprezentat întotdeauna un caracter mai respectabil, decât oricare altul din tribul său, și se putea lăuda de a nu fi fost în închisoare în timpul vieții sale*. După moartea lui William moștenitorul de drept al coroanei a devenit soțul surorii sale Esther, respectiv Charles Blythe (1775-1861) acesta fiind stră-stră-stră-stră-unchiul lui William Jefferson Clinton, președinte al Statelor Unite între 1993–2001, al cărui nume a fost inițial William Jefferson Blyth. Regele Charles a fost un tip educat, care a făcut multe pentru romi din regiune în calitate de rege și nu numai. La moartea sa, în 1861, între pretendenți s-au declanșat mari tensiuni, orgoliile degenerând într-o încăierare serioasă între copiii săi, pentru dreptul de a fi monarhul romilor. În cele din urmă moștenitoarea coroanei regale a devenit fiica sa, Esther Faa Blythe, care a domnit până în 1883, după acest an urmând o perioadă în care cultura romilor din Yetholm a fost în serios declin. În cele din urmă în 1898 unul din fiii ei, pe nume Charles Rutherford, a fost convins să accepte coroana regală fiind încoronat în cadrul unei pompoase ceremonii. Regele Charles a murit în 1902, calitatea de rege întrând într-un con de umbră. Se pare că actualmente o gospodină din Edinburgh, este acum considerată a fi *regina țiganilor*. Tot în acest an 1847 un alt rom catalogat drept *rege al țiganilor*, pe numele său Harry Burton, a decedat în Wincanton, Somerset la vârsta de 94 de ani. În acest context se poate face referire la faptul că un alt suveran rom este înmormântat în curtea bisericii din Calne, Wiltshire, fiind un rege al romilor rămas anonim, „rege” conform inscripției de pe piatra sa funerară.

1848 • În Transilvania, în contextul anului revoluționar, este pusă pe tapet și emanciparea iobagilor, inclusiv a romilor.

- În Țara Românească, ziarul *Pruncul român*, a susținut o amplă campanie de convingere a proprietarilor de robi să renunțe la despăgubiri, în numărul 5 din 24 iunie, referindu-se la boierul Nicolae Rosetti din Câmpulung care *a liberat pe toți țiganii dumisale, dăruind fiecăruia câte șapte sfașiihi, fără despăgubiri, adăugând că Nădăjduim că cei mai mulți, înțelegând că într-o țară liberă este o pată rușinoasă pentru oricare cetățean a avea robi, nu vor aștepta despăgubirea făgăduită prin Constituție, ci vor libera îndată pe robii lor, fără a pretinde ceva din partea statului pentru o faptă nobilă, pentru o jertfă, a cărei răsplată o vor găsi în conștiința lor, în iubirea lor de patrie*. Ziarul va publica și ulterior numele celor ce își eliberau robii fără a cere despăgubiri. În cea ce privește situația romilor robi un articol de presă, publicat recent, menționează că în epocă *țiganii nu purtau coroane de aur, ci, uneori, uriașe coarne de fier. Aceasta era o pedeapsă obișnuită pentru robii fugari. Să fie văzuți de departe, dar mai ales să nu se poată niciodată odihni pe deplin. Un obicei mult mai crud decât bătaia, care "era lucru zilnic". L-am citat pe Radu Rosetti, ale cărui amintiri cuprind informații detaliate despre traiul țiganilor din vremea Regulamentelor Organice. "Băteau nu numai boierii aspri și violenți, dar și cei buni și blânzi", ba chiar și "cuconițele miloase și cinstite". Nu cu mâna lor. Puneau "să se tragă" o sută de nuiete sau de bice pentru vini dintre cele mai banale: un fel de mâncare prost gătit, sau niște albituri scrobite prea tare. Radu Rosetti explică: "Țiganii erau priviți ca lucru al stăpânului, care avea asupra robului toate drepturile, afară de acel de a-l ucide. Și încă, dacă țiganul murea în urma relelor tratamente suferite de la stăpân, nimeni nu cerceta pricinile morții; tot așa dacă-l ucidea între patru ochi, într-un moment de mânie." Din aceeași sursă, aflăm despre o altă oroare: "Plecând de la principiul că trupul robului este lucru al stăpânului, țigăncile, fete mari și femei măritate, erau privite ca adevărată carne pentru plăcere. Se uza de ele în această*

însoșire cu știrea părinților și a soților. Până în domnia lui Mihai Sturza era obicei în casele boierești de la țară ca musafirilor sosiți să li se trimită, când se culcau, o roabă tânără «ca să-i frece pe picioare». “Acest tratament era cu atât mai odios cu cât multe dintre ele, mai ales cele care aparțineau unui șir de mame, de bunici și de strămoașe frumoase, aveau prea puțin sânge țigănesc în vine și erau rude de aproape cu stăpânii”. Cruzimea cea mai mare era, însă, despărțirea familiilor, prin vânzarea separată a mamei de copil, a soțului de soție. “Împărțirea sălașului țigănesc”, rău văzută în rândul boierilor mari, survenea mai ales în cazul succesiunilor cu mai mulți moștenitori, sau al executărilor silite. În cea ce privește abuzurile asupra femeilor rome același Rosetti în romanul *Păcatele slugerului*, publicat în 1912 se referă la serviciile sexuale ale roabelor ca la *datini înrădăcinate în curs de mai bine de trei veacuri: era lucru firesc pentru Catrina ca roabă să mulțumească poftele stăpânului; ea știa că așa făcuse și mama și bunica, și toate rudele ei*. La rândul său, scriitorul moldovean Gheorghe Sion (1822-1892), autorul *Suvenire contimpurane* din 1888, a dat un exemplu interesant, în preajma anului 1830, referindu-se la obiceiurile marelui logofăt Dimitrie Cantacuzino-Paşcanu, care își alegea pe una *dintre cele mai frumoase țigăncușe de la moșie*. Astfel favorită ajunge tânăra Maria, care a rămas însărcinată, evenimentul fiind tratat ca ceva normal, soția boierului *cocoana Profirița* făcând-o pe *Mariaprima ei cameristă* și înfiindu-l pe Dincă, băiatul nelegitim al propriului soț.

- În Moldova, în timpul epidemiei de holeră din acest an s-a ținut o evidență a dajnicilor morți, din totalul de 12.085 de dajnici morți, 105 de decedați fiind romi dezrobiți ai statului și 214 dezrobiți ai clerului, totalul de 319 de romi dezrobiți decedați reprezentând 2,63% din numărul morților înregistrați.
- În Muntenia pașoptistă, *Proclamația de la Izlaz* se referea în punctul 14 la dezrobirea romilor și la despăgubirea foștilor proprietari, specificându-se că *cei ce au suferit până acum rușinea păcatului de a avea robi sunt iertați de poporul român, iar patria, ca o mamă bună, din vistieria sa va despăgubi pe oricine va reclama că a avut pagubă din această faptă creștinească*. Proclamația mai preciza că *Poporul român leapădă de la sine neomenia și rușinea de a ține robi și declară libertatea țiganilor celor particulari*. În acest context a fost creată o comisie, ce urma să se ocupe de aplicarea acestor hotărâri, respectiv *Comisia pentru liberarea robilor*, formată din Cezar Bolliac, Petrache Poenaru și Ioasaf Znogoveanu, egumenul mănăstirii Snagov. La București studenții români au ars, în piața publică, vechile legi care autorizau robia. Ulterior valoarea unui rom a fost estimată la opt bani de aur pentru un sedentar și la patru bani de aur pentru un nomad. În Valahia au fost înregistrați diferențiat, în funcție de trimestru, un număr de 5.760, respectiv 5.820, de contribuabili romi foști robi domnești, un total de 10.243, respectiv 10.377, de robi mănăstirești plători de capitație și, în fine, 630 și 651 de romi dezrobiți, care achitau patenta.
- Tot în Țara Românească, într-un raport oficial, se face referire la dezrobirea a doi robi ai banului Barbu Știrbei. De asemenea domnitorul Gheorghe Bibescu este informat de situația ingrătă în care erau foști robi ai mănăstirii Tismana, romi fierari, obligați pe bani puțini să participe în calitate de salahori la lucrările de reparație a mănăstirii. Nici mănăstirea Strehaia nu se află în relații cordiale cu foștii săi robi, acuzați că nu respectă anumite îndatoriri contractuale privitoare la zilele de clacă, lăcașul de cult cerând autorităților să trimită în zonă un dorobanț care să oblige romii să repare moara de pe râul Huznița.
- În Moldova pașoptistă, în *Dorințele Partidei Naționale*, publicate la Cernăuți se stipula printre altele și eliberarea romilor din robie.
- În imperiul țarist, în acest an moare celebrul artist rom Ilya Sokolov, fapt care provoacă doliu în comunitatea romilor ruși.
- În Norvegia, pastorul Eilert Sundt (1817-1875) a obținut o subvenție guvernamentală pentru a studia problematica nomazilor norvegieni, convingerile sale religioase făcându-l să creadă că le-ar fi mai bine în lagăre de muncă *workhouses* decât rătăcitori pe drumuri, pastorul

susținând sedentarizarea romilor. În 1863 într-un raport, Sundt a susținut că din 425 de nomazi sedentarizați, circa 100 de persoane au revenit la stilul de viață nomad. În 1869 atribuțiile oficiale ale pastorului au fost preluate de către un departament al bisericii norvegiene.

1849 • În Transilvania Imperiului Habsburgic al lui Franz Joseph (1848-1916), în perioada revoluției din Țara Moșilor conduse de către Avram Iancu (1824-1872), un mare număr de romi s-au implicat în conflictele româno-maghiare, victimele romane care au luptat alături de români fiind menționate ca atare de către numeroși preoții greco-catolici în documentele bisericești, unde celor căzuți, în urma atacurilor maghiarilor asupra satelor românești, le-a fost specificată și etnia.

• În spațiul mioritic, logofătul Dimitrie Canta a emis un act de emancipare a robilor din robie, declarând oficial că *Eu, subsemnatul, declar prin prezenta că țiganca Maria, fiica lui Dumitru Cracău și urmașă a robilor moșteniți de la părinții mei, văduvă de la moartea soțului său, pentru că m-a servit cu devotament și afecțiune din copilărie și în timpul creșterii sale în casa mea, punându-și tot sufletul în munca sa, în așa fel încât întotdeauna și-a atras recunoștința mea și a soției mele: prin prezentul act pe care i-l înmânez, o absolv de robie și o autorizez să plece unde și când va vrea; atâta timp cât va dori să rămână în casa mea, ea se va bucura, fără cea mai mică problemă, de camera sa și de mâncarea zilnică, ca toate celelalte roabe din această casă. Asta va servi ca exemplu și fiului său - Dincă - care, dacă se va purta ca mama lui, va fi eliberat la timpul său.*

• Subcârmuirea plasei Oltețul de Jos din Muntenia a predat dajdia foștilor robi mănăstirești pe trimestrul al doilea al anului în cauză, sumă constând în 570 de lei, Cărmuirii județului Vâlcea, ulterior fiind predată și suma de 38 lei adică zeciuiala dezrobiților mănăstirești pe același trimestru. Tot la sud de Carpați, Pitarul Dimitrie Negulici îl reclamă caimacamului Constantin Cantacuzino pe vistiernicul Mihai Popescu, pentru acuze nefondate. Practic vistiernicul susținea că în timpul revoluției Negulici i-ar fi îndemnat pe romii robi să plece de la stăpânii lor. Un an mai târziu pitarul este declarat nevinovat de către autorități. Tot în acest an *Departamentul Trebilor din Lăuntru* îl informează pe domnitorul Barbu Știrbei că dezrobiții mănăstirii Mărgineni, statorniciți pe la alte moșii decât cele ale mănăstirii, fie refuză, fie nu sunt lăsați să se întoarcă la Mărgineni, mănăstirea achitând în continuare pentru ei impozitele aferente.

• În Franța, scriitorul Paul Bataillard, catalogat de către Nicolae Iorga drept „un colaborator francez al Unirii Principatelor”, a publicat la Paris *Nouvelles recherches sur l'apparition et la dispersion des Bohémiens en Europe*, lucrare în care aprecia numărul romilor din principate ca fiind de circa 250.000 de persoane. Autorul a susținut că *sclavii țigani sunt negrii acestor ținuturi*, sintetizând practic statutul juridic al robilor din principate. Cercetătorul francez, conform propriilor mărturisiri, a folosit în alcătuirea acestui studiu documente primite de la Nicolae Bălcescu. Tot în Parisul acestui an, A Boue a publicat cartea *La Turquie d'Europe*, în care ne informează că romii nomazi, din partea europeană a imperiului, locuiesc în corturi și colibe, astfel că *îndeosebi în Albania mai pot fi văzuți țigani locuind în căruțe acoperite cu pânză sau coajă de copac.*

• În Danemarca regelui Frederic al VII-lea (1848-1863) romilor li s-a permis accesul în țară, legea devenind mai permisivă în acest sens.

1850 • În principate se apreciază că, în jurul acestui an 1850, trăiau între 250.000 și 300.000 de romi, unde reprezentau aproximativ 7,5% din totalul populației.

• Conform catagrafiei dezrobiților mănăstirești, adusă la cunoștința Divanului Obștesc abia în acesta an, au fost dezrobiți un număr de 47.245 de robi mănăstirești, respectiv 11.446 de familii, ce cuprindeau 24.964 de bărbați și 22.281 de femei.

• În jurul acestui an începe perioada de vârf a migrației romilor înspre continentul nord-american, ce va dura conform specialiștilor, nu mai puțin de 12 ani. În cea ce privește

populația romă din America latină, aceasta numără în prezent circa 2,5 milioane de persoane, consecință a migrației efectuate după același an de grație 1850. Grupurile cele mai importante de emigranți erau căldărași și lovari, precum și acei *kales* spanioli. Sinti care trăiesc pe continent sunt consecința migrației din perioada interbelică, prin prezența lor aceștia demonstrând în fond că tentativa de stoparea migrației rome în 1914 a eșuat.

- În Muntenia, domnitorul Barbu Știrbei (1849-1856) își manifestă interesul și problema robilor romi. Astfel în 1850, acesta a interzis ca familiile de romi să mai fie despărțite prin vânzare sau donație, scoțând în afara legii și vânzările de romi între particulari. Domnitorul a hotărât și ca proprietarul, care dorea să vândă una până la trei familii, să se adreseze obligatoriu statului care îi cumpăra și automat îi elibera. În anul următor se ia hotărârea ca statul să-i cumpere pe robii care sunt bătuiți de stăpânii lor. Într-un memoriu redactat cinci ani mai târziu domnitorul în contextul prezentării unor reforme necesare modernizării statului, se referă din nou la necesitatea desființării robiei, catalogând-o drept o monstruoasă.

- Tot în Țara Românească, Epitropia Casei Brâncovenești primește acuze grave din partea paharnicesei Elena Lămoteasca, care reclamă că o parte dintre robii săi au fost însușiți fără temei legal, fapt ce determină intervenția autorităților pentru rezolvarea situației. Zoe Brâncoveanu susține că acuzele sunt neîntemeiate și că robii buclucași aparțin Casei Brâncoveanu. Elena Lămoteasca într-o jalbă înaintată *Departamentului Trebilor din Lăuntru* prezintă ca dovadă lipsa numelor lor din actele oficiale ale Casei Brâncovenești precum și mărturia romilor. Un an mai târziu Epitropia Casei Brâncovenești adresează *Departamentului din Lăuntru* o plângere împotriva Elenei Lămoteasca în legătură cu doi romi brâncovenești, pe nume Gheorghe și Ene, pe care paharniceasa nu-i lasă să revină la vatră, în satul natal, ținându-i prizonieri în satul Orăști din județul Ilfov. Oricum Casa Brâncovenești avea și alte litigii în materie de romi. Clucerul Petrache Orbescu reclamă autorităților faptul că o roabă de-a lui trăia printre romii Brâncoveneștilor, unde era căsătorită și cu patru copii. Problemele autorităților legate de romi erau diverse. Astfel domnitorului Barbu Știrbei este informat de Visterie în legătură cu numărul robilor răscumpărați de stat de la particulari în perioada 1848-1849 și datoriile statului către foștilor proprietari, Vistieria insistând pentru plata grabnică a datoriilor. Robul polcovnicului Nicolae Cunesco, vinovat de furt, este dat în urmărire generală de autorități, fiind în cele din urmă prins pe moșia Manucu, din plasa Borcea. Un alt rom rob fugar al logofătului Emanoil Băleanu este prins și înapoiat stăpânului, iar robul *Mateisin Stan Purice*, fugar și el este prins în plasa Podgoriei, și înapoiat stăpânei sale Elena Lămoteasca. O roabă a boieroaicei Marghioala Ghica a fugit de pe moșia Rași, fiind dată în urmărire generală. Între boierii Alexandru Mavrodin și Nicolae Isvoranu se iscă un conflict a cărui miză sunt două femei rome, respectiv Dobra și fiica sa Maria. Autoritățile permit înscrierea în lista dajnicilor dezrobiți, pe baza actelor de căsătorie, a patru persoane în speță Nicolae Ion Vărsan, Mihai Nițu Țurei, Pătru Nicolae Trupină și Nicolae *sin* Marin al Neacșii. Un rom fugar Dumitrache, descoperit la Giurgiu, este înapoiat stăpânului său, boierul Crețulescu. O roabă Ilinca este subiect de dispută între Ioan Efstatiu și frații Nica. Căpitanul Panait Ionescu vrea să vândă statului 5 robi la prețul de 10 galbeni unul, fapt ce este adus la cunoștința domnitorului Barbu Știrbei. Serdarul Lazăr Calinderu pretinde statului să plătească valoarea unui zăpis de 1200 galbeni, reprezentând prețul unor romi vânduți statului, însă din lipsă de fonduri cererea sa nu este onorată. În Oltenia autoritățile din Dolj anunță *Departamentul din Lăuntru* că familia de romi cerută *sunt săraci și goi, fără mijloace de a merge acum în vreme de iarnă tocmai la București*.

- În Moldova, doi robi ai logofătului Sturdza, Neculai și Gheorghe Samarani, care au ucis un cioban sunt judecați pentru crima comisă pe moșia Ruginoasa. Se pare că romii logofătului Costache Sturdza erau problematici din moment ce, în același an, sunt cercetați pentru diferite infracțiuni alți 12 romi robi ai logofătului, toți din satul Ruginoasa: *Cinstitului Departament al Dreptății Judecătoria ținutului Sucevii La 26 a trecutei luni iunie pe lângă*

adresul ținutalei Isprăvniciei cu no. 4746 s-au primit în cercetarea acestui tribunal pe țiganii Neculai Lăscărache, Gheorghe Lăscărache, Alicsandru sin Toadir, Vășile Nițul, Răducanu Condre, Petrache Stan, Iordachi Zaharia, Andrei Tone, Lazăr Tozu, Lupu Lăscărache, Vasile Avădanei și Toader Băzgățiu, toți din satul Ruginoasa, robi a dumisale boerului logofăt și cavaler Costachi Sturza, pentru prădăciunea și baterea ce au dat-o unor giurgiuveni pe moșia Stroești, din care unul au și murit, precum și de la lor pe care, înaintându-se cercetării // cuvenite, se raportuiești cinstitului Departament spre știință. Divanul Domnesc confirmă sentința pentru furt dată de Tribunalul Criminalicesc robilor boierilor Grigore și Aron Cantacuzino. Tot în Moldova, între 1850-1858, apare, la Iași, ziarul "Zimbrul", care a militat pentru abolirea robiei romilor. De asemenea începe tipărirea romanului, rămas neterminat, *Coliba Măriucăi*, al lui Vasile Alecsandri, inspirat de cartea *Coliba unchiului Tom* de Harriet Beecher Stowe, roman care scriitorul susținea dezrobirea „sclavilor țigănești”.

- În Rusia s-a născut celebra matematiciană Sofia Vasilievna Kovalevskaia (1850-1891), de altfel prima mare matematiciană din Rusia și prima femeie din lume care a obținut un doctorat în matematică. Elevă și colaboratoare a lui Karl Weierstrass și Gustav Robert Kirchhoff, aceasta a devenit profesor universitar la Stockholm și a avut contribuții importante în domeniul ecuațiilor cu derivate parțiale, al integralelor abeliene și al mecanicii clasice. Tatăl ei, Vasili Vasilievici Korvin-Krukovski era general-locotenent de artilerie în armata țaristă, iar mama sa, Elizaveta Fedorovna Schubert, era de origine germană, savanta spunând că *am moștenit pasiunea pentru învățare de strămoșul meu, regele maghiar Matvei Korvin, iubirea de matematică, muzică, poezie, de la bunicul meu din partea mamei, astronomul Shubert, iar de la bunica mea țigancă, dragostea mea pentru vagabondaj și refuzul de a mă supune obiceiurile, iar restul este moștenirea rusească.* În cea ce privește familia în care s-a născut sunt numeroase opinii conform cărora provine dintr-o familie de romi, prosperă și educată, integrată în nobilimea rusă. Cert este că, geniu al matematicii de mică, Sofia l-a avut ca profesor particular pe A.N. Strannoliubski, care i-a predat lecții de calcul diferențial și integral, cultivându-i pasiunea pentru matematică. În condițiile în care femeile nu aveau voie să studieze în universitățile din Rusia, iar pentru a studia în străinătate era nevoie de permisiunea scrisă a tatălui sau soțului potențialei studente, pentru a-și putea continua studiile în străinătate Sofia s-a căsătorit cu un student la biologie, Vladimir Kovalevski, cei doi emigrând din Rusia în 1867. Doi ani mai târziu, Sofia Kovalevskaia s-a înscris la Universitatea din Heidelberg, de unde după doi ani de studii s-a mutat la Berlin. Aici a fost nevoită să se mediteze cu profesorul Karl Weierstrass, deoarece Universitatea din Berlin nu i-a permis să urmeze cursurile, rezervate doar bărbaților, perioadă în care matematiciana a elaborat trei lucrări științifice importante în domeniul matematicilor superioare. Astfel aceasta a corectat și îmbunătățit cercetările lui Cauchy, în subdomeniul ecuațiilor cu derivate parțiale, redactând teorema cunoscută sub numele de teorema Cauchy-Kowalevski, a doua lucrare a fost dedicată integralelor abeliene, iar a treia s-a referit la forma inelelor planetei Saturn, pentru cele trei lucrări științifice acordându-i-se titlul de doctor *summa cum laude* de către Universitatea din Göttingen în 1874, fiind și prima femeie care a obținut acest titlu în Germania. După o perioadă zbuciumată în care naște o fiică și i se sinucide soțul, în 1884 Sofia Kovalevskaia a fost numită *Privatdozent* la Universitatea din Stockholm, unde a publicat studii referitoare la rotația unui corp solid în jurul unui punct fix, rezolvând ecuațiile generale de mișcare pentru un nou caz particular. În 1888 matematiciana a primit premiul *Bordin* al Academiei Franceze de Științe, iar în 1889 a devenit *Professor Ordinarius* al Universității din Stockholm, fiind prima femeie profesor universitar din țările nord-europene. A murit în 1891, în vârstă de numai 41 de ani, în urma unei pneumonii, după întoarcerea dintr-o călătorie pe care o făcuse la Genova, fiind înmormântată în cimitirul *Norra begravningsplatsen* din Solna, Suedia.

- În Grecia s-a născut scriitorul Patricio Lafcadio Hearn (1850-1904), al cărui tată a fost rom britanic.

1851 • În Valahia, boierul Lazăr Calinderu adresează o cerere domnitorului Barbu Știrbei pentru achitarea sumei de 5.570 lei de către stat, datorie contractată după o tranzacție comercială cu romi robi neonorată până la acea dată. De asemenea a fost întocmită *Catagrafia de totimea țiganilor lăeși a casăi răposatului Vist. Alecu Sturza. 7 Maiu 1851*, o listă cu câteva sute de robi, întocmită în vederea plătirii unor datorii, romii fiind răscumpărați de stat în 1853. Hatmanul Alecu Rosetti Roznovanu cere sprijin *Departamentului din Lăuntru*, pentru prinderea unor robi fugari din Moldova. Părăsirea moșiei de către romi era un fenomen obișnuit în epocă, astfel că autoritățile au probleme și cu un grup de patru robi fugiți de la polcovniceasa Enghel din Pitești, în timpul revoluției din 1848, care sunt găsiți vagabondând prin București. Pe de altă parte parucicul M. Clinceanu cere autorităților ajutor în prinderea robului său, Ioniță, care i-a furat niște bani: *Un țigan al meu, anume Joniță, la 2 ale acestei luni, furându-mi din casă 120 sfanțiși și 10 icosari s-au făcut nevăzut, și ale căruia semne sânt cele mai jos însemnate. Pentru care plecat rog pe ci[nstitul] Departament să binevoiască ca prinporunci circulare a face cunoscut cinstitelor ocărrnuiiri; căci deși am dat încunoștința ci[nstitei] Polițiia acestei capitale, dar am bănuială ca nu cumva să fi ieșit și afară din această capitală. În vârstă de 15 ani, Ia față oacheș și slab, gura cu dinți mari, nasul ascuțit și puțin cam strâmb, ochii și spâncenele negre, părul capului negru și creț, înbrăcat cu o bluză și pantaloni noi de o materie cadrilată, în cap cu șapcă veche fără cozorocși în picere cu ciupici de lac vechi. Parucic M. Clinceanu.* O problemă oarecum asemănătoare are și un alt proprietar de robi romi, care anunță autoritățile că doi romi, soț și soție, robi de ai săi, i-au furat bani și diferite lucruri din casă. Cărmuirea județului Ilfov emite un raport către *Departamentul din Lăuntru* în care cere instrucțiuni cu privire la cazul romului Petru Butoiu, care a fugit de nouă ani de pe moșia boieroaicei Smarandei Costandineasca. Autoritățile din Muntenia sunt sesizate și în legătură cu fuga unor romi ai lui Dumitru Hurmuz din Ulmeni Pământeni.

- În Ungaria au fost înregistrați un număr de 30.304 de romi, dintre care 11.440 erau în Banat și Voivodina, iar 18.864 în Ungaria propriu-zisă și vestul României. Transilvania îngloba un număr de 52.665 de romi. Un număr de 800 de romi activau ca soldați în armata austriacă.

1852 • În Rusia țaristă, romii din gubernia Taurida, care nu erau înscriși încă în registrul de recrutare, aveau obligația să achite un impozit militar precum și *sumele restante*.

- Mănăstirea Sfântul Ilie scoate la vânzare un grup de robi romi, format din 18 de bărbați, 10 băieți, 7 femei și 3 fete, conform anunțului, aflați în stare perfectă. Mănăstirile închinete din Moldova protestează în acest an împotriva legislației care le limita avantajele obținute pe socoteala romilor eliberați, legea interzicându-le exploatarea slujbașilor volnici, proveniți din rândul robilor mănăstirești. Pe de altă parte în ținutul Botoșani a fost redactată o listă a romilor vornicului Grigore Crupenschi din satul Feredeni. Judecătoria ținutului Bacău înaintează un raport *Departamentului Dreptății* informându-l despre dificultățile întâmpinate în cazul procesului intentat lui Ioan Linguraru și consoartei sale Paraschiva, acuzați de omor, datorită faptului că nu sunt martori, solicitându-se intervenția departamentului în rezolvarea cazului.

- O ceată de romi, formată din 74 de familii, așezați pe moșiile Fierbinți și Micșunești, județul Ilfov, sedentari plătitori de taxe, cer autorităților să nu fie strămutați pe moșia Orbeasca din județul Teleorman, romii rezistând încercărilor de strămutare ale autorităților încă din anul 1843. Cererea romilor a fost aprobată: *Prea Înălțate Doamne, Prea plecată jalbă Priimit la 1 2 martie 1852 No. 1501 La 5 ale carentei luni, prin jaloba către Înălțimea Voastră v-am supuseră la cunoștință pe larg și în deslușire toate înpilările ce ni se impune, de a ne ridica de pe moșiile Fierbinți și Micșuneștii și-a ne întoarce iarăși pe moșia Orbeasca și pentru că pe prezisele moșii din acest județ Ilfov ne-am înliniat cu locuințe temeinice pe*

bazul verbalei porunci a ci[nstitutului] Departament din Lăuntru, regularisindu-ne atât cu risponderca capitației către chiar acest județ, iar nu către Teleonnan, cât și întru toate datoriile ce are un sat după legiuire, la care jalbă v-ațiși milostivit Înălțimea Voastră de ați pus pe dânsa luminata rezoluție, ca să ia în băgare de seamă ci[nstitut] Departament plângerea noastră, rezultatul ce va fi luat nu-l cunoaștem. Prea Înălțate Doamne, prin mai sus citata jalbă v-am supuseră la cunoștință ca-n această pricină este corespondența urmată între autorități le competente în curs de ani opt de la !catul [1]843 și până acum și nici un rezultat desăvârșit n-au putut lua această pricină. Acum iarăși ne văzurăm siliți a vă îndrepta și printr-aceasta plângerea noastră, mai adăugându-se Înălțimii Voastre că este aproape de trei săptămâni de zile de când este bântuită linia noastră de grozava boală a vărsatului, încât pe fiecare zi mor câte cinci-șase copii și după toate acestea cârmuirea respectivă, fără să considere cătuși de puțin după creștinismul nenorocirea căzută asupra-ne, stăruiește cu tot dinad insul prin ceată de dorobanți a ne ridica și a neîntorcea la satul // Orbeasca. Luminate Doamne, hotărârea noastră este ca mai bine să primim a fi toți întemnițai băgați, decât să mai fim iarăși duși la satul Orbeasca, din a căruia pricină vedem astăzi împovărați de o seamă de datorii făcute pentru această străgănire. De aceea, mult milostive Doamne, alergăm cu lacrimi fierbinți la picioarele Înălțimii Voastre, rugându-vă plecați ca să vă milostiviți asupra-ne, ca luând în considerație greșelile noastre patimi în care astăzi ne aflăm, să binevoiți Înălțimea Voastră a da luminata poruncă spre a fi prestatorniciți cu desăvârșire pe moșiile sus-zise, fără a mai fi smacinați din locu-ne. Suntem ai Înălțimii Voastre prea plecați și supuși robi, vătaful Hurmuz împreună cu 74 de familii. Tot în Valahia acestui an, lăutarul Vasile Chirilă emite o cerere către domnitorul Barbu Știrbei, privind recunoașterea strămutării sale de pe moșia Satul Nou pe moșia Bobești, ambele în județul Ilfov, acuzându-l pe arendașul moșiei Satul Nou de abuzuri în serviciu. Problemele romilor se remarcă prin diversitate. Astfel un grup de robi ai logofătului Iorgu Ghica, așezați pe moșia Gura Aninoasei, a boieroaiței Luxița Sărăceanca sunt vizați cu alungarea în condițiile în care Luxița vrea să îi îndepărteze de pe moșia sa. Un rom rob mănăstiresc pe nume Radu Duman, acuză autorităților pe un arendaș, care i-a luat via pe care o avea în Carala, domeniul Turnu, județul Teleorman, de abuzuri în relația cu el, romul cerându-și via înapoi. De asemenea romul este nemulțumit și de stăpânul care, după ce l-a strămutat într-o altă localitate, a dat altcuiva via buclucașă, pretextând că proprietarul a renunțat la ea. Arendașul moșiei Bereasca cere autorităților întoarcerea celor patru dezrobiți, plecați de patru ani de pe moșia Bereasca, unde au stat o perioadă, stabiliți pe moșia pitarului Ioan Vârzar. Cazul ridică semne de întrebare autorităților județului care cer lămuriri în rezolvarea situației. Autoritățile hotărăsc ca Gheorghe bucătarul, fost rob al mănăstirii Slobozia, grav bolnav, să fie adus și operat într-un spital din București. *Cârmuirea județului Dolj*, la rândul ei, solicită *Departamentului din Lăuntru* informații despre robul Nicolae Bână, fugit de la stăpânul său în 1849, închis în închisoarea din Giurgiu. Lăutarul dezrobit Hristea Nicolae, originar din județul Ialomița, cere autorităților permisiunea de a se așeza în Brăila, unde a cumpărat un teren. Un grup de 24 de romi, foști robi ai arhimandritului Hrisant Hurezeanu, cer autorităților ca după moartea monahului să fie dați mănăstirii Horezu și nu nepoților decedatului, Dumitrache și Stamate: *Prea Înălțatului nostru Domn douăzeci și patru familii țigani ai răposatului arhimandrit Hrisant Horezeanu, prin care se plâng înpotriva a doi nepoți ai acestuia, cât înpilează a le răspunde bir supt cuvânt căacum ar fi robi ai lor și că le-au luat mai mulți copii în slujbă, rugându-se a fi apărați de asemenea împilări și încă să treacă în administrația statului și fi încă peaceastă jalbă se vede pusă următoarea luminată rezoluție: "D[umnea] lui Șeful Credinții, ca să-i privească ca țigani ai mănăstirii și niminea să nu-i desparță, să nu-i strămute, nici cea mai mică supărare să nu le facă și tot într-o vreme să va înțelege că vei vistier ca să le strângă birul legiuit după orânduiala ce se păzește de obște pentru țigani mănăstirești și se va raporta."* De aceia

trimițându-se acei ci[nstite] Cârmuiri în copia, i se scrie că având în vedere cele ce Măria Sa poruncește să pue la cale a se dovedi toți acei țigani iscăliți în jalbă precum și oricâți alți vor fi de asemenea categorice, să-i asigure pe chezășie destoinică și făcând o eczacță catagrafie de numele, locuința, vârsta și îndeletnicirea fiecăruia, să se trimiță departamentului în no. îndoit spre a se face cele de cuviință. Șeful Departamentului, Ioan Manu. Boieroaica Marghioala Pietrureasa trimite domnitorului Barbu Știrbei o plângere împotriva hotărârii Departamentului Vistieriei, de a elibera pe cei doi copii ai unei roabe, vândută la rândul ei în 1848 împreună cu o fiică, motivând că fără ajutorul acestor robi nu se poate descurca. Boieroaica își declară intenția de a elibera după moartea sa, căci este văduvă, fără copii sau rude apropiate. Se pare că Departamentul Vistieriei intenționa să-i răscumpere pe robii cu pricina. O jalbă a 14 dajnici dezrobiți este înaintată domnitorului Barbu Știrbei, aceștia cerând să fie aprobată plecarea din satul Slobozia, din lipsa mijloacelor de trai, în condițiile în care legea nu le permitea strămutarea decât după ce se încheiau două perioade catagraficești. Opt dezrobiți, în frunte cu vătaful lor Arnan, doreau de asemenea strămutarea din satul Vârtopu, județul Dolj, în satul Arcești, județul Romanați, lovindu-se însă de aceeași lege ce prevedea consumarea a două perioade catagraficești pentru strămutare. Fostul rob mănăstiresc Ion Petre Roțoina cere autorităților strămutarea din satul Glodu în satul Bârca, unde era însurat de trei ani, iar egumenul mănăstirii Săringar cere autorităților alungarea a doi dajnici dezrobiți, pentru nesuferitele lor rele purtări. În ambele cazuri autoritățile locale cer instrucțiuni superiorilor, date fiind prevederile legale.

1853 • În Țara Românească, cinci dezrobiți din satul Ciocănești cer autorităților să le permită strămutarea deoarece fiind lăutari, nu pot trăi în localitatea meseriei din practicarea meseriei: *A semanat rezoluții ci[nstitului] Departament no. 1830 din anul încetat, dată la reclamația acelor cinci locuitori dajnici dezrobiți, prin care au cerut de a li se davoe de strămutare din satul Ciocanești, scriindu-se subcârmu irii respective cele decuviință, s-au primit drept răspuns raportul cu no. 523 în coprire de a lor dorință de a se strămuta nu este alt decât ca, aflându-se cu meșteșugul lautăriei, nu se pot hrăni într-acele sat. Spre îndeplinirea dar a sus-zisei rezoluții, înapoindu-se reclamația spre știință, cu plecaciune se face cunoscut. Tot în Țara Românească trimite o adresă Departamentul Vistieriei către Administrația județului Vâlcea. Adresă privind situația a patru dezrobiți, trecuți în condica dajnicilor din două sate (Groși și Armășești), pentru care raportul anterior al administrației nu este clar. (Dosar împreună cu doc. 185.) Primit la 9 ghenar [1]854No. 28 I Departamentul Vistieriei Onor Admini[strației] districtului Vâlcea Raportul ci[nstitei] Cârmuiri cu no. 13218 în privința acelor patru individe despre ale căroro înaprejurări se trimite și acte formale, nevăzându-se îndestul de expresiv ca să se poată înțelege întregimea lui, se întreabă acum ci[nstita] cârmuire dacă toți acești patru dajnici sînt însurați în amândouă satele? sau numai acel Ion Dichieo? Dacă va fi numai acest din urmă de ce tratează numele tuturilor? Se adastă dar deslușită știință cu însemnare totdeodată și de pe la care vor fi figurând acești locuitori atât la satul Grașii, cât și la satul Armășești, spre a se chibzui în urmă cele de cuviință.*

• În Transilvania, în localitatea Crăciunești, este atestată nașterea lui Katalina Elisabeta, a cărei mamă, pe nume Gabor Elisabeta, era greco-catolică, nași fiind Gabor Banu și Eva. Practic în acest areal se va afirma cel mai numeros neam tradiționalist de romi din România și ne hazardăm să spunem poate din Europa, respectiv neamul romilor gabori. Oricum în același an în localitatea Cocoși din pat legitim lui Rostaș Mate șatrar și Miska Rali li s-a născut o fiică, cu nașii Rostaș Rupa și Rostaș Rozi. Practic în perioada nomadismului, șetrării strămoși ai gaborilor iernau în câmp liber, într-o zonă limitrofă localității Trei Sate, aflată între localitățile Sângiorgiu și Sovata, în bordeie, intemperiiile anotimpului amintit nepermițându-le practicarea optimă a meseriei tradiționale de căldărari și îngreunându-le deplasarea în teritoriu, printre sedentari. În acel loc șatrele se adunau, iar experiența coabitării și a recunoașterii dominației unui lider unic a determinat sudarea grupului, atât la nivel psiho-

social cât și din punct de vedere sangvinic datorită practicării căsătoriilor endogame. Apartenența la un spațiu comun, respectiv practicarea seminomadismului, colaborată cu stabilirea gradelor de rudenie între reprezentanții cetelor, a determinat cristalizarea și coagularea neamului. Perioada de sfârșit a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX este marcată de o cotitură fundamentală în evoluția gaborilor, deoarece aceștia se vor sedentariza în masă, iar localitățile preferate cu predilecție au fost Crăciunești, Măgherani, Budiu și Remetea, ultimele fiind actualmente cartiere ale orașului Târgu-Mureș, Hărțău, Cocoși (Vălureni). Consistența numerică a comunităților de romi care s-au sedentarizat denotă faptul că locul din apropierea așezării Trei Sate a avut un rol polarizator. Șatrele de gabori vor prefera în secolul XIX coabitarea în spațiul amintit, singura explicație fiind contextul prielnic, deoarece implicarea autorităților în canalizarea fluxului energetic uman nomad nu este atestată documentar. Romii lui Gabor vor permanentiza contactul cu anumite localități, incluse ulterior în preferințele lor în procesul de sedentarizare. Contactul constant cu cortorarii a reprezentat o premisă favorabilă în direcția acceptării noilor veniți de către băștinași. Ca în orice colectivitate, printre gabori s-a individualizat anumite cercuri elitiste, formate din grupuri de familii înrudite, eventual cu strămoș comun, din această aristocrație comunitară fiind desemnat și liderul grupului. O astfel de ceată elitistă s-a stabilit și la Crăciunești, localitate ce constituie centrul spiritual al gaborilor din toată țara, iar studiul cifrelor recenziilor denotă faptul că sedentarizarea a avut loc la începutul secolului XX. În 1880 localitatea îngloba 140 de români, 249 de maghiari și 9 indivizi de alte naționalități, formă clasică de recensare a romilor, pentru ca la 1900 să fie consemnați 543 de indivizi cu limba maternă maghiara și 4 cu româna. Recensământul din 1910 consemnează stabilirea în localitate a unui numeros grup de romi, din 646 de locuitori, 551 vorbind nativ maghiara, 5 româna și 90 limba romani, iar în 1930 în localitate erau 136 de romi. Perioada de început a secolului XX este esențială pentru evoluția ulterioară a neamului, prin prisma faptului că atunci s-au stabilizat, etapă pe care, prin intermediul istoriei orale, memoria colectivă o reține. Studiul evoluției populației de romi, din diferite localități exponențiale pentru trecutul neamului, reprezintă o dovadă în acest sens. Astfel, în Cocoși (Vălureni) la 1880 au fost înregistrați 26 de romi, în 1910 - 34 romi, iar în 1930 nu mai puțin de 104 romi, creștere numerică datorată în primul rând sporului migrator, respectiv conform mărturiilor orale sedentarizării. În localitatea Măgherani la 1900 nu a fost consemnat nici un rom, pentru ca la 1910 să fie recenzați 38 de etnici romi, în număr de 81 la 1930. Hărțăul în schimb se remarcă printr-o oscilație numerică, atipică în context, respectiv, la 1800, 43 de romi, 32 în 1900, respectiv 27 în 1910, pentru ca la 1930 localitatea să înglobeze 146 de romi. Trebuie menționat faptul că populația de romi este reprezentată actualmente, în marea ei majoritate, în localitățile amintite, de către gabori. Pentru o edificare asupra evoluției numerice în acest sens a colectivităților, recensământul din 1992 consemnează existența a 948 de romi în Crăciunești, 534 în Cocoși, 362 în Hărțău. Orașul Târgu-Mureș, la rândul său cu o importantă comunitate de gabori, în 1880 îngloba 190 de romi, în 1900-185 de romi, pentru ca la 1910 în urbe să trăiască oficial 338 de romi.

- În "Trubadurul" de Verdi cu premiera în acest an la Roma unul dintre personajele principale este femeia romă Azucena.

1854 • Într-o lucrare publicată la Breslau, *Beschreibung der Moldau und Walachei*, J.F. Neigebauer estima că în Valahia trăiau circa 30.000 de familii de romi boierești și mănăstirești, amintindu-i și pe romii domnești pomeniți de catagrafia din 1844, în număr de 5.782 de familii.

- În Moldova, Divanul Domnesc trimite un memoriu către Departamentul Dreptății în legătură cu sentința dată de Tribunalul Criminalicesc romului Costache Pletia și nevestei sale Ruxandra, care au săvârșit alături de alți complici numeroase furturi. Același Divan Domnesc îl informează pe domnitorul Grigore Alexandru Ghica (1849-1853; 1854-1856) despre

situația familiei de romi Toader Grosul și Ioana, învinuiți că ar fi furat bijuterii de la paharnicul Costache Grigoriu, stăpânul lor, Divanul eliberându-i din lipsă de dovezi, decizia fiind aprobată de domnitorul Grigore Alexandru Ghica.

- În Țara Românească, Dumitru Ungureanu este ales *subpârcălab de țigani* în satul Șirineasa, sat cu peste 20 de sălașe de romi, acesta colectând și taxele romilor din satele vecine unde numărul acestora era mic: *Spre îndeplinirea poruncilor cins[titei] Cârmuiri no. 8803 și 1 3 068 din anul trecut, să alătură pă lângă acesta listă de numele unui subpârcălab ales la satul Șirineasa dintre familiile țigani lor ce covârșăște no. 20 în ecscisul sat, osăbit decare să adaogă plecat la cunoștință că în celelalte sate ale aceștii plăși să află numai câte un mic număr de asemenea țigani, de la cari urmează potrivit dispozițiilor înaltei stăpân iri să se îplinească dări le prin pârcălabul rumân, iar toate aceste familii din coprinsul aceștii plăși după punere la cale făcută de subcârmuire, să cunosc date pă chezășii asămănat celor descrise în numerarisitele porunci.* Autoritățile încearcă să recupereze sumei de 259 lei de la contribuabilul de etnie romă Stancu Perca, suma reprezentând dajdia acestuia în intervalul temporal iulie 1851 - decembrie 1853. Autoritățile ajung la concluzia că romul rău-platnic își schimbă des domiciliul pentru a i se pierde urma și implicit pentru a se sustrage plății taxelor. Astfel acesta în martie 1854 locuia în satul Frâncești din plasa Ocolul, nu în satul Șirineasa din plasa Otăsău, unde era înregistrat de către rapoartele fiscale. Tot în plasa Otăsău patru romi eliberați din robie, în speță Ion Dichie, Ion Gheorghe Dichie, Costandin Ion și Zamfir Guștere, erau trecuți în condica contribuabililor din două sate, respectiv Groși și Armășești, situația lor alertând autoritățile plasei, care cer instrucțiuni superiorilor lor de la județ. Boieroaica Stăncuța Bălăcioaica semnează un act prin care se învoiește ca împreună cu ginerele său Ion Alecu Murgășanu, după dezrobirea Ioanei și a fiilor acesteia, să recupereze pământul și robii dați în schimbul lor boierului Vasile Pârâianu. Câștigul obținut urma să fie împărțit, ginerele primind încă doi robi de la soacră.

- În imperiul țarist, în condițiile în care, în acest an, a fost introdus monopolul teatrelor de stat în organizarea de concerte și spectacole, modul în care grupurile artistice de romi își organizau activitatea s-a modificat semnificativ, exprimarea artistică a romilor limitându-se la prestații în restaurante, taverne și alte localuri. În acest context dificil, artiștii romi au substituit veselia, culoarea, și exotismul cu melodii melodramatice și senzuale. Aceste caracteristici au marcat ultima perioadă a corului I. Vasiliev, fiind evidente în alte grupuri de romi cunoscute în epocă în Rusia, respectiv corul Gregory și Fedor Sokolov, P. Denisiev, I. Mironov, R. Kalabin, Panin, N. și M. Shishkin. Concurența artiștilor francezi apreciați și căutați în Rusia, a modificat însă și atitudinea rușilor față de corurile rome, muzica acestora devenind sinonimă cu vulgaritatea și prostul gust.

1855 • Alexandru Papadopol Calimah a combătut robia în „Foiletonul zimbrului”, în articolul *Desrobirea sclavilor*, reliefând nedreptatea robiei prin două vânzări de robi consemnate în acest an, în care au fost tranzacționați 360 de robi ai boierului Panaite Balș, la prețul de 3 galbeni pentru fiecare rom, precum și cu o altă vânzare în care *Elena Șubin din Vaslui vinde 936 suflete robi, dintre care 605 suflete cu preț de 8 galbeni, ear 331 suflete câte 6 galbeni.* Calimah mai face referire la un document conform căruia un rom a fost dat de stăpânul său pentru un porc, evocând emoționant și metodele inumane folosite în urmărirea fugarilor robi și bătăile aplicate celor prinși. Un alt aboliționist, Alecu Russo, în articolul *Desrobirea robilor* s-a referit la problema despăgubirilor proprietarilor de robi, considerând că *robia în pământul nostru este un drit al codului, și driturile nu se sting, nu se prefac fără oarecare tulburare a interesurilor materiale.* Logofătul Grigore Sturdza, publică în *Foiletonul zimbrului*, o scrisoare prin care afirmă că *după o lungă călătorie, întorcându-mă în Moldova m-am văzut întâmpinat de o reformă, care cu drept cuvânt va ocupa cea mai frumoasă pagină din istoria noastră ... Mă lepăd de despăgubirea pentru 175 de familii, adică 900 de suflete, cu condiția ca țiganii să fie scutiți pe zece ani de dări sau lucrări publice.* Costache

Negri, un aboliționist convins, care cu ocazia dezrobirii țiganilor se declara mândru că era moldovean, *căci izvorul de robie azi în tine contenește*, în 1856 îi scria lui Vasile Alecsandri, îndemnându-l să-i convingă pe boieri să renunțe la despăgubiri pentru robii emancipați: *Vorbește cu cei care așteaptă despăgubiri pentru robi și fă-i să întrevadă că au încă tot timpul ca onoarea renunțării la despăgubire să vină de la ei înșiși ... Toți acești domni așteaptă să ne vadă la treabă ca să înscriem în analele istoriei noastre un act de omenie și de înțelepciune politică provenind de la noi înșine*. În ciuda neînțelegerilor personale avute cu Kogălniceanu, acesta își declară inechivoc admirația pentru sprijinirea guvernului domnitorului Grigore Ghica în problema emancipării: *Cât despre concursul ce ai dat guvernului în chestiunea țiganilor, e puternic, cu adevărat, și mă așteptam la aceasta, pentru că tu ești un om de elită*.

- Joseph Arthur de Gobineau publică cartea sa *Essai sur l'inégalité des races humaines*, care susține că ființele umane se încadrează, ierarhic, în rase superioare și inferioare, cu rasa albă "ariană" și popoarele nordice în partea de sus a clasamentului raselor, teorie care a avut un impact deosebit asupra gândirii filosofice și politice germane. Gobineau respinge categoric procesul de metisare a raselor și implicit căsătoriile extrinseci, metisarea fiind susceptibilă, în opinia autorului, de degenerescență și, în cele din urmă, de distrugere a arienilor.
- Un decret emis în ducatul de Baden avertizează cetățenii că *în ultima vreme, țigani, în special din Alsacia*, au revenit pretinzând că fac comerț, dar în realitate practică cerșetoria, precum și alte activități ilegale, autoritățile cerându-le practic cetățenilor să trateze cu rezerve romii.

- În Moldova este abolită robia de către domnitorul Grigore Ghica, care printr-un ofis însărcinează Consiliului Extraordinar al țării cu elaborarea și adoptarea *un nou proiect de lege*, pentru emanciparea romilor boierești, abolirea robiei decurgând din *legile fundamentale ale umanității și constituie o problemă de demnitate pentru țară*, proiect de lege întocmit de către Petre Mavrogheni și Mihail Kogălniceanu. Principiile de bază ale legislației reformatoare erau astfel *Abolirea imediată a robiei în Moldova și Reglementarea și condițiile care determină indemnizarea convenabilă a proprietarilor*, Divanul obștesc adoptând *Legiuirea privind sfârșitul robiei, regularea despăgubirii și trecerea robilor emancipați la dare*. Statul acorda și despăgubiri foștilor proprietari, valoarea romilor "lingurari" și "vătrași", sedentarizați în sate, estimându-se la opt bani de aur, iar a romilor nomazi "lăieși", la patru bani de aur, indiferent de sex, invalizii și copiii mici fiind scutiți de plată. În *România literară* este salutată dezrobirea romilor, Alecu Ruso la rândul său scriind despre nerentabilitatea robiei. Până la aplicarea legii, prețul stabilit de către o proprietară de romi, pe nume Elena Șubina, pentru robi era de 8 galbeni pentru un vătraș și 6 galbeni pentru un lăieț pe care îi vinde postelnicului Panaite Balș. Secretariatul de Stat al Moldovei emite Departamentului de Finanțe un raport referitor la petiția înaintată autorităților de frații Vasile și Iancu Alecsandri în vederea eliberării propriilor robi, recomandându-se ca demersul lor, demn de urmat și de alți proprietari de romi, să fie făcut public. În 1891, la 25 de ani de la înființarea Academiei Române, Mihail Kogălniceanu a susținut un discurs în care s-a referit la situația grea a romilor robi: *Chiar pe ulițele orașului Iași, în tinerețele mele, am văzut ființe omenesti purtând lanțuri în mâini sau la picioare, ba unii chiar coarne de fier aninate de frunte și legate prin coloane împrejurul gâtului. Bătăi crude, osândiri la foame și la fum, închidere în închisori particulare, aruncați goi în zăpadă sau în râuri înghețate, iată soarta nenorociților țigani! Apoi disprețul pentru sfințenia și legăturile de familie. Femeia luată de la bărbat, fata răpită de la părinți, copiii ruși de la sânul născătorilor lor și răzlețiți și despărțiți unii de alții, și vânduți ca vitele la deosebiți cumpărători, în cele patru colțuri ale României. Nici umanitatea, nici religiunea, nici legea civilă nu aveau ocrotire pentru aceste nenorocite ființe; era un spectacol grozav, strigător la cer. De aceea, povățuiți de spiritul secolului, de legile omenirii, un număr de boieri bătrâni și tineri au întreprins de a spăla*

patria lor de rușinea sclaviei. Vasile Alecsandri, la rândul său, a făcut referire la ziua dezrobirii romilor de pe moșia sa, precum și la un prieten de-al său rom din copilărie, pe nume Vasile Porojan: *Frumoasă zi a fost aceea când, din balconul casei de la Mircești, am declarat țiganilor adunați că sunt liberi! (...) Surprinderea lor s-a manifestat prin o exclamare sălbatică și bucuria lor prin o mie de sărituri deșănțate, ca oameni mușcați de tarantelă. Vreo trei bătrâni însă au început a plânge și a-mi zice: - Stăpâne, stăpâne, ce ți-am greșit ca să ne urgisești astfel, păcătoșii de noi?!... Ne faci slobozi?... Cine o să ne poarte de grijă de azi înainte?... Cine o să ne hrănească, cine să ne îmbrace, cine să ne cunune, cine să ne îngroape?... Stăpâne îndură-te de noi și nu ne depărta de mila Măriei Tale! (...) Laia se opri la cea întâi crâsmă, povestește Alecsandri, pentru ca să celebreze noua lor poziție socială, apoi se opri la a doua crâsmă, pentru ca să cinstească în sănătatea cuconășului, apoi se opri la a treia, pentru ca să boteze cu vin libertușca, apoi la a patra, pentru ca să guste dacă rachiul liber e mai bun decât celălalt etc., etc., și astfel au dus-o întruna până ce, bându-și până și căciulile și apucându-se de furturi, au ajuns în închisorile de la Roman, de la Piatra și de la Bacău.* Practic după acest periplu nefericit la scurt timp romii au revenit la moșia de la Mircești a poetului, unde a revenit la bătrânețe și prietenul său Vasile Porojan, primit cu bucurie de Alecsandri. După două zile acesta a plecat din nou, furând și un cal, ceea ce l-a făcut pe poet să creadă că *pe cât e de neomenos faptul de a lipsi pe un om de libertate, pe atât e de necumpătat faptul de a libera deodată pe un sclav fără a-l pregăti la fericirea cel așteaptă și a-l feri de neajunsurile unei libertăți pripite.* În acest context istoric nu lipsesc însă evenimente mărunte care implică romii, judecătoria ținutului Tecuci întâmpinând greutăți, conform unui raport, în judecarea romilor Ioan Bosnea și Gheorghe Cracană, acuzați de furt de cai.

- În Valahia, Divanul Obștesc primește informații despre sumele intrate în fondul de răscumpărare a robilor de către stat, precum și despre quantumul datoriilor către foștii proprietari în perioada 1852-1853, și pentru perioada anterioară anului 1850.

- În Norvegia, autoritățile au votat alocarea unei sume anuale de bani pentru educarea nomazilor. Acest buget a fost folosit ulterior pentru plasarea romilor în lagăre de muncă.

1856 • În Țara Românească, domnitorul Barbu Știrbei desființează robia, promulgând *Actul de emancipare a tuturor țiganilor principatului român* la 8 februarie 1856, astfel că romii, până atunci aserviți, sunt înregistrați în calitate de contribuabili. Despăgubirile acordate de către stat foștilor proprietari au fost de 10 galbeni, sumă plătită în câțiva ani. Pentru a preveni dezechilibre sociale legea prevedea și sedentarizarea romilor, fiindu-le interzisă strămutarea pentru *două perioade catagraficești.*

- În Moldova la Teatrul din Iași, s-a jucat piesa lui Gheorghe Asachi, *Țiganii - idil cu cântece*, dedicată domnitorului Grigorie Al. Ghica, care a eliberat robii domnești. Un raport din acel an arăta că în Moldova 334 de foști proprietari au cerut despăgubiri. Ulterior 264 au renunțat. Numărul romilor dezrobiți pentru care satul trebuia să acorde despăgubiri, în valoare de 4.613.112 de lei, era de 16.023 de vătrași și 4.566 de lăieși. Trebuie menționat că eliberarea romilor în spațiul mioritic a determinat emigrări pe scară largă a romilor în Europa de Vest și în America. Pe de altă parte o serie de documente oficiale din Moldova fac referire la diverse inițiative, acțiuni sau cereri boierești care implică romii. Astfel prințesa moldoveancă Catinca Conachi Vogoride cere autorităților prelungirea termenului legal de prezentare a listelor cu romi dezrobiți. Serdarul Vasile Arapu trimite catagrafia robi de la moșia botoșăneană Leurda, solicitând despăgubirile aferente. Logofătul Anastasie Bașotă cere, la rândul său, domnitorului Grigore Alexandru Ghica ca suma rezultată din despăgubirile dezrobiri să fie expediată fie la Vistieria statului, fie la casa mănăstirii Sf. Spiridon, astfel încât din acei bani să fie plătită capitația romilor. Cererea omenosului boier moldovean a fost însă respinsă, logofătul fiind sfătuit să se ocupe personal de proiectul său filantropic. Boierul Focșăneanu solicită despăgubiri pentru cei 46 de romi emancipați, iar paharnicul Gheorghe

Ardeleanu pentru cinci romi vătrași ai săi, în timp ce proprietara de romi robi Ana Balș pretinde catagrafierea romilor neînregistrați din neglijența autorităților, pretinzând și pentru aceștia despăgubiri conform legii. Logofătul Dimitrie Cantacuzino, din satul Popricani prezintă autorităților lista cu romii dezrobiți, în timp ce prințul Conachi Vogoride reclamă faptul că în catagrafiile robilor particulari nu au fost înregistrați circa o mie de robi de-ai săi. Ioan Ceaușul zis și Ioan Busnea, implicat în mai multe furturi și tâlhării, și complicii săi, hoți de cai și vite, au suferit rigorile legii.

- În Valahia *Ministerul din Năuntru* hotărăște să acorde romilor dreptul la strămutare. Conform legii din 1856 aveau dreptul de a se muta după trecerea a două perioade fiscale de câte cinci ani, însă Ministerul în cauză calculează în funcție de legile din 1843 și 1847. Ulterior căimăcămia a respins toate cererile romilor de strămutare susținând că perioadele catagraficești se calculează începând cu 1851. Se constată însă un proces de părăsire a moșiilor de către romi și de revenire la nomadism sau de stabilire a acestora în orașe, cererile în acest sens fiind aprobate la scară mare de autoritățile Valahiei. În acest context vornicul Costache Nicolescu îl reclamă autorităților pe fostul său rob, Ghiță Ionescu, eliberat în 1848, cu condiția să-i slujească contracost împreună cu nevasta sa, însă fostul rob a dat bir cu fugiții, boierul cerând autorităților să-l aducă înapoi. Se pare că vornicul nu și-a plătit slugile, astfel că rezoluția domnească specifică faptul că fostul rob rămâne liber până la pronunțarea sentinței judecătorești. Departamentul din Năuntru propune domnitorului Barbu Știrbei ca romii eliberați să fie sedentarizați pe moșiile foștilor lor proprietari sau pe domeniile statului, în condițiile în care nu puteau subzista în capitală. Tot în acest an, administrația județului Vâlcea primește poruncă de la *Departamentul din Năuntru* să aplice legea de emancipare din 1856, strămutarea fiind interzisă: *Țigani câți se află astăzi statorniciți cu case de locuință sau bordeie prin sate, vor rămânea tot acolo unde se află, înscriindu-se în tablele dajnicilor acelor proprietăți.* Se prevede aducerea celor plecați la vechile locuințe de către autorități, precum și catagrafierea lor. Romii sunt amintiți și în alte acte ale acestui an 1856. Domnitorul Barbu Știrbei este informat în legătură cu petiția fraților Nica, care în 1849 au încercat să vândă statului circa 1.400 de romi robii, revendicând întâietate în primirea sumelor compensatorii pentru dezrobiți. O ceată de 25 de romi au fost prinși rătăcind prin teritoriul plasei Otăsău, Autoritățile locale au refuzat să-i primească, cerând trimiterea în locul de baștină adică satul gorjean Licuriciu din județul Gorj, de unde susțin că ar fi plecat. Un grup de romi dezrobiți, respectiv Dumitru cu familia, Petre, Radu, Ion, Banu, Gheorghe, Dumitru și Niculae, se plâng domnitorului Barbu Știrbei de abuzurilor la care sunt supuși de fostul proprietar boierul Zamfirache Sicleanu, cerând să li se permită plecarea de pe moșiile Sihlea și Voetin și reîntoarcerea în satul dâmbovițean Lucieni: *Dacă În alta Voastră Domnească Mărire în părinteasca îngrijire ați întărit legea desființării sclaviei din Țara Românească unde zice: "Nimini nu va mai fi rob pe pământul României de acum înainte", oare făcutu-s-a această lege numai de fonnă ori ca să se bucure victimile robiei de binefacerele ei în independentă libertate ca ceilanți locuitori ai acestui pământ și să plătească numai o datorie către stat? Care dar sânt cuvintele boierului Zamfirache Sicleanu, înrăutățitul acela asupra sufletelor noastre, să ție în robie chiar acești 40 suflete de liberați și încă să despartă cu putere de la sine pe Anuța de legiuitul ei bărbat, Marin al Burcii, și s-o mărite după Ion bucătarul d[umnea] lui? Chiar acum după ce s-a publicat legea emancipații? Și care mai sânt cuvintele să neție în robie pe moșia sa Si[h]lea și Voetin în sud Focșani sub pază de 20 de călărași ai dumnealui și să ne vânză ocaoa dă mălai un Ieu [loc gol], când pe noi ne-a dus aci numai de 7 luni cu o grozavă persecuție tiranicească, ca să-și înmulțească clăcașii, fără să se gândească tiranul că ne rămânea pământuri, case, locuri de arătură și căminuri părintești ce le-am avut de la moșii și strămoșii noștri de la vechiul nostru Stroe Buzescu și Galofirescu, // vestiți acei generali ai marelui viteaz Mihai Vodă, de sânt 266 de ani de când neam de neam ne-am pomenit noi în șine proprietari în căminurile noastre din satul Lucieni,*

sud Dâmbovița, unde stau și azi casele noastre în ființă. De ce nu se gândește omu[!] că nu e bine a posedea pe om și că e o rușine astăzi să ne ție sub pază, în bordee ticăloase fără nici un mijloc de hrană încât ne-am vândut tot ce am avut, de am [luat] mălaiul pe un leu ocaua, ce ni-l vinde d[umnea] lui, ș-apoi fără rușine ne persecută să ne pună la șanțuri adânci fără cele necesare susținerii, întocmai ca faraon[ul] acela de demult pe poporul lui Israel, cu piramidele și canalurile Nilului? Ce oare e supărat pe Măria Voastră că ați legiuit dezrobirea și va să-și răzbune încă pe noi? O! Ce nenorocire să nu se respecte o lege care face Măriei Voastre lauda lumii! De aceea declarăm că nu mai putem suferi, nu e vreme a suferi, s-a dus robia și în temeiul art[icolelor] 7 și 8 din legea eliberării cerem ca prin grija onor[abilului] Minister Finanțial să ne statornicim la vetrele noastre, la căminurile noastre, la pământurile noastre, în brațele părinților noștri, în proprietatea noastră unde ne așteaptă case de bâme vechi strămoșești și toată îndestularea în satul Lucieni, plasa Târgu lui, sud Dâmbovița, iar nu să ne fa că dumnealui în silnicie în ticăloasele sale bordee, pe când noi sântem fără să avem nici lemne de foc, de ne-au murit 7 copii de frig astă iarnă...practic un peisaj deloc idilic. Pitarul Dimitrie Vișoreanu renunță la sumele compensatorii convenite pentru eliberarea celor 5 robi ai săi. Departamentul din Năuntru raportează domnitorului Barbu Știrbei încheierea catagrafierii robi particulari dezrobiți de către stat.

- În Transilvania, în Brașov autoritățile au renunțat la serviciile călăului orașului, execuțiile fiind duse la îndeplinire prin împușcare de către un pluton de execuție. Spânzurătoarea din piatră ridicată în secolul al XVIII-lea, a cărei primă victimă a fost tocmai cel care a zidit-o, a fost demolată în anul 1870.

- Unul dintre cei mai faimoși haiduci luptători pentru libertate din secolul al XIX-lea, romul Mustafa Shibil, născut în satul Gradeți, lângă Sliven, a fost ucis în acest an. Romii din Sliven, printre care și frații Jordan și Georgy Hajikostovi sau Jordan Rushev, au luat parte la războiul ruso-turc (1877-1878) în rândurile armatei țariste, ca voluntari bulgari.

- Jean-Henri-Abdolonyme Ubcini (1818-1884) un francez istoric și ziarist, membru de onoare al Academiei Române, aprecia numărul romilor în lucrarea *Provinces d'origine roumaine*, ca fiind în Moldova la 100.000 de persoane, iar al celor din Valahia la 150.000 de persoane.

- În Rusia Țarului Alexandru al II-lea (1855-1881) autoritățile țariste obligă romii ruși satisfacerea serviciului militar, liber *alături de alți membri ai domeniului căruia îi aparțin*, drumul de acces în rândurile armatei țariste fiind liber în condițiile în care până atunci, romii se bucuraseră de privilegiul de a fi scutiți de serviciul militar

- În Belgia, o serie de decrete, emise de autorități între 1856 și 1900, au făcut ca romii nomazi să nu fie incluși în registrele populației.

- În Persia trăiau în acest an nu mai puțin de 3.000 de familii, cea ce dovedește existența unui număr mare de romi în această parte alumi. În Egiptul epocii unul dintre cele trei mari triburi de romi, respectiv *ghagars*, cuprindea circa 16.000 de membri.

1857 • În Moldova *doi romi fac parte din Divanul ad-hoc*, instituție cu un rol consultativ în problema unirii.

- În Valahia conform statistici întocmite de Ministerul de Finanțe romii emancipați erau în număr de 33.267 de familii, cu 6.241 de familii de romi ai statului, 12.081 de familii de romi mănăstirești și 14.945 de familii de romi particulari, populația totală a principatului fiind de 466.152 de familii, adică 2.330.760 de suflete. Într-o statistică fiscală este menționat în anul 1959 un număr de 32.010 de familii de romi dezrobiți. În Valahia grupuri consistente numerice de romi sunt strămutate masiv din mediul rural în mahalalele urbane. În celălalt principat românesc, din 1856, când au fost eliberați robii particularilor, romii nu mai sunt menționați separat în statistici, estimările epoci avansând un număr de 100.000-120.000 de romi moldoveni, adică un procent tot de circa 7% din totalul populației Moldovei de 1.463.927 de persoane recensate în 1859. În principate viețuiau aproximativ 200.000-250.000 de romi,

respectiv circa o treime din numărul total al romilor din Europa, estimat de către specialiști.

- Jean Alexandre Vaillant, profesor de literatură la Școala Națională Sfântul Sava din București, în cartea *Les Rômes. Histoire vraie des vrais Bohémiens*, adică *Romii - istoria adevărată a adevăraților boemieni* publicată la Paris, estima că în Moldova trăiau 137.000 de romi, iar în Țara Românească 125.000 de romi, cu un total de 262.000 din 837.000 de romi europeni. O altă lucrare despre romi este și *Grammaire, dialogues et vocabulaire de la Langue rommane des sigans pour fair suite à L'Histoire vraie des vrais Bohémiens*, reeditată în 1868 sub titlul *Grammaire, dialogues et vocabulaire de la langue des Bohémiens ou Cigains*, adică *Gramatica, dialoguri și vocabularul limbii Boemienilor sau Țiganilor* studiul în cauză reușind să faciliteze celor interesați achiziționarea unor expresii minimale de comunicare în romani, referindu-se totodată și la principalele chestiuni ale amintitei limbi. Vocabularul rom-francez cuprindea peste 2000 de termeni, însă foarte multe cuvinte românești au fost catalogate ca fiind rome și nu împrumuturi lingvistice din limba română.

- Legislația britanică emisă în acest an îngrădește dreptul de campare al romilor pe spațiile verzi ale defrișelor localități. Ulterior această măsură din anul 1857 este întărită de un alt act legislativ emis în 1876, decret care face referire la ocuparea ilegală a spațiului verde sau de ocupare ilegală a solului. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, populația *romanichals* a început să folosească „vagoane” pentru locuit așa-numitele *vardos*, adesea viu colorate și decorate exotic în interior și exterior. Acest tip de habitat s-a perpetuat ca fond până în prezent, exponenții *romanichals* trăind în rulote.

- În Moldova, autoritățile refuză cererea Elenei Șubin de înregistrare ca vătrași a foștilor ei robi lăieși, despăgubirile derulându-se conform legii. Boierul Alecu Belu, a fost acuzat de Eufrosina Dobroneanca că a vândut statului robi ce aparțineau dânzei. Romul dezrobît Nicolae Vladu din Sinești este trecut într-o altă categorie fiscală după căsătorie, iar autoritățile dispun de demararea cercetărilor pentru stabilirea dacă momentul emancipării Păunei a fost anterior sau nu promulgării legii dezrobirii, în condițiile în care fostul proprietar pretindea despăgubiri statului.

- În Transilvania, la Satu Mare un călugăr franciscan deschide o școală dedicată copiilor romi, care a funcționat însă scurt timp.

- În Țara Românească, caimacamul Alexandru Dimitrie Ghica decide înscrierea printre contribuabili a robilor eliberați de către proprietarii lor, anterior promulgării legii dezrobirii. Într-un cu totul alt registru, Ministerul Finanțelor emite un raport către același Alexandru Dimitrie Ghica *despre pricina boierului Alecu Belu, care a vândut statului robi ce aparțineau Eufrosinei Dobroneanca. Ministerul Finanțelor nu poate interveni, reclamanta poate să-l dea în judecată pe zisul boier, dacă are acte doveditoare că acei robi îi aparțineau*. Tot în Țara Românească, autoritățile din plasa Oltețul de Susa emis un raport administrației județului Vâlcea, privitor la căsătoria lui Nicolae Vladu, dezrobît din satul Sinești, și trecerea sa într-o altă categorie fiscală, iar administrația județului Vâlcea cere plasei Oltețul de Jos stabilirea datei dezrobirii romei Păuna, pentru care fostul proprietar cere despăgubire.

1858 • În Ungaria imperiului habsburgic, în acest an s-au născut doi mari muzicieni romi, respectiv István Dankó (Szeged-Szatymaz, 1858 - Budapesta, 1903), cunoscut sub numele de Pista Dankó, compozitor, interpret, lider al unui grup de lăutari romi, și Rigó Jancsi (1858-1927) de asemenea un celebru violonist rom maghiar, de a cărui viață este legat un episod celebru al seducerii Clarei Ward, cu care de altfel s-a și căsătorit, la acea dată prințesă de Caraman-Chimay, singura fiică a americanului milionar E.B. Ward și soția prințului belgian Joseph de Caraman-Chimay. Clara și Jancsi s-au întâlnit în 1896, în timp ce Rigo Jancsi cânta la vioară într-un restaurant din Paris, unde Clara cina cu soțul ei, prințul. În cea cel privește pe Pista Dankó (1858-1903) acesta reprezintă „visul rom”, un exemplu rar de reprezentant al etniei, care s-a născut în sărăcie, destinul de excepție oferindu-i faimă și avere. Cunoscut sub porecla de "Nótafa", acesta deși a cântat de mic, a început să compună

muzică de la vârsta de 28 ani. Membru de bază al ansamblului muzical *Hangászor*, la părăsit când s-a mutat în Szatmar, unde a întâlnit-o pe Ilonka Joó, fiica primarului, cu care a fugit și s-a căsătorit, în ciuda faptului că primarul a dezaprobat relația, datorită originii române a lui Dankó. În ceea ce privește activitatea artistică, Dankó se cufundă cu muzica populară maghiară, el compunând însă și în alte stiluri muzicale, cum ar fi marșurile. În timp ce trăia în Szeged, Dankó compus peste 400 de partituri, unul dintre cântecele sale cele mai populare fiind *Az o szép, az a szép*. La cererea lui Géza Gárdonyi, Dankó a compus în 1885 marșul *A bejövetele Magyarok (Martie a maghiarilor)* cu ocazia sărbătoririi a unui mileniu de la atestarea statului maghiar. O statuie a artistului român a fost ridicată la Szeged, pe malul Tisei, iar un film în limba maghiară, respectiv *Dankó Pista*, a fost lansat în 1941.

- În Țara Românească românii sunt implicați în diverse probleme. Astfel românul Ion Radu Bichiuscă, fost rob, aflat la închisoare, este propus de autorități la excluderea din venitul dajnicilor dezrobiți ai satului Costești. Serdăreasa Elenca Giuleasca, reclamă autorităților faptul că românii Toma și Avram, din satul Giulești, nu au fost catagrafiați ca emancipați, astfel încât aceasta să poată primi despăgubirea legală. De asemenea autoritățile au căutat și locul unde s-au stabilit alți trei dezrobiți ai Elencăi Giuleasca. Foștii robi Ion Nicolae Jintu și Matei Brânză, decedați, au fost scăzuți din venitul dajnicilor dezrobiți ai satului Mănăstireni. Ministerul de Finanțe emite către administrația județului Vâlcea dispoziția de a întocmi un raport pe baza verificării catagrafiei a 77 de romi emancipați, care au aparținut Zoi Brâncoveanu. *Epitropia casii M[ării] S[ale] Doamnei Zoi Brâncoveanu, prin adresele sale cuno. 7 și 40, alătură Ministerului zece dovezi sătești după cum se coprinde anume în lista alăturată aci cuprinzătoare de șaptezeci și șapte individe țigani noi emancipați, foști sclavi ai zisei case, cu arătare că s-ar fi aflând acum în ființă toți aceia pe la locurile notate, pe care dovezi confruntându-le Ministerul cu generala catagrafie a acelu district nu se găsiră trecuți într-însa, înțelegându-se că acele individe ar fi rămas pe dinafară. Pentru aceste cuvinte dar, Ministerul le trimite pe lângă aceasta în original onoratei Administrații, cu invitație ca observându-le și după cercetare găsindu-le în ființă acele individe pe la locurile arătate, să grăbească a proceda la a lor regulată constatare și catagrafisire, binevoind a trimite apoi Ministerului cuvenita catagrafiede numele acelor individe, care după toate cercetările ce se vor face nu se vor dovedi înscrise în // generala catagrafie; iar pentru aceia din indivizi care vor fi luat loc în generala catagrafie a emancipaților din coprinsul acelu district, să îndrepteze listă spețială în deslușire, pentru fiecare individ unde să găsește catagrafisit, spre a să pute face cele de cuviință, înaintând totdeodată și pomenitele acturi pe lângă raportul rezultatului.*

- În Moldova, boieroaica Tatingher primește 2.060 de lei din partea statului, adică dobânda pe un an a obligațiunilor emise de autorități pentru despăgubirile acordate după emanciparea romilor. Ulterior Soltana Diu, obține din partea statului 6.500 de lei, reprezentând valoarea obligațiunilor emise pentru despăgubirea foștilor proprietari de robi, bancherul Mair Safer, 60.000 de lei adică dobânda obligațiunilor emise pentru despăgubirea foștilor proprietari de robi, iar negustorul Levi Bain primește 12.000 de lei, respectiv dobânda pe doi ani a 60 de obligațiuni emise pentru despăgubirea foștilor proprietari de robi.

- În Rusia s-a născut muzicianul român Piotr Leshchenko, care a trăit între anii 1858-1903.

1859 • Franz Liszt (1811-1886) scrie lucrarea *Des Bohemiens et de leur musique en Hongrie* adică *Despre țigani și muzica lor în Ungaria*. Un admirator al culturii romilor, compozitorul a susținut că muzicienilor romi li se datorează păstrarea folclorului național.

- În Moldova românii dezrobiți din satul Spria de Jos, ținutul Tecuci, cer reglementarea situației lor fiscale, în condițiile în care cuantumul taxelor a rămas constant, deși o parte dintre ei au plecat în ținutul Vaslui pe moșia Pungești. O altă comunitate de romi moldoveni ridică probleme boieroaicei Catinca Negri, aceasta cerând Ministerul de Finanțe strămutarea a 70 de familii de romi lingurari de pe moșia Glodurile din ținutul Tecuci, pretinzând că nu poate să

le asigure acestora lemnul necesar practicării meseriei. Astfel *La moșia Glodurile din ținutul Tecucului, care acum au trecut în proprietate me, să află un număr de vro șaptezeci familii lingurari, cari înainte de a să disrobi s-au tot adunat acolo de la sine, îngăduindu-să de proprietariul Glodurilor a se hrăni cu meșteșugul lor din pădure de pe ace moșie, pentru interesul, că, de acolo, îi aduce cu înlesnire pe moșiile Nămoloasa și Țigăneștii la lucru câmpului sau alte lucrări de care ave trebuință. Acum însă că moșia Glodurile au trecut în proprietate me, și pe de o parte eu asemenea interes de ei nu am, pe de altă parte pădure de pe Gloduri s-au vândut și tăet, asemenea locuri de hrană neputându-le da când toată moșia cu locul de pădure cu totul nu-i mai mare decât ca vro 320 fălci, iar locul de hrană cu a[l] lăcuitorilor și cu vatra satului nu se sue nici la 100 fălci, vin a ruga pe onoratul Departament a poronci Prefecturii districtului ca să li facă cunoscut a-și căuta locu de a să așeza unde vor putea să învoi căci eu de la primăvară înainte nu pot a le mai da nici locuri nici păduri fiind numărul lor pre nepotrivit cu neînsemnatele moșiei.*

- În Țara Românească, în statistica fiscală de la începutul anului, romii apar ca „dezrobiți“, din totalul de 426.120 de familii înregistrate, 32.000 fiind familii de dezrobiți, iar un număr de 1819 de persoane sunt holtei dezrobiți. Numărul dezrobiților a fost de circa 162.000 de persoane.

- În Marea Britanie s-a născut *regele țiganilor* Xavier Petulengro (1859-1957), zis și *Gipsy Petulengro*, comerciant, violonist, om de afaceri, scriitor și radiodifuzor, care a activat la radio BBC în anii '30, '40, colaborând și cu diferite reviste. De asemenea, Petulengro a publicat cărți despre romi, precum și o lucrare autobiografică. Detaliile în legătură cu nașterea și copilăria sa sunt incerte, diferitele surse sugerând fie că s-a născut în Rochdale, Lancashire, într-o familie de romi britanici, fie că ar fi fost de origine română, locuind în copilărie în apropiere de Galați. În conformitate cu propria sa autobiografie, Petulengro a fost nepotul lui Ambrose Smith (cca.1804-1878), cunoscut sub numele de Jasper Petulengro, subiectul cărților *Lavengroși* *The Romany Rye* de Georgee Borrow (1803-1881). Denumirea de "Petulengro", se pare că vine din sanscrită, unde "petul" înseamnă potcoavă, și din romani, limbă în care "engro" înseamnă „om” sau „lucru”, prin urmare semnificația numelui fiind cea de "fierar".

1860 • În Marea Britanie, în pădurea Epping, Essex, la șase mile nord-est de Londra, s-a născut evanghelistul britanic Rodney "Gypsy" Smith (1860-1947), care s-a remarcat prin ample campanii de evanghelizare, în șapte decenii de activitate, atât în Europa cât și pe alte continente, predicatorul rom fiind de tânăr membru al Armatei Salvării și fără îndoială, unul dintre cele mai mari și mai iubiți evangheliști ai lumi din toate timpurile. Deși s-a născut într-un cort și niciodată nu a fost elev într-o școală, a scris o serie de cărți și și a compus cântece religioase. Devine creștin practicant după vârsta de 16 ani, deșteptarea spirituală venind în urma unei combinații de diferiți factori, respectiv influența tatălui său, pastorul Cornelius Smith, cântecele cântărețului metodist Ira David Sankey și o vizită la casa predicatorului John Bunyan în Bedford. Cert este că el a fost un autodidact, învățând să citească și să scrie, începând apoi să predice. La o întrunire derulată la *Christian Mission* din Londra, William Booth, fondatorul Armatei Salvării a remarcat potențialul tânărului Smith, cooptând în activitățile sale religioase, astfel că în 1877, Rodney Smith a acceptat invitația de Booth a fi un misionar evanghelist. Ulterior, până la moartea sa, el a călătorit prin lume, predicând în America, Australia, Africa de Sud sau Europa, în fața mulțimilor venite să-l asculte. Activitatea sa a fost apreciată și de casa regală britanică, regele George al VI-lea acordându-i Ordinul Imperiului Britanic. Smith a murit în 1947, pe vasul Regina Maria, traversând Atlanticul.

- În acest an un grup de romi căldărari mioritici ajung la Cracovia, care, în epocă, făcea parte din imperiul habsburgic. În calitate de cetățeni ai imperiului austriac, romii din Transilvania și Banat erau posesori de documente necesare călătoriei. Conform romologului rus Lev

Cerenkov, acești căldărași sunt și numiți în prezent *ostrijaki*, adică austrieci, de către romii polonezi sedentarizați. Romii transilvăneni, ajunși în Polonia, au avut tendința de a se impune într-o poziție dominantă printre ceilalți romi, familia Kwiek fondând, de altfel, o dinastie de *regi ai țiganilor*. Alte grupuri de romi căldărari și ciurari au străbătut pe rând Polonia, Rusia și peninsula scandinavă. Lovarii ajung din Transilvania și Ungaria în Cehia și în Slovacia, iar mai apoi în Germania. Unii dintre ei pleacă în calitate de soldați austrieci, în timpul războiului austriaco-prusac, stabilindu-se în Cehia sau în Austria, alții descinzând în Polonia, ulterior în imperiul rus.

- În SUA după valurile trecute de imigrație a romilor, provocate de către autoritățile britanice, debutează, după acest an 1860, imigrarea la scară mai largă a grupurilor de romi din Marea Britanie și Irlanda. Un număr mare de emigranți romi au fost căldărari din România, mulți emigrând și în America Latină.

- În Suedia regelui Carol al XV-lea (1859-1872) legislația care restricționa imigrația romilor a fost abrogată, rezultând un nou val de imigrare în țară, în special a romilor valahi.

1861 • În Basarabia, gubernie în cadrul imperiului țarist, romii au fost dezrobiți, autoritățile acordându-le prin lege libertatea. Practic în provincia românească, *Proclamația emancipării*, emisă de către țarul Alexandru al II-lea, a fost citită în Catedrala din Chișinău.

- În Spania s-a născut Ceferino Giménez Malla, cunoscut și sub numele de *El Pele*, călugăr franciscan de origine romă, activist pentru drepturile romilor spanioli, considerat sfântul patron al romilor în romano-catolicism. Giménez Malla s-a născut în Fraga, provincia Huesca, într-o familie de romi, timp de patruzeci de ani trăind ca un nomad. El a fost căsătorit de la vârsta de zece ani cu Teresa, abia în 1912 cuplul unindu-și destinele într-o ceremonie religioasă catolică. Neputând avea copii, cuplul a adoptat-o pe nepoata Teresei, Pepita, rămasă orfană. După moartea soției, survenită în 1922, Giménez Malla și-a început activitatea de catehet sub îndrumarea preotului-profesor, Don Nicholas Santos de Otto. În 1926, el a devenit membru al ordinului călugărilor franciscani, implicându-se în acțiuni de caritate, hrănind copiii săraci. În timpul războiului civil din Spania (1936-1938), Giménez Malla a încercat să apere un preot catolic de soldații republicani, însă ambii au fost arestați și apoi împușcați, împreună cu alți preoți și cu un grup credincioși, în anul 1936. O legendă romă spune că soldații l-au întrebat dacă are arme, și că el a răspuns *Da, și este aici*, afișându-le rozariul, cu care a fost împușcat ținându-l în mâini și strigând *Trăiască Regele Cristos!* Trupul său nu a fost găsit niciodată. Papa Ioan Paul al II-lea a spus despre Giménez Malla că *Viața lui arată cât este de prezent în diferitele popoare și rase Hristos, și că toți sunt chemați la sfințenie*. Ceferino Giménez Malla a fost beatificat în 1997, la data de 4 mai, zi devenită zi de sărbătoare a romilor catolici și nu numai.

- În imperiul țarist, în timp ce țarul Alexandru al II-lea s-a pronunțat oficial în favoarea eliberării robilor și pentru abolirea robiei, s-a constituit o comisie care să elaboreze un proiect de program de acțiune, referitor la ameliorarea condițiilor de viață ale romilor. Comisia nu ajunge la nici un rezultat concret și va fi dizolvată.

1862 • În imperiul rus trăiau, în acest an, în jur de 50.000 de romi, dintre care 17.000-18.000 de persoane în Basarabia și între 7.500 și 8.000 de romi în Crimeea.

- În Suedia, romilor li s-a refuzat intrarea în cadrul statului, chiar dacă dețineau pașapoarte care legal le permitea accesul.

1863 • Prefectura de Neamț a dispus dispersarea romilor lăieși aflați în județ, în virtutea apărării siguranței publice. Într-un raport către Ministerul de interne se propunea dispersarea lor în sate, astfel încât la 20 de case de români să fie sedentarizat un rom, proiectul fiind aprobat. Subprefectul justifică într-un mod rasist această măsură, afirmând că *pe cât timp ființa acestor indivizi, ce nu se mai pot moraliza, nu va dispărea cu totul de prin sate, mai ales în chipul cum stau ei în grupuri sau cel puțin nu vor fi împrăștiați câte unul, cel mult doi*

prin fiecare sat, ca cu așa măsură să se desperecheze, siguranța publică niciodată nu se va mai restatornici.

• În regatul suedez romii au fost duși în lagăre de muncă speciale în Hameenlinna.

1864 • În România „mică”, a domnitorului Alexandru Ioan Cuza (1859-1866) și a prim-ministrului Mihail Kogălniceanu, cu ocazia reformei agrare o parte dintre romi au primit pământ, devenind astfel mici proprietari de terenuri agricole, respectiv țărani.

1865 • În Marea Britanie apare la Londra lucrarea *A History of the Gypsies* a lui W. Simpson.

1866 • Grupuri de romi căldărari, ursari, băieși sau rudari, vorbitori de dialecte valahe, au descins înspre alte teritorii europene. O ceată de căldărari, în acest an, străbate drumul din Germania, în speță de la Berlin, înspre Franța, unde este atestat un grup de 150 de căldărași, probabil romi ardeleni, veniți via Germania și Belgia, fiind expediați fără menajamente în Belgia. Ca și în amintitul caz polonez al familiei Kwiek, evocat mai sus, în Germania și nu numai, romii români caută să-și impună supremația în fața altor grupuri de romi. Prezența lor este numeroasă, astfel încât actualmente clasificarea lingvistică a romilor se face și în funcție de vorbitorii de dialecte vlax și non-vlax. De altfel un număr mare de romi din Slovacia și Ungaria sunt numiți și romi vlahi, având ca limbă maternă româna sau prezentând puternice elemente lingvistice românești. Fenomenul este prezent și în Croația. În Ungaria un mare număr de băieși bănățeni vorbesc și azi româna ca limbă maternă, iar în Bulgaria la poalele Munților Balcanici sunt rudari vorbitori de română ca limbă maternă. În Serbia sunt numiți *karavlaski*, în Bosnia *karavlas* adică români negrii, iar în Slavonia croată *Koritari*.

• Cancelarul de fier Otto von Bismarck, prim-ministru al Prusiei după 1862, cancelar al Germaniei unificate între 1871-1890, trage un semnal de alarmă privitor la numărul mare de plângeri cu privire la cetele de romi și problemele cauzate de acestea. Ulterior în noul stat german legislația privitoare la romi va avea două obiective majore, respectiv sedentarizarea romilor băștinași și debarasarea de romii veniți din alte părți, care trebuiau expulzați.

1867 • În Franța este atestat un alt grup de căldărari români, unde ajung organizați în cete de 30 până la 150 de indivizi. Un an mai târziu un astfel de grup este surprins la Carpentras, într-un tablou, de către Bonnet. Practic și alte grupuri de romi nomazi, din spațiul mioritic, ajung ulterior în Franța, în anii 1868, 1870, 1872 sau 1874, venind dinspre Germania și Italia.

• În Germania descinde un grup de ursari români.

• În Elveția, la Geneva, s-a născut marele antropolog Eugene Pittard. Autoritate unanim recunoscută în domeniu, acesta a stabilit și pe baza cercetărilor antropologice cea ce stabilise de mult lingvistica, adică originea indiană a romilor. Printre altele a redactat și cartea *Les Tziganes ou Bohémiens; recherches anthropologiques dans la Péninsule des Balkans* tipărită la Geneva în anul 1932, lucrare ce cuprindea 288 pagini. Antropologul a murit în 1962 la Castelul din Morigny în fostul departament francez Seine-et-Oise.

• În perioada dualismului austro-ungar din 1867-1918 autoritățile maghiare a luat o serie de măsuri represive față de romi, măsuri care îngrădeau circulația șatrelor, interziceau cerșitul, combăteau vagabondajul, prevedeau expedierea forțată la domiciliu a romilor. În cadrul acestor politici se remarcă perioada dintre anii 1907-1914 cu numeroase legi represive emise de autoritățile maghiare. În același an este redactată o statistică de către A. Fenyeseș care avansa un număr de 58.000 de romi în Transilvania, 33.000 în Ungaria propriu-zisă și 4.500 în Croația, Slavonia și în granița militară, ce includea un mic teritoriu bănățean.

• În acest an s-a născut Ruth Bentinck (1867-1953), militantă pentru acordarea dreptului la vot pentru femei în Statele Unite. Ea a fost fiica lui Rosina Swan, o etnică romă din Higham, Kent și a lui Edward St Maur, ducele de Somerset.

- Ziarul *Macedonia*, publicat la Istanbul, a primit o scrisoare semnată *un egiptean*, în care autorul Ilia Naumchev a susținut respectarea drepturilor naturale ale romilor, egalitatea religioasă cu ceilalți și accesul acestora la educație.

1868 • În Olanda, într-o lucrare despre romi belgianul Richard Liebich introduce sintagma *viața nedemnă de a fi trăită*, folosită în categorisirile rasiale în Germania nazistă.

- Un grup de căldărari români ajunge în Anglia, unde se stabilesc într-o tabără la periferiile Londrei, intrând rapid în conflict cu romii englezi, iar o ceată de romi ursari români este atestată în Olanda. Autoritățile olandeze au impus taxă turiștilor, care țin să viziteze tabăra de romi. Corturile și căruțele nomazilor, ca și contrastul dintre hainele lor mizerabile și obiectele în aur sau argint pe care le arată peste tot, au provocat o profundă impresie asupra populației.

- În Rusia țaristă, armata cazacă de la Dunăre a fost desființată, soldații romi fiind împroprietăriți cu pământ. Dacă romi din Faraonovka au continuat să trăiască în sat, majoritatea celor din Kair și-au vândut pământurile, în speță circa 190 parcele, reîntorcându-se la corturi, prin pădurile din nordul Chișinăului, la meseriile tradiționale, respectiv la confecționarea unor obiecte din lemn, și la un mod de viață semi-nomad. În 1877, în Faraonovka trăiau un număr de 1.039 de romi, 150 de moldoveni și 103 ucrainieni, în timp ce romii nu reprezentau mai mult de o treime din populația Kairului.

1869 • În Marea Britanie, în periferiile de la Notting Dale a fost înălțat un cort unde se derulau activități misionare dedicate romilor, atestați în număr de circa 50 de familii cu șapte ani mai devreme.

- În acest an s-au născut fotbaliștii englezi de origine romă Martin Joseph "Joe" Frail (1869-1939) care a trăit conform tradiționalului stil de viață rom, și jucat pentru Port Vale, Glossop North End, Derby County, Chatham, Middlesbrough, Luton Town, Brentford și Stockport County, precum și Rabin "Rab" Howell (1869-1937), care a jucat pentru Sheffield United și Liverpool, acesta fiind și primul rom care a jucat pentru naționala Angliei.

1870 • În Germania, cancelarul Otto von Bismarck emite o circulară în care cere *interzicerea totală a trecerii frontierei germane de către țigani*, stipulându-se și faptul și că romii *vor fi transportați pe cea mai apropiată cale în țara lor de origine*, pretinzând romilor germani să prezinte documentele doveditoare ale cetățeniei, pentru a putea călători fără probleme prin imperiul german.

- În acest an folcloristul american, Charles Godfrey Leland (1824-1903), fondator al *Gypsy Lore Society*, a învățat limba romani de la Matty Cooper, despre care Leland a afirmat că a fost *rege al țiganilor din Anglia*.

- În imperiul dualist austro-ungar, interdicția dată romilor de autoritățile din Ungaria de a părăsi țara, a determinat creșterea numărului de romi din districtele de frontieră. Guvernul austriac a înăspriț legislația, pentru a stopa imigrația romă, hotărând și deportarea tuturor romilor unguri de pe teritoriul austriac. Adăpostirea romilor era problematică prin definiție districtelor, care pentru a simplifica cât mai mult lucrurile le-au dat romilor la periferiile orașelor locuri unde să se stabilească, apărând așa-zisele *colonii țigănești*.

- La București s-a născut marele artist rom Cristache Ciolac, într-o veche familie de lăutari, muzicant care a reprezentat România și românii cu cinste peste hotare, concertând în numeroase state ale lumii. Astfel în anul 1894, *țaraful lui Cristache Ciolac stârnea admirația belgienilor, iar revistele muzicale din țara noastră și de peste munți (Musa Română) de la Blaj, se mândreau cu aceste succese*. Personalitatea artistului rom, atitudinea față de muzică și de propria-i meserie, poate fi dedusă din următoarea întâmplare. Invitat la 1900 cu prilejul derulării Expoziției de la Paris, să cânte în grădina palatului Elysee, la o recepție oferită de către președintele Franței, Loubet, Cristache Ciolac a impresionat în așa mare măsură asistența prin măiestria lui, încât șeful statului francez a vrut să-l răsplătească cu suma de

2000 de franci, însă spre surprinderea lui a fost însă refuzat. Pentru Ciolac răsplata a constat în faptul că a fost preferat atâtor artiști străini prezenți la eveniment. Ulterior maestrul a fost decorat și numit Ofițer de Academie, bucurându-se de aprecierea a numeroase personalități ale culturii românești dintre care amintim pe George Enescu, Alexandru Vlahuță, Octavian Goga sau Barbu Delavrancea, care i-u transmis *să trăiești, dragă Ciolac; patru milioane de oameni cântă de veacuri doina asta și numai tu știi s-o spui și boierilor*. În perioada primului război mondial, se pare că George Enescu a colaborat cu Cristache Ciolac, păstrându-se notițe pe marginea unor melodii populare, manuscrisul fiind aflat în biblioteca Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor. Marele compozitor român a notat pe o fotografie *Admirabilului nostru Ciolac, cu toată recunoștința pentru prețioasa colaborare*. Practic George Enescu l-a numit colaborator, fără a se sfii de greutatea cuvântului fiindcă Enescu intuia că prin ajutorul lui Cristache Ciolac avea să dea la iveală capodopera muzicii noastre de cameră – *Sonata nr. 3 pentru pian și vioară în caracter popular românesc*. Din păcate Cristache Ciolac a murit la 1927, în mizerie, „uitat” de contemporani și de statul român.

- În listele de pasageri ale vasului „The Ship” Cuba au fost înregistrați un grup de romi din Liverpool, respectiv Walter Lovell de circa 50 de ani, deci născut în 1820, Rosanne Lovell de asemenea în vârstă de 50 de ani, Rody Lovell în vârstă de 35 de ani, precum și Seth Lovell de 30 de ani, supranumit ulterior *prințul țiganilor*, nimeni altul decât fiul lui Walter și al Rosannei Lovell, adică *regele și regina țiganilor*. În 1884 Rossana Lovell a decedat. Soțul ei Walter Lovell, care a făcut avere din tranzacții cu cai, este prezentat în presa americană ca fiind sănătos tun la 76 de ani, șeful clanului „Lovell & Smith”, decedând în 1897. În 1899 a fost îngropat și fiul său Seth Lovell, denumit *prințul țiganilor* de presa americană a timpului, care a murit în Philadelphia, sicriul fiind acoperit cu flori, aduse de membrii neamurilor de romi, veniți din Chicago, Wrightstown, NJ Fall River Massachusetts, Brooklyn, Boston, Madison, Chatham, NJ Conshohocken, Pennsylvania, Providence sau Philadelphia, titlul de rege rămânându-i fratelui său Joseph.

- Alexandros Georgios Paspates (1814-1891) medic și istoric, a publicat la Istanbul *Studii asupra țiganilor*, o lucrare de referință în studiul limbii romani, o explorare a dialectelor romilor Imperiului Otoman. Cea mai mare parte a cărții este un lexicon de romani, lucrarea cuprinzând și o analiză gramaticală a limbii romani, precum și povești atât în romani, cât și în traducere franceză. Alexandre Paspatis, un remarcabil savant francez care a publicat în acest an în limba franceză la Istanbul, considera că *„ceea ce este de mare interes, în istoria acestui popor, este numele rom pe care și-l dau, pretutindeni unde se găsesc, fie în Turcia, fie în țările cele mai îndepărtate ale Europei. Pentru ei, orice altă denumire este străină și evită termenul țigan, care este un termen rușinos”*. Nu este singurul autor francez care remarcă acest lucru. În 1857, J.A. Vaillant publica o istorie a romilor și nu a țiganilor, pe care avusese ocazia să-i observe și să-i cunoască încă din noiembrie 1829 când sosise în București.

1871 • În Germania la nivelul Ministerului de Interne, și desigur al Cancelariei Reichului din Berlin, se pune problema ca birourile de circumscripție regionale să nu elibereze imigranților romi licențe necesare practicării comerțului și să fie prudente în acest sens cu romi din imperiu. Rezervele față de romi reprezintă o constantă în spațiul cultural german și în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Astfel în Austria în 1885, legislația prevedea *condamnarea pentru vagabondaj*, cea ce a determinat posibilitate de a fi reținuți nomazii pentru muncă forțată. Totuși biroul cancelarului german a ordonat ulterior eliberarea autorizațiilor de călătorie și practicare a comerțului populației rome. Acest semnal de toleranță din partea autorităților nu a durat prea mult, astfel că în 1886 a fost organizat un transport al *țiganilor fără naționalitate germană* la frontierele de stat. În jurul anului 1890 o conferință pe tema *Das Zigeunergeschmei* a avut loc în Suabia, armatei fiindu-i acordată autoritate deplină în supravegherea romilor. Imperiul, la întâi ianuarie 1900, a adoptat și "Legea educației minorilor", aplicată copiilor din familii rome. Până în secolul al XIX-lea, oamenii de știință

din Germania, dar și din alte țări din Europa, au scris despre romi și evrei ca fiind ființe inferioare și "excremente ale umanității", chiar Darwin scriind în 1871 că a identificat două populații care nu au *avansat cultural* la fel ca alte popoare. Aceste idei s-au cristalizat în atitudini rasiste în special în scrierile lui Dohm, Hundt-Radowsky, Knox, Tetzner, Gobineau, Ploetz, Schallmeyer și alții.

- Paul Bataillard l-a întâlnit la Paris pe romul Demeter, vorbitor de romani, română, maghiară și germană. Pe căldărarii unguri, la Paris sau aproape de Paris, istoricul francez avea să-i observe în patru rânduri, între 1871 și 1873, romii fiind destul de numeroși în Franța, la acea vreme. În 1876 Paul Bataillard, a publicat *Sur les origines des bohémiens ou tsiganes. Les tsiganes de l'âge du bronze*. Cert este că grupuri de căldărari stârneau curiozitatea parizienilor acelor vremuri, care-i analizau și observau cu totul neobișnuit. Ursarii din Serbia și Bosnia și grupurile de romi lovra din Transilvania ajung în Hexagon începând cu anul 1872. Ursarii poartă nume balcanice, Galubavich, Lazarovich, Mitrovich, Iovanovich, Georgewics etc. De remarcat faptul că la finele secolului XIX, romii vor renunța la căruțe închise cu răchită în favoarea rulotelor din lemn, după modelul romilor nomazi din Alsacia și Lorena.

- Cărturarul Joseph Haltrich, a publicat lucrarea *Die Macht und Herrschaft des Aberglaubens in seinen vielfachen Erscheinungsformen, Selbst Verlag des Verfasser*, în care se referă la romii din Transilvania, susținând, printre altele, că *era cunoscut că vrăjitoarele, ghicitoarele, doctorii miraculoși sunt de întâlnit și mai frecvent în țări civilizate decât la noi rezolvând probleme legate de dragoste, de furtul cailor sau alte accidente sau boli, în Transilvania aceste magii de la țară fiind practicate de obicei de țigănci, reparatori de oale și săbii, femei vârstnice, popi valahi, etc., care adesea nu au nici măcar o urmă de educație dar depășesc prin renume pe doctori*. Un alt cronicar sas Heinrich von Wlislöcki consemna ulterior, în studiile dedicate romilor transilvăneni, faptul că *în timp ce bărbatul pune cel mult o foarte mică parte din agoniseala sa de o parte pentru iarnă, cea mai mare parte mâncând-o și bând-o, nevasta se îngrijește de copii cu care își împarte și ultima bucatură, cu dragoste maternă; ba chiar este nevoită să-și țină bărbatul, pe timpul iernii când acesta nu are câștiguri, în timp ce ea câștigă din ghicit, vrăji și alte asemenea bănuți frumoși și hrană îndestulătoare de la țărănci*.

1872 • În Franța este consemnată prezența unui grup de romi ursari, care proveneau de data aceasta din spațiul sârbesc și din Bosnia

- În imperiul austriac, între 1872 și 1881 slavistul Franz von Miklosich (1813-1891) a publicat la Viena lucrarea *Über die Mundarten und die Wanderung der Zigeuner Europa's*, respectiv *Despre dialectele și migrația țiganilor în Europa*, un studiu în care au fost analizate limba și dialectele romani, originile romilor, rutele de migrație, o gramatică comparativă, precum și un lexicon. Pe baza elementelor lingvistice grecești a limbii și a dialectelor, cercetătorul numește o *zonă de limbă greacă* ca fiind *patria europeană a țiganilor*, lucrarea fiind de departe cel mai complet studiu despre romi de până atunci. Lucrarea stabilește astfel, pe baza analizei lexicologice a limbii romani traseul strămoșilor romilor, respectiv India, Persia, Armenia, Turcia, Grecia, țările balcanice, de unde s-au răspândit în celelalte părți ale Europei. Cert este că Miklosich a depistat treisprezece mari varietăți naționale ale limbii romani, una dintre acestea fiind și ramura *valahă*, fiind în acest context oferite cititorilor informații despre limba romani din spațiul mioritic, despre situația juridică a romilor români sau despre structura pe neamuri a romilor, respectiv căldărari, fierari, spoitori etc. De asemenea cercetătorul vienez susține că romii s-au aflat inițial în contact îndelungat cu exponenți spațiului lingvistic grecesc, după care cu vorbitori ai unei limbi slave, iar în final cu cei ai limbii române, excepție de la regulă făcând-o romii din Italia de Sud. Autorul combate teoria conform căreia romii iberici ar fi descins în peninsula prin Africa de Nord, arătând că dialectele rome europene nu conțin împrumuturi lingvistice arabe. Dacă romologul

Miklosich a identificat în Europa 13 dialecte ale limbii romani. BJ Gilliat-Smith a identificat 19 neamuri de romi doar în Bulgaria de nord-est, în lucrarea *Report on the Gypsies tribes of north-east Bulgaria*, care a apărut în JGLS (1915-1916). Cercetătorul R Uhlich în 1955 în articolul *Iz ciganske onomastike*, publicat la Sarajevo, a susținut că în fosta Iugoslavie trăiau 20 de neamuri de romi. Peste două decenii cercetătorul T. Kaufmann susținea, într-o recenzie apărută în *Internațional Journal of the Soczologz of Language* în 1979, că în Europa sunt vorbite circa 60 de dialecte, de către 20 de grupuri de romi, care pot fi clasificate în diferite moduri.

- În Danemarca, la Copenhaga, F. Dyrland's a publicat lucrarea *Tatere og Natmandsfolk i Danmark*.

- În Belgia regelui Leopold al II-lea (1865-1909) a fost reînviată legislația antiromă, etnicilor romi fiindu-le interzis accesul în țară, iar cei aflați în Belgia au fost expulzați.

- În *Archiv für Anthropologie* cercetătorul M. Isidor Kopernicki expune câteva opinii despre caracteristicile antropologice ale romilor, analizând tipologia craniilor romi, concluzionând că romii se maturizează mai devreme și se sting mai repede, o caracteristică generală a raselor orientale.

1873 • În Marea Britanie, în Registrul Anual din acest an, se face referire și la obiceiul de înmormântare al romilor de a arde hainele defunctului, act prin excelență purificator, de protecție a familiei și comunității în fața forțelor malefice. Astfel aflăm că *Hainele bătrânei Diana Boswell, regina țiganilor, în valoarea de 50 de lire, au fost arse în Southwark, în prezența curtenilor apropiați, după obiceiul străvechi. (The clothes of the late Diana Boswell, queen of the Gypsies, value £50, were burnt in the Mint, Southwark, by her principal courtiers, according to ancient custom.)*

- În Rusia, conform unui proces verbal întocmit la Ekaterinburg, grupuri de romi plecați din Moldova au ajuns până în apropierea munților Ural. Procesul verbal se referă la un rom pe nume Mărgean Panachev Mile, în vârstă de 50 de ani, originar din satul Broscăuți, districtul Mihăileni, fost rob al postelnicului Costache Plaina. Romul nostru plecase de la stăpânul său de peste 12 ani, ajungând cu un grup de romi taman în Rusia. Autoritățile ruse au stabilit ulterior identitatea acestuia: „*Individul Vasilache Gavriliiu, pronumit și Păpușoi, de religie ortodoxă, în etate de 97 ani, văduvoi, de profesiune cultivator, domiciliat în citata comună, recunoaște poza ce i s-au arătat ce este al țiganului Mărgian Panache Milia, ce au fost robu a defunctului postelnic Costache Plainou, proprietarul moșie citatei Broscăuții, la care dânsul au fost vechil timpu peste 30 ani, și că numitul Mărgian Panache Mile au fost adus de stăpânul său, Plainou, pe acia moșie, de unde, nu știe, decât că Mile era holtei când au fost adus, ca de 20 ani, că odată cu a lui aducire, au vinit și frate-său, numit Panache Mile, ce era mai mare și om onest, fiind și, mai mulți ani, Bulubași (mai mare peste ciata Țigănească de pe acea moșie), Fănuțe Mile, frate mai mic, și tatul lor, numit Iordache Mile Cârnu*”. După o bucată de vreme, Mărgean Panache Mile s-a căsătorit cu Maria, fata lui Vacul Iordache, rob ai aceluiași stăpân. Nunta a fost oficiată de fratele său, preotul satului, pe nume Tudor Gavriliiu, decedat din păcate de vreo zece ani. Istoria lor se oprește în urmă cu 20 de ani, în momentul în care numitul țigan Mărgian Panache Mile, cu nevastă-sa, Maria, cu fratele său, Panache, și cu tatăl lor, Iordache Mile Cârnu, și alți țigani, cu toții au plecat pe o altă moșie a stăpânului, numită Târgul Cucului.

1874 • În imperiul otoman este emis un decret conform căruia romilor musulmani li s-au acordat drepturi egale cu ceilalți musulmani din imperiu.

- Romii de frontieră din Kirk Yetholm au fost descriși ca având *tenul lor întunecat, care este caracteristic țiganilor*, precum și o limbă care este în mod clar romani. Populația romă din diferite regiuni ale Marii Britanii, călătoreau frecvent în Scoția, remarcându-se în acest sens romii din nordul Angliei, menționând aici Newcastle-upon-Tyne și Cumbria. De asemenea o reuniune anuală a romilor britanici se derula la Appleby Horse Fair.

- George Borrow publică la Londra romanul *Romano Lavo-Lil*, unde descrie comunitățile de romi din Natting Dale, Schoreditch sau Wandsworth.
- Pictorul și graficianul Otto Müller (1874-1930) s-a născut în Liebau, în Lubawka, Silezia. Artistul, poreclit *Țiganul*, este cunoscut mai ales pentru picturile sale ce înfățișează nuduri și femei rome, mama sa fiind de origine romă. Între 1890 și 1892 Otto Müller a fost școlit în litografie în Görlitz și Breslau, ulterior studiind la Academia de Arte Frumoase din Dresda între 1894-1896 și la Academia din Munchen din 1898, pe care a părăsit-o după ce Franz von Stuck l-a catalogat ca fiind lipsit de talent. Lucrările sale timpurii sunt influențate de impresionism și simbolism, dar după stabilirea sa la Berlin în 1908, stilul lui se înscrie în sfera expresionismului. Artistul a avut relații apropiate cu oameni de cultură importanți ai epocii, cum ar fi Wilhelm Lehmbruck, Rainer Maria Rilke sau Erich Heckel. În 1910, el s-a alăturat grupului de artiști expresioniști "Die Brücke", până când s-a destrămat în 1913 datorită diferențelor în ceea ce privește viziunea artistică. Müller a avut, de asemenea, contacte strânse și cu grupul de artiști "Der Blaue Reiter". În primul război mondial a luptat ca soldat german pe fronturile din Franța și din Imperiul Rus, după război devenind profesor la Academia de Arte din Breslau, unde a predat până la moartea sa în 1930, universitate unde i-a avut elevi printre alții și pe Johnny Friedlaender sau Isidor Ascheim. În 1937 naziștii au confiscat 357 de lucrări ale sale de la muzee din Germania, considerate a fi artă degenerată.
- Lista de pasageri ai unui vapor cu destinația SUA cuprindea un grup de romi galezi din Cardiff, respectiv pe Isaia Lovell, născut în 1839, Fyence Lovell, născut în jurul anului 1844, pe Frank Lovell, născut în 1831, pe copiii Isaia Lovell, Benjamin Lovell, Nicodim Lovell, Leonard Lovell, Gania Lovell, Louisa Lovell, Benjamin Lovell, pe John Lovell, născut în 1847 la Cardiff, pe Elizabeth Lovell, născută în 1850, pe Frank Lovell, pe Elizabeth Lovell născută în 1834, pe Edingel Lovell, născută în 1850, pe Lewellyn Lovell, născută în 1851, pe Sophia Lovell, născută în 1852, pe Fyence Lovell, Mary Jane Lovell și pe John Lovell. În 1884 pe o navă care pleca din Liverpool înspre New York au fost îmbarcați E'd Lovell de 30 de ani, tinichigiu cu soția Mary Lovell, de 29 de ani, Emily, în vârstă de 16 ani, Rachel, de 11 ani, Aaron, în vârstă de 6 ani, Neemia, în vârstă de 4 ani, Hesekiah, de un an, Llewellyn, de 15 ani, Levi Lovell, în vârstă de 19 ani, precum și pe Grinder sau pe Elvira Lovell, în vârstă de 19 ani, născuți cu toții în Anglia.
- În Simferopol, în Ucraina, romii s-au stabilit după acest an. În anii '30, a existat în Simferopol o viață culturală romă puternică, cu un club rom, respectiv *Ugolka Demirdjiși* o echipă de fotbal. Populația romă din oraș, aproximativ 800 de oameni, a fost masacrată de către ocupanții germani la finele anului 1941.
- 1875** • Născut în Friesland, M.J. de Goeje, unul dintre cele mai importanți orientaliști din secolul al XIX-lea, sugerează că romii au fost băieții de casă, furnizori de servicii pentru armată militară, și că au ajuns în Europa, împreună cu armatele aflate în retragere. Cartea a devenit mai larg cunoscută în versiunea publicată în anul 1903.
- În articolul *Eine Wahrsagerin*, publicat în *Siebenbürgisch Deutsches Tageblatt*, se menționa că *ieri după amiaza a fost prinsă o țigancă la Burgertreppe care profita de superstițiile unei slujnice române își practica hocuspocus-ul cu ajutorul unui buton de șarpe (Natternknopf) și îi ghicea tinerei în plină stradă contra unei remunerații suficiente. Aceasta a fost adusă în fața justiției.*
- În Danemarca autoritățile interzic din nou accesul romilor în țară, confruntându-se cu amenințarea unei masive imigrație a romilor români.
- 1876** • În *Documentele Clubului Literar din Manchester*, H.T. Crofton, membru al societății descrie ținuta romilor susținând că *țiganii au avut anterior un costum distinctiv, constând într-un frizură-turban de mai multe culori, împreună cu o mantie mare, purtată precum o togă, peste un jupon larg.* (*Gypsies formerly had a distinctive costume, consisting of a turban--*

like headdress of many colours, together with a large cloak, worn after the fashion of a toga, over a long loose under-skirt.)

- Emil Cretzulescu estima că în România trăiau circa 200.000 de romi, ce reprezentau circa 5% din totalul populației țării.
- Cesare Lombroso (1835-1909), celebru criminalist italian, publică lucrarea *L'Uomo delinquente*, care conține un capitol special dedicat predispoziției genetice a romilor înspre infracțiuni. Această lucrare a fost tradusă în mai multe limbi, inclusiv în germană și în engleză, și a avut un efect profund asupra atitudinilor juridice occidentale față de populația romă.
- În Bavaria este emis un decret care impunea stricte examinări a documentelor deținute de romi, atât la frontiere pentru cei care vroiau să ajungă în Germania, cât și actele celor aflați în interior, precum și confiscarea bunurilor și a beneficiilor obținute prin practicarea meseriilor itinerante, dacă documentele nu erau în regulă. Căii lor trebuiau, de asemenea, să fie examinați și confiscați, dacă erau considerați bolnavi. Mișcările romilor, cărora li se permitea să rămână în Germania, trebuiau monitorizate cu atenție.
- În Bulgaria, pe fondul luptei bulgarilor pentru obținerea independenței și a războiului rusoturc, are loc un pogrom al romilor musulmani la Koprivshtitsa.

1877 • În acest an România a declarat mobilizarea generală, astfel că în Războiul de Independență românesc au luptat la sud de Dunăre, pentru noul stat, și soldați de origine romă la Rahova, Vidin, Smârdan sau Grivița.

- Moare artista Elena Asachi (1789-1877) pianistă, cântăreață și compozitoare, autoarea piesei *Țigania* în 1837.
- În acest an numărul romilor din Armenia și partea asiatică a Turciei a fost estimat la 67.000 de persoane.
- În Bucovina, numărul romilor sedentari era de 5.295 de persoane, respectiv 1,32% din totalul populației. Dintre aceștia, circa 3.900 locuiau în localități pur românești. Coabitarea românilor și a romilor în Moldova strămoșească reprezintă un fenomen general, Astfel în Basarabia în localitatea Volintiri, conform recensământului făcut de preotul bisericii și tipărit în "Eparhialnie Wedomosti" din acest an, alături de majoritari trăiau un număr de 44 de bărbați și 34 de femei de origine romă.
- Profesorul universitar Barbu Constantinescu(1839-1891), doctor în filosofie, primul decan al Facultății de Teologie din București, cunosător al limbii romani și autorul primelor studii și cercetări aprofundate, referitoare la romii din România, a publicat lucrarea *Probe de limba și literatura Țiganilor din România*. Cercetătorul a publicat în studiul său mostre ale folclorului rom din diferite dialecte și subdialecte rome, cartea oferind importante informații din domeniul foneticii, morfologiei, sintaxei sau lexicului limbii romani, aducându-și o contribuție importantă în domeniul cercetării romilor. Lucrarea în cauză conține 75 de cântece, din care 14 cântece au fost publicate de autor, anterior, în revista lui B.P. Hașdeu, *Columna lui Traian* și 15 basme, toate în text bilingv, rom și român, fiind menționată și apartenența la diferitele dialecte ale limbii romani, respectiv „căldărăresc”, „ursăresc”, „lăiesesc” etc., textele publicate fiind însoțite de scurte indicații gramaticale și de mici lexicoane. Mostre folclorice din studiul lui B. Constantinescu au fost publicate și comentate ulterior în *Journal of the Gypsy Lore Society*. De asemenea, în acest an Mihai Eminescu a scris un articol despre această prima antologie de folclor rom a profesorului Constantinescu, articolul publicat în ziarul *Timpul*, dovedind „o cunoaștere rafinată a problematicii rome”. Cu această ocazie Eminescu menționează că l-a citit pe Barbu Constantinescu și în „Columna lui Traian” a lui Hașdeu, scrieri publicate cu titlul *Poezia poporană a Țiganilor din România* în anul 1877: *De mult încă, eruditul slavist Franz Miclosich, care în anii din urmă s-a ocupat cu deosebită atenție de dialectele și migrațiunea Țiganilor, ceruse în convorbiri private și prin*

scrisori de la cunoscuții săi din România detalii asupra limbii țiganilor de la noi. Presupunem că și adunarea aceasta de cântece și povești o datorăm impulsului marelui învățat. Din introducerea foarte scurtă a cărții, aflăm că țiganii, emigrând din India în timpuri necunoscute, se află locuind pe la noi din suta a paisprezecea încă și din țările noastre au trecut în celelalte părți ale Europei. Limba lor are mare asemănare cu dialectele indice moderne deși se găsesc într-însa multe elemente împrumutate de la acele popoare, cu care ei au fost în contact. Parte din cântece au fost publicate și prin „Columna lui Traian”. Apoi mai urmează o scurtă însemnare despre proveniența probelor și despre modul transcrierii lor, apoi imediat după această scurtă introducere, urmează cântecele și basmele cu adnotațiuni. Colecția e în sine prețioasă, dar cartea nu îndeplinește condițiunile care s-ar cere de la ea, înainte de toate colecția de probe ar fi trebuit să formeze textul, pus în urma unei gramatici elementare și urmat de un glosariu după alfabet și în toată regula. În acest mod s-ar fi ușurat citirea nu numai pentru publicul mare, ci chiar pentru aceia cari ar voi să se ocupe mai de aproape cu acest obiect. Dacă am putea spera ca dl. dr. Constantinescu ar mai edita a doua oară cartea sa, am fi în drept să credem că d-sa va ține seamă de acest consiliu și ne va introduce în textul colecției sale printr-o scurtă gramatică, care să conțină fonologia și flexiunea măcar, iar în urma colecției am trebui să găsim un glosariu alfabetic, lesne de mânăuit.

1878 • Regina Victoria (1837-1901) a fost salutată la Dunbar de regina țiganilor, din familia Reynolds, care a fost îmbrăcată într-o robă neagră, cu margini albe de mătase, și pe umeri purta o eșarfă galbenă. În spatele ei se aflau două femei, una dintre ele evidențiindu-se prin rochia ei din catifea purpurie, și doi bărbați robuști, care se evidențiau prin hainele lor de un roșu aprins. (*dressed in a black robe with white silk trimmings, and over her shoulders wore a yellow handkerchief. Behind her stood two other women, one of them noticeable from her rich gown of purple velvet, and two stalwart men, conspicuous by their scarlet coats.*)

1879 • În Ungaria imperiului dualist austro-ungar s-a derulat o conferință națională a romilor în localitatea Kisfalud, azi Pordașinci, în Slovenia, un semn de dorință de modernizare a acestora.

- A. Ficker publică o lucrare despre romii Bucovinei intitulată *Die Zigeuner in der Bukowina*.
- În Serbia este emisă în acest an o lege represivă, antiromă, care printre altele prevedea și interzicerea practicării nomadismului.
- În Marea Britanie, romii din clanul Everton din Liverpool sunt somați, de către un judecător, să respecte prevederile legale referitoare la sănătatea publică, reprezentatul legii specificând că ceata de romi avea obligația de a se aproviziona corespunzător cu apă.
- 1880** • Conform statisticilor oficiale din imperiul austro-ungar, în Ungaria epoci trăiau 79.393 de romi, dintre care 56.006 în Transilvania, 1.499 în Croația-Dalmația, iar la granița militară viețuiau 1983 de romi.
- Bulgaria devine, ca și Serbia, o țară în care legea interzicea practicarea nomadismului.
- Apare cartea lui George Smith *Gipsy Life: Being an Account of Our Gipsies and Their Children, with Suggestions for Their Improvement*. O altă carte despre romi este și *I've Been a-Gipsying*. Pentru a se familiariza cu specificul romilor acesta a trăit alături de ei, militând apoi pentru accesul acestora la educație sau la serviciile medicale. George Smith a fost la rândul său un predicator rom englez cunoscut în Marea Britanie în secolul XIX.
- În Anglia, depresia agricolă îi determină pe romi să se stabilească la periferiile marilor orașe.
- În Argentina autoritățile au interzis intrarea romilor în țară, măsură reluată într-un decret emis patru ani mai târziu.
- În imperiul rus o reglementare din acest an, referitoare la aprobarea de pașapoarte, necesare periplului intern, stipula că un rom înscris ca țăran al statului nu poate obține un pașaport fără

aprobarea factorilor de decizie locali. În dorința autorităților țariste de a limita nomadismul, condiția impusă era ca beneficiarul rom al documentului, să fie singurul posesor de pașaport din familia sa, restricția neaplicându-se romilor înscriși ca negustori sau *meșcane*, care se puteau deplasa cu familiile. Ca și politicile anterioare ale Rusiei, care aveau drept obiectiv limitarea nomadismului romilor, și aceste măsuri de sedentarizare a romilor au eșuat lamentabil.

1881 • Un grup de romi, proveniți din Austro-Ungaria, ajung peste ocean la New York. O altă ceată de romi rudari, bulgari și spanioli este atestată în urbea americană un an mai târziu, pentru ca în 1883 în oraș să descindă și un grup de lăutari, de asemenea din imperiul austro-ungar, se pare din Slovacia de azi. Denumiți în prezent *bașalde* acestora le este recunoscut în prezent talentul lor muzical, pe întreg teritoriul Statele Unite. Rudarii, la rândul lor, erau artiști ambulănți, comedianți sau dresori de maimuțe și urși, declarându-se austrieci, sârbi sau turci, ceea ce putea să însemne că veneau din oricare zonă din Balcani. De asemenea, un grup de romi originari din *burgada* sârbă Macva, de la est de Belgrad, și numiți astăzi *macvaja*, descinde în perioadă în America, alte numeroase grupuri venind aici prin Cuba, Canada, Mexic sau America de sud, de unde se putea imigra mai ușor. Oricum cel mai mare val de imigranți romi au venit după abolirea sclaviei romilor în Balcani în 1864, precedați de britanicii *romanichals*, practic primul grup masiv de romi cunoscut, care ajung în America de Nord în jurul anului 1850. Revenind la romii din Europa de Est, se constată o diversitate a imigraților romii pe lângă amintiții *machvaya*, *bașalde* și *rudarii boyash*, mai fiind prezenți și romi *lovari*, *căldărari*, *gurbeti*, *ciurari* etc. Printre romii din aceste zone au ajuns și lăutari români, numiți *romungre*, remarcându-se prin calitățile lor muzicale, popularizând *muzică țigănească* prin cafenele, cluburi de noapte și restaurantele din Statele Unite. *Black dutch* reprezintă un grup distinct de romi americani, a căror rădăcini merg înapoi la cele 17 colonii olandeze, fiind răspândiți acum prin New Jersey, New York, Connecticut, Maryland, Delaware și Pennsylvania.

• În Marea Britanie, în acest an a decedat scriitorul Andrew Wilson, la vârsta de 50 de ani, un rom scoțian educat la universitățile din Edinburgh și Tübingen, fiind fiul cel mare al misionarului John Wilson. După ce o vreme a trăit o vreme în Italia, Andrews Wilson a plecat în India, unde și-a început cariera ca jurnalist la *Bombay Times*. După întoarcerea sa în Anglia, a activat la *Blackwood's Magazine*, cu care a colaborat de-a lungul întregi sale vieții. După 1860 a activat timp de trei ani la *China Mail*, însoțind expediția la Tianjin, după *al doilea război al opiumului* (1856-1860). Wilson a călătorit în sudul Chinei, ajungând și în Japonia sau Hong Kong, expediind corespondențe la *Daily News* și *Pall Mall Gazette*, precum și la *Blackwood*. În 1860 a scris de altfel *England's Policy in China*. În perioada în care SUA se confruntau cu războiului civil 1861-1865 a plecat în Statele Unite, ulterior revenind ulterior pentru câțiva ani în Anglia, unde a scris pentru diferite ziare și reviste. În 1873 revine în India, unde a editat pentru un timp *Times of India* și *Bombay Gazette*. În 1875 a publicat cartea sa *The Abode of Snow: Observations on a Journey from Chinese Tibet to the Indian Caucasus through the Upper Valleys of the Himalaya*, iar în 1878 Wilson a publicat *The Ever-Victorious Army: a History of the Chinese Campaigns under Lieutenant-colonel C. G. Gordon, C.B., R.E., and of the Suppression of the Tai-Ping Rebellion*. Pe fondul unor probleme de sănătate, în 1877 este consemnată ultima sa corespondență la *Blackwood*, articolul fiind o retrospectivă a experienței africane a autorului. Ultimii ani ai vieții sale i-a petrecut în Anglia, în Lake District, murind la Howton, pe Ullswater.

1882 • Folcloristul G. Dem. Teodorescu (1849-1900) a cules de la lăutarul rom Petrea Șolcan, în *trei-patru zile*, peste 7.000 de versuri, cifră care reprezintă echivalentul *în număr, dacă nu și în calitate, cu XI cărți din "Iliada" lui Homer, cu XI cărți din Eneida lui Vergiliu*. De altfel, G. Dem. Teodorescu a susținut în 1884 o conferință special dedicată acestuia la Ateneul din București, publicând ulterior o monografie, care cuprindea și versuri culese de la

artistul rom. Practic prin numărul mare de cântece dictate și publicate în veacul trecut, Petrea Crețul Șolcan a împlinit un mare gol al repertoriului nostru lăutăresc. Se poate afirma că, până prin 1885, fragmentele muzicale cunoscute prin diferite colecții de folclor sau prelucrări de cântece rămân mult prea palide față de bogăția textelor comunicate de Petrea Crețul Șolcan. Reamintim că un reprezentant celebru al familiei rome Șolcan a fost și marele jazz-man, Johnny Răducanu.

- În imperiul rus, anularea monopolului statului asupra teatrelor, a permis un oarecare reviriment artistic al romilor, care cei drept continuau să lucreze în restaurante, taverne, târguri, și doar ocazional să onoreze invitații la recepțiile fastuoase ale aristocrației ruse. Dintre restaurantele celebre, unde cântau ansambluri rome în Moscova, amintim "Yar" și "Strelna", mai ales că la finele secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, în "Yar" au activat corurile rome ale lui F. Sokolov, N. Khlebnikov sau Barbara V. Panin din familia Vasiliev, care a adus propriul cor. În schimb în "Strelna" se desfășura artistic corul Panin, urmat la sfârșitul secolului al XIX-lea de corul Lebedev. Un rol similar l-au avut în Sankt Petersburg restaurantele "Acvariu" și "Villa Rode". Perioada revoluției bolșevice și cea de după a fost dificilă pentru corurile rome, numeroase dintre ele dispărând.

- În Germania, scriitorul Johann Heinrich Schwicker a publicat la Teschen *Die Zigeuner in Ungarn und Siebenbürgen*.

- Apare lucrarea lui Joseph Lucas *Yetholm History of the Gypsies*, referitoare la romii scoțieni și neamurile celebre de romi din regiunea de graniță Yethlom. Referire la romii din această regiune face și James Tait în *Two Centuries of Border Church Life* în anul 1889.

1883 • Cărturarul german Johann Heinrich von Schwicker (1839-1902), a redactat lucrarea *Die Zigeuner in Ungarn und Siebenbürgen, Wien und Teschen*, în care surprinde cu lux de amănunte modul de viață al romilor, printre altele cărturarul referindu-se și la vrăjitorie ca practică a femeilor rome, respectiv la datul în cărți, la ghicit, la cititul în palmă, la poțiunile de dragoste, la descântarea pe care le practică cu mare virtuozitate, găsind la populația rurală pe mai departe credință, amintindu-l în acest context și pe românul pe care îl frecventează cu plăcere. În cea ce privește importanța și rolul decisiv al femeii rome la asigurarea câștigurilor familiei în 1890 apare articolul *Zigeunerleben*, în *Siebenbürgisch Deutsches Tageblatt*, numărul 5092, în care se amintește faptul că aceste practici datului în cărți și a altor ocupații au un rol important în angrenajul economic familial. Privitor la ghicit în 1902 în articolul *Zwei Grabkränze*, în *Bistritzer Kalender*, este relatată o întâmplare ciudată. Astfel, la ultimul bal mascat al asociației de femei din Bistrița, o romă și-a făcut simțită obraznica prezență în mod sărbătoresc și jovial fiind invitată să ghicească, spre amuzamentul participanților la bal ghicindu-i unei participante la petrecere că se va despărți de soțul său pe parcursul anului în curs, la câteva săptămâni acesteia decedându-i soțul, spre nedumerirea autorului articolului și a opiniei publice.

1884 • Cărturarul sas Heinrich von Wlislöcki, născut la Brașov, în anul 1856, decedat la Sânmiclăuș în anul 1907, a publicat la Lipzig în 1884 o lucrare de referință în studiile lingvistice dedicate limbi romani, în speță *Die Sprache der transsilvanischen Zigeuner. Grammatik. Wörterbuch*. Henrik von Wlislöcki s-a remarcat de altfel prin cercetările dedicate romilor, publicând o serie de studii despre limba și folclorul acestora, precum și despre etnografia și etnologia romilor. Amintim astfel *Haideblüten. Volkslieder der transsilvanischen Zigeuner. Inedita, Originaltexte und Verdeutschungen. Leipzig: Wilhelm Friedrich, 1880*, unde scrie despre cântecele populare ale romilor transilvăneni sau studiul dedicat de asemenea limbi romilor ardeleni, *Die Sprache der transsilvanischen Zigeuner. Grammatik, Wörterbuch. Leipzig: Wilhelm Friedrich, 1884*. La Berlin cronicarul sas a publicat în 1886 *Märchen und Sagen der transsilvanischen Zigeuner*, lucrare despre basmele romilor din Transilvania, în același an apărând la Budapesta și *Patru povești de cort ale țiganilor din Transilvania*, respectiv *Vier Märchen der transsilvanischen Zeltzigeuner*.

Inedita. Sonderabdruck aus „Ungarische Revue“. La Viena de data aceasta apare în 1890 *Volksdichtungen der siebenbürgischen und südungarischen Zigeuner*, iar la Hamburg un studiu despre viața de nomazi a romilor *Vom wandernden Zigeunervolke. Bilder aus dem Leben der Siebenbürger Zigeuner. Geschichtliches, Ethnologisches, Sprache und Poesie.* Hamburg: Verlagsanstalt und Druckerei Actien-Gesellschaft. Henrik von Wlislöcki a scris și despre credința și practica religioasă a romilor în 1891, *Volks Glaube und religiöser Brauch der Zigeuner [= Darstellungen aus dem Gebiete der nichtchristlichen Religionsgeschichte IV].* Münster i. W.: Aschendorff, sau despre filozofia și modul de viață al romilor *Aus dem Leben inneren der Zigeuner.* Berlin: Emil Felber, în 1892. Despre romii din Transilvania cărturarul german, în lucrarea *Asupra vieții și obiceiurilor țiganilor transilvăneni*, susținea printre altele că *Toate minunățiile, toate cele nemaiauzite sau grozăviile sunt puse pe seama țiganilor, căci necunoașterea acestor „pretutindeni și nicăieri”, necunoașterea moravurilor și obiceiurilor lor este atât de mare, încât credem a putea păcătui nepedepsiți pe tărâmul acesta: de bună seama însă că nu trebuie uitat nici faptul că tocmai din rândurile țiganilor se iscă atât de mulți pușcăriași, oameni ușuratici și decăzuți, ce ajung să cunoască școala temniței. Firea țiganilor nu este una prea îmbucurătoare, chiar făcând abstracție de lumea pungășilor. Cu pipele umplute cu mahorcă urât mirositoare, apariții insolite, marcați de tot felul de obișnuințe fatale, nu fără frică de Dumnezeu, cu siguranță însă cu frică de semeni, cu spinările îndoite servil, crescuți, am putea spune, în purtări umile, ce altor popoare le-ar părea nedemne, astfel sunt țiganii nomazi ai Transilvaniei. Vătrașii sunt poate încă mai nenorociți, căci sunt hotărât mai puțin credincioși decât tovarășii lor nomazi; ba se găesc printre ei chiar și internaționaliști și indivizi apatrizi, însuflețiți de duhul social-democrației, ce și-au însușit de la cosmopolitism toate relele, și mai puțin cele bune. Trăsăturile lor morale se compun dintr-un ciudat amestec de înfumurare și josnicie, filfizonerie, seriozitate și frivolitate, cu o lipsă aproape totală a puterii de judecată și chibzuință bătrânești, însoțite de viclenie și o șiretenie candidă, adaosul obișnuit al neștiinței. Iar în purtări și fire arată o slugărnicie și mai umilitoare, în intenția de a trage pe alții pe sfoară; nu au nici cea mai mică considerație pentru adevăr și mint sau inventează cu o obrăznicie ce nu-i face niciodată să roșească, căci rușinea le lipsește cu desăvârșire. Doar durerii pricinuite de bătăi îi știu frica. În simțămintele lor sunt voluptoși, cruzi, mai puțin răzbunători. Astfel sunt țiganii transilvăneni – nu e de mirare că celelalte națiuni ale Ardealului privesc cu neplăcere către țigani, și sunt îndreptățite moral să o facă. O privire totuși stereotipă asupra romilor, care se va atenua puternic înspre finele studiului, în condițiile în care cărturarul german a trăit o bună bucată de vreme cu romii în șatră, asemenea unui veritabil nomad, fiind se pare îndrăgostit lulea de o femeie romă.*

- Perimetrul actualului cartier arădean Checheci, cu o populație majoritar romă, a fost inclus în intravilanul orașului, locul fiind denumit, pe o hartă militară austriacă din acest an, *Zigeuner dorf* respectiv *satul țiganilor*. În zona cartierului Checheci o comunitate de romi trăia încă de pe la 1800, pe terenul acoperit în epocă cu trestii și bălți, aceștia confecționând cărămizi. Romii arădeni sunt concentrați în prezent în cartierul Checheci și pe Srada Tarafului în Cartierul Sânicolau Mic. De precizat că Sânicolaul Mic se află la sud de Mureș, iar Checheciul la nord de Mureș, între cele două cartiere fiind o distanță apreciabilă. Cartierul Checheci de romi al Aradului are o istorie interesantă. Astfel în *registrele de stare civilă ale unor așezări de pe ambele maluri le râului Mureș am identificat unele patronimice care trădau îndeletniciri legate de folosirea lutului la muruit sau lipit pereții caselor și gardurilor, de pildă, „Lipitor”.* *Vechiul Checheci de lângă Sânicolaul Mic. Punctul de pornire l-a constituit harta-crochiu de Carte Funduară a orașului Arad cât și cele ale localităților de pe malul stâng al Mureșului, realizate în intervalul anilor 1855-1858. Pe malul bănățean al Mureșului exista un perimetru cuprins între canalul Țiganca și râul Mureș, aparținător de extravilanul orașului. Acest perimetru făcuse parte din teritoriul de siguranță al vechii*

fortificații otomane și apoi, din anul 1698, al cetății austriece de pe malul drept al Mureșului. Acolo erau figurate următoarele construcții: 1) Fortificația militară austriacă Vauban-Tenaille, aflată în bucla de forma literei Omega; 2) Nucleul viitorului cartier Mureșel, aflat în proprietatea familiei nobiliare Zielinski până în intrarea în vigoare a Patentei Imperiale din anul 1853 pentru teritoriul Guvernământului Țării Ungariei și cunoscut sub denumirea de secol XVIII, „Casa lui Sigismund Lovasz”, uzitată în cartografia de expresie maghiară până în anul 1918; nucleul acesta se afla în dreptul locului de acostare a navelor pe partea de mal bănățean înalt, numit „Schela”¹, unde figurase un pod de lemn. Pilonii săi sunt vizibili până astăzi. În sfârșit, a 3-a arie locuită, aflată la nord-est de satul Sânicolaul Mic, notată pe această hartă sub denumirea de rezonanță maghiară „Kekecs” /pronunțată în limba română „Checheci”/. Cele două entități sătești erau separate de canalul Țiganca, cunoscut așa până în zilele noastre, fără ca traseul său să fi fost modificat notabil, începând de la contactul cu vechea buclă a Mureșului până la deversarea sa în aval – de-a lungul unui traseu sinuos, de aproximativ 5 km – înapoi în Mureș. Era de-altfel explicabil. Căci canalul respectiv separa comitatul Aradului de cel al Timișului. După anul 1919, odată cu înscăunarea administrației civile și militare românești, această delimitare administrativ-teritorială a județului Arad s-a menținut până în anul 1925, când plasa administrativă bănățeană a Aradului Nou a fost anexată județului Arad. Dilema noastră era următoarea: de ce memoria colectivă actuală a localnicilor de acolo /noii veniți în acel „Checheci” de lângă canalul Țiganca/ cât și cei din cartierului învecinat, Sânicolaul mic, l-au dat uitării? Pe harta offset-color de reconstituire a Comitatului medieval al Aradului în interpretarea lui Márki Sándor, apar pe malul stâng al Mureșului două „Kékes”-uri, notate de către autor, în limba maghiară, unul cu majuscula inițială „F.” (Felső), cel de Sus și cel de Jos, notat cu majuscula inițială „A.” (corespunzând cuvîntului Alsó) Memoria colectivă autohtonă a păstrat această denumire străveche portuară, afirmând că vechea localitate românească din jurul ei, de pe locul actualului cartier Aradul-Nou, purtase numele de Schela. Cele două Kékes [pronunțate în limba română fără diferențe de accent pe cele două vocale: Kekeș, iar ulterior Kecheci] erau amplasate pe malul stâng al râului Mureș de către autor. Acel unic Checheci care este menționat pe crochiul de Carte Funduară (1855-1858) se află cu multă probabilitate pe locul Checheci-ului de Sus, în lunca Mureșului, la aproximativ 2 km spre sud de cetatea militară de formă stelată. Grindul de pe harta-crochiu, de formă triunghiulară, având baza mică sprijinită pe vechea albie seacă a Mureșului, tăiată în jurul anului 1840, nu avea schițate ulițele. Iar harta din 1881 consemnase case răzlețe, fără să-i poată reda numele datorită acestei scări cartografice⁶. Deocamdată nu am identificat o hartă amănunțită a acestei zone pentru a afla cum s-au născut ulițele acestui sătuț țigănesc, valorificând stratul de loess al râpei de pe malul stâng al canalului Țiganca. În anii '50 ai secolului al XX-lea cunoaștem străzile din acest triunghi: Brândușei (paralelă cu canalul Țiganca), Căprioarei (privind spre lunca inundabilă a Mureșului), Iasomieii (formând baza triunghiului), Căpșunilor și Panselei (ultimele două intersectând oblic triunghiul acestei așezări). Harta din anii '50, întocmită cu un grad relativ mare de precizie semnalează o stradă care nu aparținea nici de Checheci, nici de Sânicolaul Mic, numită a Tarafului, având două brațe scurte îndreptate spre râpa înaltă, la marginea căreia se afla, dominant, pe o terasă relativ înaltă, vechiul sat bănățean Sânicolaul Mic, inclus din anul 1925 în județul Arad, în cadrul plasei Aradul Nou. Ceea ce însemna că cei din acest sătuț ar fi trebuit să aparțină de comuna Sânicolaul Mic. Nu întâmplător, această stradă a fost populată masiv de către cei din comunitatea țigănească din acel vechi Kecheci (Checheci), având îndeletniciri muzicale și constructive. Odată cu desființarea Primăriei în anul 1950, Sânicolaul Mic a devenit cel de-al XIII-lea cartier al orașului Arad. Iar comuna Aradul Nou devenea de asemenea, cel de-al XII-lea cartier. Conform hărții din anul 1990, strada Tarafului a prins între timp contur, ajungând la 130 de numere de casă. „Checheci”-ul din cartierul Șega.

Desigur, aceste locuri pentru păscut caii și mai apoi pentru cosit fânul se aflau în afara perimetrului locuibil al vechiului sat medieval timpuriu Șega. Diferența de altitudine între terenurile cartierelor Șega și Bujac din zilele noastre este marcată de o veche albie a râului Mureș (pe strada Libertății și, în continuarea ei, pe strada Sever Bocu /numită în perioada interbelică și chiar imediat după anul 1989 pentru scurtă vreme: Decebal/. Era și acesta un motiv pentru care actualul cartier Bujac s-a născut în urmă cu un secol, fiindcă fusese un teren apăsător lângă malul înalt al cartierului Șega. Prima sursă analizată o constituie harta-crochiu militar austriac din anul 1752-1755 privind „Oppid”-ul Arad, reproducă color în anexă la volumul II al monografiei din anul 1881 a orașului liber regesc Arad, datorată inițiativei abatelui de origină croată Lakatos Otto de pe lângă Parohia și Mănăstirea romano-catolică din centrul urbei. Pe harta-crochiu „Representatio Geometrica situs oppidi Arad tam veteris, quam novi reliquorum Locorum in linea ab Inc. Statu Militari Anno 1752 excisa contentorum. Delineata opera Emerici Ruttkay, 1755”, Pusta Bujacului Mare exista deja dar nu era cuprinsă acolo. Curburile canalului Mureșul-Mort nu s-au schimbat aproape deloc în timp. Vechea curbura a acestui canal, delimitând azi vechiul cartier Șega de noul cartierul Bujac – curbura care constituia delimitarea orașului Arad de lunca mult mai joasă a pășunii „Bujac” aproape colmatată în întregime. Una dintre aceste curburi era paralelă cu vechea locație a străzii Banul Mărăcine până în dreptul capătului dinspre Spitalul Județean al Căii Victoriei. Porțiunea de canal cu pricina delimita spre nord și spre vest intravilanul de extravilan. Bucla următoare din avalul canalului – care începea tocmai de aici, mergând spre nord prin cartierul Șega până aproape de Calea Aurel Vlaicu – a fost tăiată între anii 1884-1893 după cum ne indică reproducerea tipografică a hărților anilor citați (1884 și 1893). Capătul ei de revenire se afla în dreptul străzii Clujului din cartierul Pârneava. Călătorind în aval, spre vest, pe apa care curge alene într-o albie colmatată și năpădită de trestii, urmărim de fapt linia de cale ferată dezafectată de pe strada Henri Coandă (fostă a Trestiei, numită așa nu întâmplător). Pe această porțiune, între canal și actuala stradă a Abatorului, noi am localizat prima fază a „Cărămidăriei”. Pe harta lui Ruttkai (anul 1752-1755) ea figura sub denumirea maghiară „Téglavető telep”). Acest prim loc de confecționare a cărămidilor a fost desființat de planul de sistematizare a viitorului cartier periferic („Pârneava”). Ca atare, pe locul ei s-a extins mai târziu extremitatea nordică a cartierului Pârneava până la canalul Mureșul Mort. La nord-vest de această fostă „Cărămidărie”, în extravilan, pe un teren cu trestii, grinduri și bălți, în perimetrul viitoareii extensii urbane spre sud a cartierului Șega, s-a așezat grupul țiganilor. Perimetrul lor locuibil a primit ulterior numele „Checheci” („Kececs” scris în grafie maghiară), aflându-se în extravilanul orașului de prin 1870-1873, când administrația dualistă locală intrase efectiv în acțiunea de aplicare a reformelor modernizatoare. Locul de fabricare manuală a cărămidilor s-a mutat treptat în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea la marginea nord-vestică a perimetrului locuibil al acestui „Checheci”. Pe harta militară austriacă din anul 1884 acest perimetru era numit „Zigeuner dorf” [satul țiganilor] fiind deja inclus în intravilanul orașului, în punga din extremitatea sudică a cartierului Șega. Această „pungă”, parțial umplută cu case, era mărginită spre vest de extravilan printr-o derivația canalului Mureșul-Mort, care pe hartă urca de-a lungul străzii Baba Novac spre nord, cotind spre dreapta pe strada Libertății. De altfel, curbura străzii Libertății constituia traseul vechi al canalului Mureșul-Mort. Cu timpul, devenind canal de derivație – lipsit de vreun nume – a devenit o baltă, după cum se vede pe harta militară din anul 1884, delimitând terenul mult mai înalt al cartierului Șega și indicând altitudinea de 115 metri față de Marea Adriatică. Schița cadastrală color a zonei cartierelor Gai-Poltura-Șega și parțial Pârneava, împreună cu terenurile lor extravilane, datată 1887, remarcă în acest Checheci trasarea unei ulițe¹³, fără a detalia denumirea ei, deși avea deja denumire. Căci reproducerea hărții orașului într-un lexicon din anul 1893 o denumea: strada Vajda¹⁴=/recte Voievod/, devenind sub regimul statului român strada

Șezătorii15). Numele de Checheci – care circula pe cale orală pentru a indica în mod predilect perimetrul de locuire al familiilor de țigani din cartierul Șega – nu a fost oficializat până acum în mentalul colectiv local deoarece comporta o conotație ușor peiorativă, poate pentru sonoritatea inexplicabilă a acestui toponim. Numărul străzilor acestui Checheci a sporit, creînd o țesătură cu străzile învecinate. Astfel s-a născut strada Cosânzeana, făcând un careu dreptunghiular cu strada Cocorilor și Digul Mureșel. Acest careu era intersectat de străzile Aprodul Purice și Mușețel. În colțul nordic al careului stradal se află piața Vodă Caragea.

- În Marea Britanie s-a născut pastorul metodist George Bramwell Evens (1884 -1943) care a fost cunoscut sub pseudonimele de *Țiganul* sau *Vagabondul*, jurnalist BBC și scriitor pe teme de habitat rural și de istorie naturală. Soția sa, Eunice Evens, a publicat o biografie a soțului ei intitulată *Through the Years with Romany*. Jurnalistul a găzduit, de asemenea, programe pentru copii, în care el a reprodus sunetele naturii în studio și a descris viața romilor și propriile călătorii în caravana în care a crescut și s-a format ca om.
- În Norvegia, imigrația romilor din România și Ungaria a fost ajutată de relaxarea legislației pașapoartelor din 1860, astfel că în 1884 în țara fiordurilor este consemnată nașterea a unui copil rom după mulți ani. În 1888 autoritățile au emis o nouă lege care prevedea acordarea cetățeniei doar nativilor norvegieni, nu și celor de alte etnii născuți în Norvegia, astfel că romii norvegieni nu au mai primit cetățenia norvegiană până în 1914, când legea a fost schimbată. Cu toate acestea, pe parcursul perioadei interbelice, guvernul norvegian a obstrucționat imigrația romilor pe baza legii din 1901, care nu acorda străinilor permisiunea de a intra în țară pentru a lucra ca meșteșugari nomazi.
- În Spania și în Algeria, conform cercetătorului francez Paul Bataillard, este semnalată prezența unor cete de romi căldărari și ursari.
- În Serbia regelui Milan Obrenovici (1868-1889) este emisă o nouă lege care interzicea nomadismul.

1885 • În acest an în parlamentul britanic ajunge George Smith, personalitate care s-a remarcat prin susținerea respectării drepturilor romilor și prin acțiuni filantropice efectuate în folosul romilor, inițiind proiecte de legi menite să integreze social romii. George Smith a militat, printre altele, ca locuințele mobile să fie înregistrate, controlate, standardizate, iar copiii să frecventeze școala, problemă discutată și analizată constant între 1885-1908. În 1891 romii din Anglia au fost reprezentați de delegații lor la Parlament afirmându-sedouă delegații, una condusă de același George Smith și cealaltă condusă de un rom cu același nume, George Lazy Smith. Ultimul s-a opus proiectului de lege, care în final nu a fost adoptată din cauza opoziției proprietarilor de circuri și târguri, care i-au convins pe membrii Parlamentului să voteze împotriva proiectului de lege buclucaș.

- Autoarea austriacă Marie Eugenie delle Grazie (1864-1931), originară din Banat, publică *Die Zigeunerin*, scriere în care valorizează *vraja acestei culturi*, referindu-se totodată și la sărăcia, la nerespectarea ordinii sociale sau la temperamentul pasional problematic al romilor.
- În SUA sunt luate măsuri prin care romii sunt excluși din politica de imigrație a americanilor, mulți fiind expediați înapoi în Europa.
- În Franța guvernul face un recensământ general al tuturor *nomazilor, boemienilor, vagabonzilor*, recenzând mai mult de 400.000 de etnici romi, dintre care 25.000 erau nomazi.
- Opereta în trei acte *Der Zigeunerbaron*, respectiv *Voievodul Țiganilor*, de Johann Strauss II, o adevărată capodoperă artistică, a avut premiera în acest an la Viena.

1886 • În Germania cancelarul von Bismarck emite o directivă pentru guvernele din toate regiunile din Germania, în care ordonă ca autoritățile locale să rezolve acele *plângeri cu privire la relele cauzate de trupe de țigani care călătoresc în Reich și la molestarea populației* de către aceștia, indicând ca romii străini să se bucure de un tratament special, cea

ce a determinat crearea de numeroase politici regionale, menite de a deporta romii non-germani.

- În Marea Britanie, un grup de 99 de romi greci, se pare originar din insula Corfu, este consemnat la Liverpool, unde au descins cu trenul. După un scurt periplu prin Millwall, romii părăsesc Anglia un an mai târziu. Acest caz desigur nu va fi singular. În 1885-1887 și 1907-1908, cete de romi ursari și lovări rămân în sudul Scoției și în nordul Angliei, lovarii venind în perioadă în Anglia din Germania. În urma problemelor pe care le ridică noi veniți, presa și poliția duc campanii contra romilor posesori ai unui pașaport german, acțiuni similare având loc și în Franța sau Elveția, unde romii se confruntau cu sentimentele ostile ale populației sedentare.

- Interzicerea nomadismului în Bulgaria a determinat exodul unor cete de romi bulgari în alte părți ale continentului, aceștia refuzând practic să renunțe la modul tradițional de viață.

- David McRitchie (1851-1925), celebru folclorist scoțian, publică la Londra *Accounts Of The Gypsies Of India*, lucrare urmată de *Scottish Gypsies under the Stewarts* în anul 1894.

- În Ungaria s-a născut artistul rom Aladar Jaszbareny Racz (1886-1958), cântăreț la țambal, bine cunoscut pentru interpretările sale de Bach, Beethoven și alți compozitori clasici. Dintre recitalurile sale din Europa trebuie menționat concertul din 1910 de la Paris, recitalul din 1926 din Lausanne sau concertul din 1938 de la Roma, artistul devenind membru al Academiei de Muzică din Budapesta .

1887 • Charles James Ribton-Turner a publicat cartea *A history of vagrants and vagrancy*, lucrare în care sunt dezbătute vagabondajul și cerșetoria.

1888 • O societate pentru tradiția și folclorul romilor, respectiv *Gypsy Lore Society*, este fondată la Londra, oferind și un forum de discuții academice a căror tematică o reprezentau romi și limba romani. Fondatorul societății a fost David McRitchie. Societatea și-a încetat temporar activitatea între 1892-1907, devenind ulterior un adevărat brand. Jurnalul societății *Gypsy Lore Society* a fost publicat în patru serii până în 1982, din 1989 sediul societății mutându-se peste ocean, în Statele Unite. Obiectivele sale includ promovarea studiului culturii, istoriei, limbii romilor, combaterea discriminării acestora, precum și stabilirea unor contacte mai strânse între oamenii de știință specializați în romologie. Revista a publicat și publică articole de istorie, antropologie, sociologie, lingvistică, artă, literatură, folclor și muzică, precum și recenzii de cărți și materiale audiovizuale. Jurnalul continuă, cu întreruperi, până în 1999, atunci când societatea este redenumită *Studii Romani*.

- În Rusia s-au desfășurat primele spectacole cu muzicanți și actori exclusiv romi, prima asemenea piesă jucându-se la Teatrul „Malâi”, din Sankt Petersburg, respectiv comedia muzicală *Chave adro vasha*, în traducere *Copii în pădure*. Muzica, constituită mai ales din cântece și romanțe specifice rome, a făcut obiectul aranjamentelor muzicale semnate de către Nikolai Șişkin, spectacolul fiind jucat, fără întreruperi, până în 1906. În 1892 a avut loc și premiera operetei lui Șişkin, intitulată *Viață de țigan*.

1889 • În Marea Britanie s-a format breasla *showmen*, adică a romilor circari, cu obiectivul declarat de a se opune *Legii locuințelor*, inițiate de filantropul George Smith, care din 1870 milita pentru integrarea socială și îmbunătățirea condițiilor de viață a romilor, în perioada 1885-1894 inițiind proiecte de legi prin care căruțele romilor trebuiau înregistrate și controlate, iar copiii să fie școlarizați. Ulterior acești *showmen* începe să devină un grup distinct de romi, numitorul comun al acestora fiind desigur calitatea de artiști.

- În Germania, Curtea imperială de justiție solicită un raport despre modul cum a fost prevenită și combătută imigrația romilor din alte părți ale Europei.

- În Bucovina, la Storojineț, aproape de Cernăuți, s-a născut poeta Rose Ausländer, care se autodefinia astfel: *Sunt o țigancă evreică de limbă germană. Evreii și țiganii, ambele popoare nomade, dezlădăcinate. Dar dacă pentru țigani viața nomadă face parte din*

tradiție, la evrei starea aceasta e involuntară, forțată, căci ei au avut cândva o țară. Poeta a decedat în Germania.

- În București s-a născut marele muzician rom Grigoraș Dinicu (1889 - 1949) într-un cartier al lăutarilor bucureșteni, crescând de mic copil în atmosfera și spiritul muzicii populare și al muzici lăutărești. Din familia de lăutari Dinicu mai fac parte și alți muzicieni cunoscuți, cum sunt Costache Dinicu (1810-1884), lăutarul preferat al domnitorului Grigore Ghica, sau Angheluș Dinicu (1838-1905), interpretul „Ciocârliei“ de la Expoziția Universală de la Paris din 1889. Absolvent al Conservatorului Ciprian Porumbescu, Dinicu a devenit unul dintre marii muzicieni ai României, a cărui virtuozitate în prelucrarea și interpretarea "Horei staccato" a uimit elite muzicale și ascultători din întreaga lume, alte melodii celebre ale lăutarului fiind și "Hora octava", "Hora lăutarilor", "Hora boierească" sau "Hora de la Chișorani". Dintre momentele memorabile trăite de Grigoraș Dinicu amintim faptul că a concertat la Expoziția Internațională de la Paris din 1937, cântând la recepția oferită lui Sarah Roosevelt, mama președintelui american. De asemenea artistul rom a fost prezent și la Expoziția Mondială din New York, din 1939, taraful lui Dinicu acompaniind-o pe inegalabila Maria Tănase, denumită de presa americană *The master bird of Romania*. La restaurantul lui Jean Filipescu din New York, unde a cântat circa patru luni, a primit ovațiile entuziaste ale Marlenei Dietrich, una dintre numeroasele personalități americane care s-au bucurat de muzica artistului rom. În 1943 cu ocazia unui turneu derulat în Turcia a suferit un accident vascular cerebral, care i-a afectat iremediabil mișcările efectuate cu mâna stângă. În 1946, primește vizita lui Yehudi Menuhin, pentru care a interpretat "Ciocârlia" pentru ultima dată, artistul decedând după trei ani. Se cuvine mențiunea că Grigoraș Dinicu a fost și un entuziast activist pentru emanciparea romilor, pe care i-a reprezentat în calitate de secretar general al Societății Generale a Romilor din România.

- În Marea Britanie s-a născut cel mai mare actor de comedie al tuturor timpurilor Sir Charles Spencer Chaplin în East Street, Walworth, Londra. Părinții lui au fost artiști, mama lui, Hannah Smith, fiind de etnie romă, tatăl său, de asemenea artist ambulant, părăsindu-l la vârsta de trei ani. În autobiografia sa actorul a scris că mama lui era pe jumătate romă și numele de fată al bunicii a fost Smith. Conform altor surse, aceasta s-a numit Mary Ann Terry, iar bunicul matern Charles Frederick Hil, cizmar, a fost un *traveler* irlandez. În anul 1894, în timp ce în spatele scenei, mama sa Hannah Hill plângea și se certa cu managerul ei, Chaplin, care avea 5 ani, a urcat pe scenă și a cântat celebrul cântec *Jack Jones*. În 1908 s-a alăturat companiei teatrale a lui Fred Karno, din care făcea parte și Stan Laurel. În 1912 trupa a plecat într-un turneu în Statele Unite, iar Chaplin a decis să rămână acolo. După un an, producătorul Mack Sennett l-a luat la Keystone Studio, care se mândrea deja cu nume sonore ale cinematografului epoci, vedete pe care Chaplin le-a surclasat însă reușind să facă 35 de filme într-un singur an. Primul său film a fost *Making a Living* (1914), însă următorul film, *Kid Auto Races at Venice* din 1914 avea să-i schimbe întreaga carieră. În această peliculă actorul mergea crăcănat, purta pantaloni largi împrumutați de la Roscoe 'Fatty' Arbuckle, niște pantofi imenși de-ai lui Ford Sterling, o jachetă minusculă, o pălărie melon și o mustață de mărimea unei periute de dinți, Chaplin creând personajul care avea să-l facă faimos, și pe care avea să-l interpreteze în mai bine de 70 de filme. Chaplin a regizat, a interpretat rolul principal, a scris scenariul, a produs și a compus muzica comediilor sale de lung metraj, dintre care amintim *The Kid* (1921), *A Woman of Paris* (1923), care a fost urmat de clasicele *The Gold Rush* (1925) și *The Circus* (1928), *City Lights* (1931), *Modern Times* (1936), primul film cu dialog al lui Chaplin, fiind *The Great Dictator* (1940), o parodie a dictatorului german Adolf Hitler, Chaplin jucând rolul lui „Adenoid Hynkler”, dictator în Tomania. Chaplin a decedat în somn în ziua de Crăciun în 1977 și a fost înhumat în cimitirul Corsier-Sur-Vevey, Vaud, Elveția. Cert este că în autobiografia sa Chaplin a afirmat că bunica sa dinspre mamă a fost de origine romă, mama s-a crescută în lumea artiștilor ambulanti fiind de

asemenea apropiată de romi, o lume în care a crescut și marele actor, în condițiile în care tatăl său l-a părăsit la trei ani. Surse neconvenționale din mediul virtual susțin că și tatăl său a fost rom din neamul Smith. Cert este că abia în 1964 Chaplin a vorbit publicului larg despre ascendența sa romă: *Bunica mea era pe jumătate țigancă (...) Se lăuda că ai ei își plătiseră întotdeauna chiria pentru terenul unde se instala șatra. (...) Mi-o amintesc ca pe o bătrânică plină de voiciune, care-mi făcea de fiecare dată o primire entuziastă și-mi vorbea ca unui copilăș.(...) A murit când nu împlinisem încă șase ani. Era despărțită de bunicul din motive pe care nici unul dintre ei nu le mărturisea. Dar după spusele mătușii Kate, bunica avea un iubit și bunicul îi surprinsese odată împreună.* Pe de altă parte David Robson, unul dintre biografii lui Chaplin, susține că străbunicul actorului, pe numele său Spencer Chaplin, s-a căsătorit cu o țigancă de 17 ani pe nume Ellen Elisabeth Smith, în biserica St. Margaret din Ipswich. Printre martorii acestei căsătorii s-a numărat și tatăl fetei, care nu știa carte, dar nu a fost prezent nici un membru al familie Chaplin, cea ce dovedește că aceștia s-au opus căsătoriei. Ellen Elisabeth a murit în 1873, la numai 35 de ani, și nu s-a păstrat nici o fotografie a ei, așa că numai putem specula că Chaplin i-a moștenit chipul remarcabil, părul de cărbune și acei ochi minunați. Un alt mare actor englez cu rădăcini rome este se pare și Robert William "Bob" Hoskins, Jr., născut în 1942, la Bury St. Edmund, Suffolk, acesta petrecându-și tinerețea călătorind și desfășurându-se ca actor ambulant. Actorul, care este pe sfert rom, ajucat în filme precum *The Long Good Friday* (1980), *Mona Lisa* (1986), *Who Framed Roger Rabbit* (1988), *Hook* (1991), și *Neverland* (2011), laureat al prestigiosului *Prix d'Interprétation masculin*, câștigător al premiului BAFTA pentru cel mai bun actor într-un rol principal și al *Globului de Aur* pentru cel mai bun actor, pentru rolul său în *Mona Lisa* și un premiu *International Emmy* pentru cel mai bun actor în 2009. Contacte strânse cu etnia romă a avut și Yul Brynner, actor de talie mondială, câștigător a unui premiu Oscar în 1957 pentru rolul din filmul *Eu și regele*. Artistul s-a născut în Rusia la Vladivostok în 1915 și decedat la New York în 1985, după ce a cucerit lumea cu măiestria sa artistică. În cea ce privește originile sale se pare că a fost cel puțin de un sfert rom, prin mama sa Marousia Blagovidova, cu mamă la rândul ei de origine romă. Cert este că actorul a crescut în cercurile artiștilor romi, alături de care a cântat la chitară și a activat ca circar. Legăturile strânse cu lumea romilor a făcut ca Yil Brynner să fie, de altfel, ales președinte de onoare al romilor, la congresul acestora de la Londra din 1971, funcție onorifică deținută până la moartea sa. Actorul britanic Sir Michael Caine, la rândul său, s-a născut la Rotherhithe, Londra, în 1933, numele său adevărat fiind Maurice Joseph Micklewhite, conform unei tradiții a familiei de romi în care a văzut lumina zilei, primind numele de Maurice ca întâiul născut. Ca actor, el a fost distins de două ori cu Oscar, în 1986 și în 1999, fiind înnobilit în anul 2000 pentru contribuția sa la artele spectacolului. Alți mari actori britanici despre care se spune că au strămoși romi sunt și Sir Sean Connery (n. 1930), Sir Roger Moore (n. 1927) sau Leonard Whiting (n. 1950). Leonard Whiting, actor care la jucat rolul lui Romeo în filmul lui Zeffirelli, *Romeo și Julieta*, și-a asumat rădăcinile rome în biografia sa, publicată în 2011 de către Sandra Brennan. Tatăl actriței Rita Hayworth (1918-1987), sex-simbolul anilor '40, născută în Brooklyn, New York, a fost rom spaniol. Alți mari artiști cu ascendențe rome se vehiculează că ar fi Ava Gardner (1922-1990), Edith Piaf (1915-1963), marea cântăreață crescând în lumea artiștilor ambulanti, și chiar regele *rock 'n' roll*-ului Elvis Presley (1935-1977) legendarul cântăreț se pare că ar având o ascendență romă în genealogia sa, mama lui Gladys Love Smith provenind dintr-o familie de romi englezi. Partizanii acestei idei susțin că numele de Priestley, comun printre *travelers* din Scoția, poate fi un indiciu a origini rome și din partea tatălui său. Alți artiști romi, cu origini asumate, din pleiada celor care s-au afirmat în secolul XX, sunt și croata Dunja Rajter (Našice, 1941), actriță și cântăreață, franco-algerianul Tony Gatlif (Al-Jazair, 1948), regizorul filmului *Gajo Dilo*, născut Michel Dahmani, sau Marica Nicole Barandyai-Rani, actriță, dramaturg și cântăreață, cu numele de

scenă *Manoush*, născută probabil în 1975 în Saintes-Maries-de-la-Mer, într-o familie numeroasă de romi francezi și care a jucat în numeroase filme. În Rusia s-a afirmat familia de artiști Buzylyov, actori, muzicieni, cântăreți sau dansatori, care au apărut în filme, cum ar fi "Tabor Uhodit V Nebo" sau "Sibiriada". Ei au acționat nu numai, ci, de asemenea, compus cântece pentru filme. Cei mai cunoscuți dintre cei opt frați sunt Viktor, compozitor, Dmitri, care este și cel mai faimos, poet și actor, Alena Buzylyova, cântăreață și, de asemenea, Mihail, actor. Un alt mare artist rus de etnie romă este și Nikolay Slichenko.

1890 • Apare lucrarea lui Cora Guido *Die Zigeuner*, în care autorul estima numărul romilor la două milioane de indivizi, dintre care 779.000 în Europa. Acesta considera că în România în epocă trăiau 250.000 de romi, în Ungaria-150.000 de romi, în Imperiul Otoman-67.000, în Bulgaria și Rumelia de Est-50.000, în Rusia-50.000, în Spania-40.000, în Serbia-34.000, în Italia-22.000, în Bosnia-Herțegovina-18.000, în Austria-16.000, în Polonia-15.000, în Anglia-12.000, în Danemarca și Olanda-6.000, Germania și Franța încorporând fiecare 2.000 de romi, iar Muntenegru un număr de 500 de indivizi. În restul Europei mai trăiau conform cercetătorului italian circa 15.000 de romi.

- În Germania, în Parlament se discută pe tema romilor, în cadrul unei conferințe intitulate *Das Zigeunergescheiß*, autoritățile propunând ca prezența romilor să fie semnalată din sat în sat, trăgându-se clopotele bisericii. Armata este însărcinată să reglementeze circulația romilor și să ia măsuri de strămutare a acestora.

- În Italia, apare la Torino lucrarea *Gli Zingari* al lui A.A. Colocci

- În acest an s-a născut cea mai mare cântăreață de flamenco a tuturor timpurilor *La Niña de los Peines* Pastora María Pavón Cruz (1890-1969), cântăreață a cărei faimă a depășit granițele Spaniei. Alte mari cântărețe de flamenco de origine romă sunt La Paquera de Jerez Francisca Méndez Garrido (1934-2004), surorile Fernanda Jiménez Peña (1923-2006) și Bernarda Jiménez Peña (1926-2009), cărora în 2005 autoritățile orașului Utrera le-au dedicat un monument, La Susi Susana Amador Santiago (Alicante, 1955), Aurora Vargas (Sevilla, 1956), Montse Cortés, născută în 1963 în Barcelona, într-o familie de romi andaluzi, Estrella Morente, născută la Las Gabias, în Granada, în 1980, de asemenea într-o familie de artiști romi, artiste rome fiind și Esperanza Fernández (Sevilla, 1966) sau La Tana Victoria Santiago Borja (Sevilla, 1976)

1891 • Împăratul Franz Josef a hotărât colonizarea în domeniul de la Alcsút, din Ungaria, a 36 de familii de romi, ce cuprindeau 81 de bărbați și 96 de femei, ordonând și detașarea jandarmilor pentru menținerea ordinii. *Archiducele Josef se obliga, în acest normativ, să plătească toate sumele necesare pentru construirea cazărmii pentru jandarmi, pentru a ușura sarcinile staului. În mijlocul țiganilor nu se tolerează niciun voievod. Țiganii sunt conșcruși ca având domiciliul lor, în acele localități din puszta ungară. Plecarea de la domiciliu se admite numai pentru scurt timp și cu permisiunea directorului moșiei unde stau ei. Șeful de post trebuie să fie informat întotdeauna despre asemenea absențe. Se eliberează și permise de călătorie, vizate de șeful de post. Părăsirea domiciliului fără voie are consecință urmărirea de către jandarmi, iar posturile învecinate se înștiințează telegrafic despre cele întâmplate. Dacă țiganii plecați fără autorizație, se vor descoperi în altă parte ca deținuți, vor fi readuși acasă (...) Archiducele mai promite în normativul său că va apare din când în când și se va interesa personal de țigani, ei însă n'au voie să vină în castelul lui sau în parc, și în comuna Alcsút. (...) Vizitele din partea țiganilor streini nu se permite. (...) În mod provizoriu se permite ca țiganii să stea în corturi la locurile fixate, după ce s-a făcut constarea că țiganii se îmbolnăvesc în casele zidite, și că nu sunt obișnuiți cu ordinea de casă. Cei cari declară că vor să stea în casă, primesc locuințe de servitori. Țiganii mai au la dispoziție colibe de pământ, cari se considerau drept locuințe provizorii. Directorul moșiilor, precum și administratorii trebuie să facă împărțirea muncii. Bărbații adulți primesc câte o căruță cu doi cai pentru muncile de moșie. În atelierile de fierărie, țiganii au de asemeni posibilitate să lucreze. Aici îi pot ajuta și copiii. Copiii se mai pot întrebuința și la alte lucrări mai ușoare, la săpatul, la culesul morcovilor, la udatul pomilor, de curând sădiți. Plata muncii țiganilor se face în alimente și îmbrăcăminte din*

depozitele respective. Acest mod de salarizare s-a inventat, pentru că țiganii nu pot umbla cu banii. Leafa primită în natură se va scădea din leafa fixată. Femeile și copiii primesc stoffe de haine gratuite; se vor lua măsuri ca ei să învețe croiala și cusutul. Li se va arăta cum se face pâinea. Fiecare individ, capabil de a munci, primește anual o leafă de 400 de coroane; leafa se plătește în rate săptămânale, întotdeauna Sâmbata. Se va băga de seamă ca țiganii să nu întrebuințeze aceste sume numai pentru rachiu. Medicul domnesc are obligația să trateze bolnavii în mod gratuit și în urma ordinului său se procura medicamentele, în contul domeniului. Cei gravi bolnavi se vor transporta la spital pe spezele Archiducelui. La ferma Göböljárás se va înființa o școală unde copiii de la 6-15 ani vor învăța. Alții mai înaintați în vârstă pot intra și ei după placul lor. Se va găsi un învățător. Școala va funcționa la început numai în lunile de iarnă. Părinții celor absenți trebuiesc să plătească o amendă bănească. Băieții învață laolaltă, fără să se facă o deosebire de vârstă, căci cu toții nu știu nimica. Fetele învață lucrări de mână, cusutul și broderia. Dacă vor face progres pâna acolo încât să se poată duce la școala, împreună cu copiii servitorilor boierești, vor frecventa școala în mod regulat.

- În Anglia și Țara Galilor au fost înregistrați 12.834 de romi. Un deceniu mai târziu numărul acestora era de 12.574 de persoane.

- În Germania, orașul Hamburg a interzis printr-un decret accesul în urbe a oricărui țigan care nu poate dovedi, dincolo de orice îndoială rezonabilă, că el este un cetățean german. De suferit au avut și romii cetățeni germani din Hamburg, care nu puteau dovedi că aveau o meserie ce putea fi practică cu regularitate. Eliberarea licențelor necesare practicării comerțului s-a făcut mai greu, în speranța că romii din oraș vor fi nevoiți să părăsească orașul.

- În Serbia, conform legii, romii fără o ocupație clară trebuiau să fie înregistrați de către autorități, iar cei veniți din alte parte expulzați din țară.

- Într-un articol din revista *Vienac*, apărut în acest an la Zagreb, Ferdo Hefele a făcut referire explicit la grupurile de romi românofoni din Slavonia.

1892 • Apare la Cernăuți lucrarea lui Dimitrie Dan, intitulată *Țiganii din Bucovina*, preotul bucovinean schițând portretul prototip al romului: *Țiganul are o statură mijlocie, este slab și nicicând gras la trup, capul lui este bine proporționat, fața lui joasă, lată și de culoarea bronzului, nasul lui e mai ridicat decât la europeni, gura e cam mare, grumazul scurt și tare, brațele sunt scurte, părul capului este creț și negru ca pana corbului, are ochii ca scânteia de sclipitori și, de regulă, de culoare neagră, dar, câteodată, suri sau albaștri, dinți albi ca zăpada și sănătoși. Femeile de țigan, mai ales cele bătrâne, se ocupă cu căutarea în cărți, bobi, în palmă etc., cu descântecetele, fermecătoria etc., toate fiind arte aduse din India. Deși ei își conformează portul după portul țării în care trăiesc, poartă pretutindeni cu mare plăcere peste cămașă o curea lată împodobită cu bumbi galbeni sau albi de metal, apoi o traistă de piele tot astfel decorată cu bumbi lucitori, lănișoare și cruciulițe etc. Și astfel de obiecte lucitoare le place a-și anina peste tot unde se poate, astfel mai poartă cu mare plăcere mulțime de inele, verigi, ba chiar și cercei în urechi, ca să aibă noroc și să nu fie deochetați. Femeile, care, nu arareori, și mai ales în tinerețe, sunt de-o frumusețe rară, arată la alegerea toaletei lor mult gust; capul și-l leagă, mai ales în Bucovina, cu un șal mare galben sau roșu de lână, au predilecțiune pentru culori intense, fuste de lână cumpărate de la oraș și un cojoc mare din piei de oaie. Atât fetele cât și nevestele poartă la gât salbe prețioase de monede vechi de argint și de aur în valoare de mai mulți galbeni. Copiii de țigan însă nu se îmbracă, ci aleargă pe drumurile satelor în costumul strămoșului Adam. Interesant este că autorul ne informează și că în țările extracarpătice romii erau înmormântați în cimitire separate, față de ceilalți locuitori, perpetuându-se practic percepția non-creștină a romilor.*

- În Portugalia, la Lisabona, a fost publicată cartea lui F.A. Coelho intitulată *Os Ciganos de Portugal*.

1893 • La Tulcea s-a născut într-o familie de romi lăutari, ca fiu al lui Vasile Pantazi, marele artist Georges Boulanger (1893-1958) violonist, dirijor și compozitor, care a învățat să cânte

la vioară de la tatăl său, care era deja a șasea generație de muzicieni. La vârsta de 12 ani, Georges Boulanger a primit o bursă pentru a studia la Conservatorul din București, iar trei ani mai târziu a fost examinat de către Leopold Auer, artist cu care a studiat la Dresda în următorii doi ani. În 1910 Leopold Auer i-a spus tânărului de 17 ani că studiile sale muzicale sunt încheiate, dându-i o vioară cadou, cu care Boulanger a cântat până la moartea sa. Profitând de recomandarea mentorului său, Georges Boulanger a activat ca prim violonist în *Chantant Café* din Sankt Petersburg, frecventat de aristocrația rusă. În Rusia, muzicianul a întâlnit o tânără din Estonia, pe nume Ellionor Paulson, cu care s-a căsătorit și a avut două fiice, Nora și Georgette. În 1917, pe fondul izbucnirii turbulențelor sociale din Rusia, Georges Boulanger s-a întors în România. După război, în 1922, a plecat la Berlin, unde la început a cântat în special pentru aristocrații ruși, aflați în exil la Berlin, după care numele lui a devenit cunoscut datorită transmisiilor radio, notorietatea devenind practic una de talie internațională. Astfel în 1958 a fost în fruntea topurilor muzicale americane timp de 21 de săptămâni. De menționat că artistul în 1948 a plecat în America de Sud, inițial în Brazilia, după care în Argentina, unde s-a stabilit pentru tot restul zilelor sale. George Boulanger a lăsat moștenire umanității aproximativ 250 de compoziții, în urma unei cariere de excepție.

- La editura Socec, apare volumul "Satire populare române", adunate de S. Fl. Marian, o colecție de folclor, în care identitatea culturală romă este ridiculizată, minimalizată, disprețuită.

- Romii din Ungaria sunt recenzați detaliat pe baza recensământului derulat cu trei ani mai devreme, numărul acestora fiind de 274.940 de indivizi, adică 1,8% din totalul populației recenzate în imperiu, dintre care 22.570 erau semi-sedentari și 8.938 erau nomazi, fiind înregistrate 1026 de șatre. Un număr de 105.034 de romi trăiau în Transilvania, adică 4,67 % din totalul populației, în 1095 de localități romii trăind amestecați cu majoritarii, iar în 218 localități transilvănene romii trăiau atât în zone separate cât și printre ceilalți săteni. În teritoriile unite la 1918 cu România trăiau la 1893 un număr de 157.171 de romi. Datele recenziei sunt comentate de către J.H. Scgwicker în *Die Zigeuner*, carte publicată la Viena.

- În Marea Britanie sunt atestate grupuri de romi ursari, referire la astfel de cete efectuându-se constant. vreme de circa patru ani.

- În Norvegia *Departamentul Bisericesc*, care se ocupa de nomazi, a estima numărul acestora la 4.000 de persoane. Călătorii norvegieni sunt în prezent în număr de circa 5.000 de *Reisende*, care la rândul lor sunt de două tipuri, adică *storvandringere*, călători pe distanțe lungi, și *småvandringere*, respectiv călători pe distanțe scurte. Călătorii pe distanțe lungi se pare că sunt descendenți ai romilor care au evitat cu abilitate deportarea în secolele XV și XVI, ascunzându-se și căsătorindu-se cu nomazi locali. Călătorii pe distanțe scurte sunt considerați a fi de origine norvegiană, metisați cu Jenisch, veniți în Norvegia în scopuri comerciale.

- În Germania s-a născut Otto Pankok (1893-1966), artist al cărui subiect de creație a fost romii, fapt ce s-a datorat unei vizite efectuată într-o tabără de romi în Heinefeld, lângă Dusseldorf, în perioada 1933-1934. În 1937 propaganda național-socialistă a considerat activitatea lui Pankok drept o formă de *artă degenerată*, respectiv *Entartete Kunst*. Dintre numeroasele lucrări ale artistului menționăm portretul unui rom sinti, executat litografic, intitulat *Hoto al II-lea*. Un premiu cultural Otto Pankok este acordat din 1999.

1894 • Pischel a publicat la Halle, lucrarea *Beiträge zur Kenntnis der deutschen Zigeuner*.

- În Marea Britanie, începând cu acest an, John Sampson (1862-1931), începe colectarea de date despre romi. Bibliotecar și savant, Sampson a lucrat la Universitatea din Liverpool din 1892 până în 1928, cu ajutorul dat de Dora Yates, concepând lucrarea *Dialectul Țiganilor din Țara Galilor*, publicată în 1926, rezultatul colaborării sale cu familia lui Avraam Wood. În 1894, el a întâlnit Edward Wood, harpist vorbitor nativ al limbii romani, de la care a obținut importante informații în timpul unui sejur la Abergynolwyn. Împreună cu Yates, Simpson a

înregistrat basmele populare și cântece rome, petrecându-și multe ore cu urmașii lui Avraam Wood, în special cu violonistul Matthew Wood. Multe dintre articolele sale au fost publicate în *Gypsy Lore Society*.

- În România A. Candrea a publicat, în "Revista nouă", Anul VII, articolul intitulat *Influența țiganilor asupra literaturii poporane române*.

- La Ploiești, în acest an, s-a născut Iordache Luca Ștefan sau Fănică Luca, cel mai mare naist din lume în perioada interbelică, solicitat în turnee internaționale și angajamente la teatre precum "Palladium" sau "Chatellets", spectacolul "Naiul fermecat" fiind înregistrat pe placă de gramofon, la Londra.

1895 • În Franța au fost recenzați *nomazii, țiganii și vagabonzii*, trei ani mai târziu numărul oficial al romilor francezi fiind estimat la 400.000 de persoane, dintre care 25.000 de indivizi erau *țigani ce se deplasează în cete și caravane*, fără a avea un domiciliu stabil.

- Joseph Jekelfalussy publică la Budapesta o lucrare în care sunt analizate rezultatele recensământului derulat cu doi ani mai devreme în Ungaria.

- În landul Bavaria, din cadrul imperiului german, se adoptă o lege care prevedea o mai mare strictețe în cea ce privește controlarea documentelor deținute de romi, și chiar confiscarea permiselor de muncă ale acestora.

- În România "mică" numărul romilor era estimat în acest an ca fiind între 250.000 și 200.000 de persoane. În 1903, în partea europeană a Turciei, viețuiau se pare 117.000 de romi, dintre care 51.000 erau stabiliți în Bulgaria și Rumelia de Est, 22.000 în vilaietul de la Adrianopol și 2.500 în vilaietul de Kosovo, în partea asiatică a Turciei estimările numărului de romi variind între 67.000 și 200.000 de persoane. În perioadă în Serbia trăiau 41.000 de romi, în Bosnia și Herțegovina un număr de 18.000 de romi, iar în Grecia-10.000. În Austria numărul populației rome era de circa 16.000 de persoane, dintre care 13.500 trăiau în Boemia și Moravia. În Germania trăiau 2000 de romi, în Franța între 2.000 și 5.000, în Italia circa 32.000, în Spania-40.000, în Rusia-58.000, în Polonia-15.000, în Suedia și Norvegia-1500, în Danemarca și Olanda-5000, în Persia, respectiv aproximativ actualul Iran, trăiau 15.000 de indivizi, în Transcaucazia-3000, iar pentru Africa, America și Australia numărul estimativ al romilor oscila între 135.000 și 166.000 de indivizi. În cea ce privește numărul romilor din Insulele Britanice se estima că era de circa 12.000 de persoane.

- În Rusia s-a afirmat Nikolay Aleksandrovich Pankov (Sankt-Petersburg, 1895 - Moscova, 1959), autodidact de un remarcabil talent literar, scriitor, poet, traducător și jurnalist, care a scris articole și poezii pentru revista *Novii Pune*, a tradus în romani lucrări ale lui Aleksandr Pușkin, a creat un alfabet romilor și a contribuit cu producerea unui dicționar rom-rus. Nikolay Aleksandrovich Pankov a fost un membru important al *Gypsy Lore Society*. Fetele sale Natalya Pankova și Lyubov Pankova s-au remarcat în calitate de oameni de știință. Olga Pankova (Sankt-Petersburg, 1911 - Moscova, 1983), o nepoată de-a lui Nikolay Pankov, a tradus, de asemenea, proză și poezie de Pușkin în romani, fiind autoarea unei colecții de versuri intitulată "Amare divesa", respectiv *Zilele noastre*, publicată la Moscova în 1933, în fapt prima operă literară în romani scrisă de o femeie. Nina Aleksandrovna Dudarova (Sankt-Petersburg, 1903 - Moscova, 1977) a predat la Școala de Teatru Rom, fiind și autoarea a mai multor cărți de poezie pentru copii, scriind și articole pentru reviste dedicate romilor din imperiul rus, cum ar fi *Novyi Punesau Romano Drom*.

1896 • Se naște la Pitești, într-o familie de lăutari, marele muzician rom Marin Teodorescu, care va dobândi notorietate sub numele de Zavaidoc, primit se pare de la un general de armată român pe vremea când cânta pentru ofițeri în perioada primului război mondial la care România a participat între 1916 și 1918. Etimologia poreclei se trage din termenul de "zavaidoacă" în limbajul arhaic muntenesc însemnând „neastâmpăratul". Artistul a susținut moral soldații români, susținând adevărate regaluri artistice pentru cei aflați pe front sau răniți prin spitale, alături de George Enescu dar și de Maria Ventura, Nicu Buică, Cristache Ciolac sau soprana Elena Zamora. De altfel în prima conflagrație mondială, Zavaidoc s-a înrolat ca voluntar pentru a fi alături de fratele său, aflat pe

front. După război, în perioada 1925-1926, artistul rom a colaborat cu casa de discuri Columbia, sub sigla căreia lansează peste 30 de discuri. Dintre melodiile sale nemuritoare menționăm "De când m-a aflat mulțimea", "Dragostea e ca o râie", "Foaie verde spic de grâu", "Mărie și Mărioară" sau "Cântec al lui Zavaidoc". Artistul rom a murit în 1945, fiind înmormântat la mănăstirea Cernica.

- În Norvegia este emisă o lege care permitea statului să ia copiii romi din sânul propriilor familii și să-i plaseze în instituțiile de stat. Această măsură, al cărei obiectiv îl reprezenta în fond asimilarea rapidă a romilor, a determinat instituționalizarea unui număr de circa 1.500 de copii romi, luați de la părinții lor.

- Din acest an datează primul film despre romi, respectiv *Campement des Bohèmes* de Georges Melies. Romii au fost un subiect agreat de cinești, astfel că peste 2.500 de filme despre romi, din 30 de țări, sunt înregistrate în baza de date a Cinematecii din Hamburg. Alte titluri importante din epoca de pionierat a cinematografului, dedicate subiectului „romani”, sunt *Gypsy Wildcat* (Statele Unite ale Americii, 1944) și *The Gypsy and the Gentleman* (Marea Britanie, 1957).

- În Norvegia a fost adoptată o lege care permitea statului preluarea copiilor din sânul familiilor lor și internarea lor în instituții de stat, unde copiii puteau fi reținuți până la vârsta de 21 de ani.

1897 • În Norvegia pastorul Jacob Walnum i-a urmat pastorului Eilert Sundt, ca oficial expert oficial pe probleme de romi nomazi, devenind secretarul general al *Asociației pentru lupta împotriva Nomadismului*, care, sub noul nume de *Misiunea Norvegiană pentru persoanele fără adăpost*, a funcționat până în 1986.

- Conform recensământului din acest an, în imperiul rus, dintr-o populație de circa 125,7 milioane de indivizi, 44.582 erau etnici romi, dintre care 38.031 locuiau în mediul rural, iar 6.551 populau orașele țariste. Din perspectiva repartizării teritoriale a populației romi, cifrele recensărilor avansau cifra de 8.636 de romi care trăiau în Basarabia, 1.056 de romi în Polonia, 1.750 de romi în Letonia și Estonia, 3.003 în Lituania și Bielorusia, 3.177 în Mica Rusie, 14.300 în Noua Rusie, 2.138 în Caucazul de sud, 1.080 în nordul bazinului Volgăi, 2.021 în partea de nord a Rusiei, 2.784 în Rusia centrală, 3.223 în regiunea Cernozemului central, 1.433 în Crimeea, 2.829 în Caucazul de nord, 212 în Transcaucazia, 628 în Asia centrală, 6.238 în Siberia și în fine 143 de romi habitau în stepile din estul fluviului Volga.

1898 • În Marea Britanie, jucătorul de fotbal de origine romă Rab (Rabbi) Howell, poreclit *Micul țigan*, a fost vândut, după 192 de meciuri pentru Sheffield United, la FC Liverpool pentru 200 de lire sterline. Ulterior acesta și-a încheiat cariera la Preston North End în 1903, la vârsta de 34 de ani, după o fractură a piciorului. Desigur nu se poate spune că Rab Howell este primul jucător de fotbal rom din istorie și în nici un caz ultimul sau că reprezintă superlativul la nivel de mari fotbaliști romi. Evenimentul din acest an, respectiv tranzacția de 200 de lire, reprezintă un bun prilej de a trece în revistă nume grele ale fotbalului mondial de origine romă. Cert este că numărul jucătorilor de fotbal, de etnie romă, care activează în campionatele europene este unul foarte mare. O trecere în revistă a acestora reprezintă el însuși un subiect al unei enciclopedii fotbalistice romi. Pe de altă parte nici enumerarea superficială a unora dintre marii fotbaliști romi din România și străinătate nu este simplă, datorită unor cauze multiple, dintre care pe lângă amintitul număr enorm de jucători, mai menționăm și lipsa unei bibliografii de profil sau neasumarea apartenenței etnice. De asemenea datorită surselor neconvenționale, respectiv a informațiilor preluate de pe internet, nu avem certitudinea faptului că indubitabil fotbaliștii la care ne vom referii sunt cu toții de origine romă. În cea ce privește România, dintre exemplele arhicunoscute de mari jucători romi, îl menționăm pe cel al lui Ilie Dumitrescu, 62 de selecții pentru națională și 20 de goluri, fost jucător la Steaua București, Tottenham Hotspur, FC Sevilla, West Ham United, America și Atlante, ultimele fiind echipe din Mexic. Un alt exemplu clasic de un mare jucător de origine romă este legenda stelistă Marius Lăcătuș, cu 84 de meciuri și 13 goluri pentru

naționala României, care a jucat pentru FCM Brașov, Steaua București, F.C. Fiorentina, Real Oviedo, încheindu-și, după o glorioasă revenire la Steaua, cariera la Național București. Alte nume, alese oarecum aleatoriu, sunt cele ale rapidistului Rică Răducanu, al extremei *Craiovei Maxima*, Zoltan Crișan, al *Lalelei Negre* de la UTA anilor '70, Chivu, și mai recent, conform presei, ale lui Claudiu Niculescu, Petre Marin, Ionel Dănciulescu sau Bănel Nicolită, ultimul cu 34 de selecții și un gol pentru România, care joacă în prezent în Franța pentru Saint-Etienne, după ce în prealabil s-a remarcat la Steaua București. Un nume greu al fotbalului mondial pe care presa și site-urile îl menționează ca având origini rome este cel al lui Mircea Lucescu. Și în străinătate sunt de asemenea nume sonore de jucători romi, cu identitate asumată sau vehiculată de către sursele de informare. Dintre aceștia se remarcă legendarul Andrea Pirlo, căpitan al naționalei Italiei, cu identitate romă asumată, care a jucat pentru Brescia, Inter Milano, Reggina, AC Milan sau Juventus. Considerat unul dintre cei mai buni mijlocași din lume, porecla lui este de *Arhitectul* pentru abilitatea sa de a coordona și construi jocul. Palmareșul său cuprinde titlul de campion mondial în 2006, finalist al Campionatului European din 2012, campion al Europei sub vârsta de 21 în anul 2000, medaliat cu bronz la Jocurile Olimpice în 2004, câștigător al Ligi Campionilor în 2003 și 2007, al Campionatului Mondial al cluburilor în 2007 etc. Un alt star al sportului rege, care nu și-a ascuns calitatea de *manouche*, a fost internaționalul francez Eric Cantona, simbolul lui Manchester United, cu 45 de selecții și 20 de goluri la echipa Franței. Personalitate carismatică, acesta s-a impus la echipele la care a jucat, fiind peste tot iubit de fani și coechipieri, deși caracterul său dificil i-a iscat destule probleme, meritându-și cu vârf și îndesat porecla de *Nebunul*, adică *Le fou*. După ce și-a încheiat cariera de fotbalist, Cantona a devenit un actor și are în prezent câteva zeci de roluri de film, inclusiv roluri principale, în spate, inclusiv documentare și seriale. Eric Cantona a jucat pentru Auxerre, Marseille, Bordeaux, Montpellier, Nîmes, Leeds United și desigur Manchester United. Printre marii fotbaliști romi se numără și internaționalul portughez Ricardo Quaresma Andrade, care a trecut pe la Sporting Lisabona, FC Barcelona, FC Porto, Inter Milano sau Chelsea. Quaresma nu a făcut nici el un secret din originea sa romă, porecla lui fiind de altfel *Țiganul*. La naționala Portugaliei a jucat 35 de meciuri și a marcat trei goluri, la EURO 2008 marcând împotriva Republicii Cehe. Spaniolul Dani Güiza are aceeași abordare a originii sale, jucătorul având în palmares două goluri de EURO 2008. A jucat la Mallorca, Huelva, Barcelona, Murcia, Getafe și Fenerbahce. Se pare că și internaționalul suedez Zlatan Ibrahimović ar avea origini rome din partea mamei sale catolice, tatăl său fiind bosniac musulman. Înainte de a veni la Paris Saint-Germain, el a jucat pentru Malmö FF, Ajax Amsterdam, Juventus Torino, Inter Milano, FC Barcelona și AC Milan, având un palmares impresionant. Italianul Luigi "Gigi" Meroni (1943 -1967) a jucat pentru Genoa și pentru Torino, fiind prezent la Cupa Mondială din 1966. A rămas în antologia fotbalului deoarece nu a jucat în meciul Italiei cu Coreea de Nord, pentru că a refuzat să se tundă. Sârbul Dejan Osmanović (n. 1973) a fost unul dintre cele mai prolifici atacanți din Serbia, al doilea cel mai mare marcator, în campionatele din RF Iugoslavia / Serbia și Muntenegru / Serbia. Sârbul Predrag Luka (n. 1988) joacă ca mijlocaș ofensiv pentru Partizan Belgrad. Francezul Pierre-Yves André (n. 1974) și-a petrecut cea mai mare parte a carierei la SC Bastia. În 2003, André a fost împrumutat șase luni de la clubul englez Bolton Wanderers și l-a ajutat să nu retrogradeze. Alți jucători romi francezi sunt David Vairalles (n. 1977), de la FC Gueugnon, Tony Vairalles (n. 1973), opt selecții și un gol în naționala Franței, Cédric Bockhorni (n. 1983), care joacă în prezent pentru Clermont Foot, după ce a jucat anterior pentru AS Nancy și RE Virton, sau André-Pierre Gignac (n. 1985). Într-un interviu, Gignac a dezvăluit că este de origine romă, declarând, *am crescut cu ei, soția mea e manouche, deci fiul meu este în mod automat manouche. Familia mea locuiește în rulote și lucrează în piețe. Când am de dat haine, le dau mamei mele ca să le poată vinde. Câteodată mă duc cu ea și stau în spatele standului*. Internaționalul francez André Pierre Gignac are 16

meciuri / 4 goluri pentru Franța, joacă la Olympique Marseille, după ce a trecut pe la Lorient și Toulouse, iar Tony Vairelles, în prezent joacă pentru FC Guegnon, după ce a trecut pe la Nancy, Lens, Lyon, Bordeaux, Bastia, Rennes etc., alături de David Vairelles, care a jucat la Nancy, Beuvais, Troyes sau Amiens. Tot în Franța activează și Jacques Abardonado care a trecut pe la Marseille, Lorient, Nisa, Norimberk, Valenciennes etc. În Grecia s-a afirmat Christos Patsazoglou cu 45 de selecții și un gol pentru naționala elenă, jucătorul lui PAS Jannina, care a trecut și pe la Skoda Xanthi, Olympiakos Pireus, Omonia Nicosia sau AEK Atena. Din fosta Iugoslavia un nume sonor al sportului rege, considerat ca fiind de origine romă, este cel al croatului Alioșa Asanovici (n. 1965) cu 3 selecții pentru Iugoslavia, respectiv 62 de selecții și 3 goluri pentru Croația, care a trecut pe la Hajduk Split, AS Cannes, Montpellier, Valladolid, Napoli, Panathinaikos Atena sau Austria Viena. Rafael van der Vaart (n. 1983) a crescut ca un veritabil rom, fapt ce nu l-a împiedicat să adune are peste 109 selecții în naționala Olandei, pentru care a marcat 25 de goluri, trecând pe la Ajax Amsterdam, Hamburger SV, Real Madrid, sau Tottenham Hotspur. Milan Baros (n. 1981) a fost component de bază a naționalei Cehei, pentru care a jucat în 93 de meciuri și a marcat 41 de goluri, în perioada 2001-2012. La nivel de echipe de club a activat la Liverpool, Aston Villa, Lyon sau Galatasaray. Fotbalistul Freddy Eastwood (n. 1983) a fost selecționat de unsprezece ori în naționala Țării Galilor. Jose Antonio Reyes (n. 1983) s-a născut într-o familie de romi spanioli *Kale*, având în palmares 21 de selecții în tricoul naționalei și patru goluri, trecând pe la Sevilla FC, Arsenal, Real, Atletico sau Benfica. Alți fotbaliști despre care în numeroase articole din mediul online se spune că sunt de origine romă sunt și spaniolii José Mari (n. 1978), Jesús Seba (n.1974), Diego Rodríguez Fernández (n. 1960), Carlos Muñoz (n. 1989), Arturo García Muñoz (n. 1981) alias Arzu, Antonio Galdeano Benítez Apono (n. 1984), Iván Amaya (n.1978), Antonio Amaya (n.1983), Marcos Márquez (n.1977), retras din activitate, López Ramos (n.1976), Israel Bascón Giga (n.1987), Javier Casquero (n.1976), David Cortés Caballero (n.1979), José Rodríguez Martínez (n. 1994), care în prezent joacă pentru Real Madrid, englezul Richard Carpenter (n.1972), Tommaso Vailatti (n.1986), Fabio Liverani (n.1976)-manager, ungurii Sándor Rostás (n.1962), István Pisont (n.1970), Vilmos Vanczák (n.1983) și János Farkas (n.1989), suedezi Emin Nouri (n.1985) și Ivo Pekalski (n.1990), grecul Kenny Stamatopoulos (n.1979), sârbul Bojan Djordjic (n. 1982) sau bulgarul Marian Ognyanov (n.1988).

- Piotr Konstantinovich Leshchenko (1898-1954), considerat "regele tangoului rus", s-a născut în satul Isayev, în Ucraina, artist care în timpul Primului Război Mondial, ajunge, desigur împreună cu mama și tatăl său vitreg, la Chișinău. După război, tânărul Piotr a început să cânte alături de soția sa Zinaida Zakit. Este cunoscut un episod anecdotic petrecut la Riga, unde a improvizat *muzica țigănească* și tango, pentru a compensa lipsa soției sale însărcinate. În anii '30, la apogeul carierei, Leshchenko și-a deschis un cabaret în București, unde în prima parte a fiecărui spectacol cânta muzică romă, iar în a doua parte Leshchenko cânta și dansa tango argentinian. În Uniunea Sovietică muzica sa a fost interzisă, atât pentru că era considerat a fi un emigrant alb, cât și pentru că stilul (tango și foxtrot) a fost considerat contra-revoluționar, însă cu toate acestea artistul rom a fost foarte popular. În timpul celui de-al doilea război mondial și a ocupației românești a Odesei, Leshchenko a avut posibilitatea să cânte în țara natală. După ce România a întors armele în timpul al doilea război mondial și armata sovietică a venit în România, Leshchenko nu a fost arestat și a devenit protejatul generalului Vladimir Ivanovich Burenin, comandantul militar al garnizoanei Armatei Roșii în București, rămânând în România. În 1951, la o săptămână după ce a primit o scrisoare oficială prin care li se acorda permisiunea de a se stabili în Uniunea Sovietică, Piotr și cea de a doua lui soție, Vera, au fost arestați de miliția română, Vera fiind extrădată în Uniunea Sovietică, iar Piotr trimis într-o închisoare românească de lângă București. Piotr a murit în spital la Târgu Ocna, în 1954.

- În Australia sunt consemnate descinderi ale romilor căldărari.
- În Spania s-a născut Federico Garcia Lorca (1898-1936), poet și dramaturg, care în 1922 a organizat un festival în Granada, în care a omagiat tradițiile rome. Cartea acestuia *Romancero Gitano* a fost publicată în 1928.

1899 • O agenție de informații, cu sediul la Munchen, respectiv *Nachrichtendienst in Bezug auf die Zigeuner* sau *Oficiul Central pentru Combaterea Pacostei Țiganilor*, sub conducerea lui Alfred Dillmann are misiunea de a redacta rapoarte privitoare la deplasările cetelor de romi în cadru imperiului german, precum și un registru al tuturor romilor cu vârsta de peste șase ani. Practic romii trebuiau în viziunea autorităților fotografați și amprentați, dosarele cuprinzând și date genealogice, însoțite de informații cu privire la apetența înspre "criminalitate" a acestora. Ca un precursor al bazelor de date moderne, autoritățile germane au stabilit practic necesitatea elaborării de dosare personale pentru romi, în Bavaria, în 1904 existând deja 3350 de înregistrări ale familiilor și persoanelor fizice rome. În 1911 Bavariei i se alătură alte șase landuri cu scopul de a amplifica rolul și forța Agenției în cauză, care nu s-a închis oficial până în 1970.

1900 • O orchestră de lăutari romi, condusă de maestrul Cristache Ciolac a cântat fără partitură în întuneric datorită unei pene de curent la Expoziția Universală de la Paris în pavilionul României, în aplauzele unei asistente uimite de măiestria lăutarilor români. Practic românii s-au prezentat corespunzător evenimentului la Expoziția de la Paris, la pavilioanele României - numită în epocă și Belgia orientului - realizate de arhitectul Ion Mincu, ajutat de Paul Gottereau și de Le Coeur, fiind expuse produse artizanale, unelte agricole, arte frumoase, fiind deschis și un restaurant cu specific românesc, cu mititei și lăutari romi, care s-a bucurat de un mare succes, obținând 278 de premii și medalii. Cristache Ciolac a profitat de un scurtcircuit care a lăsat expoziția în beznă, taman la apariția președintelui francez Loubet, moment în care peste expoziție se așează liniștea deoarece orchestrele nu mai pot vedea note și implicit cânta imnul manifestării. Momentul de liniște nu a durat însă mult, în întuneric auzindu-se vioara cristalină a lui Ciolac, care nu cânta după note, pentru simplu motiv că nu le cunoștea, cântând imnul după ureche: *Într-un pavilion erau adunați muzicanți ai diferitelor țări, pentru executarea unui concert. La un moment dat, în toiul execuției, lumina electrică se stinge, sala rămâne în întuneric, iar orchestra amuțește. Numai țiganii români au continuat să cânte până s-a aprins lumina din nou, fiindcă ei nu prea aveau de suferit din cauza luminii. Notele, pe care dacă le știau nu le vedeau, le aveau întipărite în minte cu mult înainte. O altă sursă specifică faptul că În fața unei asistențe numeroase, în plin concert, datorită unui scurt circuit, lumina s-a stins. Toată orchestra și-a încetat cântecul, cu excepția unei singure viori, care înfruntând bezna, a răsunit mai departe. Urale și aplauze furtunoase au răsplătit pe muzicianul îndrăzneț, care nu era altul decât Cristache Ciolac.*

VII. Drumul înspre *Porajmos* în prima jumătate a secolului XX

Perioada analizată este marcată indiscutabil de cele două conflagrații mondiale - la care romii au participat activ ca soldați ai statelor ai căror cetățeni erau - de felul grotesc în care popoarele s-au sfâșiat unele pe altele, pornind de la ideea că măreția și viitorul națiunii și al țării sunt indisolubil legate de modul în care sunt apărute cu arma în mână. În cea ce îi privește pe romi teoriile rasiste, prejudecățile, stereotipiile au avut în cele din urmă câștig de cauză în fața dorinței de modernizare dovedite de romi și a pașilor făcuți de către aceștia în direcția emancipării, într-o luptă care s-a dat până înspre sfârșitul perioadei analizate, respectiv prima jumătate a secolului al XX. Creatorii și promotorii atitudinilor antirome au câștigat pas cu pas teren, construind treptat cadrul în care s-a derulat Holocaustul romilor, respectiv *Porajmos*, într-o Europă în care, atât în perioada antebelică cât și în anii '20, nimic nu anticipa dezlănțuirea urii xenofobe din perioada celui de-al doilea război mondial.

1901 • În volumul VI al colecției *Proverbele românilor*, lucrare coordonată de către Iuliu A. Zanne, au fost cuprinse și câteva sute de proverbe, snoave, satire etc., care făceau referire într-un mod peiorativ la romi, punându-i astfel într-o lumină negativă.

• În Bulgaria, la Sofia s-a organizat o adunare națională a romilor, al cărei obiectiv general a fost emanciparea națională, politică și culturală a populației rome, pentru ca în 1906, tot la Sofia să se deruleze un congres unde romii bulgari l-au ales ca lider pe Ramadan Ali, care va dezvolta acțiuni politice cerând printre altele drept de vot și egalitate în drepturi pentru romi.

1902 • În Germania este redactată declarația cu privire la *combaterea pacostei țigănești*.

• În Marea Britanie s-a născut *regina țiganilor* Carlyne Hughes (1902-1971) artistă de excepție, o cântăreață foarte populară în comunitatea romă britanică.

1903 • Începând cu acest an și până în anul 1928, cercetătorul G.A. Grierson publică, în nu mai puțin de 20 de volume, *Linguistic Survey of India*, respectiv *Cercetarea lingvistică a Indiei*, în care autorul a prezentat o listă de 241 de cuvinte și expresii, însoțite de o scurtă analiză gramaticală și câteva texte narrative toate provenite din dialectele principale ale fiecărei limbi indiene. Lucrarea a constituit practic un punct de plecare extrem de important în studiile comparative ale limbii romani cu celelalte limbi indiene.

• Cercetătorul F.N. Finck a publicat lucrarea *Lehrbuch des Dialekts der deutschen Zigeuner*.

• Moare folcloristul american Charles Godfrey Leland (1824-1903), fondator al *Gypsy Lore Society*, apropiat al romilor, care a învățat limba romani în 1870 de la Matty Cooper. Leland a pretins că acest Cooper a fost *regele țiganilor din Anglia*.

1904 • În cadrul imperiului german, Landtagul prusac adoptă în unanimitate, o măsură prin care se dorea reglementarea circulației romilor și un mai mare control al autorităților asupra modului de viață al acestora, inclusiv a meseriilor practicate.

• Un grup de romi geambași germani ajung în Anglia, după ce au fost izgoniți din Olanda. După câteva luni de periplu britanic grupul revine pe Bătrânul Continent, descinzând în Hamburg.

1905 • Alfred Dillmann publică în Germania un studiu despre romi, alcătuit din trei părți, respectiv o introducere, în care își expune argumentele pentru întărirea controlului romilor de către instituțiile statului, un indice de 310 de pagini în care erau prezentați peste 3.300 de romi, specificându-se numele, data și locul nașterii, arborele genealogic, rubedeniile, cazierul, etc., pentru ca ultima parte a cărții să cuprindă diferite fotografii ale romilor din fișiere de poliție. În lucrare, Dillmann își prezintă teoriile rasiste susținând printre altele că poporul german este suferind de o „epidemie” romă, *Ziegeunerplage*, față de care societatea trebuie apărută prin orice mijloace, militând pentru pedepse nemiloase și pe intervenția statului pentru a stopa flagelul rom, aceștia după autorul nazist având tendința genetică înspre un comportament criminal. În 1907 *Registrul din Munchen* înregistra circa 6.000 de intrări ale

romilor. Ideile de pericol rom, de ostracizare a oricăror tendințe de metisare, de conservare a purității sangvinice, se regăsesc și în celebrele legi de la Nürnberg din 1935.

- În Bulgaria, în cadrul unei conferințe a romilor bulgari derulată la Sofia, liderii romilor au înaintat Parlamentului bulgar o petiție prin care solicitau acordarea dreptului de a vota, precum și de alte drepturi politice romilor.

- Debutază a doua fază a migrației romilor căldărași înspre Marea Britanie, Franța sau SUA, etapă a migrației care conform romologilor durează până în anul 1913. După specialiști, cel mai intens an din perspectiva migrației cetelor de romi a fost chiar 1906.

- În Spania s-a născut la Sevilla artistul rom Helios Gómez Rodríguez (1905-1956), pictor și grafician, revoluționar, poet anarhist-comunist, crescut într-o familie săracă de romi, având contact cu artele vizuale ca simplu muncitor în fabrici de porțelanuri din orașul natal. În anii '20 a devenit anarhist în centrele revoluționare care erau atunci Sevilla și Barcelona. Ulterior a trăit ca un refugiat, la Paris, Bruxelles, Amsterdam, Berlin, Viena, Moscova și Leningrad. Personalitate interesantă, acest reprezentant important al artei grafice spaniole pictor, artist vizual, poet și activist politic, mândru de identitatea sa de rom andaluz, a fost influențat în arta sa de ideile revoluționare de stânga, de realizarea echității sociale. Fiind membru al Confederației Naționale a Muncii, un sindicat fondat în Sevilla pe 1910, s-a exprimat fără teamă împotriva regimului lui Primo de Rivera, și mai târziu împotriva lui Francisco Franco. Helios Gomez a luptat în războiului civil din Spania, fiind comisar politic în Mallorca, Madrid și apoi în Andújar. Artistul se pare că a condus un batalion de romi, în lupta republicanilor împotriva dictaturii lui Franco. În 1939 a fost nevoit să plece în Franța, împreună cu cei peste 500.000 de luptători antifasciști din Spania, migrație cunoscută în istorie ca *Retirada*. Artistul rom s-a perindat prin Franța, Belgia, Germania și Uniunea Sovietică, unde a organizat mai multe expoziții proprii. Închis în lagărele de concentrare franceze, între 1939-1942, a revenit în Spania, unde s-a implicat activ în lupta împotriva lui Franco. În 1946 el a fost arestat din nou și a fost închis în închisoare la Barcelona, fără un proces sau o condamnare oficială, unde a rămas timp de 8 ani. Deși decizia de eliberare a fost semnat în 1950, a fost eliberat abia în 1954, murind doi ani mai târziu. În 1950 el a pictat în închisoare fresce, în cinstea Fecioarei Maria, patronul spiritual al prizonierilor, precum și al orașului Barcelona, binecunoscută fiind *La acostament de la Mercé*, realizată într-o celulă apropiată de cea a deținuților condamnați la moarte, celulă transformată într-un loc sacru, numit și *Capilla gitana*. Din păcate, această frescă a fost parțial acoperită de vopsea în anii '70-'80, fresca fiind detestată de către autoritățile închisorii. Recent autoritățile din Barcelona au decis să distrugă această închisoare, un simbol al represiunii, lucrarea lui Gomez pierzându-se definitiv. Oricum în secolul XX s-au afirmat o serie de pictori romi, care au impresionat iubitori de artă prin măiestria lor. Astfel din Ungaria provine David Beerli, născut în 1951 la Nyírbéltelek, Szabolcs-Szatmár, pe numele său adevărat Károly Pongor Beri, artist rom creator al unui stil propriu de pictura modernă, combinând suprarealismul, expresionismul, cubismul și alte tendințe din pictură în conformitate cu propria sa viziune artistică. Lucrările sale au fost prezentate în numeroase expoziții, în țară, respectiv în Spania, dar și în străinătate, în speță în Germania, Olanda, Belgia, Japonia sau Statele Unite ale Americii. Tot în Ungaria s-a afirmat și budapestanul Tamás Péli (1948-1994), primul rom maghiar absolvent al Academia Națională de Artă din Amsterdam, pictor consacrat internațional, care a inspirat generații de artiști romi. În Franța, Micaela Flores Amaya "La Chunga", născută la Marsilia, în 1938, celebră dansatoare de flamenco a excelat și în pictură, stilul ei fiind lăudat de către Picasso, care s-a întrebat *Cum poate fi posibil ca o fată de țigan fără studii să exprime o astfel de sensibilitate și culoare în picturile ei?* Artista a fost distinsă cu medalia de aur de către Cercul de Arte Frumoase din Madrid, precum și cu alte premii. În România s-a afirmat inițial Mircea Lăcătuș, născut la Gherla, în 1962, sculptor rom, care a absolvit Universitatea de Arte din București. Rezident în Viena, a participat cu lucrările sale

la diferite concursuri internaționale de artă, în Austria, România, Croația sau Japonia, expunând creațiile sale artistice în diferite colțuri ale lumi. În Slovacia a excelat în pictură și poezie János Balázs, născut la Alsókubin, în 1905, într-o familie de muzicanți romi. Arta sa creativă unică și misterioasă, bogată în culori, care transmite profunde sentimente, i-a obținut un loc printre cei mai mari pictori ai secolului al XX-lea, artistul decedând în 1977. În Suedia artista Rosa Sofia Ingeborg Taikon-Janusch (n. 1926) este creatoare de bijuterii din arginți și actriță din neamul căldărarilor, fiind sora Katarinei Taikon. Bijuteriile de argint ale artistei au fost expuse în mai multe galerii și muzee, cum ar fi Muzeul Național de Arte Plastice și Muzeul Röhsska. Rosa Taikon a studiat la Birkagården între 1957-1959 și la Colegiul de Artă între 1961-1966, axându-se pe argintărie, profesie tradițională în rândul bărbaților din neamul ei. În 2010, artista a fost distinsă cu *Illis cvorum meruere labores*, o medalie regală suedeză acordată pentru a recompensa merite deosebite din punct de vedere cultural, științific sau la nivel de acte caritabile, distincția fiind instituită de regele Gustav al III-lea în 1785. Artista a apărut în diferite filme, respectiv în 1949 în *Smeder på luffen*, în 1950 în *Kyssen på kryssen*, în 1950 în *Motorkavaljerer* sau în 1953 în *Marianne*. Sora Rosei, respectiv Katherine Maria Taikon-Langhammer (1932-1995), este o celebră scriitoare de origine romă, cunoscută pentru autobiografia sa *Katitzi*. Ca majoritatea etnicilor romi din generația ei, nu a mers la școală, dar, autodidactă de excepție, a învățat singură să citească și să scrie. În toamna anului 2012 a fost publicată o biografie a Katherinei Taikon, de către jurnalistul Lawen Mohtadi. În Ucraina, la 1961, la Kiev, s-a născut Katarzyna Pollok, care s-a afirmat în pictură și în sculptură, cu lucrări care își trag seva tematică din Holocaustul romilor, expunând foarte multe lucrări în Israel.

1906 • La începutul anului ministerul prusac de interne a emis o *Directivă pentru combaterea neplăcerilor produse de țigani*. Măsurile antirome luate de Germania includea și acorduri bilaterale cu țările care doresc să colaboreze în expulzarea romilor, în speță Imperiul austro-ungar, Belgia, Danemarca, Franța, Italia, Luxemburg, Țările de Jos, Rusia și Elveția. Organele de poliție germane sunt împuternicite să urmărească și pedepsească romii, pentru delictul cum ar fi aprinderea focurilor prin păduri, pescuitul ilegal, staționarea fără permisiunea autorităților locale. Frecventarea temporară a școlii pentru copiii din familii aflate în tranzit printr-o anumită zonă a fost strict interzisă. De asemenea romii au nevoie de acte oficiale în practicarea meseriilor tradiționale specifice, eliberate doar celor care se sedentarizau. Practic aceste aprobări se acordau doar rezidenților permanenți, celor fără abateri penale grave, legislația încercând să stopeze nomadismul. În ciuda unei evidente discriminări, surprinzător un procent consistent de romi germani au obținut asemenea acte. În diferite țări europene, în condițiile în care tensiunile și rivalitățile dintre marile puteri se accentuau, lumea îndreptându-se înspre război, grupurile de romi cu pașapoarte germane va provoca o reacție antiromă din partea autorităților și a presei din țările rivale, nomazii fiind acuzați de spionaj.

- În Finlanda, o misiune dedicată romilor a fost fondat de către Oskari Jalkio, cu scopul declarat de a prelua copiii din sânul propriilor familii și de a le da o educație „normală”.
- În acest an apare lucrarea lui Teodor Filipescu, *Coloniile române din Bosnia. Studiu etnografic și antropogeografic*, în care autorul scrie și despre băieșii romi românofoni din spațiul ex-iugoslav. Băieșii sunt o comunitate de origine romă și a cărei limbă maternă este limba romană, fiind răspândiți în Serbia, Croația, Ungaria, Bosnia-Herțegovina, Bulgaria, în număr mai mic în Macedonia, Grecia, Ucraina, Slovacia sau Slovenia, dar și în America și Australia. Băieșilor li se spune *banjași* în Serbia, *beas* în Ungaria, *karavlasii* în Bosnia-Herțegovina, *rudari* în Bulgaria, *bejași* în Croația. Stabilirea băieșilor pe teritoriul Ungariei și al Croației a avut loc, după unii autori, cel mai probabil la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea, când a început migrarea romilor mineri din Transilvania. Conform cercetătorilor romii caravlahi au descins în Slavonia probabil la sfârșitul secolului al

XVII-lea, străbătând Transilvania, Banatul, Serbia și Bosnia, stabilindu-se în apropierea orașelor Požega, Bjelovar și Križevci, pentru că, la sfârșitul secolului al XIX-lea, grupuri numeroase de romi băieși români să se stabilească în regiunile Menimurje și Podravina, în condițiile în care, la jumătatea secolului al XIX-lea, băieșii erau prezenți în zona Menimurje. Băieșii de aici se pare că provin din sud-estul Crișanei, din nord-estul Banatului și din sud-vestul Transilvaniei, un alt grup de băieși aflându-se în zona de graniță dintre Bosnia și Serbia, veniți din sud-vestul Munteniei și din nord-estul Olteniei. Cert este că romi românofoni trăiesc în județele din nord-vestul și estul Croației, individualizându-se și diferite graiuri la nivelul romilor români, desigur în funcție de zona de proveniență. Astfel în regiunea Menimurje, respectiv județele Koprivnica-Križevci și Varaždin, în câteva localități din Baranja sau printre băieșii din județul Sisak-Moslavina se vorbește graiul ardelenesc. În graiul muntenesc vorbesc băieșii din Baranja, care trăiesc relativ compact în județul Osijek-Baranja, graiul *muntean ludăresc* caracterizându-i pe băieșii din zona localităților Sisak, Slavonski Brod sau Kutina, care se identifică ca *ludari*. Distincția dintre *munțeni* și *arđil'eni* se face pe criterii lingvistice, însă trebuie menționat că în general *munțenii* sunt ortodocși, iar *arđil'enii* catolici. Pe de altă parte între graiurile menționate ale băieșilor românofoni și cele din România diferențele sunt semnificative, cu toate că *munțenii* conservă caracteristici ale graiurilor din Muntenia, iar *arđil'enii* ale graiurilor din Transilvania, graiurile băieșilor cuprinzând numeroase elemente din diverse zone lingvistice ale țării noastre. *Locuitorii din Darda și Beli Manastir afirmă că sunt „munțeni”, sunt de religie ortodoxă și au venit din „a mai bătară țagănie” („cea mai veche mahala”), localitatea Novi Bezdán. Se presupune că din Novi Bezdán s-au mutat în Bolman, după care s-au stabilit în localitățile în care trăiesc și astăzi: Darda, Beli Manastir, Jagodnjak, Kozarac și Čeminac. Conform estimărilor proprii, numărul lor se ridică la 3.000 de persoane. Băieșii din mica localitate Torjanci, de la granița cu Ungaria, afirmă că sunt „arđil'eni”, de religie catolică, iar numărul lor nu depășește 120 de persoane. Conform afirmațiilor interlocutorilor noștri, locul lor de origine este localitatea Orešanci, dar la mijlocul secolului al XX-lea s-au mutat în Bistrinci, la periferia orașului Belišće, și în Valpovo. Potrivit estimărilor numărul băieșilor din Croația este cuprins între 10.000 și 20.000 de persoane, deși la recensământul populației din anul 2001 oficial au fost înregistrați un număr total de 9.463 de romi. Băieșii trăiesc în numeroase județe, precum Menimurje, Osijek-Baranja, Sisak-Moslavina, Koprivnica-Križevci, Varaždin, Brod-Posavina, Virovitica-Podravina sau Bjelovar-Bilogora. În cea ce privește Ungaria unele estimări avansează ideea că, doar în zona orașului maghiar Pecs, trăiesc 50.000 de băieși. Revenind la Croația Dezvoltarea populației din Baranja (Ćurčić / Kicošev 1993) include rezultatele diferitelor recensăminte făcute în Baranja între 1910 și 1992, cu accent pe structura etnică a acestei regiuni. Astfel, putem observa că, în 1910, dintr-un total de 20.757 de locuitori, câți avea Baranja la data respectivă (înainte de a fi împărțită între Iugoslavia și Ungaria), doar doi erau români (însă numărul „celorlalți” se ridică la 8.725)! Recensământul național al Regatului Iugoslaviei, din 31 ianuarie 1921, arată că, din totalul de 49.173 de locuitori ai provinciei Baranja, 452 erau români: 253 în Bolman, 50 în Darda, 48 în Jagodnjak, 33 în Novi Bezdán, 60 în Torjanci. Această statistică, împreună cu informațiile oferite de interlocutori potrivit cărora localitatea lor de origine a fost Novi Bezdán, de unde s-au mutat în Bolman și mai târziu în alte localități, poate indica faptul că băieșii au ajuns în Baranja după Primul Război Mondial. Nici următorul recensământ, din 1953, nu este mai relevant pentru stabilirea dinamicii populației de băieși: românii nu mai apar, iar numărul „celorlalți” este insignifiant. Însă, la recensământul din 1981, apare o nouă rubrică: romi. În cazul localităților mai mari, cum sunt, de exemplu, Beli Manastir și Darda, este dificil de stabilit numărul exact de băieși (Beli Manastir – 48 de romi, 248 „alții”; Darda – 5 romi, 294 „alții”), însă în cazul satului Torjanci – o localitate mică, în care în anul respectiv au fost înregistrați doar 509 locuitori –, numărul de 132 de romi (și 15*

„alții”) este mai mult decât relevant. Conform cercetărilor noastre, populația „romă” din Torjanci este astăzi exclusiv băieșă. Băieșii trăiesc într-o așezare-satelit, din apropierea satului propriu-zis, iar contactele cu populația croată din sat sunt foarte precare, după conflictele etnice dintre sârbi și croați din anii nouăzeci, în care majoritatea băieșilor au fost de partea sârbilor, în ciuda religiei lor catolice. Datele ultimului recensământ croat, din 2001, pot fi însă de un real ajutor pentru cartografierea „centrelor” băieșe. Astfel, în Croația trăiesc 475 de români și 9.463 de romi (dintr-un total de 4.437.460 de locuitori). Evident, romii reprezintă o categorie eterogenă, în care sunt incluși atât romi cu limba maternă romă, cat și băieși, care, sub influența organizațiilor nonguvernamentale rome, se declară romi. Cel mai mare număr de români a fost înregistrat în județul Osijek-Baranja (223), unde există și 977 de romi. Cat despre județul Međimurje, aici au fost înregistrați 37 de români și 2.887 de romi (Recensământul Croat al Populației 2001 – secțiunea naționalitate). Aceste date susțin observațiile noastre proprii de pe teren, din Međimurje, unde conștiința identității române aproape că nu există. Cu toate acestea, rezultatele recensământului conform limbii materne deschid o nouă perspectivă asupra „problemei băieșe”. În județul Osijek-Baranja, 342 de persoane vorbesc limba română ca limbă maternă, iar 711 vorbesc limba romă (informații ce se suprapun, în mare, peste cele referitoare la naționalitatea populației). În Međimurje, 156 de persoane vorbesc românește, iar 2.751, limba romă (aceeași situație), dar în județul Brod-Posavina, unde nu sunt decât 12 români, 334 de persoane au declarat că limba lor maternă este româna (numărul de romi din acest județ se ridică la 586, dintre care 312 declară că limba romă este limba lor maternă, conform Recensământului Croat al Populației din 2001- secțiunea limbă maternă). Astfel, potrivit estimărilor cercetătorilor, bazate pe intersectarea datelor din statisticile oficiale cu cele obținute în urma propriilor cercetări și observații de teren, în Baranja trăiesc circa 3.000 de băieși, în Međimurje – 5.000, iar în întreaga Croație, între 10.000 și 13.000 (Sorescu-Marinković 2008: 188), sau chiar 20.000 (Radosavljević 2011: 51).

- Cercetătorul Andrew M'Cormick publică la Maxwell, Londra, *The Tinker-Gypsies*, o carte de referință în studiul dedicat istoriei și culturii romilor

1907• Un număr consistent de etnici romi au părăsit Germania, în mare parte datorită legislației potrivnice, îndreptându-se înspre diferite alte țări din Europa de Vest.

- În Suedia, legislația discriminatorie cunoaște o nouă etapă în evoluția ei, autoritățile suedeze interzicând, în acest an, printr-o serie de măsuri, imigrarea romilor în țară.

- În Franța poliștii primesc ordin din partea autorităților statului să înregistreze datele tuturor vagabonzilor, nomazilor și romilor. Aceștia trebuiau de asemenea fotografiați iar dosarul cu datele lor expediat unui birou special din Paris.

- Contesa de Festics (1883-1909) din cercurile înaltei societăți vieneze s-a căsătorit în acest an cu muzicantul rom Rudi Nyari, la Sopron în Ungaria, eveniment tratat de presa vremii ca pe un subiect monden deosebit de incitant.

- Registrul de la Munchen al lui Alfred Dillman consemnează intrarea în doar doi ani, a circa șase mii de romi în Bavaria.

- În lucrări separate, timp de un an, cercetătorii N. Finck și K. Patkanoff analizează gramatical dialectul caucaziano-armean *poša* sau *lom*. În 1926 în Armenia au fost înregistrați doar doi lomi, iar în Georgia 333 de persoane de etnie lomă. Populația Lom, cunoscută și sub numele de *Bosha*, *Poța* sau *Bosa*, dar și de *țigani armeni* sau *țigani caucazieni*, trăiesc în Transcaucazia, limbă lomavren fiind o combinație între indo-ariană și armeană. Numărul exact al populației lom este dificil de stabilit, estimările fiind de câteva mii de lomi pot fi găsite în Armenia și Georgia. În 1939 în Armenia erau 7 lomi, iar în Georgia 727; în 1959 în Armenia au fost înregistrați 18 lomi, iar în Georgia 1024; în 1970 în Armenia oficial erau 12 indivizi de etnie lomă, iar în Georgia un număr de 1.224; în 1979 în Armenia trăiau 59 de lomi, iar în Georgia 1.223; în 1989 în Armenia erau 48 de lomi, iar în Georgia 1744 de lomi.

- În Imperiul austro-ungar 28 de districte cer autorităților statului un tratament unitar pentru romi din perspectiva legislației aferente, însă Parlamentul, își dovedește neputința de a găsi o soluție politică, rezolvarea problematici romi fiind în continuare pasată administrației, care, prin interzicerea cerșetoriei, a vagabondajului, prin șicanarea fără un motiv anume a cetelor de romi sau repatrierea romilor în țara de origine, încerca să rezolve problema romă pe baza vechii legislații represive.
- În Germania s-a născut Johann Wilhelm Trollmann (1907-1943) boxer de origine sinti, celebru în Germania anilor '20, '30, persecutat de naziști datorită originii sale rome. În 1933, a luptat pentru titlul de campion al Germaniei și deși a fost peste adversarul său Adolf Witt arbitrii au dat meci egal. Datorită reacției publicului, naziștii au fost nevoiți să-l recunoască pe Trollmann ca învingător, însă șase zile mai târziu a fost din nou depozat de titlu. O nouă luptă a fost programat rapid de către naziști, împotriva lui Gustav, Trollmann confruntându-se cu puternice presiuni din partea autorităților. Protestul său a fost unul original, în ziua meciului prezentându-se cu părul vopsit blond și fața albită cu făină, caricaturizând imaginea „arianului”, rugându-l pe adversarul său să-l lovească cinci runde înainte de a se prăbuși. Pe fondul persecutării romilor în Germania, Trollman nu a mai putut ulterior boxa, naziștii încercând să-l elimine din memoria colectivă. În 1939 a fost încorporat în Wehrmacht și a luptat pe frontul de est, unde a fost rănit în 1941. Drept recunoștință Gestapo l-a arestat în 1942, fiind internat în lagărul de concentrare Neuengamme, unde a încercat să treacă neobservat, dar comandantul taberei, implicat în box înainte de război, la recunoscut, folosindu-l pe Trollman ca antrenor al soldaților naziști în timpul nopții. Ulterior boxerul, pe fondul complicării relațiilor cu deținuții, a fost transferat în lagărul de la Wittenberge sub identitate ascunsă, însă din păcate pentru el, a fost repede recunoscut, prizonierii organizând o luptă între el și deținutul Emil Cornelius, kapo în lagăr. Învins, condamnatul pentru crimă, Cornelius, a căutat curând răzbunare pentru umilința îndurată, forțându-l pe Trollmann să lucreze până la epuizare, în cele din urmă ucigându-l cu o lopată, la doar 36 de ani. În 2003 Federația de box din Germania a decis oficial să-i recunoască lui Trollmann titlul de campion obținut în ring în 1933. În 2010, la aniversarea lui Trollman, un memorial temporar, respectiv 9841, i-a fost dedicat în Berlin, memorial afișat ulterior și în Hanovra și Dresda. Cifra în cauză amintește numărul de deținut a lui Trollmann în lagăr. Un alt boxer rom german, persecutat de către naziști, a fost Jakob "Johnny" Bamberger (1913-1989) care a boxat în peste patru sute de meciuri. În 1936, a fost selectat în lotul olimpic de box, însă a fost rapid exclus atunci când lotul a fost curățat de "non-arieni". Dintre evenimentele care i-au marcat cariera sportivă amintim obținerea titlului de vice-campion al Germaniei în 1938, participarea la Campionatul European de la Dublin din 1939 sau faptul că în 1940 a obținut locul trei la competiția derulată la Königsberg. Din păcate pentru el în același an familia sa a fost deportată într-un lagăr de concentrare, Jakob încercând să fugă în Cehoslovacia, dar a fost prins și dus la Flossenbürg pe 5 ianuarie 1942. Clasificat drept anti-social, ulterior boxerul ajunge și pe la Dachau, în 1943, sau la Buchenwald, în 1945. Trebuie menționat că marele boxer german s-a remarcat și ca activist rom. Dintre multele nume grele ale boxului de origine romă, îi amintim și pe polonezul Dawid "Cygan" Kostecki (n. 1981), boxer profesionist, campion IBC în 2010, după ce la învins pe *Dario Cichello* printr-un knock-out, pe bulgarul Ivailo Marinov, cunoscut sub numele de Ismail Mustafov, pe Ismail Huseinov sau pe Ivailo Khristov, medaliat de bronz la Jocurile Olimpice de vară din 1980, și medaliat cu aur la Jocurile Olimpice de vară din 1988, pe Serafim Todorov, care la Jocurile Olimpice de vară din 1996, a câștigat o medalie de argint, fiind și ultimul boxer care la învins pe Floyd Mayweather Jr. Un alt mare campion a fost romul italian Silvio Branco, (n. 1966) boxer profesionist, care în 1996 a câștigat titlul WBU la categoria mijlocie, după care pierdut lupta pentru titlul IBF la categoria mijlocie împotriva lui Sven Ottke. În 2003 câștigă împotriva lui Mehdi Sahnoune, câștigând titlul vacant WBA, pierdut apoi în 2004 în fața lui Fabrice

Tiozzo. În 2006 a câștigat titlul de campion WBA, pe care l-a pierdut în 2007, în meciul cu boxerul croat Stipe Drviš. Branco a pierdut meciul pentru titlul de campion WBC, în fața lui Jean Pascal la Montreal în 2009. Agostino Cardamone (n. 1965) este un fost boxer profesionist rom italian, fost deținător al titlului european la categoria mijlocie, care a avut o mare rivalitate pugilistică cu Silvio Branco, în fața căruia a devenit campionul Italiei în 1992. Italianul Michele di Rocco (n. 1982), spaniolul Faustino Reyes, medaliat cu argint la categoria până în 1992 la Jocurile Olimpice de vară de la Barcelona, britanicul Johnny Frankham (n. 1948), boxer la categoria grea, campion britanic în 1975, care l-a pus la podea pe Cassius Clay sau englezul Henry Wharton sunt alți actori de origine romă importanți în scena ringului. Mai trebuie amintite, dintre numele cunoscute, și cel al lui Billy Joe Saunders (n. 1989) care la amatori s-a calificat pentru Jocurile Olimpice de la Beijing 2008, după care a făcut carieră la profesioniști, devenind campion mondial la categoria mijlocie în decembrie 2015, al ungerului Norbert Kalucza, al boxerului spaniol José Antonio Jiménez și mai ales al greului britanic Luca Tyson Fury. Acesta a devenit campion mondial, după ce l-a învins la puncte pe Vladimir Kliciko, considerat unul dintre cei mai mari pugiliști din istoria boxului, în noiembrie 2015 prin decizie unanimă și a devenit campion mondial la categoria cea, în versiunile WBO, IBF și IBO. Fury, aflat la prima luptă pentru un titlu mondial, era neînvingător la acea dată în 25 de meciuri, dintre care 18 le-a încheiat înainte de limită. Performanța boxerului rom l-a entuziasmat pe bună dreptate pe cunoscutul om de cultură român de etnie romă, Damian Drăghici: *Sâmbătă seară, pugilistul Tyson Fury a intrat în istorie. Este primul pugilist de origine romă care a câștigat titlul de campion mondial la categoria grea. Performanța lui reprezintă, dincolo de încununarea cu succes a muncii și consecvenței de până acum, o victorie a diversității în fața stereotipurilor negative la adresa romilor. Prin reușita sa, Tyson Fury ne transmite că obstacolele din viața noastră pot fi depășite doar dacă avem încredere deplină în forțele proprii, muncim de cel puțin două ori mai mult decât cei din jurul nostru și ne urmăm cu sfințenie visul. Trebuie doar să avem unul. Pentru că putem face performanță nu doar în muzică și sport. Putem mult mai mult, iar acest lucru îl confirmă și alți tineri campioni romi, contemporani cu Tyson. Nicole Barr (IQ de 162) își dorește să inventeze un tratament împotriva cancerului. Citește tot ce prinde, lucrează mai mult decât temele pentru acasă și, în timpul liber, codează jocuri. Perla Scripcariu a fost admisă la cinci universități de top din Marea Britanie. Își dorește să schimbe destinul politic al romilor, iar pentru asta se pregătește la Universitatea din Birmingham. Anul acesta, Borislav Angelov va absolvi Facultatea de Medicină din cadrul Universității din Sofia. Se va specializa în cardiologie. Nicole Barr, Perla Scripcariu sau Borislav Angelov reprezintă doar trei dintre cei care ne fac cinste și au șansa de a deveni campioni în domeniile spre care se vor îndrepta. Cu oameni ca ei și interes pentru promovarea lucrurilor bune care se întâmplă în comunitatea romă, imaginea noastră, a romilor, se poate schimba în bine. Felicitări Tyson Fury!* Născut într-o familie de nomazi irlandezi în 1988 în Wythenshawe, Manchester, Fury nu și-a ascuns originea romă, fiind în relații apropiate cu boxerul rom Billy Joe Saunders. De altfel Saunders l-a susținut inechivoc în condițiile în care Fury și-a ridicat în cap o parte a mass-mediei și a opiniei publice britanice prin declarații agresive împotriva homosexualilor, a pedofililor și a avorturilor. Cert este că Sanders a sugerat că Fury *ar trebui să dea înapoi pașaportul britanic și se mute în Irlanda, unde cu siguranță va fi mai apreciat*, considerând că în amploarea dată scandalului, Fury plătește tribut în speță datorită originii sale etnice. În România numărul marilor boxeri de origine romă este unul foarte mare, însă din două motive nu trecem succint în revistă marii reprezentanți romi ai boxului românesc. Primul ar fi reprezentat de teama de a nu nedreptății pe cineva, iar al doilea constă în faptul că cei mai mulți dintre ei nu își asumă identitatea etnică romă. Amintim totuși pe Ilie Dragomir, pe Gheorghe Simion și fiii săi, Ștefan și Dorel Simion, pe Gheorghe Ștefan. De asemenea în cadrul sporturilor de contact s-a afirmat și luptătorul Marian Negoiescu.

- În Cehia de azi s-a născut artistul rom Jožka Kubík (1907-1978), în Moravia, într-o familie de romi fierari și muzicanți, care de la vârsta de cincisprezece ani a condus un ansamblu folcloric. Supraviețuitor al Holocaustului, Kubik este considerat unul dintre cei mai mari muzicieni cehi. În 1990, un asteroid descoperit de astronomi din Cehia a fost numit *Jožka Kubík* în onoarea sa, o dovadă a meritelor sale incontestabile în domeniul muzicii. O altă reprezentantă a spațiului ceh este și violonista Bittová Iva, născută la Bruntál, în Moravia, în 1958, dintr-un tată rom, muzician renumit în Cehoslovacia, și o mamă evreică, o legendă a muzicii cehe moderne. Stilul ei unic și original reprezintă o tendință nouă în muzică, fiind definit ca avangardist, practic un original mixaj de muzică populară și contemporană. Artista romă se bucură de recunoaștere internațională. Sora ei, Ida Kellarová, este și ea o mare artistă, fondatoare al ansamblului *Romano Rat*.

1908 • În România „mică” este emis ordinul nr. 24.643/1908 al Ministerului de Interne, care interzicea romilor ursari creșterea și dresarea urșilor, deoarece *purtarea de către țigani a urșilor prin orașe oferă trecătorilor, sub speranța distracției, unul dintre cele mai sălbatice spectacole*. Începând cu 1924, ministerul de resort a solicitat periodic prefecturilor respectarea amintitului ordin de eradicare a spectacolelor romilor ursari. În 1928 este emisă o adresă, semnată de ministrul I. G. Duca și de către directorul general N. T. Ionescu, în care prefecturilor li se solicita să ia măsuri astfel încât *organele în subordine să oprească cu desăvârșire pe țiganii care se îndeletnicesc cu meseria de a umbla cu urși*. La 30 noiembrie 1940 se poate spune că dispăre ursăritul. Practic este emis Ordinul circular general nr. 38 / 30 noiembrie 1940, de către Inspectoratul General al Jandarmeriei către unitățile de jandarmi din toată țara, însoțit de către Ordinul Ministerului Afacerilor Interne, nr. 19862 / 19 noiembrie 1940, *prin care se dispune oprirea țiganilor de a umbla cu urșii prin sate și orașe și a da spectacole cu ei, retrăgându-le și autorizațiile ce aceștia posedă în acest sens*. Ursăritul este transferat în istorie.

- Autoritățile britanice, în dorința de a facilita accesul la educație a copiilor de etnie romă, emit o lege prin care copiii nomazilor li se acordă dreptul de a fi integrați în sistemul școlar britanic, obligatoriu și pentru ei în Anglia, dar numai pentru o jumătate de an. Cu toate acestea prezența romă în instituțiile de învățământ britanice era foarte slabă. Tot în Marea Britanie, mai precis în partea de sud a Scoției și nordul Angliei, este consemnată prezența unor cete de romi ursari care provenea din diferite zone ale Balcanilor.

- În SUA familia Machvano Adams a fondat *National Gypsy Association of America*.

1909 • În contextul organizării unei conferințe politice privind "chestiunea țiganilor", Elveția solicită Germaniei, Italiei, Franței și Austriei, colaborarea în cea ce privește monitorizarea, prin schimburi de informații, a deplasării cetelor de romi la frontierele lor comune. În timp ce această cerere nu primește răspuns, ministerul justiției din Țara cantoanelor va începe, după modelul bavarez amintit, o campanie națională de culegere a datelor despre romi.

- Într-o serie de articole, al căror debut este consemnat în acest an, publicate pe durata a circa patru ani în *Gypsy Lore Society*, cercetătorul R. Stewart Macalister analizează diferite aspecte ale limbii romani.

1910 • În Belgia, la Liberchies, se naște artistul rom Django Reinhardt, respectiv Jean-Baptiste Reinhardt pe numele său real, primul și cel mai mare muzician european de jazz, într-o familie de sinti din Germania, ce aparținea grupului *Eftavagarya*. Inovator acesta a creat un stil special marca Django, cunoscut ca *jazz țigănesc* care a devenit o tradiție muzicală cel puțin în cultura Manouche a romilor francezi desigur, stil care a fost consacrat împreună cu artistul Stéphane Grappelli și ceilalți membri ai *Quintette du Hot Club*. Reinhardt a colaborat cu alți muzicieni de jazz remarcabili, printre care au fost și violoniștii Schukarnak Reinhardt și Martin Weiss sau chitariștii Babik Reinhardt, Hänsche și Maurice Weiss. Chiar și după un nefericit accident, în care două din degetele sale au fost grav afectate,

Django a continuat să impresioneze auditoriul cu prestațiile sale la vioară, chitară sau banjo, utilizând degete sănătoase. Artistul a decedat la Fontainebleau, în Franța, în anul 1953, lăsând moștenire posterității capodoperele sale muzicale. Dintre mari muzicieni romi de jazz îi amintim pe Drafî Deutscher, precum și pe celebrii chitariști Jimmy Rosenberg și Paulus Schäfer. Titi Winterstein și Joe Zawinul au fost, de asemenea, de origine romă, iar Marianne Rosenberg este considerată o "Cher" a Germaniei, fiind fiica supraviețuitorului de la Auschwitz Otto Rosenberg. Oto Pestner este un notabil sloven rom, care a cântat în mare parte jazz și swing clasic, precum și muzică populară slovenă.

- În Transilvania o scrisoare trimisă de către inspectorul școlar din Târgu Mureș, un anume Dealetaja, către primăria din Crăciunești, face referire și la gabori, cel mai numeros neam de romi din România, care s-au afirmat ca neam, tocmai în amintitul sat ardelean, perceput intrinsec drept centrul spiritual al romilor gabori: *se discută de aproape un deceniu despre inevitabila dezvoltare a clădirii școlii reformate din Crăciunești, până acum din păcate fără rezultate, cu toate că numărul populației școlare, datorită dezvoltării naturale și înaintării în dezvoltare a satelor, s-a înmulțit apreciabil, pentru că nu putem uita nici țigănia care locuiește acolo permanent și s-a stabilit definitiv și care are dreptul să învețe la școală. Am onoarea de a va ruga încă o dată ca privind această problemă, cererea mea vizată în acest an, pe 22 martie, înregistrată sub număr 874 să binevoiți a o rezolva.*

- R.A.Stewart Macalister redactează un studiu despre comunitatea palestiniană vorbitoare de domari din Ierusalim, ai cărei membrii sunt cunoscuți ca "țigani sirieni". Dialectul comunității Dom din Ierusalim este o limbă pe cale de dispariție, cu circa 200 de vorbitori, ceilalți 1.200 de membri ai comunității fiind vorbitori nativi de limba arabă palestiniană. Alte dialecte domari sunt: *Nawari* în Siria, Iordania, Liban, Israel, teritoriile palestinene și Egipt. *Kurbati* sau *Ghorbati* în Siria și vestul Iranului, *Helebi* în Egipt, Libia, Tunisia, Algeria și Maroc, *Halab/Ghajar* în Sudan, *Karachi* sau *Garachi*, în nordul Turciei și al Iranului, precum și în Caucaz și în sudul Rusiei, *Marashi* în Turcia, *Lyuli și Maznoug* în Uzbekistan și partea asiatică a Rusiei, *Barake* în Siria, *Churi-Wali* în Afganistan, *Domaki și Wogri-Boli* în India.

1911 • Se naște la Bălcești în județul Gorj, Maria Lătărețu, în familia de romi a lui Ion Borcan și a Mariei, care provenea din familia de lăutari Culici, originară din Novaci. Încă de la vârsta de 12 ani Maria Lătărețu cânta alături de taraful lui Ionică Gâlcă din Novaci, pentru ca ulterior să activeze pentru scurt timp în taraful fratelui său, Ioniță, episod după care a cântat în taraful lui Tică Lătărețu, din satul gorjean Lelești, nimeni altul decât viitorul ei soț. La 26 de ani cariera ei urmează o nouă fază de evoluție deoarece, datorită lui Constantin Brăiloiu, merge la București, pentru înregistrările Arhivei de folclor a Societății Compozitorilor Români, primele înregistrări efectuându-se pe cilindri de fonograf, mai apoi pe discuri "Columbia", cu care a și colaborat. Recunoașterea geniului muzical al solistei pe plan național a cunoscut un episod marcant în 1949, când devine cântăreața primei noastre orchestre de muzică populară de stat, fondată în același an, nimeni alta decât *Orchestra Barbu Lăutarul*. Artista s-a stins din viață la 28 septembrie 1972, în timpul unei reprezentații artistice susținute la Căminul Cultural din localitatea botoșăneană Românești, într-un moment în care nici măcar nu încetaseră ovațiile și aplauzele publicului moldovean.

- În contextul celei de-a doua migrații a romilor, derulată conform specialiștilor între 1905-1913, Marea Britanie a fost invadată în acest an de cete de romi căldărari, care au ajuns în insulă, după un periplu pe continent, abandonându-și căruțele în Franța. Ulterior căldărari au părăsit Marea Britanie, migrând fie în America fie în diferite state din Europa continentală.

- În Danemarca a fost creată o forță de poliție națională cu scopul de expulza romii, un grup de muzicanți romi, „al Marietei”, fiind expulzat în 1913.

1912 • În România se naște marele dirijor Sergiu Celibidache (Roman, 1912-München, Germania, 1996) personalitate care a fost, fără îndoială, unul dintre cei mai mari dirijori ai

secolului al XX-lea. El a fost prim dirijor al Orchestrei Filarmonice din Berlin, în perioada 1945-1954, precum și al Orchestrei Naționale Franței între anii 1973-1975. Celibidache a fost, de asemenea, dirijor invitat al *Orchester des Rundfunks Süddeutschen*, din Stuttgart, și a colaborat cu *Philharmoniker München*. Personalitate de excepție și mare caracter, dirijorul român ar fi fost după mulți cercetători și activiști romi de etnie romă, lucru pe care familia sa l-a negat cu vehemență. Cert este că Celibidache a refuzat înregistrarea spectacolelor sale în scopuri comerciale. Evoluția lui este una de excepție: *La 28 iunie 1912, în orașul Roman din județul Neamț, se naște unul dintre cei mai renumiți dirijori și compozitori ai lumii: Sergiu Celibidache. La șase luni de la nașterea sa (1913), familia Celibidache se mută la Iași - unul dintre cele mai importante orașe culturale ale României. Precum o altă mare personalitate a culturii românești (Lucian Blaga), copilul Celibidache a stat într-o tăcere absolută, nerostind niciun cuvânt în primii săi ani de viață. La vârsta de 4 ani, Sergiu Celibidache începe să cânte la pian, iar mai târziu ia și lecții, nivelul său școlar fiind unul excelent. La vârsta de 18 ani s-a produs ruptura de tatăl său, Demostene, un influent ofițer de cavalerie și prefect al regiunii, care prevăzuse pentru fiul său, înzestrat cu o inteligență ieșită din comun, o carieră politică. Însă Sergiu Celibidache vroia cu orice preț să devină muzician. În cele din urmă, Celibidache părăsește casa părintească pentru totdeauna. Primii ani după liceul absolvit în orașul natal și i-a petrecut la Iași unde ia lecții de pian și compoziție, apoi se înscrie la cursurile de filosofie și matematică ale Universității din București. În 1936 pleacă la Berlin unde studiază la Academia de Muzică, având ca profesori pe Walter Gmeindl și Heinz Tiessen (compoziție), Fritz Stein (arta dirijatului). În același timp audiază cursurile de filosofie ale lui Eduard Spranger (psihologie) și Nicolai Hartmann (metafizică). Abia sfârșite studiile, devine în 1945 dirijor pro tempore al faimoasei Orchestre Filarmonice din Berlin, întrucât directorul acesteia, Wilhelm Furtwängler, fusese suspendat din funcție, fiind suspectat de a fi colaborat cu regimul nazist. Până în 1952, când Furtwängler, reabilitat, redevine șef al orchestrei, Celibidache dirijează peste 400 concerte cu orchestra filarmonică din Berlin, impunându-se ca personalitate muzicală de o excepțională exigență artistică, totuși nu totdeauna comod ca stil de dirijare pentru componenții orchestrei dirijate. Suferă o mare deziluzie când aceștia, în 1954, îl aleg pe Herbert von Karajan dirijor pe viață, ca succesor al lui Furtwängler. Pentru un timp, nu mai are o funcție permanentă, fiind invitat cu regularitate la pupitrul unor renumite orchestre simfonice europene: Orchestra Radio din Stuttgart, Orchestra Națională din Paris, Orchestra Simfonică Radio din Stockholm. Între 1960 și 1962 ține cursuri de perfecționare în arta dirijorală la Accademia Musicale Chigiana din Siena (Italia), iar mai târziu la Fontainebleau (Franța) și la München (Germania) pentru tineri dirijori selecționați cu multă severitate. În 1979 primește funcția de director muzical general al orașului München și de dirijor permanent al orchestrei filarmonice din acest oraș. Sub conducerea sa, Filarmonica din München devine una din cele mai bune orchestre simfonice din lume. Sergiu Celibidache a fost un mare interpret al muzicii post-romantice, fiind recunoscut ca dirijor neîntrecut a simfoniilor lui Anton Bruckner, precum și al impresioniștilor francezi, de la Claude Debussy la Maurice Ravel. Stilul său dirijoral era foarte original, fiind cunoscut în special pentru varietatea tempo-urilor: astfel, cu cât pasajul muzical era mai bogat și mai complex, cu atât tempo-ul devenea mai lent, un stil care dădea un efect deosebit în sala de concert. Din acest motiv, Celibidache a refuzat înregistrările pe discuri. Printre alte compoziții, Sergiu Celibidache este autorul unui impresionant Requiem, a patru simfonii și al unui Concert pentru pian și orchestră, rămase în cea mai mare parte inedite. Pentru activitatea sa artistică, Sergiu Celibidache a primit diverse distincții, printre care: cetățean de onoare al orașului München (1992), membru de onoare al Academiei Române (1992), doctor honoris causa al Universității din Iași (1992), Ordinul Maximilian pentru Știință și Artă (Germania, 1993). A murit la 14 august 1996, la reședința sa din comuna La Neuville-sur-Essonne, departamentul Loiret (în apropiere de Paris).*

- În Franța autoritățile emit o lege prin care a fost reglementată exercitarea meseriilor ambulante și circulația nomazilor. Noua legislație este dedicată în special romilor nomazi, dar și celor care erau *negustori ambulanti* sau *comercianții din târguri*. Astfel termenul de „nomad” se referă direct la romi, termen aplicat de autoritățile din Hexagon tuturor reprezentanților etniei rome. De asemenea este introdus un carnet *anthropométrique* pentru romi, o carte de identitate care cuprindea date personale ale posesorului, fotografia acestuia precum și amprentele sale digitale. Șatrele trebuiau să dețină și un dosar de circa 100 de pagini, șampilat de autoritățile locale din localitățile unde poposeau vremelnic. Legea abrogată abia în 1969, se pare că a avut ca și revers negativ șicane din partea funcționarilor statului, în acest context afișele cu textul *Interdit aux nomades* devenind o realitate banală în perioadă.

- Două femei *nawwar*, artiste din Jaffa, au călătorit în acest an prin Germania cu o trupă de circ.

1913 • În București, în acest an, s-a născut în mahalaua Cărămidarilor, în familia florarului rom Ion Coandă Tănase, marea interpretă de muzică populară Maria Tănase (1913-1963), artistă de un talent inegalabil, supranumită *Pasărea măiastră*, chiar de către marele Iorga, precum și *Edith Piaf a României* sau *Regina cântecului popular*. Deși a urmat doar trei ani cursurile liceului „Ion Heliade Rădulescu”, în 1934 datorită imensului său talent se angajează la Teatrul „Cărăbuș”, debutând în revista *Cărăbuș-Express* cu pseudonimul *Mary Atanasiu*, ales de Constantin Tănase, în același an imprimând în premieră o piesă, în speță *Mansarda*, la casa de discuri „Lifa Record”. După aceste episoade evocate, cariera artistei urmează panta ascendentă cunoscută, ce o propulsează printre marile genii ale muzicii. Deja în 1936 colaborează cu casa de discuri „Columbia”, sub supravegherea etnomuzicologilor Constantin Brăiloiu și Harry Brauner, primele melodii fiind celebrele *Cine iubește și lasă* și *M-am jurat de mii de ori*. Anul 1938 este anul de debut al artistei la radio, prezentând în direct un program de cântece românești ce cuprindea melodiile *M-am jurat de mii de ori*, *Șapte săptămâni din post*, *Ce-i mai dulce ca alvița*, *Cine iubește și lasă*, *Geaba mă mai duc acasă*, *Mărie și Mărioară*, *Țigăneasca*, *Când o fi la moartea mea*. Tot în acest an apar și celebrele cântece *Mi-am pus busuioc în păr* și *Habar n-ai tu*, pe care le imprimă apoi la „Columbia”. În 1939 reprezintă România la Expoziția Universală de la New York (*New York World's Fair*) unde cântă împreună cu Grigoraș Dinicu și cu naistul Fănică Luca la *Casa românească*, la acest eveniment fiind prezenți și George Enescu, Dimitrie Gusti și Constantin Brâncuși. După ce în 1940 Garda de Fier distruge toate discurile existente cu Maria Tănase în discoteca Radio-ului, sub pretextul că distorsionau folclorul românesc autentic, adevăratul motiv al acțiunii constituindu-l prietenia cu o serie de intelectuali evrei, în 1941 artista întreprinde un turneu artistic în Turcia, în urma căruia a fost desemnată cetățean de onoare de către președintele Turciei. În al doilea război mondial cântă răniților din război, alături de alți mari artiști români ai perioadei. După război, lansează cu mare succes cântecele *Dragi mi-s cântecele mele* și *Aseară vântul bătea*, iar din 1958 imprimă la *Electrecord* patru cântece populare românești traduse și adaptate în franceză în speță *Doîna de Dolj*, *La malédiction d'amour* (*Cine iubește și lasă*), *Danse montagnarde* (*Uhăi, bade*), *Tiens, tiens, tiens et na* (*Iac-așa*), incluse ulterior pe un disc scos în colaborare cu casa franceză *Le Chant du Monde*. Amintitul disc a fost distins de altfel în 1965 cu *Grand prix du disque*, decernat de Academia *Charles Cros* din Paris. Trecerea în revistă a carierei artistei nu ar fi completă fără a aminti că aceasta a cântat în producții cinematografice cum sunt *Se aprind făcliile* (1939), *România* (1947), *Ciulinii Bărăganului* (1958) și în scurt-metrajul *Amintiri din București* (filmă în 1958), sau că a jucat pe scena Teatrului Municipal în *Cadavrul viu* de Lev Nikolaevici Tolstoi (1945) și în *Horia* de Mihail Davidoglu (1956), Maria Tănase cântând și în opereta *Mascota* de Edmond Audran (1944) și având rolul principal în comedia muzicală *Sfinxul de la Hollywood* de Ralph Benatzky (1946). Meritele artistei au fost

recunoscute oficial în 1954, când Departamentul Artelor din Ministerul Culturii a propus decorarea sa cu Ordinul Muncii cls. a III-a, în 1955 când a fost distinsă cu Premiul de Stat sau în 1957 când a fost premiată cu titlul suprem de „Artist emerit la poporului”.

- În Spania, la Barcelona, s-a născut Carmen Amaya (1913-1963), considerată cea mai bună dansatoare de flamenco din toate timpurile, devenind un adevărat mit în Argentina sau în Statele Unite, unde s-a stabilit din 1936, an în care în Spania începe războiul civil. Artistă completă a dansat la Casa Albă pentru Franklin Roosevelt în 1944 și pentru Harry Truman în 1953. Dintre dansatorii de flamenco romi se remarcă și Farruco Antonio Montoya Flores (1936-1997), *El Farruco*, fondator alături de două dintre fiicele sale, Farruquita și Faraona, al unei adevărate dinastii de dansatori, nepot al chitaristul Ramon Montoya Salazar. Alți dansatori din această familie sunt *Farruquito*, Juan Manuel Fernández Montoya (Sevilla, 1982), Juan Fernández Flores, *El Moreno*, precum și Rosario Montoya Manzano, *La Farruca*, considerat succesori legitimi al bunicului său ca lider al dinastiei Farruco sau Antonio Fernández Montoya (Sevilla, 1988) și Juan Fernández Montoya (Sevilla, 1990), fiul lui *La Faraona*. Alți artiști reprezentativi sunt Mario Maya (1937-2008), care în peșterile din Sacromonte, Granada, de copil a dansat pentru turiști, *El Güito* Eduardo Serrano Iglesias (Madrid, 1942), *Tibu la Tormenta* Henriette Yedid-Halevi Lubart (Poughkeepsie, New York, 1974-Jerez, Spania, 2003), Manuela Carrasco Salazar (Sevilla, 1958) o dansatoare autodidactă de excepție, căsătorită cu chitaristul Joaquín Amador Santiago, precum și Ángela Vargas Vega (Sevilla, 1946) sau Lola Flores María Flores Ruiz (1923-1995) care totuși nu reprezintă cultura pură flamenco, fiicele ei Lolita și Rosario Flores fiind de asemenea artiști, precum și fiul ei Antonio (1961-1995) care a fost de asemenea muzician, deși nu în cadrul genului flamenco. Lolita (n.1958) este cântăreață și actriță, Antonio Flores cântăreț, compozitor și actor, iar Rosario Flores (n. 1963), cântăreață și actriță, câștigătoare a unui premiu *Latin Grammy Award Winner*. Un dansator aparte este celebrul Joaquín Cortés Joaquín Pedraja Reyes (Córdoba, 1969) în prezent cel mai faimos dansator spaniol, care a susținut spectacole în cele mai prestigioase teatre din lume, fondator al propriei companii de dans flamenco. Dansatorii și cântăreții romi reprezintă în prezent și un stil nou, creat de asemenea de reprezentanții culturii romani spaniole, cunoscut drept *flamenco Joven* sau *Nuevas tendencias*. Reprezentanți de seamă ai acestui stil sunt Remedios Amaya María Dolores Amaya Vega (Sevilla, 1962) care deși a început să cânte flamenco tradițional, s-a afirmat ca stea în așa-numitul hibrid modern *flamenco pop*, în 1997 înregistrând un album într-un stil tradițional flamenco, cu care a câștigat un premiu Latin Grammy. Oricum în timp ce în "Noul Flamenco" există unele elemente ale originalului Flamenco, în stilurile rezultat al fuziunilor etnice, aceste caracteristici sunt abia perceptibile, deși aceste stiluri au fost create de muzicieni romii, care au dezvoltat cultura Flamenco autentică. Amintim aici pe Raimundo Amador Fernández (Sevilla, 1959), formația *Ketama*, compusă inițial din José Soto, Ray Heredia, Juan Carmona, ulterior în formație activând Antonio Carmona, Jose Miguel Carmona și Juan Carmona. Cert este că formația a reprezentat la vârf *fuziunea Flamenco*, care au amestecat caracteristicile Flamenco cu alte stiluri în aparență incompatibile, aduse din Caraibe și din Brazilia, de folk la jazz, de la rock, la pop. Alte stiluri generate din *fuziunea etnică*, provin din rumba catalană, gen muzical popular printre romi spanioli și cei din sudul Franței. Rumba nu este legat direct de flamenco, însă datorită influențelor devine *Rumba Flamenca*, reprezentată de formația *Gypsy Kings*, grup format din romi francezi de limbă spaniolă, din Arles și Montpellier ai căror părinți au descins în Hexagon în perioada războiului civil. Formația este compusă din două grupuri de frați, respectiv Nicolas, Canut, Paul, Patchai și André Reyes, fii renumitului artist flamenco Jose Reyes, și Tonino, Paco și Diego Baliardo, la rândul lor fiii chitaristului Ricardo Baliardo, cunoscut sub numele de *Manitas de Plata*, probabil cele mai cunoscute cupluri de frați din lume. Inițial grupul, la care a activat și Jahloul Chico Bouchichi, s-a numit *Los Reyes*, devenind prin traducere în engleză

Gypsy Kings, cel mai bine vândut grup francez din istorie. Alte personalități române ale culturii spaniole flamenco sunt *Falsete* Rafael Ojeda Rojas, dansatorul Quique Sánchez Flores, nepotul Lolei Flores, Camarón de la Isla (1950-1992) cântăreață de flamenco, Los Ninos de Sara, cântăreață franceză, de origine spaniolă, de rumba și flamenco, Pere Pubill Calaf *Peret* (n.1935), cântăreț, chitarist și compozitor, Juana Martín Manzano (Córdoba, 1974) primul designer de moda de etnie romă. Tot origini române au și cântăreața Isabel Pantoja, Manolo Caracol, Vicente Escudero, dansator și coregraf de flamenco, dar și pictor, scriitor sau actor, chitaristul Juan Peña Fernández *el Lebrijano*. În alte domenii ale culturii hispanice sau afirmat și scriitorul Joaquín Albaicín (n.1966), poetul și dramaturgul José Heredia Maya (1947-2010), sculptorii Juan Vargas (1900-1980), Luis Heredia Amaya (1920-1985), Antonio Maya Cortés (n.1950) sau pictorul Fabian de Castro (n.1968).

1914 • În județul Mureș, inspectorul școlar Dealetaja dezvăluie problemele sociale și dificultățile de integrare cu care se confruntau gaborii, precum și un fragment sumar din reacția celorlalți față de apariția inoportună a cortorariilor în localitate: *Către primăria satului Crăciunești, pe baza articolului 46 și a unor informații ajunse la mine pe care le iau în considerare, atrag atenția, în mod deosebit asupra lipsurilor școlii, următoarele aspecte: profesorii nu au voie să facă diferența între țigani și ceilalți, iar din punct de vedere al igienei personale și al prevenirii bolilor transmisibile, epidemii care trebuie împiedicate să se extindă cu orice preț, pe baza acestei legi se dă destulă autoritate funcționarilor de la primăria satului, astfel încât să rezolve aceste probleme. Funcționarii au obligația de a aplica cu severitate legea asupra țiganilor, ca și asupra celorlalți, pentru că în caz contrar nu vor scăpa niciodată de epidemii familiile de țigani și ceilalți locuitori ai satelor înconjurătoare și dacă nu se impune legea cu severitate vor pune în pericol viața și sănătatea tuturor oamenilor din sat. Referitor la îmbrăcăminte, primăria este obligată să ajute copiii săraci cu haine necesare, astfel ca toți copiii să aibă posibilitatea să termine anul școlar, dacă cei de la primărie vor să rezolve aceste probleme, să ia legătura cu centrul pentru protecția copilului, iar pentru cei abandonați să asigure îmbrăcăminte și rechizite necesare școlarizării lor. Atrag atenția că și copiii de țigani, care sunt în internat pot veni la școală, cu toate că au haine mai sărăcicioase, numai dacă zilnic se spală și îmbrăcăminte lor este curată, iar această regulă este valabilă și pentru țiganii cortorari și copiii acestora, care trebuie respectați ca și pe ceilalți, pentru că și printre aceștia sunt copii care învață bine și au rezultate bune la învățătură. Mai atrag atenția elitei primăriei, că în următorul an trebuie respectate toate regulile de mai sus și dacă acestea nu se vor respecta trebuie adus la cunoștința inspectoratului școlar.*

• Într-un studiu despre „Chestiunea Țiganilor din Transilvania”, redactat în 1922, de către Inspectoratul General de Siguranță și Poliție din Transilvania - Cluj, se face referire la intenția guvernului maghiar, din acest an 1914, de a transforma cetatea Făgărașului într-o instituție de cazare și educare a romilor, în scopul asimilării acestora: *Cu onoare vă înaintăm alăturat studiul nostru despre Chestiunea țiganilor din Transilvania, raportând că guvernul maghiar din 1914, studiind și voind a rezolva această chestiune, a hotărât ca cetatea din Făgăraș s-o transforme într-un mare cămin pentru educarea țiganilor, voind a institui acolo școli de studii și diferite meserii pentru copii de țigani, intenționând astfel cu încetul a-i absorbi, transformându-i în elemente valoroase pentru neamul unguresc. Planul a fost elaborat de fostul profesor universitar maghiar din Budapesta Hoffmann, care a învățat și [pe] arhiducele Iosif țigănește*

• În Suedia noua legislație menține interdicția aplicată imigrației romilor în țară, precum și măsurile restrictive aplicate nomadismului, fiind abrogată abia în anul 1954. Actul de Deportarea prevedea faptul că romii puteau fi deportați sau le putea fi refuzată intrarea în țară, însă cu toate acestea celora aflați deja în țară li s-a permis să rămână. Guvernul suedez a abrogat această lege abia în 1954, ceea ce a determinat o nouă imigrație a romilor. Legislația

represivă nu era singulară în regiune, un alt stat scandinav, în speță Norvegia, discriminând prin legi asemănătoare populația romă, atitudine deloc străină Danemarcei.

- În Norvegia, un grup de circa treizeci de romi primesc cetățenia norvegiană.

- În Bosnia s-a născut în Orahovo minerul rom Alija Sirotanovici (1914-1990), erou al Muncii Socialiste, al căruia exemplu era utilizat în mod propagandistic în spațiul iugoslav, fiind probabil, cel mai faimos exemplu de acest gen în fosta Iugoslavie, similar minerului sovietic Aleksei Stahanov în URSS. Alija Sirotanovici, muncitor într-o mină de cărbune din Breza, în Bosnia și Herțegovina, a devenit celebru când el și echipajul său au extras 152 de tone de cărbune într-un singur schimb. Autoritățile statului lui Josip Broz Tito se spune că s-au oferit să-și îndeplinească orice dorință, dar Sirotanovici a solicitat o lopată mai mare, dorință îndeplinită, lopata mai mare numindu-se *Sirotanovička*. În 1987 Zabranjeno Pušenje a înregistrat un cântec intitulat *Srce, ruke i Lopata*, adică *Inimă, mâini și lopată*, în onoarea tovarășului Alija, modelul muncitorului iugoslav. Chipul său a fost înfățișat pe bancnota de 20.000 de dinari iugoslavi, care a fost emisă în 1987. Un alt rom bosniac iugoslav dat ca exemplu de erou socialist al munci a fost Arif Heralici, care ca și culme a ironiei, deși avea chipul pe bancnotele de 10 dinari și de 1000 de dinari, a murit în 1971 într-o sărăcie cruntă. Arif a fost muncitor la un furnal din Zenica, tată a 11 copii, având probleme cu alcoolismul, suferind totodată de boli psihice. Poza sa de pe bancnote a fost prelucrată de către fotografii N. Bibici, Arif Heralici fiind încă popular în fosta Iugoslavie.

- În jurul acestui an în Moscova descind grupuri de romi căldărari din Austro-Ungaria, speriați de prefigurarea Primului Război Mondial (1914-1918).

1915 • În acest an, cercetătorul Bernard Gilliat-Smith definitivează publicarea unor articole în Jurnalul Oficial al *Gypsy Lore Society*, în care analizează dialectele vorbite de romii din nordul Bulgariei, primele articole pe această temă datând din anul 1914. Cercetătorul introduce cu acest prilej noțiunile de "Vlax" și "non-Vlax" în clasificarea dialectelor din regiunea supusă studiului, ținând cont de elementele lingvistice românești împrumutate de romii bulgari.

- În Franța primului război mondial romii germani din Alsacia și Lorena au fost închiși în calitate de inamici civili, iar romii francezi care circulau prin zonele de luptă au fost arestați pe diverse motive și internați în lagărul de la *Camp Crest*, între 1915 și 1919.

1916 • În Marea Britanie animalele de tracțiune și căruțele romilor nomazi au fost rechiziționate, pentru armată în plin război mondial. Practic achiziționarea cailor, a cățarilor și a măgarilor este strict controlată de autorități, astfel că romii nu mai pot să cumpere astfel de animale, vitale periplurilor lor, decât pe baza unei autorizații speciale eliberate de poliție.

1917 • În Spania, la Barcelona, s-a născut scriitorul rom Matéo Maximoff (1917-1999), pastor evanghelic pentecostal, tatăl său fiind un rom căldărar rus, iar mama o romă *manouche* din Franța. În 1936, ca mulți alți romi, din cauza războiului civil din Spania Maximoff, împreună cu familia lui, a plecat în Franța, unde aceștia, în 1940, au fost arestați sub suspiciunea de colaborare cu inamicul, familia Maximoff fiind internată într-un lagăr de "spioni" pentru 42 zile. Ulterior scriitorul ajunge în *tabără de țigani* din Tarbes, iar în 1941 într-un lagăr de *nomazi* în Lannemazan, experiențe care nu l-au împiedicat ca după al doilea război mondial, să se stabilească în Franța. Mateo Maximoff a scris unsprezece romane, traduse în paisprezece limbi. În 1961 devine pastor pentecostal, traducând Noul Testament în limba romani. Ca și în cazul celorlalte ramuri ale artei și culturii, numărul scriitorilor de origine romă este unul consistent, mai jos trecând în revistă câteva nume sonore de mari scriitori romi, fiind exclusă orice tendință de clasificare, demersul efectuându-se exclusiv cu intenția de a demonstra că numărul scriitorilor romi este unul consistent în literatura universală, minimalizând impactul și forța operelor lor în patrimoniul literar al omenirii, fapt pentru care este posibil ca un mare scriitor rom să nu fie menționat mai jos nici măcar nominal. Din pleiada autorilor de carte o amintim pe austriaca Ceija Stojka (1933-

2013), născută Margarethe Stojka într-o familie de lovare. Asupra copilăriei scriitoarei și-a pus negativ amprenta deportarea în diferite lagăre de concentrare, printre care și cel de la Auschwitz-Birkenau, fiind eliberată de la Bergen-Belsen. Ulterior după ce Ceija Stojka a decis să studieze și a devenit scriitoare, prima ei carte a fost și întâia operă literară despre Holocaust scrisă de o reprezentantă a etniei. Tot în Austria contemporană s-a născut și scriitorul Johann *Kalitsch* Horváth (Felsőőr/Oberwart, azi Austria, fostă Ungaria, 1912-1983), *Kalitsch* fiind singurul membru al familiei sale care a supraviețuit deportării la Auschwitz, unde au murit prima sa soție și trei copii. Valdemar Kalinineste un scriitor rom din Belarus (Vitebsk, 1941), distins cu Premiul Hiroshima pentru Pace și Cultură în 2002 și cu Premiul Literar pentru romi de la Open Society Institute din Budapesta în 2003, fiind și autorul unei traduceri a Bibliei în limba romani. Veijo Baltzar (Suonenjoki, 1942) este primul rom din Finlanda care a publicat o carte despre propriul său popor. Poet, romancier și dramaturg, Baltzar a fondat Teatrul romilor „Drom”, respectiv „Calea”. În Germania, Philomena Franz s-a născut în 1922 în Biberach într-o familie sinti, crescând în Stuttgart alături de cei zece frați într-o familie renumită de muzicieni, cu multe spectacole în țarăși în străinătate, bunicul ei un violoncelist celebru fiind apreciat de către împăratul Wilhelm. Philomena a fost încurajată de mică înspre cariera muzicală, evoluția ei firească fiind stopată de prigoana nazistă, fiind arestată de Gestapo în 1943 și deportată la Auschwitz. Din familia ei de doisprezece membri, numai Philomena și un frate au supraviețuit holocaustului. După război, Philomena s-a căsătorit, fiind mamă a cinci copii, cea ce nu a împiedicat-o să scrie povești și poezii romani, să predea la universități, școli și *Volkshochschulen*. În 1995 i-a fost acordată Crucea Federală de Merit, *Bundesverdienstkreuz*, cea mai mare distincție civilă acordată în Germania. Patricio Kassimati Hearn, alias Yakumo Koizumi, (Levkas, Grecia, 1850 - Okubo, Japonia, 1904) a fost poet, jurnalist, traducător și profesor de limbi străine, care și-a desăvârșit studiile în Irlanda, Anglia și Franța. În 1889 scriitorul rom s-a stabilit în Japonia, căsătorindu-se cu fiica unei familii tradiționale de samurai, din 1895 adoptând numele japonez de Koizumi Yakumo. Autor al mai multor cărți despre Japonia, Patricio Kassimati Hearn a fost profesor de literatură engleză la Universitatea Imperială din Tokyo și la Universitatea din Waseda. În Iugoslavia, mai precis în Serbia, Alija Krasnići (Crkvena Vodica, Serbia, 1952) reprezentant al romilor *gurbet*, este unul dintre puținii autori de proză în romani și totodată unul dintre cei mai populari scriitorilor din fosta Iugoslavie. Scriitorul rom a publicat mai mult de patruzeci de cărți de proză, poezie, teatru și, de asemenea, a scris literatură pentru copii, fiind și autorul unui dicționar rom. În Cehoslovacia, slovacă Elena Lackova (1921-2003), născută Elena Doktorová, a fost prima fată de etnie romă, care a absolvit cursurile Universității Karlova din Praga, cea mai veche și cea mai importantă universitate cehă, autoare de romane, povestiri și piese de teatru despre Holocaustul romilor. Suedeza Katarina Taikon (1932-1995) care nu a avut acces la educație școlară din cauza etniei rome, a devenit o cunoscută scriitoare, mai ales de cărți pentru copii, opera ei literară "Katitzi" fiind o poveste inspirată din copilărie. Poloneza Bronisława Warmiak Wajs "Papusza" (1910-1987) a fost învățată să citească și să scrie de către o evreică, care i-a împrumutat cărțile ei. Autodidact de excepție Papusza este, fără îndoială, una dintre cei mai cunoscuți scriitori romi. Supraviețuitoare a persecuției din timpul celui de-al doilea război mondial, este și autoarea unei colecții de poezii și cântece. Poeta Bronisława Wajs a crescut într-o familie de nomazi, dorința ei de a învăța carte fiind neobișnuită pentru romii polonezi ai epoci. Setea ei de lectură a costat-o scump, astfel că ori de câte ori a fost prinsă citind a fost bătută, iar cartea distrusă. Familia a căsătorit-o la 15 ani cu mai vârstnicul harpist Dionizy Wajs. Nemulțumită de căsătorie, spectacolele date alături de soț reprezentau evadarea din cotidian, începând ulterior să compună propriile balade și cântece. În 1949 este descoperită de către poetul Jerzy Ficowski, care i-a facilitat publicarea poeziilor sale într-o revistă numită *Problemy*, însă *Papusza*, datorită unui minidicționar romani-polonez, a fost acuzată că a

dezvălui secretele culturii rome gagiilor, comunitatea de romi începând să o considere pe *Papusza* drept trădătoare, amenințând-o fie pentru că a dezvăluit secrete ale limbii, cultura, obiceiurilor și legilor romilor, fie pentru contactele sale cu gagii, fie pentru presupusul său rol în măsurile anti-nomade ale guvernului polonez. În apărarea ei, *Papusza* susținut că Ficowski i-a exploatat munca, scoțându-i afirmațiile din context, însă un *Baro Shero*, bulibașă a declarat-o "necurată", fiind alungată din comunitatea romă. După aceea, Bronisława Wajs a petrecut opt luni într-un spital de boli mintale, iar următorii 34 ani izolată și însingurată până moartea ei în 1987. Ficowski a rămas un mare admirator al ei, poeta având un loc unic în cultura poloneză și în cea romă. În Marea Britanie Louise Doughty (Rutland, East Midlands, 1963) scriitoare, dramaturg britanic, critic și radiodifuzor, a descoperit că are părinți romi, prin intermediul cărților poștale scrise în romani. În ultimele sale două romane, *Fires in the Dark* și *Stone Cradle*, este reflectată viața romilor. Savantul britanic Ian Hancock (n. 1942) este unul dintre principalii contribuabili în domeniul studiilor dedicate romilor, fiind profesor la Universitatea din Texas, Austin din 1972. Reputatul lingvist a reprezentat interesele romilor la Organizația Națiunilor Unite, fiind membru al Consiliului Memorial al Holocaustului sub președinția lui Bill Clinton, despre care susține că ar avea strămoși romi. Hancock a publicat peste 300 de cărți despre limba (în special dialectul Vlax), cultura și istoria romilor. Americanca Cecilia Woloch (Pittsburgh, Pennsylvania) este o scriitoare cu origini carpatine, absolventă de artă teatrală la Universitatea Transilvania din Lexington, Kentucky, fiind și autoare de poezie. Alți autori, cercetători și scriitori romi sunt scriitorul sârb Rajko Djurici, scriitorul american Caren Gussoff, precum și Ronald Lee scriitor canadian, activist rom și lector la Universitatea din Toronto, John Bunyan (Anglia), Mihail Ilyinsky, Alexei Ilyinsky și Ivan Rom-Lebedev (Rusia), Sali Ibrahim (Bulgaria), Daniel Bartolomej (Cehia), Marilla Mehr (Elveția), Aleksandr Germano (Rusia), Dezider Banga (Slovacia), Slobodan Berberski (Serbia), Ali Krasnici (Serbia), Jose Heredia Maya (Spania), Bari Karoly (Ungaria) sau Menyherth Lakatos (Ungaria). În Marea Britanie s-a afirmat campionul de *box țigănesc* Joseph Stokes (n. 1973) artist, poet și scriitor, alias Joe Machine (n. 1973), fondator al grupului de artiști „Stuckists”, arta sa fiind catalogată drept *crudă și autobiografică*, rădăcini rome având și poetul, criticul, antologatorul și editorul David Morley (n. 1964), scriitorul rom scoțian Duncan Williamson (1927/2007), autor și culegător de povești rome. Tot în spațiul britanic s-au afirmat și scriitorul Caleb Botton, jurnalistul Jake Bowers, artista Tracey Emin, poetul, criticul, editorul și omul de știință David Morley, jurnalistul și scriitorul George Bramwell Evens, scriitorul Francis Hindes Groomesau scriitorul irlandez Lafcadio Hearn. Dintre poeții romi, mai mult sau mai puțin cunoscuți, îi amintim pe britanicul Charlie Smith, pe Baja Saitovic Lukin din Serbia, pe Uzin Kerim și pe Mehmed Merejan (Bulgaria), pe Santino Spinelli (Italia), pe Kujtim Paçaku (Kosovo), pe Ljatif Demir (Macedonia), pe Leksa Manuš (Letonia), pe Jovan Nikolić (Serbia), pe Bairam Haliti (Serbia), pe Choli Daróczi József (Ungaria) și desigur lista ar putea continua. Dintre autorii de carte de origine romă din România îi amintim pe academiciana Delia Grigore (n. 1972), pe Păun Gheorghe Ialomiteanu, pe Irina Gabor-Zrinyi sau poetul rom Ștefan Fuli (1950-1995), din Târgu-Mureș, de fapt primul poet rom care a publicat un volum de versuri de sine stătător, în anul 1993, respectiv volumul *Aproape-departe*. Alți autori de poezie etnici romi sunt și Luminița Cioabă, Gelu Măgureanu sau Marius Lakatos. *Premiile Literaturii Rome* a fost înființat în 2002 de către *Institutul pentru o Societate Deschisă* din Budapesta, pentru a onora realizările artistice ale romilor în literatură, prima ediție derulându-se în 2003, cu premii la patru categorii, respectiv ficțiune, non-ficțiune, poezie și traducere. Cercetătorul Gheorghe Sarău, în articolul intitulat *Personalități rome din spațiul geografic românesc*, realizează o interesantă trecere în revistă a romilor care s-au afirmat în diferite domenii de activitate: *După cum se știe, de-a lungul vremii, au activat în context românesc, o serie de personalități ale vieții istorice, sociale, științifice, culturale și artistice din rândul romilor,*

ca de pildă: domnitorul Ștefan Răzvan, cărturarii Ion Budai Deleanu, Petru Maior, Anton Pann, dr. Victor Babeș, scriitorul Gheorghe Lăzurică-Lăzureanu, actorul Ștefan Bănică, violoniștii Grigoraș Dinicu, Ion Voicu, Ștefan Ruha, Costache Constantin, vestiți lăutari și instrumentiști, ca Barbu Lăutaru (Vasile Barbu), Petre Crețul Solcan, Cristache Ciolac, George Boulanger (Vasile Pantazi), Sava Pădureanu, Angheluș Dinicu, Fănică Luca, Damian Luca, Florea Cioacă, Toni Iordache, Fărămiță Lambriu, Ilie Udilă, Marcel Budală, Ion Onoriu, Ionel Budișteanu, Ion Drăgoi, Nicușor și Victor Predescu, Nicu Stănescu, Alexandru Țitruș, Ion Albeșteanu, Frații Gore ș.a., străluciți soliști vocali precum Zavaidoc (Marin Teodorescu), Cristian Vasile, Dona Dumitru Siminică, Florică Roșioru, Măriuca Matache, Romica Puceanu, Gheorghe Lambriu ș.a. Dintre liderii și militanții rromilor din perioada interbelică îi cităm pe Gheorghe Niculescu, Marin I. Simion, Naftanailă Lazăr, Arhimandrit Calinic Popp Șerboianu ș.a., iar dintre cei care s-au remarcat în perioada comunistă îi menționăm pe Ion Cioabă, cercetătorul sociolog Gheorghe Nicolae, prof. Petre Rădiță, scriitorul Valerică Stănescu, sociologul și economistul Vasile Burtea, profesoara Ina Radu, Ion Mirescu, Mihai Ilie, sociologul și economistul Vasile Burtea, Aurel Buceanu – ultimii fiind arestați cu prilejul demonstrației de la Brașov din 15 nov. 1987, iar Buceanu strămutat cu domiciliul forțat în Ialomița). Există dovezi referitoare la etnicitatea rromă și în privința altor personalități istorice sau contemporane, dar le menționăm doar pe acelea care și-au asumat public și își susțin apartenența la identitatea rromă, căci, din păcate, unele personalități contemporane rrome (paradoxal, cu părinți care, în mod public, au făcut referire la apartenența lor rromă), se recunosc doar confidențial ca rromi, privând generațiile actuale și viitoare de copii și tineri rromi de modelele de care au atâta nevoie. În perioada contemporană, după anul 1989, și-au continuat activitatea ori s-au remarcat o serie de personalități în diferite domenii, după cum urmează:

Scriitori: Valerică Stănescu, Gheorghe Păun-Ialomițeanu, Irina Gabor-Zrinyi, Alexandru Ruja Gribussy, Ștefan Fuli, Luminița Mihai Cioabă, Gelu Măgureanu

Actori și regizori: Rudi Moca, Mihai Răducu, Vera Lingurar, Zita Moldovan, Sorin Sandu Aurel, Mădălin Mandin, Valentin Rupiță (regizor)

Artiști plastici: Eugen Raportoru (pictor, al cărui unchi a fost literatul Mircea Ciobanu), Ion Micuță (grafician, dar și poet, saxofonist), Petre Marian (sculptor), artiștii - fotografi Rupa Marconi și Mihaela Cîmpeanu (și sculptor), Octavian Bonculescu (grafician)

Muzicieni și soliști-instrumentiști: Ion Onoriu, Johnny Răducanu, Florin Niculescu (violonist), Mădălin Voicu, Marin Petrache Pechea, Marius Mihalache, Damian Drăghici, Constantin Angheluță, George Udilă, Ion Miu și fiul său George, Mieluță Bibescu, Leonard Iordache, Marian Mexicanu, Marin Alexandru

Interpreți de muzică lăutărească: Gabi Luncă, Valentina Mocanu, Mioara și Paula Lincan, Cornelia Catanga-Pădureanu, Panseluța Fieraru, Elena Pascu, Nelu Ploieșteanu, Dan Armeanca, Nicolae Guță, Sandu Ciorbă, Ioniță și Viorica de la Clejani

Cercetători: sociolog Nicolae Gheorghe, sociolog și economist conf. univ. dr. Vasile Burtea, sociolog Mihai Surdu, antropolog lect. univ. dr. Delia Grigore, folclorist prof. Costică Bățălan, istoric Ion Sandu, istoric Mariana Sandu, specialist în construcții prof. univ. dr. Florea Chiriac, lingvist clasicist lect. univ. drd. Letiția Mark

Publiciști, ziariști, editori: Vasile Ionescu, George Lăcătuș; în audio-vizual: Carmen State, Carmen Marcu, Loredana Ciuraru, Cristinela Ionescu, Ciprian Necula, Zoltan Petru

Lideri și activiști: Ivan Gheorghe, Nicolae Păun, Ion Cioabă, Rudi Varga, Nicolae Bologa, Viorel Bumbu, Octavian Stoica, av. Nicolae Bobu, Florin Cioabă, Constantin Pădureanu, Dumitru Ion Bidia, Ioni Geza, Florin Motoi, Emilian Niculae, Vasile Ionescu, Mihaela Zătreanu, drd. Salomeea Romanescu, av. Daniel Vasile, av. Cătălin Muti, dr. Delia Grigore, Costel Bercuș, drd. Mariana Buceanu, Nicoleta Bițu, drd. Letiția Mark, Valentin Pepenel,

Dan Doghi, Gelu Duminică, Ötvös Geza, Robert Vazsi, Magda Matache, Marian Mandache, Adi Vasile, Mihai Neacșu, Iulian Stoian

Deputați: Gheorghe Răducanu, Nicolae Păun, Mădălin Voicu.

Demnitari: Ivan Gheorghe, Ilie Dincă, drd. Mariea Ionescu, Gruia Bumbu.

Funcționari în structuri internaționale și naționale: Gheorghe Nicolae, Valeriu Nicolae, Julius Rostas, Dan Doghi, Isabela Mihalache, Cristi Mihalache, Cerasela Bănică, Marius Tabă, Florin Nasture, Costel Bercuș, David Mark, Lavinia Olmazu, Dezideriu Gergely, Daniel Vasile, drd. Salomeea Romanescu, Claudia Bercuș, Mihai Grigore, Maria Ursu, Viorica Gotu, Grosu Săndel, drd. Mariana Buceanu, Dana Rozalia Varga

Cadre didactice: Ina Radu, Ilie Pipoi, Dan Mihoc, Anghel Năstase, Nicolae Iorga, Ștefan Roman, Costică Bățălan, Paulina Mihai, Costică Alexe, Ștefana Feraru, Gheorghe Fieraru, Ghiță Tudorița, Olga Markus, Ion Ionel, Sandu Ion, Angela Tică, Alexandru Graur, Elena Motaș, Nadia Gazsi, Gelu Neagu, Gabriel Stoica, Anca Negrea, Silviu Dulceanu, Florin Fleican, Petre Rădiță, Ion Rădulescu, Mirena Iovan-Cionca, Ionel Cordovan, Nicolae Pandelică, Rodica Bătrâna, Loredana Mihaly, Gina Anton, Jupiter Borcoi, Petronia Scripcariu, Elisabeta Danciu, Marin Crețu, Victor Gheorghe (și primar la Cojasca – județul Dâmbovița)

Medici: Aurel Stanciu, Virginia Pastacă, Gheorghe Bumbu, Doina Popărescu

Sportivi: boxerii Ilie Dragomir, Gheorghe Ștefan, Gheorghe Simion și fii, Marian Negoescu (lupte Greco – romane, Pitești), fotbalistii Nicolae Dobrin, Bănel Nicolici, Ilie Dumitrescu, antrenorul de fotbal Bănică Oprea (Mangalia)

Revoluționari: Dumitru Dincă, Nucu Serafim, Martir Janos Paris, Gheorghe Nicolae, Emilian Niculae, Vasile Burtea, Stelian Bărnescu și Lache Cercel (Constanța), Costică Eftimie (Brașov).

1918 • În Olanda se emit o serie de măsuri al căror obiectiv îl reprezentau o mai atentă supraveghere a caravelor rome și a mișcărilor nomazilor olandezi, de către autorități.

1919 • În Transilvania, între lunile ianuarie și aprilie, s-au derulat o serie de întruniri ale romilor ardeleni, respectiv *Adunarea județeană a țiganilor din Târnava Mare*, desfășurată la Rupea în ianuarie, adunările din aprilie 1919 din Iclodu Mare, Șeica Mare, Ucea de Jos, Moșna, Blăjel, Velț, Tălmăcel, Avrig, Criș, Dumbrăveni, Apold, Copșa Mare, Soroștin, Șoala, unde românii și-au exprimat doleanțele și au trimis delegați la adunarea generală de la Dumbrăveni, și desigur *Adunarea Națională Țigănească de la Dumbrăveni* din 27 aprilie. Pe 16 ianuarie, la Rupea, a avut loc *Adunarea Țiganilor* din județul Târnava Mare. În manifestele puse în circulație prin intermediul presei de „Comitetul Aranjator, Țiganii din Homorod”, organizatorii se adresau țiganilor din județ cu apelativul „frați”, invitându-i să ia parte la *marea adunare țigănească ce se va ține Joi în 16 Ianuarie st.n. în sala Schlosser din Cohalm 11, la ceasurile 9 înainte de amiază. Vă rugăm, fraților, de a lua parte în număr cât se poate de mare la prima noastră adunare țigănească de care adunare atârnă soarta tristei noastre vieți. Fraților! Nu băgați în seamă nici o osteneală. Toți țiganii din împrejurimile noastre să fie la această adunare, tineri și bătrâni. (...) scopul adunării noastre este de a spune lumii tot ceea ce am suferit de sute de ani noi țiganii. Adunarea urma să aleagă un comitet țigănesc care va fi obligat a recurge la onoratul Comitet Național Român din Sibiu și a ruga pe Onoratul Comitet Național Român a ne lua și pe noi țiganii sub scutul Domniei lor. La adunarea de la Rupea, au venit, potrivit presei românești, aproximativ 700–800 de participanți. Adunarea a formulat cereri concrete, cum ar fi *drepturi egale; colonizarea cortorariilor; îngrijirea invalizilor și văduvelor; pământ; să fie reprezentați în reprezentanța comunală*. Pe 27 ianuarie Consiliul Dirigent l-a mandatat pe prefectul județului Târnava Mare să-i informeze pe liderii țiganilor, George Molnar și George Crițeanu, că cererile lor, urmau să fie rezolvate. *D-lui Prefect al comitatului Târnava Mare. Sighișoara. [...] Să binevoiți a încunoștința pe reprezentanții George Molnar și George Crițeanu că:**

1. Toți cetățenii vor fi egal îndreptățiți; față de țigani nu se face nici o deosebire;
2. Colonizarea cortorariilor la un timp mai potrivit se va rezolva;
3. Despre invalizi și văduvele lor se va îngriji în conformitate cu invalizii și văduvele tuturor cetățenilor;
4. În reprezentanța comunală vor fi reprezentate și minoritățile;
5. Cererea lor referitoare la împărțirea pământului s-a transpus Resortului agriculturii.

În ziarul *Gazeta poporului* la 9 februarie este publicat *Un manifest al țiganilor*, un manifest în care autorii spuneau că *Rugăm pe frații noștri țigani din comitatul Târnavei Mari a lua parte la marea adunare țigănească ce se va ține Joi în 16 Ianuarie st.n. în sala Schlosser din Cohalm, la ceasurile 9 înainte de amiază. Scopul adunării noastre este de a spune lumii tot ceea ce am suferit de sute de ani noi țiganii. Vom alege un comitet țigănesc care va fi obligat a recurge la onoratul Comitet Național Român din Sibiu și a ruga pe Onoratul Comitet Național Român a ne lua și pe noi țiganii sub scutul Domniei lor. Vă rugăm, fraților de a lua parte în număr cât se poate de mare la prima noastră adunare țigănească de care adunare atârnă soarta tristei noastre vieți. Fraților! Nu băgați în seamă nici o osteneală. Toți țiganii din împrejurimile noastre să fie la această adunare, tineri și bătrâni. Această adunare este autorizată de Consiliul Național Român din Cohalm. Comitetul Aranjator, Țiganii din Homorod. În Craiu nou, într-un articol, se face referire la doi voluntarii romi, aflați printre voluntarii români ardeleni, care *Umblau semeți pe platoul Șorogarului, așteptând să vie regele să le ia jurământul. [...] După terminarea festivității, m-am apropiat de cei doi, cari m-au înduioșat așa de mult prin venirea lor. – Dar voi? Cum și de unde? Duseră mâna la chipiul împodobit cu colorile românești. – Apoi suntem și noi voluntari de-i românești. Cum, adecă noi nu ținem cu Rumânia? De ce tremurau lacrimile în ochii mei? Uite-i. Singurii, singurul neam care ne iubește, care, suferind alături de noi, ne-a cunoscut și s-a alipit de sufletul nostru. Și acum, în clipa cea mare, când glasul pământului sfânt a răsunat până dincolo de ghețurile Siberiei, ei vin alături de voinicii Ardealului să le dea mână de ajutor. [...] Și cu toate acestea sunt așa de mândri între cele trei mii de noi ostași ai idealului nostru. Pentru că și ei «țin cu Rumânii». Vai, poate singuri ei țin neinteresați cu Rumânii.* La 25 aprilie adunarea romilor din Ucea de Jos, județul Făgăraș, a emis un document reluat și emis ulterior și de adunările de la Tălmăcel, Avrig, Blăjel, Velț și Dumbrăveni, asemănării datorate prezenței la întruniri a lui Gheorghe Humăgiu, reprezentantul adunării din Ucea de Jos *Onorată Adunare Națională Țigănească în Ibașfalău, Onorată Ședință, Noi supuși aparținători ai comunei Ucia de Josu plasa Arpașiu de Josu, județul Făgăraș și jur, de regei gr[eco] or[ientali] și gr[eco] cat[olici] de profesioniștii zileri și neguțători. Voim a ne depune următoarea rugare după cum urmează. Prima dată din inimile noastre dăm laudă bunului Dumnezeu și Maiestății sale Regelui nostru Ferdinand căci ne[-]am eliberat din jugul barbarilor mag[h]iari. Trăiască Regele nostru Ferdinand. Trăiască onorabila noastră Regina Maria. Trăiască guvernul român. Trăiască România mare lângă care cerem alipirea noastră cu trup și suflet. Totodată declarăm a ne supune la toate condițiile cerute din partea maimarilor noștri și a guvernului român, dând armată ca și până acum. Totodată Rugând pre Iubitul nostru Rege și guvernul român a ne livida 24 și nouă următoarele. A avea drept egal cu națiunea română. Cea mai pauperă națiune suntem, dar întotdeauna ne[-]am dat silința din cât am putut și am împlinit toate cererile din partea guvernului și le vom împlini și de în'nainte. Noi drepturi la pădure nu am avut, avere de pământ asemenea, cei mai puțini abia avem pământ propriu cât ne-am edificat un bordei (casă). Pe când fără acestea nu putem sta în naintea lipselor noastre. Sperând că umilita noastră rugare nu veți lua[-]o la rea considerare, rămânem cei mai plecați servi înputernicind pe membri noștri den credere a participa la marea adunare aranjată pe Duminica Tomii în Ibașfalău. Rămânem mai plecați servi, Ucia de Josu, la 25 Aprilie 1919. Prin reunirea delegaților trimiși de adunările locale, în ziua de 27 aprilie, s-a constituit, la Dumbrăveni, Adunarea Națională Țigănească, care s-a**

pronunțat pentru Unire, elaborând un memoriu trimis Consiliului Dirigent de la Sibiu. La eveniment au participat 89 de delegați ai romilor din județele Târnava Mare, Târnava Mică, Sibiu, Făgăraș și Solnoc-Dobâca, ce reprezentau 15 localități transilvănene, în cadrul întrunirii fiind aleasă structura de conducere: *Adunarea alege de președinte pe: Gheorghe Humagiu din Ucea de Jos, jud. Făgăraș, de notar pe Nicolae Velțan din Șeica Mare, jud. Târnava Mică, iar de membri atât în comisiunea verificatoare cât și în cea pentru compunerea rezoluțiilor și întocmirea procesului verbal pe următorii: Grancea Cula din Velț, Niculae Lăcătuș din Blăjel, Adam Floca din Ucea, Ichim Muncescu din Șeica Mare, Ionița Racolta din Avrig, Pădurar Ion din Avrig, Duca Niculae din Moșna, Drăgoi Gheorghe din Tălmăcel, Cornea Gheorghe [din] Tălmăcel, Zachie Dodor [din] Soroștin, Pavel Teișan [din] Șoala, Blasu Martin [din] Șoala, VasIU Gheorghe [din] Moșna, Ion Nitu [din] Tropold, Lapadat Ferenț [din] Iclodul Mare, Ion Voicu [din] Criș, Zoltan Alexandru [din] Ibașfalău.*

La rândul său Memoriul compus în adunarea Țiganilor români locuitori în părțile ardelenale ale României Mari, ținută la 27 April 1919 în orașul Ibașfalău cuprinde în conținutul său adeziunea Țiganilor la Unirea Transilvaniei cu România și cererile romilor, reieșind din document atașamentul declarat față de români: *Ca fii și cetățeni ai marii Națiuni Române, nevoind și neputând fi considerați ca popor străin în țară străină, după cum am fost considerați de veacuri, ne rugăm: Să fim primiți în sânul marelui popor român nu numai cei cu limba, port și datine românești ci și ceilalți locuitori de origine țigănească care și-au pierdut acest caracter, aflători în toate ținuturile Ardealului, Banatului și părțile Țărei ungurești alipite acuma la România Mare. (...) Conform hotărârei punctului III al Adunării Naționale Românești de la Alba Iulia să fim și noi considerați întru toate egali în drepturi cât și în datorințe cu ceilalți români din România Mare, prin urmare să fim și noi și următorii noștri instruiți, administrați și judecați în limba și după legile românești. Să fim primiți la toate oficiile de stat și bisericești-culturale și nu ca până acum în Ungaria.* Una dintre cereri viza acceptarea în cadrul Marelui Sfat Național a trei membri numiți de către *Adunarea Națională Țigănească*, o garanție că revendicările romilor urmau să fie luate în seamă, aceștia fiind românul Ionel Câmpeanu și romii Gheorghe Humagiu, președintele adunării romilor de la Dumbrăveni, și Gheorghe Crițeanu din Brașov, reprezentant al adunării romilor de la Rupea.

- Romii muzicanți din Cluj, nemulțumiți de concurență, cer autorităților expulzarea lăutarilor veniți din alte părți în urbea de pe Someș: *Subscriții, suntem muzicanți în Cluj de obârșie, dar în prezent traiul nostru ni s-a îngreunat tare prin faptul că foarte mulți muzicanți din provincie au emigrat și s-au mutat în Cluj, pe motivul că dânșii, în provincie, în lipsa câștigului, nu pot trăi. Prin emigrarea aceasta enormă, ni se pune în joc existența noastră, astfel încât cei emigrați din provincie ne fac o concurență teribilă și cântă pe un preț bagatel și pe noi, cei de obârșie, ne scot din toate restaurantele și crâșmele de mai seamă. Astfel sunt țiganii, mai ales cei din Gilău și Huedin, care ne fac nouă mari neplăceri și mare concurență, astfel încât noi, subsemnații, suntem acum nevoiți să rugăm pe domnul primar ca să suprimă concurența murdară existentă între țiganii muzicanți din Cluj. Spre acest scop, respectuos rugăm pe domnul primar ca să ne ieie în apărare interesele vitale ale noastre și să binevoiască a ordona expulzarea Țiganilor muzicanți mutați din provincie la Cluj, căci, la caz contrar, nu putem plăti dările și devenim o adevărată povară și element primejdios pentru orașul Cluj. (...) Cu adânc respect Ötvös Márton, Kolozsvári születesi, Harka Lajos, Lörincz Gyula, Ludvig Anton, Ludvig Maxin, Ficsor András, Bandi János.* Lăutarul rom Öttvös Miháj emite la rândul său o reclamație, nemulțumit și el de faptul că, muzicanții din afara Clujului, îi fac concurență nelocală: *Eu, Öttvös Miháj, născut la Cluj, aduc la cunoștința prefecturii plângerea mea din cauza unor muzicanți țigani străini, care cu ocazia războiului s-au mutat din Gilău cu toate bandele la Cluj, iar muzicanții din Huedin și din Gilău cântă la cafenea fără plată, iar dacă este vreun bal sau petrecere ei cântă cu două-trei*

sute de coroane mai ieftin decât noi. Și duminica ne-au luat-o înainte la un maial, ținut de obicei în grădina Flora; acolo am cântat întotdeauna noi, șapte oameni pentru o mie de coroane, iar banda din Gilău au cântat opt pentru opt sute de coroane și când am întrebat de ce au venit, ne-au răspuns că de aceea au venit, căci ei acolo la Gilău nu cântă pe gratis pentru români și noi clujenii de ce cântăm oricui cine are chef; noi clujenii plătim dări și ne omoară această mare scumpire, căci străinii ne iau orice lăutărie din mâini și nu putem trăi din cauza lor, așa că vă rog frumos să binevoiți a lua măsuri împotriva lor. Tot în Cluj, Oficiului Sanitar Urban intervine pentru îndepărta romii stabiliți în apropierea gropii de gunoi a orașului, pentru a se evita răspândirea bolilor contagioase, autoritățile orașului decidând evacuarea romilor din grotelile de pe Fellegvár, aceștia fiind cu această ocazie și deparazitați. Cu toate acestea problemele nu s-au rezolvat în condițiile în care în 1922 este emisă o plângere de către locuitorii din zona „Fellegvár”, în care aceștia reclamau faptul că romii stabiliți aici, reprezentau un focar de mizerie și boli contagioase. În județul Cluj, de această dată în localitatea Aiton, jandarmii cer alungarea romilor corturari în localitate, pe motiv că aceștia ar constitui un pericol pentru săteni. Prefectura județului Cojocnei decide expulzarea romilor nomazi din județ, iar la Sărmaș se emite un ordin de expulzare a șatreilor de romi din arealul plasei Sărmaș, precum și verificarea atentă a bunurilor nomazilor. Autoritățile comunei Sânpaul au decis ca romii stabiliți în afara localității, pentru a putea fi supravegheați eficient, să fie mutați în interiorul localității.

- În Germania republicană articolul 108 al Constituției de la Weimar garantează romilor aceleași drepturi civile sau politice acordate și majoritarilor germani, însă prevederile constituționale, conforme principiilor democratice moderne, nu sunt respectate.
- În Bulgaria este fondată organizația romă *Egyptcare* avea drept obiectiv emanciparea romilor, la conferința romilor bulgari revendicându-se drepturi politice pentru romi. Din 1923 apare ziarul *Istikbal*, în turcă „Viitorul”, care va fi în 1925 interzis. Ulterior, în 1931, a fost fondat un alt ziar *Terbie*, în turcă *Educație*, care va fi interzis în 1934, împreună cu toate organizațiile romilor din Bulgaria, asupra cărora se accentuează presiunea autorităților.
- 1920** • În Germania autoritățile din Düsseldorf interzic abuziv accesul romilor în spălătoriile publice, precum și în piscine, băi, parcuri și alte locuri de recreere. Tot în Germania, psihiatru Karl Binding și magistratul Alfred Hoche cataloghează romii ca fiind o națiune "balast", care trebuiau a fi sterilizați și eliminați ca popor, o povară pentru omenire, introducând și conceptul de „viață nedemnă de a fi trăită” respectiv *lebensunwürdigem*, care se regăsește în teoria rasială a naziștilor din 1933. Oricum pe parcursul anilor '20 romii germani au fost fotografiați și amprentați de către autorități ca potențiali infractori.
- În URSS romii sunt recunoscuți ca minoritate națională de către bolșevici, etnia menționată în actele de identitate ale romilor fiind cea de *tsigan*. De asemenea tot în Rusia anul 1920 este înregistrat, în cadrul departamentului muzical „Narkompros”, și „corul țigănesc” al lui Nicolai Krușinin, care avea denumirea oficială de *Studio pentru arta țigănească tradițională*. Practic prin eforturile depuse de N.N. Kruchinina (Khlebnikov) sau Horoveda D. Ivanov, în 1918 corurile rome au primit permisiunea din partea bolșevicilor să sprijine prin prestații artistice Armata Roșie, cum au făcut coruri precum cele ale lui E. Polyakov sau I. Lebedev, precum și alți muzicieni romi. Progresul cel mai semnificativ al perioadei, în această direcție, a fost realizat de Kruchinin, care în 1917 a organizat *Ansamblul Folcloric Țigănesc*, care în 1920 a fost transformată în *Studio pentru artă veche țigănească*, iar în 1925 a devenit *Ansamblul etnografic al vechiului cântec țigănesc*, care a dăinuit până în 1929.
- Schack August Steenberg Krogh (1874-1949) medic și zoolog danez a fost câștigătorul Premiului Nobel pentru medicină din acest an, mai precis pentru descoperirea mecanismului reglării circulației capilare în țesutul muscular, omul de știință fiind pe jumătate rom, mama sa Marie Drechmann aparținând etniei rome. *Încă din tinerețe, August Krogh era interesat de științele naturii și efectua diverse experimente cu plante și animale. Acest interes a fost*

stimulat și de zoologul William Sørensen, care i-a prezentat diverse experimente din domeniul fiziologiei. În 1893, în loc să urmeze o carieră în domeniul naval (cum dorea tatăl său), după încheierea studiilor la gimnaziul de la Aarhus, începe să studieze medicina la Universitatea din Copenhaga. La scurt timp, se reorientează către zoologie și aceasta influențat de profesorul William Sørensen. Acesta îi recomandă să urmeze cursurile medicului Christian Bohr, expert în fiziologia respirației și a circulației. În 1897, Krogh începe să lucreze în laboratorul lui Bohr, iar după ce își obține masteratul în știință în 1899, devine asistentul acestui mare medic. În 1903, obține doctoratul în zoologie în cadrul Universității din Copenhaga. În 1905, Krogh se căsătorește cu Marie Jørgensen, fiziolog ce de asemenea lucra în cadrul laboratorului lui Bohr. Au avut împreună trei fiice și un fiu. Fiul și cea mai tânără dintre fete au continuat cariera părinților devenind fiziologi. În 1916, devine profesor titular la Universitatea de la Copenhaga. În cea ce privește evoluția sa din perspectiva cercetării științifice, trebuie precizat că încă din studenție, Krogh a studiat pe larvele unei specii marine numite *Corethra*, modul în care funcționează veziculele de aer ale acestora. Dezvoltând tehnica de măsurare a presiunii unui gaz dizolvat într-un fluid, inventează un dispozitiv de măsurare a acesteia, numit microtonometru. Mai mult, cercetările lui Krogh, din 1902, privind cantitatea de oxigen și de dioxid de carbon dizolvate în apa marină au condus la înțelegerea rolului pe care îl joacă oceanul planetar în realizarea circuitului dioxidului de carbon în natură. În teza sa de doctorat, susținută în 1903, Krogh a demonstrat diferența dintre respirația cutanată și cea pulmonară a broaștei. De asemenea, Krogh a demonstrat că azotul nu este implicat în metabolismul animal, lucrare pentru care a primit Premiul Seegen din partea Academiei de Științe din Viena. În 1908, împreună cu soția efectuează o călătorie în Groenlanda pentru a studia regimul alimentar al eschimoșilor (bazat pe carne) și efectele acestuia asupra metabolismului și respirației. În perioada 1908 - 1912, Krogh continuă cercetările în domeniul respirației în scopul explicării mecanismului prin care oxigenul din plămâni ajunge în sânge. Până atunci, majoritatea oamenilor de știință (printre care Christian Bohr și J. B. S. Haldane) considerau că, în cadrul transferului alveolar al oxigenului către celulele sanguine, plămânii acționează ca o simplă glandă. Dar domeniul de cercetare care i-a adus Premiul Nobel a fost cel referitor la circulația capilară. Krogh a demonstrat că tensiunea musculară este ușor mai scăzută decât cea din capilare, chiar și atunci când țesutul muscular își desfășoară activitatea, explicând astfel modul cum este mărit aportul de oxigen în țesutul respectiv. Cercetările lui Krogh privind schimbul de gaze la nivel pulmonar și circulația capilară au condus la îmbunătățirea metodelor chirurgicale în cadrul intervențiilor pe cord deschis. Activitatea sa în domeniul cercetării științifice a fost răsplătită și cu Premiul Seegen, primit din partea Academiei de Științe din Viena în 1906, un an mai târziu obținând recunoașterea internațională în cadrul Congresului Internațional de Fiziologie de la Heidelberg.

- În Portugalia legislația specifică atribuțiile Gărzii Naționale, conținând și prevederi speciale referitoare la romi. Membrii acestei poliție vigoare s-au spus să arate *vigilență strictă asupra populației de țigani, pentru a suprima obișnuința lor de a fura*, având dreptul de a reține imediat orice țigan acuzat de vreo infracțiune. Prevederile legii au fost declarate neconstituționale abia în 1980, după schimbările politice din țară, deoarece intrau în conflict cu alineatul 13 împotriva discriminării rasiale din noua constituție portugheză.

1921 • În Republica Cehoslovacă romii sunt recunoscuți ca minoritate etnică, permițându-li-se organizarea în cluburi sportive, ulterior această legislație favorabilă emancipării reprezentanților etniei rome fiind abrogată.

- Austria anexează regiunea Burgenland și, în consecință, mii de romi devin volens-nolens cetățeni austrieci. În condițiile în care noile realități politice interbelice nu mai permit deportarea sau expulzarea romilor sunt luate o serie de măsuri pentru integrarea forțată a acestora și renunțarea la modulul de viață nomad. Ca urmare guvernul provincial din

Burgenland decretează în 1922 interzicerea părăsirii de către romi a districtului în care trăiesc, fiindu-le restricționat și dreptul de a călători în interiorul propriului district. Pentru perfecționarea sistemului de control al populației rome s-au efectuat recenzii ale etnicilor romi, fiind monitorizate și „locuințele țigănești”. De asemenea, cei cu vârste de peste 14 ani, ce habitau în Burgenland, au fost amprentați și ulterior fotografiați. Metodele represive, dedicate romilor de către autorități, s-au perfecționat pe parcursul anilor '20, astfel că poliția din Eisenstadt dispunea în anul 1928 de datele înmagazinate în așa-zisul *Zigeunerkartothek*, care conținea 8.000 de fișe ale romilor, cu datele personale și amprente digitale.

1922 • C. Bobulescu a publicat, la București, cartea "Lăutarii noștri - din trecutul lor, schiță istorică asupra muzicii noastre naționale corale, cum și asupra altor feluri de muzici".

- Ministrul Arthur Văitoianu decide interzicerea deplasării nomazilor prin țară, măsură luată pentru a împiedica răspândirea tifosului exantematic. *Ministerul Sănătății Publice, Muncii și Ocrotirilor Sociale (Inspectoratul general, secția Cluj), cu adresa nr. 11.705/1922, ne face cunoscut, după cum îi comunică medicii sanitari, că purtătorii și transmitătorii germeilor epidemiilor în cele mai multe cazuri sunt țiganii corturari, vagabonzi, care umblă din comună în comună, din regiune în regiune, răspândind îndeosebi tifosul exantematic și variola, ceea ce constituie un pericol enorm pentru sănătatea populației, după cum dovedesc multe îmbolnăviri din ultimul timp. Aducându-vă aceasta la cunoștință, avem onoare a vă ruga să luați urgente și severe măsuri pentru ca acești țigani să fie împiedicați în mișcarea lor continuă și să fie fixați într-un loc stabilit de comună. În 1924 prefectura din Cluj este sesizată de Serviciul epidemiilor de pericolul pe care îl reprezenta deplasarea romilor corturari în teritoriu în ceea ce privește răspândirea tifosului exantematic.*

- În Germania conform noilor reglementări toată populația romă trebuia să fie fotografiată și amprentată, datele parvenind desigur autorităților statului. De asemenea li se impune să aibă la ei documentele de identificare specifice.

- În Spania vede lumina tiparului cartea lui Manuel de Falla, *El cante jondo*, în care autorul se referă la contribuția romilor în evoluția dansului flamenco, perceput ca emblematic pentru spiritul poporului spaniol.

- Recensământul din Suedia a înregistrat oficial 250 de romi și 1.500 de *tattare*. În 1943, conform datelor recensămintelor, în Suedia trăiau un număr de doar 453 de etnici romi.

1923 • În acest an s-a născut marele violonist și dirijor român Ion Voicu (1923-1997), la București, într-o familie de muzicieni romi, bunicul său, pe nume Nicolae Voicu, fiind violoncelist, iar tatăl său, Ștefan Voicu, cântând la vioară și la contrabas. De asemenea și frații lui Ion Voicu au dus mai departe tradiția artistică a familiei, Marian și Mircea alegând pianul, iar Gheorghe contrabasul. Trebuie menționat și faptul că Ion Voicu a fost văr primar cu celebrul dirijor și violonist Ionel Budișteanu. Epopeea artistului debutează pe la vârsta fragedă de 4-5 ani, când micul Ion își dorea cu ardoare o vioară, iar de Paște chiar avea să capete un asemenea cadou. *Încântat peste măsură micuțul nu s-a desprins toată ziua de vioară, iar până seara deja reprodusese toate melodiile pe care le cunoștea. Impresionată de talentul lui, dar mai ales văzându-i perspectivele de bun muzician, mama lui Ion Voicu i-a luat profesor de vioară un student de la Conservator. La șase ani, Ion Voicu a început studiul viorii. Cu studentul de la Conservator, micul Ion a studiat câțiva ani, până când tânărul profesor s-a declarat depășit de micul său elev și le-a recomandat părinților să-i găsească un profesor mai bun. Printre cei care l-au inițiat pe Ion Voicu în studiul viorii s-au aflat Garabet Avakian și Vasile Filip, pentru ca la 14 ani să dea examenul de admitere la "Academia Regală de Muzică", unde a intrat direct în anul V. Fiind admis la „Academia Regală de Muzică” din București, a reușit să absolve cursurile, care durau șapte ani, în doar trei ani, în 1940. Profesor și îndrumător i-a fost Constantin Niculescu. Primul său loc de muncă a fost cel de violonist în Orchestra Națională Radio, dirijată de celebrul dirijor olandez Willem Mengelberg. Mengelberg nu a fost mulțumit la început de el și i-a cerut lui*

Ion Voicu să-și părăsească locul din orchestră și să poftască afară: violonistul cunoștea foarte bine lucrarea pe care o repetau, se plictisea și se foia pe scaun. Directorul de pe atunci al Orchestrei Radio era renumitul Theodor Rogalski, care a intuit uriașul potențial al tânărului Ion Voicu și l-a sprijinit, rugându-l pe Mengelberg să accepte să-l audă cântând o piesă. După ce Voicu a interpretat câteva partituri de Bach, Beethoven și Mendelssohn Bartholdy, Mengelberg a spus: „Acum înțeleg, el nu e făcut să fie component al unei orchestre. Este făcut pentru o carieră solistică”. A devenit solistul acestui ansamblu, uimind criticii acelei vremi. La unul din concertele sale a atras atenția lui George Enescu, care i-a oferit lecții gratuite. În anul 1946, Yehudi Menuhin a organizat la București un concurs muzical, iar Ion Voicu a obținut primul loc. Din 1954, Ion Voicu a studiat la Conservatorul Ceaikovski cu violoniști celebri ca George Enescu și David Oistrakh. În cei 50 de ani de carieră, Ion Voicu a susținut sute de concerte în întreaga lume: la Paris, New York, Londra, Roma, Viena, Tokyo sau Berlin. Cele peste 100 de LP-uri și CD-uri cu înregistrări ale concertelor sale i-au adus faima peste tot. De la opere uitate și readuse în actualitate, până la lucrări noi, scrise special pentru el de compozitori români și străini, din repertoriul lui Voicu nu a lipsit nimic. A cântat alături de Yehudi Menuhin, David Oistrakh, Leonid Kogan sau Igor Oistrakh. Prin Decretul nr. 3 din 13 ianuarie 1964 al Consiliului de Stat al Republicii Populare Române, solistului concertist Ion Voicu i s-a acordat titlul de Artist al Poporului din Republica Populară Română „pentru merite deosebite în activitatea desfășurată în domeniul teatrului, muzicii și artelor plastice”. Statul român i-a dat maestrului în folosință o vioară „Stradivarius”, fabricată în 1702, care a aparținut lui Joseph Joachim. Vioara Stradivarius a fost achiziționată de statul român, în 29 august 1956, de la firma Henry Werro, la prețul de 80.000 de franci elvețieni. La 7 septembrie 1956, Ministerul Culturii și maestrul Ion Voicu au încheiat un contract de comodat, care avea ca obiect darea în folosință a vioarei. Contractul de comodat a încetat în 1986, când Ion Voicu a restituit instrumentul Filarmonicii "George Enescu". Ulterior, vioara a ajuns în posesia Muzeului Național de Artă al României. În 5 ianuarie 1990, Ion Voicu a ridicat vioara Stradivarius, care a rămas posesia familiei, după moartea sa, în 1997. Pe 9 martie 2007, după îndelungate discuții cu Ministerul Culturii și Cultelor, Mădălin Voicu a predat vioara ministrului culturii, Adrian Iorgulescu. Ion Voicu a fost directorul Filarmonicii "George Enescu" din București timp de zece ani. A contribuit la crearea "Orchestra de Cameră" în 1969 cunoscută în întreaga Europă și prezentă la cele mai importante festivaluri muzicale internaționale. Aceasta este în prezent condusă de fiul său, Mădălin Voicu. În acest context al evocării marelui muzician Ion Voicu este oportună și menționarea unor alte nume de muzicieni romi care s-au afirmat în a doua jumătate a secolului XX, respectiv Mădălin Voicu (dirijor), Johnny Răducanu (jazz), Marius Mihalache (țambal, jazz), Damian Drăghici sau Marin Petrache Pechea (jazz). În muzica lăutărească amintim artiști ca Romica Puceanu, Gabi Luncă, Nelu Ploieșteanu, Dan Armeanca, Gheorghe Lambru, Mioara și Paula Lincan, Cornelia Catanga - Pădureanu, Elena Pascu, Valentina Mocanu sau Panseluța Fieraru, precum și mari artiști lăutari - instrumentiști ca Sava Pădureanu, Florea Cioacă, Marcel Budală, Fărămiță Lambru, Fănică Luca, Ion Onoriu, Alexandru Țitruș, Ilie Udilă, Ionel Budișteanu, George Udilă, Ion Miu, Marian Mexicanu și mulți alții.

- În Bulgaria organizația romă *Istiqbal* editează începând cu acest an propria publicație.
- Sub tutela Uniunii Tineretului Comunist în URSS este creat primul grup Komsomol rom, organism condus de către Ivan Rom-Lebedev, obiectivul primordial al organizației romilor fiind propaganda comunistă în rândurile conaționalilor. Acel Kosomol nu a funcționat mult, transformându-se într-o asociație de voluntari. Tot în Rusia sovietică a fost fondat la Moscova un „Țiganskaia artel” adică un atelier de meșteșuguri rome a fost creat în majoritate de romi căldărași, alte asemenea cooperative rome pentru prelucrarea aramei, funcționând la Harkov și Leningrad. Artels-urile se pare că au avut continuitate în condițiile în care în 1936

un decret special cere „Vsesojuspromsovet”-ului, respectiv consiliului de industrie al URSS susținerea „artels-urile țigănești” și consolidarea bazei de producție a cooperativelor în cauză, organizarea pregătiri membrilor săi, ameliorarea condițiile de viață a membrilor asociațiilor precum și accentuarea activităților culturale și educative ale muncitorilor romi din artels-uri

- La Munchen în Germania a fost înființată prima catedră de igienă rasială, al cărei titular a fost Fritz Lenz. Acesta a redactat un articol despre selecția umană și igiena rasială intitulat *Menschliche Auslese und Rasenhygiene*, care va amprenta prin mesajul său cartea de căpătâi a naziștilor germani *Mein Kampf* scrisă de Adolf Hitler.

1924 • În țara noastră, mai precis în Brașov, Nicolae Ion a publicat *Cazania țiganilor*.

- În Cehoslovacia a fost judecat, într-un proces care a zguduit societatea cehoslovacă, un grup de romi acuzat de canibalism, acuzație care s-a dovedit nefondată, romii fiind achitați.

- În URSS s-a născut cercetătoarea romă Natalya Pankova, care alături de sora ei Lyubov Pankova s-a afirmat în domeniul cercetării, ambele fiind fiicele scriitorului Nikolai Alexandrovici Pankov. Astfel chimista Natalya Nikolayevna Pankova (Moscova, 1924-1991) a activat la „Institutul de subproduse organice și coloranți”, ca asistent de cercetare, fiind cunoscută pentru inventarea a treizeci de procese avansate de coloranți pe bază de cianuri. Natalya Pankova nu a fost numai un om de știință remarcabil, ci și un artist talentat, cântăreață, dansatoare și pictoriță. Cealaltă dintre surori, Lyubov Nikolayevna Pankova (Moscova, 1925) a fost doctor în biologie și cercetător la Institutul Central de capacitate a Muncii și Organizația Mondială a Muncii pentru persoanele cu handicap, scriind peste cincizeci de lucrări științifice, care aveau drept subiect fiziologia umană și animală, caracteristicile clinice, anatomice și nervoase ale copiilor și tinerilor, precumși alte subiecte științifice. O altă savantă romă din spațiul sovietic a fost și Ilona Makhotina.

- În Austria a fost fondată o școală primară destinată romilor în Stegensbach, Burgenland. Deși sistemul de învățământ nu includea limba romani, germana fiind limba de predare, totuși programa a inclus subiecte speciale cum ar fi vioara sau istoria romilor, precum și un subiect intitulat *Die Zigeuner als Landplage*, adică *Țiganii ca o plagă națională*. Școala a fost închisă de naziștii în 1938.

- În Norvegia Departamentul de Justiție a acuzat Biserica Catolică de eliberare a certificatelor de botez false în contul romilor. În anul următor departamentul a declarat falsepașapoartele norvegiene ale romilor, care trebuiau din perspectiva autorităților să fie retrase.

1925 • În Polonia, romul căldărar român Ion Mihalache, plecat din Ardeal la începutul secolului XX alături de numeroși alți romi transilvăneni, s-a autoproclamat rege, în anul următor fondând dinastia regilor romi Kwiek din Polonia, de altfel unică în istoria amintitului stat. Regi Dimitrie, Mihail, Vasile, Mateiaș, Ianoș sau Rudolf Kwiek au avut pretenția că au domnit peste romii polonezi în perioada 1926-1939, deși nu au fost recunoscuți ca atare de către romii polonezi băștinași, care au avut propriul lor șef cu titlul de *Shero Rom*. În 1930 guvernul polonez recunoaște oficial monarhia romilor polonezi. Spre deosebire de regii romilor contemporani cei din perioada interbelică erau investiți tocmai de către autorități, înscăunarea producându-se în cadrul unor ceremonii grandioase, fiind tratați ca adevărate personalități de către guvernele statelor europene. Astfel al doilea rege Kwiek, în speță Mihai, a făcut în 1932 un turneu european, însoțit de gărzii de corp, secretare și detectivi, ca să obțină susținere pentru crearea unui stat al romilor în India, pe malurile Gangelui. Regele rom a ajuns și la București în 1934, ziarul „Tempo” scriind, în numărul său din 11 decembrie 1934, că regele romilor se afla în România, la Cernăuți. Cert este că autoritățile române sunt alertate: *11 decembrie 1934 Regele țiganilor vine la București? Ziarul „Tempo” cu data de 11 decembrie a.c. publică alăturat o informație cu privire la regele țiganilor, Mihai Kwiek, care se află la Cernăuți. În București intenționează să ceară audiență polpredului sovietic Ostrovsky, pentru a se interesa de organizarea statului țigănesc din Rusia Sovietică, în*

vederea realizării unei mișcări pan-rome pentru înființarea unui stat țigănesc în India, pe malurile Gangelui. Se anunță că Mihai Kwieck intenționează să facă o călătorie de studii în Republica Moldovenească de peste Nistru. Apoi se arată că Sovietele au înființat o universitate țigănească la Moscova, care ar număra două mii studenți. Ulterior regele polonez Mihai, după periplul românesc, a descins în Marea Britanie unde a ținut un discurs la Londra în Hyde Park. Urmașul său Mathias Kwieck, a propus, fără succes, de câteva ori guvernului polonez, aplicarea unei reforme civile și sociale în folosul romilor. Janoș Kwieck la rândul său a fost încoronat în 1937 pe stadionul național din Varșovia, în aclamațiile a mii de oameni, la festivitate fiind prezentă și Germaine Skadkowska, soția premierului polonez al epoci, însă se pare că fastul ceremoniei a fost un fals, invitații fiind plătiți pentru prezență, costumul regal a fost închiriat de la teatru, iar cele 21 de salve de tun au fost trase cu pocnitori. Cu ocazia încoronării, Janos I a anunțat: *Voi trimite o delegație la Mussolini care să ceară să ne garanteze o bucată de pământ în Abyssinia. A venit timpul să ne încetăm viața de nomazi. Vom avea în curând reprezentanți proprii în Liga Națiunilor.* În condițiile ocupării Poloniei de către naziști și al refuzului colaborării cu naziștii, regele rom a fost executat. Spre deosebire de Ianoș, succesorul acestuia, Rudolf, a colaborat cu naziștii, însă cu toate acestea în 1947 a fost declarat nevinovat de către tribunalul care l-a judecat pentru crime de război. La scurt timp după moartea sa, survenită în 1964, s-au găsit dovezi că Rudolf Kwieck a fost un colaborator al naziștilor în schimbul permiselor de emigrare ale membrilor familiei sale. Pe de altă parte acesta a trebuit să renunțe la titlu de rege în Polonia comunistă, alegând să fie numit președinte al *Consiliului Mondial al Țiganilor*. Acest tip de încoronare nu este singular, ci dimpotrivă are precedente în istorie, unde conducătorii cetelor duci, conți, voievozi, bulibași, juzi, vătafi erau percepuți ca adevărați suverani absolutiști, mentalități care s-au perpetuat până în contemporaneitate, romii din diferite părți ale Europei proclamându-și regi sau împărați. În Rusia, de exemplu, a fost proclamat un rege al romilor în localitatea siberiană Velikie Haiduki.

- În Uniunea Sovietică a fost înființată o asociație a scriitorilor sovietici de origine romă, care însă nu a dăinuit mult. De asemenea în Krikunovo a funcționat *Colhozul țigănesc* devenit subiect propagandistic în literatura sovietică. Acest prim colhoz al romilor cuprindea cincizeci de familii care, coordonate de către A.P. Krikunov, descind în stepele din nordul Caucazului în apropiere de Dvoinaia, fondând cooperativa în cauză pe pământurile nelucrate și nepopulate din zonă. În 1928 colhozul cuprindea, pe lângă cele 70 de familii rome cu un total de circa 300 de persoane, nu mai puțin de 4.700 de acri, 40 de cai, 20 de vaci, 6 boi, 3 cămile și un taur. Tot în Uniunea Sovietică, s-a reorganizat *Uniunea țiganilor ruși*, care a editat și un jurnal, *Romani Zorya*. Cercul de scriitori *Romengiro Lav* a încurajat lucrările autorilor romi ruși, exemple în acest sens fiind Nikolai Alexandrovici Pankov și Nina Dudarova.

- În Germania s-a derulat o conferință a cărei tematică a reprezentat-o „chestiunea țigănească”, care s-a materializat prin elaborarea unei legislații coercitive la adresa romilor și sintilor. Astfel nomazii fără loc stabil de muncă, numiți de lege „leneși”, trebuiau încarcerati în lagărele de muncă circa doi ani, în virtutea respectării "siguranței publice". Măsurile de acest tip au fost extinse și asupra romilor sedentarizați, considerați problematici.

1926•La Cluj-Napoca apare, sub coordonarea profesorului Iuliu Moldovan, Subsecția de Biopolitică și Eugenie a Astei, organism care va edita *Buletinul eugenic și biopolitic*. Evident influențați de ideile rasiste europene și în special germane, unde la Munchen funcționa deja o asemenea secție, autorii articolelor din publicația amintită au făcut numeroase referiri antisemite la adresa romilor, preluând și apoi pedalând pe conceptul de *minoritate-balast*, de asemenea preluat din Occident. Iordache Făcăoaru, exponent al eugeniei și al biopoliticii, considera că *Procesul asimilării e activat și agravat nu numai de numărul mare de țigani, ci și de alți factori specifici împrejurărilor politice de la noi:*

dispoziția tolerantă a poporului român, răspândirea țiganilor pe toată suprafața țării, promiscuitatea socială cu populația autohtonă la orașe, ca și la sate, școala în comun, împroprietărirea multora din ei și înlesnirea vieții sedentare, care le-a ușurat intrarea în comunitatea românească, absența oricăror restricțiuni legale și, în sfârșit, dispoziția ocrotitoare a guvernelor și a autorităților administrative. Exterminarea romilor a fost susținută de un alt adept al rasismului, Gheorghe Făcăoaru care considera necesar ca *Țiganii nomazi și seminomazi să fie internați în lagăre de muncă forțată. Acolo să li se schimbe hainele, să fie rași, tunși și sterilizați. Pentru a se acoperi cheltuielile cu întreținerea lor, trebuie puși la muncă forțată. Cu prima generație am scăpa de ei. Locul lor va fi ocupat de elementele naționale, capabile de muncă ordonată și creatoare. Cei stabili vor fi sterilizați la domiciliu (...). În acest fel, periferiile satelor și orașelor nu vor mai fi o rușine și un focar de infecție al tuturor bolilor sociale, ci un zid etnic folositor nației, și nu dăunător.*

- În acest an a fost fondată prima asociație a romilor din România, denumită "Înfrățirea Neorustică". Societatea, înregistrată la tribunalul din Făgăraș, a funcționat în localitatea Calbor din județul Făgăraș, avându-l ca președinte pe Naftanailă Lazăr. Organizația, recunoscută ca persoană juridică în data de 1 mai 1926, prin Decizia nr. 393 a Tribunalului din Făgăraș, funcționa după modelul organizațiilor săsești, militând pentru emanciparea socială și culturală a romilor. Membrii acesteia au fost îndemnați și susținuți pentru a urma cursurile universitare.

- În Elveția asociația *Pro Juventute* începe o campanie de deposedare a familiilor de romi de proprii copii, de schimbare a numelui, desigur pentru a nu mai fi găsiți de părinți, și în cele din urmă de internare în orfelinate, acțiune ce va genera adevărate drame în rândul romilor. Practic „Departamentul Federal de Justiție și Poliție” a urmărit și susținut înspre 1930 preluarea copiilor de peste zece ani din sânul propriilor familii. Un număr mare de copiii *Yéniches* au fost plasați pentru reabilitare în familii adoptive sedentare, orfelinate sau aziluri pentru boli mintale, doctorul Alfred Siegfried, considerând că *Yéniches* ar fi *genetic mincinoși și hoși*. Autoritățile elvețiene susțin sterilizarea romilor, care oficial se făcea sub pretextul "umanitar" de a limita reproducerea lor. Programul, datorită căruia mai mult de 600 de copii romi au fost răpiți din sânul propriilor familii, a fost întrerupt abia în anul 1973 și nu a fost făcut public de către autorități până în 1980. Elveția a cerut scuze romilor afectați de program, fără să le acorde însă accesul la informațiile din fișierele copiilor pierduți astfel încât familiile să se poată regăsi. Suediaca și Elveția - pentru a ne referi la politica față de romi a două democrații considerate exemplare - introduce la rândul ei o legislație care avea drept obiectiv distrugerea culturii romilor, cu acordul sau aprobarea tacită a majorității societății suedeze, practicând o politică similară Elveției până în 1975.

- În Germania a fost adoptată o lege care avea drept obiectiv „lupta împotriva țiganilor vagabonzi” o lege propusă în cadrul Conferinței din 1925. Autoritățile germane au considerat că romii se opun în mod natural oricărei formă de muncă, fiind deosebit de dificilă pentru ei renunțarea la viața de nomad și sedentarizarea, astfel că nimic nu îi afecta mai puternic decât pierderea libertății, coroborate cu muncă grea. Legea cerea înregistrarea datelor tuturor romilor și implicit monitorizarea lor de către poliție, care trebuia să colaboreze în „problema țigănească” cu oficiile de ocuparea forței de muncă. Legea contravenea evident principiilor democratice, promovate de legea fundamentală a statului, respectiv de către Constituția de la Weimar.

- În URSS, pe baza structurii asociației de voluntari a lui Lebedev, ia naștere „Uniunea Romilor din întreaga Rusie” al cărei președinte era Andrei Taranov, lui Lebedev revenindu-i calitatea de reprezentant al romilor în „Consiliul Naționalităților al Comitetului Executiv Central”. Conform recensământului din acel an în URSS trăiau 61.299 de romi, dintre care circa două treimi practicau nomadismul, deși conform legislației romilor trebuia să li se dea pământ în locurile în care doreau să se sedentarizeze. Tot în URSS între 1926 și 1938 au

funcționat, mai mult sau mai puțin vremelnic, 86 de școli cu clase române. În 1938 populația școlară română era deservită de o școală elementară și douăzeci și cinci de școli primare, precum și de un internat aflat la Serebrianka, Smolensk, precum și secțiuni române în două internate și patru grădinițe. Pe fondul efervescenței informaționale didactice s-au organizat din 1927 cursuri pentru formarea de cadre didactice române, predate de către Nina Dudarova și Nicolai Pankov. Patru ani mai târziu la Moscova, s-au organizat cursuri de pedagogie dedicate de asemenea romilor, prima promoție fiind de 30 de studenți, din 80 înscriși. În 1932, a fost fondată o secție română în cadrul unui institut pedagogic moscovit, unde s-au format între 120 și 140 de studenți până în 1938, mulți dintre ei activând în școlile cu predare în romani.

- În Italia fascistă o circulară susținea necesitatea expulzării „țigănilor străini”, pentru a se „curăța țara de caravanele țigănești, pedalându-se pe ideea de siguranță și sănătate publică, afectată de romi, scopul declarat al ordinului dat de autoritățile peninsulare fiind *de a lovi în chiar inima organismului țigănesc*. În timpul regimului fascist familii de romi din Italia peninsulară au fost deportați în Sicilia, unde trăia o populație de nomazi non-romi, cunoscuți sub numele de *Camminanti*.
- Cercetătorul Ralph Turner publică un articol în *Journal of Gypsy Lore Society* în care susține originea indiană a romilor pe baza unor comparații detaliate cu alte limbi indiene, precum și cu *hindi* susținând că limba romani s-a afirmat inițial în centrul Indiei, migrând ulterior înspre nord-vest.
- În Brazilia președinte al statului ajunge Washington Luís Perreira di Souza (1869-1957), al cărui mandat s-a derulat între 1926-1930, fiind și ultimul președinte al Primei Republici Braziliene (1889-1930), desființată de dictatorul Getúlio Dornelles Vargas, care a condus Brazilia cu o mână de fier între 1930-1945. Washington Luís Perreira di Souza și-a afirmat originea etnică română, provenind dintr-o familie de romi portughezi, el născându-se în Macaé, Rio de Janeiro. Președintele rom s-a afirmat ca politician însă în São Paulo, unde în 1920 devine guvernator al statului, după care cariera s-a de politician va atinge apogeul în 1926, an în care ajunge președinte al Braziliei.
- În Ungaria s-a născut Elek Bacsik (1926-1993), fiul lui Arpad Bacsik și Erzsebet Pócsi, un genial exponent al jazz-ului care a studiat vioara la Conservatorul din Budapesta. În 1949 artistul a părăsit Ungaria și a efectuat un periplu muzical prin Europa, în care a lucrat în Paris, la începutul anilor '60 cu artiști francezi celebrii, cum ar fi Jeanne Moreau, Serge Gainsbourg sau Claude Nougaro. În 1966, a plecat în Statele Unite, unde a făcut carieră, lucrând printre alții cu Dizzy Gillespie și Charlie Parker, alături de figuri notabile ale Jazz-ului, printre altele fiind violonist în orchestra lui Elvis Presley. Artiștii romi unguri care s-au impus în Europa și numai sunt relativi numeroși. Amintim astfel pe Roby Lakatos, născut în 1965 într-o familie de muzicanți romi, care susține că este descendentă a legendarului violonist János Bihari. Roby Lakatos, supranumit *regele țigănilor violoniști*, a fost introdus în muzică de mic copil, astfel că la vârsta de nouă ani a debutat public, fiind vioara întâi într-o formație romani. Muzicianul a studiat la Conservatorul *Béla Bartók* din Budapesta, unde a câștigat premiul întâi pentru vioară clasică în 1984. Între 1986 și 1996, el și ansamblul său încântat publicul de la restaurantul hotelului *Les Ateliers de la Grande Ile* de la Bruxelles, clasa lui muzicală în toată această perioadă. Artistul a colaborat cu Vadim Repinși Stéphane Grappelli, și a fost admirat de către Sir Yehudi Menuhin. În martie 2004, Lakatos a înregistrat un mare succes cu London Symphony Orchestra. Alți importanți muzicieni romi unguri contemporani sunt Ferenc Snétberger (Salgótarján, 1957), chitarist care abordează diferite genuri, de la clasic la jazz, la folk sau tango, Kálmán Balogh (n. 1959), ce provine dintr-o familie de muzicanți romi, cu un notabil succes internațional, compozitorul și pianistul Georges Cziffra, respectiv Cziffra György (1921-1994), iar Bódi Guszti (n. 1958) este un rom din neamul lovarilor, muzician, compozitor și cântăreț. Mónika Juhász Miczura a fost membru al ansamblului

folcloric extrem de apreciat Ando Drom, contribuind la coloane sonore ale filmelor *Gadjo Dilo* (1997), *Kísértések* (2002), *Swing* (2002), *Vengo* (2000) și *Cigogne Je suis né d'une* (1999), iar Aladár Pege (1939-2006), supranumit "Paganini de dublu bass", un mare cântăreț de jazz.

1927 • În Uniunea Sovietică, la inițiativa lui Anatoli Lunacearski, șeful *Narkompros*-ului, adică al comisariatului poporului pentru educație, este creat conform legii un alfabet romani. Este aleasă și o comisie care avea misiunea redactării unui proiect de limbă romă standard pentru ca peste doi ani să vadă lumina tiparului *Un abecedar pentru școlile țigănești*, scris de Nina Dudarova, iar Nicolai Pancov la rândul său este autorul unui material didactic intitulat „Un abecedar pentru persoanele semi-analfabete”. În 1938, au apărut 13 manuale de romani, utilizat la scară mare în școlile sovietice fiind manualul de romani al lui A.V. German, *Lylvari Piro Romany Chhib*. În condițiile în care a fost elaborată o limbă romani considerată literară apar ziare și publicații rome, împreună cu numeroase traduceri de texte politice și literare, inclusiv o traducere romani de Pușkin. Ziarul *Romani Zorya*, respectiv *Zori rome*, debutează în acest an, fiind înlocuit, în perioada 1930-1932, cu *Nevo Drom*, adică *Noul Drum*. Publicația *Butyaritko Roma* în traducere *Romii muncitori*, se va limita la doar un singur număr apărut în 1932. Cert este că, în intervalul temporal cuprins între 1931 și 1938, au fost publicate în limba romani un număr consistent de tipărituri, respectiv peste 290 de titluri.

- După *Colhozul țigănesc* de la Krikunovo apar numeroase colhozuri ale romilor în spațiul sovietic, în Ucraina de exemplu circa 500 de romi fondând nouă colective agricole. Cele mai importante colhozuri au fost *Țiganski trud*, respectiv *Cooperativă țigănească*, în Caucazul de nord, *Svoboda* sau *Libertatea*, în satul Kardimovo, lângă Smolensk, *Novaia Jizn* sau *Viață nouă*, în regiunea Gorki, la Nizhii Novgorod, *Novoe Shastie* adică *Noua Fericire*, în regiunea Sarapul, lângă Sverdlovsk, Ekaterinburg, *Krasnâi Put* sau *Drumul roșu* și *Lozovaia*, ambele în Ucraina. De asemenea două „colhozuri iudeo-țigănești” funcționau unul în regiunea Vitebsk, în Bielorusia, iar celălalt în regiunea Kirovgrad, din Ucraina, iar un „colhoz germano-țigănesc” lângă Eupatoria, în Crimeea, cu o existență scurtă în URSS-ul interbelic. O consistență evoluție numerică au avut-o și *artels*-urile sau atelierele meșteșugărești rome, la Moscova fiind fondate în acest an trei *artels*-uri *țigănești*, în speță *Tsigchimprom*, *Tsigchilmabor* și *Tsigpishcheprom* ce produceau vopsele, detergenți chimici sau ambalaje pentru alimente. În doar patru ani numărul *artels*-urilor moscovite a ajuns la 28, cu 1.351 de membri, mai precis 3.755 cu tot cu familii. Exemple în acest sens sunt *Românul străin*, *Primul român sârb*, *Transbaikalul roșu*, *Grecoromul*, *Sârbo-romul*, *Stalin*, *Noul stil de viață*, *Emigrantul de la Marea Neagră*, *Internațional*, *Țiganul din Tifliski*, și altele, multe dintre denumirile *artels*-urilor sugerând locul de unde au descins în Rusia membrii cooperativei. La Leningrad a fost fondat în 1934 cel mai mare *artels* rom *Natsmenbit*, unde își desfășurau activitatea 200 de muncitori care produceau diferite obiecte din metal cum ar fi sobe din aramă sau butoaie din fier. În 1936, 12 familii de căldărași care doreau să rămână în orașul Ioșkar-Ola, au înființat o astfel de cooperativă unde se producea ustensile menajere din metal. La Stalingrad un grup de romi activau în *artels*-ul *Flacăra Revoluției*, subvenționat de către autoritățile bolșevice cu 464 ruble, bani care trebuiau să sprijine creșterea producției și să îmbunătățească condiții de viață ale membrilor cooperativei.

- În Statele Unite un reprezentant al romilor americani, Steve Kaslov, s-a întâlnit cu președintele Franklin Roosevelt în cadrul unei campanii de susținere a drepturilor romilor.

- În Cehoslovacia este elaborată o nouă legislație care interzice modul de viață nomad al romilor. Sunt de asemenea introduse, după modelul altor state europene, cărți de identitate special concepute pentru romi, însă din păcate acțiunile represive ale statului nu se limitează la asemenea acțiuni copiii sub 14 ani putând fi luați din sânul propriilor familii pentru a fi internați în orfelinate sau adoptați. Practic legea 117 introduce controale stricte a

comercianților nomazi tocmai pentru a putea controla imigrația acestora, reglementările locale interzicând accesul romilor în anumite regiuni. Cu toate acestea în următorii 13 ani, numărul cărților de identitate emise a ajuns la aproape 40.000. Democrația cehoslovacă în curs de dezvoltare a urmat exemplele franceze și bavareze și a încercat să se ferească de așa-numita „ciumă țigănească”. Nomadismul, ca sursă de infracțiuni incontrollable, a fost supus unui control birocratic și polițienesc. Au fost eliberate „cărți de identitate țigănești”, iar liderii de grup au primit documente care permiteau călătoria. A precizat un teritoriu în care „țigani” nomazi nu aveau voie să intre și a permis statului să ia copii de la familiile lor dacă aceste reglementări erau încălcate. Noul regulament nu a definit însă termenul „țigan”; acest lucru a permis urmărirea penală a persoanelor fără adăpost neromi, precum și a romilor sedentari.

- În Germania autoritățile au adoptat o nouă lege, care se referea la obligativitatea înregistrării datelor personale ale romilor, cu fotografii și amprente digitale, de data aceasta stipulându-se amprentarea copiilor mici, cei de peste șase ani trebuind să dețină o carte de identitate cu fotografie. În doar trei zile, între 23 și 26 noiembrie, poliția prusacă a monitorizat astfel circa 8.000 de persoane. În landul Bavaria, este promulgată o lege care interzice romilor și sintilor să călătorească în cete sau să dețină arme de foc, în caz contrar romii de peste 16 ani fiind pedepsiți cu internarea în lagăre de muncă, iar cei care nu puteau dovedi că sunt născuți în Bavaria riscau exilul.

- Societatea lăutarilor „Junimea Muzicală”, condusă de către maestrul Iancu Panaitescu, a fost înregistrată ca persoană juridică recunoscută prin sentința publică nr. 18/1927 a Tribunalului Ilfov, secția I, asociația lăutarilor având sediul în București, pe strada Vulturului, la cafeneaua lui Constantin Urziceanu, casierul societății.

- În Norvegia un număr consistent de romi au părăsit țara, în condițiile în care legislația privitoare la străini, stipula faptul că *țiganilor sau altor nomazi care nu pot dovedi că au cetățenie norvegiană le va fi interzis accesul în Norvegia.*

1928 • Poliția din Oradea îl informează pe ministrul de interne de intenția Ungariei de a expedia în România romii nomazi, solicitând luarea de măsuri pentru a prevenii posibilul exod: *Avem onoare a vă raporta că conform informațiilor culese prin organele noastre, autoritățile maghiare au intenția de a face razii pe întreg teritoriul țării lor cu scopul de a prinde pe toți țiganii nomazi și a-i trece peste frontieră în mod clandestin în țările succesoare; această informație a noastră o confirmă chiar prin articolul ziarului „Estikurír”, apărut la 21 iulie 1928 întrucât acești țigani nomazi sunt periculoși din punct de vedere al siguranței, averii și liniștii publice, și odată cu introducerea lor în țară viața și averea locuitorilor va fi expusă la un pericol iminent, vă rugăm să binevoiți a lua măsurile ce credeți de cuviință pentru împiedicarea acestor intențiuni ale autorităților maghiare.*

- Societatea pentru Protecția Animalelor reclamă faptul că romii ursari chinuiesc animalele în cadrul spectacolelor, solicitând interzicerea îndeletnicirii specifice acestora.

- În Bavaria, un nou regulament privitor la sinti și la romi îi expediază pe aceștia sub supravegherea permanentă a poliției. Profesorul Hans F. Günther scrie că *țiganii au adus sânge străin în Europa*, continuând în fond procesul de perfecționare al prigonirii romilor de către autorități, netezindu-se drumul înspre săvârșirea holocaustului.

- În URSS *Uniunea tuturor țiganilor ruși* este desființată de către NKVD, acțiune motivată oficial de ineficiența uniunii, de conflictele interne, precum și de faptul că în organizația romă nu exista un „strat proletar”. Practic din cei 23 de membrii ai Uniunii nouă au fost negustori de cai, fiind considerați culaci, deci dușmani ai poporului. Pe de altă parte autoritățile au descoperit un deficit de circa 15.000 de ruble în fondurile organizației. În consecință cei circa 640 de membrii au fost integrați în structurile sovietice. Pentru integrarea romilor bolșevicii s-a dispus acordarea de pământ romilor și un ajutor bănesc de 500 până la 1000 de ruble.

- În Cehoslovacia a existat un pogrom împotriva romilor în Povedim, sătenii slovaci ucigând patru adulți și doi copii și rănind 18 persoane.

- În SUA romul căldărar Steve Kaslov a fondat *Red Dress Gypsies' Association*.
- 1929** • În Germania se extinde competența *Biroului de Informare din München*, care se ocupa de monitorizarea și supravegherea romilor, la inițiativa *Comisariatului Poliției Criminale din Germania* apărând *Biroul central de combatere a infracțiunilor comise de țigani în Germania*, instituție care a cerut departamentelor de poliție germane să expedieze fișe cu datele romilor, atât Biroului cât și filialei austriece a Interpolului. Agențiile în cauză au cooperat în restricționarea libertății de călătorie a romilor fără documentație adecvată, pedepsindu-i cu închisoarea de până la doi ani în lagăre de reabilitare prin muncă pe romii de peste 16 ani.
- În Cehoslovacia la Praga s-a derulat un proces puternic mediatizat, în care a fost judecat un grup de 21 de etnici romi, acuzați de canibalism, mai concret de uciderea și consumarea parțială a 12 persoane. Stereotipiile de acest tip se pare că aveau o largă răspândire în epocă, în condițiile în care C. I. Popp Șerboianu considera că *am convingerea că țiganii cortorari au fost și mai sunt încă și azi canibali*, bazându-se pe observații personale efectuate cu prilejul primului război mondial.
- Arhimandritul Calinic I. Popp Șerboianu a publicat la Paris lucrarea intitulată *Les Tiganes – Histoire- Ethnographie – Linguistique – Grammaire- Dictionnaire*, în urma publicării acestei cărți, fiind ales membru corespondent la *The Gypsy Lore Society*. Arhimandritul Calinic a fost originar din Costești – Argeș. Licențiat al Facultății de Teologie din București, a slujit ca diacon la Capela Română din Paris între 1909-1911, după care venind în țară a fost numit paroh la Biserica Kalinderu din Capitală. După un periplu american, derulat între anii 1923-1927, revine în țară, unde rătăcește ca monah prin mănăstirile oltene, în special la Cozia și Stânișoara. Ulterior a devenit un important reprezentant al romilor din România, implicându-se în activitățile specifice de emancipare ale acestora.
- Profesorul universitar Romul Vuia din Cluj, directorul Muzeului Etnografic al Ardealului, intervine în favoarea unui rom stabilit într-una din grotlele de pe „Cetățuia”: *Acum doi ani, când s-a hotărât distrugerea locuințelor subterane de pe coasta Cetățuiei, Muzeul Etnografic a intervenit, cerând ca una din aceste locuințe, anume aceea în care se află actualmente țiganul Anton Berki, să fie păstrată și pusă sub protecția Muzeului, fiind declarată monument etnografic. Întrucât reprezintă un interesant tip de locuință subterană dintr-o epocă foarte veche. În urma acestei intervenții, Consiliul orașului, prin decizia no. 16.821 din 1927, a hotărât sistarea lucrărilor de evacuare și distrugere a acestei locuințe, punând-o sub protecția Muzeului Etnografic. Deoarece astăzi anumite persoane își însușesc dreptul de proprietate asupra acestei locuințe, rugăm ca onor. Consiliu să hotărască printr-o nouă decizie ca această locuință să rămână definitiv sub protecția Muzeului*
- 1930** • În acest an este consemnat un protest în capitală a unui grup de lăutari, nemulțumiți de prezența în țară a muzicanților străini: *Muzicanții din Capitală s-au adunat azi la sediul societății lor din Piața Sf. Gheorghe, de unde apoi în grup de vreo 50 persoane, sub conducerea lăutarilor Ioan Panaitescu și Oprea, domiciliați pe str. Criviteni, vor merge la Ministerul Muncii ca să protesteze contra prelungirilor de ședere în țară a muzicanților străini.*
- Autoritățile orașului Arad au elaborat un plan de mutare a populației de romi din cartierul Checheci, cu scopul de a se crea un nou cartier de locuințe, pentru a uni cartierul Bujac cu străzile centrale ale urbei, fapt ce a determinat o reacție vehementă din partea romilor, careau protestat invocând uzucapiunea, adresându-se Ministerului de Interne și Comisiei Agrare din Parlament. Autoritățile arădene doreau să profite de faptul că în contractele semnate cu locuitorii cartierului era stipulat caracterul provizoriu al caselor romilor, ce puteau fi demolate în condițiile în care Primăria solicita acest lucru. Cert este că în cadrul proiectului ridicării unui nou cartier, nu s-a ținut cont de populația romă și de dorința acesteia de a habita în Checheci. Problema romilor checheceni a ajuns astfel a fi discutată și în Parlament, jude-

carea cauzei fiind în cele din urmă fixată pentru data 6 februarie 1931, însă cazul nu a mai fost judecat în instanță, fiind amânat pe perioadă nedeterminată. Cert este că autoritățile arădene nu s-au atins de casele romilor.

- În Polonia, la Rywałd Królewski au fost consemnate, începând cu acest an, pelerinaje ale romilor la Sanctuarul Sfintei Maria, devenit celebru ca urmare a numeroaselor minuni derulate în amintitul locaș de cult al călugărilor capucini. Pelerinii de etnie romă vin la Rywałd în cea de a doua duminică din luna iunie a fiecărui an. Pe parcursul timpului, în revigorarea pelerinajelor romilor s-au implicat preotul rom catolic Edward Wesolek, începând cu 1980, de la mijlocul anilor '90 remarcându-se în acest sens preotul rom Stanisław Opocki. În 2005 aproximativ 200 de romi polonezi au participat la pelerinaj. În România, romii din țară se întâlnesc, de circa două decenii, la Costești, în Vâlcea, în 8 septembrie de Sfânta Marie Mică, tradiția impunând un pelerinaj la Mănăstirea Bistrița.

- În Norvegia jurnalistul Scharfenberg recomandă sterilizarea a romilor. De altfel, problema sterilizării romilor se pune în epocă pe tapet și în Germania.

- În România, la recensământul populației din acest an 1930, s-au declarat romi 262.501 persoane, adică 1,5% din populația țării. Conform cifrelor recensămintelor, un număr de 221.726 romi, respectiv 84,5% din total, locuiau în mediul rural, iar 40.775 de persoane, echivalentul a 15,5%, în mediul urban, rezultatele recensământului fiind contestate de către reprezentanții romilor și de specialiști, care susțineau că datele nu reflectă situația din teren, un număr consistent de romi declinându-și identitatea etnică. În 1944 Ion Chelcea, în lucrarea sa „Țigani din România. Monografie etnografică”, avansa cifra de 525.000 de romi români, iar Martin Block în 1936 considera că în țara noastră trăiau în 1936 circa 400.000 de romi. Biopoliticianul extremist I. Făcăoaru avansa, la rândul său, cifra de 400.000 de romi în „Amestecul rasial și etnic în România”, lucrare publicată în 1938, iar Gh. Făcăoaru în lucrarea publicată în 1941, cu titlul „Câteva date în jurul familiei și statului geopolitic”, menționa că în România trăiau la acea dată 600.000 de persoane de etnie romă. „Uniunea Generala a Romilor din România”, organizație care reprezenta interesele romilor, conform propriilor statistici, avea în 1939 un număr de 784.793 de membrii.

1931 • S-a născut la Brăila muzicianul Johnny Răducanu, pe numele său real Răducan Crețu (1931-2011), artist considerat cel mai mare pianist român de jazz, reprezentant al unei familii de artiști, a cărei tradiție muzicală datează din secolul al XVII-lea. Fondator al școlii românești de jazz, cu o carieră muzicală impresionantă, de peste o jumătate de secol, Johnny Răducanu a descoperit, inspirat, cultivat și instruit generații întregi de muzicieni de jazz români, Leonard Feather numindu-l "Mr. Jazz din România". În timpul carierei sale muzicale a cântat cu nume sonore dintre care amintim cel al trompetistului Art Farmer, al lui Slide Hampton, virtuoz al trombonului, sau al pianistului Friedrich Gulda. În 1987 Răducanu a devenit membru de onoare al Academiei „Louis Armstrong” din New Orleans.

- În URSS a fost fondat Teatrul Rom din Moscova, respectiv *Teatrul Roman*. Pornit ca un experiment sovietic, teatrul în cauză funcționează și în prezent. Bazele au fost puse practic în 1930, an în care s-a derulat o întrunire a activiștilor de la *Narkompros* care au decis că este momentul oportun pentru a fi fondat un *teatrul indo-rom*. Prima reprezentație teatrală s-a desfășurat însă în 1931, cuprinzând un scheci de propagandă *Atasya i dadyves*, respectiv *Ieri și azi*, și un scheci etnografic, însă premiera în adevăratul sens al cuvântului a avut loc la finele anului cu piesa *Viața pe drumuri* a lui Alexander Germano. Teatrul rom sovietic face progrese după acest episod, astfel că în 1932 la Moscova funcționau un *Studio teatral țigănesc de stat* și un *Teatru nomad țigănesc*, iar la Leningrad *Teatrul etnografic din Leningrad*, în 1932 prezintă două spectacole și anume *Romano Drom* sau *Calea romilor* și *Gilya i Khelibena Roman*, respectiv *Cântece și dansuri rome*. Ambele piese l-au avut ca autor pe directorul teatrului din Leningrad, V.N. Vsevolodski-Gerngross, căruia presa romă de partid i-a adus vehemente critici, acuzându-l nu a surprins tranziția romilor sovietici de la

nomadism la colhozurile rome. Dintre marii actori ruși de origine romă îi amintim și reamintim pe Alexei Dulkevich-senior, Alexei Dulkevich-junior, Mihail Zhemchuzhny-junior, Nikolai Shishkin, Ivan Rom-Lebedev, Nikolai Pankov, Valentina Ponomaryova sau Dmitri Buzylyov. Alte nume sonore ale culturii rome din spațiul sovietic sunt și Stepanida Soldatova, Tatyana Demyanova, Varvara Panina, Alioșa Dimitrievich, Oleg Ponomaryov, Lyalya Shishkova, Vasily Vasiliev, Nickolai Vasiliev, Alyona Buzylyova, Ratmir Shishkov, Diana Savelyeva, Peter Yanyshov, precum și Djura Makhotin, cunoscut poet.

- Tot în URSS, bolșevicii fondează o școală pentru formarea de activiști comuniști, special destinată romilor. Primii diplomați școliți în instituție au fost în număr de 20 de persoane, dintre care 18 au fost bărbați și, desigur, două femei. Procesul de formare se derula pe durata a 10 luni, absolvenții fiind trimiși în colhozurile romilor, în școli și chiar în unele zone unde erau romi nomazi, în calitate de organizatori și propagandiști. Un exemplu de reușită în structurile comuniste este cel al lui Yan Reshetnikov, general al miliției sovietice.

- În Ungaria hortistă, autoritățile promulgă o lege conform căreia majoritatea profesiilor ambulante erau interzise. Oricum permisele de muncă acordate romilor nu mai erau valabile decât în districtul de reședință, în condițiile în care erau aprobate de către consiliul special al districtelor maghiare.

- În Italia s-a născut Moira Orfei (n. 1931), considerată regina ciroului italian, a crescut într-o familie de romi italieni, care deținea compania *Circus Orfei*, cu care a atins faima internațională. Moira a fost actriță de film, jucând în peste patruzeci de filme, fiind și o populară personalitate de televiziune.

1932 • În acest an în URSS au fost înființate de către romi nu mai puțin de 25 de colhozuri, unde lucrau 490 de familii. Procesul de înființare a cooperativelor rome a înregistrat o pantă ascendentă, astfel că în 1938 funcționau în spațiul sovietic 52 de asemenea asociații comuniste de muncă. Colhozovizarea romilor a fost sprijinită de către stat, care în perioada colectivizării masive, din 1931-1932, a sprijinit sedentarizarea romilor pe terenurile libere din stepele sudice ale Rusiei. În cadrul Direcției centrale a cooperativelor a funcționat și un „Serviciu de lucru cu romii”, care a îndrumat 222 de familii înspre cooperativele rome. Autoritățile au adoptat o instrucțiune referitoare la *ameliorarea muncii colhozurilor țigănești* prin înființarea de creșe, de centre medicale și desigur de școli. În virtutea aplicării principiului luptei de clasă în stil comunist, prin propagandă, romii erau încurajați să elimine culacii din colhozurile lor, deși practic printre ai nu existau reprezentanți ai acestei categorii sociale.

- Eugene Pittard (1867-1962), specialist elvețian în antropologie fizică, a efectuat cea mai vastă cercetare antropometrică a romilor, publicând concluziile sale în *Les Tziganes ou Bohemiens; recherches anthropologiques dans la Peninsule des Balkans*, lucrare publicată la Geneva. Conform specialistului în antropologie fizică romi sunt peste media europeană la înălțime, cu capete alungite, înspre o formă doliocefalică, cu membre inferioare mai lungi în comparație proporțională cu torsul, descriindu-i fizic ca fiind cu urechi mici, cu dantura albă, ochi marii, căprui-închiși, cu iris pigmentat, ten măsliniu, păr negru ca tăciunele, nas drept și bine conturat, fiind *bărbați foarte chipeși și femei foarte frumoase (...) cu mult deasupra multora dintre popoarele europene*.

- În România, la Craiova, un grup de intelectuali de origine romă, respectiv ziaristul Aurel Th. Manolescu Dolj, poetul Marin I. Simion, avocatul N. St. Ionescu, precum și profesorul C. Nicolăescu-Plopșor au editat cu începere din 24 septembrie 1932 și până la 8 martie 1938, nu mai puțin de 70 de numere ale ziarului *Timpul*. O altă publicație romă *Glasul romilor*, care a apărut din noiembrie 1934 (primul număr datând din 1-15 noiembrie 1934) până în 1940, la București, în 14 numere, îl avea ca director fondator pe Gheorghe Niculescu, apărând sub egida "Uniunii Generale a Romilor din România", pentru ca în 1934 să fie editate la Craiova, de către "Asociația Romilor din Oltenia" două numere ale ziarului *O Rom*, însoțit de colecția

de carte denumită *Biblioteca „O rom”*, sub conducerea lui C.Nicolaescu Plopșor, unde au fost editate bilingv, în romani și română, lucrările de folclor *Ghilea romane* și *Paramisea romane*, culese de la romii ursari din Gubaucea. De asemenea între anii 1934-1935, la Calbor, în Făgăraș, țaranul rom Naftanailă Lazăr editează ziarul *Neamul țigănesc*, în cadrul Societății "Înfrățirea Neorustică", publicație romă care a apărut doar în trei numere. Primul număr al ziarului a fost tipărit în februarie 1934, iar ultimul, numărul trei în aprilie 1935. Președintele sindicatului muzicanților din România, N. Niculescu, descinde, conform unui raport al poliției, în diferite orașe din Moldova, cu scopul afilierii asociațiilor de profil ale romilor la un organism central. *Niculescu a stărnit pe lângă muzicanții brăileni că este vorba de o acțiune pe întreaga țară pentru organizarea muzicanților, care să ducă lupta pentru desființarea orchestrelor militare și a armoniștilor care cântă prin localuri.* Romii din Corabia se întrunesc pentru a înființa o Societate de ajutor reciproc, conform unui raport al poliției care menționa *că în ziua de 6 septembrie a.c. a avut loc în orașul Corabia adunarea țiganilor pentru a înființa o Societate de ajutor reciproc. În urma discuțiilor a mai multor țigani s-a ales un comitet format din președinte, vicepreședinte, un casier, 5 consilieri, 3 cenzori și 3 supleanți.*

- Locuitorii unui cartier din Cluj solicită mutarea romilor din zona lor, nemulțumiți fiind de comportamentul acestora. Tot la Cluj, romii din „Colonia Țiganilor” pretind autorităților urbei un alt loc de așezare, cartierul lor fiind inundat frecvent de Someș. Un an mai târziu voievodul romilor din „Colonia Țiganilor”, Zabola Martin, cere strămutarea într-un alt loc a familiilor de romi afectate de inundații.

- În Cehoslovacia la inițiativa unui profesor de filozofie, pe nume Antoche Slatin, apare ziarul *Afrintea Bulache*, în traducere *Propășirea noastră.*

1933 • La București, în aprilie 1933, la inițiativa arhimandritului Calinic I. Popp Șerboianu, a fost fondată „Asociația Generală a Țiganilor din România”, coordonată inițial de către un comitet provizoriu, alcătuit din membrii comitetului de conducere al Societății „Junimea Muzicală”, președintele organismului rom fiind arhimandritul Calinic, la al cărui apel, *Către toți țiganii din România*, din 27 august 1933, apar mai multe asociații rome și filiale ale acestora în țară. Astfel, la Craiova, în 10 septembrie, Marin Simion președintele filialei craiovene a „Asociației Țiganilor din România”, convoacă și prezidează o adunare la sediul organizației, întrunire care va avea drept rezultat în 25 septembrie, alegerea unui consiliu de conducere. În Oltenia, ca de altfel în toată România, apar și alte forme de asociere ale romilor, cum era și „Adunarea romilor din Corabia”, ce datează din 6 septembrie 1933, organizată în scopul înființării unei Societăți de ajutor reciproc, la Craiova, în 1934, funcționând "Asociația Romilor din Oltenia", președintele organizației fiind desigur Marin I. Simion. În cea ce privește „Asociația Generală a Țiganilor din România”, deși la data de 20 septembrie 1933, trece în legalitate, într-o notă din 5 noiembrie 1933 emisă de către Direcția Generală de Poliție se propunea ca A.G.Ț.R. să nu i se acorde statutul de persoană juridică. Tot în septembrie, se anunță, însă, constituirea asociației „Uniunea Generală a Romilor din România”, actul de constituire datând din 16 noiembrie 1933. *Se înființează în București „Uniunea Generală a Romilor din România” cu sediul provizoriu în str. Sârbească nr. 8, din inițiativa d-lui G.A. Lăzărescu-Lăzurică, de origine țigan, absolvent al Școlii Superioare de Comerț, depozitar de lemne și furaje (...) Ultimul nume - Lăzurică - este adoptat ca fiind numele bunicului său și cu adevărat țigănesc.* Practic „Uniunea Generală a Romilor din România”, ia ființă în paralel cu „Asociația Generală a Țiganilor din România”, din inițiativa lui Gheorghe A. Lăzureanu-Lăzurică, colaborator la „Adevărul literar”, personaj care, cu sprijinul Patriarhiei și al autorităților, a organizat la 8 octombrie în Sala Ileana din București un Congres al romilor. Cu acest prilej s-a ales și comitetul de conducere pe 5 ani, prezidat de către G. A. Lăzărescu-Lăzurică, președinte de onoare fiind muzicianul Grigoraș Dinicu, astfel că la data de 16 noiembrie 1933, Tribunalul Ilfov, autentifică actul constitutiv

al “Uniunii Generale a Romilor din România”, următorul obiectiv al uniunii constituindu-l obținerea personalității juridice. Ca urmare Uniunea a depus în acest sens la Tribunalul Ilfov, dosar nr. 1001 / 1934, cu prim termen 27 februarie 1934, însă în urma a două referate redactate de către un comisar-ajutor, recomandări datate în 9 ianuarie și 27 martie 1934, de neacordare a statutului de persoană juridică. În condițiile în care trei membri semnatori nu sunt cunoscuți la adresele indicate, iar alți trei aveau cazier, „Uniunea Generală a Romilor din România” se reorganizează. A urmat episodul demisiei trucate a lui G. A. Lăzărescu-Lăzurică, scenariu derulat în data de 29 mai 1934, președinte al “Uniunii Generale a Romilor din România”, din 31 mai, devenind Gheorghe Niculescu, zis și Gogu Floraru’, proprietarul florăriei “La doi trandafiri”, U. G.R.R. având sediul central în București, în Piața Sf. Anton nr. 10. Biserica Ortodoxă s-a implicat în organizarea romilor, în acest an 1934 Consiliul Bisericesc al Patriarhiei retrăgând cărțile și calitatea de misionari lui Gh. Niculescu, N. Niculescu și C. Alexandrescu, acuzându-i de dezbinarea romilor.: *Consiliul Central Bisericesc comunică prin adresa nr. 7474/1934 că sub auspiciile și cu sprijinul moral și material al Sfintei Patriarhii s-a organizat –cu sediul la București – Uniunea Generală a Romilor din România, cu scopul între altele de a îndruma spre o viață morală și religioasă pe toți romii din țară. Unii însă dintre cei ce s-au bucurat de încrederea Sfintei Arhiepiscopii au început a propaga dezbinarea dintre romi, punându-se în slujba unor interese străine cu scopul sus-zisei Uniuni și contrare ideii sprijinite de biserica noastră, pentru care fapt li se retrage titlul și cărțile de misionari, și anume: Gh.Niculescu, N. Niculescu și Constantin Alexandrescu.* Uniuni i s-a acordat statutul de persoană juridică de către Tribunalul Ilfov prin sentința numărul 117/30 noiembrie, măsură publicată în numărul 52 din 2 martie 1935 al “Monitorul Oficial”. Foștii președinți de asociații naționale rome, Calinic I. Popp Șerboianu și G. A. Lăzărescu-Lăzurică au digerat destul de greu convulsiile din interiorul organizațiilor în urma cărora au pierdut fotoliile de lider, astfel că au încercat să-și atragă de partea lor, îndeosebi în perioada 1933-1938, diferite filiale din țară sau să fie numiți în structurile de conducere ale acestora. Astfel G. A. Lăzărescu-Lăzurică, în 1936, este numit președinte de onoare în Asociația “Redeșteptarea romilor și romițelor din România”, înființată la 5 august același an, organizația avându-l drept președinte activ pe Apostol Matei, organizație cu sediul în București, pe strada Rădulescu-Tei numărul 2, care a editat ziarul “Gazeta Romilor” unde, sub semnătura lui Neașu Radu, a fost publicat un amplu necrolog la moartea Patriarhului Miron Cristea, în numele atașamentului romilor de patriarh și Biserica Ortodoxă Română. În cea ce privește “Uniunea Generală a Romilor din România”, organizația a fost cea mai influentă și longevivă asociație romă interbelică, în ciuda tendințelor de destabilizare survenite din partea foștilor președinți Calinic I. Popp Șerboianu sau G. A. Lăzărescu-Lăzurică și a altor opozanți romi și non-romi. Dintre obiectivele mai mult sau mai puțin utopice ale organizației menționăm construirea unui spital și a unei universități destinate romilor. Autointitulatul „voievod al romilor” Gheorghe Niculescu, va conduce Uniunea până la data desființării ei de către autoritățile comuniste în anul 1948. Conform statisticilor Uniunii în 1939 aceasta cuprindea 40 de filiale județene și 454 subcentre, cu un număr total de 784.793 de membrii. Ministrul de Interne I. Inculeț s-a referit, într-un ordin de-al său, la procedura de eliberare a actelor de identitate pentru romi, de către autoritățile locale, acesta recomandând să nu se mai acorde cortorariilor autorizații de deplasare în teritoriu, datorită creșterii infracțiunilor: (...) *să luați măsuri cu privire la modul necontrolat și ușor cum se eliberează de primării biletele de identitate și diferitele certificate, îngrijind ca autoritățile comunale din acel județ să nu mai elibereze asemenea acte decât persoanelor bine cunoscute și care întrunesc condițiunile cerute de lege.*

- Tot la București s-a derulat lucrările unui Congres internațional al romilor, întrunire la care au participat delegații din mai multe țări, abordându-se la nivel de discuții problemele

generale ale romilor, precum și strategii în lupta pentru supraviețuirea rasei noastre și aceleași drepturi civile.

- La Oberwart, în Austria, la o întrunire a oficialităților s-a sugerat ca romii să fie eliminați discret prin sterilizare. Tot în Austria, înainte cu zece zile de alegerea lui Adolf Hitler drept cancelar al celui de al treilea Reich, oficialii guvernamentali din Burgenland au cerut retragerea drepturilor civile persoanelor de etnie romă.

- La Paris arhimandritul Calinic Popp Șerboianu a editat volumul „Les tsiganes”.

- În Germania hitleristă este elaborată o lege împotriva celor care aveau o „viață care nu merită trăită”, *Lebensunwertesleben*, fiind prevăzută sterilizarea anumitor categorii de indivizi, respectiv a romilor și a germanilor de culoare neagră, dar și a evreilor, a persoanelor cu handicap și a altor indivizi considerați asociați. Germanii de culoare au fost rezultatul relațiilor dintre femei germane și soldații din trupele africane, aduse din coloniile franceze să patruleze Valea Ruhrului în timpul Primului Război Mondial, precum și al relațiilor dintre germani cu femeile de culoare din coloniile germane din Africa.

- În Bulgaria își face debutul publicația romilor bulgari denumită *Terbie*.

- Autoritățile districtului Oberwarth din Germania emit o petiție Ligi Națiunilor în care se solicita investigare posibilității deportării romilor într-o colonie a cărei posibilă locație a fost propusă în Insulele polineziene. În săptămâna 18-25 septembrie a anului 1934 Ministerul de Interne din Germania a solicitat reținerea și arestarea romilor, în conformitate cu legislația existentă împotriva criminalilor, fapt ce determină trimiterea unui număr ridicat de romi germani în lagărele de concentrare unde au fost forțați să presteze munci istovitoare.

- În Letonia, Evanghelia Sfântului Ioan este tradusă în limba romani, o lăudabilă acțiune cultural-religioasă al cărui exemplu va fi urmat ulterior în majoritatea statelor europene cu populație romă.

- În Belgia 1933 a fost înființat un corp special de poliție, una dintre sarcinile sale fiind aceea de a supraveghea pe nomazi.

- Un grup de romi, mulți dintre ei cu pașapoarte norvegiene, a căror destinație era Norvegia, au fost opriți la frontiera dintre Germania și Danemarca.

1934 • La Ploiești, conform ziarului *O Rom*, au fost botezați un număr de circa 100 de romi nomazi, la festivitatea religioasă fiind prezent, pe lângă oficialitățile locale, și patriarhul Miron Cristea.

- În Germania romii sunt selectați, începând din ianuarie, pentru sterilizare prin injectare și castrare, fiind trimiși ulterior în lagăre cum au fost cel de la Dachau, Dieselstraße, Sachsenhausen, Marzahn, Vennhausen precum și în alte părți. La data de 23 martie *Legea pentru revocarea cetățeniei germane* este promulgată, vizați fiind desigur romi, evrei, apatrizii și alți "străini nedorți". La data de 8 septembrie, în Düsseldorf, autoritățile interzic romilor obținerea licențelor care să le permită practicarea comerțului ambulant. Pe 3 decembrie, la Berlin și Düsseldorf sunt emise ordonanțe ale poliției prin care prevedeau interzicerea ghicitului, practică ancestrală a romilor.

- Cântărețul de origine romă Django Reinhardt formează *Cvintetul Hot Club de France*, dăruind lumi *jazz swing* și influențând cântăreții americani de jazz.

- În Suedia a fost adoptată o lege a sterilizării, care specifică faptul că oricine duce o viață *indezirabilă social*, trebuie sterilizat. Cu toate că legea nu declară explicit faptul că romii și *tattare* sau norvegienii *wanderer* ar fi indezirabili social, sugera însă acest lucru, permițând astfel acțiuni condamnabile îndreptate împotriva romilor.

- La București, în sala Teatrului Cinema “Omnia” s-a derulat un impresionant festival artistic cultural al romilor, primul de acest gen din România. În cadrul festivalului s-au ținut conferințe, a căror tematică generală au fost romii, s-au jucat spectacole de teatru, au fost defilări, concerte de muzică, prezentări ale diverselor obiceiuri tradiționale române:

Frați rromi! Concetățeni rromi!

Uniunea generală a Romilor, împlinind aproape 1 an de existență, în care timp a organizat pe romii din întreaga țară și a izbutit să realizeze lucruri modeste, dar frumoase până în prezent, pornește acum la o intensă manifestație artistico- culturală:

De aceea, s-a hotărât organizarea primului și unicului în România, chiar și în Europa, a unui MARE FESTIVAL ARTISTIC - CULTURAL, dat sub patronajul d-lui Gabriel Marinescu, prefectul Municipiului București, cu următorul program:

Conferință despre Originea, istoria și emigrația romilor în Europa, conferință ținută de dl. G.A. Lăzurică (voievodul romilor).

“Rivalii”, piesă într-un act, cu subiect luat din viața de pe front, în care se arată patriotismul și spiritul de umanitate al soldatului rom în timp de război, piesă originală de dl. Gal, publicist rom.

Defilare alegorică a breslașilor rromi.

Quartet muzical: pian, violoncel, vioară primă și secundă.

O nuntă țigănească cu cântece și dansuri țigănești vechi, de origine indiană, precum și ospețe cu datini și obiceiuri țigănești.

Festivalul este organizat de G.A. Lăzurică, președintele Uniunii Generale a Romilor din România, în folosul grădinițelor de copii romi din România.

Programul se va executa numai de diletanți rromi.

Suntem încredințați că semenii noștri rromi, precum și concetățenii noștri români, ne vor sprijini, asistând la acest festival care va avea loc în sala Teatrului Cinema “Omnia” din bulevardul Schitu Măgureanu nr. 4, duminicile de la 18 și 25 martie a.c., ora 10 dimineața precis.

• În Norvegia, în acest an, aproximativ 1.800 de romi sunt înregistrați ca nomazi, pe baza propriilor declarații.

• În acesta an apar antologiile de folclor "Ghilea romane" și "Paramisea romane", editate la Craiova de C.S. Nicolaescu Ploșor

1935 • Situația grea în care se aflau îi face pe locuitorii din Colonia Țiganilor să ceară primăriei din Cluj să le distribuie gratuit lemne: *Subsemnații, locuitori în Cluj, Colonia Țiganilor de lângă fabrica „Iris”, cu profund respect venim a vă ruga să binevoiți a dispune să ni se dea în mod gratuit lemne, căci înghețăm cu toții de frig.* Autoritățile din Huedin au probleme cu 36 de familii de nomazi, stabilite la periferie, pe care comunele învecinate refuzau să le primească. Autoritățile din Fildu de Jos, de exemplu, își exprimă neputința de a-i accepta în comună. Ulterior prefectul a emis un ordin care prevedea repartizarea unor familii de romi din Huedin într-o serie de sate învecinate. Autoritățile din Cluj primesc și o cerere din partea locuitorilor cartierului „Între Ape”, prin care aceștia solicitau îndepărtarea romilor stabiliți în cartier, exprimându-și nemulțumirea în legătură cu mizeria și a gălăgia pe care o făceau romii. La Caracal Asociației „Barbu Lăutaru” din localitate își alege comitetul de conducere. *Adunarea s-a deschis la orele 11, unde a luat cuvântul Tănăsică Ionescu Lăutar, inițiatorul acestei asociațiuni, dând cuvântul lui Nae Ștefănescu, țambalagiu din acest oraș. Acesta explică adunării că scopul acestei asociații este dea nu se mai concura lăutarii între ei, când se tocmește o nuntă, botez sau logodnă, și că toți lăutarii se vor califica pe categorii, adică cei care cântă la țară să fie clasa II, iar cei de la oraș să fie clasificați cl. I. Le mai spune că nici un lăutar nu se va tocmi la nuntă, botez sau alte cântări până nu va trece prin asociație, iar ei vor fi obligați ca din cântările ce le vor avea să depună la asociație 10% din suma ce a tocmit cântarea, ca din suma ce se va strânge să poată crea un fond pentru ajutorare reciprocă, iar în caz de deces să se ia de la asociație suma de 2000 lei, tot din acel fond să se dea ajutor pentru caz de boală sau dacă nu are cu ce trăi în timpul când nu sunt cântări angajate.* Adunarea Societății „Înfrățirea Neorustică” din Calbor, este subiectul unui raport al Inspectoratului Regional de Poliție din Cluj care consemnează faptul

că la 24 iunie 1935 în parcul „Regina Maria” din Făgăraș a avut loc o adunare a societății „Înfrățirea Neorustică” din Calbor, județul Făgăraș, înființată de curând, în ziua de 18 iunie 1935. Această societate este constituită din țiganii aflați în județul Făgăraș, însă numai o parte din ei, și are ca scop, după cum declară țiganul Naftanailă Lazăr, originar din comuna Calbor, președintele acestei societăți, lupta pentru revendicările țiganilor în vederea unui trai mai bun. La orele 10 dimineața s-au adunat în Piața Unirii delegați din diferite comune din acel județ, de unde au plecat în frunte cu muzica în parcul „Regina Maria”, unde s-a ținut întrunirea. La acest congres au luat parte 1000 persoane. Au vorbit: Naftanailă Lazăr, Cincan Ioan, precum și săteanul Ioan Ganea, care în cuvântările lor au căutat să încurajeze pe țigani, dându-le speranță că lupta care o duc în prezent va da rezultate pozitive.

- La Nürnberg autoritățile naziste germane emit celebrele legii rasiste. Astfel este promulgată „Legea pentru protecția sângelui german și a onoarei”, care interzicea căsătoriile mixte și chiar relațiile sexuale între germanii arieni și persoanele "non-ariene", în speță evrei, romi și negri. Decretul prevedea faptul că o căsătorie nu poate fi încheiată atunci când rezultatul așteptat va pune în pericol puritatea sângelui german al generațiilor viitoare. Național-socialiștii germani considerau oficial că în Europa, în general, doar evreii și țiganii trebuie luați în considerare în calitate de membri ai unui popor străin, fiind minorități cu sânge străin. La rândul ei „Legea cetățeniei” îi transformă pe romi, evrei și negri în cetățeni de mâna a doua, fiindu-le retrasă cetățenia datorită calității de "non-arieni". Romilor și altor grupuri etnice indezirabile le sunt retrase și drepturile civile, pierzând printre altele și dreptul de a vota și de a fi reprezentați politic.

- În Iugoslavia este consemnat debutul revistei *Romano Lil*, publicație în limba romani reprezentativă pentru statul slavilor sudici.

- În Germania, datorită apartenenței etnice, circa cinci sute de romi și sinti au fost arestați și duși în lagărul de la Venloerstrasse în Köln, înconjurat cu sârmă ghimpată și păzit de gărzi înarmate. La finele anului, romii din orașul Gelsenkirchen, Germania, au fost la rândul lor închiși în lagărele de concentrare de la Crangerstraße și Reginenstraße.

- În cartea *Contribuțiuni la istoricul țiganilor din România*, publicată în 1939, cercetătorul George Potra susține că în București în jurul acestui an 1935 trăiau circa 30.000 de romi.

- În Norvegia numeroase femei rome nomade au fost sterilizate, începând cu acest an până în 1950 sau chiar mai târziu. Sterilizarea a fost susținută în articole de presă scrise de J. Scharffenberg.

1936 • La București ia ființă Asociația "Redeșteptarea romilor și romițelor din România", președinte fiind Apostol Matei, iar la Cluj *Societatea lăutarilor din România* a cerut, în mai multe rânduri, ministrului de Interne să impună restaurantelor din Cluj să colaboreze cu lăutarii romi, afectați de aducerea orchestrelor de jazz. În urma plângerii societății s-au făcut repartizări nominale ale cântăreților romi fără angajament, fiind consemnată și o înțelegere între autoritățile locale și proprietarii de restaurante în privința angajării lăutarilor. În 1937 *Asociația de Ajutorare a Lăutarilor Români* cere iar primăriei reglementarea angajării romilor lăutari la restaurantele din Cluj.

- Psihologul nazist Robert Ritter și asistenta sa Eva Justin, care în numele statului nazist au investigat predispoziția genetică a romilor înspre infraționalitate, și-au propus ca obiectiv învățarea limbii romani, cu scopul de a le fi facilitat accesul în comunitățile de romi, având probleme în cea ce privește colaborarea cu lingviștii germani, specialiști în romani. Siegmund A. Wolf de exemplu a refuzat să coopereze cu Ritter, fiind hărțuit de autoritățile naziste. Activitatea antiromă a lui Ritter înregistrează o pantă ascendentă în condițiile în care a fost numit director al principalei instituții naziste al cărui obiect de studiu îl reprezenta eugenia populației și igiena rasială, respectiv al *Centrului de Cercetare pentru Igiena Rasială și Biologia Populației*. Cu scopul de a preveni *lebensunwertes leben*, adică o viață nedemnă de viață, încă de la reproducere, naziștii au studiat igiena rasială și demografică prin

departamentul *Rassenhygienische und Bevölkerungsbiologische Forschungsstelle*, condus de către același Robert Ritter, mandat să efectueze un studiu aprofundat în "problema țiganilor", respectiv *Zigeunerfrage*, și de a furniza datele necesare pentru formularea în Reich a unei noi "legi țigănești". Doctorul nazist a fost sprijinit în cercetările sale de către Ministerul Național de Interne, care a supravegheat derularea acestui proiect, finanțat și de *Deutsche Forschungsgemeinschaft*, respectiv Fundația Germană pentru Cercetare. Scopul declarat al lui Ritter a fost acela de a determina dacă romii și afro-europenii sunt arienii sau sub-oameni, *untermenschen*, până la începutul anului 1942, reușind să analizeze genealogia a aproape întregii populații rome din Germania. Oricum igiena rasială ca pseudoștiință ia amploarea în Germania. Dr. Hans Globke, șef al Serviciului pentru Ministerul de Interne, care aplica legislația rasială, declara că *în Europa, numai evreii și țiganii sunt de sânge străin*, iar doctorul Robert Körber scria în *Volk und Staat* că evreii și romii sunt inferiori arienilor datorită originii lor asiatice, sentiment împărtășit și de doctorul E. Brandis, care scria că, alături de evrei, romii *trebuie să fie tratați ca un popor străin în Europa*. De asemenea, doctorul Klaus Eichen publică cartea *Raßenwahn: Briefe über die Raßenfrage*, în care pledează pentru sterilizarea elementelor criminale și asociale din societatea germană. În martie, secretarul de stat al Afacerilor Interne, Hans Pfundtner, redactează un memorandum în care se referă la crearea unei cadru, *Reichzigeunergesetz*, care să facă posibilă înregistrarea datelor personale ale tuturor romilor, restricționarea liberei lor circulații, precum și expulzarea tuturor romilor de origine străină și apatrizi din Germania. Tot în martie, în Frankfurt pe Main s-au derulat o serie de acțiuni antirome, atunci când consiliul local a votat deportarea romilor în lagăre. În iunie a fost emisă o circulară de către autoritățile naziste care cerea poliției să nu precupească nici un efort în *lupta împotriva ciumei țigănești*, fiind înființat și *Oficiul Central de combatere a pacostei țigănești*, cu sediul în Munchen, instituție care devine și sediul unei bănci unde erau stocate datele personale ale romilor. În lunile iunie și iulie câteva sute de romi și sinti sunt duși la Dachau, în urma unui ordin al ministrului de interne și lăsați în întreținerea Oficiului din Munchen. În Leipzig, Martin Block publică un studiu vădit peiorativ despre romi, în care justifică atitudinile rasiste naziste prin prisma unor remarci de tipul *mirosul scârbos al țiganilor* sau *sentimentul involuntar de neîncredere sau de respingere provocat de prezența lor*. Block estima numărul romilor la nivel global ca fiind de cinci milioane, dintre care circa un milion jumătate trăiau în Europa. În Berlin, cu ocazia desfășurării Jocurilor Olimpice, populația romă, la intervenția autorităților, a fost dusă de pe străzile orașului, departe de ochii publicului. Brațul înarmat al studiilor rasiste a fost doctorul Josef Mengele, care a activat în lagărul de concentrare de la Auschwitz, unde a efectuat o serie de experimente a cărui metode inumane a inclus plasarea subiecților în camere de presiune, testarea de droguri pe romi, înghețarea subiecților, încercarea de a schimba culoarea ochilor prin injectarea de substanțe chimice în ochii copiilor, diverse amputații, înlocuiri de membre între subiecți sănătoși și alte intervenții chirurgicale brutale. Dimensiunea atrocităților sale rămâne o necunoscută, doctorul Otmar Von Verschuer de la Institutul Kaiser Wilhelm, distrugând însemnările lui Mengele, evaluate la peste 3.300 de pagini. Subiecții care au supraviețuit experimentelor lui Mengele au fost aproape întotdeauna uciși la scurt timp. Diabolicul personaj a părut deosebit de dornic de a lucra cu copiii romi, căroră pentru a le câștiga încrederea și simpatia le aducea dulciuri și jucării. Vera Alexander, o deținută evreică de la Auschwitz, susținea că a văzut prin lagăr peste 50 de perechi de gemeni romi, asupra căroră s-au făcut experiențe: *Îmi amintesc, în special, de perechea de gemeni, Guido și Ina, în vârstă de aproximativ patru ani. Într-o zi i-a luat Mengele. Când s-au întors, erau într-o stare îngrozitoare, fiind cusuți împreună, spate în spate, ca gemenii siamezi. Rănile lor s-au infectat și din ele se scurgea puroi. Copiii au strigat zi și noapte. Apoi, părinții lor - îmi amintesc că numele mamei a fost Stella -, au reușit să obțină niște morfină și i-a ucis pe copii, pentru a pune capăt suferinței lor. Acuzat de genocid în calitate conducător*

al *Einsatzgruppen* în URSS, *Otto Ohlendorf*, a amintit cu cinism masacrele romilor din timpul *Războiului de Treizeci de Ani*, ca pe un precedent istoric.

- În Austria, la Viena a fost fondat *Zentralstelle zur Bekämpfung des Zigeunerwesens*, respectiv *Biroul central de luptă contra flagelului țigănesc*.

- În URSS autoritățile decid să sprijine romii, aplicând *Măsuri în favoarea muncii țiganilor nomazi și ameliorarea condițiilor economice, culturale și de viață ale țiganilor care muncesc*, obiectivul bolșevicilor constituindu-l practic sedentarizarea romilor și integrarea lor în cooperativele meșteșugărești, în colhozuri, în sovhozuri sau în fabrici. Cert este că eradicarea nomadismului prin metode specifice, respectiv „munca de lămurire”, devine un obiectiv important al autorităților sovietice.

- În Marea Britanie *Public Health Act* a restricționat amplasarea corturilor, rulotelor și a cabanelor.

1937 • În România sunt editate de către Octavian Goga suplimentele săptămânale dedicate romilor, care vor vedea lumina tiparului în ziarul "Țara noastră". La Cluj profesorul universitar C. Marinescu a cerut autorităților ridicarea liceului „G. Barițiu”, în locul numit „Țigăni”, pentru ca romii să părăsească zona menționată, iar la Târgu Frumos s-a derulat o conferință ținută de Laurențiu Anghel, pe tema istoriei romilor din România. Gh. Niculescu cere, într-o scrisoare, primului ministru, autorizarea unui congres al romilor, precum și acordarea unei reduceri pe C.F.R. pentru delegații din provincie, respectiv acoperirea unei părți a cheltuielilor de organizare. Într-o altă scrisoare același Gheorghe Niculescu, președintele Asociației Uniunea Generală a Romilor din România, îl roagă pe ministrul de interne să fie „nașul” drapelului Asociației, prezentându-i demnitarului situația Asociației din Oltenia, unde A. Th. Manolescu, directorul ziarului „Timpul”, se erija în președinte al filialei locale, având intenția de a convoca și un congres, filiala din Craiova a asociației, nerecunoscându-i lui Manolescu nici o calitate oficială, congresul romilor de la Craiova, în urma intervenției conducerii centrale a Asociației, nemaiavănd loc. Ulterior este emis un referat de către reprezentanții autorității statului prin care se propunea interzicerea unui congres care se dorea a fi organizat de către Gh. Niculescu la București, motivându-se că Niculescu era în conflict cu alți doi foști președinți ai organizației. Niculescu mai cere ministrului de Interne modificarea unor prevederi ale legii perceperii impozitelor, susținând că valoarea acestora îi determina pe proprietarii de restaurante să nu angajeze lăutari. Ulterior Niculescu înaintează ministrului de Interne niște propuneri privitoare la impozitarea pe spectacole.

- Heinrich Himmler a promulgat un decret antirom, respectiv *Bekämpfung der Zigeunerplage*, în care a pedalat la rândul său pe concepția că romii de sânge amestecat au afinități genetice înspre activități criminale, cerând ca toate informațiile legate de romi să fie trimise de departamentele de poliție regionale la Oficiul Central al Reich-ului.

- Un grup de lăutari romi din care făcea parte și Gheorghe Dinicu și Fănică Luca, pe numele său adevărat Iordache Luca Ștefan, muzician rom, considerat în perioada interbelică cel mai mare naist din lume, au concertat alături la Expoziția Internațională de la Paris, ca reprezentanți ai țării noastre. Despre acest episod Fănică Luca spunea că *în luna aprilie 1937, în colaborare cu maestrul Grigoraș Dinicu și orchestra sa am plecat la Expoziția Universală din Paris, fiind trimiși de statul român. (...) Domnul profesor Gusti, comisarul general al pavilionului românesc, văzând marile mele succese mi-a dat un premiu de 10.000 franci francezi. Artiștii români de etnie romă și-au arătat măiestria și la recepția dată în cinstea lui Sarah Roosevelt nimeni alta decât mama președintelui american. Fănică Luca a fost solicitat să cânte la sărbătoarea națională a Franței, precum și pe scenele celebrelor teatre "Chatellets" și "Palladium" cu spectacolul "Naiul fermecat", înregistrat la Londra pe placă de gramofon.*

- Tot în acest an în București a fost fondată o Casă de Economie și Credit, de către Gheorghe Niculescu unde frații romi vor putea face împrumuturi în condiții avantajoase și cu înlesniri de plată, precum și alte îmbunătățiri.

- În Olanda autoritățile, influențate de contextul antirom creat în Europa, au întocmit un registru în care au fost înregistrați romii.

- În URSS pe fondul derulării vânătorii de vrăjitoare specifice bolșevismului, respectiv a „elementelor antisovietice”, în care inamicii statului comunist erau deportați în lagăre sau executați, romii au fost și ei victimele acestor execuții masive comise în gulagurile rusești. În bilanțul victimelor romi amintim anul 1937 când în lagărul de la Solovki, în Carelia, treisprezece căldărași din familiile Stănescu și Mihai, originare din România, au fost împușcați. Pe lângă cei 13 căldărași, romi executați prin împușcare au mai fost la Sandomork, unde 9.000 de persoane au pierit între 1937-1938. Un număr de 27 de persoane executate erau romi ruși care munciseră la construcția canalului Belomor-Baltic, construcție realizată cu ocași din gulaguri. În perioada campaniei de exterminare a dușmanilor de clasă dintre 1937-1938, conform *Asociației pentru memorie*, au fost executați nu mai puțin de 52 de indivizi, iar victime de etnie romă, pe lângă amintitele gulaguri Sandomork și Smolensk, au mai fost la Kursk și Marii-El.

- În Germania, romii din Frankfurt sunt arestați și închiși în lagărul de Dieselstrasse. Într-un editorial publicat în *Tagblatt Hamburger* de către Georg Nawrocki, autorul critică în termeni duri Republica de la Weimar pentru atitudinea indulgentă avută față de romi și sinti, susținând că *aceasta a fost, în conformitate cu slăbiciunea interioară și minciuna Republicii de la Weimar, care a arătat nici o preocupare pentru a aborda problema țiganilor.*

- În Marea Britanie s-a desfășurat, la Baildon, un renumit târg loc de întâlnire a romilor, în Yorkshire, o nuntă de romi, în care fiul *regelui țiganilor* Xavier Petulengro (1859-1957), pe numele său Leon Petulengro și Eileen Smith și-au unit destinele. Potrivit legendei, Xavier Petulengro i-a tăiat, în timpul ceremoniei, pe tineri la mâini, pentru amestecarea sângelui tinerilor, un gest desigur simbolic. După nuntă cuplul a plecat în nord, la Blackpool. În timpul războiului Leon Petulengro a luptat în RAF, dar războiul a fost nociv se pare pentru cuplul de romi, cei doi divorțând în 1947 la Nottingham. Reamintim că *regele țiganilor*, Xavier Petulengro, a fost un cunoscut radiodifuzor de emisiuni pe teme de romi, precum și scriitor, acesta publicând *Romany Remedies and Recipes* în 1935, *Britain Through Gypsy Eyes* și *A Romany Life* și *Book of Mystery* publicate în 1937, *Romany Love* și *Fanya* apărute 1938. Fiul său Leon a scris, la rândul său, articole pentru diferite reviste.

- În Polonia, Janusz Kwiek a fost încoronat ca Janoș I, *rege al țiganilor*, în fața a mii de oameni, suveranul anunțându-și intenția sa de a adresa petiții dictatorului fascist italian Benito Mussolini de a obține teren pentru un stat al romilor în Africa de Est.

- În Marea Britanie a eșuat prima tentativă, din multe alte încercări ulterioare, de a opri reuniune anuală a romilor pentru întrecerile tradiționale la curse de cai.

1938 • În România ziarul *Glasul romilor* semnala dispariția breslelor lăutărești în numeroase localități.

- În Germania între 13-18 iunie s-a derulat sinistra "Săptămână a curățării de țigani" mai precis *Zigeunerauf-räumungswoche*, în care romii din Germania și Austria au fost arestați, bătuți și închiși, evenimentul fiind denumit în documentația oficială și *Aktion Arbeitschau Reich* și *Bettlerwoche*. Acțiunea antiromă se înscrie pe aceleași coordonate ca și *Kristallnacht* sau "Noaptea de cristal", din 9 noiembrie același an, care a afectat evreii, fiind o acțiune publică de sancționare a unor membri ai unei "rase inferioare", a unei *națiuni balast*, acțiune aprobată și susținută de către autoritățile naziste. Pentru reprezentanții ambelor etnii mesajul era că germanii nu vor fi pedepsiți pentru maltratarea romilor sau evreilor, ci dimpotrivă.

- Un ordin al lui Himmler, impunea poliției districtuale să trimită în lagăre de concentrare cel puțin 200 de indivizi asociați. În *Bekämpfung der Zigeunerplage*, acesta afirma că romii cu sânge amestecat sunt mai predispuși la fapte criminale decât ceilalți și că departamentele de poliție ar trebui să trimită în mod sistematic date privind romii și sintii din zonele lor la Oficiul Central al Reich-ului. Conform ordinului dat de către *Reichskriminalpolizei* respectiv „Poliția criminală a Reichului”, circa 700 de romi germani au fost deportați în lagărele de concentrare de la Dachau, Buchenwald, Sachsenhausen și Lichtenburg. De asemenea, autoritățile naziste fac referire la "Soluția finală a problemei țiganilor", adică *Die endgültige Lösung der Zigeunerfrage*, expresie apărută într-un document datat 24 martie, și repetată într-un ordin emis de către Himmler, în 8 decembrie. Astfel, în *Cartea Memorialul Auschwitz* găsim "Rezoluția finală", așa cum a fost formulată de către Himmler, ceea ce a însemnat că la finele lui 1938 totul era pregătit pentru *exterminarea completă* a romilor. Șeful SS a emis și criteriile sale de evaluare biologică și rasială, care a stabilit ca investigarea genealogiei familiilor romilor merge înapoi de trei generații, existând și o recomandare a lui Himmler, conform căreia un număr restrâns de romi ar trebui păstrați în viață pentru studii antropologice, în conformitate cu „Legea pentru Protecția Monumentelor”, recomandare care nu a fost pusă în aplicare. La 16 martie, romii și sintii nu mai au voie să voteze în Germania, iar după 23 martie, le este retras acest drept și evreilor. În acest context Thobias Portschy a redactat memorandumul intitulat *Die Zigeunerfrage. Denkschrift des Landeshauptmanns für das Burgenland*, respectiv *Problema țigănească. Memorandum al șefului guvernului provinciei Burgenland* care printre altele specifică: *Raporturile sexuale între țigani și germani constituie o infracțiune care dezonorează rasa; Țiganii nu sunt autorizați să frecventeze școala primară generală; Sterilizarea țiganilor ar trebui să oprească reproducerea lor; Perchiziția caselor și indivizilor are trebui făcute periodic; Colibele țiganilor (o rușine culturală) trebuie să fie demolate și țiganii adăpostiți în barăcile din lagărele de muncă; În lagărele de muncă, țiganii lucrează într-un grup închis; Este interzis a se exercita o profesie în regim privat în afara lagărului de muncă; Țiganii nu au voie să poarte arme; Emigrația voluntară este încurajată.*

- O directivă a Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice ordona desființarea claselor cu predare în limbile materne specifice a numai puțin de 18 naționalități, ca și școlile altor 16 naționalități. Printre etniile afectate de decretul stalinist s-au numărat și romii sovietici.

1939 • George Potra, doctor în litere, secretar al Societății Generale a Romilor din București, a publicat, la editura Fundației "Regele Carol I", cartea "Contribuțiuni la istoricul țiganilor din România", care este o lucrare de referință în romologia românească.

- Reprezentantul „Biroului de igienă rasială” Johannes Behrendt susține că romii trebuie să fie tratați ca persoane bolnave ereditare, iar singura soluție viabilă ar fi eliminarea lor fizică. La Berlin, pe 21 septembrie s-au derulat lucrările unei conferințe acărei tematică a fost politica rasială. Organizată de Heydrich, întrunirea poate fi considerată ca fiind locul unde s-a decis "soluția finală" în „problema țiganilor". Conform procesului-verbal întocmit cu ocazia evenimentului, unul dintre puținele care au supraviețuit, au fost stabilite patru aspecte, în speță concentrarea evreilor, deportarea romilor din Germania în Polonia, rezolvarea situației 30.000 de romi în Polonia, precum și deportarea sistematică a evreilor din teritoriile germane în trenurile de marfă. Într-o notă expediată de „Biroul de securitate al Reich-ului”, la 17 octombrie 1939, către filialele sale locale s-a specificat că *problema țiganilor va fi reglementată în scurt timp pe întreg teritoriul Reich-ului*. Adolf Eichmann a recomandat în acest context ca "problema țigănească" să fie rezolvată concomitent cu "problema evreiască". Romii germani au primit acte de identitate speciale, de culoare brună. Cei considerați „corciturii” beneficiau și de o dungă albastră specifică.

- Circa 8.000 de romi din partea de est a Austriei, respectiv din Burgerland, au fost deportați în diferite lagăre de concentrare. De asemenea 3.000 de romi germani și austrieci din alte regiuni, au fost, în acest an, deportați în lagărele de concentrare de la Dachau, Mauthausen, Ravensbruck și Buchenwald.

- În Franța, comandamentul celei de a noua Regiuni Militare interzice romilor să călătorească în opt departamente din vestul Franței și să-și stabilească corturile în două departamente. Practic la 16 septembrie 1939, prefectul departamentului Indre-et-Loire declară romii "indezirabili" în departamentul său, ordonând poliției ca aceștia să fie expulzați într-un alt departament. La 22 octombrie, generalul Vary, comandantul celei de-a noua Regiuni Militare, emite romilor o interdicție „pe viață” de a descinde în Maine-et-Loire. Accesul romilor a fost obstrucționat și în Deux-Sèvres, Haute-Vienne, Charente, Dordogne și Corrèze.

- În Grecia ia naștere *Asociația Culturală Paneleonică a Țiganilor Greci*, al cărei scop primordial a fost promovarea culturii rome și emanciparea romilor.

- În acest an se ia prima măsură excepțională împotriva romilor din Protectoratul de Boemia și Moravia, Ministerul de Interne ordonând ca toți romii să se sedentarizeze și să renunțe la modul lor migrator de viață. În Republica Slovacă, declarată stat aflat de asemenea sub protecția Reich-ului, la 14 martie 1939 regimul nazist a implementat legile persecuției pe decretul pregătit anterior de guvernul cehoslovac, conform căruia romii erau internați în lagăre de muncă în scopul corecției. Romii slovaci și-au pierdut dreptul să călătorească cu mijloacele publice de transport, copiii romilor nu puteau merge la școală, accesul lor în orașe fiind serios restricționat.

1940 • Primul genocid al romilor în cadrul Holocaustului a avut loc în lagărul de concentrare de la Buchenwald, unde 250 de copii romi din Brno au fost folosiți drept cobai pentru a testa eficacitatea cristalelor Zyklon-B, de gaze cu cianuri. Ulterior acțiunea acestor gaze nocive a fost estinsă și în camerele de gazare. Șefii Centralei Securității Reich-ului au discutat pe marginea posibilității îmbarcării romilor pe diferite nave și bombardarea acestora în Mediterană.

- La ordinul lui Himmler, 2500 de romi din Germania au fost deportați în lagăre de concentrare din Polonia, urmați fiind de grupuri de romi austrieci, cehi și slovaci. Cercetătorul rom polonez Jerzy Ficowski a radiografiat persecuțiile suferite de romii polonezi: *Rezultatul obținut a fost că singurii martori existenți sunt adesea asasinii înșiși (...)* În 1942, fasciștii lui Hitler au omorât numeroși țigani în periferiile Varșoviei, printre care 30 de persoane (bărbați, femei și copii) la Grochow și, de asemenea, câteva familii la Targowek. În 1943, în fortificațiile de la Bem la Komorowa, lângă Varșovia, au fost asasinate multe femei și copii, în pădurile de lângă Zyrardow o familie de țigani a fost doborâtă cu gloanțe; în pădurile de la Brack și Gazyck, lângă Sochaczew, mai mult de douăsprezece familii au fost ucise. Aceași soartă le-a fost rezervată și altor țigani la Konsk, Sochaczew și Marki. La Sielce (în Varșovia) șapte familii au fost arse de vii, într-o cabană de lemn. La Jadow, țiganii sunt încercuiți și închiși într-o sinagogă locală ; toți bărbații sunt împușcați; femeile reușesc să fugă la Karczevo în timpul nopții, însă după puțin timp, poliția germană începe să masacreze țigani în această localitate, mai ales aruncându-i pe copii pe fereastră. Mulți țigani aveau un pistol și se bat cu jandarmii până la ultimul cartuș. Doar câteva persoane reușesc să fugă. Într-un sat de lângă Milosna, mai mult de 20 de persoane, printre care mai mult de doisprezece copii, sunt împușcate în ianuarie 1943. În octombrie 1944, bărbați ai Gestapo-ului împușcă 104 țigani lângă Puszcza Kampinowska; unul singur a reușit să scape. Uciderea de acest fel erau frecvente.

- În România Ministerul Afacerilor Interne dispune ca urmare la ord. nostru circular nr. 22.091 din 23 septembrie 1938 și în urma adresei nr. 27.194/1940 a Direcției Vânătorii din Ministerul Agriculturii și Domeniilor, prin care ne informează că țiganii ursari au obținut

autorizații și umblă prin sate cu urși captivi, dând reprezentații și chinându-i în mod sălbatic, vă rugăm să binevoiți a lua măsurile necesare ca toate autorizațiile de acest fel să fie retrase și să se oprească cu desăvârșire această îndeletnicire, interzicând țiganilor să umble prin sate sau orașe cu urși și a da spectacole, sub orice formă, cu aceste animale. *Ministru Al. Rioșeanu.* Primarul Bucureștiului cere comunelor suburbane să nu mai permită staționarea romilor nomazi. În localitatea Budești s-a decretat, pentru combaterea tifosului și scarlatinei, ținerea în carantină a romilor nomazi. Într-un raport se arată că Organizația Cetățenească a Romilor din România nu are un caracter subversiv, după desființarea partidelor politice de către Carol al II-lea acestea încetându-și activitatea. La Cluj locuitorii din Colonia romilor solicită autorităților amâna mutării lor cu un an. Într-un context ostil, la Iași se cer informații despre membrii Breslei lăutarilor muzicanți ieșeni, care au primit aviz favorabil pentru recunoașterea personalității juridice a asociației. Această procedură de a cere informații despre comitetele de conducere ale breslelor lăutărești avea o largă răspândire în epocă. Alte exemple moldave în acest sens îl constituie cel al Breslei muzicanților lăutari din Ținutul Marea sau al Breslei muzicanților lăutari din Ținutul Prut, despre care se cer informații pentru o eventuală recunoaștere juridică.

- În Franța, un decret din 6 aprilie 1940 interzicea circulația nomazilor în zona metropolitană pe durata războiului și stabilirea lor aici, oficial măsura fiind destinată reducerii riscului de spionaj. Cu toate acestea, autoritățile sunt reticente în a interna romii în lagăre de concentrare pentru a nu impune o sarcină excesivă statului. Astfel, sub regimul de la Vichy doar două tabere, cea de la Lannemezan și de la Saliers, sunt dedicate exclusiv adăpostirii de romi nomazi în zona de sud, în zona de nord germanii fiind responsabili pentru internarea romilor. În Frankreich Militärbefehlshaber la 4 octombrie 1940 se stipula că *țiganii din zona ocupată trebuie să fie transferați în lagăre de internare, păzite de poliția franceză.* Autoritățile franceze au creat inițial tabere mici, în care nomazii au fost supuși unui regim de domiciliu obligatoriu, ziua având permisiunea de a părăsi lagărul. Regimul romilor s-a înăsprițit treptat. Un număr de 376 de romi se aflau deportați în lagărul de la Argeles-sur-mer, din vestul Hexagonului, de unde ulterior au fost transferați la Barcares și Rivesaltes, pentru ca în noiembrie 1942 să ajungă în lagărul de la Saliers din Bouche-du-rhone. Circa 400 de „nomazi” sunt internați în șase lagăre, situate în zona ocupată. Romii de la Merignac și Bousais au fost la rândul lor duși în lagărul de la Route de limoges. La sfârșitul anului 1940 zece lagăre adăposteau circa 1.700 de deținuți romi. Între 1940 și 1944 un număr de 1.400 de *nomazi* sunt reținuți în două lagăre din zona liberă, drept consecință a unei decizii a guvernului de la Vichy.

- În Germania, psihologul Robert Ritter a susținut într-un raport că 60% dintre romii germani reprezintă populație metisată.

- În acest an a fost deschis lagărul de concentrare de la Burgenland special dedicat romilor. În „lagărul țigănesc de la Lackenbach”, care se afla în clădirile unui vechi domeniu seniorial, se aflau închise între 200 și 900 de persoane de etnie romă, dintre care circa o treime erau copii. Numărul maxim de deținuți a fost de 2.335 de prizonieri la 1 noiembrie 1941. Din cei 4.000 de romi care s-au perindat în calitate de deținuși prin lagărul de la Lackenbach, circa 2.000 au fost deportați în gheto-ul de la Lodz și în lagărul de exterminare de la Chelmno, în toamna anului 1941. Când trupele sovietice, în aprilie 1945 au eliberat lagărul de la Lackenbach, din mâna naziștilor, acesta mai adăpostea numai câteva sute de supraviețuitori.

- În Italia, Ministerul de Interne a emis un ordin conform căruia prefecturilor le revenea obligația să-i țină pe romi *sub strictă supraveghere, în locul cel mai propriu scopului, în fiecare provincie(...) pentru că adesea comit grave infracțiuni penale, datorită naturii lor înnăscute și metodelor de organizare și deoarece este posibil ca printre ei să figureze elemente susceptibile de activități antinaționale, este indispensabil ca toți țiganii să fie controlați (...).* S-a ordonat ca aceia care au naționalitate italiană (confirmată sau

prezumată) și care circulă încă liber, să fie cât mai rapid cu putință arestați și duși - sub o severă supraveghere - într-un loc propice în fiecare provincie (...), cu excepția unor elemente mai periculoase sau suspecte, care vor trebui trimise în insule sau în unele regiuni. Această formă de privare de libertate a fost caracteristică intervalului temporal 1940-1943, în perioada anterioară, romii fiind expulzați din regat și abandonăți dincolo de frontiere, de unde cetele reveneau constant în peninsulă, astfel că procesul de expulzare era reluat de autoritățile fasciste.

1941 • În România sunt luate primele măsuri ale regimului antonescian împotriva romilor, organizându-se un recensământ secret, în vederea deportării lor în Transnistria, iar în București are loc pogromul evreilor și al romilor din cartierul Dudești. Autoritățile române emit un ordin care prevedea printre altele și evacuarea din capitală a romilor nomazi. Tot în acest an Miron Radu Paraschivescu a publicat volumul "Cântice țigănești", prelucrând practic poemele lui Gabriel Garcia Lorca, "Romancero Gitan", și păstrând aceeași viziune exotica și romantică, în modul de abordare al romilor în lucrare. În Transilvania ocupată de unguri, la Bonțida, se face o anchetă ca urmare a plângerilor romilor din localitatea clujeană Răscruci, contra nedreptăților săvârșite de judecătorul de acolo: *Lui Antal István, țigan din Răscruci, la 18 ianuarie 1941 i s-a emis o aprobare pentru dans de către destinatar, conform solicitării anexate, de la ora 16 până la ora 23. În aceeași zi a fost trimisă o patrulă pentru a controla petrecerea. Patrula împreună cu judecătorul comunal Turi Mihály au dizolvat petrecerea la ora 23, menționată și în somație, iar cei prezenți au și plecat. După aceasta, patrula a mai făcut ronduri prin comună pentru a împiedica o eventuală tulburare a liniștii publice din parte tinerilor care se întorceau de la petrecere, iar judecătorul Turi Mihály s-a întors la casa lui. În drum spre casă, judecătorul a aflat că la grupul de case din afara comunei tinerii români dansează. Judecătorul Turi s-a dus singur la fața locului, unde în casa lui Bágya Jakab, localnic din Răscruci, la orele 24 1/2 a găsit 3-4 perechi de oameni tineri, dansând la muzica a 2 țigani din Luna de Sus. Judecătorul i-a dispersat îndată pe cei ce dansau, ei au și plecat, iar cei doi țigani, deoarece era noapte, au rămas la casa lui Bágya să doarmă, de unde doar dimineața au plecat, de aceea au crezut țiganii că românii ar fi dansat până dimineața. Patrula care s-a prezentat în data de 15 luna curentă la casa lui Bágya Jakab a constatat că nu s-au cerut bani de intrare și că în încăpere nici n-ar fi încăput mai mult de 3-4 perechi. Că judecătorul Turi Mihály a dizolvat într-adevăr petrecerea este confirmat de martorii: Bágya Jakab, 50 de ani, din Răscruci, nr. de casă 242, Morár György, 22 de ani, din Răscruci, nr. de casă 252, Morár Gábor 20 de ani, nr. de casă 253 și Bács Miklós, 20 de ani, din Răscruci, nr. de casă 256, care au luat parte la petrecere. Denunțul se pare că a fost redactat de către învățătorul Pál Gyula, datorită unor conflicte vechi cu judecătorul. La dosar era atașată și o mărturie a preotului în legătură cu calitatea de buni cetățeni a romilor: Subsemnatul, ca preot al parohiei refomate din comuna Răscruci, aduc în mod oficial dovada că la Răscruci în prezent trăiesc 162 de țigani de religie refomată, care chiar și în cele mai vechi registre poartă numele de „maghiari noi”, așadar putem spune că sunt băștinași. Toți au ocupații serioase, sunt cu toții zidari, cizmari, rotari, fierari, vizitii domnești, zilieri. Printre ei găsim nume ca: Fodor, Szőnyi, Csengeri, Lőrincz etc. Nici nu încapere vreo îndoială că n-ar fi buni maghiari. Dovedesc că în timpul stăpânirii române trecute, nu odată s-a încercat convertirea lor, ori au fost îndemnați să renunțe la statutul de maghiar, dar nu s-a găsit printre ei nici unul care n-ar fi rămas fidel bisericii, națiunii. Le-au promis biserici, școli, avantaje economice, dacă s-ar converti la religia ortodoxă – fără nici un rezultat. Atunci când s-a interzis copiilor lor să frecventeze școala primară a secției maghiare de aici, mai bine nu i-au mai trimis la școală, dar nu i-au lăsat la secția română. Au ținut întotdeauna cu maghiarii și au votat întotdeauna partidul maghiar. Au înființat un cor maghiar (poate singurul din toată România) și au învățat și au interpretat piese de teatru maghiare. Au simțit și au suferit împreună cu maghiarimea de aici, s-au bucurat și se bucură*

și astăzi împreună cu noi de învierea maghiară. Am redactat această dovadă pentru ei, cu responsabilitate sufletească și din motivul că au venit la mine cu tot felul de plângeri și incriminări. Cât este adevărat din ele nu știu și nici nu este sarcina mea de a cerceta. Sigur însă este faptul că acești oameni merită ca administrația de aici să se poarte cu ei mai echitabil.

- După invadarea Uniunii Sovietice, Hitler a ordonat exterminarea a tuturor evreilor, romilor și comuniștilor. Reinhard Heydrich, șeful „Oficiului de Securitate al Reich-ului” și arhitectul aplicării „Soluției Finale”, a ordonat la rândul său trupelor *Endlosung Einsatzkommandos* să extermine indezirabilii romi, evrei și pe cei cu boli psihice din spațiul sovietic. Opt sute de romi sunt uciși într-o acțiune în noaptea de 24 decembrie, în Crimeea. Holocaustul începe și în URSS. Oricum romii au dat mulți eroi Rusiei staliniste, în lupta împotriva armatelor naziste, menționând mai jos câțiva dintre aceștia. Astfel romul Mihail Dmitriev a luptat tot războiul și a intrat cu armata sovietică triumfătoare în Berlin, iar Grigori Petrovich Kuznetsov a participat la eliberarea Poloniei și a Cehoslovaciei, fiind medaliat pentru curajul dovedit pe front. Vasili Alexeevici Mushtakov a fost decorat după luptele din Ungaria, de la Budapesta, iar pilotul rom Vasili Vasilkov a murit în bătălia de la Stalingrad. Un alt erou de război este și romul Zaikin Vasili Zakharovich, veteran al războiului finlandez, mort pe câmpul de luptă împotriva naziștilor. Mai putem aminti, conform surselor ruse, și pe Aleksandr Baurov (Sankt-Petersburg, 1906-1972), Piotr Amidzhanovich, Abdisha Olyevich, Montii Olyevich sau Sejdamet Olyevich, precum și familia de romi Kazybeyeikh din Crimeea, decorată datorită eroismului dovedit în război. Dintre femeile rome, care s-au comportat eroic în timpul războiului, le amintim pe Anna Belozerova, Elena Kolpakova și Aleksandra Shlykova, asistente medicale, care au și murit în cea mai mare conflagrație din istorie. În această categorie a femeilor rome eroine sunt și cercetătoarele științifice Natalya Pankova și Lyubov Pankova, care au lucrat voluntare în industria militară sovietică în condiții foarte grele. În conflictele recente s-a remarcat Jan Alexandrovici Sergunin, general-locotenent și avocat rus de origine romă, care s-a remarcat prin lupta pentru restaurarea dreptului civil în Cecenia, acordând în Kazahstan consiliere juridică gratuită cetățenilor, afectați de abuzurile autorităților, fiind totodată și un scriitor în limba romani.

- Himmler elaborează criteriile de clasificare rasial-biologică a romilor cu grupele Z pentru *Zigeuner*, adică romi puri, *ZM+*, *ZM* și *ZM-* pentru romi din familii mixte *Zigeunermischling*, respectiv *NZ* pentru *Night Zigeuner*, adică reprezentanți categoriilor din care făceau parte indivizii cu cel mult un străbunic rom. Același Heinrich Himmler a ordonat deportarea a 5.007 romi în ghetou-ul de la Lodz, deportările afectând și 2.689 copii. Dintre romii duși în amintitul lagăr de concentrare, 613 persoane mor de febră bubonică în primele săptămâni la Lodz, pentru ca în perioada decembrie 1941 și ianuarie 1942, supraviețuitorii să fie transferați în lagărul de exterminare de la Chelmo, unde au fost omorâți cu gaze toxice. La Chelmo, alături de alte victime, au murit circa 5.000 de romi, uciși cu monoxid de carbon provenit din țevile de eșapament ale camioanele armatei. Practic nici unul dintre cei 5.007 romi deportați în lagărele de concentrare naziste nu au supraviețuit.

- În Belgia ocupată autoritățile naziste au elaborat un registru special dedicat nomazilor romi, astfel că procedura de depistare și deportare a acestora în lagăre se va simplifica.

- În Lituania au fost executați în jur de o sută de persoane de etnie romă, acțiune derulată la Libau, la inițiativa comandantului poliției din „Ostland”, ce cuprindea arealul ocupat de Estonia, Letonia, Lituania și Bielorussia, coordonate de nazistul Georg Jedicke. Acțiunea a fost apreciată și de guvernatorul din Ostland, Hinrich Lohse, care într-o scrisoare considera că *țigarii care rătăcesc prin această țară trebuie tratați ca evreii*.

- Într-o altă țară baltică, în speță Estonia, la inițiativa estonienilor s-au comis execuții ale romilor, la puțin timp după invazia hitleristă.

- În Franța în jur de 3.200 de „nomazi” și „negustori ambulanti” au fost închiși în 15 lagăre, dintre care amintim lagărele de la Jargeau, Moisdon-la-Riviere și Coudrecieux. Prefectul din Hautes-Pyrenees a întreprins acțiuni de depistare a romilor din departamentul lui, pe care i-a adunat pe platoul de la Lannemezan și i-a închis, sub supravegherea jandarmeriei, într-un fost spital ruinat.

- După ocuparea Poloniei de către naziști au urmat masacrarea romilor la Karczew, unde 200 de romi au fost uciși, la Lohaczy, unde 115 persoane omorâte, sau la Zahroczyrna, unde au fost înregistrate 104 victime, un număr mare de romi fiind deportați în lagărele de exterminare de la Belzec, Chelmno, Sobibor, Treblinka sau Auschwitz. Peste 13.000 de romi polonezi au fost uciși în timpul ocupației naziste.

1942 • În România deportarea romilor a fost opera generalului Antonescu, căruia i se datorează *Porajmos*-ul românesc. Intențiile sale s-au întrezărit când, într-o ședință a Consiliului de Miniștri, a pus problema unei posibile evacuări a romilor din București și strămutarea acestora în trei-patru sate din câmpia Bărăganului, cu câte 5-6 000 de familii fiecare. Practic în direcția deportării romilor este emis unor din al Președinției Consiliului de Miniștri, care se referea la modul de evacuare a nomazilor, ulterior fiind emisă o rezoluție în acest sens tocmai de către Antonescu, care se referea la modalitățile de scoatere a romilor din orașe și deportarea lor în diferite lagăre de muncă din țară. Deportările antonesciene debutează în ziua de 1 iunie 1942, cu romii nomazi, pe care jandarmii i-au strâns în reședințele județene, expediindu-i în Transnistria, ordinul mareșalului Antonescu fiind că trebuie deportați *toți țiganii nomazi (...) din toată țara*. Periplul romilor dintr-un județ în altul, face ca acțiunea să dureze mai multe săptămâni, oficial încheindu-se în 15 august același an. Un proces-verbal asupra situației deportărilor din Banat, cu explicații asupra motivelor neevacuării unor familii de romi, este edificator în cea ce privește modul în care s-au efectuat deportările romilor: *Mă numesc maior Peșchir Ioan, comandantul Legiunii Jd. Timiș-Torontal și declar: Pentru executarea ordinului no. 38.137/1942 al Insp. General al Jandarmeriei am înaintat tabelele cu țiganii propuși pentru evacuare, în număr de 346, după datele raportate de șefii de posturi și șefii de secții. Pentru executarea ord. no. 40.169/1942 s-au adunat toți țiganii din tabelă și găsiți pe teritoriu, procedând apoi pentru fiecare caz în parte la trierea lor, înainte de a fi imbarcați. Trierea am făcut-o personal, împreună cu ofițerul ajutor al Legiunii și am găsit cu această ocazie că nu toți care erau trecuți în tabele pentru evacuare urmează a fi evacuați, fiindcă șefii de posturi, dintr-o aversiune față de țigani sau greșita interpretare a ordinului de întocmire a tabelelor, au trecut și pe acei care nu erau în categoria de a fi evacuați. Din Oltenia ne parvine o notă explicativă asupra necesității deportării unor familii de romi: *Legiunea Jandarmi Gorj, când a efectuat recensământul țiganilor conform ordinului dvs. nr. 34.050 din 17 mai a.c., a trecut în categoria I (țigani nomazi) și 3 familii de țigani lingurari cu un număr de 75 membri, care nu aveau un domiciliu stabil, ci exercitând meseria de lingurari umblau prin județ, din comună în comună, și unde găseau lemn bun de lucru pe la diferiți proprietari se stabileau acolo pentru un an, doi, își făceau bordeie în pământ și stăteau până ce terminau lemnele de lucru, după care plecau în altă parte. Pe de altă parte regia autonomă a căilor ferate intervine pentru neevacuarea romilor care lucrau în atelierile de reparații, apreciați ca buni meseriași, bine calificați, în special în meseria de fierari, unde sunt aproape de neînlocuit. La Ocnele Mari însă, conform unui raport, activitatea infracțională a unor romi din regiune, îi face să fie vizați la evacuarea în Transnistria: *Detașamentul de poliție Ocnele Mari Către Direcțiunea Generală a Poliției. Direcțiunea Poliției Judiciare În referire la ordinul circular nr. 17.503/88.738 J. din 21.9.1942, avem onoare a vă raporta următoarele: În circ. noastră ni s-au ivit mai multe cazuri de furturi săvârșite de țigani, care se ocupă mai mult cu furturile prin trenuri și din casele părinților lor când nu pot să dea lovituri în altă parte. Acestor indivizi, conform ordinului de mai sus, am voit să le întocmim acte pentru a fi trimiși în lagărul de***

țigani din Transnistria, dar am fost opriți de către d-l secretar al poliției R. Vâlcea, arătându-ne că numai justiția poate ordona acest lucru după ce vor fi judecați. Cu onoare vă rugăm să binevoiți a ne lămurii dacă infractorii ce cad în prevederile acestui ordin trebuie trimiși justiției, care trebuie să dispună deportarea lor, sau se exercită de noi pe cale administrativă. Deportarea a afectat și soldații romi aflați pe front. Numeroși ostași, la ordinul statului-major general, au fost demobilizați și trimiși acasă, de unde au fost nevoiți să plece cu propriile familii în Transnistria. Până pe 2 octombrie 1942, un număr de 11.441 de romi, au fost duși dincolo de Nistru, în Transnistria, dintre care conform datelor oficiale 2.352 erau bărbați, 2.375 femei și 6.714 copii. Primii romi deportați au fost catalogați drept „periculoși și indezirabili”. Deportarea romilor sedentari însă s-a desfășurat între 12 și 20 septembrie, fiind utilizate nouă trenuri cu plecare din diverse orașe ale țării, astfel că în această lună, numai puțin de 13.176 de etnici romi sedentari au fost obligați să plece în Transnistria. În octombrie 1942, la est de Nistru au fost duși 24.686 de romi, dintre care 11.441 erau nomazi, 13.176 sedentari, iar 69 au fost deportați după eliberarea din închisoare. Numărul total al persoanelor deportate între iunie 1942 și decembrie 1943 în Transnistria este evaluat la peste 25.000 de indivizi. Datorită condițiilor dificile din lagăr mulți deținuți au pierit în urma bolilor. Astfel un raport al șefului districtului Landau către prefectura din Berezovka, din decembrie 1942, se menționează că datorită epidemiei de tifos exantematic numărul romilor internați în lagărul de la Landau a scăzut de la circa 7.500 la aproximativ 1.800-2.400 de indivizi. Un raport redactat la începutul lui decembrie descrie situația grea a romilor în județul Otciakov, unde *Datorită malnutriției, cei mai mulți dintre țigani au slăbit în așa fel încât s-au transformat în schelete vii. În fiecare zi - mai ales în ultimul timp - mor zece până la cincisprezece țigani. Sunt infestați cu paraziți. Nu au fost la nici-o vizită medicală și nu au medicamente. Sunt goi (...), dezbrăcați de orice îmbrăcăminte sau lenjerie. Corpul (...) unor femei este gol cu desăvârșire. Ele nu au primit nici cea mai mică bucată de săpun de când au venit și nu au putut să se spele, nici să-și curețe cămașa pe care o aveau. În general, situația țiganilor este cumplită, aproape de neconceput. Din cauza mizeriei, ei s-au transformat în niște spectre și s-au întors aproape la starea de sălbăticie. Această condiție se datorează proastelor condiții de locuit, ca și malnutriției sau frigului. Datorită foamei, ei îi iritau pe ucrainieni cu furturile lor. Dacă presupunem că erau țigani în țară care furau (...) doar prin reflex, chiar un țigan până atunci cinstit cu totul va începe să fure pentru că foamea îl împinge la gestul acesta rușinos.* Deportarea a afectat și familiile celor care luptau pentru țară. Astfel un rom mobilizat, cere mareșalului Antonescu, readucerea la vatră a familiei sale, deportate în Transnistria. *Subsemnatul, Grant Balotă, concentrat, având 4 copii minori, cu lacrimi în ochi și în genunchi vin a vă ruga următoarele: Prin luna iulie 1942, fiica mea Lenuța Grant Balotă, în etate de 17 ani, ducându-se la mătușa sa în Ploiești, a fost ridicată de autorități și trimisă împreună cu un convoi de țigani din Craiova în Transnistria. Fiica mea era căsătorită nelegitim cu Georgescu B. Ion, care și el făcea parte din convoi împreună cu mama sa Lenuța B. Ion. Pentru completa identificare, menționez că tot în acest convoi se mai aflau și muncitorii țigani: Constantin Mezu Sîrdam, Iorgu Mezu Sărdan și Titeș Bota. Cu lacrimi în ochi, vă rog în genunchi, D-le Mareșal, a da ordin să fie pusă în libertate fiica mea Lenuța Grant Balotă și soțul său, întrucât ei munceau pe lângă casa mea, fiind serioși și neavând absolut nici o vină. Un veteran din primul război mondial cere a i se aproba reîntoarcerea din deportare a fiicei sale: Subsemnatul Gheorghe Ioniță din Ploiești, str. Valter Mărăcineanu nr. 23, am onoare a aduce la cunoștința dvs. următoarele: Sunt om bătrân în etate de 63 ani, am fost postat în războiul din anul 1913-1916, neavând nici o pedeapsă la activul meu, neavând nici soție decât o singură fiică, care are 5 băieți și care a fost trimisă în Transnistria, iar doi dintre acești copii fiind gemeni, urmând a fi acum încorporați. Singurul meu ajutor îl aveam de la fiica mea și de la copiii săi. Greșeala a fost că fiica mea trăind în concubinaj cu un oarecare Gheorghe, care a avut cazier, a fost luată și*

ea din greșeală, și deci vă rog D-le Mareșal a dispune ca fiica mea împreună cu nepoții mei să se dea dispoziție să fie trimiși înapoi, căci altfel eu rămân muritor de foame, neavând nici cine mă îngriji. Ginerile meu adevărat este mort, cu acesta trăind doar în concubinaj, nefiind legitim, și deci vă rog D-le Mareșal a dispune ca fiica mea împreună cu nepoții mei să se dea dispoziție să fie trimiși înapoi, căci altfel eu rămân muritor de foame, neavând nici cine mă îngriji. Ginerile meu adevărat este mort, cu acesta trăind doar în concubinaj, nefiind legitim. Un alt rom din Reșița îl imploră și el pe Antonescu să-i elibereze familia din Transnistria: *Domnule Ministru, Subsemnatul Ciurariu Ioan, zis Burenci, locuitor din comuna Reșița, strada Lent II, județul Caraș, cu supunere vin înaintea Domniei Voastre a vă ruga ca să binevoiți a dispune să se revină asupra internării în lagărul din Transnistria a surorii mele Cârăaci Maria Ghizela și a copilului meu Căldăraș Iosif, zis Lici, care în ziua de 11 septembrie 1942 au fost trimiși în convoi și cu alți țigani în lagărele din Transnistria. Cererea mea o bazez pe următoarele motive: Sora mea, ca și copilul, arătați mai sus, în Reșița s-au bucurat de o purtare bună, nefiind niciodată condamnați, urmăriți ori cercetați pe la vreo autoritate polițienească pentru furt sau alte fapte penale și credem că eronat poliția din Reșița i-a trimis cu alți țigani infractori spre internare într-un lagăr din Transnistria. Astfel de cereri sunt adresate autorităților de către romi din toată țara. Astfel, spre exemplificare, din Râmnicul Sărat parvine cererea unui bătrân frizer de a nu fi expulzat, acesta invocând conduita exemplară a familiei sale, precum și vechimea ei în oraș, iar din Botoșani un grup de locuitori reclamă lui Antonescu faptul că au fost trecuți pe nedrept pe listele de romi pasibili cu deportarea în Transnistria. Un rom din Turda cere aprobarea revenirii soției legitime și a copilului său din Transnistria, iar un grup de locuitori din Balta Verde cer ca un rom fierar localnic, să nu fie deportat, evidențiind comportamentul bun al omului și utilitatea meșteșugului practicat. Un birjar din Călărași pe nume Grigore Dobre Gangu a cerut, la rândul său, să fie șters de pe listele celor pasibili cu deportarea în Transnistria, susținând că *mi-am făcut datoria de bun român, plătim către stat toate impozitele la zi, am luptat cu credință și dragoste pentru țara noastră România în războaiele din 1913 și din 1916-1919, am fost rănit de două ori, sunt decorat cu patru decorații, luptând cu avânt și curaj ca sergent pe front, totdeauna în linia I, sunt om cu caracter ales, bun, cinstit, conștiincios, de condiție bună socială, am fost ca elev la gimnaziul din Călărași, am patru feciori bine crescuți, buni români patrioți, cu școală și condiție socială bună, aleasă, cu suflet de sacrificiu și dragoste, își fac ca și mine datoria muncind cinstit și luptând pentru scumpa noastră patrie România Mare (...)* Cu respect vă rog a lua în considerație cinstea, onestitatea și munca mea și a copiilor mei, ce o depunem cu drag pentru scumpa noastră Românie, rugându-vă să binevoiți a dispune către cei în drept din orașul Călărași, jud. Ialomița, să fiu șters de urgență din lista țăganilor ce urmează a fi evacuați în Transnistria și să fiu lăsat în pace și liniște a munci și trăi ca și până în prezent, cinstit, onorabil, acum în ultimele zile ale bătrâneților noastre puține ce le mai avem de trăit, subsemnatul mai îmi fac și am datoria de cresc și pe nepoțica mea Elena de 8 ani, elevă în cl.a II-a primară nr. 3, trecută cu premiul al II-lea, fiind la mine, e fiica feciorului meu Vasile Gr. Gongu, care e văduv și nu are cui o lăsa, decât nouă, părinții săi, el e în prezent mobilizat sergent T.R. la Pirotehnia Armatei București. În genunchi cu lacrimi în ochi vă rugăm Domnule Mareșal a dispune a se cerceta adevărul spuselor mele, scrise aici, și a dispune grația Domniei Voastre către noi. La Craiova un grup de transportatori intervin pentru un coleg de breaslă rom, mecanic auto și potcovar, pentru a fi șters de pe listele celor vizați la deportare: *Subsemnații proprietari, de profesiune cărăuși, domiciliați în Craiova, cu respect venim înaintea D-voastră a vă aduce la cunoștință următoarele: Avem alătura de rampa de descărcatul vagoanelor în str. Frații Golești nr.119 un meseriaș care ne repară camioanele și ne potcovește vitele, anume Marin Florea Chiriță în etate de 59 ani, care ca meseriaș este foarte bun, deoarece lucrează această meserie de mic copil, este proprietar de peste 40 ani în acea**

*stradă, este de o cinste exemplară, părinții săi care au locuit în comuna Motoci, Dolj, de peste 100 de ani, au fost oameni cinstiți, lucrând aceeași meserie, a avut un frate mai mare, anume Ion Chiriță, care a murit în războiul pentru întregirea neamului 1916-1919, care a lăsat în urma sa copii, care sunt pe front, iar acest Marin Florea Chiriță are astăzi în războiul actual doi copii pe front, ori familia acestor oameni datând de peste 100 de ani, ocupându-se cu această meserie toți și fiind oameni de o cinste exemplară, căci prin munca lor cinstită au putut să-și înjghebeze câte o proprietate, fiind oameni pașnici, care își fac datoria și respectă legile Țării Românești, fapt pentru care noi mai jos notați garantăm. Cu respect vă rugăm să binevoiți a interveni către organele în subordine a fi lăsat la domiciliul său în Craiova, având absolută nevoie de un asemenea meseriaș și a nu fi trimis în Transnistria. Un rom din Alba Iulia cerere readucere din Transnistria a părinților și soției sale care era româncă, cu cei 6 copii: Domnule Ministru, Subsemnatul, Iancu Anghel, de profesie muzicant, domiciliat în Alba Iulia, strada Lumea Nouă nr. 40, tată a 6 copii, având o familie constătătoare și nouă persoane, soția mea și soacra sunt românce. Părinții mei și ai soției fiind ridicați de către poliție și duși în Transnistria, soția mea cu cei 6 copii au plecat de bună voie, nevrind a-i lăsa pe părinții noștri neputincioși singuri să plece în Transnistria. Eu fiind mobilizat cont. 1931, fiind concentrat aproape tot timpul, nu am putut pleca cu ei. Vă rog Domnule Ministru să binevoiți a-mi aproba să mă duc și eu sau aducerea lor înapoi, nemaiputând trăi fără ei. Eu o viață întregă am muncit ziua și noaptea pentru creșterea copiilor și întreținerea familiei mele. Vă rog din nou Domnule Ministru a-mi aproba această umilă cerere, eu muncind am avut posibilitatea de a-mi susține familia în cele mai bune condițiuni și mi-am făcut datoria către țară în tot timpul acolo unde am fost pus. În acest context ostil romilor, regina-mamă Elena de Grecia a intervenit personal în favoarea unor romi deportați în Transnistria, în urma unor scrisori și memorii ale celor amenințați cu deportarea sau ale căror familii au fost deportate. Trebuie menționat că procedura administrativă cerea ca memoriile primite de regina-mamă să fie înregistrate la Casa Regală, expediate la Ministerul Afacerilor Interne, Direcția Administrației de Stat, care ancheta cazul și trimitea cererea spre rezolvare Inspectoratului General al Jandarmeriei sau Direcției Generale a Poliției, după care, în fine, cererea ajungea la organele de ordine din județul și localitatea respectivă, care întocmeau, în urma unei anchete, un referat. Decizia finală, în privința repatrieri sau menținerii deportaților în Transnistria, aparținea Ministerului de Interne, între septembrie 1942 și sfârșitul anului 1943 fiind repatriate circa 2.000 de persoane, dintr-un total de aproximativ de 25.000 de romi deportați. Unele repatrieri s-au datorat petițiilor adresate reginei-mame Elena, percepută de memoria colectivă a deportaților ca o protectoare a romilor, dintre cazurile rezolvate amintind câteva mai jos. Astfel, în septembrie, un grup de romi spoitori din orașul Giurgiu i-au cerut reginei-mame Elena să intervină pentru a nu fi deportați, existând teama, după deportările făcute în a doua decadă a lunii septembrie, când romii sedentari considerați periculoși pentru ordinea publică au fost expediați în Transnistria, că vor urma și restul romilor. Astfel, spoitorii din Giurgiu s-au simțit în primejdie și au adresat reginei-mame o petiție semnată de 18 persoane. Spoitorii din Giurgiu o numeau, în septembrie 1942, *Regină și Mamă a celor săraci*, informând-o că *apelăm la bunăvoința M. Voastre de Regină și Mamă a celor săraci, și rugăm să interveniți a fi lăsați pe loc, să ne găsească aici și copilași[i] noștri, când se întorc de pe front sau când le vin extractele de decese*. La 30 octombrie, registratura Casei Regale a înregistrat petiția Anastasiei Burcea, văduvă de război din Pitești, care cerea reginei mame readucerea în țară a fiului ei, deportat împreună cu soția sa. Un alt caz este cel al lui Ioan Stoica, din satul Sirețel, comuna Lespezi, județul Baia, care i-a cerut reginei-mame aducerea în țară a părinților deportați în Transnistria. Tot la sfârșitul anului, în decembrie, patru romi din Craiova, respectiv Gheorghe Pârvu, Ileana Marin Ilie, Nicolae și Constantin Petre, care trăiau cu teama că vor fi și ei deportați, au adresat reginei-mame o petiție, cerând să nu fi trimiși în viitor în*

Transnistria. În mai 1943, Elena Răducanu din Iași, i-a cerut reginei-mame ca fiul ei, în vârstă de 18 ani, surdo-mut, deportat din greșeală în Transnistria, să fie adus acasă, susținând în scrisoare că a mai înaintat o cerere către mareșalul Ion Antonescu, în urma căreia s-a aprobat repatrierea, dar nici după cinci luni copilul nu a ajuns acasă. Elena Răducanu a făcut apel la sentimentele materne ale reginei, spunând că *mă închin în fața Măriei Voastre și cad la picioarele Măriei Voastre, a vă ruga dacă binevoiți ca în calitate de mamă.* Un caz special îl reprezintă cel al soldatului de origine romă Zoltan Stoica, din orașul Sebeș, internat într-un spital de ortopedie din București, care i-a cerut la finele lunii noiembrie 1942 reginei-mame să intervină pentru aducerea în țară a soției sale Eva, deportate în Transnistria. Din Sebeș au fost deportați, în septembrie, un număr de 62 de romi, îmbarcați în trenul special de evacuare E 6, în gara Alba Iulia, în 13 septembrie acel an, lista Inspectoratului Regional de Poliție Alba Iulia, cu romii deportați din propria jurisdicție, cuprinzând, de la poziția 152 la 212, romi din Sebeș, adică un număr de 62 de persoane, Eva Iancu, fiind trecută în partea de jos a listei, la poziția 221. Cert este că nu a fost prima dată când soldatul a cerut repatrierea soției sale, la 14 octombrie 1942 Zoltan Stoica, din Batalionul 14 Vânători de Munte, invalid de război, cu piciorul stâng amputat, internat în spitalul Z.I. 327 ortopedic București, cerându-i mareșalului Antonescu repatrierea consoartei. În urma investigației, Poliția din Sebeș a stabilit că Eva Iancu, soția lui Zoltan Stoica, a plecat de bunăvoie în Transnistria alături de concubinul ei, Ion Stoica, zis Iobăgău, propunându-se ca Eva Iancu să fie menținută în Transnistria, în condițiile liberei opțiuni. La sfârșitul lui noiembrie, când ostașul Zoltan Stoica s-a adresat reginei-mame, nu a primit răspuns la petiția adresată mareșalului Ion Antonescu, astfel că necunoscând soarta petiției sale a sperat că regina-mamă va interveni personal pentru soția lui. În 26 noiembrie 1942, Mihai Antonescu a ordonat ca soția lui Zoltan Stoica să fie adusă acasă din Transnistria: *D-l Vicepreședinte al Consiliului, Prof. Mihai Antonescu înștiințează pe soldatul Stoica Zoltan că M.S. Regina spunându-i că soția lui, Eva Iancu Stoica, din Sebeș-Alba, a fost trimisă în Transnistria pe când el își făcea datoria pe front, a dat imediat ordin ca soția lui să fie adusă acasă. / D-l Vicepreședinte al Consiliului roagă pe D-l Dr. Rădulescu, Directorul Institutului de Ortopedie să aducă la cunoștința soldatului Stoica Zoltan acest lucru, pentru ca soldatul care și-a făcut datoria pe front să știe că i se respectă familia și drepturile lui.* Pentru rezolvarea cazului Evei Iancu Stoica și al Anuței Iancu, a intervenit și soldatul Gheorghe Iancu, fratele celor două femei deportate, mobilizat la Compania 37 Poliție din cadrul Diviziei I Munte, care, aflat în permisie, în perioada sărbătorilor de iarnă din 1942-1943, s-a deplasat în Transnistria unde a cerut repatrierea surorilor sale: *Fiind în delegație și spunându-mi vecinii și oamenii din sat că surorile mele au fost ridicate și evacuate în Transnistria de către poliția respectivă a orașului Sebeș, Jud. Alba Iulia. Familia mea se compune din tot ce am mai scump și tot sprijinul meu cât și al bătrânilor mei bătrâni: / Anuța Iancu în etate de 20 ani / Eva Iancu în etate de 18 ani. / Cu lacrimi în ochi rog, Domnule Guvernator, făcând serviciu militar pentru țară de 5 ani neîntrerupți, rog, Domnule Guvernator, a dispune organelor de drept a dispune trimiterea foilor de drum la surorile mele, pentru a fi reîntoarse în Țară.* Din nefericire cererea soldatului rom nu mai putea fi rezolvată, acesta primind de la autorități următorul răspuns: *Vă rugăm să binevoiți a pune în vedere soldatului Iancu Gheorghe ctg. 1938 din acea companie, ca rezultat la petițiunea înregistrată la Nr. 2323 din 8 Ian. 1943, că nu i se poate satisface cererea, întrucât surorile sale Aneta Iancu și Eva Iancu au încetat din viață în com. Covalevca, jud. Berizovca din cauza tifosului exantematic. Aceasta conf. comunicării făcute de Inspectoratul Jand. Transnistria cu Nr. 2424 67 din 17/III/1943.* Surorile au murit în ianuarie-februarie 1943, când o puternică epidemie de tifos a afectat taberele de romi din comuna Covalevca, raionul Landau, județul Berezovca, unde anterior izbucnirii epidemiei o comisie coordonată de către colonelul Sandu Moldoveanu a făcut o investigație în legătură cu situația romilor deportați în zona Covalevca, Avdotevca, Varușino, în total 5.100 de oameni,

raportul comisiei din 21 decembrie 1942 menționând că s-au semnalat două cazuri de tifos în satul Varușino și că exista pericolul de izbucnirii unei epidemii în rândul romilor, ce trăiau în condiții mizerabile. În raport se specifică faptul că în intervalul septembrie-decembrie 1942, au murit de foame, în perioada investigației, circa 200 de romi deportați și că media zilnică a deceselor a fost de 5-10 persoane.

- Decretul lui Himmler din 16 decembrie 1942, conform căruia romii trebuiau deportați la Auschwitz-Birkenau, a avut pentru romi o semnificație similară cu cea ce a reprezentat Conferința de la Wannsee pentru evrei. Internările forțate în lagăre de concentrare i-a afectat și pe cei considerați corcitură. Acest tip de acțiuni nu i-au afectat însă și pe romii sinti și lalleri, considerați arieni. Femeile romi pasibile de deportare, cu soți arieni sau care activau în armată aveau posibilitatea de a opta pentru sterilizarea de „bunăvoie”, o concesie făcută de naziști. Anterior deportărilor masive, liderii romilor au primit ordin de a redacta liste cu indivizii care meritau privilegiul din partea naziștilor. Pictorul austriac Karl Stojka a fost deportat la Auschwitz-Birkenau împreună cu familia, în 1943, la vârsta de 12 ani, fiind puternic afectat de moartea fratelui său mai mic: *Fratele meu mai mic Ossi a murit de foame. El stătea culcat pe pat, de-asupra mea, în vârstă de șapte ani și rămânea singur pentru că noi trebuia să mergem să muncim! Și când cineva i-a dat mai multă pâine, alții mai mari au venit să i-o fure, să-i fure și ceaiul și supa. Așa că a murit de foame. Unde era Dumnezeu?* Barbara Richter, o supraviețuitoare cehă a lagărului de la Auschwitz susține că *Am rămas în celulă timp de șase săptămâni, la postul de poliție, pe urmă m-au trimis la Auschwitz (unde am ajuns în data de 11 martie 1943). Doi țigani au încercat să fugă, dar au fost prinși, bătuti cu violență și spânzurați. Mai târziu, familia mea a fost eliberată de la Lettig, pentru că familia Richter era bine cunoscută în Boemia. Mama mea venise de bună voie la Auschwitz. O dată mi-au dat douăzeci și cinci de lovituri de bici, pentru că dădusem o bucată de pâine unei persoane care abia sosise. Într-o zi, am văzut-o pe Elisabeth Koch omorând patru copii de țigan pentru că mâncaseră niște resturi. Altă dată, am rămas două ore în fața crematoriului, dar, în ultimul moment, ne-au trimis înapoi în baracă. Am fost biciuită a doua oară pentru că luasem o bucată de pâine de pe un cadavru. Mi-au luat sânge de trei ori. Doctorul Mengele mi-a injectat microbul malariei. Pe urmă, am rămas la infirmerie cu unchiul meu. Țigani m-au dus în altă parte, chiar înainte ca toți pacienții infirmeriei - inclusiv unchiul meu - să fie uciși.*

- În Serbia, șeful administrației militare germane, Harald Turner declara că Serbia este singura țară unde „problema evreilor și țiganilor” a fost „rezolvată”

- În Letonia, țara baltică cu cel mai mare număr de romi, atât nomazii cât și sedentarii au fost afectați letal de măsurile luate de către poliția de securitate, desigur în vederea execuției romilor, astfel că până în 1943 circa jumătate din cei 3.800 de romi din Letonia au fost omorâți de naziști.

- În Estonia, în octombrie 1942 a avut loc primul mare masacru împotriva romilor, o treime din populația romă estoniană găsindu-și sfârșitul asasinată de naziști.

- În Franța au loc transferuri ale deținuților de etnie romă din lagărele de concentrare. Astfel prizonierii din lagărele de la Coudrecieux, Montlhery și Moisdon-la-riviere, au fost transferați la Mulsanne, pentru ca ulterior cei 717 romi de la Mulsanne să fie duși la Montreuil-Bellay împreună cu deținuți veniți din alte două lagăre. În august, numărul prizonierilor din lagărul de la Montreuil-bellay atinge cifra record de 1.018 persoane.

- La Smolensk Oblast membri ai unităților militare germane au săvârșit atrocități împotriva populației de romi. Raportul comisiei care a investigat crimele din 1942 în teritoriile sovietice ocupate germani menționa faptul că *evreii și țigani au fost complet distruși.*

- În Chernihiv au urmat în iunie 1942 a avut loc un masacru pe durata a trei zile în care au murit uciși de naziști cel puțin 2.000 de romi.

- În Italia, în lagărul de la Tossicia, unul dintre cele mai cumplite lagăre din Italia Centrală, în acest an 1942, un număr de 108 romi au suferit prigoana fascistă. În lagărul de la Agnona dintr-o mănăstire benedictină în acest an documentele atestăeau 250 de romi. În 1943, autoritățile și-au declarat intenția de a fonda o școală pentru copiii romi *pentru educarea intelectuală și religioasă a copiilor minori ai țiganilor, deținuți acolo*, fiind consemnat un număr de 146 de deținuți romi, care urmau cursuri organizate de fasciști cu scopul de a-i *debarasa de obiceiurile lor amorale și propice vagabondajului*.
 - În Croația ustașilor lui Ante Pavelici, guvernul fascist a emis un decret în urma căruia romii din Croația și din teritoriile controlate de ustași au fost arestați, cu excepția romilor musulmani din Bosnia și Herțegovina, declarați prieteni ai "arienilor". Mii de romi din Croația au fost închiși în lagărul de concentrare de la Jasenovac, unde bărbații în putere au fost folosiți pentru diferite munci, iar cei care neputincioși au fost uciși și aruncați în gropi comune. La scurt timp înainte de prăbușirea statuii croat ustaș, au fost omorâți majoritatea supraviețuitorilor romi ai lagărului de până atunci. Numărul romilor uciși este incert, estimările victimelor de la Jasenovac, variind de la 10.000 de victime la 40.000 de victime, iar pentru întreaga Croația de la 25.000 de victime la 50.000 de victime.
 - În Protectoratul Moraviei și Boemiei numeroși romi au fost deportați în lagărele de muncă de la Lety și Hodonin. Lagărul de la Lety, destinat elementelor "anti-sociale", a adăpostit un număr de 1.256 de prizonieri romi din Boemia, inclusiv 36 de copii care au fost născuți acolo. Datorită condițiilor grele de viață 326 de bărbați, femei și copii au murit în lagăr. Din acest lagăr la temuta închisoare nazistă de la Auschwitz-Birkenau, în decembrie 1942, au fost duși 16 bărbați și 78 de femei, în martie 1943 un număr de 16 femei, iar în fine în aprilie 1943 au fost deportați un număr de 215 de bărbați și băieți și 205 de femei și fete. Tabăra Hodonin a fost menită elementelor "anti-sociale" din Moravia, ajungând acolo un număr de 1.396 de prizonieri romi, inclusiv 34 de copii născuți în lagăr, din care 207 prizonieri au murit și 855 au fost trimiși la Auschwitz, în trei etape, primul transport de 45 de bărbați și 30 de femei, în decembrie 1942, al doilea, cu 749 de prizonieri de ambele sexe, în august 1943, iar ultimul grup a plecat din Hodonin în ianuarie 1944 cu 26 de adulți și 5 copii. Interesant este că ambii comandanți de la Lety, unde șef a fost căpitanul J. Janovsky, și de la Hodonin, lagăr condus de S. Blahynka, unde au fost găsiți doar 31 de prizonieri pe 28 ianuarie 1944, nu au fost pedepsiți după 1945.
 - În Statele Unite ale Americii, M.H. Frank, care a trăit în Meridian, Mississippi, a fost ales ca *rege al țiganilor*, după moartea lui Emil Mitchell. Tot în SUA a fost atestat un alt rege Ilie George, catalogat drept *rege al țiganilor* în perioada în care era cercetată dispariția Elsie Paroubek. Regele a fost contactat de autorități în Argyle, Wisconsin, și dus la Joliet, Illinois pentru interogatoriu, fiind lăsat ulterior să plece deoarece era complet nevinovat, neputând ajuta cu nici o informație poliția.
 - În mesajul său de Crăciun, din 1942, Papa Pius al XII-lea a vorbit despre *acele sute de mii de oameni care, numai din cauza națiunii sau a rasei lor au fost condamnați la moarte*. Oricum papa a fost criticat pentru că nu s-a opus într-un mod mai radical regimului nazist.
- 1943** • Din Protectoratul Moraviei și Boemiei au fost deportați în acest an într-o primă etapă 1.038 de romi din Moravia, apoi 642 de romi din Boemia, și în cele din urmă 1.042 de persoane din ambele regiuni. În cea de a doua etapă au fost deportate într-o primă fază 853 de persoane din Boemia și Moravia, dintre care 420 au fost de lichidare a taberei Lety, urmând 767 de persoane din Moravia, din care 749 au venit de la de lichidare a taberei Hodonin, și în fine un grup de 93 de persoane din Boemia și Moravia. În dosarele de la Auschwitz-Birkenau au fost scrise numele a 4.493 de romi din Protectorat, dintre care singurii cu speranțe de supraviețuire au fost cei transferați să lucreze în alte lagăre de concentrare, cum ar fi cele de la Auschwitz I, Natzweiler, Flossenbürg, Buchenwald și Ravensbrück, de unde au fost apoi

distribuiți către alte lagăre de concentrare, respectiv în Dora, Dachau, Neuengamm, Bergen-Belsen, Mathausen etc. După eliberare doar 583 de romi bărbați și femei s-au întors la casele lor. Populația de etnie romă din ținuturile cehe a fost astfel aproape anihilată în perioada ocupației naziste. O soartă similară au avut-o și romii din regiunea sudetă.

- În Estonia, romii care au scăpat de masacrul din 1942 au fost privați de bunurile deținute și închiși în lagărul de concentrare de la Talinin, restul populației rome estoniene fiind lichidată.

- Singurul caz cunoscut de lingvist, specializat în limba romani, care a cooperat cu regimul nazist împotriva romilor, este cel al profesorului austriac Johann Knobloch, personaj care, după război, a avut o puternică influență în cadrul comunității academice, în calitate de profesor de lingvistică la Universitatea din Bonn. Knobloch a fost recrutat ca doctorand de către organizația SS "Ahnenerbe", pentru a studia romii și limba romani vorbită în lagărul de concentrare de la Lackenbach. Lucrarea de disertație a lui Knobloch despre romii din Burgenland a fost publicată în 1953.

- Sociologii danezi, Bartels Erik și Gudrun Brun, au susținut în urma unor studii dedicate romilor că sterilizarea reprezintă o soluție viabilă în direcția rezolvării „chestiunii țigănești”. Din punctul lor de vedere romii „puri” nu reprezentau o mare problemă mare, considerând însă că mentalitatea lor nu permitea adaptarea lor în cadrul unei societăți evolute și implicit organizate. În schimb romii metisați provocau dificultăți considerabil mai mari. Germania era percepută ca un exemplu la nivelul politici de sterilizare, în condițiile în care la un moment dat un număr de 21 de familii mixte au fost sterilizate.

- În județul Bălți, numeroase familii de romi și-au pierdut casele, romii fiind mutați de către autorități în cabane cu condiții de viață mizere. Acești năpăstuiți au primit din partea statului o bucată de pământ pentru a avea ce mânca practicând agricultura de subzistență. Abia în toamna anului 1943, pe fondul creșterii considerabile a exodului romilor, numărul fugarilor prinși fiind de peste 2.000 de persoane, a fost creat un lagăr la Golta, unde au fost aduși 475 de persoane. Jandarmii legiunii Golta, într-un raport înaintat Inspectoratului General al Jandarmeriei, descrie situația evreilor și romilor din lagăr: *Am onoarea să vă informez, pe baza informațiilor pe care le-am verificat în toată țara, asupra următoarei situații. Evreii nu au mai primit hrană de luni de zile. La fel țiganii și deținuții din lagărul de la Golta, unde sunt închiși 40 de oameni. Aceștia muncesc și sunt constrânși să continue până cad de foame. Vă rugăm să ne dați instrucțiuni.* Tot la Golta Ion Stancu, „primarul țiganilor” de la Kamina Balka, se referă la condițiile de viață grele ale romilor: *Ziua, muncim la colhoz, iar noaptea patrulem în zonă; ne dau foarte puțin de mâncare: 300 de grame de mălai, 500 de grame de cartofi și 10 grame de sare de persoană, fără nici un alt aliment; nu am primit nici cea mai mică picătură de ulei de opt luni.*

- Psihologul nazist Ritter a declarat ca încheiat procesul de înregistrare a romilor din Germania și Austria, numărul celor monitorizați fiind de 21.498 de indivizi, pentru ca la debutul anului 1944, numărul romilor aflați în evidențele psihiatrului nazist să fie cu 2.324 de persoane mai mare.

- În Grecia deportarea romilor la Auschwitz, provoacă o vie reacție din partea primului ministru grec, precum și a arhiepiscopului de Atena.

- În Letonia din 1941 până în acest an, jumătate din cei 3.800 de romi care locuiau în această țară a fost masacrată, iar în Estonia, mai mult de 90% dintre cei 750-850 de romi estonieni au fost la rândul lor asasinați.

- În Franța, statisticile din acest an arată că 2.200 de romi erau închiși în opt lagăre. Numărul deținuților a scăzut drastic datorită eliberării „negustorilor ambulanz”. Condițiile de detenție erau mai puțin dificile ca în lagărele naziste, dovadă că lagărul de la Arc-et-senans s-a închis în septembrie 1943, datorită numărului ridicat al celor care au evadat.

- În Italia situația romilor se modifică radical în condițiile în care Aliații au debarcat în Sicilia și au eliberat sudul peninsulei în scurt timp. Anterior evenimentului, un document din 23 aprilie consemna prezența a 146 de romi în lagăre, menționându-se că totul decurgea bine, inclusiv metodele aplicate în direcția *debarasării de obiceiurile lor amorale și propice vagabondajului*. După debarcare, conform prevederilor armistițiului din 8 septembrie, semnat între Italia și forțele aliate, lagărele din Italia de Sud s-au închis, romii fiind eliberați. Pe de altă parte în cartierul Monti Roman din Roma, unde locuiau un număr mare de romi și evrei, o placa comemorativă amintește deportarea romilor în octombrie 1943 de către Gestapo.

1944 • Un număr de 1.800 de romi români deportați în Transnistria își câștigau existența la Berezovka, confecționând și vânzând pieptene. La 14 martie 1944, când cetățenii români, indiferent de apartenența etnică, au fost evacuați din Transnistria, jandarmeria română din Odessa susținea că în circumscripția sa erau 12.083 de romi. Practic cei 6.439 de romi aflați în evidențele jandarmeriei în iulie 1944, moment în care reprezentanții amintitei instituții au început consemnarea numelor celor întorși România, nu reprezintă decât o parte dintre romi care au supraviețuit holocaustului românesc. După revenire în țară mulți romi și-au reluat vechiul mod de viață. Astfel doi romi moldoveni, din Jaliștea, reveniți din Transnistria, cer autorităților să li se permită exercitarea profesiei și în alte localități: *Subsemnații, Petrea Molotac și Iancu Molotac, actualmente cu domiciliul în comuna Jaliștea, județul Putna, respectuos vă aducem la cunoștință următoarele: În anul 1942 am fost colonizați ca țigani nomazi în Ucraina – Transnistria pe Bug – de la domiciliul nostru unde ne aflam în acel moment – comuna Dolhasca, județul Baia. Am stat în Ucraina – Transnistria pe Bug – până în primăvara anului curent, 1944, când odată cu retragerea trupelor noastre am primit ordin să ne retragem înaintea trupelor, fiecare pe răspunderea noastră. În prezent, suntem stabiliți cu domiciliul în comuna arătată mai sus, de unde nu ni se dă voie pentru a merge și în alte comune sau județe pentru a exercita profesia noastră de meseria și, spre a câștiga existența de întreținere a familiilor noastre care numără câte 5 și 7 membri, având și doi copii militari, din care unul activ și unul mobilizat, întrucât noi am avut domiciliul stabil fiind înscrși în registrele stării civile ale primăriei și nu am fost cu domiciliul flotant ca adevărații țigani nomazi, având și livrete de satisfacerea serv. militar. Respectuos vă rugăm să binevoiți a ne aproba și autoriza ca să exercităm meseria noastră de fierari, pieptănari și muzicanți și în alte comune și județe.* Oricum după actul de la 23 August situația romilor se modifică radical, astfel că se dispune ștergerea din controalele armatei a deportaților în Transnistria: *Prin ordinul no. 99.235/1943 al Marelui Stat Major, Secția I, s-a dispus ca toți țiganii aflați evacuați în Transnistria să fie șterși din controalele armatei. Cei care s-au reîntors clandestin în țară au fost opriți pe locurile unde au fost identificați și plasați la munci.* Un alt ordin acorda romii reveniți din Transnistria dreptul la libera practică în cea ce privește exercitarea meșteșugurilor specifice: *Direcțiunea Siguranței și Ord. Publice, Serviciul Ordinii Publice, Ordin circulara no. 154.594, Din 16 septembrie 1944, În conformitate cu ordinul no. 15.132 din 13 septembrie 1944 al Ministerului Afacerilor Interne, Subsecretariatul de Stat pentru Poliție: Binevoiți a cunoaște că țiganii nomazi reîntorși din Transnistria urmează să fie lăsați la ocupațiile lor, îndrumându-i la diferite munci.*

- În lagărul de concentrare Auschwitz–Birkenau, *Zigeunerlager*, un grup de 2.897 de romi au fost gazați și incinerati într-o singură noapte, respectiv cea dinspre 2 spre 3 august, acțiune cunoscută ca *Zigeunernacht*. La Auschwitz, în 17 luni au murit 20.078 de indivizi, conform datelor oficiale ale „lagărului țigănesc” fiind închiși aici 10.649 de femei și 10.094 de deținuți de sex masculin, printre care mulți erau copii. Cei peste 20.000 de romi deportați din diferite colțuri ale Europei au fost înghesuiți în 32 de barăci de lemn, construite inițial ca grajduri pentru 52 de cai. Fiecare baracă adăpostea circa 600 de romi.

- După ocuparea Ungariei, de către fostul mentor din al doilea război mondial, în speță Germania hitleristă, 30.000 de romi unguri au fost deportați de către naziști.

- În Belgia un grup de 351 de romi sunt deportați din Malines, la Auschwitz.
- În Olanda a avut loc deportarea la Auschwitz a unui grup de 245 de romi.
- În lagărul de concentrare de la Buchenwald au fost deportați 1.400 de romi, aceștia fiind gazați. Ulterior aceiași soartă au avut-o și un grup de 800 de copii romi, transferați de la Buchenwald la Auschwitz, unde au și fost omorâți.
- În Germania, directorul Institutului de Antropologie „Împăratul Wilhelm”, elogiază în presa nazistă suportul oferit de către stat în direcția cercetărilor antropologice.

1945 • Soldații sovietici ajung la Auschwitz, unde au mai găsit 4.800 de supraviețuitori, printre care mai era un singur rom

- În Slovacia, în „lagărul țigănesc” de la Dubnica nad Vahom, 800 de persoane de etnie romă au fost private de libertate, înainte de a fi omorâte sau deportate. În Cehoslovacia după 1945, romii din estul agricol al Slovaciei, adesea din așezări foarte sărace, încep să vină în părțile industriale ale țării cehe. S-au stabilit în zonele de graniță în care locuiau germanii și evreii, unde li s-au oferit locuințe și locuri de muncă. În orașele cu o concentrație mare de romi au apărut ghetouri – localități problematice și excluse social, dintre care multe rămân. Regimul comunist (din februarie 1948) a anulat Legea cu privire la țiganii itineranți, iar romilor le-au fost de facto acordate drepturi egale în 1950. Regimul comunist cehoslovac sa concentrat pe eradicarea analfabetismului, dar lipsea o abordare specială care să țină cont de istoria excluderii elevilor romi. Adesea elevii romi nereușiți au fost transferați în școli speciale, chiar dacă nu aveau nevoi speciale. Urmând exemplul sovietic, Partidul Comunist din Cehoslovacia (PCC) a adoptat în 1958 un model de „asimilare țigănească” dirijată de stat. Romii și cultura lor, precum și încrederea lor, au suferit substanțial de pe urma unei astfel de măsuri. A presupus un efort insensibil pentru integrarea „țiganilor” în societatea de masă. În această etapă însă, romilor li se garantau locuri de muncă, chiar dacă necalificați din cauza educației lor slabe, ca muncitori, servitoare și alți muncitori necalificați. Datorită relaxării situației politice din 1968, a luat ființă prima organizație de romi, Asociația Națională a Țiganilor-Romi (AGR, 1969-1973). AGR a CR își avea sediul în capitala Moraviei, Brno, unde locuiau descendenții romilor care se integraseră înainte de război. Ei erau în fruntea AGR. Activitățile politice, sociale și educaționale au inclus eforturile de ridicare a culturii romi. Colecții pentru un muzeu planificat erau adunate și se făceau eforturi pentru a compensa și comemora victimele persecuției rasiste din timpul războiului. În timpul procesului de „normalizare”, Asociația a fost dizolvată în 1973, sub pretextul unor erori de contabilitate și economie. Regimul comunist nu a revenit la măsurile stricte de asimilare, dar până la căderea regimului în 1989, romii din CSSR nu au avut posibilitatea de a-și manifesta aspirațiile etnoemancipatoare.

- În Franța eliberată de sub dominația nazistă - Parisul fiind eliberat la 23 august 1944 - deținuții „nomazi” din lagărele de la Montreuil-bellay au fost transferați în alte locuri și chiar dacă unii dintre ei au fost ulterior eliberați, 734 de romi rămân în lagăre. Abia însă în decembrie 1945, lagărele de la Jargeau și Saint-Maurice au fost închise, iar deținuții romi eliberați.

- Până la sfârșitul războiului, conform specialiștilor, peste 70% din populația romă a fost anihilată de către naziști, însă cu toate acestea au fost ignorați în cadrul procesului de la Nürnberg, unde lipsesc mărturiile romilor afectați de atrocitățile naziste. De asemenea romilor ca popor nu le-au fost plătite despăgubiri ca și compensații materiale și concomitent morale pentru suferințele provocate de extrema dreaptă europeană în general.

- În țara noastră, la judecarea primilor criminali de război, doar un cap de acuzație face referire la deportările de romi. Acuzația a fost formulată la adresa colonelului Isopescu, prefectul județului Golta, căruia i s-a imputat confiscarea caravanelor și cailor romi, fără

referire la atrocitățile suferite de către aceștia. Uniunea Generală a Romilor din România a declarat ca principal obiectiv al organizației oferirea unui *suport moral și material tuturor romilor și, mai ales, celor care fuseseră deportați în Transnistria*, însă în 1947, anul în care organizația și-a reluat oficial activitatea, nu s-a preocupat de foștii deportați romi.

- În Bulgaria a fost fondată *Organizația generală culturală unită a minorităților țigănești "Ekhipe"*, a cărei lider a fost Șakir Pashov, organizația, destul de activă, având filiale locale precum și un ziar denumit *Romano Esi* sau *Vocea Romilor*. Ulterior publicația și-a schimbat denumirea în *Nevo Drom* sau *Drum nou*, fiind practic ziarul oficial al teatrului rom. Proiectul nu a rezistat însă prea mult. Comuniștii bulgari l-au expediat în lagărul de la Belene pe Șakir Pashov, iar publicația romă și teatrul au fost desființate. Tot în acest an se formează *Organizația Pan-țigănească „Luptă Împotriva Fascismului și a Rasismului și pentru Dezvoltarea Minorității Țigănești din Bulgaria”*, în strânsă legătură cu Partidul Comunist, al cărui lider Sahkir Pashov era membru al parlamentului. Organizația va rezista peste un deceniu, timp în care mai multe reviste au văzut lumina tiparului în limbile romani și bulgară, redactorii acestor reviste fiind romi care se adresau romilor. Practic în epocă au apărut în jur de 200 de organizații ale romilor, precum și *Teatrul Roma*, în 1947, anterior perioadei impunerii politicii de asimilare forțată. În 1951 *Teatrul Roma* este închis, iar directorul său, pe nume Mustafa Aliev (Manush Romanov), a plecat din Bulgaria pentru a activa într-un teatru turc. Organizațiile romilor au fost integrate în asociații și cluburi comuniste, iar deputatul Pashov exclus din parlament și trimis într-un lagăr de concentrare. Cotidienele sunt înlocuite de ziarul *Ov Păt*, adică „Noua cale”, care nu reprezenta altceva decât expresia politicii partidului comunist în ceea ce îi privește pe romii din Bulgaria, fiind tipărit până în 1989.

- În Danemarca guvernul a interzis în acest an practicarea nomadismului de către persoanele care nu se născuseră în caravană. Înspre 1970 exista un loc de campare la Islands Brygge, lângă Copenhaga, folosit de către romii și nomazii scandinavi, precum și de către nomazii olandezi.

- În România, o statistică a romilor împrăștiți în urma reformei agrare, pe județe, apare în anexa la studiul intitulat *Problema țiganilor din Republica Populară Română* întocmit de Comitetul Central al Partidului Comunist Român, tot aici fiind prezentate *câteva detalii legate de romii beneficiari ai reformei agrare din 1945, anume de romii împrăștiți în satele din Transilvania și Banat locuite de minoritarii germani, cărora li se confiscaseră proprietățile*.

1946 • În Franța, ultimul lagăr de internare a romilor, respectiv cel de la Alliers, a fost în cele din urmă închis de către autorități.

- Președintele UGRR, Niculescu i-a scris o scrisoare lui Petru Bejan, fruntaș al Partidului Național Liberal (Tătărescu), ministru al Industriei și Comerțului în guvernul Petru Groza, căruia i-a promis voturile romilor la alegerile din acel an, în schimbul includerii candidaților romi pe lista parlamentară. Deși ministrul nu a dat curs cereri, Serviciul Special de Informații a aflat însă de scrisoare și autoritățile au luat legătura cu UGRR *pentru a împiedica să fie captată de reacțiune*, deși PNL - Tătărescu era în acel moment oficial aliat al comuniștilor la alegeri. În cadrul procesului generalului Ion Antonescu și principalilor săi colaboratori acuzațiile privitoare la deportarea romilor au fost aduse inculpaților într-un mod formal. În actul de acuzare s-a menționat că *mii de familii nefericite au fost scoase din cabanele sau barăcile lor și deportate dincolo de Nistru; zeci de mii de bărbați, femei și copii sunt morți de foame, de frig și malarie*, acuzarea avansând un număr de 26.000 de romi deportați în Transnistria, generalul Vasiliu acceptând doar numărul de 24.000 de persoane deportate. Ion Antonescu a susținut, în timpul procesului, că deportările au fost rezultatul faptului că romii comiteau diverse infracțiuni, furturi și

asasinate în diferite orașe ale țării, profitând de război, argument invocat și în cuprinsul memorandum-ului înaintat tribunalului popular în acest an.

- În Polonia apare un ansamblu rom, al cărui director fondator a fost Michael Madziarowicz, urmat de Wladyslaw Iszkiewicz în 1967.
- În România, Blocul Partidelor Democratice, dominat de către comuniști, s-a adresat romilor cu ocazia campaniei electorale folosind formula *Frați romi și surori romițe*, o abordare care sintetiza dorința bolșevicilor de a-i folosi pe romi ca masă de manevră în cadrul procesului de făurire a noi societăți comuniste
- „Gypsy Lady” a încheiat stagiunea de la *Century Theater NYC* după 79 de spectacole.

1947 • Legea austriacă pentru ajutorul social acordat celor afectați de holocaust, respectiv *Opferfursorgegesetz*, împarte victimele represiunii naziste în două categorii. Astfel celor care au luptat în rezistență și indivizilor persecutați politic, li s-a acordat așa-zisul *Amtsbescheinigungen*, care permiteau posesorului să poată beneficia de o alocație în anumite condiții. În schimb victimele persecuțiilor naziste datorită apartenenței etnice, rasiale sau religioase, au primit inițial doar un certificat de victimă *Opferausweis*, pe baza căruia beneficiau de unele avantaje fiscale sau comerciale, precum și de favorizarea accesului la locuințele comunitare. Doi ani mai târziu foștilor deținuți din lagărele naziste li s-a acordat, în cele din urmă, acel *Amtsbescheinigung*.

- În Iugoslavia în acest an s-a născut scriitorul Rajko Đurići, rom sârb, cunoscut activist pentru drepturile romilor. Scriitorul a studiat filosofia la Universitatea din Belgrad, între 1967-1972. În 1986 a obținut un doctorat de Sociologie a cărui temă a fost *Cultura romilor din RSF Iugoslavia*, ca cercetător semnând peste 500 de articole. Președinte al *Uniunii Internaționale Romani* și secretarul general al *Centrului Internațional Romani*, lucrările sale literare au fost traduse în numeroase limbi. În 2011, acesta a fost cofondator al unei *Academii de Arte și Științe Romani* în Belgrad, al cărei președinte a devenit. Din Kosovo, cunoscuți scriitori și activiști sunt Bajram Haliti (n.1955) și Ali Krasniqi, precum și Sani Rifati, activist pentru drepturilor omului și președintele organizației *Vocea romilor*, membru al grupului de dans *Kheljen Roma*, care trăiește în SUA. Dintre politicienii și activiștii romi se remarcă și Juscelino Kubitschek, care a fost și președinte al Braziliei, a cărui mamă a fost romă din Cehia, Alfonso Mejia-Arias, politician, muzician și scriitor din Mexic, Ian Hancock, activist rom, născut în Marea Britanie, care trăiește în Statele Unite ale Americii, profesor la Universitatea din Texas, spaniolul Juan de Dios Ramírez Heredia, fost membru al Parlamentului European, fondator al Uniunii Romilor din Spania, scriitorul canadian Ronald Lee, născut în 1934, la Montreal, Canada, activist și delegatul ONU. În Ungaria politicienii romi de succes sunt Tamas Deutsch, Viktória Mohácsi (n. 1975), membră a Parlamentului European, Lívía Járóka, de asemenea membră a Parlamentului European sau Dávid Daróczy (1972-2010), purtător de cuvânt al guvernului maghiar. Activistul rom Romani Rose (n. 1946) a pierdut 13 rude în Holocaust, președinte al Consiliului Central al Sintilor și Romilor din Germania. Activistul Rudolf Sárközi (n.1944) este președintele asociației austriece *Romani Kulturverein*, născut în lagărul de concentrare Lackenbach în Burgenland. După o carieră în domeniul electronicii, a fondat *Societatea Culturală Austriacă Romani* și a obținut recunoaștere legală pentru minoritatea romă din Austria. Din România, dintre politicienii romi, influenți în prezent pe scena politică, îi amintim pe Mădălin Voicu și Nicolae Păun.

- În acest an s-a născut muzicianul Ronald David Wood, cunoscut sub numele de Ronnie Wood, celebru în calitate de membru al trupei rock Rolling Stones, o formație care a amprentat stilul a generației și generației de tineri, fiind printre cele mai de succes formații ale tuturor timpurilor. Wood este prezentat în numeroase surse neconvenționale ca

exponent al romilor britanici. Muzicienii care au făcut carieră în perioada recentă sunt numeroși în fiecare țară europeană și nu numai. Astfel în Grecia s-au afirmat cântăreața pop Irini Merkouri (n. 1981), cântărețul și actorul Manolis Angelopoulos (1939-1989), a cărei melodie „Ta Mavra matia sou” este considerată imnul romilor greci, muzicianul Kostas Hatzis (n. 1936), cântăreața pop Irini Merkouri (n. 1981), clarinetistul Vasilis Saleas, cântăreața Eleni Vitali, poate cea mai populară cântăreață și compozitoare din ultimele trei decenii din Grecia, fiul acestia Nick Xidi (n. 1976), al cărui tată este muzicianul Vangelis Xidi, fiind la rândul lui un cunoscut compozitor și producător de muzică grecească, cântărețul de folk Sotis Volanis (n. 1971). În Cehia artiști de origine romă sunt cântăreața Věra Bílá (n. 1954), Iva Bittová (n. 1958), cântăreață, violonistă și compozitoare sau muzicianul Radoslav Banga. Cântăreața cehă de folk și pop Věra Bílá (n. 1954) este fiica celebrului cântăreț Karol Gina. Cântăreața, compozitoarea, violonista și actrița cehă Iva Bittová (n. 1958) a jucat rolul Zenei în *Želary*, un film nominalizat pentru „Cel mai bun film străin” în 2004, la Oscar. Grupul ceh de hiphop *Gipsy.cz* este alcătuit din romi și a reprezentat țara lor la Eurovision Song Contest în 2009, la Moscova, cu piesa *Aven Romale*. Argentina este reprezentată de cântărețul pop Roberto Sánchez, cunoscut sub numele de Sandro (1945-2010), respectiv "Sandro de América" sau "Gitano", artist care s-a bucurat de o mare popularitate, fiind și primul artist latino-american care a umplut Madison Square Garden din New York, de mai multe ori. Cântărețul Víctor Heredia (n. 1947) este un alt rom argentinian cunoscut pentru albumul *Taki Ongoy*, o lucrare simfonică compusă în 1986, un omagiu adus mișcării *Taki Ongoy*, o reacție autohtonă care a apărut în secolul al XVI-lea (1560-1572) la invazia spaniolă. În Franța, școala de muzică romă contemporană este bine reprezentată de chitaristul de jazz, violonistul și basistul Bireli Lagrène (n. 1966), un fost copil-minune, la doar 13 de ani acesta debutând cu prima sa înregistrare. Născut într-o familie de romi muzicieni, Bireli trăiește într-o caravană ca un *manouche* autentic. Dintre muzicienii romi francezi îi mai amintim pe chitaristul *Manitas de Plata*, pe numele său Ricardo Baliardo (n. 1921), pe cântărețul de jazz Angelo Debarre (n. 1962), pe chitaristul de jazz Tchavolo Schmitt (n. 1954), pe Christian Escoudé (n. 1947), de asemenea chitarist de jazz, pe Mondine Garcia (1936-2010), specializat în *jazz țigănesc*, pe Tony Gatlif (născut ca Michel Dahmani în 1948 la Alger), regizor, scenarist, compozitor, actor și producător, pe chitaristul Babik Reinhardt (1944-2001), fiul celebrului Django Reinhardt, sau pe Dorado Schmitt (n. 1957), chitarist și violonist de *jazz țiganesc*. În Germania s-au afirmat cântărețul pop, compozitorul și producătorul Drafi Franz Richard Deutscher (1946-2006), fiul pianistului maghiar Drafi Kálmán, cântăreața berlineză Marianne Rosenberg (n. 1955), fiica supraviețuitorului de la Auschwitz, în speță Otto Rosenberg, cântăreața Ayo din Köln (n. 1980), o *afro-romă*, mama ei fiind româncă de etnie romă, artistă care, deși mai aproape de rădăcinile sale africane, este influențată de moștenirea romani în stilul de viață și în muzică, precum și chitaristul de jazz Josef Wawau Adler (n.1967). În Mexic o personalitate romă este dansatoarea Lila Zellet Elías (n. 1971), iar în Olanda s-a afirmat formația sinti Rosenberg Trio, alcătuită din Stochelo (n. 1968), Nonnie (n. 1956) și Nousche (n. 1965). Numele de *Rosenberg* este comun în rândul romilor din nordul Europei, iar în spațiul german sunt familii de sinti cu acest nume care au o lungă tradiție ca muzicieni. Chitaristul sinti Jimmy Rosenberg (n. 1980), care, încă adolescent, a cântat cu genii ca Bireli Lagrène, Stéphane Grappelli, Stochelo Rosenberg și alții, în concerte susținute în Europa și în Statele Unite, a ales să trăiască ca un adevărat sinti într-o rulotă. Tot în Olanda s-a afirmat cântăreața Mariska Veres, din Den Haag (1947-2006), fiica celebrului violonist rom maghiar Lajos Veres, precum și chitaristul de jazz Paulus Schafer (n. 1978). În Polonia, Edyta Górniak (n. 1972), cu tată rom și mamă poloneză, a fost prima cântăreață romă poloneză care a participat la Eurovision, în 1994,

iar locul al doilea este cea mai înaltă clasificare a țării sale în concurs de până acum. Ea a cântat în duet cu celebrul tenor Jose Carreras, demonstrându-și abilitățile artistice și pe Broadway. În Rusia, pe lângă pleiada de muzicieni ruși evocată, s-au mai afirmat cântăreața ruso-armeană de origine romă Zarifa Mgoyan, actorul și muzicianul Sacha Kolpakov (n. 1943), care a activat la *Teatrul Roman*, fondând și *Trio Kolpakov*, primul ansamblu de romi ruși care a susținut un turneu în SUA sau actrița și cântăreața de jazz și romante rusești Valentina Dmitriyevna Ponomaryova (n. 1939), fiica violonistului Dmitriy Ponomaryov și a pianistei Irina Lukashova, ambii absolvenți ai Conservatorului din Moscova. Ucraina în muzică este reprezentată de muzicianul, compozitorul și poetul rom polonez ucrainean Edward Dębicki (n. 1935), fiul muzicienilor romi Władysław Krzyżanowski și Franciszka Raczkowska, care a scris aproximativ 200 de melodii, fiind și director al grupului muzical *Terno*, precum și muziciana Eugene Hutz (n. 1972), cântăreață, chitaristă, scriitoare și actriță de origine romă. În Turcia romii sunt reprezentați de cântăreața și dansatoarea Sibel Can (n. 1970), de cântărețul Ankaralı Turgut, de dansatoarea Didem Kinali (n. 1986), care a dobândit o mare notorietate datorită spectacolului de televiziune *Ibo show*, artistă a cărei mamă este, de asemenea, o dansatoare din buric, iar tatăl baterist. În Serbia s-au afirmat violonistul Janika Balázs (1925-1988), cântărețul Sinan Sakić (n. 1956), cântărețul de folk Džej Ramadanovski, (n. 1964), muzicianul Šaban Bajramovic (1936-2008), care a compus peste 650 de piese, muzicianul Žarko Jovanović (1925-1985), cunoscut pentru a compus imnul romilor *Gelem, Gelem*, trompetistul Boban Marković (n. 1964), considerat ca fiind cel mai mare trompetist din Balcani, sau acordeonistul Lelo Nika (n. 1969), un rom român din Serbia, stabilit în Danemarca, unde cântă un amestec de jazz, muzică balcanică, în speță românească, față de care are o anumită afinitate, câștigător de două ori al locului întâi la Campionatul Mondial de Acordeon. În Spania s-a afirmat formația Azúcar Moreno, cu surorile Encarnación și Antonia Salazar, care s-au născut în Badajoz, Extremadura, într-o familie de romi cu o lungă tradiție de cântăreți și dansatori de flamenco. În Bulgaria în muzică s-au remarcat Azis (n. 1978) cântăreț de pop și folk, cântăreața Sofi Marinova sau clarinetistul de jazz Ivo Papazov (n. 1952). În Marea Britanie numărul muzicienilor romi este unul, de asemenea, consistent, printre aceștia fiind și cântăreața de rap Cher Lloyd (n. 1993), muzicianul Denny Laine, chitaristul rock Albert Lee (n. 1943), cântărețul Joe Longthorne (n. 1955), muzicianul Robert Plant (n. 1948) sau cântărețul și actorul Adam Ant, pe numele său Stuart Leslie Goddard, (n.1954) cu numeroase hit-uri între 1980-1983, inclusiv trei locuri unu, artist care a fost, de asemenea, popular în Statele Unite, unde a fost votat cel mai sexy bărbat din America de către telespectatorii MTV, ca actor, apărând în peste douăzeci de filme și episoade de televiziune între anii 1985-2003. Tot spațiul britanic îl reprezintă și cântăreața și compozitoarea britanică de hip-hop/R&B, Jentina Rose Chapman (n. 1984), cântărețul și compozitorul Donald Eric Partridge (1941-2010), cunoscut sub numele de "regele Buskers ", care la sfârșitul anilor 1960, s-a bucurat de un imens succes internațional cu melodiile "Rosie" și "Blue Eyes", compozitorul și cântărețul folk Jackie Leven, muzicianul Denny Laine (n. 1944) sau muzicianul scoțian Jackie Leven alias Sir Vincent Lone (1950-2011), cu peste douăzeci de albume. În Liban de o mare notorietate se bucură Bin Bella Al-Hunteer sau Bilal (n. 1983), zis și *prințul țiganilor*, născut în comunitatea nomadă a domilor, respectiv cea *nawar*, artist care cântă, pe lângă arabă, și în limba domari. Artistul a observat în turneele sale europene, că poate comunica cu verii săi romi din România, Bulgaria și fosta Iugoslavie, fiecare vorbind limba lor maternă. În Macedonia muzicianul Esma Redzepova (n. 1943) a efectuat în mai mult de 9.000 de concerte în 30 de țări, având în palmaresul artistic peste 500 de creații artistice, acestea incluzând 108 de cântece, 20 de albume și șase filme, cântărețul de folk și

scriitorul Muharem Serbezovski (n. 1950) compunând la rândul său peste trei sute de melodii. În Albania o reprezentantă de marcă a etniei rome este artista Anjeza Shahini (n.1987). În Ungaria mari muzicieni romi sunt, pe lângă violonistul maghiaro-american de jazz Elek Bacsik (1926-1993), și alți muzicieni, precum chitaristul și compozitorul Robi Botos, pianistul Georges Cziffra (1921-1994) sau Félix Lajkó (n. 1974), violonist maghiaro-sârb, formația *Ternipe* cucerind de asemenea Europa cu muzica lor tradițională romă. În SUA printre romii care s-au remarcat în muzică este și Jerry Mason (n. 1942) cântăreț, compozitor, chitarist de rock and roll. În Finlanda de origine romă sunt muzicianul Henry Olavi *McCloskey* Aaltonen (n. 1948), toboșarul Sebastian Ahlgren (n.1971), cântărețul Markus Allan (n. 1945), cântărețul pop Rainer Friman (n. 1958), în anii '90 cel mai de succes cântăreț finlandez, dar și scriitor și jurnalist, cântărețul Saska Helmikallio (n, 1980), cântăreața Anneli Sari sau cântărețul Taisto Tammi, din grupul Hortto Kaalo. La rândul său Kiba Lumberg (n. 1956) este un artist finlandez, care a studiat, între 1979-1981, la Conservatorul din Helsinki, apoi la Universitatea Sutorits din fosta Iugoslavie, la Universitatea de Artă din Skopje, în 1986, și la Academia de Artă din Florența, în 1988. Muzicianul Juha Grigori Lundberg (n. 1989), cu nume de scenă Amadeus, provine și el dintr-o familie de cântăreți, tatăl său fiind un membru al grupului Hortto Kaalo, mătușa lui cântăreața Anneli Sari, iar bunicul său artistul Juhani Pesonen. Grupul Hortto Kaalo a fost fondat în 1969 de către Feija Åkerlund, Marko Putkonen, Lupta Lundberg și Heikki Nyman, ulterior venind în formație și Ellen Hagert. În Belgia un cunoscut artist este Fapy Lafertin (n. 1950), chitarist de jazz. În Austria un cunoscut muzician a fost și Joe Zawinul (1932-2007), tot aici afirmându-se și muziciana Ceija Stojka (1933-2013) scriitoare și pictoriță, romă din neamul lovarilor, al cărei frate și soră, Karl Stojka și Mongo Stojka, sunt, de asemenea, scriitori și muzicieni. Împreună cu mama ei și patru din cei cinci frați a supraviețuit Holocaustului, după ce au fost închiși la Auschwitzși Bergen-Belsen, spre deosebire de tatăl ei închis în lagărul de concentrare Dachau, apoi la Schloss Hartheim, unde a fost ucis. În prima sa carte autobiografică, în 1988, s-a referit la persecuțiile naziste. Un alt cunoscut artist austriac este și chitaristul de *jazz țigănesc* Harri Stojka (n. 1957), rom lovar vienez, din neamul *Bagareschtschi*. În cea ce-l privește pe romul maghiar Elek Bacsik (1926-1993), celebru cântăreț de jazz, violonist și chitarist, fiul lui Arpad Bacsik și Erzsebet Pócsi, trebuie specificat că a studiat vioara la Conservatorul din Budapesta, ulterior colaborând cu Dizzy Gillespieși Charlie Parker. El a fost, de asemenea, vărul lui Django Reinhardt. În primii săi ani a călătorit ca muzician prin diferite state, cum ar fi Liban, Spania, Portugalia sau Italia. A lucrat în Paris, la începutul anilor '60 cu artiști precum Jeanne Moreau, Serge Gainsbourgși Claude Nougaro, scoțând și albume solo. Din 1966 el a început să lucreze și să trăiască în Statele Unite, în special la Las Vegas. Bacsik a cântat la chitară, alături de *Dizzy* Gillespie, la *Riviera franceză* din 1962 și mai târziu a colaborat artistic la vioară cu Gillespie, la Festivalul de Jazz Newport din 1974. În România, printre artiștii romi de muzică ușoară, s-au remarcat recent Connect-R, pe numele său real Ștefan Relu Mihalache (n. 1982) și Ștefan Bănică junior, alte voci cu origini rome vehiculându-se că sunt Marcel Pavel, Pepe, Andra sau Dida Drăgan. Un artist original este și Elvis Romano, artist care cântă cântecele lui Elvis Presley în romani.

1948 • În România secretarul general al UGRR, Petre Rădiță, a cerut Ministerului de Interne aprobarea pentru ca organizația să poată organiza un congres al romilor, unde *se va discuta despre realizările guvernului de largă democrație populară, ieftinătatea traiului, precum și aducerea la cunoștință a tuturor romilor să se încadreze în munci lucrând pentru reconstrucția ținerei noastre Republici Populare Române*. Ideea a fost pe placul comunistilor, lucrările congresului derulându-se la Alba Iulia, unde *oratorii au arătat perspectivele de viitor, de educare și muncă create în urma instaurării regimului*

*democratic din R.P.R. spre deosebire de regimurile trecute cari au asuprit pe romi”, participantii votând o moțiune prin care romii și-au luat angajamentul de a munci alături de celelalte naționalități conlocuitoare pentru înfăptuirea socialismului în RPR. De altfel UGRR i-a îndemnat pe romi să voteze la alegerile pentru Camera Deputaților, „soarele”, simbolul electoral al Frontului Democrației Populare, alianța coordonată de comuniști, lozinca UGRR fiind *Toți romii alături de FDP și guvernul actual al RPR*. Cu acest prilej au fost răspândite manifeste *Către toți romii și romițele din Republica Populară Română*, tipărite în două variante, într-una Gheorghe Niculescu semnând cu *DI.*, iar în cealaltă cu *Tov.*, ducându-se și muncă de lămurire a maselor de romi de către elitele Uniunii.*

- În Baden Wuerttemberg a fost redactat un ghid destinat ofițerilor provizorii pentru a ajuta la *soluția finală pentru problema țiganilor*, așa cum se spune într-o scrisoare în acest sens. Fostul „Biroul pentru combaterea pacostei țigănești” din Berlin a fost transferat la Munchen, reluându-și activitatea. În același an, în Bavaria, s-a emis o nouă legislație bazată pe vechiul cod de legi din 1926 cu un profund mesaj antirom.

- În România recensămintele au consemnat în 1948 un număr de 53.425 de romi, cea ce reprezintă 0,3% din numărul populației României, în 1956 - 104.216 romi, adică 0,6%, în 1966 - 64.197 de romi, cu un procent de 0,3% din totalul populației țării, iar în 1977 - 229.986 de romi cu 1,067%, conform statisticilor oficiale circa 65.000 fiind nomazi sau seminomazi. La finele anilor '70 și începutul anilor '80, rapoarte ale autorităților arată că romii au fost sedentarizați. Numărul real al romilor din țara noastră era estimat de către sociologi la un milion de indivizi.

1949 • UGRR a fost desființată de Ministerul Afacerilor Interne, fără ca acesta să ceară, conform procedurii, avizul Securității, în documentul oficial elaborat de ministerul în cauză nespecificându-se cauzele care a generat această decizie. Șeful guvernului, Petru Groza, a primit totuși în audiență în acest an o delegație a romilor, care a cerut aprobarea fondării unei noi organizații, respectiv *Uniunea Populară a Romilor din Român*. Securitatea a verificat trecutul membrilor comitetului de inițiativă, întocmind un raport în care se specifica faptul că *din informațiile obținute, Comitetul este sincer atașat regimului din R.P.R.*, menționându-se că acest comitet a eliminat din rândurile sale elementele antidemocratice, respectiv Gheorghe Niculescu, *comerciant și reacționar*, sau Vasile Duțan, *suspect legionar*. În ciuda referatului favorabil cererea de creare a Uniunii Populare a Romilor a fost respinsă. Dovedindu-se interesat de problema romilor, Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Român a redactat un material cu titlul *Problema țiganilor din Republica Populară Română*, documentul referindu-se și la *Concluziile, pe care le putem trage din aceste puține elemente cunoscute, cu ajutorul exemplului sovietic, pentru munca noastră în viitor pentru această problemă sunt următoarele:*

1. *Problema țigănească este în primul rând o problemă socială;*
2. *Țiganii încadrați în muncă, care vorbesc limba populației cu care conviețuiesc și care-și trimit copiii în școlile respective, care deci trec printr-un proces de asimilare, nu constituiesc o preocupare decât în măsura ridicării nivelului lor cultural (alfabetizare, educație de igienă, asistență socială), și lupta împotriva naționalismului burghez care prin menținerea vechilor prejudecăți împiedică procesul de înfrățire între această populație și celelalte naționalități conlocuitoare;*
3. *Trebuie cercetată situația țiganilor împroprietăriți prin reforma agrară (aproape 20.000 de țigani au fost împroprietăriți în județele locuite de naționalități conlocuitoare, cum se vede în anexă);/*
4. *Cu ocazia deplasărilor pe teren trebuie cercetată situația țiganilor și trebuie întocmită o statistică a țiganilor neîncadrați în muncă, a țiganilor nomazi în general;*
5. *Problema principală o constituie problema țiganilor nomazi, cortorari, seminomazi,*

eliberarea lor de sub influența despotică a bulibașilor, a vătafilor; va necesita aplicarea măsurilor pe care le indică exemplul sovietic.

- În București, la Teatrului Național "Studio" s-a jucat piesa *Rapsodia țiganilor*, de Mircea Ștefănescu.
- În Franța o comisie guvernamentală a întocmit un raport, în urma unei analize a problemele romilor din Hexagon, în care a recomandat renunțarea la politicile represive aplicate nomazilor. Practic aceasta recomandare a devenit punctul de reper al modului de redactarea a legislației privitoare la romi de către statul francez
- În acest an guvernul R.F. Germania emite prima declarație în care susține că romii nu sunt îndreptățiți în a primi daune pentru prigoana suferită în perioada nazistă. Ulterior au mai fost emise declarații de acest gen.
- În Bulgaria s-au derulat lucrările unei conferințe a romilor în care a fost combătut fascismul și rasismul, fiind analizate și modalitățile de afirmare și promovare culturală a minorității rome din Bulgaria.
- În localitatea Șiria, din județul Arad, învățătorul Vasile Homescu a organizat o școală pentru romi. Școala a fost vizitata în 1951 de către ministrul învățământului Ion Nistor și de către marele muzician rom Grigoraș Dinicu, care au asistat la cursurile susținute de învățătoarea Georgina Homescu, cadrul didactic fiind elogiata de către oaspeți, pentru modul în care au fost pregătiți pentru lecție cei 41 de elevi din clasa sa.
- În Macedonia s-a născut Rahim Burhan, regizor de teatru, fondator în 1991 și director artistic al teatrului rom *Pralipe* din Skopje, care a devenit cunoscut datorită cooperării sale cu Teatrul *An der Ruhr* din Muelheim. Cu sloganul *țigani s-au întors*, cele două instituții s-au angajat în combaterea discriminării față de străini în Germania, prin teatru. Astfel piesa *Ratvale Bijava* a lui Frederico Garcia Lorca (1898-1936), autorul romanului *Romancero gitano* în 1928, a fost pus în scenă în limba romani în aproximativ 15 orașe germane. În 1998 *Pralipe* a fost invitat la Festivalul Internațional de Teatru „MESS” de la Sarajevo.

1950 • În Germania de Vest după emiterea primei dintre multele declarații conform căreia guvernul german nu datora romilor despăgubiri pentru crime de război, oficiul pentru acordarea indemnizațiilor de acest tip, *Landesentschadigungsamt*, din Munchen a respins, în 1950, cererea unui supraviețuitor al lagărelor de concentrare de la Auschwitz-Birkenau și Ravensbruck, argumentând că motivația rasială de persecuție căreia i-a fost victimă solicitantul nu a fost clar stabilită. Oricum în acest an mai mulți supraviețuitori romi ai lagărelor naziste, ale căror solicitări fuseseră respinse de către serviciile germane de ajutor social, au deschis o acțiune în justiție, pentru a obține aceste drepturi cuvenite, însă Curtea de justiție federală, *Bundesgerichtshof*, le-a respins demersul șase ani mai târziu, negând astfel caracterul rasial al persecuțiilor. Asociațiile rome germane, *Verband Deutscher Sintiși Zentralrat Deutscher Sinti und Roma*, s-au remarcat prin lupta pentru obținerea despăgubirilor de război pentru foștii deținuți romi, și pentru egalitatea drepturilor civile și sociale. Pe de altă parte, între 1950-1967, în regiunea Koln a Germaniei, actele de identitate acordate supraviețuitorilor lagărelor de concentrare naziste sunt retrase de la sinti și romi pe motiv că nu aveau acte care să le ateste naționalitatea germană. Procuratura a deschis numeroase procese *împotriva a zeci de polițiști, oficiali guvernamentali și oameni de știință*, pentru "persecutarea țiganilor", procese încheiate cu încetarea procedurii de urmărire a acuzaților. Exemple în acest sens îl constituie procesul împotriva personalului RHF, respectiv a lui Robert Ritter în 1950, Adolf Würth, între 1961-1963, precum și în 1986, Eva Justin între 1958-1960 și Sophie Ehrhardt, între 1981-1982, respectiv 1983-1986, sau Ruth Kellermann, între 1984-1989. În astfel de procese au fost implicați și Josef Eichberger, în perioada 1961-1964, organizatorul principal al transporturilor de romi, în

RSHA, sau Paul Werner în 1962, lider de grup în RSHA, precum și alți oficiali ai administrației naziste ca Otto Maeda, între 1969-1971, Leo Karsten, între 1957-1960, șef al departamentului pentru romi din cadrul Poliției din Berlin sau Hans Maly, în intervalul 1961-1964, fost ofițer CID în Köln și ofițer RSHA. În cazul urmăririi legale derulate împotriva cadrelor științifice din RHF, cercetările au fost declarate ca încheiate din lipsă de probe, cum a fost și cazul medicului Hermann Arnold, care a continuat cercetările de tip RHF și după 1945. Ancheta împotriva unor nume sonore, cum ar fi Karsten, Eichberger, Maly, Karl-Wilhelm Supp, Henry Böhlhoff și altele 42 de personalități naziste din Köln a fost întreruptă, deoarece inculpații nu au cunoscut, în opinia judecătorilor, scopul final al acțiunilor în care au fost implicați, respectiv exterminarea. În procesele aliaților occidentali, încheiate cu condamnări, autorii, principalii vinovați ai masacrelor, după câțiva ani de detenție au fost grațiați, în a doua jumătate a anilor '50. O bună parte dintre ei au continuat să-și desfășoare nestingheriți activitățile specifice, lucrând în continuare pentru statul german. Astfel Leo Carstens, după pensionarea sa de la CID Ludwigshafen a fost apreciat pentru "sfaturile valoroase" cu privire la modul de abordare al romilor. O parte dintre inculpați în procesele dedicate holocaustului romilor au fost reinstalați în funcții de conducere în diferite instituții, inclusiv în poliție. Pavel Werner ajunge subsecretar în Ministerul de interne din Baden-Württemberg, Joseph Eichberger la poliția din Munchen pe probleme de romi, Leo Karsten a fost șeful secției de poliție pentru combaterea vagabondajului din Karlsruhe. La rândul lor John Otto și Heinrich Böhlhoff, după 1945 au combătut "problema țigănească", în Renania de Nord-Westfalia, iar Hans Maly a condus poliția din Bonn, capitala Germaniei de Vest. Un exemplu șocant de fost nazist angajat în poliția federală este cel al fostului șef al Comandamentului de Investigații Criminale al Poliției de Securitate și SD din Talin, Heinrich Bergmann, vinovat de uciderea a cel puțin 243 de romi, în Estonia anului 1942, printre victime fiind și femei sau copii, care a activat nestingherit în cadrul Biroului Federal de Criminalistică, unde erau mulți foștii lideri SD, implicați direct în genocid.

- În România anilor '50, violonistul și dirijorul rom, Ionel Budișteanu, pe numele său adevărat Nae Ion Voicu, artist al poporului, a protestat împotriva strămutării romilor, mai ales a celor nomazi, în Bărăgan, în fața lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, spărgându-și vioara și riscând practic strămutarea forțată. De asemenea și celebrul Grigoraș Dinicu, cel mai mare violonist și compozitor rom din România acelei epoci, a luat atitudine și a protestat împotriva deportării romilor nomazi în Bărăgan.

VIII. Romii între dorința de integrare și neputința evitării capcanei prizonieratului anistoric

A doua jumătate a secolului XX, a fost amprentată, printre altele, de divizarea inechivocă a Europei și a lumii între statele democratice și lagărul comunist, de decolonizare, de Războiul Rece sau de căderea în bloc a comunismului. În cea ce privește populația romă se remarcă în perioadă efortul depus de elitele romane în direcția integrării, a creierii de instituții, organisme, organizații și asociații a căror obiectiv general l-a reprezentat emanciparea romilor, de tendința statelor comuniste de a masca problematica romă sau de a o rezolva în spiritul totalitarismului, de căderea comunismului și faza recentă a migrației romilor dinspre Est înspre Vest, precum și de reînțoarcerea ca într-un cerc vicios la aceleași probleme istorice, în speță la expulzare, discriminare, marginalizare, atitudini xenofobe și violențe îndreptate împotriva romilor. Pe de altă parte în ciuda pașilor importanți făcuți înspre emancipare și modernizare, romii, luați ca o comunitate organică, țin parcă să dovedească faptul că învață destul de greu lecțiile istoriei.

1951 • În Basarabia s-a stins din viață compozitorul, dirijorul și pianistul rom Ștefan Neaga (1900-1951). Alte personalități romane din Republica Moldova sunt și Pavel Andreicenco, dansator, coregraf, actor și activist rom (1930-2001), actrița, dansatoarea și jurnalista Duminica Negru (n. 1939), scriitorul Gheorghe Cantea (1941-2012), activista Elena Bogdan (n. 1961) activistul Robert Cerari (n. 1965), artistul Ion Carai (1936-2004), cercetătorul Ion Duminică (n. 1971), activistul Marin Alla (n. 1977), scriitorul Anatolie Răduță (n. 1952), activistul Nicolae Rădiță (n. 1977) sau violonista Alexandra Târșu (n. 1992)

- În Ungaria, după model sovietic, au fost fondate câteva cooperative meșteșugărești ale romilor, cum era și cea de la Nogradmegyer, înființată în acest an. Localitatea adăpostea romi fabricanți de cuie și muzicanți.

- În URSS Nikolai Alexeevici Slichenko, născut în 1934 în Belgorod într-o familie de romi nomazi, supraviețuitor al celui de-al doilea război mondial, în care și-a pierdut numeroși membri ai familiei sale, devine actor al *Teatrului Roman*, instituție unde cunoaște gloria marilor succese și al cărei lider a devenit ulterior. După război Slichenko a muncit la un colectiv în Voronezh Oblast, unde a auzit de existența *Teatrului Roman* din Moscova, în 1951 Nikolai fiind acceptat în instituție. Zeița Fortuna i-a surâs rapid tânărului actor, astfel că în 1952 în condițiile în care teatrul său se afla în turneu la Zagorsk - în prezent localitatea Sergiev Posad - cu piesa "Patru logodnice" a lui I. Khrustalev, actorul Serghei Fedorovici Shishkov, reprezentant al celebrei familii de artiști romi Shishkov, s-a îmbolnăvit, rolul personajului său Leksa, jucându-l, la nici 18 ani împliniți, Nikolai Slichenko, care după acest episod a devenit un actor de prim rang în teatrul rom sovietic. Nikolai Slichenko a jucat alături de mari actori ai teatrului rom din Moscova, cum ar fi M. Cherkasova, S. Shishkov, I. Rom-Lebedev, V. Bizev, N. Narozhnyy, S. Zolotarev, Lyalya Chernaya, M. Skvortsova, S. Andreev sau I. Khrustalev, artiști care l-au inițiat în tainele meseriei de actor și alături de care a cunoscut gloria. În 1977, N. Slichenko a devenit director la *Teatrul Roman*, pe lângă numeroasele roluri jucate pe scenă, artistul afirmându-se și ca actor de filme. Aprecierea de care s-a bucurat Slichenko este dovedită și de numeroasele premii cu care a fost gratulat, cum ar fi *Artist al Poporului din URSS* în 1981, *Premiul de Stat al URSS* în 1987 și *Ordinul pentru Serviciul adus Patriei* în 2004. În 1998, o stea cu nume Nikolai Slichenko a fost plasată în Piața Stelelor din Moscova, un omagiu adus geniului său actoricesc. Teatrul Roman din URSS constituia una dintre atracțiile majore în Moscova, peste 100 de ansambluri muzicale și trupe de balet desfășurându-și activitatea în Uniunea Sovietică. Situația este asemănătoare în Iugoslavia, datorită ajutorului activ acordat de stat, și chiar și în Polonia.

- Moare la Frankfurt, psihologul Robert Ritter, fostul ideolog al "Soluției Finale" aplicată romilor, acesta nefiind tras, sub nici o formă, la răspundere pentru faptele sale.

1952 • Pastorul francez Clement Le Cossec (1921-2001) pune bazele unei mișcări pentecostale în rândul romilor, denumită *Biserica Evanghelică a Țiganilor*. Despre acest pastor evanghelic se crede că a convertit la pentecostalism, până în anii '80, circa 70.000 de romi, formând și 1.600 de predicatori și 400 de pastori, pentru ca ulterior numărul convertiților la mișcarea pe care a fondat-o să depășească 500.000 de romi în Europa, dintre cei convertiți 100.000 fiind din Franța. Pastorul a inițiat această mișcare la Rennes, după care s-a implicat într-o fecundă activitate misionară, derulată printre romii francezi nomazi, apoi în Germania, Olanda, Belgia, Portugalia, Spania sau Italia, călătorind în scopuri misionare în peste 40 de țări ale lumii, precum Canada, Statele Unite, Mexic, Argentina sau țările din estul Europei. În prezent la Saint-Jacques, în apropiere de Rennes, se adună anual în jur de cinci mii de caravane, care adăpostesc douăzeci-treizeci de mii de romi. Deși începuturile activității misionare a fost modest, pastorul având un număr restrâns de discipoli, din cauza creșterii rapide a numărului adeptilor, Clement Le Cossec a fost sprijinit în activitatea sa de către tânărul pastor rom Denis Théom, poreclit *Payon*, la mișcarea spirituală aderând și Georges Meyer, nimeni altul decât succesorul lui Clement la președinția *Misiuni Evanghelice a Țiganilor*. Pentru a răspunde nevoilor organizatorice a organizației sale, în 1967, Clement a cumpărat o proprietate în Loiret lângă Gien, unde s-au pregătit viitorii predicatori, printre cei mai cunoscuți pastori romi formați aici fiind și Charles Welty, zis și Tarzan, sau Wasso Ferret, poreclit Balo. Un alt pastor evanghelic rom, care s-a implicat puternic în viața romilor a fost norvegianul Ludvig Valentin Karlsen, născut la Furua, Ullensaker, în 1935, decedat la Oslo, în 2004. Ludvig Karlsen, considerat predicatorul cel mai iubit din Norvegia, s-a născut într-o familie săracă și numeroasă de romi, printre care și-a petrecut copilăria. Cu doar câțiva ani de învățământ primar, fără a studia în nici un fel de școală biblică sau seminar teologic, a început să predice cu succes și carismă Evanghelia printre romii norvegieni, mesajul său fiind îndreptat și înspre publicul larg, la fel ca și activitățile sale sociale dedicate celor săraci și marginalizați. În 1983 Ludvig Valentin Karlsen a fondat Centrul Evanghelic Norvegian, o instituție de reabilitare a alcoolicilor și a dependenților de droguri, în prezent una dintre cele mai importante centre de acest tip din Norvegia. Pastorul norvegian a editat, de asemenea, și un dicționar al limbii romani.

- În Polonia autoritățile eșuează în tentativa de a-i convinge pe romi să se mute în vestul țării, în locurile depopulate ca urmare a deportării populației germane efectuate în acest an. A fost emisă de asemenea și o *Rezoluție privind asistența Țiganilor în adoptarea modului de viață sedentar*, care viza integrarea populației rome, de asemenea cu un efect redus. În acest an *Prezidiul Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Unit Polonez a adoptat o lege intitulată „Cu privire la ajutarea populației țigane să se adapteze la viața stabilită” și a început procesul de sedentarizare forțată a romilor polonezi, ca parte a procesului de „productivizare a romilor”*. În acest moment, peste 75% dintre romii din Polonia duceau un stil de viață nomad. Inițial, procesul de soluționare forțată nu a fost foarte eficient. În urma publicării „Cu privire la situația populației țigane” în 1964, autoritățile s-au orientat către utilizarea puterilor poliției și represiunii, pentru a forța romii să renunțe la viața lor nomade; totuși, abia la sfârșitul anilor 1980 caravanele de romi au dispărut din peisajul polonez. Proiectul de lege menționat mai sus, de natură asimilaționistă și paternalistă, a definit politica autorităților poloneze față de romi din 1952 până la mijlocul anilor 1980, desemnându-i drept „problemă socială”. Epoca comunistă a văzut și zorii mișcării romilor. Primele organizații de romi erau de natură culturală și educațională și, ca atare, nu aveau (sau nu puteau) avea ambiții politice sau civice. Prima organizație de romi din Polonia, *Komitet Cygański (Comitetul Țigan)*, a fost fondată la *Walbrzych* în 1951, cu sprijinul autorităților locale, *Andrzej Siwak* a fost primul ei președinte. În 1952, *Comitetul* a fost transformat în *Wojewódzki Zarząd Stowarzyszenia Cyganów Osiedłych w Walbrzychu (Consiliul Provincial al Asociației Țiganilor Stabiliți din Walbrzych)*. În 1963, susținută de

autoritățile administrative, a fost creată o a doua organizație de romi în Polonia, la inițiativa romilor stabiliți la Tarnów (printre ei Andrzej Siwak care se mutase acolo împreună cu familia), *Cygańskie Stowarzyszenie Kulturalno-Społeczne* (Socio-Asociația Culturală Țigănească), care rămâne cea mai longevivă asociație de romi din Polonia. La începutul anilor 1970 și 1980, în Olsztyn, Żyrardów, Andrychów și Płock au fost înființate alte asociații culturale de romi – o dovadă a creșterii activității culturale și organizaționale în rândul romilor. În 1984, asociația romilor din Tarnów, sub conducerea lui Józef Kamiński, și-a schimbat numele în *Stowarzyszenie Kulturalno-Społeczne Romów* (Asociația socio-culturală a romilor) și și-a redenumit sediul, *Dom Kultury Romów* (Casa de Cultură a Romilor). Schimbarea terminologiei, de la „țigan” la „romi” a fost simbolică, reflectând apariția unei conștiințe de sine etnice în rândul membrilor săi. Această asociație, împreună cu Adam Bartosz (un etnograf și savant respectat în Studiile Romilor), a jucat un rol semnificativ în popularizarea culturii și istoriei romilor. Această cooperare a dus la deschiderea primei expoziții de romi polonezi, intitulată *Cyganie w kulturze polskiej* („Țiganii în cultura poloneză”), într-una dintre filialele Muzeului Districtual din Tarnów, în mai 1979. Această expoziție din 1979 a reprezentat un pas important în crearea primei expoziție permanente dedicate romilor, care a fost deschisă în 1990 cu ocazia celui de-al patrulea Congres mondial al romilor la Serock, în noul Muzeu Etnografic. Activitatea religioasă intensificată a jucat un rol important în procesul de mobilizare a romilor. În anii 1980, preotul Edward Wesolek a propagat ideea pelerinajelor romilor la sanctuarele mariane, în special la mănăstirea Jasna Góra, unde a reușit să adune reprezentanții tuturor grupurilor de romi la 8 decembrie 1981, facilitând integrarea diferitelor grupuri de romi polonezi. Această dată a devenit punctul central al pelerinajelor anuale ale romilor. În 1979, Wesolek a început și editarea primei reviste de romi, intitulată *Dewel Sarengro Dad* („Dumnezeu, tatăl tuturor”). Revista a fost dedicată în primul rând temelor religioase, dar este de remarcat faptul că a evidențiat și necesitatea întăririi limbii romani. În 1986, un alt preot, Stanisław Opocki a inițiat tradiția pelerinajelor romilor la sanctuarul marian de la Limanowa, tradiție care continuă și astăzi.

- În Germania autoritățile landului Bavaria a decis ca romii să fie supuși unor controale speciale, care includea și amprentarea acestora. Modelul bavarez a fost preluat și de alte landuri, acțiuni care au avut constanță până la începutul anilor '70.
- În Danemarca tratamentul aplicat de autorități romilor se modifică radical, abordarea legislativă a acestora fiind una bazată pe principiul nondiscriminării al toleranței, al multiculturalismului.
- În Grecia s-a născut Yiorgos Mangas la Livádia, Viotia, rom grec, considerat cel mai bun cântăreț la clarinet din Grecia. Stilul său special, sensibilitatea sa artistică a cucerit publicul, nu numai în țara sa natală, ci din toată Europa și America. Alte personalități muzicale elene de origine romă care s-au afirmat în perioada recentă sunt și cântărețul Kostas Pavlidis (Atena, 1974), cântăreața Eirini Merkouri (Ilion, Atena, 1981) ce aparține unei familii de muzicieni romi, sau Glykeria Kotsoula (Agió Pnevma, Serres, 1953) una dintre cele mai de succes cântărețe din Grecia, a cărei carieră a fost marcată de discuri de platină și spectacole cu artiști de prestigiu. Artista romă este foarte apreciată în Israel, unde a susținut concerte alături de faimosul artist Ofra Haza și de Orchestra Filarmonicii din Israel, fiind singurul artist non-evreu invitat să participe la concertul memorial organizat în onoarea lui Yitzhak Rabin la Tel-Aviv. Glykeria Kotsoula a fost declarată cetățean de onoare al Ierusalimului în 1994. Alți mari artiști greci de origine romă sunt și Sotis Volanis și Vassilis Saleas.
- În Germania de Vest frații Oskar și Vinzenz Rose întemeiază *Asociația Sintilor din Germania*, respectiv *Verband der Sinti Deutschlands*, cunoscută în prezent sub numele de *Verband Deutscher Sinti*. În 1956 aceeași doi frați pun bazele unei asociații care își propunea să apere interesele cetățenilor germani non-evrei persecutați din motive rasiale, a cărei

denumire era *Verband und Interessengemeinschaft rassisch Verfolgter nichtjüdischen Glaubens deutscher Staatsbürger*, iar în același an la Frankfurt este format *Comitetul Central al Țiganilor*, respectiv *Zentralkomitee der Zigeuner*, care va deveni mai apoi *Zigeuner International*. Începând cu anul 1978 *Verband Deutscher Sinti* dobândește o mai mare notorietate, concomitent cu centrul dezvoltându-se și filialele regionale. În 1982 este creat *Zentralrat Deutscher Sinti und Roma*, adică *Consiliul Central al Sintilor și Romilor Germani*, cu sediul la Heidelberg, fiecare land al Germaniei având o asociație corespondentă, de multe ori asociată unui birou de consiliere socială, ulterior apărând *Uniunea Romilor și a Sintilor* al cărei sediu se află la Hamburg.

- Primarul din localitatea Markt St. Margarethen, situat lângă Eisenstadt, în Burgenland, a respins cererea de ajutor social a unei victime a holocaustului, îndreptățită la a primi compensații materiale, edilul explicând că femeia din *cererea sus-menționată nu are nevoie de niciun ajutor. Este vorba de o femeie celibatară, care nu are pe nimeni în grijă, care nu trebuie să supravegheze pe nimeni, cu o sănătate bună și aptă de muncă. Cu condiția să vrea, ea ar fi perfect capabilă să trăiască, fără nici cea mai mică problemă în plus. Ea beneficiază de o locuință gratuită, într-un imobil din localitate și, în cazul în care s-ar îmbolnăvi, eventualele cheltuieli pentru vizitele medicale sau internare ar fi - în orice caz - suportate de colectivitate, în virtutea regimului general al ajutorului social. Orice sprijin acordat unei persoane tinere și sănătoase nu ar putea decât să creeze costuri inutile, astfel încât solicitarea este categoric respinsă.* Nedreptatea cu care a fost tratată victima reiese și din faptul că următorul primar ales al localității i-a aprobat cererea.

1953 • În SUA este atestat un nou *rege al țiganilor* de către scriitoarea Anaïs Nin (1903-1977), aflată într-un spital din Los Angeles, unde a suferit o intervenție chirurgicală pentru cancer ovarian. Aceasta menționează în jurnalul său că *regele țiganilor a suferit o intervenție chirurgicală în același timp și că circa șase sute de membri ai neamului său s-au campat lângă spital sau în spital, în conformitate cu legile lor specifice, astfel că nici un regulament al spitalului nu i-ar fi face să stea mai departe.* Ea a vorbit cu mai mulți membri ai grupului, pe care i-a identificat ca fiind etnici romi.

- În Danemarca este abrogată oficial legislația antiromă, cea ce a determinat o imigrare a unui număr relativ mic de romi din centrul și estul Europei.

1954 • În Republica Federală Germania, autoritățile de poliție din landul Bavaria au înființat, în colaborare cu Interpol, un birou special pentru înregistrarea sintilor și romilor.

- În Iugoslavia, la Sarajevo, s-a născut Emir Kusturica, genial regizor, dar și actor și muzician de origine sârbă, care s-a remarcat prin faptul că s-a inspirat în creația s-a din cultura romani. Amintim capodoperele cinematografice *Vremea țiganilor* sau *Pisica albă, pisica neagră*, unde regizorul sârb a folosit figuranți romi, care nu au avut absolut nici o legătură cu actoria până atunci, indivizi care proveneau din comunități rome mai mult sau mai puțin tradiționale. Un alt reprezentant de marcă al orașului Sarajevo, care de asemenea s-a inspirat în creația sa din viața și cultura romilor, este și Goran Bregovici, născut în 1950 din tată croat și mamă sârboaică, poate cel mai cunoscut compozitor balcanic de muzică cu influențe rome.

1955 • Scriitorul rom Matéo Maximoff, din neam de romi căldărari români, scrie romanul *Le Prix de la Liberté* (Prețul libertății), în care se referă la ultimele zile de robie ale romilor, bunicul lui Maximoff fiind născut în robie în România.

1956 • În acest an s-a desfășurat revoluția din Ungaria, după înăbușirea căreia, conform unor estimări, 150.000 de romi unguri au migrat în Occident. Procesul nu este unul singular în Europa celei de-a doua jumătăți a secolului XX. Tot în anii '50 romi expatriați din URSS, originari din teritoriile poloneze anexate de Uniunea Sovietică, au revenit în Polonia. În anii '60 romii iugoslavi au luat drumul Occidentului, iar în anii '70 un număr consistent de romi din Portugalia au migrat în Spania În URSS prezidiul sovietului suprem a emis un decret referitor la "participarea țiganilor nomazi la activitățile de muncă". Practic legea interzicea

nomadismul, fapt ce nu va împiedica deplasarea itinerantă a romilor în cadrul Imperiului Roșu. URSS a devenit practic primul stat de pe mapamond care ducea o politică activă în direcția rezolvării “problemei” romilor nomazi.

- În RF Germania, Curtea de justiție federală Bundesgerichtshof a decis că romii nu au fost persecutați pe criterii etnice anterior decretului din 1942, susținând că *Dacă ne concentrăm pe decizia de principiu a SS Reichsführer-ului și șefului poliției germane, din 8 decembrie 1938 și căreia judecătorul de apel i-a acordat o mare importanță, se poate vedea clar că, în ciuda aspectelor relevând clar o ideologie rasială, nu rasa era, ea însăși, cauza măsurilor luate, ci caracteristicile sociale deja menționate ale „țiganilor”, care justificaseră restricțiile speciale vizându-i pe membrii acestui popor. Decizia nu se sprijină numai pe concluziile biologiei rasiale, ci acordă o mare atenție experienței dobândite în lupta contra plăgii țigănești și pare necesară atacarea problemei țigănești, ținând seama de natura acestei rase. Motivele măsurilor se pot rezuma astfel: metisații sunt responsabili de majoritatea crimelor comise de țigani și, pe de altă parte, toate încercările care urmăreau sedentarizarea țiganilor au eșuat datorită instinctului migrator dezvoltat de acești oameni.*

- În Polonia, în amintirea *Masacrului de la Szczurowa* de la 3 august 1943, în localitate fiind uciși atunci 93 de romi, inclusiv copii, femei și bătrâni, de către naziști, locuitorii așezării și membrii asociațiilor de veterani locali au ridicat un monument memorial chiar pe locul unde a fost îngropate într-o groapă comună victimele. Practic între zece și douăzeci de familii de romi sedentari au trăit în Szczurowa de generații, alături de etnici polonezi, cu care au avut relații de prietenie și bună vecinătate, fiind integrați în comunitatea locală, dovadă fiind și căsătoriile mixte. La 3 august 1943 ocupanții naziști i-a adunat pe aproape toți locuitorii romi din sat la cimitirul local, unde aceștia au fost împușcați, o listă cu numele tuturor victimelor fiind păstrată în documentele bisericii din Szczurowa. Această acțiune din 8 mai 1956 a devenit și prima de comemorare a victimelor romie ale holocaustului. Din anul 1960 romii de la Tarnów vin anual în Szczurowa pentru a onora memoria victimelor locale ale nazismului. Din 1996 o caravană internațională memorială romă călătorește în regiunea Tarnów, pentru a comemora uciderea romilor în timpul al doilea război mondial, principalul obiectiv al caravanei fiind Szczurowa, unde vizitarea monumentului este urmată de participarea la o masă la biserica locală. Practic caravana memorială traversează principalele site-uri de comemorare a romilor uciși în Polonia, de la Tarnów mergându-se la Auschwitz, Szczurowa și Borzęcin Dolny, diferite muzee participând prin expoziții permanente la acest pelerinaj, cum ar fi Muzeul de Cultură al Romilor din Republica Cehă și Muzeul Etnografic din Tarnów.

- În Brazilia, politicianul Juscelino Kubitschek de Oliveira, devine președinte al statului între 1956-1961, politicianul brazilian având origini romie. Astfel bunicul său, Jan Kubíček din Třeboň, a fost rom ceh. Juscelino Kubitschek (1902-1976) a fost unul dintre inițiatorii fondării orașului Brasília, actuala capitală a statului. Cariera lui a fost una de excepție. Student excelent, Kubitschek a activat după terminarea studiilor ca medic, datorită implicării în politică fiind ales în Camera Deputaților din Brazilia în 1934. Dictatura lui Getúlio Vargas din 1937, la determinat să revină la practicarea medicinei, însă, cu toate acestea, a devenit primar al orașului Belo Horizonte în 1940, pentru ca în 1945 să fie din nou ales în Congresul Național al Braziliei, în 1950 ajungând guvernator al statului Minas Gerais. În 1956 Kubitschek a câștigat alegerile pentru președinție cu sloganul *cincizeci de ani de progrese în cinci*. În istoria Braziliei rămâne președintele cu cele mai mari realizări, fiind considerat de mulți „părintele Braziliei moderne”. Perioada Kubitschek nu a fost lipsită de controverse, fiind acuzat de corupție, acuzații nedovedite. După ce armata a preluat puterea în 1964, drepturile politice ale fostului președinte au fost suspendate pe o perioadă de 10 ani. După un exil auto-impus a revenit definitiv în Brazilia în 1967, murind într-un accident de mașină în 1976, la înmormântarea sa participând circa 350.000 de persoane. În 2000, fostul

guvernator al Rio de Janeiro, Leonel Brizola, a afirmat că ex-președinții brazilieni, João Goulart și Kubitschek, au fost asasinați, solicitând deschiderea investigațiilor accidentului, fără a se dovedi nimic în acest sens. Cert este că actualmente Juscelino Kubitschek este considerat un simbol național brazilian, numeroase clădiri publice sau străzi purtându-i numele.

- În Norvegia, în noua lege cu privire străinii termenul de *Sigøiner*, care a fost văzut ca rasist, a fost înlocuit cu cel de nomad: *Străinilor le poate fi refuzată trecerea frontierei în cazul în care se consideră că ei vor încerca să se întrețină ca nomazii*. Totuși în acest an unele familii de romi au redobândit cetățenia norvegiană și permisiunea de a trăi în țara fiordurilor, fiind ridicate tabere temporare în apropiere de Oslo.

1957 • În Bulgaria are loc o tentativă de reactivizare a mișcării romilor, oprită rapid de către autorități. Organizațiile rome au fost plasate sub tutela Frontului patriei, care a publicat până în 1988 revista *Viața nouă a țiganilor*.

- În Ungaria a fost fondată *Magyar Ciganyok Muvelodesi Szovetseg*, adică *Asociația Culturală a Țiganilor Maghiari*, condusă de Maria Laszlo. Asociația nu a avut viață lungă, fiind desființată doi ani mai târziu.

- În Franța s-a născut *Bartabas*, pe numele său Clément Marty, producător de film și impresar, care a creat prima companie de teatru la vârsta de șaptesprezece ani, ulterior fondând *Cirque Aligre și Zingaro*, în 1998. Filmul produs în 1993 de către *Bartabas Mazeppa* a fost premiat la Festivalul de Film de la Cannes.

- În Suedia s-a născut producătorul și moderatorul de televiziune Hasse Aro, care din anul 1991 a găzduit spectacolul TV3 *Efterlyst* și a câștigat premiul pentru cel mai bun realizator de emisiuni TV de sex masculin în 2005 și 2007.

1958 • În Cehoslovacia, guvernul a adoptat legea nr. 74/1958 pentru *sedentarizarea persoanelor nomade*. Practic romilor nu le era recunoscută apartenența etnică, ci doar modul de viață nomad, interzis de către autorități care impun școlarizarea obligatorie a copiilor și înregistrarea romilor cu un loc de reședință stabil. Pe baza acestei legi a fost realizat un recensământ, oficial al persoanelor nomade, practic al populației rome. Cei mai afectați de legea care interzicea nomadismul au fost în tradiționaliști nomazi, respectiv romi „vlax”, care proveneau din spațiul mioritic, deci erau romi valahi. Aceștia miliția cehoslovacă le-a ars căruțele și le-a omorât cai pentru vina de a fi nomazi. Legea prevedea că persoanele înregistrate ca "nomazi" nu puteau să părăsească locurile desemnate pentru stabilire de către autorități, fără o autorizație emisă de către autorități. De la începutul anilor '60, romii din regiunile administrative corespunzătoare erau trecuți pe liste speciale, tocmai pentru a controla procesul de sedentarizare al acestora.

- În Bulgaria a fost de asemenea interzis nomadismul, cu un decret al autorităților prin care se dorea „rezolvarea problemelor minorității țiganilor în Bulgaria”. Romii au fost obligați să se angajeze în fabrici și să se stabilească în cartiere de blocuri construite special. Astfel în Plovdiv se află *Stolipinovo*, cartier de romi, cel mai mare din Balcani, cu o populație de aproximativ 20.000 de persoane, situat la marginea orașului, pe malul drept al râului Maritsa. Dintre aceștia doar 5.000 de indivizi sunt creștini și vorbitori de romani, respectiv *Dassikane Roma*, majoritari fiind romii musulmani, vorbitori nativi ai limbi turce, adică *Xoraxane Roma*.

- În Ungaria a fost fondat un Comitet Consultativ al Romilor, care inițial a funcționat doar doi ani. Ulterior a fost reînființat în 1974. Locul Comitetului Consultativ a fost luat peste circa doisprezece ani de către Consiliul Romilor din Ungaria. Activitatea celor peste 200 de organizații culturale locale din Ungaria va fi însă coordonată în perioada recentă de către o Agenție Națională a Romilor.

1959 • Ionică Minune (n. 1959) este un acordeonist rom român, unul dintre cei mai respectați și apreciați acordeoniști din lume, al cărui nume real este Ene Gheorghe, născut în Costești, județul Buzău, într-o familie de lăutari. La vârsta de patru ani, Ionică a luat acordeonul unui frate de-al său mai mare și a cântat un vals după ureche, fără nici un fel de pregătire. Interesant este că în acea perioadă, în care Ionică avea patru ani, dictatorul Nicolae Ceaușescu, aflat în vizită la Costești, l-a ținut pe micuț în brațe, adică pe cel mai mic artist din orchestra locală. Porecla de Ionică Minune i-a fost dată de către marele artist rom Toni Iordache. În 1979 dobândește notorietate internațională după un turneu în străinătate, unde a cântat în țări cum ar fi Italia, Franța, Spania, Germania, Japonia sau Malaezia. La începutul anilor '90 s-a stabilit în Franța, unde a devenit un artist apreciat, în afară de muzica lăutărească, cântând și *jazz manouche*, precum și alte tipuri de muzică. De-a lungul carierei sale Ionică Minune a cântat alături de cunoscuți artiști, precum Bobby McFerrin, Oscar Peterson, Michel Petrucciani, Richard Galliano, Marcel Azzola, Didier Lockwood etc., cântând și pentru celebrități precum președinții François Mitterrand și Jacques Chirac, prim-ministru Lionel Jospin sau fotbalistul Zinedine Zidane.

- În Elveția, Zohri Muller a fondat organizația *Pro Tzigania Svizzera*, al cărei obiectiv era afirmarea identității culturale a romilor elvețieni.

- În URSS au fost înregistrați 134.000 de romi. Două decenii mai târziu numărul oficial al romilor sovietici era de circa 209.000 de indivizi

- În Marea Britanie legea drumurilor, care pedepsea indivizi ce își instalau tabere sau corturi pe un drum, inclusiv parcări, carosabil sau acostament, face referire în sens negativ la *alți negustori ambulanti sau țigani*. Practic între 1959-1963 guvernul britanic a fondat un organism denumit *Commission on Itinerancy*, care avea drept obiective examinarea problemelor sociale inerente modului lor de viață, de natură economică, educațională, precum și cele legate de accesul la sistemul medical, să depisteze oportunități guvernamentale pentru ca nomazi să aibă șanse la o viață mai bună pentru itineranți, să înlesnească integrarea lor socială etc. Raportul Comisiei din 1963 a definit "itinerant", acea persoană *care nu a are un loc fix ca reședință și în mod obișnuit rătăcește din loc în loc*, exceptând artiștii ambulanti, în perioadă nomazii romi irlandezi trăind în celebrele „vagoane” trase de cai sau chiar în corturi. Opt ani mai târziu Înalta Curte de Justiție a concluzionat că remarca nu are legătură cu statutul de *membri ai rasei romilor*, ci cu acel individ care duce o viață nomadă, astfel că orice britanic putea fi din punct de vedere legal la un moment dat *țigan*.

1960 • În Franța romul ursar de origine română Ionel Rotaru a fondat la Paris *Communauté Mondiale Gitane*, respectiv *Comunitatea mondială a romilor*, organizație pe care a condus-o sub numele Vaida Voievod al III-lea, în 1959 acesta fiind ales de membrii comunității sale drept voievod al romilor. În cea ce privește *Communauté Mondiale Gitane* obiectivele sale au inclus crearea unui independent de stat, *Romanestan*, după ideea unui stat al romilor avansată de dinastia Kwiek a regilor români din Polonia. În cea ce-l privește pe Ionel Rotaru, acesta a scris numeroase articole de presă despre înființarea *Romanesthanului*, propunând ca locația acestuia să fie lângă Lyon. Voievodul romilor avea propriul cabinet, comunica cu miniștrii francezi, scriind chiar și o scrisoare către ONU în care propunea Somalia ca teritoriu de așezare politică și guvernamentală a romilor, emițând și pașapoarte ale *Romanesthanului*. Deși intențiile lui erau dintre cele mai bune și deși este considerat fondatorul modern al drepturilor țiganilor, ideea unui *stat al țiganilor* a rămas o utopie. Nici măcar conaționali lui romi nu au aderat la ea, aceștia considerând că „*Romanesthanul* este oriunde unde îmi stau picioarele”, după cum afirmase scriitorul canadian rom Ronald Lee. În 1965 CMG a fost desființat printr-un decret de către guvernul francez, luând naștere *Comite International Tsigane* adică *Comitetul Internațional al Țiganilor*. De menționat că *Biserica Evanghelică a Țiganilor* s-a implicat activ în organizarea și acțiunile *Comitetului Internațional al Țiganilor* al cărui președinte a fost Vanko Ruda, organism foarte activ în viața romilor de pe

mapamond. CIȚ și-a schimbat numele în 1971 în *Komiteto Lumniako Romano*, respectiv *Comitetul Internațional Rom*, care a publicat și revista *Vocea mondială a țiganilor*. În același an 1971, CIR a stabilit și data organizării primului Congres mondial al romilor. În cea ce privește *Communauté Mondiale Gitane*, organizația a continuat să funcționeze neoficial, până în 1984, sub președinția lui M. Stefanovici.

- În Anglia a fost interzisă prin *Caravan Sites Act* construirea de noi parcuri pentru rulote, până în 1972 romii nomazi fiind hărțuiți de către autorități.

- În România a fost emis un decret conform căruia aurul particularilor putea fi confiscat, romii fiind puternic afectați de această măsură luată de către autoritățile comuniste. O lege asemănătoare a mai fost emisă în 1978. Consecința legislației a fost confiscarea unor cantități impresionante de aur de la romi.

- În Irlanda guvernul irlandez a stabilit ca o *Commission on Itinerancy* să analizeze situația nomazilor, raportul acesteia, publicat trei ani mai târziu, reprezentând baza unui program de asimilare a romilor.

- În Suedia statul și-a luat responsabilitatea găsirii de soluții în cea ce privește case destinate romilor, la acea vreme în număr de aproximativ 100 de familii sedentare și 125 de familii nomade. Cinci ani mai târziu doar cinci familii de romi mai trăiau în rulote, practicând nomadismul.

1961 • Parlamentul austriac a elaborat un amendament la „Legea pentru ajutorul social al victimelor nazismului”, respectiv *Opferfursorgegesetz*. Astfel supraviețuitorii din lagărele de muncă au beneficiat, ca act reparatoriu, de 350 schillingi austrieci, pentru fiecare lună petrecută într-un lagăr, iar foștii deținuți în lagăre de concentrare au primit 860 de schillingi austrieci pentru fiecare lună de detenție. Trebuie menționat faptul că detenția, în lagărul de la Lackenbach sau în alte lagăre de muncă, legal nu era echivalentă cu detenția în lagăre de concentrare. Abia după 1988, supraviețuitorilor acestor lagăre, statul austriac le-a acordat așa-zisul *Amtsbescheinigungen*, care le permitea obținerea unui ajutor social, însă cu condiția ca victimele să fi fost închise minimum șase luni într-un asemenea lagăr.

- În RF Germania, *Oberlandesgericht* din Munchen a hotărât că romii germani din Polonia, deportați de naziști la Lodz, Chelmno, Auschwitz etc., nu au fost supuși *muncilor forțate* și că au trăit *în lagăre deschise, în cartiere evreiești părăsite sau cu fermieri, la țară (...) destul de greu, dar liberi (...) erau în mod ocazional folosiți și mobilizați în uzine de armament și pe șantiere de construcții de drumuri sau fortificații. Era normal să facă aceste lucruri sub supraveghere și sub o oarecare constrângere. (...) Sigur că au existat și tratamente rele, aplicate mai ales celor mai puțin apti sau celor mai îndărătnici la muncă (...) muncitorii nu erau, în general, supuși nici unei constrângeri în timpul lor liber, de după orele de muncă.*

- În Bulgaria, au fost înființate internate pentru elevii romi, iar din 1966 o serie de instituții de învățământ, frecventate de o populație școlară în special de etnie romă, la intervenția statului bulgar, au devenit “stabilimente secundare de învățământ general”, unde se puneau accentul pe formarea profesională a elevilor.

- În Ungaria, au fost elaborate o serie de măsuri pentru combaterea discriminării romilor și integrarea lor în societatea maghiară. Ulterior în 1964 s-a pus problema desființării a 2.500 de cartiere și sate rome separate, urmând ca etnicii romi să trăiască printre majoritarii unguri.

- În România cartea „Basme țigănești”, semnată de Viorica Huber, cu un tiraj de 30.000 de exemplare, la ordinul expres al autorităților culturale comuniste, a fost complet distrus. Volumul a fost reeditat abia în anul 1997.

- În Croația, la recensământul din acest an, au fost înregistrați doar 313 romi, desigur o situație contrazisă de realitatea din teren. Numărul romilor croați s-a ridicat la 1.257 de persoane în 1971, la 3.858 în 1981, respectiv la 6.695 de indivizi în 1991.

- În Norvegia autoritățile de la Oslo au discutat problema copiilor romi, care nu mergeau la școală. Misiunea pentru persoanele fără adăpost, înființată pentru călătorii norvegieni, a sugerat trimiterea de familii de a lucra într-un fel de lagăr de muncă. Un comitet rom a fost înființat de Departamentul Serviciilor Sociale în 1962 pentru o populație de romi din aproximativ 40 de persoane. Un nou comitet de țigani a fost înființat în anul 1969, deși oficial nu erau romi în Norvegia în acel moment. În anii 1970 și 1973, guvernul a publicat rapoarte și propuneri favorabile romilor, ceea ce a determinat o creștere a populației rome din Norvegia. În 1975 imigrația a fost oprită, fapt ce nu a afectat pe cei circa 100 de romi aflați deja în țara scandinavă.

1962 • În RF Germania, în conformitate cu decizia Curții Federale de Justiție, anul 1938 a fost declarat anul în care au început persecuțiile rasiale în Germania.

- În spațiul britanic autoritățile au încercat să susțină conservarea identității rome prin protejarea nomadismului. Astfel, într-o circulară s-a menționat necesitatea fondării unor locuri de campare special dedicate rulotelor romilor. Cu toate acestea în 1964 funcționau numai trei asemenea locuri de campare, ce puteau adăposti circa 50 de rulote.

- În Bulgaria autoritățile evidențiază *tendențele negative de turcificare* a musulmanilor de etnie romă, dar și a celor bulgari sau tătari, adoptându-se o politică de bulgarizare a numelor patronimice și a prenumelor turcești.

- În Franța a fost fondată *Asociația Gitanilor și a Țiganilor din Franța*. Ulterior apar numeroase alte organizații rome, în 1968 fiind fondată *Asociația națională a Țiganilor din Franța*. Alte structuri din Hexagon sunt *Biroul Țiganilor* fondat în 1973, *Uniunea Țiganilor și Călătorilor din Franța* apărută în 1980, *Federația Țiganilor din Franța* în 1981, *Mișcarea Confederală a Țiganilor* în 1992.

- În Irlanda romii vor fi reprezentați din acest an de *Irish Traveller Community*, alte asociații și organizații rome fiind *Committee for the Rights of Travellers* apărută în 1981, *Minceir Mislí* în 1984 și, în fine, în 1991 apar *Irish Traveller Movement* și *National Federation of Irish Travelling People*. Populația *Irish travelers* actualmente este în număr de circa 45.000 în Republica Irlanda, 22.000 în Marea Britanie și Irlanda de Nord, respectiv 10.000 în Statele Unite.

- În Norvegia a fost fondat în acest an *Comitetul de Guvernare al Țiganilor*.

1963 • Cercetătorii Olof Gjerdmann și Erik Ljungberg au publicat o carte de gramatică romă care cuprindea și un dicționar, analizând informațiile primite în acest sens de la Johan Dimitri Taikon, un rom „kelderash” suedez. Studiile lingvistice dedicate diferitelor dialecte ale limbii romanii cunoaște o fază de dezvoltare, astfel că până în 1969 Kiril Kostov, Jan Kochanowski, și Donald Kenrick au finalizat primele teze de doctorat în domeniul lingvisticii rome. În timp ce Kostov și Kenrick au scris despre dialecte romani vorbite pe teritoriul Bulgariei, Kochanowski și-a îndreptat atenția asupra dialectelor romani de la Marea Baltică. De altfel Jan Kochanowski și Ian Hancock sunt arhitecții fazei de pionierat în ceea ce privește abordarea lingvistică rome, de către studenți de origine romă, articole semnate de ei fiind publicate și în *Gypsy Lore Society*.

- În Italia ia naștere *Opera Nomadi*, fondată de către Bruno Nicolini în orașul Bolzano.

- În Irlanda a fost redactat un raport de către *Commission on Itinerancy*. Tot în Irlanda în acest an a fost construită de Johnny MacDonald o școală pentru copii nomazi, respectiv Școala St. Christopher, urmate de altele la Ballyfermot, Dublin. În 1964 aceasta a fost arsă de angajați firmei *Dublin Corporation*, școala fiind ulterior reconstruită pe Cherry Orchard. În 1981 romii irlandezi ajung cu acest caz la Curtea Internațională a Drepturilor Omului de la Strasbourg, unde își cer dreptul la educație.

- În Polonia apare prima organizație culturală romani, fondată în Andrychów.

1964 • În Polonia autoritățile interzic prin lege nomadismul, silindu-i pe romi, sub amenințarea rigorilor legi, să se sedentarizeze. Ca urmare numărul nomazilor polonezi scade drastic.

• În Irlanda se pun bazele *Itinerant Action Group*.

1965 • În Cehoslovacia au fost promulgate un set de legi pentru integrarea forțată a romilor în societate și în sistemul socialist al munci. În acest sens era considerată foarte importantă desființarea cătunelor de romi, reglementările autorităților prevăzând deportarea romilor din estul Slovaciei unde locuiau în zone compacte și strămutarea lor într-un mod uniform pe întregul teritoriu al statului cehoslovac. De menționat că în 1966 au fost înregistrați oficial 221.526 de romi. Guvernul cehoslovac a decis dispersarea populației de etnie romă evident cu scopul asimilării. Un număr de 2.700 de case ale romilor au fost demolate, aproximativ 3.000 de familii fiind strămutate în diferite zone din Slovacia și 494 de familii în Boemia. În 1970, 109 de familii de romi ajunși în Cehia, s-au întors în Slovacia. În ținuturile cehe au fost relocalate 435 de familii. Programul a fost stopat în 1968. Spre deosebire de Cehoslovacia în celelalte țări din lagărul comunist, pentru sedentarizarea romilor nomazi nu a fost adoptată o politică specială, romii fiind supuși legislației generale care cerea printre altele un domiciliu stabil și un loc de muncă. Oricum romii slovaci, care au imigrat în orașele cehe, au avut un fundal cultural diferit de cel al romilor din vest, tranziția slovacilor fiind însoțită de ruperea legăturilor tradiționaliste de familie, atât în interiorul cât și în afara comunității de romi, precum și de dificultățile de integrare în societate. Romii au fost mutați în Boemia și Moravia, mai ales de-a lungul anilor '50, numărul lor fiind în creștere, populația romă din Boemia și Moravia în 1989 fiind aproximată la 150-180 de mii de indivizi. Din acest număr, un procent de circa 80-85% erau descendenți ai romilor slovaci, aproximativ 10% fiind reprezentat de romii *vłax*, proveniți din spațiul românesc, nomazi în marea lor majoritate până înspre 1959, iar restul de 5% erau romi din Boemia și Moravia.

• În Anglia și Țara Galilor oficial trăiau doar 15.000 mii de romi, respectiv circa 3.400 de familii, cifre contestate de către specialiști. Dintre aceștia doar 6% practicau nomadismul adică erau dependenți de un mijloc de transport.

• În Italia, suveranul pontif Papa Paul al VI-lea s-a adresat unei mulțimi de romi de circa 2.000 de suflete întrunite la Pomezia, făcând referire la acei *dragi nomazi - pelerini perpetue, care au a găsit o casă în inima Bisericii Catolice*, numind-o pe Sfânta Maria *regina țiganilor*. Discursul a fost urmat de o masă și un concert în Piața San Pietro din Roma. Sfântul Scaun a fondat ulterior *Secretariatul Internațional pentru Apostolatul Nomazilor*, care mai târziu a devenit *Consiliul Pontifical pentru Pastorația Migranților și a Popoare Itinerante*.

• În Franța a fost fondat *Comite International Tsigane*, adică *Comitetul Internațional al Țiganilor*, prezidat de către Vanko Rouda.

• În Anglia s-a născut artista Delaine Le Bas, care și-a demonstrat valoarea artistică, atât în Marea Britanie cât și pe plan internațional, lucrările sale fiind expuse în cadrul unor importante festivaluri internaționale de artă. În 2007, creațiile sale au fost incluse în primul pavilion de artă romă la Veneția.

1966 • În Marea Britanie pe fondul hărțuirii romilor nomazi de către autorități sub pretextul legal al stabilirii cu rulotele doar în parcări legale a fost fondat un *Consiliu al Romilor*, adică *Gypsy Council*, coordonat de către Grattan Puxon. De asemenea un *Consiliu rom* reprezenta și interesele romilor din Suedia. După acest *Gypsy Council*, în Marea Britanie în 1970, pe probleme școlare apare *National Gypsy Education Council* (Consiliul Național pentru Educație al Țiganilor), organism care își va schimba numele în 1991 în *Gypsy Council for Education, Culture, Welfare and Civil Rights* (Consiliul Țiganilor pentru Educație, Cultură, Bunăstare și Drepturi Civile). La rândul ei organizația *Romany Guild* s-a format în 1972, pentru ca după 1973 pe fondul unei sciziuni în *Gypsy Council*, organizația *Romany Guild* să

se alăture *Gypsy Council* și să creeze în cele din urmă *National Gypsy Council* (Consiliul Național al Țiganilor) în 1979, președinte Hughie Smith. Frământările interne au făcut ca *Romany Guild* să redevină un organism independent, iar *National Gypsy Council* să adopte recent denumirea de *Gypsy Council*. Anterior în 1975 a apărut și *Association of Gypsy Organisations* (*Asociația Organizațiilor Țiganilor*), condusă de Roy Wells, care își propunea să coordoneze și regrepeze organizațiile romilor britanici, organizații cum ar fi *East Anglian Gypsy Council*, *Society of Travelling People*, *Romani Action Group* sau *Romani Guild*. Tot în Marea Britanie a apărut și *National Roman Rights Association*, fondată de către Eli Frankham, activă în anii '90, sau *National Romani Traveller Alliance* în 2004, condusă de către Barrie Taylor, asociație sprijinită în demersurile sale de către *National Travellers Action Group* și *Association of Gypsy Women*, apărută în virtutea faptului că s-a considerat că *Gypsy and Traveller Law Reform Coalition*, dominată de ne-romi, era străină de problemele comunității rome. *National Travellers Action Group* a apărut la rândul ei în 2003, avându-i drept lideri pe Clifford și Janie Codona.

- În Franța s-a născut, într-un grup tradiționalist de *manouche*, Bireli Lagrène, cântăreț de jazz de renume mondial.

- În Olanda se decide amenajarea de locuri de campare pentru caravane.

- În Italia a fost fondat *Centro Studi Zingari*, al cărui director era Mirella Karpati, fiind publicat și jurnalul academic *Lacio Drom*, coordonat de către aceeași Mirella Karpati.

- În Polonia a fost fondată *Societatea Culturală Romă*, activă și în prezent.

1967 • În Iugoslavia apare filmul *Am întâlnit țigani fericiți*, regizat de regizorul sârb Aleksandar Petrović, cu titlul original *Skupljači perja*, care înseamnă *Strângătorii de pene*. Filmul are ca subiect viața unei comunități de romi dintr-un sat din nordul Vojvodinei, pe lângă actorii Bekim Fehmiu, Olivera Vučo, Bata Živojinović sau Mija Aleksić, jucând și actori romi care vorbesc în limba romani. Cu mare succes la public, *Am întâlnit țigani fericiți* reprezintă unul dintre cele mai bune filme exponente ale așa-numitului *Val Negru* din cinematografia iugoslavă.

- A fost întemeiată Asociația Romilor din Finlanda, respectiv *Suomen Mustalaisyhdistys*.

- În Anglia, în acest an romii au beneficiat de o școală de vară în Essex.

1968 • Zaharia Stancu publică romanul "Șatra", care evocă într-o manieră exotică deportarea romilor în Transnistria, genocidul comis asupra acestora fiind bagatelizat datorită modalității de abordare a tematicii, cartea fiind cu toate acestea una de referință pe acest subiect.

- În Cehoslovacia, a fost fondată *Uniunea Culturală a Romilor din Slovacia* (*Slovensko-Romano Kultúrno Jekhetániben*) condusă de Anton Facuna, al cărei sediu se afla la Bratislava, și la mai puțin de un an, în august 1969, apare *Uniunea Țiganilor-Romi din Republica Cehă*, în speță *Svaz Cikanů-Romů*, care va dispărea mai apoi în martie 1973. Cele două organizații rome au fuzionat în cele din urmă în cadrul *Frontului popular*, organizație de masă, controlată de comuniști. Deși și-au trasat obiective nobile cum ar fi îmbunătățirea accesului romilor la locuri de muncă, ameliorarea condițiilor de viață și a eficientizarea educației copiilor romi, rezolvarea problemelor femeilor rome sau promovarea culturii rome, existența organizațiilor a fost de scurtă durată, fiind dizolvate la începutul anilor 70. Tomáš Holomek, dar și activiștii Karel și Miroslav Holomek s-au implicat în viața romilor cehoslovaci, ultimul fiind și președinte al *Uniunii Romilor*, membru al Parlamentului European și avocat al romilor cehoslovaci. Ulterior a apărut în 1990 o federație romă, denumită *Congresul Național al Romilor*, care reunea nu mai puțin de 19 organizații ale romilor. În spațiul cehoslovac personalități rome care s-au afirmat sunt și cântăreața Vera Bila (n.1954), scriitoarea Ilona Ferkova (n. 1956), activiștii romi Ondrej Gina (n.1971) și Karel Holomek (n. 1937), Monika Horakova-Mihalickova (n. 1973), membră a Parlamentului European, fotografatul Jan Josef Horvath (n. 1966), etnografa Jana Horvathova (n. 1967), cântăreața Ida Kelarova (n. 1956), cântăreața și vedeta de televiziune Iveta (n. 1986),

reporterul Jan Misurec, poetul Vlado Olah (n. 1947), jurnalista Anna Polakova, muzicianul Jan Aco Slepčik, Vojtech Vagai (n. 1959), cunoscut reprezentant al bisericii catolice etc.

- În Germania de Vest, la Hamburg, pe fondul problemelor nerezolvate ale etniei și a statutul incert al imigranților romi, a luat naștere *Comisia Internațională a Drepturilor Țigănilor*. De altfel romul german Rudolf Karway, președintele *Zigeunermmission*, conduce la Strasbourg la Comisia Europeană pentru Drepturile Omului o delegație romă, tema discuțiilor fiind axată desigur pe nerespectarea drepturilor și discriminarea romilor. Un an mai târziu crearea unui organism unit al romilor în RFG a eșuat datorită rivalității dintre grupurile de romi, a divergențelor dintre liderii romilor care concureau pentru conducerea organizației, precum și a diferențelor de opinie asupra competențelor unui comitet trans-regional.

- În Marea Britanie John Cripps a redactat un raport *Caravan Sites Act*, fiind adoptată legea locurilor de campare a rulotelor care obliga oficialitățile locale ca din anul 1970 să ofere asemenea servicii romilor nomazi. Din păcate această lege nu a fost pusă în aplicare pe deplin, nefiind ulterior abrogată.

- În Olanda a fost emisă o legislație în urma căreia romii au fost înghesuți prin campinguri necorespunzătoare, unde totuși au fost fondate unități de învățământ special dedicate romilor. Situația se va remedia la finele anilor '70.

1969 • În Bulgaria sunt deschise școli speciale pentru romi, cu scopul de a fi pregătiți ca muncitori calificați, utili sistemului socialist al muncii. Practic măsura era o formă mascată de asimilare. Astfel limba romani era strict interzisă în acele instituții de învățământ, politica de bulgarizare a romilor culminând cu interzicerea utilizării termenului de „țigan” în actele oficiale, cu slavizarea numelor romilor musulmani sau cu interzicerea folclorului rom, pe motiv că prezintă influențe turcești.

- Consiliul Europei a îndemnat guvernele țărilor democratice să renunțe la politicile antirome, stopând discriminarea, și să elaboreze o legislație conformă cu specificul etniei, care să permită accesul la educație, la protecție socială, la serviciile medicale, pe piața muncii etc. Adunarea Consultativă a adoptat *Recomandarea 563* privind *Situația țigănilor și a altor călători în Europa*. Șase ani mai târziu, în 1975, Comitetul de Miniștri a adoptat *Rezoluția 13* ce conține recomandări cu privire la *Situația socială a nomazilor în Europa*, subliniind din nou necesitatea evitării discriminării, precum și implicarea autorităților în îmbunătățirea condițiilor de viață ale nomazilor. În 1983 Comitetul de Miniștri a adoptat *Recomandarea R1* pentru *Nomazii Apatrizi și Nomazii cu Naționalitate Nedefinită*. În 1993 Parlamentul European a adoptat *Recomandarea 1203* cu privire la romi.

- În Iugoslavia Slobodan Berberski, un fost luptător de etnie romă în trupele de partizani, prizonier politic, membru al Comitetului Central al Uniunii Comunistilor Iugoslavi, a făcut cunoscut, în publicația belgrădeană *Vecerni novosti*, faptul că romii iugoslavi vor fi reprezentați de o asociație al cărui obiectiv primordial era obținerea statutului de „naționalitate” pentru romi, recunoscuți doar ca grup etnic. În Iugoslavia perioadei evocate conform legislației existau națiuni, naționalități și grupuri etnice, cu sistemul ierarhic aferent în cea ce privește statutul acestora în cadrul statului titoist. După fondarea asociației rome au fost rapid înființate filiale în toată Iugoslavia, în paralel cu apariția altor asociații rome cu profil cultural, sportiv etc., astfel că în anii '70, își desfășurau activitatea 60 de organizații rome. În spațiul ex-iugoslav, începând în special cu 1971, atunci când situația creată de recensământ provoacă un număr de dezbateri și polemici, mișcarea politică a romilor ia amploare. Practic se afirmă două organizații rome, adică *Romano Pralipe*, cu sediul în Skopje, condusă de un rom membru al parlamentului, respectiv Abdi Faik, o alta cu sediul la Belgrad, fiind prezidată de poetul rom Slobodan Berberski, care va prezida primul Congres Internațional al Romilor, ținut la Londra.

- În Bulgaria, guvernul a înființat școli speciale pentru romi, segregarea devenind una dintre politicile oficiale aplicate în direcția asimilării romilor.

- În Franța este introdus conceptul de *gens du voyage*, pentru a desemna populația romă din Hexagon: *l'exercice des activités économiques ambulantes et le régime applicable aux personnes circulant en France sans domicile ni résidence fixe*.

1970 • Iranianistul Gernot Windfuhr a publicat o lucrare despre un dialect rom vorbit în satul Zargar, din Azerbaidjan. Dialectul amintit prezintă influențe grecești și slave, provenind din familia dialectelor romani vorbite în arealul balcanic, primul indiciu al migrației înspre est a grupurilor de romi.

- În Cehoslovacia acestui an, conform datelor oficiale, numărul romilor cehoslovaci licențiați a crescut de la 45 la 345, conform statistici oficiale analfabetismul în rândul romilor reducându-se semnificativ.

- În acest an apare *The Book of Boswell*, autobiografia lui Sylvester Gordon Boswell, care a fost publicată în conformitate cu povestea vieții sale înregistrată pe bandă. Sylvester Gordon Boswell s-a născut printre romii din North Shore din Blackpool, fiind unul dintre cei unsprezece fii ai lui Trafalgar Boswell. În primul război mondial s-a remarcat ca membru al *Royal Veterinary Corps*, ulterior, după ce a călătorit ca un adevărat rom prin spațiul britanic, stabilindu-se în Lincolnshire, aproape de Spalding.

- La București se naște cunoscutul muzician rom contemporan Damian Drăghici.

1971 • În Marea Britanie, la Orpington, lângă Londra, a fost organizat Congresul Mondial al Romilor, primul de acest gen, printre finanțatori evenimentului numărându-se și Consiliul Mondial al Bisericilor și guvernul Indiei. La eveniment au participat 23 de reprezentanți oficiali din Cehoslovacia, Finlanda, Norvegia, Franța, Marea Britanie, Germania, Ungaria, Irlanda, Spania și Iugoslavia, dar și observatori din Belgia, Canada, India și Statele Unite ale Americii. În cadrul întrunirii au fost fondate de către participanți cinci comisii, pe probleme sociale, pe educație, pe crime de război, pe limbă și pe cultură, romul iugoslav Slobodan Berberski fiind ales președinte onorific al congresului. Cu această ocazie a fost ales și steagul oficial al tuturor romilor de pe glob, stindard inspirat din steagul, conceput în culorile verde și albastru, promovat la conferința din 1933 a *Asociației Generale a Țiganilor din România*. Stindardul romilor de pe mapamond este împodobit cu roșu și are drept stemă o roată cu șaisprezece spițe, *chakra*, similara cu *ashok chakra*, roata de pe steagul Indiei, al cărei simbol este mișcarea și creația lumii. Ca motto al romilor a fost adoptat *Opre Roma*. Ziua de 8 aprilie a fost desemnată ziua internațională a tuturor romilor, iar cântecul *Gelem, Gelem* a fost ales drept imn oficial al romilor, melodie a cărei prime acorduri muzicale sunt preluate de la celebrul cântec popular românesc „Ionel, Ionelule”, care a fost „dus” de către romii valahi eliberați din robie la sud de Dunăre, unde s-a și produs transferul de acorduri evocat. De asemenea, participanții au ales termenul de "rom" în detrimentul celui de "țigan", ca și etnonim, *Comitetul Internațional al Țiganilor* din 1965 devenind *Komiteto Lumniako Romano* sau *Comitetul Internațional Rom*. O altă măsură importantă, cu consecințe de durată, a reprezentat-o formarea unui grup de lucru care să creeze o limbă romani literară, standardizată.

- La festivalul romilor, derulat în perioada primului Congres Internațional al Romilor, pe un afiș care prezenta procesiunea Sfintei Sara, protecția romilor se menționa că *Statuia Sfintei Sara va fi purtată pe brațe de romi*. *Sfânta Sara, marea sfântă protectoare a romilor, reprezintă forma creștină a zeiței indiene Kali. Zeiță a destinului și a norocului, ea a fost respectată de poporul rom încă de când primii indieni și-au părăsit țara, acum o mie de ani*. Sfânta Sara, sau *Sara-la-Kali, Sara Kalie*, adică „Sara cea neagră”, este considerată protecția romilor de pretutindeni, localitatea franceză *Saintes-Maries-de-la-Mer*, din Camargue, devenind un loc de pelerinaj al romilor, în perioada 24-25 mai a fiecărui an, pelerinaj efectuat în cinstea Sfintei Sara.

- În Franța carnetul antropometric, impus romilor nomazi din 1912, a fost substituit de un carnet de circulație, ce trebuia vizat lunar de către autorități.
 - În Cehoslovacia, la Rokycany, în Boemia se naște celebrul jurnalist Ondrej Gina, fiul al activistului rom cu același nume. Jurnalistul este primul moderator rom din istoria jurnalelor de știri de la televiziunea cehă. Corespondent pentru *Agenția Internațională Romany "Romnews"*, și reporter radio, Gina a fost solicitat de televiziune în 1999, devenind astfel moderator. O altă importantă jurnalistă cehă de origine romă este și Jarmila Balážová (Brno, Moravia, 1972), care a activat la radio și la televiziune. În 1992 a prezentat emisiuni în limba romani, ulterior implicându-se în producerea de emisiuni TV pentru copii. De asemenea, a scris pentru diferite reviste, fiind și editor al unei publicații române lunare. Jarmila Balážová s-a remarcat și ca membră a Consiliului guvernului ceh pentru minoritățile naționale. În republica iugoslavă Bosnia-Herzegovina s-a remarcat ca jurnalistă Hedina Sijerčić, născută la Sarajevo în 1960, reporter, scriitor, producător, editor, translator care aparține grupului rom *gurbeti*, primul jurnalist rom din istoria televiziunii din Sarajevo. Hedina Sijerčić a lucrat, de asemenea, cu refugiați și imigranți romi în state precum Germania sau Canada.
 - În Regatul Unit, jurnalistul Jake Bowers (Haslemere, Surrey, 1972) s-a născut într-o familie de romi *romanichals*, având 17 frați. Acesta a fondat *Media Company*, dedicată romilor, activând pentru radio și televiziunea BBC, pentru *The Guardian* și multe alte publicații. În prezent lucrează la un proiect de radio romani pe internet.
 - În Muntenegru la recensământul din acest an au fost înregistrați doar 396 de romi.
- 1972** • În Cehoslovacia autoritățile au elaborat o politică de integrare culturală și socială a romilor, percepuți ca o adevărată problemă socială, politică perfecționată și consolidată patru ani mai târziu. O altă măsură controversată a guvernului cehoslovac a fost și decretul ministrului sănătății, care autoriza sterilizarea voluntară a femeilor cu patru copii retardați, acordându-se stimulente financiare. Peste 50% dintre femeile care în anii '70 au acceptat sterilizarea au fost de etnie romă.
- În Germania a luat naștere *Verband Deutscher Sinti*, respectiv *Asociația Sintilor Germani*, ale cărei organizații locale și regionale au fuzionat în 1982, formând *Zentralrat Deutscher Sinti und Roma*, adică *Consiliul Central al Sinti și Romilor Germani*.
 - *Comitetul Internațional Rom* a stabilit contacte, urmate de colaborări, cu 23 de organizații internaționale ale romilor, ce proveneau din 21 de țări.
 - *Uniunea Internațională a Romilor* devine membră a Consiliului Europei.
 - În Suedia ia naștere o asociație a romilor finlandezi *Finska Zigenarförening (Asociația Țiganilor Finlandezi)*, cu sediul în Stockholm.
 - În Franța, a fost fondat un *Comitet Național al Nomazilor*.
 - Guvernul britanic începe din acest an să scutească unele consilii locale de construirea camping-urilor pentru rulote. În consecință începe divizarea *Consiliului țiganilor* pe fondul acordării de subvenții exclusiv organizațiilor române care cooperau cu statul britanic. Apare astfel în acest an *Romany Guild*, fondată de către Tom Lee, nemulțumit de activitatea și influența membrilor ne-romi din *Gypsy Council*, cu care s-a unificat pentru o perioadă de timp sub numele de *National Gypsy Council*.
 - Țiganii finlandezi din Suedia au fondat *Finska Zigenarradet*, inițial *Stockholms Finska Zigenarförening* în 1972 .
- 1973** • În peninsula scandinavă ia naștere *Consiliul Nordic al Romilor*, organism care reprezintă interesele romilor în țările scandinave. Anterior în Finlanda, în anul 1967, a fost creată *Asociația Țiganilor din Finlanda*, adică *Suomen Mustalaisyhdistys*, iar în Suedia, în 1972, a apărut *Asociația Țiganilor Finlandezi din Stockholm* sau *Stockholms Finska Zigenafförening*, ulterior apărând o duzină de alte organizații. Cele două asociații menționate

mai sus, cărora li se vor alătura altele mai târziu, au constituit în 1973 *Pohjoismainen Romanineuvisto-Nordiska Zigenarradet*, respectiv *Consiliul Nordic al Romilor*.

- În Cehoslovacia au fost desființate asociațiile romilor catalogate ca fiind fără rezultate în direcția integrării romilor pe motiv că aceștia nu sunt o minoritate națională recunoscută și că ei *nu a reușit să-și îndeplinească funcția lor de integrare*. Statul cehoslovac revine la politica de asimilare forțată a romilor.

- În Macedonia iugoslavă, la Tetovo, au debutat emisiuni radio în limba romani.

1974 • În Ungaria a fost înființat un *Ciganyszovetseg*, în traducere *Consiliul țigănesc*, condus de către Menyhert Lakatos.

- În India la Chandigarh s-a derulat primul festival mondial al culturii rome, delegația romă, alcătuită din iugoslavi, fiind primită de către Indira Gandhi, primul ministru a țării gazdă. Festivalul a fost organizat de către Ministerul Iugoslav al Afacerilor Externe, în condițiile în care India și Iugoslavia erau membri marcanți ai mișcării de nealinieră. Indira Gandhi promite cu acest prilej sprijin pentru recunoașterea romilor ca minorități naționale de origine indiană.

- În Germania, romul Vizenz Rose, unul dintre inițiatorii mișcării pentru drepturi civile, a organizat o acțiune în memoria victimelor din *tabăra țiganilor* de la Auschwitz-Birkenau. Ulterior, în 1979, a avut loc un prim miting internațional cu scop comemorativ al victimelor lagărului de concentrare Bergen-Belsen. În 1980 un grup de sinti au intrat în greva foamei pentru a fi recunoscut genocidul de la Dachau. La Heidelberg în 1990 a fost fondată singura expoziție permanentă despre genocidul nazist al romilor, iar în 1992 guvernul federal german a decis să ridice un monument romilor uciși de către naziști, monument care ar fi trebuit să fie construit în Berlin. Artistul israelian Dani Karavan a prezentat ONU un proiect, însă acesta nu a fost demarat deoarece oficial asociațiile romilor și guvernul federal german nu au ajuns la un consens cu privire la conținutul textului, controversate iscându-se pe marginea egalizării genocidului romilor cu cel al evreilor sau al utilizării termenului de "țigan" pentru victimele național-socialismului. Exemple de comemorare artistică locală a *Porajmos* oferă Bad Berleburg (2002), Dreihausen, Marburg (2009), Dusseldorf (1997), Frankfurt pe Main, Greven (1997), Köln (1990), Magdeburg (1998), Ravensburg (1999), Solingen (2007) și Wiesbaden (1992).

- În Suedia a fost fondată Asociația Călătorilor, *Radgenossenschaft der Landstrasse*, ulterior, în 2003, fiind fondată *Föreningen Resandefolkets Riksorganisation*, cu sediul în Malmö, organizație care militează pentru conservarea culturii romilor și pentru respectarea drepturilor lor colective.

- În acest an are loc și sinistrul carnagiu de la Iași, soldat cu 24 de victime și peste 50 de răniți, de această acțiune responsabil fiind un șofer de camion ce bănuia o șatră de romi, de la periferia urbei, că adăpostește indivizii care i-au omorât familia. Temându-se de conflicte interetnice, autoritățile au deportat, ce a mai rămas din șatră, cu camioanele militare la 120 de km de Iași, în zone din jurul Botoșaniului.

1975 • În URSS „Mosfilm” a produs filmul *Șatra* sau *O șatră urca la cer*, un film despre viața romilor din gubernia rusă Basarabia, de la începutul secolului al XX-lea, regizat de către marele regizor basarabean Emil Loteanu, scenariul filmului fiind inspirat din nuvele ale scriitorului rus Maxim Gorki. Acțiunea se derulează, precum în prima parte a nuvelei "Makar Ciudra" din 1892 a lui Gorki, în jurul poveștii de dragoste, dintre doi tineri romi proveniți din șatre diferite, respectiv hoțul de cai Luicu Zobar și frumoasa Rada. Capodoperă a cinematografilei sovietice, filmul "Șatra" a fost distins cu numeroase premii. Astfel în 1976 obține *Scoica de Aur* la Festivalul Internațional de film de la San Sebastian, în 1977 premiul pentru cea mai bună regie la Festivalul Internațional de Filme "Fest-77" din Belgrad și premiul pentru cel mai bun film la Festivalul Internațional de filme din Praga, respectiv

diploma de onoare la Concursul de realizare tehnică a filmelor din cadrul Congresului Uniaterk din Paris din 1979. Actrița Svetlana Toma, care a interpretat magistral personajul Rada, a obținut, la rândul ei, mai multe premii dintre care menționăm premiul pentru cel mai bun rol feminin la Festivalul Internațional de filme din Praga din 1977, diploma pentru „Cea mai bună actriță a festivalului”, la Festivalul Internațional de Filme din Panama din 1977 fiind considerată cea mai bună actriță din anul 1976, conform topului realizat de revista sovietică de specialitate “Советский экран”. Emil Loteanu a regizat anterior, mai precis în anul 1971, filmul *Lăutarii*, de asemenea un mare succes, inspirat tot din viața romilor basarabeni, fiind prezentată viața lui Toma Alistar, staroste de lăutari, care deși în tinerețe a cântat pe la marile curți împărătești, datorită destinului și a dragostei față de Leanca trăiește, alături de șatra sa, în mizerie și chin pe plaiurile natale basarabene, măcinat de viziunea fostei sale iubiri neîmplinite. „Lăutarii” a fost premiat cu "Scoica de Argint" și cu Premiul Special al Juriului ambele obținute la Festivalul Internațional de Film de la San Sebastian din 1972, cu Marele Premiu la festivalul internațional ce dezvăluie tema artei și folclorului, derulat în Italia, în 1972, premiul „Nimfa de aur” la Festivalul Internațional de filme din Neapole, derulat de asemenea în 1972, precum și premiul spectatorilor și al presei pentru cel mai bun film la Forul Cinematografic din Milano din 1978.

- În Belgia autoritățile emit o lege conform căreia romii născuți aici pot dobândi cetățenia belgiană.

- În Ungaria văd lumina tiparului primele numere ale revistei *Rom Som* în traducere liberă *Sunt rom*.

- În Elveția a fost înființată *Asociația călătorilor* sau *Radgenossenschaft der Landstrasse*, care în anii următori se va remarca prin acțiunile întreprinse în Elveția și în lume. Membră a *Romani Union Internațional*, aceasta a reprezentat interesele *ienish*, nefiind scutită de sciziuni și frământări interne. În 1986 au fost fondate *Fundația Naschet Jenische* (1986) și *Kinder der Landstrasse*, 1986 cu scopul de a promova reabilitarea victimelor represiunilor autorităților, în timp ce *Centrul Țiganilor Călători*, din 1984, și fundația *Un Viitor pentru Călătorii Elvețieni* sau *Zukunft fur Schweizer Fahrende*, fondată în 1997, au drept obiective conservarea și promovarea culturii *Jenisch*.

- În Suedia s-a încheiat procesul de sterilizare al romilor și al bolnavilor mintal acțiuni întreprinse între 1934 și 1975. Suedia a acordat compensații materiale abia în 1999 victimelor sinistrului experiment guvernamental. Pe de altă parte, în condițiile confruntării în 2005 cu un aflax consistent de romi din Kosovo, a fost adoptată rapid de către autorități politica expulzării.

- Consiliul Europei a adoptat o rezoluție care prevedea protejarea nomazilor.

1976 • În Cehoslovacia, ziarul *Vychodoslovenske Noviny* a considerat că sterilizarea obligatorie a romilor reprezintă un act de "umanitate socialistă".

- În Suedia parlamentul a decis să ofere romilor protecție medicală, programe care vizau integrarea lor socială, precum și furnizarea de locuințe pentru romi în Suedia, care au trăit în condiții dificile de viață.

- În Belgia este fondată organizația romă *Comite rom de Belgique*, pentru ca în 1979 să apară o altă asociație ce reprezenta interesele romilor *Comite de defense de Gens du voyage*.

- În Finlanda, scriitorul Veijo Baltzar Oskari, autor de romane, piese de teatru, poezii, nuvele, librete, articole, piese de teatru radio sau scenarii de film, a fondat primul și singurul teatru rom finlandez, *Drom*, apreciat și activ atât în țară, cât și în străinătate. Baltzar a fost activ și ca regizor de teatru și ca dramaturg, filmul *Punainen puutarha* fiind apreciat în Dublin în 1980. La începutul anilor '70 Baltzar a lucrat ca profesor la Academia de Teatru din Finlanda și a scris și regizat numeroase piese de teatru, fiind în prezent președintele *Asociației*

Internaționala a Scriitorilor Romi. Romanul recent al lui Baltzar, apărut în 2008, evocă povestea tragică a unei persoane de etnie romă în al doilea război mondial.

- În Marea Britanie a fost fondat *East Anglian Gypsy Council*, coordonat de către Peter Mercer.

- În Irak recensământul din 1976 a înregistrat un număr de 5.519 de romi, probabil *Nawwar*, și 2569 de indivizi *Karach*, respectiv comercianți nomazi autohtoni, cifră considerată cu mult sub cea reală. În 1979 guvernul a acordat cetățenie romilor, printre altele, cu condiția ca aceștia să vorbească araba. Dictatorul irakian Saddam Hussein a aprobat stabilirea a câteva sute de romi la Abu Ghraib și Qamaliya lângă Bagdad, unde coloniștii au intrat ulterior în conflict cu localnicii datorită comerțului cu alcool. După răsturnarea lui Saddam Hussein de la putere în 2003 tensiunile și conflictele romilor cu localnicii irakieni au făcut ca majoritatea etnicilor romi să părăsească capitala Irakului.

1977 • În acest an a fost fondată *Uniunea Internațională a Romilor*, respectiv *Romani Union Internațional* sau *Romano Internacionalno Jekhetanipe*, o organizație activă în direcția apărării drepturilor romilor, al cărei sediu a fost stabilit la Praga, RUI având legături instituționale cu organisme internaționale cum ar fi Consiliul Europei, OSCE (BIDDO), ICNUDO, ONU sau ERTF. În 1979 RUI a fost acceptată ca organizație în cadrul Consiliului Economic și Social al Națiunilor Unite. Romii sunt menționați prima dată într-un document oficial al Națiunilor Unite în *Rezoluția 6* din 31 august 1977, a *Subcomisiei privind promovarea și protecția drepturilor omului*, care cere statelor cu populație romă să le acorde acestora drepturi și protecție socială.

- În Olanda, ca urmare a unei hotărâri a guvernului olandez circa 450 de romi au fost adăpostiți de 11 comunități olandeze, romii beneficiind de locuințe, școli și diferite alte facilități. Din păcate experimentul nu a avut continuitate.

- Începând cu acest an Comisia ONU pentru Drepturile Omului își îndreaptă atenția și asupra combaterii discriminării romilor

- În Spania au fost abrogate ultimele legi anti-rome, la inițiativa lui Juan De Dios Ramirez Heredia. Din anul 1983 guvernul spaniol a implementat un program special de educație dedicat grupurilor defavorizate, obiectivul fiind ca populația romă să fie integrată în societatea spaniolă, fără erodarea patrimoniului cultural și lingvistic specific. Pe de altă parte, mulți romi spanioli au aderat la creștinismul evanghelic, aducând în biserici și muzica flamenco, în modul lor original de închinare.

- În Anglia și Țara Galilor, John Cripps a elaborat un raport despre situația romilor din spațiul britanic, nomazii fiind subiect de studiu, autoritățile încercând să muleze legislația pe modul de viață nomad astfel încât aceștia să își păstreze identitatea. Ulterior, în 1985 în Anglia legea Bradford încriminează nomadismul, restricționând acestora accesul însă orașe. În 1993 în Scoția a fost fondată o asociație a romilor nomazi, care își propunea printre altele să apere drepturile romilor, iar în 1994 Marea Britanie condamnă oficial acel *Criminal Justice Act* care încrimina nomadismul.

- În țara noastră, între anii 1977-1983, Ministerul Afacerilor Interne a inițiat un program pentru „Integrarea țiganilor“, care cuprindea o „Platformă de măsuri cu privire la încadrarea în muncă și integrarea socială a țiganilor“. Programul de integrare socială care nu a fost făcut public, și-a fixat drept obiectiv general *încercarea de încadrare în muncă a romilor-problemă*, grup de indivizi care din perspectiva autorităților își părăseau adeseori locul de muncă, datorită inadaptării și necalificării, precum și datorită atitudinii ostile a autorităților și chiar a populației. Autoritățile au analizat situația romilor autohtoni, raportându-se la diverse repere cum ar fi înregistrarea romilor la Oficiul Stării Civile, sedentarizarea populației țigănești, prevăzându-se inclusiv ajutor cu materiale de construcție pentru case și oferirea de terenuri în mediul rural, legalizarea căsătoriilor, încadrarea în muncă a acestora, condițiile de

locuit, starea de sănătate și asistență socială, impactul obligativității învățământului și a serviciului militar asupra populației române, diferite probleme organizatorice. Raportul din anul 1983 arată că politica întreprinsă de PCR-iști nu a dat rezultatele scontate, astfel că printre altele s-a specificat faptul că românii nu sunt integrați social, că au mentalități retrograde sau că au atitudine negativă față de muncă și față de viața socială. Din cei 65.000 de romi nomazi și seminomazi, un număr de circa 5.600 munceau, dintre care doar 900 erau calificați, 32,7% din populația romă aptă de muncă nefiind angajată. Fostul ministru al M.I. Mihai Chițac, în 1990, a susținut că în 1977 au fost "recenzați" 1.800.000 de romi, (dintre care 65.000 de nomazi, 5.600 cu ocupații utile, iar 900 - calificați), pentru ca în 1983 să fie recenzați 2.300.000. Numărul romilor din România a fost estimat de *Minority Right Group* în acest an la 661.000 indivizi. Reamintim că oficial în România au fost înregistrați oficial în 1966 un număr de 64.197 de romi, iar în acest an 229.986 de romi, oricum cifre care nu reflectau realitatea din teren. *Helsinki Watch Report* se referă la modul în care în perioadă au fost recenzați românii, citându-l pe *Iosif Covaci, lider rom din Coltău: Doar opt familii (cam 45 de persoane) dintr-o populație de 483 de romi s-au declarat ca atare. Primarul a modificat atunci cifrele indicând că în sat erau doar două familii (unsprezece persoane) de romi. Cu puțin timp înaintea recensământului un cartier de țigani din Baia Mare fusese demolat, iar persoanele care efectuau recensământul i-au sfătuit pe romi să se declare români dacă vor să-și recupereze pământul*".

- Organizația Națiunilor Unite a emis prima rezoluție în care a acordat o atenție specială romilor, cerând tuturor statelor membre să acorde drepturi egale romilor.

1978 • În acest an s-a născut artista romă Mihaela Ursuleasa (1978-2012), care a început să cânte la pian la vârsta de cinci ani, încurajată de tatăl ei, muzician de jazz. În 1990, la vârsta de 12 ani, a obținut o bursă de studiu la Viena, cariera ei urmând un curs ascendent. În 1995, Ursuleasa a câștigat *Concursul de Pian Clara Haskil International*, iar în 2010 a fost distinsă cu premiul *Echo Klassik*, pentru albumul ei de debut *Piano & Forte*, lansând al doilea album, *Rapsodia română* în 2011. Artistă de renume mondial, Mihaela Ursuleasa a cântat la Carnegie Hall, dar și cu Rundfunk-Sinfonieorchester în Berlin, cu Orchestra Națională a Franței, precum și cu Orchestra Filarmonică din Londra. Din nefericire artista a murit la numai 33 de ani, la Viena în urma unei hemoragii cerebrale, fiind înmormântată la Cimitirul Belu din București.

- În România, o declarație de bunuri, aflată în posesia Patrimoniului Cultural Național Mureș, în urma unei expertize, autentifică două pocale de argint, gravate prin tehnica ciocănirii, ca datând din secolul XVI, evaluate de Banca Națională la cinci miliarde de lei în anul 1992, aflate actualmente în posesie particulară. Cărturarul sas Von Wlislöcki menționează, în lucrarea sa *Asupra vieții și obiceiurilor țiganilor transilvăneni*, descriind șatrele de corturari ardeleni, că ei (căpeteniile-n.a.) posedă anume semne distinctive, de pildă mantii ori postavuri brodate cu motive fantastice sau cupe, care astăzi nu se mai poartă spre vederea tuturor, ci doar se moștenesc din tată-n fiu. *Eu însumi am văzut în timpul șederii mele, timp de șapte luni, cu o șatră de corturari, un pocal prismatic, chipurile din aur, la voievod, de care acesta nu vroia pentru nimic în lume să se despartă o clipă. Pe pocal erau gravate chipuri de câini și niște animale ce aduceau a cerbi, precum și o inscripție ce n-am putut-o descifra.*

- La Geneva s-au derulat lucrările celui de-al doilea congres internațional al romilor, la întrunire participând și o delegație indiană. Dintre cei circa 120 de delegați, proveniți din 26 de state de pe mapamond, au fost aleși și reprezentanții etniei la diferite instituții internaționale, cum ar fi ONU sau UNESCO. Participanții au transformat *Comitetul Internațional Rom* în *Uniunea Internațională a Romilor*, respectiv *Romano Internacionalno Jekhetani*, președinte ale acestei instituții internaționale, reprezentative pentru romi, fiind ales doctorul Jan Cibula, rom cehoslovac.

- În Bulgaria autoritățile comuniste au elaborat un decret redactat special pentru *ameliorarea muncii duse cu țiganii bulgari, în vederea favorizării mai active a participării lor la construcția societății socialiste dezvoltate.*
 - În Italia, a fost fondat *Komiteto Romano Ande Italia*, adică *Comitetul Romilor din Italia*.
 - În România a fost elaborată o lege conform căreia *bijuteriile din metale prețioase se confecționează în cadrul unităților socialiste și posedă o marcă legală a statului român (...)* De asemenea, numai unitățile socialiste pot comercializa aur, care trebuie marcat. Respectivul decret practic a făcut posibilă confiscarea de către autorități a aurului particularilor, romi fiind profund afectați de legislație în condițiile în care dețineau cantități impresionante de aur, transmis din generație în generație.
 - În Spania, în Valencia o statuie care înfățișează o fecioară Maria neagră, *Majari Cali*, a fost sculptată de către Jose Luis Vicent.
 - În Norvegia, romii din Oslo au beneficiat din partea autorităților de o serie de măsuri ce prevedeau deschiderea unei grădinițe, de școlarizare în limba maternă, precum și de facilități în cea ce privește integrarea pe piața locurilor de muncă.
- 1979** • Romologul Ian Hancock a editat o ediție specială, a *Jurnalului Internațional de Sociologie*, dedicată limbii romani, practic prima colecție editată modern de studii de lingvistică romă.
- În Norvegia a fost tipărit manualul romani *Me ginavav Romanes*, iar doi ani mai târziu, a apărut un manual pentru copii.
 - În URSS, conform datelor oficiale au fost consemnați un număr de 209.000 de romi.
 - Uniunea Internațională a Romilor, *Romani Union Internațional*, devine membru consultativ în cadrul Organizației Națiunilor Unite.
 - În SUA președintelui Carter, a fost înființat „Muzeul Memorial al Holocaustului”, unde nu s-a făcut nici un fel de referire la *Porajmos*-ul rom.
 - În Ungaria a fost organizată prima expoziție de artă a artiștilor romi autodidacți. Tot în Ungaria, după ce în 1958, se formase *Asociația Culturală a Țiganilor din Ungaria*, care nu a rezistat mult timp, în 1979 a apărut *Országos Cigánytanács*, asociație care a dezvoltat un parteneriat cu guvernul maghiar, pe probleme de romi. A urmat în 1986 *Uniunea Culturală a Romilor din Ungaria*, respectiv *Ungro-themeske Romane Kulturake Ekipe*. Ungaria se remarcă prin numărul mare de oameni de cultură romi, în speță cu o identitate romă asumată sau cunoscută. În secolul XX s-au afirmat o serie de personalități rome, dintre care îi amintim pe muzicienii Mariska Veres (1947-2006), Ferenc Snétberger (n.1957), Béla Szakcsi Lakatos (n.1943), János Balázs (n.1988), Aladár Pege (1939-2006), Mihály Fatyol (1909-1980), violoniștii Bittová Iva (n.1958)), Félix Lajkó (n.1974), Ernő Kállai (n.1986), Jancsi Rigó (1858-1927) Zoltán Maga (n.1974) sau Roby Lakatos (n.1965), scriitorii József Choli Daróczi (n.1939), Tamás Jónás (n.1973) Béla Osztójkán (n.1948) sau György Rostaș-Farkas (n.1949), pianiștii György Cziffra (n.1921), Kálmán Dráfi (n.1955), comediantul Győző Gáspár (n.1974), cântăreții László Gáspár (n.1979), Ferenc Molnár (n.1878), Mary Notar (n.1985), artiștii Oszkár Ökrös (n.1957) și Aladár Rác (1886-1958), pictorii Balázs János (1905-1977) și István Szentandrassy (n.1957) și mulți, mulți alții.
 - În Norvegia a fost publicată o carte școlară de limbă romani pentru predarea romani ca limbă maternă. Recent, în 2003 a fost fondat *Romaniposten*, o revistă de știri pentru comunitatea nomazilor romi norvegieni și nu numai, care în septembrie 2003, a fost înființată ca o publicație on-line.
 - În Polonia, în cadrul muzeului din Tarnow, a fost deschisă o secțiune dedicată romilor.
 - În România a apărut traducerea în romani a Evangheliei Sfântului Ioan, traducere efectuată clandestin, reeditată în 1994.

- *Congresul Autorităților Locale și Regionale Europene* din cadrul Consiliului European a organizat o audiere pe tema problemelor nomazilor. În 1981 organismul a emis o *Rezoluție privind rolul și responsabilitatea autorităților locale și regionale cu privire la probleme sociale și culturale ale populațiile de origine nomadă*, iar în 1991 la Strasbourg, a avut loc o întrunire la care au participat reprezentanți ai comunităților de romi din 12 de țări, fiind fondată cu această ocazie *Conferința Permanentă pentru Cooperare și Coordonare a Asociațiilor de romi din Europa*.

1980 • În Franța ia naștere o uniune a romilor și a călătorilor.

- În Cehoslovacia autoritățile au consemnat oficial existența unui număr de 288.440 de romi
- În Iugoslavia este consemnată în acest an încercarea de redactare a unei limbi romani standardizate, de către S. Jusuf și Krume Kepeski, care au publicat la Skopje lucrarea *Romani gramatika - Romska gramatika*. Fundament limbii standardizate la reprezentat în primul rând dialectul *arlyia* vorbit în Macedonia, un aport însemnat având și dialectul *džambaz*, iar cele 3.000 de exemplare tipărite inițial s-au vândut foarte rapid. Tot în Iugoslavia primii romi au fost aleși în consiliile municipale, iar Sait Balici, un rom originar din Nis, a devenit membru al Parlamentului Național Sârb. Patru ani mai târziu, în Iugoslavia, în consiliile municipale și provinciale erau deja cincizeci și trei de romi.

1981 • În Marea Britanie se stabilește oficial obligația autorităților locale de a integra în sistemul de învățământ și copiii aflați temporar în zonă, măsură de care profită și romii britanici.

- În Republica Federală Germania s-au derulat la Göttingen lucrările celui de-al treilea congres al Comitetului Internațional Rom, eveniment la care au fost prezenți 600 de delegați și observatori, din 28 de țări diferite. Președintele CIR a fost ales Sait Balic, la vremea aceea, membru al Comitetului Central al Uniunii Comuniștilor Iugoslavi. Discuțiile s-au axat în special pe *Porajmos* și pe recunoașterea romilor ca minoritate națională de origine indiană.

- În Germania de Vest reprezentanții romilor au solicitat guvernului federal recunoașterea genocidului rom și acordarea de compensații materiale și diferite facilități ca acte reparatorii. După o întrevvedere cu reprezentanții *Consiliului central al grupurilor sinti și romi germani* a cancelarului Helmut Schmidt, în 17 martie 1982 genocidul asupra romilor a fost recunoscut oficial de către statul german. La rândul său cancelarul Helmut Kohl a confirmat această poziție pe 7 noiembrie 1985 într-o dezbaterie parlamentară. Pe de altă parte poliția vest-germană a realizat dosare speciale pentru romi, informațiile fiind cuprinse în liste cu așa-numiți vagabonzi, care însă erau aplicabile în primul rând asupra romilor nomazi, această stare de fapt fiind negată de autoritățile din o serie de state federale, cum ar fi cele din Hamburg, Hesse, Baden Württemberg sau Bavaria. De exemplu, *legea 103 Standesamtsverordnung* prevedea ca toate căsătoriile, nașterile sau decesele așa-numiților non-sedentari să fie subiectul unui raport de anchetă penală. Aceste prevederi, în urma unor vehemente proteste, au fost anulate în 1985.

- În Olanda, la o conferință antropologică derulată la Amsterdam, sociologul român Nicolae Gheorghe și Sam Beck avansează ideea unei creșteri a încrederii romilor față de autorități.

- În Iugoslavia, la Belgrad, a fost difuzat primul program radio bilingv în limbile romani și sârbă, numit *Asunen romalen*, emisiune care a fost radiodifuzată până în 1987. De asemenea romii iugoslavi primesc statutul de naționalitate, în condițiile în care până atunci au fost considerați grup etnic. Saltul ierarhic s-a resimțit și în cea ce privește drepturile de care au beneficiat romii, care au obținut dreptul la cultură și educație în limba maternă. Pe acest fond numărul asociațiilor rome crește spectaculos, iar termenul de *țigan* a fost substituit cu cel de *rom*.

- În Polonia s-au derulat în acest an pogromurile de la Konin și Oswiecim, casele romilor fiind distruse și jefuite.

- În Olanda ia naștere *Asociația Lau Mazirel*, după numele militantului evreu Lau Mazirel, fondator fiind Jan Rogier, asociația publicând și jurnalul *Drom*.
- În Cehoslovacia apare *Inițiativa Civică Romani*, coordonată de Emil Šćuka.
- În acest an a fost fondat *West European Gypsy Council*. De asemenea este consemnată tentativa de relansare a *Common Market Gypsy Council*. Actualmente organismul nu mai funcționează. Primii lideri au fost Agnes Vranckx și Giles Eynard.

1982 • *Comitetul International Rom* a organizat o ceremonie de comemorare a 125 de ani de la abolirea sclaviei romilor în Europa.

- În Franța, președintelui Mitterand a promis romilor nomazi că le va trata cu seriozitate și discernământ problemele specifice.
- Regimul comunist din România și politica sa față de romi au fost criticate într-o scrisoare citită la radio Europa Liberă și publicată în paginile revistei „L’alternative“ de către sociologii romi Nicolae Gheorghe, alias Alexandru Danciu, și Vasile Burtea, respectiv Cosmina Cosmin. În scrisoarea buclucașă intelectualii romi menționau că *muncitorii țigani s-au numărat printre primele victime ale „elogiului măsurii”*. După ce au fost ademeniți de prin sate acum 10-15 ani, după ce au fost puși la muncile cele mai degradante, pentru un salariu de mizerie, cei care au început să aspire la o calificare (...) și la un trai organizat au fost scoși cu miliția din orașe, sub fel de fel de pretexte și invocări, pentru a fi trimiși la țară În anii 1977-1978 cu acordul organelor puterii și ale administrației de stat un lucrător la terasamente din Maramureș era plătit cu 105-110 lei pe zi, un lipovean cu 80-85 lei pe zi, iar un țigan cu 57-58 lei.

- R.F. Germania a recunoscut genocidul romilor, *Porajmos*, ca un genocid comis în același timp cu *Shoah*. Printre alții, istoricul american Sybil Milton a militat în articolele sale pentru recunoașterea *Porajmos* ca parte a Holocaustului. De asemenea, în Elveția un comitet de experți a investigat politica guvernului elvețian în perioada genocidului romilor.

- Tot în Germania de Vest este fondat Consiliul Central al Sintilor și Romilor Germani, *Zentralrat Deutscher Sinti und Roma*, cu sediul în Heidelberg, condus de către Romani Rose, care a pierdut 13 membri ai familiei sale în Holocaust. Recunoscut pentru fermitatea lui, Romani Rose a militat pentru recunoașterea drepturilor civile ale romilor germani, pentru combaterea rasismului și a discriminării și pentru acordarea de compensații pentru supraviețuitorii Holocaustului. În 1995, în colaborare cu organizațiile membre ale Consiliului Europei Centrale, Rose obține recunoașterea romilor ca minoritate națională în Germania.

1983 • În acest an Speranța Rădulescu a efectuat înregistrări, în Clejani, pentru "Institutul de Etnografie și Folclor", ocazie cu care începe afirmarea *Tarafului Haiducilor*, o trupă de lăutari din Clejani, care au dobândit succesul pe plan internațional prin apariția în anul 2000 în filmul *The Man Who Cried*, unde au jucat alături de Johnny Depp, Christina Ricci sau Cate Blanchett, colaborând cu Johnny Depp și în filmul documentar despre cultura romilor, *When the Road Bends: Tales of a Gypsy Caravan*, din anul 2006. În anul 1993 au apărut de asemenea în documentarul *Latcho Drom*, în regia lui Tony Gatlif, sau în *Un Certain Regard* prezentat la festivalul de film de la Cannes în anul 1993. Despre Taraful Haiducilor, ziarul *The Independent* considera, într-unul din articolele sale, că este *cel mai bun grup de muzicieni romi din lume*, iar actorul Johnny Depp spunea despre ei că *sunt printre cei mai extraordinari oameni pe care i-am întâlnit vreodată*. În 2002 lăutarii din Clejani obțineau trofeul *BBC World Music Award*, în cadrul secțiunii dedicate Europei și Orientului Mijlociu, muzica lor fiind păstrată în arhiva Institutului de Etnologie și Folclor. O prezentare virtuală a grupului îi amintește în ordine ca membrii pe Nicolae Neacșu, Dumitru Baicu, Ilie Iorga, Ion Manole, Gheorghe Anghel, Gheorghe Fălcaru, Ionică Tănase, Constantin Sandu, Florea Pârvan, Marin Sandu, Paul Guiclea, Marin Manole, Constantin Lăutaru, Viorel Vlad și Robert Gheorghe.

- La Chandigarh, în India, s-a desfășurat cea de a doua ediție a Festivalului Internațional al Romilor. Tot la Chandigarh, cu această ocazie, a fost fondat de către W. R. Rishi *Institutul Indian de Studii Romani*.

- În Marea Britanie a avut loc prima convenție națională a romilor penticostali.

- În Irlanda de Nord ia naștere *Belfast Traveller Education Development Group*.

- Începând din acest an, guvernul spaniol a implementat un program special de educație compensatorie, elaborat special pentru a promova drepturile educaționale ale grupurilor defavorizate, programul pretându-se excelent pe nevoile de acest tip ale comunităților de romi iberici.

- În România, conform unor estimări, 30% dintre romii români erau nomazi sau seminomazi. Politica de sedentarizare aplicată constant de către autoritățile statului român se pare că a dat roade, patru ani mai târziu procentul fiind estimat la 10%. Conform studiului efectuat de către Trond Gilberg un număr important de romi romani erau analfabeți.

- În Kosovo debutează predarea în școală în limba romani

- În Italia caravanele romilor sunt mutate din Roma cu ocazia începerii *Annus Sanctus*.

1984 • În Bulgaria autoritățile au implementat o nouă etapă a bulgarizării musulmanilor, constrângându-i astfel și pe musulmanii romi să-și bulgarizeze numele, într-un sinistru “proces de reparație”. De menționat faptul că romii musulmani sau *Horahane Roma*, respectiv *Khorakhane*, *Xoraxane*, *Kharokane* sau *Xoraxai*, trăiesc în Turcia, Bosnia-Herțegovina, Albania, Egipt, Kosovo, Macedonia, Rusia, precum și în Crimeea sau Caucaz. În Bulgaria, romi musulmani dețin un procent de circa 40% din totalul romilor bulgari, iar în Croația un procent de 45% din populația romă a țării. În Grecia, romii musulmani sunt concentrați în Tracia. În România un foarte mic grup de romi musulmani există în Dobrogea, respectiv circa 1% din populația romă a țării.

- În România, la Sibiu s-a derulat un festival al romilor, acțiune care nu a avut însă continuitate. Secția de Propagandă a Comitetului Central a interzis organizarea unei a doua ediții a festivalului.

- Începând cu acest an Comunitatea Europeană, prin organisme sale, s-a arătat preocupată de accesul romilor la educație, elaborând cinci ani mai târziu o rezoluție care prevedea încurajarea accesului romilor la educație în condițiile răspândirii îngrijorătoare a analfabetismului în rândul romilor.

- În Spania, în Zaragoza o mulțime de câteva sute de spanioli au demonstrat împotriva stabilirii romilor în 36 de case din prefabricate construite în districtul Actur, sloganurile incluzând și *Lupta pentru drepturile tale împotriva țiganilor*. În 1986 au existat atacuri asupra cartierul romilor din Martos, când 30 de case au fost incendiate, iar locuitorii au fugit într-un sat din apropiere de Torredonjimeno, însă au fost izgoniți de către sătenii de acolo. Autoritățile locale atunci a încercat să-i stabilească în Monte Lope Alvarez. Datorită protestelor vehemente ale populației locale, romii au trebuit să doarmă în corturi oferite de Crucea Roșie, protejați de poliție, până la găsirea unei alternative de cazare.

1985 • În Ungaria, fostul *Ciganysovetség* a fost substituit de un Consiliu național al romilor, adică *Országos Ciganytanács*, organism activ, sub conducerea lui Jozsef Daroczi, din punct de vedere cultural. Tot în țara vecină înmormântarea lui Sandor Jaroka, un instrumentist și șef de orchestră excepțional, a reunit comunitatea muzicienilor, care au venit cu instrumentele pentru a-și lua rămas bun de la liderul lor spiritual, născându-se *Orchestra Simfonică Țigănească de 100 de viori*. În România după 1989 s-a născut replica românească a celebrei formații maghiare, respectiv orchestra *Lăutarii Ardeleni*, alcătuită din artiști clujeni din Gherla, condusă de Bob Siminic.

- În SUA a fost creat un post de consilier special pe probleme referitoare la holocaustul romilor, în cadrul *Consiliul Memorial al Holocaustului*, o funcție totuși onorifică.

- În România a fost fondată, cu aprobarea autorităților comuniste, organizația romă *Phralipé* sau Frăția.
 - În Franța, la Paris, s-a derulat *Expoziția Mondială de Artă Romă*. Tot în Franța a fost înălțat în acest an un monument în memoria romilor deportați în perioada *Porajmos*-ului, în lagărul Limoges în Poitiers. Acest tip de comemorare a holocaustului romilor va continua, astfel că în 1988 este ridicat un alt monument la Montreuil-Bellay, urmând altele la Camp Jargeau în 1991 în Laval, la Grez-en-Bouere și Montsûrs, în 1993, la Arc-et-Senans, în 1999, la lagărul de la Linas-Montlhery, în 2004, precum și în Angoulême (Tabara Alliers) și Lannemezan, în 2006, sau la Avrillé-les-podete (Tabara Morellerie) și Barenton în anul 2008. Un monument comemorativ a fost ridicat și la Saliers în 2006.
 - La Pristina, în Kosovo, debutează prima emisiune TV în romani.
 - Apare *Scottish Travellers Council*, fondat de către cântărețul Belle Stewart și Lizzie Higgins.
 - În Suedia, o familie de romi din Kumla a fost atacată cu pietre și cu o bombă.
- 1986** • În SUA, Jimmy Marks (1945-2007), rom american din Spokane, Washington, dintr-un neam autodeclarat ca având origini românești, a devenit cunoscut după ce Poliția, fără a deține un mandat de percheziție, i-a percheziționat casa și i-a confiscat 1,6 milioane de dolari în numerar și 160.000 de dolari în bijuterii. Deși Poliția a declarat că 35 de piese găsite au fost furate, Marks a susținut că banii erau ai unor diferite familii de romi, care nu au încredere în bănci, intentând un proces împotriva orașului Spokane, în care a cerut 59 milioane dolari despăgubiri. După 11 de ani cazul a fost soluționat în afara instanței, pentru suma de 1.430.000 de dolari plătită ca despăgubire. Procesul reprezintă un punct de reper în lupta pentru respectarea drepturilor civile ale romilor americani. Jimmy Marks a devenit lider al comunității de romi români din Spokane după moartea tatălui său în 1997, el și familia sa devenind subiectul documentarului *American Gypsy*, care a detaliat lupta legală a acestuia cu statul american.
- În Cehoslovacia este pusă în scenă, în limba romani, piesa de teatru muzical *Amaro Drom (Drumul nostru)*, a dramaturgului rom Emile Șćuka.
 - În acest an Uniunea Internațională a Romilor a devenit membru al UNICEF, fiind acceptată ca membru în cadrul OSCE cinci ani mai târziu.
 - Un simpozion internațional rom, pe tema „Limba și cultura romani”, s-a derulat la Sarajevo, în Iugoslavia, locație unde s-au reunit cercetători ai lingvisticii rome din diverse colțuri ale lumi. Printre altele s-a cerut ca romii să fie recunoscuți ca minoritate națională de origine indiană.
 - În aceeași Iugoslavie asociațiile rome s-au unificat în cadrul unei *Uniuni a Asociațiilor Rome din Iugoslavia*
 - Este ales și primul deputat european de origine romă în persoana spaniolului Juan de Dios Ramirez-Heredia, fondatorul și președintele Uniunii romilor din Spania. Juan de Dios Ramirez Heredia, născut în 1942 în Puerto Real, Cádiz, este un politician spaniol, de origine etnică romă, la acea vreme reprezentant al Partidului Socialist Muncitoresc Spaniol. Autor al mai multor publicații, specializate pe tratarea problemelor sociale, dar și a unora în limba romani, și de asemenea politician activ, între 1986-1999 acesta a fost membru al Parlamentului European, puternic implicat în evidențierea și apărarea drepturilor romilor. Ca o recunoaștere a activității sale meritorii, în februarie 2008 i-a fost acordat un doctorat onorific de către Universitatea din Cadiz, fiind primul rom care a primit această distincție. De asemenea Juan de Dios Ramirez Heredia în 1995 a fost numit membru de onoare pe viață al Consiliului Europei, fiind membru al Adunării Parlamentare încă din 1983. În 1996 a fondat *Unión romi*, principala asociație romă din Spania. Printre multitudinea de politicieni romi se remarcă și două femei din Ungaria. Astfel Livia Járóka, născută într-o familie de muzicieni,

jurnalist cu două diplome universitare, a fost aleasă membră a Parlamentului European, atunci când Ungaria a aderat la Uniunea Europeană în 2004, ca membră a *Fidesz-Magyar Polgári Szövetség*, formațiune componentă a Grupul Partidului Popular European. Ea este membră a Comisiei pentru libertăți civile, justiție și afaceri interne, a Comisiei pentru drepturile femeii și egalitate. Viktória Mohácsi Bernáthné (n. 1975) este a doua femeie romă care a devenit un membru al Parlamentului European, reprezentând *Szabad Demokraták Szövetsége*, înlocuindu-l în Parlamentul European pe Gábor Demszky.

- În țara noastră, la un simpozion organizat de către Catedra de limbă franceză și de Institutul de Sociologie ale Universității din București, cercetătorii Gheorghe Sarău și Gheorghe Nicolae au prezentat lucrarea *Criterii socio-lingvistice în clasificarea colectivităților de țigani din România*.

- În Marea Britanie a fost înființată *Labour Campaign For Travellers Rights*, coordonată de către Andrew Ryder și în care s-a implicat și cunoscutul romolog Thomas Acton.

- În Franța s-a derulat la Paris o conferință pe problemele romilor, moment în care s-a consemnat una din ultimele apariții publice ale lui Vaida Voevod al III-lea, fondatorul mișcării moderne pentru drepturile civile ale romilor.

1987 • România a fost marcată în acest an de revolta muncitorilor din Brașov, participanții la acea acțiune plătind scump spiritul de insurgență. Printre cei urmăriți, arestați, bătuți și persecutați de temuta securitate a fost și un brașovean de etnie romă, pe nume Aurel Buceanu. Acesta a fost dus la închisoarea de la Gherla, unde a fost anchetat și bătut de către cerberii regimului, însă autoritățile nu s-au mulțumit cu atât, considerând că familia Buceanu trebuie să părăsească definitiv urbea, astfel că *în aceeași noapte a venit poliția, ne-a adunat toate lucrurile, ne-a urcat într-un camion și într-o singură noapte ne-am trezit într-un apartament din Slobozia, cu interdicția de a mai călca vreodată prin Brașov.* • Consiliul Memorial al Holocaustului din Statele Unite numește primul membru de etnie romă, în persoana lui William Duna, descendent al unor romi maghiari, care au emigrat în SUA în 1893.

1988 • Moare la doar 46 de ani muzicianul rom Toni Iordache, numit zeul țambalului. Artistul a învățat să cânte la un țambal primit de la tatăl său la vârsta de 4 ani, perfecționându-se sub îndrumarea maestrului Mitică Ciuciu, ajungând să fie celebru pentru partiturile lui solo foarte complexe. Inegalabil în viteza cu care mânuia țambalul, muzicianul rom deține un record mondial nedoborât până în prezent, respectiv 25 de lovituri pe secundă. Geniul de care a beneficiat din plin i-a adus maestrului Toni Iordache recunoașterea internațională ca cel mai mare cântăreț la țambal al tuturor timpurilor.

- Muzicianul român de origine romă, Nicolae Feraru, s-a stabilit în acest an în SUA. Deosebit de apreciat acesta a fost selectat în 2013 între primii artiști folclorici ai anului din America, premiul, oferit de guvernul american, răsplătindu-i excelența în muzică, respectiv la țambal. Artistul l-a cucerit pe însuși președintele Barack Obama, acesta felicitându-l într-o scrisoare pentru măiestria dovedită la țambal și pentru contribuția adusă la dezvoltarea culturii americane. Liderul de la Casa Albă a precizat în scrisoare că *Artele tradiționale și populare au puterea de a ne lărgi orizonturile și de a ne îmbogăți viața, ne unesc și ne amintesc că suntem oameni și unii și ceilalți. Sper că ești mândru de contribuția ta la perpetuarea artei în America. Felicitări, încă o dată, pentru distincția primită! Îți doresc toate cele bune. Cu sinceritate, Barack Obama.* Nicolae Feraru, fiu de lăutar, a început să cânte la țambal de la vârsta de 6 ani, de la 15 ani avându-l profesor pe marele artist, Mitică Marinescu-Ciuciu. În cariera s-a muzicianul a cântat pentru personalități ca Ceaușescu sau Bill Clinton, dar și pentru români și străini din peste 30 de țări. Nicolae Feraru spune că *poate cea mai urâtă experiență din viața mea artistică a fost în 1987. Eram invitat la TVR la Albumul Duminical, pe vremea aceea se făceau înregistrări. Regizorul de platou era Ovidiu Dumitru, care, Dumnezeu să-l ierte, mi-a zis: „Domnu’ Feraru, vrem să facem un album duminical cu*

dumneavoastră, vreo 30 de minute”. Au adus două țambale pe scenă. Unul culoarea albă, la care cântam îmbrăcat în alb, și unul de culoare neagră, la care cântam îmbrăcat în culori închise. Și eu purtam un dialog cu mine însămi. M-au pus pe monitor, am văzut toată înregistrarea, m-am bucurat, m-au anunțat în programul TVR, ”Nicolae Feraru, Album Duminical”. Asta era cu o săptămână înainte. În momentul în care familia și prietenii mei s-au așezat la televizor, pentru că abia așteptau, au văzut un cioban cu fluierul cânta în locul meu. Și am zis: Ce se întâmplă? Am dat telefon. Ovidiu Dumitru mi-a zis: ”Îmi cer scuze, a venit din concediu șefa producției, Mărioara Murărescu” - pe care eu și acuma nu pot să o laud, îmi pare rău că este bolnavă, dar eu spun adevărul - și el a zis că Mărioara Murărescu ar fi spus ”afară cu cei negri de pe ecran”. Trebuie menționat că la Washington, Nicolae Feraru a primit cea mai înaltă distincție acordată unui artist pe teritoriul Statelor Unite.

- În Polonia este produs filmul *Și viorile s-au oprit din cântat*, al cărui subiect este *Porajmos*. Alte producții cinematografice care tratează același subiect sunt și filmul *Train de Vie*, respectiv *Trenul vieții*, în regia lui Radu Mihăileanu, sau filmul *Korkoro* din 2009 al regizorului francez de etnie romă, Tony Gatlif.

- În Ungaria a fost fondată organizația romă *Phralipe*.

- În Marea Britanie a fost fondată *Travellers' Aid Trust*, al cărei lider era Susan Alexander.

1989 • În Franța la Paris s-a derulat primul festival internațional de artă romă, a doua ediție a acestuia desfășurându-se un deceniu mai târziu la Budapesta.

- În Austria, a fost fondată *Verein Roma*, în 1989 în Oberwart. La Viena și-a derulat ulterior activitatea și alte asociații cum a fi *Romano Centro* sau *Kulturverein Osterreichischer Roma*.

- În Ungaria a fost fondat un „parlament” al romilor.

- În Spania, s-a consemnat atacuri îndreptate asupra unor case de romi în Andaluzia. Tot în Spania muncitorii agricoli din Murcia erau plătiți diferențiat, respectiv 300 de pesetas bărbații, 250 de pesetas femeile și doar 200 de pesetas romii, pentru o oră de muncă.

- În Polonia are loc prima ediție a festivalului de muzică și dans *Romane Divesa*.

- În Germania, protestarii romi demonstrează în fostul lagăr de concentrare de la Neuengamme împotriva deportării solicitanților romi de azil. Potrivit cercetătorilor, prăbușirea în bloc a comunismului în Europa marchează începutul unei noi etape de migrație europene a romilor, pe acest fond crescând progresiv atitudinile xenofobe și violențele pe motive rasiale împotriva romilor.

- Tot în Germania s-a derulat o conferință a romilor, la care au participat circa 450 de persoane.

- Comunitatea Europeană a emis o rezoluție în care susținea respectarea dreptului copiilor romi la educație. Conform actului CEE doar 30%-40% dintre copiii romi au acces la educație, iar procentul analfabetismului la romii adulți depășea 50%, ridicându-se în anumite zone până la 80%. Comunitatea Europeană începe un program derulat pe durata a cinci ani, dedicat educației copiilor de etnie romă.

- În România printre revoluționarii care au luptat pentru căderea comunismului au fost și numeroși romi. Astfel la procesul de la Timișoara, în care au fost inculpați 21 de ofițeri ai fostei securități, colonelul Filip Teodorescu a menționat faptul că printre manifestanții care au intrat în sediul securității au fost și etnici romi. În capitală, unul dintre conducătorii revoluției a fost *Dumitru Dincă*, rom ursar, iar la Cluj etnicul rom Cioară Ioan din cartierul Mănăștur a fost ucis de către cerberii comunismului. Victor Tănase din Hunedoara la rândul său face referire la participarea romilor la acest eveniment istoric, menționând că *în timpul revoltei, romii au participat în număr mare alături de noi și ne-au ajutat la ocuparea fostului Comitet Județean de Partid*, iar Victor Morar, comandantul gărzilor patriotice din același oraș, a declarat unui ziar de limbă germană faptul că *mergeam spre sediul fostului partid, dar eram o*

coloană mică, și ne-am bucurat foarte mult când am văzut că rândurile colanei s-au îngroșat cu o mulțime de romi.

- În Cehoslovacia, “Revoluția de Catifea” a debutat pe 17 noiembrie 1989, ca reacție a unei acțiuni a poliției. Două zile mai târziu, Emil Šćuka, împreună cu responsabilul unui grup folcloric al romilor, pe nume Jan Rusenko și cu juristul, Vojtech Ziga, au fondat *Romská Obcanska Iniativa*, respectiv *Iniativa Civică a Romilor*. De asemenea aceștia au organizat și *Forumul Civic (Obcanské Forum)*, unde s-au întâlnit cu personalități ca Vaclav Havel. La 22 noiembrie a fost lansată o proclamație către etnicii romi: *Frați, surori, romi! Ridicați-vă! Să ne trezim! Ziua noastră a sosit, ziua pe care o așteptam de mulți ani. Această zi a venit. Romii care trăiesc în această țară și-au luat pentru prima oară destinul în propriile mâini. Acum totul depinde de noi, dacă suntem capabili să ne unim și să facem ceva pentru binele copiilor noștri. Trebuie să ne reunim cu cei care doresc să ne asculte cuvintele. Este vorba despre Forumul Civic. Forumul Civic recunoaște partidul nostru, ROI-ul. Forumul și ROI-ul sunt entitățile care apără toți romii din țara noastră. Să lăsăm “spiritul țigănesc”(romipen) să ne conducă spre o viață mai bună. Să nu uităm adevărul părinților noștri: cel care respectă este respectat la rândul său!* Emil Šćuka și Ján Rusenko, la 25 noiembrie, se adresează, alături de alți oratori, unei mulțimi de un milion de persoane, printre care se aflau și grupuri de romi, care fluturau drapelul romilor în *Letenská plán* din Praga, portdrapel al dorinței romilor de a participa la construirea unei societăți democratice, în care romi să aibă drepturi egale cu ceilalți cetățeni, în dezvoltarea identității etnice și culturale. În condițiile în care manifestația anticomunistă a fost transmisă la televizor, au apărut numeroase dovezi de simpatie la adresa “fraților romi”, din partea cehilor și slovacilor. Această relaționare idilică s-a deteriorat rapid, trei ani mai târziu autoritățile locale cehe respingându-i prin măsuri aberante pe foștii “frați romi”.

- În Olanda a fost fondată *Zigeunerorganisatie Sinti*. Doi ani mai târziu a apărut *Stichting Sinti*, ulterior interesele romilor fiind reprezentate de către *Landelijke Sinti Organisatie*.

1990 • Un număr de 34 de state au semnat în cadrul Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa un document privitor la drepturile minorităților. Printre altele statele semnatare au recunoscut problemele deosebite cu care se confruntă romii.

- La al patrulea Congres Mondial al Romilor din Varșovia a fost adoptat alfabetul romani, un sistem de scriere elaborat de lingvistul francez Marcel Courthiade, cu scopul declarat de a permite vorbitorilor de dialecte diferite utilizarea aceluiași sistem de ortografie și comunicare.

- În Polonia, un festival anual de muzică de romă a debutat în Gorzow Wielkopolski. Un ziar bilingv *Rrom po drom*, adică *Romi pe drum*, a început să apară în acest an, sub conducerea lui Stanislaw Stankiewicz .

- În acest an a fost fondat un parlament european al romilor, respectiv *EUROM*, instituție care nu a reușit să se impună și să dănuiască.

- În Marea Britanie ia naștere *British Rommani Union*, președinte fiind poetul Tom Odley.

- În Parlamentul României, constituit în luna ianuarie, au activat și trei parlamentari romi, respectiv Ion Cioabă, reprezentant al romilor căldărari și nomazi, Szomantz Petre, din partea romilor maghiari, și Nicolae Bobu, reprezentant al vătrașilor. Retragera lui Szomantz Petre a oferit prilejul de a fi parlamentar lui Octavian Stoica, până la alegerile din 20 mai același an, după care reprezentanți ai comunității rome în parlament au fost Gheorghe Răducanu, în perioada 1990-1996, Mădălin Voicu, între 1996 și 2000, după care pe scena politică s-a impus, ca reprezentant în legislativ al romilor, Nicolae Păun. De asemenea sociologul Nicolae Gheorghe a devenit în 1990 consilier pentru problemele romilor în cadrul Consiliului Minorităților Naționale. *După 1990 au devenit vizibile personalități de etnie romă, cum ar fi: Nicolae Gheorghe, Vasile Burtea, Vasile Ionescu, Ion Cioabă, Florin Cioabă, Szomantz Petre, Nicolae Bobu, Gheorghe Răducanu, Mădălin Voicu, Împăratul Iulian, Împăratul*

Tortulian. Încă din ianuarie 1990, Frontul Salvării Naționale include în Parlamentul României trei parlamentari de etnie romă: Ion Cioabă, reprezentant al romilor căldărari și nomazi, Szomantz Petre, reprezentant al romilor maghiari și Nicolae Bobu, reprezentant al romilor vătrași. Prin retragerea lui Szomantz Petre, până la alegerile din 20 mai 1990, locul acestuia este ocupat de Octavian Stoica. În aceeași perioadă Nicolae Gheorghe este consilier pentru problemele romilor în Consiliul pentru Minoritățile Naționale. Din 1990, pînă în 1996, romii au fost reprezentați în Parlamentul României prin Gheorghe Răducanu, din 1996, pînă în 2000, de Mădălin Voicu, iar după 2000, de Nicolae Păun. Conform Barometrului Relațiilor Interetnice¹⁵ pentru romi, personalitățile cu cea mai mare influență în îmbunătățirea relațiilor interetnice sunt, Mădălin Voicu (18,1%), Nicolae Păun (14,7%) și Ion Iliescu (13,7%). Potrivit unui sondaj al Partidei Romilor Social Democrați¹⁶ la nivelul anului 2004, președintele partidului, Nicolae Păun, este preferat de 90% dintre romi, fiind urmat în clasament de Mădălin Voicu (7%), Vasile Burtea (2%) și Florin Cioabă (1%). Pe de altă parte numeroși politicieni români contemporani sunt acuzați că își ascund originile rome. Printre aceștia se vehiculează nume sonore cum ar fi cele ale lui Ion Iliescu, Adrian Năstase sau Elena Udrea.

- În contextul postdecembrist Televiziunea Română a difuzat primele emisiuni despre romi și văd lumina tiparului o serie de publicații ale romilor în diverse locații, cum ar fi *O glaso al romengo*, supliment al revistei *Baricada*, la Timișoara, *Aven amentza* la București, publicație condusă de către Vasile Ionescu, *Șatra* la Slobozia, condusă de Gheorghe Păun-Ialomițeanu, *Neo drom* la Sibiu, condusă de Florin Cioabă, tot la Sibiu apărând și *Divano romano*, ziar condus de Luminița Mihai-Cioabă.
- La 15 septembrie, cu ocazia începerii anului școlar 1990/1991, elevii romi sunt admiși, pe locuri distincte, la Liceele Pedagogice din București, Bacău și Târgu Mureș, în vederea pregătirii lor ca învățători pentru școlarizarea romilor. În decursul acestei zile istorice au fost organizate întruniri la care au participat alături de liceenii romi, reprezentanți ai instituțiilor și organizațiilor rome și nerome, precum și filantropi care, în funcție de rezultatele la învățătură și de situația materială, îi vor susține financiar pe liceenii. Doi ani mai târziu, la 2 octombrie 1992, pentru prima dată în învățământul superior românesc, au fost alocate 10 locuri distincte, special dedicate candidaților romi, la secția de asistență socială a Universității din București, la inițiativa sociologilor Elena Zamfir și Vasile Burtea. Inițiativa amintităilor profesori a devenit un fenomen național, numărul de locuri alocate romilor ajungând, în anul 2006, la 420 locuri distincte pentru diferite facultăți din țară.
- În cadrul unui congres derulat la Timișoara, nu mai puțin de 18 din cele 23 de organizații rome, prezente la lucrări, au aderat la Uniunea Generală a Romilor din România, însă alegerile s-au soldat cu un fiasco datorită concurenței dintre cele cinci grupări politice rome. Numărul mare de partide politice rome a fost o caracteristică a perioadei, peste 20 activând în Cehoslovacia și mai mult de 40 în Ungaria. Totuși în această perioadă au fuzionat *Uniunea Democrată a Romilor din România* și *Societatea Romilor din București*, președinte fiind Ion Onoriu. Cel mai important pas în direcția emancipării politice a romilor a fost făcut în 1992, când pe scena politică românească a apărut organizația non-guvernamentală *Partida Romilor*, ulterior devenită partid politic. De asemenea Ministerul Educației Naționale a inițiat un proiect care avea menirea de a forma cadre didactice de etnie romă sau care să cunoască specificul și nevoile comunității. Beneficiari au fost elevii romi, 55 dintre ei studiind la școli din București, Târgu Mureș sau Bacău trei ore pe săptămână limba romani. Practic, după obținerea diplomei de Bacalaureat, aceștia urmau să predea romani elevilor de origine romă.
- În Cehoslovacia, partidul politic rom *Roma Obcanska Inicitivia* adică *Inițiativa Civică Romă*, condus de Emil Scuka, care va deveni și președintele *Uniunii Internaționale a Romilor*, a obținut 11 locuri în parlament. De asemenea la Universitatea din Praga a fost inițiat, de către Milena Hübschmannová, primul program academic de studii romani.

- Tot în Cehoslovacia s-a derulat festivalul *Roma World* sau *Khamoro*, un festival internațional al romilor, organizat anual în Praga, unul dintre cele mai prestigioase proiecte ale romilor la nivel internațional, cu participarea unor mari muzicieni romi. Festivalul are o durată de cinci zile, desfășurându-se pe străzile din Praga și într-o serie de cluburi din oraș, fiind împărțit în trei secțiuni, în speță secțiunea științifică, care include seminarii pe tematică romă, secțiunea cultură, care constă din muzică, dans, și parade, și secțiunea mass-media, care oferă informații despre festival.
- În Polonia s-a derulat cea de-a patra întrunire a Comitetului Internațional al Romilor, la Varșovia, în Jadwisin-Serock, unde au fost prezenți 250 de delegați. Temele de discuție abordate au inclus și de data aceasta problema despăgubirilor datorate romilor după *porajmos*, precum și diferite probleme ale etniei legate de educație, cultură, relații publice. În cadrul Congresului s-a hotărât redactarea unei ample lucrări a cărei subiect să fie limba romani, fiind adoptat și “alfabetul rom”, conceput pe baza concluziilor Comisiei pentru standardizarea limbii romani, din zilele de 5 și 6 aprilie 1990, de la Jadwisin-Serock. Ziua de 8 aprilie a fost declarată de către participanți ca fiind Ziua Internațională a Romilor, în onoarea primei întruniri a Congres mondial al romilor din 1971.
- În Austria la Arhiva de fonograme a Academiei de Științe din Viena a fost depozitată colecția Heinschink, care conține peste 650 de ore de documentare audio de tradiții, povești, istorisiri sau cântece în limba romani, înregistrate pe o perioadă de mai mult de trei decenii de Mozes F. Heinschink peste tot în Europa.
- Guvernul britanic acordă subvenții educației romilor nomazi. În Anglia sunt înregistrate 7.357 de rulote ale romilor instalate, conform legii, în locuri de campare autorizate și nu mai puțin 4.610 de rulote instalate în locuri neautorizate.
- Minerii veniți la București cu ocazia mineriadei din 14-15 iunie au organizat un adevărat pogrom împotriva populației rome bucureștene. Practic ortacii aduși de Frontul Salvării Naționale au coborât din basculante în cartierele Tei, Ferentari, Bucureștii Noi sau Rahova, locuite de romi, bătându-i pe cei considerați a fi „dubioși”. Romii au acuzat faptul că minerii le-au furat lucrurile considerate a fi de valoare din case. Din cei circa 1.300 de ostatici prinși și închiși în Unitățile Militare de la Măgurele sau Băneasa, de către minerii veniți la București, peste 700 de prizonieri au fost romi, cei mai mulți întorcându-se acasă după câteva zile, bătuiți, indignați și speriați în condițiile în care nu știau prea bine cu ce au greșit.
- În Norvegia, după ce în anii '80 un reprezentant al familiei Karoli, respectiv Polykarp Karoli s-a declarat el însuși *regele tuturor țiganilor din Norvegia*, în acest an 1990, în timp ce personaje importante din neamul său erau la închisoare, Martin Erik Karoli, nepotul lui Polykarp, s-a declarat, profitând de vidul de autoritate din structura ierarhică a neamului, *împăratul unui milion de țigani*. Epopeea succesiunii nu s-a încheiat însă, după moartea lui Polykarp din 2001 cei doi fii ai săi și-au disputat public titlul de *rege al tuturor țiganilor din lume*, estimând un număr de 47,8 milioane de supuși în întreaga lume și citând fiecare în avantaj propriu diverse ceremonii antice și registre regale.
- În Marea Britanie i-a naștere *British Rommani Union*, președinte fiind poetul Tom Odley.
- În Irlanda apare *Irish Travellers Movement*, asociație prezidată de către Catherine Joyce.
- În Australia este fondată *Romani Association of Australia*, președinte fiind Jimmy Storey. O altă organizație a romilor australieni este și *Romani International Australia* în care activează și universitarul Kenneth Lee, scriitorul Yvonne Slee, poezi Lee Fuhler și Henry Lawson sau muzicianul și dramaturgul Brian Hungerford.

1991 • În România post-revoluționară potrivit Asociației pentru Apărarea Drepturilor Omului din România în prima jumătate a anilor '90 s-au înregistrat 36 de atacuri violente împotriva romilor. În acest an conflicte interetnice s-au consemnat în județul Giurgiu, unde astfel de evenimente au avut loc la Bolintin Deal în 6-7 aprilie, bilanțul fiind de 22 case incendiate și 2

distruse, la OGREZENI între 16-18 mai, cu 21 case incendiate, la Bolintin Vale în 18 mai, cu 13 case incendiate, precum și la Găiseni, în data de 5 iunie, localitate unde 3 case au fost incendiate, iar 6 distruse. La Plăieșii de Sus, județul Harghita, la 9 iunie tensiunile etnice au făcut ca majoritarii să incendieze 28 de case și să omoare un rom, iar în 13 august sătenii din Vălenii Lăpușului, localitate aflată în județul Maramureș, au dat foc la 18 case ale consătenilor lor de etnie romă. Anterior, la 9 octombrie 1990 în localitatea Mihail Kogălniceanu din județul Constanța au fost incendiate 32 de case și distruse încă patru, alte comunități de romii fiind atacate în același an 1990 de către români la Cuza Vodă sau Turu Lung, unde celor afectați de furia românilor le-au fost reconstruite casele. La conflictele interetnice menționate mai sus precum și la altele în care romii au fost atacați de către majoritarii face referire și un raport realizat de Centrul de Documentare și Informare despre Minoritățile din Europa de Sud-Est în colaborare cu Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală: *În Vârghiș, județul Covasna sătenii au ucis doi romi și au distrus două case pe data de 24 decembrie, 1989; în Turulung, județul Satu Mare, un copil a dispărut și 36 de case au fost incendiate în 29 ianuarie 1990; în Lunga, județul Covasna, populația de altă etnie decât romă a ucis patru romi și au incendiat 6 case în data de 5 februarie, 1990. În 13-15 iunie 1990, minerii din Valea Jiului aduși cu ajutorul unor trenuri speciale pentru a anihila demonstrațiile anti-Iliescu din capitală, au luat o pauză în îndeplinirea misiunii lor dubioase și, împreună cu polițiștii, au făcut raiduri prin așezările romilor din suburbiile Bucureștiului, distrugând apartamente și case, nenorocind în bătaie bărbați și violând femei. Mulți dintre bărbații romi reținuți de poliție s-au reîntors acasă, doar după câteva săptămâni, fără a fi acuzați de ceva. Apoi au urmat alte acte de violență: în Cuza Vodă, județul Constanța, niște localnici plini de furie au incendiat 34 de case în 10 iulie 1990, iar în Cașinul Nou, județul Harghita, sătenii au dat foc la 29 de case în 12 august 1990. Primul caz ajuns în atenția publicului larg s-a petrecut în județul Constanța, în satul Mihail Kogălniceanu unde, în 9 octombrie 1990, câțiva oameni plini de furie au incendiat 36 de case, iar pe alte 4 le-au distrus, devenind de nelocuit. Autoritățile nu au făcut nimic pentru a identifica făptașii. Reacția oficială la astfel de "conflicte sociale" a fost că acestea sunt de înțeles "din punct de vedere emoțional", comunitățile roma din toată țara începând a fi supuse amenințărilor. Li se spunea că dacă nu se "comportă cum se cuvine", vor sfârși asemeni celor din satul M. Kogălniceanu. Aceste amenințări au fost transpuse în fapte: în primăvara anului 1991 romii din câteva așezări vecine din județul Giurgiu au fost alungați din casele lor. În Bolintinu Deal, județul Giurgiu, un oraș cu 7.000 locuitori, dintre care 150 romi, locuitorii au incendiat 22 de case și au distrus alte două în noaptea dinspre 7 spre 8 aprilie 1991. În duminica Paștelui Ortodox, 7 aprilie 1991, cu puțin înaintea miezului nopții, un bărbat de altă etnie decât romă pe nume Cristian Melinte a pornit spre București cu mașina. Ion Tudor a oprit mașina și l-a rugat pe Melinte să îl ia cu el. Refuzul acestuia din urmă a fost urmat de o ceartă, după care Tudor l-a înjunghiat pe Melinte care a murit pe loc. Poliția l-a prins și arestat pe Ion Tudor două ore mai târziu. În dimineața următoare - luna Paștelui - la ora 9 a.m. indivizi necunoscuți au pornit o sirena și aproximativ 2 000 de locuitori ai satului s-au adunat în centrul localității. Poliția i-a informat pe romi că ar face mai bine să fugă. În scurt timp, o mulțime formată din membrii altor etnii a trecut de la o casă a romilor la alta - casele erau dispersate prin tot satul - prădându-le și incendiind 22 dintre ele. Când, o lună mai târziu, 34 dintre romii alungați au încercat să reocupe una din case, 2.000 de cetățeni s-au adunat din nou și au incendiat acea casă împreună cu alte două ce aparțineau comunității roma. Pe data de 17 mai 1991, ca urmare a faptului ca un rom a înjunghiat un barman, trei mii de locuitori ai satului OGREZENI, județul Giurgiu, s-au adunat și au distrus 7 case ce aparțineau comunității roma. Sătenii din satul învecinat - Bolintinu Vale - s-au adunat și ei pentru a-și exprima solidaritatea față de sătenii din OGREZENI și au incendiat 13 din casele romilor, pe data de 18 mai. În Găiseni, tot în județul Giurgiu, sătenii*

au incendiat 3 case și au distrus alte 6 pe 5 iunie. În Plăieșii de Sus, județul Harghita, o comună cu 3.200 de locuitori dintre care 200 romi, sătenii au incendiat 28 de case și au ucis un rom pe data de 9 iulie 1991. Acest act de violență a fost declanșat de incidentul din 6 iulie 1991, când patru romi l-au bătut pe Ignác Daró, un paznic, pentru că a intervenit în timp ce ei își băteau calul. La puțin timp după incident, mulțimea a bătut doi cetățeni roma bătrâni, nevinovați, pentru a se răzbuna; din cauza rănilor suferite, unul dintre bătrâni, domnul Ádám Kalányos, a murit. Între timp, poliția i-a arestat pe cei patru romi, iar două zile mai târziu a apărut un avertisment în zona unde se aflau casele familiilor de romi, informând cetățenii că în 9 iunie, duminica seara, casele lor urmau a fi incendiate. Comunitatea romă a informat atât poliția cât și autoritățile municipale, dar totul a fost în zadar; nimeni nu a intervenit. Duminica după-amiaza ei s-au refugiat în grajdul cooperativei locale. Un grup organizat de săteni a tăiat firele electrice care duceau la casele comunității roma - pentru a evita un scurtcircuit care ar fi lăsat tot satul fără curent electric -, au doborât stâlpul telefonic care făcea legătura satului cu orașul Miercurea Ciuc, pentru ca apoi să incendieze toate cele 28 de case ale romilor. Alte acte violente au urmat în Vălenii Lăpușului, județul Maramureș, în 13 august 1991, unde sătenii au incendiat 18 case, și în Cărpiniș, județul Timiș, în 17 martie 1993, unde au fost distruse 5 case. Cu toate acestea, la momentul respectiv, mass-media nu prezenta nici un interes pentru astfel de subiecte. (...) În Racșa, județul Satu Mare, în 29 mai 1994, sătenii au incendiat 9 case; în Băcu, județul Giurgiu, pe data de 7 ianuarie 1995, localnicii au dat foc la 4 case și au rănit grav 2 romi. Casele romilor din aproximativ 30 de așezări din toată țara au fost incendiate de la căderea regimului Ceaușescu, de către mulțimi ce au aplicat pedepse colective comunităților locale ale romilor. În 1993 s-a derulat conflictul interetnic de la Hădăreni, din 20-21 septembrie, conflict care datorită publicității media și implicării instituțiilor internaționale s-a bucurat de o largă notorietate atât în țară cât și în străinătate, unde a trezit reacții puternice. Bilanțul conflictului a fost de patru victime, trei de etnie romă și una de etnie română, și optsprezece case incendiate și distruse. Înaintea evenimentelor din Hădăreni, în aproximativ 30 de localități din România au avut loc astfel de agresiuni colective împotriva comunităților de romi. În cea ce privește evocarea conflictului din Hădăreni în presă la vremea respectivă, Istvan Haller era ziarist și a ajuns în localitate la două zile după conflictul propriu-zis, pentru a relata evenimentele. La scurt timp după aceea, a fost contactat de organizația Liga Pro Europa pentru a se ocupa de caz în scopul soluționării sale la CEDO. Dl. Haller a pus la dispoziția echipei de cercetare două dintre textele pe care le-a semnat, „Procesul Hădăreni”, Altera nr. 28/2005, și „Cazul Hădăreni”, Altera nr. 7/1998, conținând detalii cuprinzătoare atât asupra conflictului propriu-zis, cât și asupra parcursului său în instanță, pe care nu le reluăm în cele ce urmează. Conflictul a rămas cunoscut ca fiind unul dintre cele mai sângeroase, numărând patru victime, trei de etnie romă și una de etnie română, și soldându-se cu incendierea și distrugerea a optsprezece case. Majoritatea relatărilor conflictului apărute în presa românească nu dau dovadă de imparțialitate, vina fiind exclusiv atribuită de către ziariști persoanelor de etnie romă implicate în conflict. În consecință, preluăm mai jos reconstituirea realizată de Istvan Haller în anul 1998, prin consultarea tuturor părților implicate în conflict: „Conform anchetei efectuate de Inspectoratul de Poliție al Județului Mureș, în seara zilei de 20 septembrie, orele 18, Gligor Chețan, în vârstă de 54 ani, se întorcea acasă cu vaca. După ce a legat vaca de un stâlp, a luat apărarea unei fete, Liana Bucur (studentă la Cluj), agresată verbal de un grup de romi: frații Rupa Lupian Lăcătuș, Pardalian Lăcătuș și cumnatul lor Mircea Zoltan. Intervenind și amenințându-i cu biciul, bătrânul Chețan a fost lovit pe față și pe corp. Fiul lui, Crăciun Chețan, în vârstă de 25 de ani, care i-a luat apărarea, a fost înjunghiat pe loc cu un cuțit de Rupa Lupian Lăcătuș și a decedat în mașină în drum spre spital, din cauza hemoragiei interne. Cei trei romi s-au refugiat în cea mai apropiată casă care aparținea unui rom (Lucreția Moldovan). În câteva

minute (sătenii, așteptând să se întoarcă cireada, erau adunați în zona centrală a satului), în jurul casei s-a adunat o mulțime de oameni (80-100 de persoane), dar din cauza amenințărilor celor aflați în casă nimeni nu a îndrăznit să intre. Șeful de post al Poliției din Chețani, Ioan Moga, ajuns la fața locului în 30 de minute, i-a somat pe cei trei, care însă au refuzat să părăsească refugiul. În jurul orei 19 mulțimea a dat foc casei, încercând astfel să-i scoată pe romi. Primul ieșit, Pardalian Lăcătuș a fost încătușat de polițist, iar mulțimea a intervenit și l-a omorât în bătaie. La fel și fratele său, ieșit următorul, Rupa Lupian Lăcătuș, a fost ucis. Mircea Zoltan, neavând curaj să părăsească casa, a ars în interior. Trupul lui carbonizat a fost găsit a doua zi dimineața. În jurul orelor 20, un grup de 20-40 de persoane a pornit spre alte case de romi. Acest grup a incendiat încă 12 case și a distrus parțial 4 case. Incendiul a fost oprit de pompierii veniți din Târnăveni și Luduș în jurul orei 5 dimineața. Organizațiile guvernamentale care au anchetat cazul (A.P.A.D.O.R.-C.H., Liga Pro Europa) pe baza declarațiilor făcute de martori (romi), au ajuns la concluzii diferite de cele ale Poliției. Romii consideră că incidentul nu a fost întâmplător. În data de 9 septembrie 1993, în urma unui conflict violent dintre două familii de romi din Hădăreni (soldat cu un mort), cel care a cercetat cazul la fața locului (după unii persoana era un polițist, după alții procuror) a sugerat ideea că există posibilitatea de „a-i pune la punct pe țigani”, conform „modelului Kogălniceanu și Bolintin”. În urma acestui „sfat”, sătenii au pregătit bâte și așteptau momentul să declanșeze un conflict care să motiveze expulzarea romilor din sat. Unii dintre romi au fost chiar avertizați (Lușcă Moldovan, Iulius Moldovan) de românii din sat (Gheorghe Pop, respectiv Vasile Bucur), spunându-le totodată că ei nu se află pe lista celor care vor fi incendiați. Iată faptele în varianta romilor: în data de 20 septembrie, în jurul orelor 18, Gligor Chețan se întorcea de la medicul veterinar, cu care se certase violent. Observând un grup de romi, alcătuit din Rupa Lupian Lăcătuș, Pardalian Lăcătuș, Mircea Zoltan, Lușcă Moldovan și Petru Lăcătuș, care discutau cu Liana Bucur (i-au oferit napolitane), a legat vaca de un stâlp, s-a îndreptat spre ei și l-a lovit pe Pardalian Lăcătuș cu biciul. El a ripostat, dar văzând că o mulțime se îndreaptă spre grupul de romi cu bâte, a luat-o la fugă, împreună cu ceilalți. Rupa Lupian Lăcătuș, Pardalian Lăcătuș, Mircea Zoltan au fugit spre casa Lucreției Moldovan, ceilalți doi în direcții diferite. Ajuns din urmă de români, Rupa Lupian Lăcătuș s-a întors cu un cuțit în mână și l-a lovit pe cel mai apropiat de el: Crăciun Chețan, care a murit pe loc. Găsind un refugiu în casa Lucreției Moldovan, romii au refuzat să se predea, cerând garanții că nu vor fi bătuți, ci predați organelor de poliție. Șeful de post al Poliției din Chețani, Ioan Moga, ajuns la fața locului în 30 de minute, i-a asigurat că nu vor păși nimic dacă se predau. Între timp mulțimea (formată din cca. 20-40 de persoane, în afara celor care erau doar spectatori) a incendiat casa. Primul ieșit, Pardalian Lăcătuș, după ce a fost încătușat, a fost dat pe mâna sătenilor furioși, care l-au linșat. Rupa Lupian Lăcătuș, încercând să evadeze din casă, a fost prins și linșat de asemenea. Nu a reușit să scape nici Mircea Zoltan, care a încercat să părăsească casa printr-o fereastră din spate; a fost prins, tăiat în bucăți cu lopeți și securi și aruncat înapoi în flăcări. După ce s-au asigurat că cei trei nu mai trăiesc, mulțimea adunată s-a răspândit în sat în jurul orelor 20 și a incendiat din casele și grajdurile romilor – în total 14 case, alte patru fiind distruse parțial. Deși atât pompierii, cât și Poliția Luduș și Târgu-Mureș au ajuns în scurt timp la fața locului (Poliția din Luduș și pompierii la ora 20), incendierea caselor nu a fost oprită, focul fiind stins doar spre dimineață.” În consecință, „cazul Hădăreni” a fost și unul dintre cazurile cele mai disputate în instanță: după numeroase tergiversări pe fond politic, care au făcut ca până în anul 1996 să nu aibă loc acțiuni în instanță împotriva agresorilor, procesul penal s-a soluționat în anul 2000, iar în 2002 a început procesul civil, soluționat în anul următor cu o hotărâre prin care se acordau daune materiale pentru acele case care nu fuseseră reconstruite între timp, precum și pensie de întreținere pentru copiii romilor uciși în conflict. Conform afirmațiilor lui Istvan Haller, „În 1996, procurorii care s-au ocupat de caz afirmă

în fața presei că au fost presiuni politice ca să nu soluționeze cazul de la Hădăreni – adică (...) se autodenunță. (...) În august 1997 se face rechizitoriul. Anterior cu o lună, se dă o lege de grațiere pentru fapte de distrugere și ultraj împotriva bunelor moravuri. În rechizitoriul apare: distrugere și ultraj împotriva bunelor moravuri. Normal trebuia să introducă și omorul deosebit de grav, pentru că asta nu se putea trece cu vederea. N-au mai pus violarea de domiciliu. (...) Nu a existat dorința de a sancționa faptele. Din estimările mele, la distrugerii au participat aproximativ 20-30 de oameni, din care au fost trași la răspundere penal 11 sau 12. Cea mai mare sentință a fost de șapte ani, pe care ÎCCJ a redus-o la cinci ani, dar nimeni nu a stat mai mult de 3 ani și jumătate la închisoare” Ca reacție la întârzierea anchetei penale, în aprilie 1997, 14 persoane din Hădăreni trimit la Curtea Europeană a Drepturilor Omului din Strasbourg (mai departe în text, CEDO) o plângere împotriva României. Ulterior, după comunicarea sentinței penale din 1998 a Tribunalului Mureș, în anul 2000, 25 reclamânți de etnie romă depun o nouă plângere la CEDO, cu ajutorul organizației European Roma Rights Center, „arătând că instanța a cerut extinderea urmăririi penale atât cu privire la fapte, cât și cu privire la persoane, ceea ce s-a refuzat de către reprezentantul Parchetului de pe lângă Curtea de Apel Mureș, iar conform procedurii penale din România, în această situație nu se poate extinde urmărirea penală”. În anul următor, Curtea ajunge la o decizie parțială, referitoare la încălcarea unor drepturi fundamentale, însă, cum în perioada în care a avut loc conflictul România nu ratificase Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, sesizările privind încălcarea dreptului la viață nu au primit decizie de admisibilitate. În anul 2003, Curtea dă soluție de admisibilitate cazului Hădăreni și deschide calea către posibilitatea unei înțelegeri pe cale amiabilă. Guvernul României a prezentat CEDO o propunere pentru soluția pe cale amiabilă¹¹ care prevedea plata unei sume totale de 500.000 Euro pentru cele 25 de victime (minim 11.000 Euro, maxim 90.000 Euro), asumându-și totodată întreprinderea următoarelor măsuri: îmbunătățirea programelor educaționale pentru prevenirea și combaterea discriminării romilor în programa școlară în comunitatea din Hădăreni, județul Mureș; elaborarea unor programe de informare publică și de înlăturare a stereotipurilor, prejudecăților și practicilor care afectează comunitatea romilor în instituțiile publice din Mureș competente pentru comunitatea din Hădăreni. În 1997 patru persoane au fost arestate în cele din urmă în legătură cu evenimentele de la Hădăreni. Cei patru, care de altfel au fost condamnați la închisoare, au fost eliberați în 2000, în 2005 guvernul român ajungând la o înțelegere cu 18 victime, care au supraviețuit pogromului. În 1995 noi violențe interetnice s-au înregistrat la Bâcu, în apropiere de București.

- La Cluj apare cartea lui Nicolae Steinhardt „Jurnalul fericirii“, în care marele gânditor român de origine evreiască, convertit la ortodoxie în pușcăriile comuniste, în speță la Jilava în 1960, deși persecutat din motive etnice, face în mod surprinzător o serie de remarci rasiste și stereotipe la adresa romilor: *Rasismul este o demență, dar – cum să spun? – nerasismul, contestarea unor rase deosebite, fiecare cu însușirile ei, este o nerozie. Sunt mai degrabă certăreți, rostul vieții lor e gâlceava, harța; fără de larmă și tărașă se asfixiază și pier; pângăritori, au un dar neîntrecut de a terfeli totul; mincinoși, mințim cu toții, dar idealizăm realul, la ei e altfel, ca la antimaterie. Și găsesc de cuviință să-și întărească minciunile cu jurăminte grele: să-mi sară ochii, să-mi moară mama, să fiu nebun. (...) Și nu le poți intra în voie. Oricât de frumos le vorbești, orice umilință, orice fățărnicie: deopotrivă de inutile. Leneși, urăsc pe cine le cere un efort, o lene îndărătnică, violentă, ca instinctul de conservare. Și nu pot bea în cârciumi, numai afară, pe stradă, cu sticlele înșirate alături și puradeii roată; o maidanofilie, un exhibiționism, o nostalgie a bălciului; și un jind al ocării, țipetelor, poalelor date peste cap. Spurcăciunea. Dracul sordid, dracul poltron, dracul țopăitor. Căroră Coșbuc le-a găsit nume atât de potrivite și care își fac din cur o goarnă“.*

- O anchetă efectuată în 1991 de *Times Mirror Center* sublinia faptul că 71% dintre bulgari nu-i suportau pe romi, iar 39% pe turci, în fosta Cehoslovacie 91% din populația cehă și slovacă nu suportau romii, iar 40% maghiarii, în Ungaria 79% dintre unguri nu suportau romii, iar 40% maghiarii din România, pentru ca în fine nemții să deteste în proporție de 59% pe romi și 50% pe polonezi.
 - În Cehia a fost fondat în orașul Brno *Muzeul de Cultură a Romilor*, respectiv *Muzeul Romské Kultury*, o instituție dedicată istoriei și culturii romilor, înființată de către o serie de romi intelectuali cehi, conduși de Jana Horváthová. În timpul primilor ani de evoluție locația instituției s-a mutat dintr-un loc într-altul, muzeul confruntându-se cu grave probleme financiare. În anul 2000, acesta s-a mutat în clădirea actuală, de pe strada Bratislavská din Brno, care este centrul comunității locale romani. La 1 decembrie 2005 a fost deschisă și prima expoziție permanentă.
 - În Bosnia-Herțegovina, au fost recenzați doar bosniaci, sârbi, croați și iugoslavi, romii fiind cuprinși la o sub-rubrică intitulată "Ostali", adică "Alții". Deși numărul lor a fost evaluat la circa 8.900 de indivizi, se estima că anterior războaielor iugoslave Bosnia-Herțegovina ar fi avut între 40.000 și 60.000 de romi. Conform unui studiu realizat de către UNICEF, din 626 de copii instituționalizați în orfelinate, 45,8% erau copii de etnie romă, iar romologul Ian Hancock, într-un raport înaintat Comitetului American al Drepturilor Omului, susținea că 80% dintre copiii din orfelinate aparțineau minorității rome.
 - În Austria a fost fondat *Romano Centro* condus de către Dragan Jevremovici.
 - În orașul polonez Mlawa s-a derulat un pogrom anti-rom, în care mai multe case au fost arse. Un număr mare de romi din oraș au fugit în Suedia, unde le-a fost refuzată șederea, fiind nevoiți să revină în Polonia.
 - În Macedonia la recensământ câteva mii un romi s-au identificat etnic cu denumirea de *egipcani*, termen care se dorea al substitui pe cele de *țigan* considerat peiorativ. Tot în Macedonia a debutat concursul de frumusețe *Miss Roma International Beauty*, concurs organizat de *TV BTR Nacional*.
 - Papa Ioan Paul al II-lea a participat la *Conferința de la Ostia*, organizată de către *Centro Studi Zingari*, subliniind în discursul său dragostea romilor pentru familie și faptul că nu au apelat la arme în lupta pentru drepturile lor. În 1993 papa a scris și o scrisoare de solidaritate cu ocazia unui memorial al romilor morți la Auschwitz, suveranul pontif incluzând limba romani în categoria limbilor în care transmite mesajele sale omenirii.
 - Human Rights Watch emite raportul *Destroying Ethnic Identity: The Gypsies of Romania*.
 - În Polonia apare organizația *Rromani Baxt* coordonată de către Marcel Courthiade, organizație care a derulat proiecte educaționale și culturale în diferite state.
 - În Albania a fost fondată prima asociație a romilor albanezi, denumită *Demokratikano Khetanipen e Rromengo and'i Albania- "Amaro Dives"*, adică *Uniunea Democratică a Romilor din Albania- "Ziua Noastră"*, în care se remarcă Astrit Qerimi.
 - În Cehia debutează predarea în romani la Universitatea din Praga.
- 1992** • După ce în 1990, prin fuziunea primelor structuri de organizare a minorității rome din România, *Uniunea Democrată a Rromilor* și *Societatea Romilor din București*, începe mișcarea de emancipare a romilor din România, în 1992, prin autodesființarea *Uniunii Democratice a Romilor* datorită conflictelor interne, apar alte organizații rome. Astfel Ion Onoriu, Gheorghe Răducanu și Gheorghe Ivan, transformă *Societatea Romilor din București* în *Partida Romilor*, Nicolae Gheorghe înființează *Federația Etnică a Romilor*, mai apoi *Centrul romilor pentru intervenție socială și studii "Romani CRISS"*, Vasile Ionescu - *Fundația culturală pentru emanciparea rromilor "Aven amentza"*, mai apoi *Centrul rromilor pentru politici publice "Aven amentza"*, iar Nicolae Bobu și Dumitru Ion Bidii - *Uniunea Generală a Romilor din România sau Comunitatea Etniei Romilor*.

- Tot în România Ministerul Educației și Culturii a alocat Facultății de Sociologie și Asistență Socială a Universității din București zece locuri exclusiv pentru candidații de etnie romă, iar cunoscutul romolog Gheorghe Sarău a ținut, de asemenea tot din acest an universitar, un curs opțional de limba romani, în cadrul aceleiași instituții de învățământ superior, la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, debutând astfel primul curs de limba romani la nivel universitar în România, inițiat și ținut de G. Sarău până în anul universitar 2000/2001. Din anul universitar 1997/1998, la aceeași facultate, prin strădania amintitului romolog, se înființează secția B. Indianistică, hindi-romani, ca apoi, din anul universitar următor, respectiv 1998/1999, să se structureze, tot ca specializare B, secția limba și literatura romani, în anul universitar 2005/2006, fiindu-i acordat statut de secție principală A. Un alt pas decisiv în direcția dezvoltării învățământului romani și implicit a educației școlare a romilor a fost făcut de către același profesor Gheorghe Sarău, numit în 1998 inspector pentru limba romani în cadrul Direcției Generale de învățământ pentru Minoritățile Naționale, cea ce i-a permis să pună bazele unui sistem național de învățământ pentru romi, numind în cele 42 de inspectorate școlare județene câte un inspector responsabil cu învățământul pentru romi. În același an, conform Ordinului Ministerului Educației Naționale nr.5083/26.11.1998, tinerii romi au fost sprijiniți pentru a studia în școli profesionale, licee și universități pe locuri suplimentate special pentru elevii sau studenții de etnie romă. Un alt exemplu pozitiv în acest sens îl constituie în Cehia, Emil Ščuka, care a creat o rețea de licee, din care au absolvit mai multe mii de tineri romi, fiind și coordonatorul unui conservator internațional de muzică, în care studiază romi și neromi din întreaga lume.
- În Marea Britanie apare *Northern Gypsy Council*, prezidat de William Nicholson, asociație ce reprezenta romii din nordul Angliei.
- Germania și România au semnat un tratat bilateral care prevedea expulzarea romilor a căror cerere de azil a fost respinsă, exemplu urmat doi ani mai târziu și de Franța. În cea ce privește acordul germano-român, suma plătită de guvernul german pentru repatrierea romilor s-a ridicat la circa 20 de milioane de dolari, pentru cea ce s-a mai numit “vânzarea romilor”, jurnaliștii occidentali fiind îndemnați să nu folosească termenul de "deportare" în articolele lor, deoarece acest cuvânt poate provoca “disconfort”, în condițiile în care ar fi asociat cu anumite evenimente istorice. Potrivit estimărilor autorităților germane 70% dintre cei 3.500 de repatriați erau etnici romi, în condițiile în care, până în anul 1991, Germania a primit 140.000 de emigranți români, peste 20.000 fiind romi. În 1992 un număr de 103.787 de cetățeni români au solicitat azil politic, cu un procent important de romi. În Franța se estima că doar în 1990 au venit circa 1.500 de romi români, în 1993 începând expulzările pe fondul creșterii numerice spectaculoase a numărului de emigranți din țara noastră în Hexagon. În Belgia au cerut azil în perioadă circa 1.000 de romi români, conform estimărilor asociației *Keree Amende*, iar în Spania, *Comisia Catolică Spaniolă pentru Migrații* avansa cifra de 450 de romi români prezenți în statul iberic.
- Națiunile Unite, respectiv Comisia pentru Drepturile Omului, adoptă *Rezoluția 65* privind protecția romilor, invitând statele să adopte măsuri pentru eliminarea oricărei forme de discriminare a romilor.
- În Cehia s-a derulat *Congresul Democratic Rom*, o întrunire națională la care au participat numeroase personalități rome cehe.
- În Lituania a avut loc un pogrom în Kaunas, unde majoritarii au ucis câteva persoane, au incendiat mașini și au devastat case ale romilor.
- Constituția Republicii Macedonia recunoștea limba romani ca una dintre idiomurile vorbite de minoritarii macedoneni, derulându-se în acest context și o conferință de realizare a unei limbi standardizate, la care au participat reprezentanți ai romilor, ai guvernului, precum și lingviști. *Romani* a fost de asemenea recunoscută oficial ca o limbă minoritară în Finlanda și Austria.

- În Slovacia a fost fondat *Teatrul Romathan* în Kosice. Un alt teatru dedicat romilor a fost fondat și în Ucraina, la Kiev unde apare *Theater Romance*. În Marea Britanie în 2002 a luat naștere *Romany Theatre Company* în orașul Ipswich, sub conducerea lui Daniel Allum.
- În Ungaria are loc un atac asupra romilor în Kétegyháza, în Polonia are loc un nou atac rasist asupra romilor rămași în Oswiecim, iar în Ucraina s-au consemnat atacuri asupra romilor în zona Tatarbunarului.

1993 • În România Ioan Cioabă (1935-1997) s-a autoproclamat *rege internațional al romilor*, întemeind o monarhie ereditară romă română, reședința regală fiind stabilită la Sibiu. Regele Cioabă s-a născut în localitatea Băilești din județul Dolj, ca fiu al lui Miluțescu Cioabă, provenind dintr-o familie care a condus șatre de romi nomazi căldărari încă de pe la 1800. Împreună cu familia în copilărie a fost deportat în Transnistria, după război, conform evidențelor Securității, fiind responsabil UTC pentru tineretul rom din județul Dolj între 1949-1955. În anul 1955 a devenit bulibașă al romilor corturari căldărari doljeni, continuând să fie activist al CC al UTC între 1955-1960. În 1962 s-a stabilit în Sibiu, în 1971 devenind bulibașă al tuturor romilor nomazi din România. Activitatea în structurile regimului i-a permis să poată participa la marile evenimente internaționale ale romilor, fiind prezent și primul Congres Mondial al Romilor, din 1971 de la Londra, precum și la alte întruniri importante ca reprezentant ai romilor români. Din 1980, conform unor documente din arhiva CNSAS, Ioan Cioabă a colaborat cu Securitatea, alcătuind rapoarte despre congresele internaționale ale minorităților la care a fost prezent. Cu toate acestea în 1986 Cioabă a fost arestat de Securitate, acuzat de furt și bătut pentru a spune unde sunt ascunse *salbele de aur ale țiganilor*, fostul rege Florin Cioabă susținând în 2007 că tatăl său a fost eliberat numai după ce familia sa a dat un kilogram de monede de aur securiștilor. În 1990 Ion Cioabă a cerut compensații bănești din partea guvernului, pentru familiile romilor care au suferit abuzuri din partea Miliției, în campania acesteia de confiscare a aurului romilor, ulterior statul român permițând restituirea aurului confiscat de la romi de către Banca Națională a României. În 1990 Ioan Cioabă devine membru Organizația Mondială a Romilor, precum și președinte al Uniunii Generale a Romilor din România. Fostul rege al romilor Florin Cioabă spunea că *tatăl meu era recunoscut și în timpul lui Ceaușescu ca bulibașă (...)* După '92, când în România se constituie Uniunea Generală a Romilor al cărei președinte era tata, toți au zis: "Hai, domne, să nu mai folosim aceste cuvinte de "bulibașă" și de "președinte" și să avem un rege, un simbol în care oamenii să creadă". Tata a avut meritul că a luat înapoi tot aurul țiganilor de la comuniști, și era vorba de tone de aur, și romii au fost foarte mulțumiți de treaba aceasta și-au zis: "Domne, hai să vă ungem ca rege!" Bulibașa Ioan Cioabă s-a autoproclamat la 5 mai 1992 *rege internațional al romilor*, fiind apoi încoronat la Mănăstirea Bistrița, în prezența a peste 10.000 de romi. Însemnele regalității au fost fabricate în Italia, în anul 1992, respectiv o coroană din aur cu greutate de aproape 2 kg, împodobită cu rubine și smaralde, un sceptru de aur cu greutatea de aproximativ 2,5 kg, un lanț de aur masiv, o brățară și alte bijuterii, toate din aur, în greutate de 5,9 kilograme. După moartea tatălui său, Ion Cioabă, în 1997, în virtutea transmiterii ereditare a coroanei, Florin Cioabă a devenit *rege al țiganilor de pretutindeni*. Personalitate carismatică acesta a reușit să consolideze oarecum statutul autoproclamatei case regale rome, prin implicarea sa în viața romilor sau în politică. Astfel, în perioada 1996-2000, Florin Cioabă a fost consilier județean de Sibiu. La alegerile locale din vara anului 2000, a candidat la funcția de primar al municipiului Sibiu din partea *Centrului Creștin al Romilor*, apoi la alegerile locale din iunie 2008 a ocupat primul loc pe listele *Alianței pentru Unitatea Țiganilor*, pentru Consiliul Județean. De asemenea în urma congresului din 2013 de la Sibiu a fost ales președinte al *Uniunii Internaționale a Romilor*. Statul său de suveran al romilor nu s-a bucurat de o recunoaștere unanimă nici măcar în România, regi, împărați sau voievozi supremi ai romilor, autodeclarați, existând concomitent și în alte state europene. În țara noastră un alt asemenea

suveran este Iulian Rădulescu, autoproclamat *împărat al rromilor de pretutindeni*, cu numele de Iulian I, fiind încoronat în anul 1993, suveran aflat în conflict deschis cu regele Ion Cioabă, până în 1997 când cei doi au semnat un pact neoficial de neagresiune. În același an împăratul Iulian Rădulescu a avut pretenția că a fondat prin decret imperial primul stat romilor, cu numele simbolic de *Cem Romengo*, în orașul Târgu Jiu. În fine un alt autoproclamat rege al romilor a fost și Ilie Badea Stănescu, încoronat, de către nu mai puțin de patru preoți ortodocși, în Catedrala Episcopală de la Curtea de Argeș, ca *rege internațional al tuturor rromilor creștini de pretutindeni*, în 2003 devenind un adversar al regelui Florin Cioabă, care a fost și pastor pentecostal. Pe de altă parte Ilie Badea Stănescu a întreținut relații excelente cu împăratul țiganilor, Iulian Rădulescu, care a emis de altfel și un "Decret imperial de încoronare", citit în catedrala ortodoxă de către unul dintre preoți: *În baza unui decret imperial, cu acordul Curții de la Viena, în conformitate cu Divanul și cutumele etnice ale rromilor din România și diaspora, formând un popor mondial cu un total de 78 de milioane de rromi, s-a acordat funcția supremă de rege internațional domniei sale, majestății Stănescu Badea Ilie din orașul Costești-România*. După moartea sa, survenită în 2007, Consiliul de Coroană al Casei Regale de la Costești a decis cu unanimitate de voturi, încoronarea prințului Dan, fiul cel mai mare al defunctului rege, ca *rege internațional al tuturor rromilor creștini de pretutindeni*, act de asemenea recunoscut de către împăratul romilor, Iulian Rădulescu. De precizat că suveranii amintiți au o mare influență printre romi, fiind și importanți *krisnuitori*, adică judecători în *stabor* sau *judecată țigănească*, organism care judecă litigiile dintre romi, cu scopul de a păstra intactă pacea comunitară. În 2007 romii români au fondat *Liga Krisinitorilor „Romanipen”*, în România existând circa 500 de astfel de *krisnuitori*. La începutul lui 2008, a fost înființat *Comitetul European al Romilor Krisinitori*, un fel de instanță superioară a staboarelor. În 2007 judecătorii de stabor români au fondat *Liga Krisinitorilor „Romanipen”*, în România existând circa 500 de astfel de *krisnuitori*. La începutul lui 2008, a fost înființat *Comitetul European al Romilor Krisinitori*, un fel de instanță superioară a staborurilor. În 2013 a fost inaugurat la Sibiu de către regele romilor Florin Cioabă primul tribunal al romilor, denumit oficial *Tribunalul Romilor Stabor*. *La inaugurare, Florin Cioabă, care va face parte din Stabor, a spus că acest tribunal este "un pas mic pentru romi, dar un pas mare pentru comunitatea de romi din Europa". "Azi (luni - n.r.), deschidem o nouă epocă în viața romilor cu această sală. Ea va fi condusă de către un om care cunoaște legile țării și care a făcut studii juridice, fiul meu Dorin. Este un lucru deosebit pentru noi. Este un pas mic pentru romi, dar un pas mare pentru comunitatea de romi din Europa, unde sunt peste 12 milioane de romi. Le doresc președintelui tribunalului și judecătorilor să fie obiectivi, să nu se lase corupți, să-și păstreze demnitatea și să facă dreptate", a declarat Florin Cioabă. Fiul său Dorin Cioabă a declarat că a deschis acest tribunal pentru ca și romii să aibă "o instituție modernă, care să corespundă cerințelor secolului XXI". "Am luat hotărârea de a înființa acest Stabor-Tribunal al romilor pentru a oferi ajutor tuturor celor care sunt în căutarea dreptății, o instituție modernă care să corespundă cerințelor secolului XXI, unde romii să poată avea parte de un proces civilizat. Aici, cei veniți să își caute dreptatea beneficiază de o echipă de juriști care vor asista la proces, iar înainte ca membrii Staborului să dea verdictul președintele Tribunalului va expune părților situația juridică în care se află, conform Codului Civil, prezentându-le și o listă detaliată a cheltuielilor ce vor urma cu un eventual proces civil", a explicat Dorin Cioabă. Potrivit acestuia, Tribunalul romilor va găzdui ședințele obișnuite ale Staborului, care până în prezent aveau loc chiar și pe stradă. Florin Cioabă și fiul său Dorin au explicat că Tribunalul romilor nu se suprapune peste ceea ce se înțelege în mod obișnuit prin această instituție, iar Staborul nu va face judecăți paralele cu cele ale justiției din România. Cei doi susțin că în sala tribunalului se vor judeca cauze civile între familii de romi și încălcări ale obiceiurilor și tradițiilor etniei. La ora transmiterii acestei știri, are loc prima judecată a*

Tribunalului romilor din Sibiu, între două familii de romi din județ între care a existat o altercație, iar acum se cer despăgubiri. Tribunalul romilor este deschis de Asociația Indiom, iar denumirea sa oficială este de Tribunal al romilor "Staborul-Romano" (comisie de împăcare și mediere în mijlocul comunității de romi). Pe site-ul personal al actualului rege al romilor, Dorin Cioabă, se specifică faptul că Asociația romilor nomazi și căldărari INDIROM, pune la dispoziția cetățenilor romi o instituție juridică pentru medierea și aplanarea conflictelor în rândul comunităților de romi. Staborul romilor a fost înființat cu secole în urmă, fiind compus din oamenii înțelepți ai comunității care și-au câștigat respectul față de aceștia prin imparțialitatea de care au dat dovadă, atunci când erau solicitați să medieze și să judece anumite conflicte ivite în comunitățile de romi. Staborul se întrunea în mod obligatoriu pe un teren neutru și era alcătuit din persoane care nu erau în grad de rudenie cu cei implicați. Stăteau cu toți în jurul unui foc, ascultând părțile chemate, iar în urma consultărilor între aceștia, luau o hotărâre, încât să fie mulțumite ambele părți. Staborul nu se retrăgea până când cei implicați nu-și dădeau mana ca semn de împăcare. Evoluând odată cu societatea din care făceau parte, romii renunțând să mai locuiască în corturi, și-au construit case, staborul se întrunea pe stradă, în mijlocul cartierelor de romi, procedând de asemenea la împăcarea părților. Romii având un mod specific de a vorbi mai tare, când sunt astfel de evenimente, trecătorii, sau cei care locuiesc în zona sunt deranjați de modul de rezolvare al conflictelor. Am luat hotărârea de a înființa acest stabor-tribunal al romilor pentru a oferi tuturor celor care sunt în căutarea dreptății, o instituție modernă care să corespundă cerințelor secolului XXI, unde aceștia să poată să aibă parte de un proces civilizat, de judecătoria imparțială, într-o sală modernă în care fiecare parte poate beneficia și de un apărător, fie din oficiu, fie ales de către părți, dar și un fapt inedit este acela că în această instituție cei veniți să-și caute dreptatea beneficiază și de o echipă de juriști care vor asista la procese, iar înainte de a da verdictul membri staborului, președintele acestui tribunal, va expune părților situația juridică în care se află aceștia conform codului civil, prezentându-le și o listă detaliată a cheltuielilor ce vor urma cu un eventual proces civil; iar în acel moment părțile vor putea să opteze fie pentru împăcare în fața staborului, sau continuarea procesului pe parte civilă. În această instituție persoanele care se vor înfățișa în fața staborului, se vor adresa cu cererii și vor răspunde doar întrebărilor puse de către președintele tribunalului. Dorim prin această metodă să ne adaptăm unui mod civilizat ca în toate celelalte Săli de judecată. Tot în această instituție va funcționa un birou de informare și consultanță juridică, cabinet de avocatură unde viitori juriști romi își pot face stagiatura și vor putea să-i reprezinte pe romi în instanță, atunci când sunt cazuri care depășesc competența staborului romilor (cauze penale, conflicte de muncă, etc.) Doresc să asigur pe toți cetățenii romi care vor pașii pragul instanței romilor de la Sibiu, că voi depune toată munca și priceperea mea ca jurist și analist politic pentru a găsi soluții de mediere și împăcare între părțile solicitante.

- Sociologii Elena și Cătălin Zamfir, într-un studiu al cărui subiect a fost romii tradiționaliști, a căror număr este estimat la circa 1.000.000 de persoane, au susținut faptul că peste 50% dintre aceștia nu au un loc de muncă. De altfel Organizația Internațională a Muncii sublinia în 1991 că romii erau discriminați pe piața ofertei locurilor de muncă din România. În acest an a fost fondată și asociația *Rromani Criss*, director fiind regretatul Nicolae Gheorghe.
- În Scoția a fost înființată *Scottish Gypsy/Traveller Association*.
- În Bulgaria este atacat cartierul romilor din Malorad, acțiuni antirome având loc și în Republica Cehă, șapte romi fiind deportați de la Usti nad Labem în Slovacia .
- În Germania s-a derulat la Hamburg *Conferința Internațională de Lingvistică Romani*.
- În Ungaria, la Budapesta, a avut loc o conferință internațională a romilor.
- În Macedonia, în conformitate cu constituția, limba romani a fost introdusă oficial în școli.
- Națiunilor Unite acordă *Uniuni Internaționale a Romilor* statutul de organism consultativ.

- În Marea Britanie se pus pe tapet problema renunțării la finanțarea locurilor de campare, ulterior o astfel de măsură fiind legiferată de către guvernul britanic.
- Într-un studiu realizat în acest an se susținea că au fost depistate dovezi genetice care conectează romii și populația jat. Ulterior acest tip de cercetări au continuat, sprijinite și de inovațiile specifice din acest dinamic segment al cercetării, astfel că dovezile de ordin genetic ale origini indiene a romilor s-au diversificat și amplificat. Practic la sfârșitul anilor '90, cercetătorii, după complexe analize ADN, au concluzionat că populația romă se caracterizează prin moșteniri paterne ale *cromozomilor Y* precum și a *ADN-ului mitochondrial* rezultat al unei moșteniri materne, caracteristici ADN specifice populațiilor din Asia de Sud, respectiv din subcontinentul indian. Practic la 47,3% dintre bărbații romi studiați au fost depistați cromozomi Y din *haplogrupul H-M82*, rar în afara spațiului indian. De asemenea la circa 30% dintre subiecții romi a fost descoperit *mitochondrială haplogrupul M*, cu o prezență rară în afara Asiei de Sud. În plus, o formă de tulburare ereditară, în speță miastenia congenitală, specifică spațiului indian, a fost depistată și la romii supuși studiului, formă de tulburare determinată de mutația *1267delG*, specifică de asemenea subiecților de origine indiană, o bună dovadă a origini indiene a romilor, descriși ca fiind "un conglomerat de populații", cu un fond genetic distinct. Un studiu din 2004 ajuns la concluzia că romii sunt o populație cu origine comună, divizată social și dispersată geografic, născută cu aproximativ 32-40 de generații în urmă, cu fondatori de ordin secundar și terțiar apăruți cu aproximativ 16-25 de generații în urmă. Oricum în timp ce originea sud-asiatică a romilor devenise o certitudine, grupul etnic înrudit direct cu romii a reprezentat o chestiune aflată totuși în dezbateră, ipoteza descinderii din populația jat nefiind adoptată de majoritatea cercetătorilor geneticieni, însă descoperirea recentă a *mutație jat*, care cauzează un anumit tip de glaucom romilor, au oferit noi dovezi ale descendenței din *jati*, din nordul Indiei și Pakistan. Astfel în 2009 cercetătorii care au descoperit această *mutație jat*, generatoare a unui glaucom distinct la romi, au emis un comunicat de presă în care s-a menționat printre altele că o echipă internațională de cercetători condusă de Ali Manir, de la Institutul de Medicina Moleculară din Leeds, a identificat pentru prima dată mutația *jat*, prezentă la una din patru familii pakistaneze, precum și în rândul populației rome din Europa, respectiv la aproape jumătate din toate cazurile de *PCG (Primar Glaucom Congenital)* cercetate. Același Manir Ali a susținut ideea că romii provin din clanul *jatt* de Nord, care habitează în India și Pakistan. În revista "Nature" a fost de asemenea publicat rezultatele unui studiu genetic, efectuat de oameni de știință dintr-o serie de state, care sugerează că romii din Marea Britanie și din Europa sunt descendenții castei inferioare *paria*, savanții implicați în acest studiu examinând cromozomii de tip *Y* în mostre de ADN, pentru a compara markerii genetici ai romilor europeni cu ai câtorva mii de indieni, din diverse părți ale Indiei. Cercetătorii de la *Hyderabad's Centre for Cellular and Molecular Biology* au colaborat cu colegi din Estonia și Elveția, pentru a putea compara peste 10.000 de eșantioane, provenind de la membrii a 214 grupuri etnice indiene distincte, cu mostre de cromozom *Y* sud-asiatic, cunoscut ca *haplogrupul H1a1a-M82*, specific romilor din Europa. Cu toate că au fost depistate similitudini cu eșantioane provenite din întregul spațiu indian, s-a concluzionat că *cea mai apropiată formulă și cea mai mică variație statistică* este caracteristică Indiei de Nord-Vest. Atunci când rezultatele au fost suprapuse peste o hartă genetică a Indiei, stratificată social pe triburi și caste, s-a putut identifica o densitate mai mare a rezultatelor pentru casta indiană *paria*, casta celor excluși din societate, care au suferit grave discriminări de-a lungul timpului, fiind reprezentată de indivizii care desfășurau activitățile considerate impure, murdare ale societății indiene.
- În Ungaria a fost fondat un liceu pentru romi, inițiativă care nu era singulară în Europa, în Polonia fiind înființată o școală catolică romă, iar în Cehia, pentru a întâmpina dificultățile școlarizării, au funcționat clase intermediare, între grădiniță și clasa I, pentru ca adaptarea

copiilor romi să fie mai ușoară. Conform unui studiu, în Ungaria abandonul școlar era de aproape 60%, iar numărul celor cu diplomă de bacalaureat era de 1%. În anul 2007 Consiliul Europei a susținut un proiect de redactare a unui curriculum pe limba de romani, în colaborare cu lingviști, profesori și reprezentanți ai romilor, cu scopul declarat de punere în aplicare a acestuia în școlile de pe întregul continent.

- În Bulgaria, conform recensământului din acest an, un număr de 288.000 de persoane și-au declarat identitatea romă. După *Uniunea Democrată a Romilor*, în 1992 este fondată *Uniunea pentru Unitatea Romilor*, organizațiile romilor bulgari aflându-se în imposibilitatea legală de a se dezvolta ca mișcare politică, neavând dreptul, de exemplu, de a se prezenta cu proprii candidați la alegeri.

- Rezoluția Adunării Parlamentare numărul 1203 a Consiliului European a solicitat oficial necesitatea formării de cercetători și traducători în limba romani. În cea ce privește lingvistica romă, în 2003 cercetătorii Peter Bakker și Yaron Matras au publicat o impresionată lucrare, acoperind un secol de lucrări științifice cu peste 2.500 de titluri de cărți și articole de bibliografie.

- În Polonia, la o întrunire OSCE, derulată la Varșovia, s-a pus accent pe aspecte ale problemelor romilor legate de integrare socială, de discriminare, de afirmare a identității sau pe găsirea de soluții în rezolvarea problemelor lor economice. În 2003 în Ungaria s-a derulat, la inițiativa guvernelor din nouă țări, respectiv Bulgaria, Croația, Macedonia, Ungaria, Muntenegru, Slovacia, Cehă, Serbia și România, lucrările unei conferințe internaționale, în organizarea întrunirii implicându-se și organizații interguvernamentale, cum ar fi Comisia Europeană, Consiliul Europei sau Banca mondială, precum și ONG-uri internaționale, ca Open Society Institute sau organizații rome internaționale. În cadrul conferinței participanții au declarat intervalul temporal 2005-2015 ca fiind *Deceniul Incluziunii Romilor*. La rândul ei *Roma Education Fund* este o organizație non-guvernamentală creată în cadrul *Deceniului de Incluziune a Romilor* în anul 2005, cu obiectivul declarat de a reduce decalajul educațional între romi și populația neromă europeană. Asociația luptă pentru realizarea acestui obiectiv prin furnizarea de burse tinerilor romi și sprijinirea politicilor și programelor menite să asigure o educație de calitate romilor, propunându-și să susțină desegregarea sistemelor de învățământ. Program fondurilor de burse oferă sprijin financiar și academic pentru elevii romi din 12 țări vizate în *Deceniul Incluziunii Romilor*, printre care și Republica Moldova, Rusia, Turcia sau Ucraina. *Roma Education Fund* promovează și programe de burse sisteme pentru sprijinirea tinerilor romi, care urmăresc obținerea unei diplome de licență, masterat sau doctorat, cum sunt Roma Memorial University Program de Burse (RMUSP), Programul Academic Internațional a Romilor (RISP), Programul pentru Drept și Științe Umaniste (LHP) și Programul de Burse Medicale pentru Romi (RHSP). Prin cele patru scheme de burse, REF a acordat 1.504 de burse, în valoare de peste 2.110.338 de euro pentru anul universitar 2012-2013.

- În Germania s-au derulat lucrările *Conferinței Internaționale de Lingvistică Romani* în nordul țării, mai precis în Hamburg, conferințele ulterioare derulându-se în Amsterdam (1994), Praga (1996), Manchester (1998), Sofia (2000), Graz (2002), Praga (2006) sau Sankt Petersburg (2008).

- În Austria, la Universitatea din Graz, cu sprijin guvernamental, a fost lansat un proiect academic și de cercetare aplicată în domeniul lingvisticii romani denumit "Romani-Projekt", sub conducerea lui Dieter W. Halwachs. Unul dintre principalele obiective ale proiectului a fost revitalizarea comunității rome și a culturii romani din districtul Burgenland. Limba romani a fost introdusă ca materie de studiu în programa școlară, fiind utilizată în diferite jocuri educative pe calculator. De asemenea au fost tipărite în romani numeroase publicații. Romii autohtoni au fost declarați minoritate națională cu drepturi speciale în Austria. Același statut etnicii romi îl obțin doi ani mai târziu în Finlanda și în Germania.

- În Franța, în cadrul programului de repatriere a romilor români din tabăra de la Nanterre, cei care acceptau programul erau recompensați cu 2000 de franci de adult și 1000 de franci pentru fiecare copil, iar la sosirea în România cu încă 3000 de franci adulții și 1000 de franci copiii. Din 604 de etnici romi numai 80 de persoane au acceptat oferta autorităților franceze, ceilalți preferând să părăsească tabăra din Nanterre și să se stabilească în alte locații. Interesant este că aceeași Franță a acordat azil politic refugiaților romi maghiari în 2001, decizie politică care a provocat resentimente la Budapesta, deoarece punea într-o lumină nefavorabilă politica maghiară față de minorități. Budapesta și-a luat revanșa în 2005 când pe baza informațiilor primite de la Centrul European pentru Drepturile Romilor (ERRC) a publicat un raport privind situația respectării drepturilor omului la nivelul imigranților romi din Franța, raport care sintetiza rezultatele de cercetare relevante ale CEDR și activitățile de monitorizare din 2003. Concluzia a fost că Hexagonul ducea o politică profund antiromă. Potrivit raportului populația de romi din Franța era estimată la aproximativ 500.000, deși alte estimări susțineau că cifra reală se ridică la cel puțin 1,2 milioane de indivizi, cetățeni francezi de etnie romă care se confruntau cu o rată ridicată a natalității foarte mare în comparație cu restul francezilor. De asemenea, pe fondul unui aflux mare de romi din Europa de Est, în Franța s-au amplificat tensiunile dintre romi și majoritari. Conform raportului între 2001 și 2003, autoritățile franceze au devenit mult mai agresive în eforturile lor de a deporta imigranții ilegali romi înapoi în Europa de Est, romii confruntându-se cu excluderea din societatea franceză.

- În acest an s-a destrămat fosta Cehoslovacie, fapt ce a determinat o serie de probleme în rândul romilor. Astfel majoritatea romilor care au venit din Slovacia la rudele lor în Cehia, în calitate de vizitatori, nu s-au mai întors acasă, migrația romilor din Slovacia înspre Cehia reprezentând o constantă chiar dacă ne referim la perioada de după *Revoluția de catifea*. Situație lor s-a complicat mult atunci când, după destrămarea Federației Cehoslovace, în Cehia a fost adoptată legea cetățeniei, conform căreia zeci de mii de romi slovaci au devenit străini, proscrisi, persoane fără drepturi și adăpost. Colapsul economic, în rândul romilor, a fost însoțit de o creștere a violenței și a actelor de intoleranță rasială față de romi. Astfel dacă în 1991 au fost înregistrate 25 de infracțiuni, ce aveau motivație rasială sau intoleranță etnică, iar în 1992 această cifră a fost de 31 de astfel de acțiuni, în 1993 numărul infracțiunilor degenerate din intoleranță rasială a fost de 55, o creștere însemnată procentual și numeric care se va accentua în anii următori.

- La Spis, primul ministru slovac Vladimir Meciar a indignat opinia publică internațională, susținând în discursul său că *este necesar să frânăm reproducerea rapidă a populației inadaptable și înapoiate, din punct de vedere mental, diminuând alocațiile de familie (...) ar fi trebuit să fie percepuți ca un grup cu probleme, care se mărește (...) ceea ce înseamnă că, dacă nu ne ocupăm noi de ei acum, se vor ocupa ei de noi, mai târziu.*

- George Soros a fondat *Open Society Institute*, organism foarte activ în politicile față de romi, rețeaua fundațiilor Soros activând prin filiale în peste 60 de țări ale lumii.

- Secretariatul OCDE semnaleză deplasări ale romilor din Bulgaria și România în Turcia.

- În Cehia a fost fondată *Hnutí občanské solidarity a tolerance*.

1994 • În Franța, la Strasbourg, s-a derulat *Conferința Permanentă a Asociațiilor de Romi*.

- În Ungaria *Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa* stabilește un punct de contact pentru romi la Budapesta, deși inițial gazda inițiativei a fost aleasă Varșovia.

- În Polonia *Oficiul pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului* a organizat un seminar la Varșovia pe tematică romă, înființându-se tot la Varșovia și un birou permanent de legătură a guvernului cu populația romă. La antipozi atitudinile rasiste au degenerat în Debica, unde au fost consemnate atacuri asupra romilor.

- În Cehia funcționau în acest an peste 30 de asociații civice a romilor, două partide politice, și o mișcare politică. Cele mai influente dintre acestea sunt *Federația Democrată a Romilor*, *Inițiativa Civică Romani*, și *Asociația Civică pentru Cultură și Presă Romani*.

- În Spania la Sevilla s-a desfășurat un congres european al romilor.

- Raportul anual al Departamentului de Stat al SUA, elaborat de Congresul SUA din 1977 și care se referă la respectarea drepturilor omului din circa 200 de țări ale lumii, au pus în 1994 Cehia într-o lumină nefavorabilă, căreia i-a atras atenția la statutul minorității rome cehe, care conform raportului, fac obiectul prejudecăților opiniei publice, fiind și cea mai săracă minoritate, cu o rată ridicată a criminalității. Guvernul a fost acuzat că politicile sale interne au tendința de a ignora și accentua gravitatea problemelor romilor. De asemenea, în toamna anului 1994 a fost criticată și legea cetățeniei cehe, de către Comisia Helsinki a Congresului SUA, care considera că acea lege demonstrează o lipsă de respect pentru drepturile minorităților și încalcă standardele stabilite de Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa. Raportul a reamintit că, după divizarea Cehoslovaciei, Slovacia a permis tuturor foștilor cetățeni ai Cehoslovaciei să ceară cetățenia, în timp ce în Cehia legea acorda cetățenie în funcție de locul de naștere, fără a ține cont dacă o persoană a petrecut întreaga viață în Republica Cehă, această măsură afectând, după autorii raportului, populația romă, mii de oameni devenind străini în propriile lor case. Faptul că cea mai mare parte romii au pierdut drepturile de cetățenie, împreună cu aroganța administrativ în aplicarea legii, trezește suspiciunea că în spatele legii se află o motivație rasistă.

- În Marea Britanie a fost emis *Criminal Justice And Public Order Act*, abrogând o serie de prevederi ale *Caravan Sites Act* din 1968, introducând noi sancțiuni pentru staționare pe terenuri private fără permisiunea proprietarului. Tot în Marea Britanie în acesta an, a fost fondată *United Kingdom Association Of Gypsy Women*, un pas făcut în direcția emancipării femeii rome, procesul continuând, astfel că în Suedia a fost fondată în 2003 *International Roma Women's Networ*, asociație prezidată de către Soraya Post.

- În acest an s-a propus organizarea *Conferinței de Pace din Sarajevo* de către Uniunea Internațională Romani, care a decis să sponsorizeze o conferință de pace în Balcani, în condițiile derulării războiului iugoslav din anii 1991-1995. Deși inițial a fost ales ca oraș gazdă Sarajevo, conferința s-a derulat în cele din urmă în 1995 la Budapesta. Deoarece întrunirea a fost considerată un succes s-a organizat și a doua ediție, însă nici de data aceasta Sarajevo nu a putut găzdui din cauza războiului acest eveniment, care s-a desfășurat în cele din urmă în Țara Bascilor la Gasteiz (Vitoria).

1995 • În Franța a luat naștere *Centre Missionnaire Évangélique Rom International*, președinte fiind Loulou Demeter, organism fondat de către un grup de penticostali căldărari desprinși din asociația *Vie et Lumiere*. Ulterior apare *Conciliul pontifical pentru păstoriale nomazilor și călătorilor*, prezidat de către cardinalul Hamao, în 2006 fiind emis *Documentul îndrumător pentru păstoriale țiganilor*, care recunoștea cultura aparte a romilor și rolul lor în biserica catolică.

- Comitetul de miniștri al Consiliului European a fondat *Grupul de Specialiști pentru Romi*, care cuprindea șapte membrii respectiv pe Outi Ojala (Finlanda), Carmen Santiago Reyes (Spania), Josephine Verspaget (Olanda), Cătălin Zamfir (Romania), Milcho Dimitrov (Bulgaria), Claudio Marta (Italia) și Andrzej Mirga (Polonia). Prima întrunire a grupului s-a derulat la Strasbourg în 1996.

- În Europa s-au derulat o serie de atacuri rasiste asupra romilor, încheiate cu victime. Astfel, în Bulgaria, un atac antisemit provoacă moartea unui etnic rom în urma incendiului un bloc în Sofia. În Republica Cehă romul Tibor Berki a fost ucis de către *skinheads* în *Zdar nad Sazavou*. În Ungaria, la Kalocsa, au avut loc acțiuni anti-rome. În Polonia, un cuplu de romi a fost ucis în Pabianice, iar romii din Varșovia sunt dispersați de poliție. Grupuri de rezidenți

romi sunt expediați în Ucraina. În Slovacia, etnicul rom Mario Goral a fost omorât de *skinheads* în Ziar nad Hronom, iar în Turcia romul Zehala Baysal moare în custodia poliției.

- În Austria un număr de patru romi au fost uciși de o bombă în Oberwart, Burgenland.
- În Ungaria s-a derulat a doua Expoziție Internațională de Artă Romă. De asemenea tot la Budapesta a fost organizată de către Uniunea Internațională Romani, *Conferința de Pace "Sarajevo"*.
- În SUA ia naștere *Association of Gypsies/Romani International*, al cărei președinte a fost Harold Lush.
- În Austria, guvernul a inițiat "Fondul național pentru victimele național-socialismului", supraviețuitorii romi ai *Porajmos*-ului primind o sumă maximală de 70.000 șilingi, ceea ce ar echivala cu circa 5.000 euro. În 2000 a fost creat, tot de către guvernul austriac, un fond separat, din care se plătea o alocație foștilor deținuți în lagăre, puși la muncă forțată. Practic orice rom care trăiește în Europa poate beneficia de asemenea compensații materiale, în condițiile în care a muncit constrâns în interiorul actualelor frontiere ale statului austriac.
- Cehia rămâne în atenția SUA, în cea ce privește drepturile romilor. După ce raportul anual al Departamentului de Stat al SUA face referire și la atacuri *skinheads* asupra romilor, pe lângă referirile la discriminarea acestora în accesul la educație, locuințe și locuri de muncă, fiind amendată și intoleranța rasială și atitudinea organelor de stat în soluționarea infracțiunilor pe motive rasiale. În acest context are loc un atac brutal asupra romului Tibor Berki, bătut de patru indivizi cu bâte de baseball în propria sa casă, victima murind din cauza rănilor la spital, fapt ce a determinat guvernul să acționeze pentru a opri creșterea violenței rasiale, condamnând asasinarea lui Tibor Berki. Ca urmare pedepsele pentru actele de violență cu caracter rasist sunt mult mai drastice, fiind fondată o noua divizie de poliție cu scopul de a trata direct cu mișcările extremiste. Cu toate acestea, la începutul lunii iunie 1995 numărul celor acuzați de crime, degenerate din xenofobie, a crescut dramatic. În 2011, pe fondul escaladării tensiunilor etnice, în Cehia s-au consemnat grave ciocniri între cehi și romi, tinerii romi atacându-i înarmați cu bâte pe etnicii cehi, catalogați *bastarzi albi*, crescând alarmant popularitatea formațiunilor de extrema-dreaptă. În orașul ceh Varnsdorf, cu 16.000 de locuitori, poliția a fost nevoită să blocheze mai multe străzi pentru ca incidentele dintre cehi și romi să nu se transforme într-o baie de sânge, în condițiile în care câteva sute de cehi, militanți naționaliști radicali, s-au revoltat împotriva romilor, motivându-și acțiunea prin lipsa de reacție a autorităților în ceea ce privește creșterea infracționalității în rândul romilor. Situația romilor cehi își găsește corespondentul și în alte state est europene. Și în Ungaria de exemplu atacurile extremiste asupra romilor se remarcă prin duritate, acestea soldându-se cu victime omenești, în spatele acestor acțiuni xenofobe presupunându-se că ar fi *Garda Maghiară*, organizație paramilitară a partidului de extremă dreaptă *Jobbik*, care a câștigat trei mandate europarlamentare în urma alegerilor din 2009. În 2010 europarlamentarul Csanad Szegedi, membru al amintitului partid, a propus ca romii să fie mutați în zone speciale din afara orașelor, fiind vorba evident de ghetto-uri etnice. Gabor Vona, liderul partidului *Jobbik*, a considerat oportună expedierea copiilor romi în internate, unde *segregarea să fie un instrument educațional mai productiv* decât politicile de integrare socială a romilor din ultimele două decenii, care în opinia extremistului nu au dat roade. În 2013 un important jurnalist ungar a afirmat că *majoritatea țiganilor sunt inadecvați pentru coexistență, nepotrivii pentru a trăi printre oameni. Acești țigani sunt animale și se comportă precum animalele. Nu ar trebui tolerați sau înțeleși, ci pedepsiți*. În Slovacia fostul premier Vladimir Meciar, a afirmat că *țigani sunt niște cetățeni bolnavi mintal și social*. În 2009 aproximativ 200 de membri ai formațiunii de extrema dreaptă *Slovenska Pospolitist*, adică *Frăția Slovacă*, au mărșăluit în unul din orașele țării, protestând față de *teroarea țigănească*. În 2011 liderul Partidului Național Slovac, Jan Slota, a considerat oportună crearea unui stat al romilor.

1996 • În SUA, raportul Departamentului de Stat pentru anul 1995, prezentat Congresului în martie 1996, a apreciat eforturile guvernului ceh, care au reacționat mai energic împotriva atacurilor din motive rasiale decât în anii precedenți, consemnând însă faptul că romii se confruntau în continuare cu sărăcia, șomajul, discriminarea sau analfabetismul, iar între 10.000 și 24.000 de persoane, majoritatea romi, au de suferit de pe urma legii cetățeniei. În cele din urmă Cehia a reacționat la criticile instituțiilor internaționale, cum ar fi Consiliul European, OSCE, UNHCR la care se adaugă și Congresul SUA, și a organizațiilor neguvernamentale, dintre care amintim Comitetul Helsinki sau HOST, renunțând la cerința ca solicitantul cetățeniei să aibă un cazier judiciar curat pentru ultimii cinci ani, care a fost considerat cel mai mare obstacol pentru romi în încercarea de a obține cetățenia cehă.

- Uniunea Romilor Albanezi "Amaro-Drom" a fost fondată de către un grup de intelectuali romi albanezi, organizația a fiind o organizație non-profit. Uniunea lucrează în domeniul dezvoltării, emancipării și educației prin sprijinirea tradiției și culturii romilor din Albania.

- În acest an a fost fondat la Budapesta Centrul European pentru Drepturile Romilor, activitatea CEDR fiind coordonată de către un comitet internațional. În 2005 Ivan Ivanov, în prealabil un avocat care activa la Centrul European pentru Drepturile Romilor, devine director al acestuia, preluând funcția de la Valeriu Nicolae. În 2003, tot în Ungaria, Banca Mondială a sponsorizat desfășurarea la Budapesta a unei conferințe internaționale privind romii din Europa de Est, în același an luând naștere *European Roma Information Office*, respectiv Biroul de Informare al Romilor din Europa (ERIO), o organizație internațională cu sediul la Bruxelles, cu Angéla Kóczé ca director, a cărui obiectiv îl reprezintă apărarea drepturilor romilor. De asemenea ERIO promovează discuții politice și publice pe problemele romilor, prin furnizarea de informații privitoare la aspecte politice și instituționale ale Uniunii Europene vis-a-vis de romi, în stabilirea contactelor cu organizațiile civile rome, cu autoritățile guvernamentale sau cu organisme interguvernamentale. În 2004 s-a înființat la Strasbourg *Forumul european al romilor și nomazilor* (FERN), asociație paneuropeană care și-a fixat drept obiectiv realizarea unor punți de comunicare între organizațiile rome internaționale și naționale, precum și asigurarea legături permanente între acestea și Comisia Europeană, Consiliul European, OSCE și alte organisme și organizații internaționale. În cadrul primei reuniuni a FERN, de la sfârșitul lui 2005, președinte a fost ales Rudko Kawczynski, directorul Congresului rom mondial.

- În Europa sunt consemnate și în acest an violențe de natură rasială, îndreptate asupra romilor. Astfel în România, pe fondul izbucnirii violențelor interetnice, nu mai puțin de douăzeci și unu de case ale romilor au fost arse în Curtea de Argeș. În Turcia un număr de cinci mii de romi au fost evacuați din cartierul Selamsiz din Istanbul. În Ucraina polițiști din Mukacevo au fost acuzați de abuz asupra unei femei rome și de împușcarea a doi frați în Velikie Beryezni. În Serbia este consemnat un atac asupra romilor din Kraljevo, iar în Slovacia atacurile xenofobe se încheie cu victime la Poprad și Zalistie. În Albania etnicul rom Fatmir Haxhiu moare datorită arsurilor, după un atac rasist. În Bulgaria, doi romi dezertori din armată au fost împușcați mortal de poliția militară, iar trei romi au fost bătuți de *skinheads* în localitatea Samokov. În Cehia copiii romi le-a fost interzis înotul într-o piscină din Kladno, iar în Polonia romii au fost atacați în Wiebodzice.

- În acesta an s-a derulat prima reuniune a Comitetului de experți ai Consiliul European pe probleme de romi.

- În Franța s-a derulat a doua întâlnire a *Comitetului permanent al Organizațiilor de romi de la Strasbourg*.

- În Grecia s-a derulat un amplu raid al poliției într-o tabără de romi din Attica.

- În Irlanda este propusă elaborarea unei strategii naționale pentru *acomodarea călătorilor*.

- În Spania s-a derulat a doua ediție a Conferinței de pace "Sarajevo" în Gasteiz.

- În țara noastră a fost fondată *Asociația Femeilor Rome din România*, condusă de către Violeta Dumitru.
- În Bulgaria apare *Fundația Romani Baxt*, condusă de M. Georgiev.
- În acest an a apărut newsletter-ul *Stimme des Romani Pen*. *Romani Pen* îl are ca președinte pe Rajko Djuric, iar ca secretar pe Johano Strasuri. Centrul este membru al organizației internaționale scriitori *Pen*, autorii scriind în romani sau despre romi.
- În cartierul Otxarkoaga din Bilbao, copiilor romi li s-a refuzat accesul în școala locală, fiind fondată pentru ei o școală specială. O parte dintre părinți au boicotat noua școală, protestând împotriva segregării.

1997 • În Cehia, postul Nova TV a difuzat o emisiune de televiziune despre o familie de romi cehi care au emigrat în Canada și despre integrarea lor excelentă în societatea canadiană, cu sprijin din partea statului, fără a avea probleme cu discriminarea rasială sau violențe interetnice, fapt care i-a determinat pe numeroși romi cehi să încerce și ei această variantă pentru un trai mai bun. În acest context, câțiva primari cehi au profitat de oportunitate pentru a se debarasa de romii din localitatea pe care o reprezentau, oferindu-le bilete de avion dus înspre Canada candidaților la emigrare. În Cehia acelor ani viața romilor nu era deloc roz, aceștia trecând prin momente dificile. După destrămarea fostei Cehoslovacii numeroși romi au rămas fără o cetățenie cehă sau slovacă, iar în urma inundațiilor care au afectat Moravia multe familii de romi au rămas fără adăpost, nefiind doriți în alte părți ale Cehiei. Conform unui raport circa 5.000 de romi din orașul Ostrava doreau să emigreze în Canada. În săptămâna următoare difuzării emisiunii pe Nova TV ambasada canadiană de la Praga a fost bombardată cu sute de apeluri pe zi primite de la romii cehi, iar biletele de avion înspre Canada au fost vândute până în octombrie. Practic în acest an 1.285 de persoane din Cehia au ajuns în Canada, cu mult peste cei 189 de cehi care au emigrat în anul precedent. Președintele Václav Havel și prim-ministrul Vaclav Klaus au încercat să-i convingă pe romi să nu plece, la fel procedând și liderul romilor Emil Ščuka, președintele *Inițiativei Civice a Romilor*, care a cerut romilor să rămână în țară și să lupte pentru integrarea socială și buna înțelegere cu majoritarii. Emigrația romilor cehi în Canada a fost simplă deoarece regimul vizelor pentru cetățenii Cehiei a fost suspendat de către guvernul canadian cu un an mai devreme. Pentru stoparea afluxului de romi, guvernul canadian a reintrodus regimul de vize pentru cehi în 8 octombrie 1997.

- În acest an Ceferino Jimenez Malla a fost canonizat de către Papa Ioan Paul al II-lea, fiind primul rom beatificat din istoria Bisericii catolice. Cunoscut sub numele de *El Pele*, fericitul Ceferino Jimenez Malla a fost martirizat pentru credința lui în 1936, la vârsta de 75 de când a fost împușcat de un pluton de tragere republican.

- În Germania, cancelarul Herzog a vizitat expoziția dedicată holocaustului romilor din Heidelberg, declarând, cu ocazia unor festivități dedicate romilor de către Centrul Cultural din Berlin, că genocidul populației rome a fost efectuat cu motivație xenofobă, cu aceeași intenție de exterminare similară cu cea sesizată și în cazul evreilor, deoarece naștii au ucis sistematic romi de la copii mici până la persoane în vârstă. *Centrul cultural al sintilor și romilor din Germania* a început să își deruleze activitatea în Heidelberg la începutul anilor '90, instituția beneficiind de susținerea financiară a guvernului federal german și a landului Baden-Württemberg, astfel că după ani de lucrări de transformare și extindere, complexul cultural a fost deschis publicului larg la 16 martie 1997, fiind practic prima expoziție permanentă care evocă genocidul comis, asupra sintilor și romilor, de către naștii. În anul 2011 Zoni Weisz a devenit primul invitat de onoare la ceremonia memorialului dedicat holocaustului romilor. Rom olandez, Weisz a scăpat de la moarte ca prin minune în timpul unei razii naziste, fiind ajutat de către un polițist care i-a permis să scape. În 2012 s-a derulat în premieră mondială un *Requiem* pentru Auschwitz (loc în care în 2001a fost

deschisă o expoziție permanent a holocaustului romilor) pe compoziții ale lui Roger Moreno Rathgeb, eveniment derulat la Kerk Nieuwe în Amsterdam, concert susținut de către *Filarmonica romilor și sintilor*, în regia lui Riccardo M. Sahiti. *Philharmoniker* este o orchestră pan-europeană, alcătuită din artiști romi, al cărei scop declarat îl reprezintă evidențierea contribuției culturii rome la muzică clasică. Moreno a scris acel *Requiem* pentru toate victimele de la Auschwitz și ale terorii naziste. Tot în 2012 un memorial al sintilor și romilor, victime ale național-socialismului, a fost prezentat la Berlin. Într-o publicație din 2010, Ian Hancock a declarat că este de acord cu punctul de vedere că numărul romilor uciși a fost subestimat, observând dovezi recente, cum ar fi date privitoare la lagărul de concentrare Lety în Republica Cehă și estimările revizuite de la Ackovic, unde romii uciși de ustași oscilează între 80.000-100.000. Cifrele sugerează că estimările anterioare au fost eronate.

- În România are loc la București o conferință a cărei temă a fost prevenirea violenței și a discriminării împotriva romilor în Europa. Ziarul german *Der Spiegel* surprinde în paginile sale problemele sociale iscate în Germania după căderea comunismului de către imigranții romi și violențele îndreptate împotriva acestora de către extrema dreaptă, în condițiile în care *deja panica pune stăpânire pe unele orașe precum Saarland Lebach. Pentru a proteja populația contra celor 1.400 de țigani care trăiesc în acest oraș de solicitanți de azil, oraș de numai 22.000 de locuitori, primarul a baricadat primăria și piscina municipală. La Bottrop, populația locală încearcă să împiedice ridicarea unui campament de țigani, organizând un sit-in. La Herford, cetățenii speriați își anunță intenția de a organiza o "miliție "contra țiganilor. Și la Essen, loc unde până acum mânia îndârjită a cetățenilor s-a exprimat cu multă violență, vecinii unui cămin pentru solicitanții de azil și-au recrutat o bandă de infractori. Și au dat 5.000 de mărci acestor skinheads de extremă dreaptă, pentru a-i agresa pe vecinii nedoriți*

- În Spania, la Barcelona, s-a derulat lucrările primului *Congres European al Tinerilor Romi*. În anul 2007, potrivit *Fundación Secretariado Gitano*, în statul iberic, romii au continuat să se confrunte cu discriminarea în accesul la locurile de muncă, locuințe sau educație. Comunitatea romă, pe care FSG a estimat-o la circa 600.000 de persoane, se confruntă cu rate mai ridicate ale șomajului, cu sărăcia sau cu analfabetismul. Studiul a indicat faptul că 80% dintre copiii romi nu au terminat învățământul secundar obligatoriu, iar 26% dintre romii cu vârste cuprinse între 16 și 65 de ani sunt analfabeți. În 2006 șomajul în rândul romilor a fost de la 13,8%, în timp ce șomajul la nivel național a fost de 9%. La 2 aprilie 2007 Comisia împotriva Rasismului și Intoleranței din cadrul Consiliului Europei a adoptat o rezoluție în care s-a menționat faptul că romii, și în special femeile, se confruntă în continuare cu dificultăți deosebite și cu discriminarea pe piața forței de muncă, a locuințelor și a serviciilor sociale și chiar în justiție. Conform aceleiași rezoluții au fost consemnate dificultățile continue în cea ce privește asigurarea accesului egal la educație pentru romi. De asemenea elevii romi prezentau o rată mult peste medie la nivel de absentism, de abandon școlar, comparativ cu elevii non-romi, în special la nivel liceal.

- Romologul Ian Hancock primește *Thorolf Premiul Rafto* pentru Drepturile Omului în numele romilor, în același an fiind numit de președintele american Clinton drept unic reprezentant al romilor în Consiliul Memorial al Holocaustului, devenind al doilea reprezentant al etniei în consiliu în istoria de 17 ani a organismului amintit, adică *USHMC*. Același romolog, la începutul anilor '90, a introdus și conceptul de *Porajmos*, *Porrajmos* sau *Pharrajimos*, care are semnificația de mistuitor sau distrugere în unele dialecte ale limbi romani, termenului fiind preluat de la căldărari, după o *conversație informală în 1993*. Termenul este utilizat îndeosebi de către activiști, reprezentând o necunoscută pentru majoritatea romilor, inclusiv a rudelor victimelor și chiar a supraviețuitorilor. De asemenea numeroși activiști romi, reprezentanți ai diferitelor

comunități rome din Balcani sau Federația Rusă, sunt total împotriva utilizării termenului *Porajmos*, în unele dialecte fiind sinonim cu *poravipe*, care înseamnă "încălcare" și "viol", deci considerat a fi ofensator. Contestatarii au optat fie pentru termenul de *Samudaripen* ("ucidere în masă"), concept introdus de către lingvistul Marcel Courthiade (Hancock respinge acest cuvânt, argumentând că nu este conformitate cu morfologia limbi romani), fie pentru *Kali Tras* ("frica neagră") fie pentru *Berša Bibahtale* ("Anii nefericiți") fie în ultimă instanță au optat pentru împrumuturile adaptate canoanelor limbi romani, cum ar fi *Holokosto* sau *Holokausto*. Guvernul român a recunoscut oficial genocidul romilor în 2005, doi ani mai târziu președintele Traian Băsescu cerând scuze în mod public pentru rolul jucat de România în *Porajmos*. El a cerut ca *Porajmos* să fie predat în școli, afirmând *cătrebuie să le spunem copiilor noștri că cu șase decenii în urmă copii, cum ar fi aceștia, au fost trimise de către statul român să moară de foame și de frig*. O parte din scuze lui era în limba romani, Băsescu întâlnindu-se cu trei supraviețuitori *Porajmos*. Ulterior, același Băsescu, a fost amendat de nu mai puțin de patru ori de către CNCD pentru declarații ofensatoare la adresa romilor, până la începutul lui 2014.

- În Anglia, refugiații romi din Republica Slovacă ajung la Dover și solicită azil, provocând reacții cu predilecție negative și scepticism din partea localnicilor și a mass-mediei, Frontul Național manifestând împotriva romilor. Patru ani mai târziu Marea Britanie trimite în Cehia ofițeri de imigrare, pe aeroportul din Praga, care vor rămâne staționați acolo pentru a-i împiedica pe potențialii refugiați să emigreze. Ulterior și alte state occidentale au avut probleme iscate de migrația romilor. Astfel, în Franța, expulzările romilor a crescut de la circa 2.000 de persoane în anul 2003, la aproximativ 8.000 în 2008. Din 2007 în fiecare an numărul deportaților romi români era cuprins între 8.000 și 9.000 ani, reprezentând aproximativ 30% din totalul celor deportați, aceștia primind din partea statului francez 300 de Euro pentru fiecare adult și 100 de Euro pentru copii. În 2009, Franța a expulzat peste 10.000 de romi, majoritatea români, la 9 septembrie 2010 Parlamentul European solicitând suspendarea acestor repatrieri forțate, datorită încălcării dreptului comunitar și a drepturilor omului, acțiunea statului francez contravenind Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. Italia la rândul ei în 2008 ia măsuri împotriva taberelor de romi, în 2010 guvernul Silvio Berlusconi desființând de asemenea numeroase tabere ilegale.
- În Bulgaria s-au derulat lucrările unei conferințe internaționale a cărei temă a fost accesul la educației copiilor romi și respectarea principiului egalității șanselor.
- În Republica Cehă a fost ridicat un monument la Hodonin pentru comemorarea victimelor din lagărul de concentrare.
- În Europa sunt înregistrate o serie de acțiuni antirome. Astfel, în Grecia, nu mai puțin de o sută de familii rome au fost evacuate din Ano Liosia și mutați într-un lagăr păzit de Poliție. În Bulgaria, poliția a luat cu asalt cartierul romilor din Pazardjik. În Ungaria au fost consemnate abuzuri ale poliției asupra romilor la Szombathely și la Mandatany. În Polonia romii au fost atacați de extremiștii polonezi în Wiebodzice. În Turcia, romii din cartierul Sulukule, din Istanbul, au fost la rândul lor atacați de extremiști. În Ucraina poliția a fost implicată în nu mai puțin de patru incidente separate cu romii. În România au fost atacate casele romilor din localitatea Tanganu. În 2001 în Italia două sute de manifestații au manifestat pentru a nu se acorda locuințe noi romilor în Roma, iar în Rusia aceluiași an un grup de treizeci de *skinheads* au atacat o tabără de romi în Volgograd, acțiune încheiată cu două victime în rândul romilor. În 2005 tot în Rusia un număr de circa patru sute de romi au părăsit orașul Iskitim ca urmare a conflictelor interetnice. În 2002 în Croația circa o sută de părinți ai elevilor croați se opun acceptării copiilor romi în școala din localitatea Drzimurec-Strelec.
- În Ungaria s-a derulat a cincea ediție a *Conferinței Internaționale de Cultură Romă* la Budapesta. Acțiunile pentru promovarea culturii rome au continuat astfel că în 2001 în

Germania scriitorii romi se întâlnesc în Köln și sunt de acord să înființeze o asociație internațională, iar în 2002 în Finlanda a fost fondată la Helsinki *Asociația Internațională a Scriitorilor Romani*.

- În Spania la Barcelona s-a desfășurat *Congresul European de Tinerilor Romi*.
- În Norvegia a apărut *Fundația „Rafto”*, asociație care a acordat premiul memorial Thorolf Rafto.
- În Marea Britanie a fost fondată *Travellers' School Charity*, al cărei lider era Alan Dearling, asociația fiind activă în direcția educației tinerilor nomazi.
- Conform raportului intitulat *Situația Romilor și Sintilor în Europa Centrală și de Est* redactat de către *Romani CRISS și Sorbonne/Universitatea Rene Decartes/Centrul de Cercetări rome, studio realizat pentru comisia Europeană (1997)*, în țara noastră au existat 35 de conflicte interetnice în prima parte a anilor '90, monitorizate de Romani CRISS, APADAO și Biroul Procurorului General. În 2007 s-a derulat conferința pe tema *Conflictele interetnice: de la violența colectivă la programe guvernamentale*, conferință organizată în parteneriat de *Centrul Romilor Pentru Intervenție Socială și Studii – Romani CRISS și Liga Pro Europa –Târgu-Mureș*, cu sprijinul *Guvernului Regatului Țărilor de Jos*, prin *Facilitarea pentru activități strategice a drepturilor omului și a buneii guvernări*. Conform raportului redactat cu acesta ocazie la nivel național au fost încheiate un număr de 75 de parteneriate între romi și poliție, acestea având de numeroase ori rezultate negative. În raport se mai susținea că au fost identificate 103 stări conflictuale la nivel național de poliția română în mod concret fiind propusă comunicarea bazei de date cu acele conflicte.

1998 • În Bulgaria, la Sofia a fost fondată organizația *Euro-Roma* de către 3.386 de delegați, ce reprezentau 205 organizații comunitare rome. Acțiunea a constituit un pas foarte important în direcția consolidării comunităților rome naționale și implicit bulgare, precum și un pas important în direcția luptei de emancipare a acestora, în condițiile unei puternice divizării a romilor din Bulgaria. Douăzeci și una de organizații politice ale romilor au fost înființate între 1997 și 2003 în Bulgaria. Tot în Bulgaria, în acest an prințul Charles al Marii Britanii a vizitat cartierul de romi Stolipinovo din Plovdiv.

- Conflictul din Kosovo dintre sârbi și albanezi a provocat un nou val de emigrație a romilor. Într-o primă fază pe fondul intensificării conflictului, în vara anului 1998, au fost expulzați de către forțele iugoslave sute de mii de albanezi și de romi kosovari. Întoarcerea albanezilor, în iunie 1999, provoacă un adevărat exod al romilor acuzați de sentimente pro-iugoslave. Practic după ocuparea provinciei de către trupele NATO, albanezi și-au canalizat xenofobia împotriva romilor, respectiv a *egiptenilor* și a grupului *ashkalije*. Această “epurare etnică” se produs sub ochi îngăduitori ai comunității internaționale, astfel că circa 80% dintr-un total de 150.000 de romi sunt nevoiți să plece din provincie. Practic 14.000 de case rome dintr-un total de 19.000 de locuințe, repartizate în 75 de cartiere sau sate kosovare, sunt distruse de către albanezi. Se cuvine precizarea că romii din Kosovo pot fi, în principiu, încadrați în trei categorii. Astfel se disting grupul romilor sârbi, ortodocși vorbitori de sârbă, grupul romilor care utilizează atât sârba cât și albaneza în vorbirea curentă, și în fine grupul romilor albanezi, musulmani vorbitori de albaneză, care se auto-identifică drept *așcali* sau egipteni balcanici, adică *gjupci*. Romii sârbi au fost vizați de Armata de Eliberare a albanezilor din Kosovo, la epurare etnică, fiind percepuți drept aliați ai sârbilor și a intereselor naționale sârbe în regiune. Romii albanezi, în cea mai mare parte, au luptat alături de Armata de Eliberare din Kosovo. Ulterior albanezii au expulzat, conform unor date, circa 90.000 de romi din Kosovo, forțându-i să se refugieze în centrul Serbiei, se pare între 100.000 și 120.000 de romi trăind după război în Kosovo. În 2003 aproximativ 700 de romi din Kosovo, a căror tabere de refugiați din Macedonia au fost închise, au încercat fără succes să treacă granița în Grecia.

- În Marea Britanie este adoptată o lege care afectă romii nomazi și *travellers* irlandezi, obligați să cumpere terenuri. La alegerile din 2005 liderul conservatorilor a promis revizuirea buclucașei legi, deoarece încălca drepturile omului.
- În Cehia la Praga a avut loc *Festivalul Cultural Internațional Romani Respect*, precum și o Conferință Internațională a Romilor, derulată la Castelul Stirin .
- În Marea Britanie, în Țara Galilor, autoritățile din Cardiff organizează *Gypsy and Traveller Awareness Day*. Cinci ani mai târziu romii britanici au protestat împotriva politicii față de etnicia romi a guvernului Marii Britanii, cu ocazia derulării unei conferințe ONU la Geneva.
- În Norvegia anul 2005 romii au demonstrat în fața Parlamentului în Oslo pentru acces la educație .
- În SUA, în New Jersey guvernatorul Christine Whitman semnează *Assembly Bill 2654*, care anulează ultima lege anti-romă din SUA. De asemenea o delegație a Uniunii Internaționale Romani, condusă de Rajko Djurici, a participat la o conferință despre aurul nazist, derulată la Washington .
- În Marea Britanie a fost fondată *Roma Support Group* cu scopul de ai integra pe tinerii imigranți romi din estul Europei. Un an mai târziu a fost fondată *Irish Travellers Movement Britain*, condusă de către Joe Browne.
- În Canada a fost înființat în Toronto, *The Romani Community and Advocacy Centre*, debutând și revista *Romano Lil*. Tot în Canada ulterior a fost înființată în 2005 *Righting The Roma Foundation*, președinte fiind Monica Odenwald.
- Începând cu anul 1998 romii au devenit o minoritate națională recunoscută în Polonia. Tot în acest an au fost cinci atacuri separate în Zabrze, fiind bătut chiar și un băiat de cinci ani. În septembrie 1998 un *skinhead* a atacat o casă de romi din Bytom și a aruncat o bombă într-o cameră în care dormeau două fete, în 1999, acel *skinhead* responsabil pentru atac fiind condamnat la cinci ani de închisoare. În timpul procesului, familia fetei a fost în mod repetat amenințată de către acoliții acuzatului, care, cu puțin timp înainte de a fi adoptată sentința, l-au atacat pe fratele în vârstă de 14 ani al fetei. În noiembrie 1999, un grup de polonezi din Pilsudski Stradă, Limanowa, au cerut evacuarea vecinilor lor romi, în cazul unui refuz al autoritățile locale de a le satisface cererea, locuitorii amenințând că vor rezolva singuri problema. Se pare că Polonia este unul dintre terenurile ostile romilor, deși organizațiile rome poloneze sunt active. Dintre asociațiile romilor polonezi, care funcționează în prezent, amintim în primul rând *Consiliul Central al Romilor Polonezi*, președinte Stanislaw Stankiewicz, care este sprijinit de către cele mai mari cinci asociații rome: *Fundacja Mniejszosci Roma w Polsce*, respectiv *Asociația minorității rome din Polonia*, *Asociația Culturală și Socială Romă din Tarnow*, *Prietenii Culturii Romani* din Gorzow Wielkopolski , *Asociația Romilor Cracovia / Nowa Huta* și *Asociația Solidaritatea pentru Minoritatea Romă în Kielce*. O altă asociație, care însă funcționează independent, este *Asociația Romani din Polonia*, prezidată de către Andrzej Mirga, cu sediul la Oswiecim. Un proiect interesant îl constituie *Biblioteczka Cyganologii Polskiej*.

1999 • Valery Novoselsky a fondat rețeaua *Virtual Roma*, o organizație non-guvernamentală, non-profit, care a câștigat, în scurt timp, recunoașterea ONG-uri guvernamentale și non-guvernamentale, care se ocupă de problemele romilor, în speță a celor europeni. Rețeaua cuprinde 32 de liste de discuții electronice, în numai puțin de 15 limbi, cu un total de peste 22.000 de adrese de e-mail ale membrilor. Alte site-uri web permanente ale instituțiilor internaționale sunt site-ul general al Consiliului Europei, dedicat romilor și „călătorilor”, respectiv <http://www.coe.int/romatravellers>, site-ul proiectului “Educația copiilor romi în Europa”, http://www.coe.int/T/F/Coop%25E9ration_culturelle/education/Enfants_RomsTsiganes, site-ul Uniunii Europene dedicat problemelor relevante pentru romi, în speță cel dedicat discriminării, site-ul pentru *Punctul de contact pentru romi și sinti* al OSCE, parte a Biroului

pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului, <http://www.osce.org/odihr/>, site-ul Programului de Dezvoltare al Națiunilor Unite (UDP) Biroul pentru Europa și CIS <http://europeandcis.undp.org/>, site-ul Fondului pentru Educația Romilor <http://www.romaeducationfund.org/>, site-ul Deceniului romilor <http://www.romadecade.org/>, site-ul Băncii Mondiale, de asemenea dedicat romilor <http://www.worldbank.org/roma>, site-ul Forumului European al Romilor și al Călătorilor <http://www.ertf.org>, site-ul Centrului European de Informare pentru Romii (ERIO) etc. În 2003 apare *Roma Development Equity Exchange*, director Hector McNeil.

- În Cehia, primarul din Usti Nad Labem, a hotărât ridicarea unui zid de 65 de metri lungime și 1,8 metri înălțime, care separa casele romilor de cele ale neromilor, zid demolat în aceeași lună, datorită protestelor și presiunilor internaționale. Același tip de abordare al romilor l-au avut și autoritățile din unele localități ale României. Astfel în 2011 Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării a amendat primăriile din Cluj-Napoca și Baia Mare pentru acțiuni care au avut drept obiectiv izolarea romilor, CNCD constatând că *ridicarea unui zid despărțitor între locuințele sociale ocupate de rromii din strada Horea din municipiul Baia Mare și strada principală constituie faptă de discriminare. Pentru fapta contravențională constatată s-a aplicat părții reclamate amenda contravențională de 6.000 de lei*, instituția recomandând și demolarea zidului buclucaș, construit în jurul unui bloc, respectiv blocul 46B, având 1.80 metri înălțime și circa 100 de metri lungime, înconjurând practic blocul. Același CNCD a amendat în același an primăria din Cluj-Napoca, cu suma de 8000 de lei, susținând că *mutarea romilor din strada Coastei din municipiul Cluj Napoca la grapa de gunoi din Piața Raț reprezintă fapte de discriminare*. Anterior, în 2001, primarul municipiului Piatra Neamț anunța public ca va construi *un ghetou special pentru rromi*, afirmație scandaloasă, care a iscat numeroase proteste interne și internaționale. În 2004, primăria a intenționat să transfere populația de romi din cartierele Gara Veche și Dărmănești la marginea orașului, în zona Văleni, în apropierea gropii de gunoi și a poligonului de tragere, o parte dintre romii din Dărmănești urmând a fi transferați în locuințele sociale dintr-o altă zonă, respectiv *Speranța*. Organizația *Romani CRISS*, care s-a opus vehement măsurii, a catalogat deciziile drept *politici rasiste de segregare ale municipalității Piatra Neamț cu privire la romi*. Viceprimarul municipiului a afirmat că se impunea separarea romilor de români, susținând că *am discutat foarte mult asupra amplasamentului, astfel încât populația din jur să fie mai puțin afectată, și ne-am orientat către zona Valeni, vizavi de Depozitul Ecologic. Vom duce acolo 28 de containere, care vor fi transformate în apartamente (...) zona va fi păzită de polițiști comunitari, pentru asigurarea liniștii și evitarea migrării țiganilor spre alte zone ale localității*. În opinia Romani Criss, proiectul Primăriei reamintea de lagărele de concentrare naziste, asociația manifestându-și intenția de a sesiza Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării și de a acționa în instanță Primăria din orașul Piatra Neamț.

- În România, prin ordinul MEN nr. 3363 / 01.03. 1999, ce avea ca termen limită de aplicare ziua de 1 iulie 1999, în structura celor 42 de Inspectorate Școlare Județene au fost numiți inspectori romi și neromi, care aveau drept obiectiv școlarizarea romilor. Practic s-au oficializat inițiativele anterioare, din perioada 1990 – 1999, destinate școlarizării romilor și configurării unei noi abordări instituționale a învățământului dedicat școlărilor romi.

- În Bulgaria, la Sofia, s-a derulat *Conferința pentru pace și securitate a populației rome din Balcani*.

- În Grecia, cinci case ale romilor din Aspropyrgos sunt incendiate de către autorități pentru construcții sportive olimpice. Ulterior o serie de alte așezări ale romilor au fost la rândul lor distruse de autorități, leitmotivul fiind pregătirea pentru Jocurile Olimpice din 2004, compensațiile promise nemaifiind acordate de către statul elen, evacuările continuând și în 2005, an în care 70 de familii de romi au fost evacuați din Votanikos, Atena.

- Guvernul macedonean a oferit adăpost timp de o săptămână unui grup de 500 de refugiați romi din Kosovo, la frontieră.
 - În România, la București s-a derulat o conferință internațională pe tema femeii rom și politicilor publice față de romi.
 - În Turcia, Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa a remarcat la Istanbul dezvoltarea mișcării civile pentru drepturile romilor. Oricum organismele europene s-au remarcat printr-o serie de acțiuni favorabile romilor. Astfel în 2004 Consiliul Europei și *Forumul European al Romilor și Călătorilor* au semnat un acord de parteneriat în Strasbourg. În 2005 Parlamentul European a adoptat o rezoluție privitoare la drepturile romilor, iar Curtea Europeană a Drepturilor Omului ia atitudine împotriva discriminării romilor în orașul slovac Ostrava.
 - În Slovacia apare Agenția de Presă Romă, director Ivan Hriczko
 - În Franța parlamentul a adoptat *articolul 28 Loi Besson* dedicat campării rulotelor nomazilor. Conform articolului fiecare oraș cu o populație de peste 5.000 de locuitori trebuia să ofere facilități de camping pentru *Gens du Voyage*.
 - În Norvegia a avut loc festivalul anual de muzică, unul internațional, numit *Iagori*, organizat de către Raya Bielenberg. Regele Norvegiei a participat la ediția din 2004 a amintitului festival.
- 2000** • În România guvernul a emis Ordonanța de Urgență 137/2000 privind prevenirea și combaterea tuturor formelor de discriminare, ulterior fiind adoptată HG 430/2001, respectiv Strategia Guvernului României de îmbunătățire a situației romilor, elaborată în parteneriat cu asociațiile rome.
- În Marea Britanie, romii nomazi irlandezi au fost recunoscuți ca minoritate etnică, minoritate care a dat de altfel o serie de personalități irlandezilor și britanicilor. Dintre aceștia se disting boxerul Frank Barrett (n. 1977), campion al Irlandei, participant în 1996 la Jocurile Olimpice, cântăreața de folk Margaret Barry (n.1917), boxerul cu pumnii goi Patrick "Paddy" Doherty (n.1959), cunoscut ca unul dintre „călătorii” irlandezi intervievați din *My Big Fat, Gypsy Weddings* și câștigător al *Celebrity Big Brother* în 2011, muzicianul Johnny Doran (n. 1907), cântărețul Woody Dunne, boxerii profesioniști Tyson Fury (n.1988) și Michael Gomez (n. 1977), boxerul *bareknuckle* Bartley Gorman (n. 1944), activistul rom Nan Joyce (n. 1940), muzicianul Paddy Keenan (n.1950), olimpicul John Joe Nevin (n. 1989), boxerii John O'Donnell (n. 1985) și John Reilly, care a fost și un cântăreț irlandez tradițional, cântărețul Shayne Ward (n.1984), câștigător a concursului *X Factor* sau Kelly Mongan, finalistă a concursului *The Voice of Ireland*. În 2001 la Londra s-a derulat *Roma Traveller History Month*, acțiune ce se va bucura de continuitate în anii următori. Muzeul rom „Boswell Gordon”, fondat de către omonimul Gordon Boswell și se află la *Clay Lake Spalding* în Lincolnshire Anglia. Tot în Marea Britanie apare *Roma Rights and Access to Justice in Europe* în 2001, asociație coordonată de către Peter Mercer, iar un an mai târziu a fost fondată *Trans-European Roma Federation*, coordonată de către Ladislav Balaz.
 - În România a fost elaborată prima fișe de post a mediatorului școlar rom, de către inspectorii pentru școlarizarea romilor, participanți la cel de-al doilea seminar de lucru al acestora. Organizat de Ministerul Educației Naționale, împreună cu asociația *Romani Criss* și cu OSCE seminarul s-a desfășurat la Tulcea, între 15 și 17 martie. Ulterior mai precis în 2004, în Clasificarea Ocupațiilor din România, este menționată profesia de mediator școlar. În 2001 și profesia de mediator sanitar rom se înscrie în Codul Ocupațiilor din România.
 - În Finlanda este tipărită *Evanghelia Sfântului Luca*, în limba romani. În 2005, tot în Finlanda, la Porvoo, s-a derulat *Festivalul Internațional de Muzică Romani*.
 - În Germania a avut loc la Stuttgart o conferință privind *Die unerwünschte Deutschen*.

- În Polonia, Uniunea Internațională Romani și Congresul Național Romani au semnat o declarație comună la Varșovia.
- La Vatican, papa Ioan Paul al II-lea a cerut iertare în numele bisericii pentru maltratarea romilor de către catolici.
- În Austria, la Viena a fost fondat un *Parlament Internațional al Romilor*.
- În Norvegia s-a derulat în Trondheim festivalul cultural BAXT.
- În acest an a fost inițiat, de către Minority Rights Group International, proiectul *Roma Influence On Policy And Practice In Localities In Eastern And Central Europe*, un proiect dedicat tinerilor din șapte state din estul și centrul Europei.
- În Cehia, la Praga s-a derulat al cincilea congres mondial al romilor, eveniment în urma căruia Emil Ščuka a fost ales președinte al Uniunii Internaționale Romani. În cadrul acestui congres a fost redactată *Declarația oficială a națiunii non-teritoriale romani*. Al șaselea congres a avut loc în 2004 la Lanciano, în Italia, unde au participat peste 200 de delegați din 39 de țări ale lumii, delegații alegând un nou președinte, pentru Uniunea Internațională a Romilor, în persoana lui Stanisław Stankiewicz din Polonia și un nou președinte al Parlamentului Mondial al IRU, respectiv Dragan Jevremovici din Austria. Cu această ocazie a apărut și un nou comitet, destinat examinării aspectelor legate de relațiile intrafamiliale, de statutul femeii și de probleme ale copiilor romi. Peste alți patru ani s-au derulat lucrările celui de-al șaptelea congres a avut loc la Zagreb în Croația, unde au descins aproape 300 de delegați din 28 de țări diferite. Cu această ocazie a fost redactat *Nation Building*, un document care a subliniat proiectele la nivel de reprezentare și de dezvoltare a identității romilor. Artista Esmă Redzepova, cu numele de scenă "Regina țiganilor" a cântat imnul romilor. În fine al optulea congres a avut loc la Sibiu în anul 2013, unde au fost prezenți aproximativ 250 de delegați din 34 de țări diferite. *Regele romilor* Florin Cioabă a fost ales ca noul președinte al Uniunii Internaționale Romani.

Este evident că cele prezentate sunt doar câteva repere din trecutul zbuciumat al romilor. Percepți de mulți ca un element alogen neavenit, aceștia au de dus o luptă ingrătă și fără sens cu tendința de a fi considerați străini în propriile țări. Victime eterne ale stereotipurilor, romii prin elitele lor încearcă să scape din prizonieratul istoriei și al anistoriei, creând instituții, organizații și chiar sisteme paralele celor oficiale pentru a facilita și grăbi integrarea socială mult visată, nepunându-și deocamdată problema faptului că această integrare ar putea deveni o anticameră indispensabilă pe termen lung a asimilării prin absorbție de către majoritarii statelor în care trăiesc. Incertitudinile în cea ce privește făurirea unei armături teoretice promovării conceptului existenței unei culturi a romilor sau dimpotrivă al conceptului care susține ideea de culturi ale grupurilor de romi, pe termen lung periculoasă pentru forța comunitară și implicit pentru rezistența în fața asimilării, reprezintă una dintre marile probleme și provocări ale etniei, dilemă alimentată de apartenența volens-nolens la o anumită națiune, astfel că specificul etniilor majoritare cu care au coabitat și coabitează le-a amprentat indiscutabil specificul național, regional sau local. Depășirea acestor diferențe pare în prezent un hop imposibil de trecut. Particularizând, în România elitele culturale rome, care în fond reprezintă motorul propășirii etniei, lasă impresia că au depășit tentația seducției oferite de tendința de victimizare și de construire a unei istorii idilice și automat false, fază prin care au trecut de altfel și românii, noul val de intelectuali romi construind pe baze moderne obiectivele multilaterale ale minorității. Prea puțin însă pentru o populație complexă, complexitate accentuată în speță datorită evidentelor tendințe centrifuge intrinseci, rezultat al antagonismelor dintre oameni de cultură și indivizii fără educație, dintre tradiționaliști și moderniști, dintre diferitele neamuri sau dintre generații. În fond problemele cu care se confruntă romii sunt și cele ale românilor, respectiv lupta pentru putere, venalitatea, corupția, nepotismul etc., însă fațetele ingrate ale istorismului, ca teatru de război cu barierele care blochează progresul și modernizarea, modifică substanțial datele problemei. Viitorul va arăta dacă pași făcuți în direcția modernizării naționale vor avea sau nu un caracter decisiv, în definitiv unul istoric.

Anexe

Următoarele date sunt preluate din Ghidul Universității Columbia al Holocaustului, cercetătorul Ian Hancock publicând în 2010 un studiu în care susține că numărul de romi uciși a fost subestimat deoarece mulți au fost incluși în cadrul altor grupări/populații supuse exterminării.

Tară	Populația romă înainte de război	Estimare minimă a numărului romilor uciși	Estimare maximă a numărului romilor uciși
Austria	11.200	6.800	8.250
Belgia	600	350	500
Republica Cehă (Protectoratul de Boemia și Moravia)	13.000	5.000	6.500
Estonia	1000	500	1000
Franța	40.000	15,150	15,150
Germania	20.000	15.000	15.000
Grecia	?	50	50
Ungaria	100.000	1000	28.000
Italia	25.000	1000	1000
Letonia	5.000	1.500	2.500
Lituania	1000	500	1000
Luxemburg	200	100	200
Țările de Jos	500	215	500
Polonia	50.000	8.000	35.000
România	300.000	19.000	36.000
Slovacia	80.000	400	10.000
Uniunea Sovietică (frontierele din 1939)	200.000	30.000	35.000
Iugoslavia	100.000	26.000	90.000
Total	947.500	130.565	285.650

Țară	Numărul estimat sau oficial al populației rome	Neam/Grup (în engleză!)
Afghanistan	13.000	Zargari
Albania	8.301 (cf. recensământului oficial din 2011)	Gabel (Vlax Roma), Jevgs
Argentina	300.000	Kalderash, Boyash, Kale
Australia	peste 5.000	Romanichal, Boyash
Austria	20.000-50.000	Burgenland-Roma, Sinti, Lovari, Arlije Kalderash, Gurbeti
Azerbaidjan	2,000	Garachi
Belarus	10,000 (cf. cifrelor oficiale); 50.000-60.000 (cf. estimărilor)	
Belgia	10.000-15.000	Romungro
Bosnia-Herțegovina	între 60,000-80,000 și 400,000	Vlax Roma
Brazilia	678.000 – 1.000.000	Kale, Kalderash, Machvaya, Xoraxane, Boyash
Bulgaria	370.908 – 800.000	Yerli, Gurbeti, Kalderash, Boyash, Ursari
Canada	80.000	Kalderash, Romanichal
Chile	15.000-20.000	Xoraxane
Columbia	79.000	Kalderash
Croația	oficial 9.463; nr. estimat: 30.000-40.000	Lovari, Boyash
Cehia	13.000	Romungro; Bohemian Roma
Danemarca	1.500-2.000	
Ecuador	2.000	Kalderash
Estonia	456	
Finlanda	10.000	Kalo
Franța	500.000(estimare oficială); 1.200.000-1.300.000 (estimare neoficială)	Manush, Kalderash, Lovari, Sinti
Germania	210.000	Sinti, Balkan Roma, Vlax Roma
Grecia	200.000 sau 300.000	Erlides, Xoraxane
Ungaria	205.984(nr. oficial); 394.000 - 1,000,000(nr. estimat)	Romungro, Boyash, Lovari
Irak	?	Qawliya, Kalderash, Xoraxane
Irlanda	3.000	
Italia	între 90.000 și 180.000 plus alți circa 152.000 de romi, aflați ilegal în 700 de colonii provizorii	Sinti, Abruzzesi Roma, Ursari, Kalderash, Xoraxane
Kazahstan	7.000	Sinti
Letonia	8,482(cf. recensământului din 2012); 13,000-15,000 (cf. estimărilor)	Lofitka Roma
Liban	12.000	Dom
Lituania	3.000-4.000	
Luxemburg	100-150	
Macedonia	53.879 - romi și 3,843 de egipteni; 160.000 (cf. estimărilor)	Yerli, Gurbeti, Cergari, Egipteni
Mexic	Necunoscut	Kale, Boyash, Machwaya, Lovari, Kalderash
Moldova	între 12.900 și 150.000	Rusurja, Ursari, Kalderash
Munte negru	între 2.601-20.000, plus 8.000 de refugiați romi din Kosovo	
Norvegia	peste 6.500	Romanoar, Tavringer, Vlax
Peru	8.400	Kalderash, Calo
Polonia	15.000-60.000	Polska Roma
Portugalia	40.000	
România	2.500.000(nr. estimat)	căldărari, ursari, lovari etc.

Rusia	182.766 (cf. recensământului din 2002); 450.000-1.000.000 (nr. estimat)	Ruska Roma, Kalderash, Servy, Ursari, Lovare, Vlax Roma
Serbia	147.604 (cf. recensământului din 2011); 400.000-800.000 (nr. estimat)	Ursari, Machvaya, Egipteni
Slovacia	între 92.500 și 550.000	Romungro
Slovenia	3.245-10.000	
Africa de Sud	7.900	Romanichal
Spania	600.000-650.000 (estimare oficială); de la 600.000-800.000 la 1.500.000 (estimare neoficială)	Gitanos, Kalderash, Boyash
Suedia	30.000-65.000	Tavringer, Kalderash, Lovara, Kalo
Elveția	30.000-35.000	
Tailanda	10.000-50.000	
Turcia	35.000 la 5.000.000	Bosha, Yerli
Ucraina	47.587 (cf recensământului din 2001); 400,000 (nr. estimat)	Kelderare, Kotlyary, Lovare , Kelmysh, Crymy, Servica Roma, Ungriko Roma
Marea Britanie	44.000-94.000	Romanichal, Welch Kale
SUA	1.00.000 (nr. estimat)	
Uruguay	2.000-5.000	
Olanda	35.000-40.000	

*De reținut faptul că în 2007 Consiliul Europei estima numărul romilor la 9.855.382 de persoane!

Anul electoral	Nr.voturi ale organizațiilor rome pentru Camera Deputaților	% voturilor organizațiilor din totalul voturilor pentru Camera Deputaților	Nr.voturi ale organizațiilor rome pentru Senat	% voturilor organizațiilor rome din totalul voturilor pentru Senat
1990	80418	0.59	25412	0.18
1992	116108	1.07	0	0.00
1996	159082	1.30	160106	1.30
2000	83957	0.77	2045	0.02
2004	71117	0.70	19109	0.19

Formațiunea politică	1990	1992	1996	2000	2004
Uniunea Democrată a Romilor din România	X	X	-	-	-
Societatea Romilor din București	X	-	-	-	-
Partidul Unit Democrat al Romilor, Rudarilor, si Lăutarilor din România	X	-	-	-	-
Partidul Țiganilor din România	X	X	-	-	-
Partidul Democrat Creștin al Romilor din România	X	-	-	-	-
Uniunea Libera Democratică a Romilor din România	X	-	-	-	-
Partida Romilor	-	X	X	X	X
Uniunea Liberă Democratică a Romilor din România	-	X	-	-	-
Uniunea Generala a Romilor din România	-	X	-	-	-
Uniunea Romilor	-	-	X	-	-
Comunitatea Etniei Rromilor din România	-	-	X	-	-
Uniunea Rromilor Județul Constanta	-	-	X	-	-
Centrul Creștin al Romilor din România	-	-	-	X	-
Alianța pentru Unitatea Romilor	-	-	-	-	X

Partidul, formațiunea politică	Voturi valabil exprimate obținute			% voturi obținute față de total voturi valabil exprimate		
	1996	2000	2004	1996	2000	2004
Partida Romilor ¹	82.195	71.786	56.076	0,67	0,66	0,55
Centrul Creștin al Romilor din România		12.171			0,11	
Alianța pentru Unitatea Rromilor			15.041			0,14
Unirea Romilor	71.020			0,58		
Comunitatea Etniei Rromilor din România	5.227			0,04		
Uniunea Rromilor - Județul Constanța	640			0,01		
Asociația Social Culturală a Romilor	439			0,00		

The scientific study of the Gipsy language and its origin, as well as the critical history of the Gipsy race, dates (with the notable exception of Grellmann) almost entirely from Pott's researches in 1844.

I. Collections of Documents, &c. - Lists of older publications appeared in the books of Pott, Miklosich and the archduke Joseph; Pott adds a critical appreciation of the scientific value of the books enumerated. See also *Verzeichnis von Werken and Aufsätzen. .. fiber d'ie Geschichte and Sprache der Zigeuner, &c.*, 248 entries (Leipzig, 1886); J. Tipray, "Adalekok a cziganyokrol szolo irodalomhoz," in *Magyar Konyvszemle* (Budapest, 1877); Ch. G. Leland, *A Collection of Cuttings. relating to Gypsies* (1874-1891), bequeathed by him to the British Museum. See also the *Orientalischer Jahresbericht*, ed. Muller (Berlin, 1887 ff.).

II. History

(a) *The first appearance of the Gypsies in Europe. Sources:* A. F. Oefelius, *Rerum Boicarum scriptores, &c.* (Augsburg, 1763); M. Freher, *Andrae Presbyteri. .. chronicon de ducibus Bavariae. . (1602)*; S. Munster, *Cosmographia. .. &c.* (Basel, 1545); J. Thurmaier, *Annalium Boiorum libri septem, ed. T. Zieglerus* (Ingolstadt, 1554); M. Crusius, *Annales Suevici, &c.* (Frankfurt, 1595-1596), *Schwabische Chronik. . (Frankfurt, 1733)*; A. Krantz, *Saxonia (Cologne, 1520)*; Simon Simeon, *Itineraria, &c., ed. J. Nasnmith* (Cambridge, 1778).

(b) *Origin and spread of the Gypsies:* H. M. G. Grellmann, *Die Zigeuner, &c. (1st ed., Dessau and Leipzig, 1783; 2nd ed., GÄttingen, 1787)*; English by M. Roper (London, 1787; 2nd ed., London, 1807), entitled *Dissertation on the Gypsies, &c.*; Carl von Heister, *Ethnographische. .. Notizen fiber die Zigeuner (Konigsberg, 1842)*, a third and greatly improved edition of Grellmann and the best book of its kind up to that date; A. F. Pott, *Die Zigeuner in Europa and Asien (2 vols., Halle, 18 44-1845)*, the first scholarly work with complete and critical bibliography, detailed grammar, etymological dictionary and important texts; C. Hopf, *Die Einwanderung der Zigeuner in Europa (Gotha, 1870)*; F. von Miklosich, "Beitrage zur Kenntnis der Zigeuner Mundarten," i.-iv., in *Sitzungsber. d. Wiener Akad. d. Wissenschaften (Vienna, 1874-1878)*, "Uber die Mundarten and die Wanderungen der Zigeuner Europas," i.-xii., in *Denkschriften d. Wiener Akad. d. Wissenschaften (1872-1880)*; M. J. de Goeje, *Bijdrage tot de geschiedenis der Zigeuners (Amsterdam, 1875)*, English translation by MacRitchie, *Account of the Gypsies of India (London, 1886)*; Zedler, *Universal-Lexicon, vol. lxii., s.v. "Zigeuner," pp. 520-544 containing a rich bibliography; many publications of P. Bataillard from 1844 to 1885*; A. Colocci, *Storia d'un popolo errante, with illustrations, map and Gipsy-Ital. and Ital.-Gipsy glossaries (Turin, 1889)*; F. H. Groome, "The Gypsies," in E. Magnusson, *National Life and Thought (1891)*, and art. "Gypsies" in *Encyclopaedia Britannica (9th ed., 1879)*; C. Amero, *Bohemiens, Tsiganes et Gypsies (Paris, 1895)*; M. Kogalnitschan, *Esquisse sur l'histoire, les me urs et la langue des Cigains (Berlin, 1837; German trans., Stuttgart, 1840)* - valuable more for the historical part than for the linguistic; J. Czacki, *Dziela, vol. iii. (1844-1845)* - for historic data about Gypsies in Poland; I. Kopernicki and J. Moyer, *Charakterystyka fizyczna ludrosi galicyjskiej (1876)* - for the history and customs of Galician gypsies; *Ungarische statistische Mitteilungen, vol. ix. (Budapest, 1895)*, containing the best statistical information on the Gypsies; V. Dittrich, *A nagy-idai cziganyok (Budapest, 1898)*; T. H. Schwicker, "Die Zigeuner in Ungarn u. SiebenbÄrger," in vol. xii. of *Die Volker Osterreich-Ungarns (Vienna, 1883)*, and in *Mitteilungen d. K. K. geographischen Gesellschaft (Vienna, 1896)*; Dr J. Polek, *Die Zigeuner in der Bukowina (Czernowitz, 1908)*; Ficker, "Die Zigeuner der Bukowina," in *Statist. Monatschrift, v. 6, Hundert Jahre 1775-1875: Zigeuner in d. Bukowina (Vienna, 1875)*, *Die Volkerstimme der osterr.-ungar. Monarchie, &c. (Vienna, 1869)*; V. S. Morwood, *Our Gypsies (London, 1885)*; D. MacRitchie, *Scottish Gypsies under the Stewarts (Edinburgh, 1894)* F. A. Coelho, "Os Ciganos de Portugal," in *Bol. Soc. Geog. (Lisbon, 1892)*; A. Dumbarton, *Gypsy Life in the Mysore Jungle (London, 1902)*.

III. Linguistic. - [Armenia], F. N. Finck, "Die Sprache der armenischen Zigeuner," in *Memoires de l'Acad. Imp. des Sciences, viii.* (St Petersburg, 1907). [[[Austria-Hungary]]], R. von Sowa, *Die Mundart der slovakischen Zigeuner* (Gottingen, 1887), and *Die meihrische Mundart der Romsprache* (Vienna, 1893); A. J. Puchmayer, *Romani Cib* (Prague, 1821); P. Josef Jesina, *Romani Cib* (in Czech, 1880; in German, 1886); G. Ihnatko, *Czigany nyelvtan* (Losoncon, 1877); A. Kalina, *La Langue des Tsiganes slovaques* (Posen, 1882); the archduke Joseph, *Czigany nyelvtan* (Budapest, 1888); H. von Wlislöcki, *Die Sprache der transsilvanischen Zigeuner* (Leipzig, 1884). [Brazil], A. T. de Mello Moraes, *Os ciganos no Brazil* (Rio de Janeiro, 1886). [France], A. Baudrimont, *Vocabulaire de la langue des Bohemiens habitant les pays basques francais* (Bordeaux, 1862). [Germany], R. Pischel, *Beitrage zur Kenntnis der deutschen Zigeuner* (Halle, 1894); R. von Sowa, "Wörterbuch des Dialekts der deutschen Zigeuner," in *Abhandlungen f. d. Kunde d. Morgenlandes, xi. 1*, very valuable (Leipzig, 1898); F. N. Finck, *Lehrbuch des Dialekts der deutschen Zigeuner* - very valuable (Marburg, 1903). [Great Britain, &c.], Ch. G. Leland, *The English Gypsies and their Language* (London and New York, 1873; 2nd ed., 1874), *The Gypsies of Russia, Austria, England, America, &c.* (London, 1882) - the validity of Leland's conclusions is often doubtful; B. C. Smart and H. J. Crofton, *The Dialect of the English Gypsies* (2nd ed., London, 1875); G. Borrow, *Romano lavo-lil* (London, 1874,

1905), *Lavengro*, ed. F. H. Groome (London, 1899). [Rumania], B. Constantinescu, *Probe de Limba și literatura țiganilor din Romania* (Bucharest, 1878). [Russia], O. Boethlingk, *Über die Sprache der Zigeuner in Russland* (St Petersburg, 1852; supplement, 1854). [Russia], K. Badgarian, *Cygany. Neskoliko slovii o narecijahu zakavkazskihii cyganu* (St Petersburg, 1887); Istomin, *Ciganskij Jazyku* (1900). [Spain], G. H. Borrow, *The Zinçali, or an Account of the Gipsies of Spain* (London, 1841, and numerous later editions); R. Campuzano, *Origen. .. de los Gitanos, y diccionario de su dialecto* (2nd ed., Madrid, 1857); A. de C., *Diccionario del dialecto gitano, 8fc.* (Barcelona, 1851); M. de Sales y Guindale, *Historia, costumbres y dialecto de los Gitanos* (Madrid, 1870); M. de Sales, *El Gitanismo* (Madrid, 1870); J. Tineo Rebolledo, "A Chipicalli " *la lengua gitana: ddiccionario gitano-espanol* (Granada, 1900). [Turkey], A. G. Paspati, *Etudes sur les Tchinghianes, ou Bohemiens de l'empire ottoman* (Constantinople, 1870), with grammar, vocabulary, tales and French glossary; very important. [General], John Sampson, "Gypsy Language and Origin," in *Journ. Gypsy Lore Soc.* vol. i. (2nd ser., Liverpool, 1907); J. A. Decourdemanche, *Grammaire du Tchingane, &c.* (Paris, 1908) - fantastic in some of its philology; F. Kluge, *Rotwelsche Quellen* (Strassburg, 1901); L. Gunther, *Das Rotwelsch des deutschen Gauners* (Leipzig, 1905), for the influence of Gypsy on argot; L. Besses, *Diccionario de argot espanol* (Barcelona); G. A. Grierson, *The Pi'saca Languages of North-Western India* (London, 1906), for parallels in Indian dialects; G. Borrow, *Criscote e majaro Lucas. .. El evangelio segun S. Lucas ...* (London, 1837; 2nd ed., 1872) - this is the only complete translation of any one of the gospels into Gipsy. For older fragments of such translations, see Pott ii. 464-521.

IV. Folklore, Tales, Songs, &c. - Many songs and tales are found in the books enumerated above, where they are mostly accompanied by literal translations. See also Ch. G. Leland, E. H. Palmer and T. Tuckey, *English Gypsy Songs in Romany, with Metrical English Translation* (London, 1875); G. Smith, *Gypsy Life, &c.* (London, 1880); M. Rosenfeld, *Lieder der Zigeuner* (1882); Ch. G. Leland, *The Gypsies* (Boston, Mass., 1882), *Gypsy Sorcery and Fortune Telling* (London, 1891); H. von Wislocki, *Marchen and Sagen der transsilvanischen Zigeuner* (Berlin, 1886) - containing 63 tales, very freely translated; *Volksdichtungen der siebenburgischen and siidungarischen Zigeuner* (Vienna, 1890) - songs, ballads, charms, proverbs and loo tales; *Vom wandernden Zigeunervolke* (Hamburg, 1890); *Wesen and Wirkungskreis der Zauberfrauen bei den siebenburgischen Zigeuner* (1891); "Aus dem inneren Leben der Zigeuner," in *Ethnologische Mitteilungen* (Berlin, 1892); R. Pischel, *Bericht fiber Wislocki vom wandernden Zigeunervolke* (Gottingen, 1890) - a strong criticism of Wislocki's method, &c.; F. H. Groome, *Gypsy Folk-Tales* (London, 1899), with historical introduction and a complete and trustworthy collection of 76 gipsy tales from many countries; Katada, *Contes gitanos* (Logrono, 1907); M. Gaster, *Zigeunermeirchen aus Rumanien* (1881); "Tiganiai, &c.," in *Revista pentru Istorie, &c.*, i. p. 469 ff. (Bucharest, 1883); "Gypsy Fairy-Tales" in *Folklore. The Journal of the Gipsy-Lore Society* (Edinburgh, 1888-1892) was revived in Liverpool in 1907.

V. Legal Status. - A few of the books in which the legal status of the Gipsies (either alone or in conjunction with "vagrants") is treated from a juridical point of view are here mentioned, also the history of the trial in 1726. J. B. Weissenbruch, *Ausführliche Relation von der famosen Zigeuner-Diebes-Mord and Rc uber* (Frankfurt and Leipzig, 1727); A. Ch. Thomasius, *Tractatio juridica de vagabundo, &c.* (Leipzig, 1731); F. Ch. B. Ave-Lallemant, *Das deutsche Gaunertum, &c.* (Leipzig, 1858-1862); V. de Rochas, *Les Parias de France et d'Espagne* (Paris, 1876); P. Chuchul, *Zuni Kampfe gegen Landstreicher and Bettler* (Kassel, 1881); R. Breithaupt, *Die Zigeuner and der deutsche Staat* (Wiirzburg, 1907); G. Steinhausen, *Geschichte der deutschen Kultur* (Leipzig and Vienna, 1904).

Bibliografie

- Achim Venera_Emanciparea_2009.pdf
Achim Viorel_La tentative_2009.pdf
Achim-Viorel_O-interventie_2009.pdf
Achim Viorel_Incercarea_2010.pdf
Achim Viorel, *Țiganii în istoria României*, ed. Editura Enciclopedică, București, 1998
Anăstăsoaie, Viorel-Marian, Tarnovschi, Daniela, *Proiecte pentru romii din România, 1990–2000*, ed. Fundația CRDE, Cluj-Napoca, 2001
Băcanu, Mihai, *Țiganii - minoritate națională sau majoritate infrațională?*, ed. Bravo-Press. București, 1996
books.google.ro/books?isbn=9287123497 - Jean-Pierre Liégeois - 1994 - Ethnic relations
Burtea Vasile, *Romii în diacronia și sincronia populațiilor de contact*, ed. Lumina Lex, București, 2002
Burtea Vasile, *Neamurile de romi și modul lor de viață*, in "Sociologie Românească", nr.2-3, 1994
Bălcescu Nicolae, *Românii supt Mihai Voievod Viteazul*, Ed. Junimea, Iași, 1988
Cherata Lucian, *Istoria Țiganilor*, Editura Z, Bucuresti, 1993.
Cherata Lucian, *Țiganii. Istoric, specific, integrare socială*, ed. Sibila, Craiova, 1999
Crișan Nicolae, *Țiganii: mit și realitate*, ed. Albatros, 1999
Constantin-Florina-Manuela_Robia_2009.pdf
Contributia romilor la patrimoniul comun.pdf
crowe2008_ethic_conflict.pdf
Crowe2003_International_migration.pdf
Cosma Viorel, *Lăutarii de ieri și de azi*, ed. Du Style, București, 1996.
discurs_abolitionist_si_ideea_modernizarii._Studia_UPM_5_2005-libre.pdf
Drimba Ovidiu, *Istoria culturii și civilizației*, ed. Saeculum, București, 2008
Dobrică Petronel, Jderu Gabriel, *Educația școlară a copiilor Romi: determinări socio-culturale*, ed. Vanemonde, 2005
Eliade Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, ed. Univers enciclopedic, București, 2000
Etves Filip, *Romii, un neam indian*, Deva 2000
Fleck Gábor, Fosztó László, Kiss Tamás, *Incluziune și excluziune. Studii de caz asupra comunităților de romi din România*, ed. ISPMN, 2009
Fosztó László *Colecție de studii despre romii din România*, ed. ISPMN, 2009
Fraser Angus, *Țiganii*, ed. Humanitas, București, 1998
Gilles Ferreol, *Dictionar de Sociologie*, Bucuresti, 1995
Grigore Delia, Sarău Gheorghe, *Istorie și tradiții rromice*, Ed Salvați copii, 2006
Griselini Francisc, *Istoria Banatului Timișan*, București, 1926
Heinrich von Wlislöcki, *Asupra vieții și obiceiurilor Țiganilor transilvăneni*, ed. Kriterion, București, 1998
historicaldictionaryofthegypsies (1).pdf
html#sthash.m47nmlD.dpufhttp://www.romaninet.com/ROMANINET_Cultural_report_ru.pdf
http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf452.pdf
http://adevarul.ro/locale/alba-iulia/personaje-crude-istorie-povestea-calaului-i-a-tras-roata-horia-closca-crisan-1_513c3bc900f5182b85ec1f33/index.html
http://alba24.ro/document-meseria-de-calau-la-alba-iulia-povestea-lui-grancea-rakoczy-omul-crud-care-a-zdrobit-oasele-lui-horea-si-closca-245316.html
http://www.dacoromania-alba.ro/nr09/scrisoare.htm
http://www.wikipedia.org
http://www.edrc.ro/publication_details.jsp?publication_id=4
https://ionduminica.wordpress.com/2009/02/18/statutul-romilor-moldoveni-in-perioda-medievala/
http://marialataretu.tripod.com/biografie.htm
http://muse.jhu.edu/login?auth=0&type=summary&url=/journals/romani_studies/v021/21.2.marushia kova.pdf
http://romanikultura.ro/

<http://romove.radio.cz/en/article/18855>
<http://romanygenes.com/#/the-norwood-gypsies/4574799978>
<http://pedja.files.wordpress.com/2012/07/historicaldictionaryofthegypsies.pdf>
<http://seemeasiam.files.wordpress.com/2010/05/priveste-ma-asa-cum-sunt.pdf>
http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/calai-lautari-istoria-tiganilor-tarile-romane
<http://prodiasporaromana.org/wp-content/uploads/2014/01/Sorescu-Marinkovic-2011-Baiesii-din-Baranja-Croatia.pdf>
<http://socio-umane.ulbsibiu.ro/dep.istorie/studia/studia5/Suciu.pdf>
http://www.academia.edu/1103840/Colectie_de_studii_despre_romii_din_Romania
http://www.anr.gov.ro/docs/rapoarte/Raport%20de%20evaluare%20a%20programului%20Hadareni_ro_en.pdf
<http://www.arhivelationale.ro/images/custom/image/serban/catalogul%20documentelor%20TR/06%20Documente.pdf>
<http://www.booksandwriters.co.uk/G/gypsy-books.html>
http://www.coe.ro/antidiscriminare/Romii_in_europa.pdf
<http://www.chgs.umn.edu/histories/>
<http://www.domresearchcenter.com/reprints/kenrick3.html>
<http://www.evz.ro/tiganii-care-vorbesc-limba-lui-tudor-vladimirescu-907134.html>
<http://www.george-damian.ro/>
<http://www.imninalu.net/famousGypsies.htm>
<http://www.iini-minorities.ro/ro/proiect-robias/publicatii-proiectul-robias>
http://www.nomadsed.de/uploads/tx_pdfviewer/owh41marushiakova_01.pdf
http://www.oportunitatiegale.ro/pdf_files/Contributia%20romilor%20la%20patrimoniul%20comun.pdf
<http://www.originea.org/2011/01/romii-un-popor-european.html>
http://www.philologica-jassyensia.ro/upload/VIII_2_Radosavljevic.pdf
<http://www.romanocriss.org/PDF/participare%20politica%20romi.pdf>
http://www.regmurcia.com/docs/murgetana/N016/N016_006.pdf
<http://www.romanothan.ro/item/160-o-istorie-a-cersetoriei-romilor>
http://www.romaninet.com/ROMANINET_Cultural_report_ru.pdf
<http://www.roma.md/>
http://www.roma.md/images/docs/istoria_rromilor_unicef.pdf
<http://www.romanes.ro/transnistria.aspx>
<http://www.romanocriss.org/PDF/participare%20politica%20romi.pdf>
<http://www.scribub.com/sociologie/TRADITII-RRROME52734.php>
<http://www.sferapoliticii.ro/sfera/138/art08-rostas.html>
<http://www.theodora.com/encyclopedia/g/gypsies.html>
<http://www.unicef.ro/wp-content/uploads/drepturile-copilului-nu-sunt-negociabile.pdf>
<http://www.9am.ro/stiri-revista-presei/Social/67880/Neamosco-baro-noua-elita-a-romilor-din-Romania.html>
 Ionescu, Vasile, *O mie de ani de singurătate: rromii în proza românească*, ed. Centrul rromilor pentru politici publice "Aven amentza", 2000
 Ionescu, Vasile, *Robia țiganilor în Țările Române: Moldova: Rromii din România: studii și documente istorice*, ed. Centrul rromilor pentru politici publice "Aven amentza", 2000
 Ionescu, Vasile, *Rromii în istoria României: antologie și bibliografie*, Vasile Ionescu, ed. Centrul rromilor pentru politici publice "Aven amentza.", 2002
Istoria minorităților naționale din România, Editura Didactică și Pedagogică, 2008,
 Istorie_cult romi_curs profesori_pasi strategici educatie desegregare 2009-2011.pdf
 ist_rromi_romana_unicef.pdf
 istoria_rromilor_v4.pdf
 Kenrick, Donald, *Rromii: din India la Mediterană*, București, Editura Alternative, 1997
 Kogălniceanu, Mihail, *Dezrobirea rromilor*, Opere vol II, Editura Academiei, București 1976
 Marushiakova E., Popov V. *Gypsies, Roma, Sinti in Central and Eastern Europe*.
 Matei_Petre_Apariția_poreclei_Gasper_2009.pdf
 Matei_Petre_Adunările_țiganilor_1_2010.pdf
 Matei_Petre_Adunările_țiganilor_2_2010.pdf

magia_tiganeasca_disciplinarea_sociala_in_mediul_sasesc._sec_XVIII-XIX-libre.pdf
Merfea Mihai, *Rromii - Integrarea socială a rromilor*, ed. Barsa, Braşov, 1991
Merfea Mihai, *Cultura si Civilizatie Romani*, Editura Didactică și Pedagogică, Bucureşti, 1998
Nastasă L., Varga A., Zub Al., *Minorități etnoculturale, mărturii documentare: țiganii din România (1919-1944)*, ed. Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj, 2001
Pons Emmanuelle, *Țiganii din România, o minoritate în tranziție*, ed. Compania, 1999
Potra George, *Contribuțiuni la istoricul țiganilor din România*, ed. Curtea Veche, 2001
Raport intalnire conflicte interetnice sep 07 draft 1.pdf
romii-din-romania.pdf
Sala Gabriel, *Neamul țiganilor gabori*, ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2007
Sarău Gheorghe, *Rromii, India și Limba Rromani*, ed. Kriterion, Bucureşti, 1998
Sarău Gheorghe, *Rromii. Incursiune în istoria și limba lor*, ed. Sigma, Bucureşti, 2008
Sorescu-Marinkovic-2011-Baiesii-din-Baranja-Croatia.pdf
Toma Stefánia, Fosztó László, *Spectrum. Cercetări sociale despre romi*, ed. ISPMN, 2011
Tomi Raluca *Aboliționismul românesc la 1848_2009.pdf*
Zamfir Elena, Zamfir Cătălin, *Țiganii între ignorare și îngrijorare*, ed. Alternative, Bucureşti, 1993
Zamfir Cătălin, Marian Preda, *Rromii în România*, ed. Expert, Bucureşti, 2002
Venera-Achim_Raluca-Tomi_Documente-de-arhiva-privind-robii-tiganilor-Epoca-dezrobirii.pdf
VIII_2_Radosavljevic.pdf
18_zaloaga.pdf

A monochromatic red photograph showing a woman and a young child sitting on the ground in front of a large, rustic wooden cart. The cart has a prominent large spoked wheel on the left side. The woman is wearing a headscarf and a long, layered dress, and is looking towards the child. The child is standing and looking down at something in their hands. The background shows a simple structure, possibly a tent or a shed, with some fabric hanging from it. The entire image is overlaid with a solid red color.

ISBN: 978-606-8531-04-5